F.M. DOSTOIEVSKI

CLASICI UNIVERSALI

ADOLESCENTUL

POLIROM

F.M. Dostoievski

Adolescentul

Traducere din limba rusă şi note de
Livia Cotorcea



(V.F.)
Editura Polirom
2011

F.M. Dostoievski, *Podrostok*

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Redactor:
Mădălina Vatcu
Coperta:
Laurenţiu Midvichi

Pe copertă: Karl Briullov (1799-1852),
***Portretul lui Nestor Kukolnic*, ulei pe pânză, 1836**

VERSIUNE FINALĂ

FIODOR MIHAILOVICI DOSTOIEVSKI (1821-1881),



unul dintre cei mai importanţi şi mai influenţi scriitori ai lumii, s-a născut la Moscova, unde tatăl său a lucrat o vreme ca medic la Spitalul Mariinski. La o vârstă fragedă a suferit prima criză de epilepsie, boală care îl va urmări pe parcursul întregii vieţi. După moartea mamei, a plecat împreună cu fratele său la Sankt-Petersburg, pentru a urma cursurile Academiei Tehnice Militare, pe care a absolvit-o cu brio, în ciuda puternicei sale înclinaţii pentru literatură. În 1846, după o serie de încercări literare lipsite de succes, a publicat romanul epistolar *Oameni sărmani*, atrăgând imediat atenţia criticilor, care au văzut în el un nou Gogol. I-au urmat la scurt timp microromanele *Nopţi albe* (1848) şi *Netoşka Nezvanova* (1849), care i-au confirmat talentul şi i-au adus recunoaşterea literară. Momentul crucial al vieţii scriitorului l-a reprezentat însă anul 1849, când a fost arestat şi condamnat la moarte pentru legăturile sale cu un grup subversiv de intelectuali liberali din Cercul Petraşevski. Abia în ultima clipă, sentinţa i-a fost comutată de către ţar la deportare şi muncă silnică. După patru ani de ocnă, urmaţi de alţi cinci de serviciu militar obligatoriu în cadrul Regimentului Siberian, a revenit la Sankt-Petersburg şi şi-a reluat activitatea literară. Influenţat şi îmbogăţit de experienţele din această perioadă, a început să scrie masiv, publicând mai întâi romanul *Amintiri din casa morţilor* (1861-1862) şi concepând apoi seria marilor capodopere, în care se înscriu romanele *Crimă şi pedeapsă* (1866), *Idiotul* (1868-1869), *Demonii* (1871-1872), *Adolescentul* (1875) şi

Frații Karamazov (1879-1880), unde Dostoievski atinge deplina maturitate literară. Cărțile sale au fost traduse în toate limbile, după ele realizându-se numeroase spectacole de teatru şi ecranizări celebre.

Nota traducătorului

Este bine ştiut că Dostoievski n-a fost preocupat niciodată să scrie frumos, în fraze bine lustruite şi armonioase, aşa cum cerea buna tradiție a prozei secolului al XIX-lea. Se va spune că nici n-a avut cum să respecte acest canon, dat fiind că marile lui romane au fost dictate soției sale sub imperativul urgenței unui contract sau al altuia cu editorii. Dar să nu se uite că scriitorul îşi revedea apoi de mai multe ori manuscrisele şi că, în mod constant, n-a intervenit în respirația discursului său narativ, lucru ce ni se pare de cea mai mare importanță. Acest discurs poartă amprenta vie a suflului şi a gândirii romancierului care se grăbeşte să transmită întocmai ritmul viu al naşterii ideilor şi al rostirii lor în fața unui ascultător - în primă instanță, soția care-i consemnează spusele, în final, cititorul pe care-l are mereu în fața ochilor. Toate scrierile lui Dostoievski ne propun un asemenea discurs frânt, fragmentat şi sacadat care imprimă extraordinara energie a conceperii lor, precum şi dorința expresă a autorului lor de a surprinde „viața vie" din om sau calea trudnică de descifrare şi de cucerire de către om a sensului acestei vieți.

Cu atât mai evident ni se relevă această relație dintre fizionomia aparent dezordonată a frazării şi sensul respectiv într-un roman al formării ca *Adolescentul*. Discursul narativ abrupt, transpus în fraze lungi întrerupte de mai multe ori de un semn al pauzei cum este semnul „punct şi virgulă", începuturile bruşte ale capitolelor şi finalul lor tot atât de brusc, toate acestea sunt menite a fi reale puncte de tensiune în textul romanului, al cărui narator este un adolescent. În plus, adolescentul-povestitor este o prezență volitivă, cârtitoare, plină de inițiative şi de decizii cărora le lipseşte uneori măsura şi logica, situație care, a simțit

Dostoievski, nu poate să nu se reflecte în felul lui de a vorbi şi în maniera lui de a povesti. Pe acest fundal, se detaşează vorbirea celorlalte personaje, directă (cum este scrisoarea fostului său educator de la Moscova) sau relatată şi refractată, deci contagiată de vocea naratorului (cum este vocea lui Versilov, a lui Makar Ivanovici, a lui Lambert etc.).

Aşadar, nu claritatea şi curgerea lină, armonioasă a naraţiunii este ceea ce urmăreşte romancierul în *Adolescentul*, ci realizarea unei orchestraţii şi a unei arhitecturi tonale care să dea seama de frăgezimea şi de prospeţimea unei intempestive intrări în lume, pe de o parte, prin fapte şi în relaţie cu ceilalţi, pe de altă parte, printr-un debut scriitoricesc, pândite, toate, de nesiguranţa şi lipsa de măsură a începutului, dar şi aşezate sub un semn auroral benefic.

În situaţia dată, traducătorul s-a simţit obligat să păstreze şi să refacă pentru cititorul român, atât cât este posibil, senzaţia de rugozitate a textului, să nu înfrumuseţeze stilul şi să nu confere frazelor, perioadelor şi alineatelor o curgere pe care ele nu o au în original. Mai importantă decât frumuseţea şi cursivitatea naraţiunii ni s-a părut surprinderea suflului sacadat, neliniştit şi pasionat ce susţine adecvarea la sensul romanului şi orchestraţia vocilor despre care vorbeam mai sus.

Livia Cotorcea

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I

I

Plin de nerăbdare, m-am aşezat să scriu această istorie a primilor mei paşi în viață, deşi aş fi putut trăi foarte bine şi fără asta. Un lucru ştiu sigur: chiar de-aş trăi şi o sută de ani, niciodată nu m-aş încumeta să-mi scriu autobiografia. Trebuie să fii prea îndrăgostit de propria-ți persoană ca să poți scrie fără ruşine despre tine. Singura mea scuză este că nu scriu pentru motivul ştiut de toți, adică nu scriu pentru a fi lăudat de cititor. Dacă am hotărât să scriu despre absolut tot ce s-a întâmplat cu mine începând cu anul care a trecut, acest lucru a venit dintr-un imbold interior: cele întâmplate m-au zguduit prea adânc. Voi relata doar întâmplările, evitând atât cât voi putea lucrurile laterale, mai ales frumusețile artei literare; un literat scrie de treizeci de ani şi, în final, nu are habar de ce a scris atâția ani. Eu nu sunt literat, nu vreau să fiu unul şi aş considera indecent şi josnic să afişez pe piața literară intimitatea sufletului meu şi frumoasa descriere a sentimentelor mele. Totuşi, presimt înciudat că nu voi putea ocoli cu totul descrierea sentimentelor şi a gândurilor mele (poate chiar dintre cele mai vulgare); într-atât de pervertit este omul de orice activitate literară, chiar dacă această activitate e făcută exclusiv pentru sine. Iar gândurile pot fi foarte comune, fie şi din cauză că ceea ce apreciezi tu e foarte posibil să nu aibă nicio valoare pentru cineva din afară. Dar să lăsăm la o parte toate acestea. Uite că avem deja o prefață; la altceva de genul acesta nici să nu vă aşteptați. Aşadar, să trecem la treabă; deşi nimic nu-i mai greu decât să te pui pe treabă, fie ea şi cea mai neînsemnată.

II

Îmi încep, adică, aş dori să-mi încep relatările cu 19 septembrie anul trecut, adică ziua în care m-am întâlnit pentru prima dată cu…

Dar ar fi nepotrivit să vă spun cu cine m-am întâlnit, acum când nimeni nu ştie încă nimic; cred chiar că şi tonul acesta este nepotrivit; după ce am promis să nu cad în capcana ornamentelor literare, uite că de la prima frază am şi făcut-o. Şi-apoi, dorința singură nu e de ajuns ca să scrii cu cap şi coadă. Vă mai spun că, pare-se, în nicio limbă europeană nu se scrie cu atâta dificultate ca în limba rusă. Am recitit cele scrise până acum şi mi-am dat seama că sunt mult mai deştept decât mă arată textul scris. Oare cum se face că ceea ce spune un om deştept este mult mai stupid decât ceea ce rămâne nerostit de el? Am observat asta la mine nu o dată, am văzut-o şi în comunicarea mea verbală cu oamenii, în acest întreg ultim an fatal, şi constatarea respectivă mă chinuie.

Deşi voi începe cu 19 septembrie, pentru a fi mai pe înțelesul cititorului şi chiar pentru ca eu însumi să pricep mai bine, voi adăuga totuşi vreo două-trei cuvinte despre mine - cine sunt, unde am fost eu până în acel moment şi chiar ce era în capul meu în acea dimineață de 19 septembrie.

III

Sunt un absolvent de gimnaziu[1] şi am acum douăzeci şi unu de ani. Mă numesc Dolgoruki, tatăl meu legitim fiind Makar Ivanov Dolgoruki, o slugă a boierilor Versilov. Astfel, sunt un copil născut legitim şi descendenţa mea nu e pusă deloc la îndoială, deşi sunt în cel mai bun sens al cuvântului un fiu nelegitim. Lucrurile s-au întâmplat aşa: cu douăzeci şi doi de ani în urmă, moşierul Versilov (chiar tatăl meu), care avea pe atunci douăzeci şi cinci de ani, şi-a vizitat moşia din gubernia Tula. Presupun că la timpul respectiv era încă o fiinţă fără personalitate. Interesant e că acest om care m-a impresionat atâta în copilărie şi care a avut o influenţă capitală asupra felului meu de a simţi, care, probabil, mi-a influenţat decisiv viitorul, acest om rămâne pentru mine, în foarte mare măsură, o enigmă. Dar despre asta, după. Nu-i chiar de toată mâna să vorbeşti despre lucruri ca acestea. Oricum acest om va umple în întregime caietul meu.

La vremea aceea, adică la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, el tocmai rămăsese văduv. Fusese căsătorit cu Fanariotova, o femeie din nobilime, dar nu prea bogată, cu care avea un băiat şi o fată. Nu ştiu prea multe despre această soţie care l-a părăsit atât de devreme şi ceea ce ştiu se pierde în materialele mele; multe din viaţa privată a lui Versilov îmi sunt necunoscute, într-atât de trufaş, de suficient, de rezervat şi de neglijent a fost el cu mine, deşi uneori în faţa mea s-a arătat uimitor de smerit. Amintesc, totuşi, anticipând, că a dat gata în viaţa sa trei mari averi, şi încă foarte importante, un total de peste patru sute de mii

---

[1] Instituţie de învăţământ care în Rusia desemnează liceul. Astfel, în volumul de faţă, „gimnaziu” şi „gimnazist” se referă la „liceu” şi „licean” din sistemul de învăţământ românesc.

de ruble şi poate chiar mai mult. Se-nțelege că acum a rămas fără nicio copeică…

A venit atunci în sat „Dumnezeu ştie de ce”, în orice caz, aşa mi-a spus el apoi. Copiii lui mici nu erau cu el, aşa cum se întâmpla de obicei, ci rămăseseră la rude; aşa a procedat toată viața cu copiii lui, fie ei legitimi sau nelegitimi. La moşia respectivă erau multe slugi; între ele era şi grădinarul Makar Ivanov Dolgoruki. O să spun acum, ca să termin odată cu asta: rar poți găsi om care să fie atât de furios pe numele lui de familie aşa cum am fost eu pe tot parcursul vieții. Ştiu că a fost o prostie, dar aşa a fost. De fiecare dată când intram la vreo şcoală sau când întâlneam persoane cărora, din pricina vârstei mele, trebuia să le dau socoteală, într-un cuvânt fiecare profesor, preceptor, inspector, popă, cine vrei şi cine nu vrei, întrebându-mă care e numele meu de familie şi auzind că mă cheamă Dolgoruki, neapărat găsea de cuviință să adauge:

- Prințul Dolgoruki[2]?

Şi, de fiecare dată, mă simțeam obligat să le explic tuturor acestor oameni de nimic:

- Nu, pur şi simplu Dolgoruki.

Acest „pur şi simplu” a început să mă scoată din fire. Notez ca pe un fenomen faptul că nu-mi amintesc nicio excepție: toți puneau această întrebare. Unii dintre ei nu aveau deloc nevoie de această precizare; şi, la dracu’, i-ar fi putut fi de folos cuiva asta? Şi, cu toate astea, toți întrebau, absolut toți. Auzind că sunt pur şi simplu Dolgoruki, curiosul mă măsura cu o privire goală şi stupid indiferentă care spunea că singur nu ştie de ce a pus întrebarea, după care se îndepărta. Dar colegii de şcoală aveau cel mai jignitor mod de a mă întreba. Cum îl interoghează un şcolar

---

[2] Dolgorukov, Dolgoruki, familie princiară rusă al cărei fondator este Iuri Dolgoruki, întemeietorul Moscovei, în sec. al XII-lea.

pe un nou venit? Noul venit, în prima lui zi într-o şcoală (oricare ar fi aceea), pierdut şi confuz, e jertfa tuturor: i se dau ordine, i se fac şicane, e tratat ca un lacheu. Un băiețel zdravăn şi gras se opreşte brusc în fața jertfei sale şi-l măsoară fix câteva minute cu o privire insolentă, lungă şi plină de răutate. Noul venit stă în fața lui tăcut, îi întoarce privirea dacă nu e un laş şi aşteaptă să vadă ce se întâmplă.

- Cum te cheamă?

- Dolgoruki.

- Prințul Dolgoruki?

- Nu, simplu, Dolgoruki.

- A, „simplu"! Ce prostie!

Şi are dreptate: nu există nimic mai stupid decât să te cheme Dolgoruki şi să nu fii prinț. Port după mine această stupiditate fără să am vreo vină. Ulterior, când am început să mă supăr la întrebarea „Eşti prinț?", întotdeauna răspundeam:

- Nu, sunt fiul unei slugi, fiul unui fost iobag.

Apoi, când m-am supărat în ultimul hal, la întrebarea „Eşti prinț?", am răspuns ferm:

- Nu, sunt pur şi simplu Dolgoruki, fiul nelegitim al fostului meu stăpân, boierul Versilov.

Am inventat asta când eram deja în clasa a şasea de gimnaziu şi, deşi de atunci mi-am dat seama că era o prostie, totuşi n-am încetat să mă prostesc. Mi-amintesc că unul dintre profesori - de altfel, unicul dintre toți - a constatat că „mă stăpânesc ideea de răzbunare şi conştiința civică". În general, față de această ieşire a mea se reacționa cu o îngândurare puțin jignitoare pentru mine. Într-un final, unul dintre colegi, un băiat foarte acid cu care schimbam doar o vorbă în an, mi-a spus cu o mină serioasă şi parcă ferindu-şi privirea:

- Desigur, îți fac cinste asemenea sentimente şi, fără

îndoială, ai motive să te mândreşti. Dar, în locul tău, eu n-aş jubila atâta că sunt nelegitim… te porți de parcă ar fi ceva de invidiat!

De atunci, nu m-am mai *lăudat* cu ilegitimitatea mea.

Repet, e foarte greu să scrii ruseşte: uite că am scris trei pagini încheiate despre felul cum m-am înfuriat de-a lungul vieții din cauza numelui de familie şi, desigur, cititorul crede că sunt furios pentru că nu sunt prinț, ci doar un simplu Dolgoruki. Nu mă mai înjosesc să explic încă o dată şi să mă justific.

IV

Aşadar, între numeroasele slugi de la curte, pe lângă Makar Dolgoruki mai era şi o fată care avea optsprezece ani când Makar Dolgoruki, care împlinise cincizeci de ani, s-a gândit să se însoare cu ea. Cum se ştie, pe timpul iobăgiei, căsătoriile dintre slugi aveau loc cu aprobarea stăpânilor iar, uneori, chiar din porunca lor. La moşie locuia în acel moment şi o mătuşă; de fapt, nu era mătuşa mea, ci chiar o moşiereasă; dar nu ştiu de ce toți şi totdeauna o numeau mătuşă, mătuşă aşa, în general, şi la fel i se spunea şi în familia Versilov, cu care, de fapt, ar fi putut fi rudă. Această mătuşă era Tatiana Pavlovna Prutkova. Ea stăpânea, pe atunci, în aceeaşi gubernie şi în acelaşi ținut, asupra a treizeci şi cinci de suflete. Administra - sau, mai bine spus, supraveghea - în calitate de vecină moşia lui Versilov (care număra cinci sute de suflete), şi această supraveghere a ei, după cum am auzit, nu era mai prejos ca grija oricărui administrator învățat. Însă nu mă priveşte pe mine ce cunoştințe avea ea; vreau doar să adaug, fără nicio intenție de flatare sau de linguşire, că această Tatiana Pavlovna e o ființă nobilă şi chiar originală.

Şi iată că ea nu a respins intențiile de căsătorie ale mohorâtului Makar Dolgoruki (se pare că era tare mohorât), ci, dimpotrivă, din nu ştiu ce motive, le-a încurajat în totalitate. Sofia Andreievna (această slugă de optsprezece ani care este mama mea) era orfană de ambii părinți de ani buni; se spune că răposatul ei tată, tot o slugă care-l respecta mult pe Makar Dolgoruki şi îi era dator acestuia cu nu ştiu ce, în urmă cu şase ani, pe patul de moarte fiind, chiar cu un sfert de oră înainte de a-şi da sufletul - şi acest lucru poate fi luat drept delir, căci, chiar aşa stând lucrurile, ca iobag, el nu avea niciun drept să o facă - l-a

chemat la el pe Makar Dolgoruki şi în prezența tuturor slugilor şi a preotului i-a spus cu limbă de moarte, în auzul tuturor şi cu hotărâre, arătând către fiica sa: „Creşte-o şi ia-o de soție”. Toți au auzit asta. În ceea ce-l priveşte pe Makar Dolgoruki, nu ştiu cu ce sentimente s-a căsătorit apoi, adică dacă a fost cu mare plăcere sau doar ca să se achite de obligație. Cel mai probabil, afişând o totală indiferență. Omul acesta ştia încă de pe atunci „să se impună”. Nu că ar fi ştiut Scriptura sau ar fi fost un învățat (deşi ştia pe dinafară toată slujba bisericească şi, îndeosebi, viețile unor sfinți, e drept, mai mult după ureche), nici că ar fi fost ceva în genul unui filosof iobag, dar era încăpățânat din fire, chiar până la risc; vorbea cu îndrăzneală, judeca fără drept de apel, într-un cuvânt, „trăia respectabil”, după propria şi uimitoarea lui expresie. Aşa arăta el pe atunci. Desigur, îşi câştigase respectul tuturor, dar se spune că era un nesuferit. Cu totul altul a devenit el după ce n-a mai fost slugă: oamenii şi-l amintesc ca pe un sfânt, ca pe un om care a suferit multe. Asta o ştiu sigur.

Cât priveşte caracterul mamei mele, Tatiana Pavlovna a ținut-o pe lângă ea până ce a împlinit optsprezece ani, deşi administratorul moşiei a insistat să fie dată la învățătură la Moscova; i-a dat oarece educație, adică a învățat-o să coasă, să croiască, să se poarte bine şi chiar să citească puțin. Să scrie, mama mea n-a ştiut niciodată ca lumea. În ochii ei, căsătoria cu Makar Ivanov era de mult un lucru stabilit şi tot ce se întâmpla cu ea pe atunci i se părea a fi minunat şi din cale-afară de bun; s-a dus la cununie cu aerul cel mai liniştit cu putință în asemenea ocazii, aşa că însăşi Tatiana Pavlovna a considerat-o tăcută ca un peşte. Toate astea referitoare la caracterul de atunci al mamei mele le ştiu chiar de la Tatiana Pavlovna. Versilov a venit la moşia sa exact după jumătate de an de la nunta asta.

V

Vreau doar să spun că niciodată n-am putut afla sau ghici cât de cât cum au început lucrurile între el şi mama. Sunt perfect de acord să cred, cum m-a încredințat chiar el anul trecut, înroşindu-se tot, deşi vorbea de toate acestea cu un ton degajat şi „spiritual”, că n-a existat niciun fel de roman şi că totul s-a întâmplat, „aşa, de la sine”. Cred că e aşa, iar „aşa, de la sine” e o expresie magică; totuşi, am vrut totdeauna să ştiu cum de li s-a întâmplat asta. Toată viața am urât şi urăsc şi acum astfel de murdării. Desigur, aici nu e deloc vorba de o curiozitate nesănătoasă din partea mea. Trebuie să ştiți că, până anul trecut, pe mama mea aproape că n-am cunoscut-o; pentru confortul lui Versilov, de mic m-au trimis de acasă (despre asta mai târziu) şi din cauza aceasta nu-mi pot închipui ce înfățişare putea să aibă ea pe atunci. Dacă nu era deloc frumoasă, cu ce-a putut să-l atragă atunci pe un om ca Versilov? Întrebarea aceasta este importantă pentru mine, deoarece reflectă partea cea mai ciudată a acestui om. Iată de ce întreb, iar nu pentru că aş fi vreun pervers. Când a văzut că e necesar, acest om rezervat şi mohorât mi-a spus singur, cu firescul acela simpatic pe care dracu' ştie unde l-a găsit (parcă l-ar fi scos din buzunar), că pe atunci era un „țânc prost”, poate nu sentimental, dar *aşa*, pentru că abia citise *Anton Goremâka*[3] şi *Polinka Saks*[4] - două lucrări literare care

[3] Titlul unei povestiri din viața țărănimii ruse, semnate de D.V. Grigorovici (1822-1899) şi publicate în revista *Sovremennik*, în 1847. Ecoul acestei povestiri în rândul tineretului şi al intelectualității ruse a fost uriaş, iar numele Goremâka (format de la „gore” - necaz, durere, suferință) s-a transformat în simbol al iobăgismului rus.

[4] Titlul unei povestiri de A.V. Drujinin (1824-1864), publicate tot în 1847 în *Sovremennik*. Influențată de ideile umaniste ale lui George

aveau o extraordinară influență civilizatoare asupra generației noastre de atunci. A adăugat că, poate, a venit atunci în sat din cauza lui Anton Goremâka, şi a spus asta foarte serios. În ce mod şi-ar fi putut începe acest „țânc prost” povestea cu mama mea? Îmi imaginez chiar acum că, de-aş avea fie şi un singur cititor, atunci acesta ar râde de mine în hohote ca de cel mai caraghios adolescent care, păstrându-şi nevinovăția prostească, se încumetă să judece şi să dea verdicte în lucruri din care nu pricepe o iotă. Da, e sigur că încă nu pricep, şi recunosc acest lucru fără orgoliu, pentru că ştiu cât de stupidă e lipsa de experiență a unui lungan de douăzeci de ani; am să-i spun doar respectivului domn că el însuşi nu pricepe şi-am să-i dovedesc aceasta eu însumi. E adevărat că despre femei nu ştiu nimic şi nici nu vreau să ştiu, pentru că toată viața am să scuip pe ştiința asta, mi-am dat cuvântul. Dar ştiu, totuşi, că unele femei te farmecă într-o secundă cu frumusețea lor sau cu ceea ce ştiu ele; pe altele trebuie să le rumegi o jumătate de an până să înțelegi ce-i cu ele; şi pentru a cunoaşte o femeie şi a te îndrăgosti de ea nu ajunge să te uiți la ea sau să fii gata de orice, ci trebuie să fii şi dăruit cu ceva deosebit pe deasupra. Sunt convins de asta, deşi nu înțeleg nimic; dacă nu ar fi aşa, ar trebui să cobori imediat femeile la nivelul simplelor animale domestice, păstrându-le lângă tine doar în această calitate. Poate că foarte mulți şi-ar dori acest lucru.

Ştiu din câteva surse sigure că mama mea n-a fost o frumusețe, deşi nu i-am văzut portretul din acea vreme, care se află pe undeva. Probabil nu te-ai fi putut îndrăgosti de ea la prima vedere. Pentru simplă „distracție”, Versilov ar fi putut-o alege pe alta, şi această alta exista, era necăsătorită, cameristă şi se numea Anfisa Konstantinovna

---

Sand, povestirea lui Drujinin punea problema situației femeii în Rusia, a necesității liberalizării condiției ei civile şi familiale.

Sapojkova. Iar pentru un om care venise cu Anton Goremâka în gând, să atenteze la sfințenia căsătoriei, chiar dacă era vorba de căsătoria unei slugi, ar fi fost foarte de ocară în fața propriei conştiințe, pentru că, repet, despre acest Anton Goremâka, despre care aflase doar cu câteva luni înainte, vorbea foarte serios chiar şi după douăzeci de ani. Dar lui Anton i s-a luat doar calul, nu nevasta. Aşadar, s-a întâmplat ceva deosebit, motiv pentru care a pierdut domnişoara Sapojkova (după mine, a câştigat). Anul trecut, o dată sau de două ori, când s-a putut discuta cu el (pentru că nu întotdeauna poți vorbi cu el), am insistat cu toate aceste întrebări şi am observat că, în pofida educației şi a distanței de douăzeci de ani, s-a codit din cale afară înainte să se hotărască să vorbească. Dar nu m-am lăsat. În orice caz, cu aerul lui de dezinvoltură mondenă pe care nu de puține ori şi-a permis să-l afişeze față de mine, îmi amintesc că o dată a îngăimat destul de straniu: că mama mea era dintre acei oameni fără apărare pe care nu te simți îmboldit să-i iubeşti - în niciun caz -, ci, dimpotrivă, de care ți se face milă pe loc, nu se ştie de ce, poate din cauza smereniei sale. De ce oare, în realitate? Nimeni nu poate spune. Dar mila persistă; ți-e milă şi se formează o legătură... „Într-un cuvânt, treptat, ajungi chiar să nu te mai poți despărți." Iată ce mi-a spus el; şi dacă lucrurile s-au întâmplat aşa într-adevăr, mă văd obligat să nu mă mai gândesc la cel de atunci ca la un țânc prost cum singur îşi spune, referindu-se la sine la acea vreme. Şi chiar de asta aveam nevoie.

Tot pe atunci a încercat să mă convingă că mama mea l-a îndrăgit din „supuşenie": mai lipsea să adauge că a făcut-o din cauza iobăgismului! A mințit ca să fie şic, a mințit împotriva propriei conştiințe, împotriva cinstei şi a onoarei!

Toate astea le-am spus într-un fel spre lauda mamei mele, dar între timp am declarat şi că n-am ştiut nimic despre cum era ea atunci. În realitate, cunosc foarte bine obtuzitatea acelui mediu şi a jalnicelor concepții în care ea s-a format încă din copilărie şi în care a rămas apoi întreaga viață. Cu toate astea, nenorocirea s-a produs. Dar ar trebui să mă corectez: zburând prea prin nori, am uitat de un fapt despre care ar fi trebuit să vorbesc înainte de toate, şi anume: povestea lor a început chiar dintr-o nenorocire. (Sper că cititorul nu e pus într-o aşa dificultate încât să nu înțeleagă pe loc ce vreau să spun.) Într-un cuvânt, lucrurile au început în stil boieresc, deşi domnişoara Sapojkova scăpase fără să intre în discuție. Dar aici intervin eu şi anunț dinainte că nu mă contrazic deloc. Căci, Dumnezeule, despre ce-ar fi putut vorbi în acea vreme un om ca Versilov cu o persoană ca mama mea, chiar de-ar fi fost în joc şi cea mai mare iubire? Am auzit de la unii oameni destrăbălați că foarte adesea un bărbat şi o femeie se apropie fără să-şi spună o vorbă, ceea ce mi se pare culmea monstruozității şi a cinismului; aşa că Versilov, chiar de-ar fi vrut, se pare că n-ar fi putut începe altfel relația cu mama. Oare ca să înceapă ar fi trebuit să-i explice ce e cu *Polinka Saks*? Şi, mai ales, cred că nu de literatura rusă le ardea lor; dimpotrivă, după cum singur a spus-o (o dată, când mi s-a destăinuit), se ascundeau prin colțurile casei, se aşteptau pe scări, se depărtau unul de altul roşii la față, ca nişte mingi, dacă trecea cineva, iar „tiranul de moşier” tremura în fața ultimei spălătorese, cu tot dreptul său iobăgist. Dar, deşi a început în stil boieresc, povestea a continuat apoi în acelaşi mod, dar nu în întregime, ceva ce, în esență, nu se poate explica. E parcă şi mai mult întuneric în ea. Dimensiunile pe care le-a căpătat iubirea lor o fac misterioasă, pentru că prima calitate a oamenilor de felul

lui Versilov este să lase totul baltă atunci când scopul a fost atins. Dar de data asta s-a întâmplat altfel. Să păcătuiască cu o slujnică tânără şi fluşturatică (dar mama mea n-a fost proastă), pentru un „ţânc" destrăbălat (şi toţi erau destrăbălaţi, toţi până la unul, fie ei progresişti sau retrograzi), era nu numai posibil, ci şi inevitabil, dacă ne gândim şi la situaţia lui romantică de tânăr văduv şi la lipsa lui de ocupaţie. Dar să iubeşti pentru toată viaţa, asta-i prea de tot. Nu garantez că o iubea, dar e adevărat că a ţinut-o în preajma lui toată viaţa.

Am pus eu multe întrebări, dar există o singură întrebare, cea mai importantă, pe care n-am avut curaj să i-o pun mamei mele, deşi anul trecut ne-am apropiat atât de mult şi deşi, ca fiu nerecunoscător şi grosolan ce mă aflu, considerând că în faţa mea sunt vinovaţi, nu m-am sinchisit de nimic în faţa ei. Întrebarea e aceasta: cum a putut ea, tocmai ea, care era căsătorită de jumătate de an şi, pe deasupra, reţinută de tot felul de idei despre legalitatea căsătoriei, învinsă ca o muscă neputincioasă, ea care îl respecta pe Makar Ivanovici al ei mai ceva ca pe un zeu, cum a putut ea în numai vreo două săptămâni să ajungă la aşa un păcat? Nu era vorba în niciun caz de o femeie destrăbălată. Dimpotrivă, o spun dinainte, e greu de închipuit un suflet mai curat ca al ei şi care să rămână aşa toată viaţa. Singura explicaţie este că a procedat astfel fără să-şi dea seama ce face, fără să fie conştientă de ea, dar nu în sensul în care te încredinţează astăzi avocaţii când vorbesc despre criminali şi hoţi, ci pentru că era sub acea impresie puternică ce pune stăpânire în mod fatal şi tragic asupra victimelor simple. Cine ştie? Poate că ea a iubit definitiv, până la moarte, fasonul hainelor lui, pieptănătura lui pariziană, vorbirea lui franţuzească, da, franţuzească, din care ea nu pricepea o boabă, romanţa pe care o cânta el

la pian. A îndrăgit ceva ce nu mai văzuse şi nu mai auzise niciodată (iar el era foarte frumos) - pe toate le-a îndrăgit cu toată ființa, până la uitarea de sine, l-a iubit cu fasoanele şi romanțele lui. Am auzit că asta se întâmpla câteodată cu fetele de la curte pe timpul iobăgiei, se-ntâmpla chiar cu cele mai cinstite. Înțeleg asta, dar e un ticălos cel care găseşte explicație doar prin iobăgism şi prin „supuşenie”! E posibil ca acest tânăr să aibă atâta putere de seducție şi sinceritate, încât să atragă la pieire sigură o ființă atât de curată până în acel moment şi, mai important, o ființă atât de diferită de el, din altă lume şi din alt tărâm. Că mergea la pieire, sper că a înțeles-o până şi mama mea toată viața; însă când a păşit pe acest drum nu s-a gândit deloc la pieire; dar aşa se întâmplă totdeauna cu aceste ființe „fără apărare”: ştiu că e vorba de pieire, dar aleargă drept într-acolo.

După ce-au păcătuit, s-au căit imediat. Mi-a povestit cu destul umor cum a plâns în hohote pe umărul lui Makar Ivanovici, pe care l-a chemat în cabinetul său special pentru asta, în timp ce ea, ea zăcea mai mult moartă decât vie undeva, în colțul ei de iobagă…

VI

Dar de-ajuns cu interogatoriile şi cu amănuntele scandaloase. După ce-a răscumpărat-o pe mama mea de la Makar Ivanov, Versilov a plecat în grabă şi, de atunci, aşa cum am scris mai sus, a început să o ducă cu el pretutindeni, excluzând dăţile când era plecat pentru mult timp; atunci o lăsa, de regulă, în grija mătuşii, adică la Tatiana Pavlovna Prutkova, care totdeauna apărea de nu ştiu unde la momentul potrivit. Stăteau la Moscova, stăteau şi în sate şi oraşe diverse, mergeau chiar şi în străinătate şi la Petersburg. Despre toate astea voi vorbi după, sau mai bine deloc. Voi spune doar că la un an după despărţirea de Makar Ivanovici am apărut pe lume eu, apoi după încă un an - sora mea, apoi, după vreo zece-unsprezece ani - fratele meu mai mic, un băieţel bolnăvicios care a murit după câteva luni. Odată cu naşterea chinuitoare a acestui copil s-a sfârşit frumuseţea mamei mele - în orice caz, aşa mi s-a spus, că a început să îmbătrânească şi să slăbească rapid.

Dar relaţiile cu Makar Ivanovici nu s-au întrerupt niciodată. Fie că Versilov locuia câţiva ani în acelaşi loc, fie că se muta, Makar Ivanovici neapărat îşi ţinea la curent „familia” despre ceea ce face. Între ei s-au stabilit relaţii destul de stranii, într-un fel solemne şi aproape serioase. În mod normal, asemenea relaţii ar fi fost privite drept comice în existenţa unui nobil, ştiu asta; dar în cazul de faţă nu s-a întâmplat aşa. Soseau scrisori de două ori pe an, nici mai rar, nici mai des, şi aceste scrisori semănau între ele. Le-am văzut eu însumi; prea puţine lucruri personale se spuneau acolo; dimpotrivă, pe cât era posibil, se vorbea solemn despre cele mai generale evenimente şi despre cele mai generale sentimente, dacă mă pot exprima astfel cu privire la sentimente: înainte de toate, erau veşti despre sănătatea

proprie, apoi, întrebări despre sănătatea lor, după care urmau urări, saluturi solemne şi binecuvântări - şi cam atât. În acest caracter general şi impersonal se pare că stăteau bunacuviință a tonului şi acel *savoir-vivre*[5] specific mediului. „Soției mele preaiubite şi respectate, Sofia Andreievna, îi trimit adânci plecăciuni...” „Copilaşilor mei dragi le trimit binecuvântarea mea părintească în veci stătătoare”. Copilaşii erau înscrişi cu toții pe numele lui pe măsură ce se năşteau, şi aşa s-a întâmplat şi cu mine. Dar trebuie să remarc că Makar Ivanovici era atât de isteț, încât nu-l numea pe „luminăția sa Andrei Petrovici” drept „binefăcătorul” său, deşi, fără excepție, îi trimitea în fiecare scrisoare plecăciuni preaplecate, cerându-i binecuvântarea şi implorând pentru el grația divină. Lui Makar Ivanovici îi răspundea, fără întârziere şi în acelaşi stil, mama mea. Se-nțelege că Versilov nu se implica în corespondență. Makar Ivanovici trimitea scrisori din diferite colțuri ale Rusiei, din orăşelele şi mănăstirile în care rămânea uneori mai mult timp. Devenise un fel de pelerin. Nu cerea niciodată nimic; în schimb, neapărat la trei ani venea acasă şi se oprea direct la mama mea care, aşa se stabilise, avea totdeauna locuința ei, separată de aceea a lui Versilov. Despre asta va trebui să vă vorbesc mai târziu, deocamdată notez aici că Makar Ivanovici nu se tolănea în salon pe divan, ci se aşeza umil undeva după un paravan. Nu rămânea prea mult timp: cam cinci zile sau o săptămână.

Am uitat să vă spun că-şi iubea cu pasiune şi-şi respecta nespus numele de familie, Dolgoruki. Desigur, e o prostie ridicolă. Şi mai ridicol este că îi plăcea numele lui de familie tocmai pentru că existau prinți Dolgoruki. Stranie judecată, exact cu fundul în sus!

---

[5] Politețe, curtoazie, bună cuviință (în fr. în orig.).

Dacă am spus deja că familia era totdeauna laolaltă, trebuie să adaug că asta se întâmpla cu excepția mea. Eram ceea ce se cheamă un copil abandonat, căci aproape imediat după naştere am fost dat în străini. Dar în asta nu era niciun fel de intenție, pur şi simplu aşa s-a nimerit. Când m-a născut, mama era încă tânără şi frumoasă, şi el avea nevoie de ea, iar un copil de țâță îi încurca pe toți, se-nțelege, mai ales în călătorii. Iată de ce s-a şi întâmplat că până la douăzeci de ani aproape că n-am văzut-o pe mama; să ne fi întâlnit, poate, de două-trei ori, şi atunci în fugă. S-a întâmplat asta nu din cauza mamei, ci din cauza disprețului lui Versilov pentru oameni.

VII

Acum, despre cu totul altceva.

Cu o lună în urmă, mai precis cu o lună înainte de 19 septembrie, fiind la Moscova, am hotărât să renunț la ei toți şi să mă dedic definitiv propriei idei. Exact aşa: „să mă dedic propriei idei”, pentru că această expresie poate să-mi exprime aproape întregul gând, acela pentru care trăiesc pe lume. Ce-i cu „propria idee” vă voi vorbi pe larg ulterior. În visătoarea mea singurătate moscovită, care a durat mulți ani, această idee s-a născut încă pe când eram în clasa a şasea la gimnaziu şi, de atunci, cred că nu m-a părăsit nicio clipă. Mi-a acaparat întreaga viață. Am trăit visând şi până să am această idee, încă din copilărie am trăit în imperiul viselor de felul acesta; dar, odată cu apariția ideii principale care m-a absorbit cu totul, visele mele au căpătat forță şi brusc au luat o anumită formă; din prosteşti, acestea au devenit raționale. Gimnaziul n-a fost deloc o piedică pentru aceste vise; el nu mi-a blocat nici ideea. Adaug doar că am terminat rău ultimul an de gimnaziu, deşi, până în clasa a opta, am fost printre primii, şi s-a întâmplat asta ca urmare a ideii respective, ca urmare a unei concluzii, poate false, pe care am tras-o din această idee. Aşa că nu gimnaziul mi-a blocat ideea, ci ideea mi-a blocat şcoala, ba m-a încurcat şi la universitate. După ce am terminat gimnaziul, am vrut s-o rup imediat şi în mod radical cu toți, la nevoie, cu toată lumea, cu toate că atunci aveam doar douăzeci de ani. Am scris la Petersburg cui trebuie şi prin cine trebuie, cerând să fiu lăsat în pace definitiv, să nu mi se mai trimită bani de întreținere şi, pe cât posibil, să uite cu totul de mine (adică, desigur, dacă se gândeau la mine câtuşi de puțin) şi, în sfârşit, i-am anunțat că la universitate nu merg „pentru nimic în lume”. Aveam în față o dilemă grea: sau

universitatea şi învăţatul pe mai departe, sau să amân cu încă patru ani aplicarea „ideii” în practică; am ales fără să ezit ideea, căci credeam în ea la modul matematic. Versilov, tatăl meu pe care-l văzusem o singură dată în viaţă pe când aveam zece ani, şi atunci pentru o secundă (şi care tot într-o secundă a reuşit să mă umple de uimire), ca răspuns la scrisoarea mea care nu-i era adresată lui, Versilov m-a chemat personal la Petersburg printr-o scrisoare scrisă de el, promiţându-mi o slujbă privată. Această chemare a unui om uscat şi mândru, insolent şi neglijent cu mine, a unui om care, dându-mi naştere, m-a părăsit şi până acum nu numai că n-a ştiut de mine, dar nici nu s-a obosit să se căiască pentru asta (cine ştie, poate avea o idee aproximativă şi confuză despre existenţa mea, aşa cum s-a şi dovedit apoi, căci nu el plătea banii pentru întreţinerea mea la Moscova, ci alţii), chemarea acestui om, deci, care şi-a amintit brusc de existenţa mea şi care m-a onorat cu o scrisoare scrisă de propria mână, încântându-mă, mi-a hotărât soarta. În mod straniu, în scrisorica lui (o pagină de format mic) mi-a plăcut, printre altele, că n-a spus niciun cuvânt despre universitate, că nu mi-a cerut să-mi schimb decizia, nu mi-a reproşat că nu vreau să învăţ, într-un cuvânt, pentru că n-a folosit niciun fel de strategii părinteşti, cum se întâmplă adesea - iar asta era, de fapt, urât din partea lui, căci îi reda şi mai clar indiferenţa. Am hotărât să mă duc şi pentru că plecarea nu-mi afecta deloc ideea. „Să vedem ce-o să fie, mă gândeam eu, oricum, intru în legătură cu ei pentru puţin timp, poate pentru foarte puţin timp. Cum am să văd că acest pas, aşa de neînsemnat şi de convenţional cum e, mă îndepărtează de ceea ce este *principal*, cum o rup cu ei imediat, renunţ la tot şi mă ascund în carapacea mea”. În carapace, chiar aşa! „Mă ascund în ea ca o ţestoasă”; comparaţia asta mi-a plăcut

foarte mult! „N-am să fiu singur, continuam eu să mă conving, umblând ca nebunul prin Moscova în toate aceste ultime zile, n-am să mai fiu singur niciodată, ca în atâția ani îngrozitori de până acum: va fi cu mine ideea mea pe care n-am s-o trădez nicicând, nici măcar în cazul în care cei de acolo o să-mi placă şi o să mă facă fericit, iar eu voi rămâne să stau cu ei chiar şi zece ani!” Observ dinainte că tocmai această impresie, tocmai această dualitate a planurilor şi a scopurilor mele, care s-a conturat încă de la Moscova şi care nu m-a părăsit nici măcar o clipă la Petersburg (căci nu ştiu, a existat oare vreo zi la Petersburg pe care să nu mi-o fi propus ca termen limită pentru ruperea legăturilor mele cu ei şi pentru îndepărtarea mea de ei?) - această dualitate, repet, a fost, pare-se, una dintre cauzele cele mai importante ale imprudențelor pe care le-am făcut într-un an, ale multor mizerii, chiar ale multor josnicii şi, desigur, ale multor prostii de-ale mele.

Sigur, deodată m-am pomenit cu un tată pe care nu l-am mai avut niciodată anterior. Acest gând mă îmbăta atât în timpul pregătirilor de plecare, la Moscova, cât şi în vagon. Că aveam un tată, asta încă nu era nimic, mie drăgălăşeniile nu-mi erau pe plac, dar acest om n-a vrut să ştie de mine şi m-a înjosit în timp ce în toți aceşti ani eu visam la el cu sete (dacă se poate vorbi astfel despre un vis). Din copilărie, fiecare vis al meu era plin de el, plutea în jurul lui, în ultimă instanță se reducea la el. Nu ştiu dacă îl uram sau îl iubeam, dar ființa lui îmi umplea întreg viitorul, toate planurile de viață - iar acest lucru se întâmpla de la sine, creştea odată cu mine.

Plecarea mea din Moscova a fost influențată şi de o împrejurare importantă, de o ispită care şi atunci, cu trei luni înainte de plecare (când nici nu se pomenise încă de Petersburg), mi se ridica în inimă şi o făcea să bată! Eram

atras de acest ocean necunoscut şi pentru că puteam să păşesc în el ca suzeran deplin şi stăpân chiar al unor destine străine, şi încă ce destine! Dar în sufletul meu clocoteau nu sentimente despotice, ci pline de generozitate - vă previn ca să nu-mi înțelegeți greşit vorbele. Şi-apoi, Versilov putea crede (dacă s-ar fi sinchisit să creadă ceva despre mine) că va sosi un băiat mic, un gimnazist, un adolescent care va rămâne uimit de toate. Iar eu îi ştiam deja toate dedesubturile şi dețineam un document de cea mai mare importanță pentru care (acum o ştiu cu siguranță) şi-ar fi dat câțiva ani din viață dacă i-aş fi dezvăluit atunci taina. Dar observ că v-am împuiat capul cu ghicitori. Fără fapte, nu poți descrie sentimentele. Dar despre toate acestea la timpul şi locul potrivit, de asta am şi pus mâna pe condei. Iar a scrie cum am scris e totuna cu a cădea în delir sau a pluti pe un nor.

VIII

În sfârşit, pentru a trece definitiv la ziua de 19, deocamdată voi spune pe scurt şi oarecum în treacăt că i-am găsit pe toți, adică pe Versilov, pe mama şi pe sora mea (pe aceasta o vedeam pentru prima dată în viață) trăind în condiții grele, în sărăcie deplină sau aproape deplină. Despre asta aflasem deja de la Moscova, dar tot nu-mi putem închipui ceea ce am văzut. Din copilărie, m-am obişnuit să mi-l imaginez pe acest om, pe acest „viitor tată” într-o mare strălucire şi nu-l puteam vedea altfel decât ocupând pretutindeni primul loc. Niciodată Versilov n-a stat cu mama în aceeaşi locuință, totdeauna i-a închiriat una specială; desigur, făcea asta din cele mai ticăloase motive de „onorabilitate”. Dar aici stăteau toți împreună, într-un corp de clădire din lemn, într-o ulicioară din apropierea cazărmii Regimentului Semenovski. Toate lucrurile fuseseră deja amanetate, aşa că i-am dat mamei, ferindu-mă de Versilov, cele şaizeci de ruble ale mele de care nu ştia nimeni. Exact, nu ştia nimeni de ele, dat fiind că fuseseră economisite din banii mei de buzunar, din cele cinci ruble pe lună câte mi s-au dat pe parcursul a doi ani; am început să economisesc din prima zi a „ideii” mele, de aceea Versilov nu trebuia să ştie despre banii aceştia nimic. Tremuram la gândul că ar putea afla.

Acest ajutor a fost doar o picătură în ocean. Mama lucra, sora mea s-a apucat şi ea să coasă; Versilov trăia fără să facă nimic, era capricios şi păstra o mulțime din obiceiurile lui dinainte, destul de costisitoare. Era îngrozitor de nemulțumit, îndeosebi la masa de prânz, şi toate gesturile lui erau complet despotice. Dar mama, sora, Tatiana Pavlovna şi întreaga familie a răposatului Andronikov (un şef de birou care murise cu trei luni în urmă

şi care se ocupase de treburile lui Versilov), alcătuită dintr-o mulțime de femei, se închinau în fața lui ca la un idol. Nu-mi puteam imagina aşa ceva. Trebuie spus că înainte cu nouă ani el fusese incomparabil mai elegant. Am spus deja că în visurile mele el a rămas într-o lumină bună şi de aceea nu-mi puteam închipui cum ar fi putut să îmbătrânească şi să se ofilească în doar cei nouă ani de zile care trecuseră de atunci: m-am întristat imediat, plin de milă şi de ruşine. Privindu-l, am avut una dintre cele mai apăsătoare impresii pe care mi-a produs-o sosirea. Şi totuşi, nu era încă un bătrân, avea doar patruzeci şi cinci de ani; privindu-l mai îndelung, am descoperit în frumusețea lui ceva şi mai atrăgător decât ceea ce păstrasem eu în amintirile mele. Deşi mai puțin strălucitor, mai puțin impunător şi mai puțin elegant, se pare că viața scosese la iveală pe fața lui ceva mai interesant decât fusese înainte.

Sărăcia era doar a zecea sau a douăzecea parte din necazurile lui, iar eu ştiam prea bine asta. În afara sărăciei, exista în viața lui ceva infinit mai serios - fără a mai vorbi că mai exista încă speranța de a câştiga procesul de moştenire pe care Versilov îl avea pe rol de un an cu prinții Sokolski şi că ar fi putut primi în viitorul cel mai apropiat o moşie în valoare de şaptezeci sau poate chiar mai multe mii. Am spus mai sus că acest Versilov a tocat la viața lui trei moşteniri, şi uite că o nouă moştenire îl scoate iar la liman! Afacerea urma să se rezolve în cel mai scurt timp, cu această speranță mă şi chemase la Petersburg. Doar că pe speranță nimeni nu-ți dă bani, de împrumutat nu era de unde, aşa că, deocamdată, răbdau.

Dar Versilov nici nu mergea nicăieri, deşi câteodată era plecat toată ziua. Trecuse deja mai mult de un an de când fusese *gonit* din înalta societate. Cu toate străduințele mele, istoria aceasta a rămas neelucidată pentru mine, deşi eram

la Petersburg deja de o lună. Era sau nu vinovat Versilov - iată ce era important pentru mine, iată pentru ce venisem! Cu toții i-au întors spatele, chiar şi oamenii influenți şi bine-cunoscuți cu care toată viața a ştiut să întrețină legături, în urma unor zvonuri legate de o faptă foarte josnică şi - ceea ce-i mai grav în ochii lumii - scandaloasă, o faptă săvârşită de el cu mai mult de un an în urmă în Germania, primind atunci o palmă răsunătoare şi ostentativă de la unul dintre prinții Sokolski, la care nu a răspuns printr-o provocare la duel. Chiar şi copiii lui (cei legitimi), fiul şi fiica i-au întors spatele şi s-au îndepărtat de el. E adevărat că atât fiul, cât şi fiica lui se învârteau în cele mai înalte sfere, datorită familiei Fanariotov şi bătrânului prinț Sokolski (fostul prieten al lui Versilov). Dar, observându-l atent în toată luna aceea, am văzut în el un om orgolios pe care nu societatea l-a exclus din rândurile ei, ci el însuşi a alungat de la sine această societate - într-atât de independent arăta! Dar avea oare dreptul să aibe aerul acela? Iată ce mă preocupa pe mine. Trebuia să aflu întreg adevărul în cel mai scurt timp, căci venisem să-l judec pe acest om. Încă îmi ascundeam forțele în fața lui, dar trebuia fie să-l recunosc, fie să-l îndepărtez cu totul. Să fac lucrul din urmă mi-ar fi fost prea greu, aşa că mă chinuiam. Trebuie să recunosc, în sfârşit: omul acela îmi era drag!

Deocamdată locuiam cu ei, munceam şi abia mă abțineam să fiu grosolan. Ca să fiu sincer, nu m-am abținut. După o lună, pe zi ce trecea, mă convingeam că în niciun caz nu voi putea obține de la el lămuririle definitive. Acest om mândru stătea în fața mea ca o enigmă, ofensându-mă până în adâncul sufletului. Se purta cu mine afectuos şi făcea glume, dar eu preferam să mă cert decât să-i aud glumele. Toate conversațiile mele cu el aveau în ele ceva echivoc sau conțineau o stranie ironie din partea lui.

Chiar de la sosirea mea de la Moscova m-a tratat cu neseriozitate. N-am priceput deloc de ce a făcut asta. E adevărat că a reuşit să rămână de nepătruns pentru mine; dar nici eu nu m-aş fi coborât să-i cer să se poarte serios cu mine. Şi-apoi, avea şi nişte maniere uimitoare şi fermecătoare cu care nu ştiam cum să mă descurc. Pe scurt, se purta cu mine cum te porți cu un mucos - lucru pe care nu-l puteam suporta, deşi ştiam dinainte că aşa va fi. Drept urmare, am încetat eu însumi să mai vorbesc serios, stând în aşteptare; ba chiar aproape că am încetat să vorbesc cu el. Eram în aşteptarea unei persoane care, la sosirea ei în Petersburg, mă putea lămuri pe deplin; în asta îmi puneam ultimele speranțe. În orice caz, mă pregăteam s-o rup definitiv şi deja îmi luasem toate măsurile. Îmi era milă de mama, dar… „ori el, ori eu” - iată ce voiam să-i cer ei şi surorii mele. Îmi fixasem chiar şi ziua; dar, până atunci, îmi vedeam de serviciu.

Capitolul II

I

În această zi de 19 trebuia şi să primesc primul meu salariu pentru prima mea lună de serviciu la Petersburg într-un loc „privat”. N-am fost întrebat despre slujba aceea, pur şi simplu m-a dat în primire patronului cred că din prima zi a sosirii mele. A fost ceva foarte nedelicat şi aproape că ar fi trebuit să protestez. Locul respectiv era în casa bătrânului prinț Sokolski. Dar să protestez imediat ar fi însemnat s-o rup cu ei din start, ceea ce nu mă speria deloc, dar dăuna scopurilor mele principale, aşa că am primit slujba în tăcere, apărându-mi demnitatea prin tăcere. Să vă explic de la început că acest prinț Sokolski, un om bogat, *consilier secret*[6], nu era deloc rudă cu prinții Sokolski de la Moscova (nişte sărăntoci de câteva generații) cu care Versilov era în proces. Aveau doar acelaşi nume de familie. Cu toate acestea, bătrânul prinț era foarte interesat de ei şi ținea în mod special la un tânăr ofițer, şef al familiei, ca să spun aşa. Până nu demult, Versilov avusese o mare influență asupra acestui bătrân cu care era prieten, un prieten straniu, pentru că, după cum mi-am dat seama, cu toată prietenia lor, bietul prinț se temea de el îngrozitor, şi nu numai de când am intrat în slujbă la el, ci dintotdeauna. Dar nu se mai văzuseră de mult timp; fapta dezonorantă de care a fost acuzat Versilov avea legătură tocmai cu familia prințului; dar a intervenit Tatiana Pavlovna şi prin intermediul ei am primit slujba la bătrânul care voia „un om tânăr” în cabinetul său. S-ar părea totuşi că dorea foarte

---

[6] Titlu civil care corespundea, în ierarhia militară, gradului de general de divizie.

mult şi să-i facă pe plac lui Versilov, adică să facă el primul pas spre acesta, iar Versilov *a acceptat*. Bătrânul prinț a luat hotărârea primirii mele în absența fiicei sale, văduva generăleasă, care probabil nu i-ar fi permis să facă acest pas. Despre asta voi vorbi mai târziu, deocamdată amintesc că această ciudățenie a atitudinii lui față de Versilov m-a uimit, şi în favoarea celui din urmă. Se impunea logicii mele faptul că, dacă însuşi capul familiei ofensate încă mai are respect pentru Versilov, asta însemna că zvonurile privitoare la lipsa de onoare a acestuia sunt stupide sau măcar echivoce. În parte, această împrejurare m-a şi făcut să nu protestez atunci când am intrat în slujbă: am acceptat tocmai cu speranța să verific toate lucrurile respective.

Tatiana Pavlovna îndeplinea un rol ciudat atunci când am întâlnit-o la Petersburg. Uitasem complet de ea şi nici nu-mi imaginam că are o aşa importanță. Pe când eram la Moscova, o întâlnisem de vreo trei-patru ori şi nu ştiam de unde apărea şi din a cui dispoziție, de fiecare dată când trebuia să mă aranjeze undeva - la intrarea în tristul pension Touchard sau, după doi ani şi jumătate, în momentul intrării la gimnaziu şi al stabilirii mele în locuința neuitatului Nikolai Semionovici. Când apărea, îşi petrecea o zi întreagă cu mine, îmi verifica lenjeria, hainele, mergea cu mine pe podul Kuznețki şi în oraş, îmi cumpăra lucrurile necesare, într-un cuvânt, îmi punea în ordine întregul avut, până la ultima cutiuță şi la cuțitaşul de ascuțit pana; făcând asta, tot timpul mă țistuia, mă certa, îmi făcea reproşuri, mă examina şi-mi dădea drept exemplu nişte băieți fantastici, cunoscuți de-ai ei sau de-ai rudelor sale, care, chipurile, erau mai buni decât mine, ba chiar mă ciupea şi mă împingea în lege, dureros. După ce mă instala şi mă aranja în gazdă, dispărea fără urmă câțiva ani la rând.

Imediat ce am sosit, tot ea a venit să mă instaleze. Era o fiinţă mică şi uscată, cu un năsuc ascuţit şi cu nişte ochişori pătrunzători, ca de pasăre. Îl slujea pe Versilov cu toată abnegaţia, ca o roabă, şi se înclina în faţa lui ca în faţa papei. Curând am remarcat cu uimire că era respectată de toţi pretutindeni şi, mai ales, că era cunoscută absolut peste tot şi de către toţi. Bătrânul prinţ Sokolski îi purta un respect adânc; la fel şi familia lui; la fel şi odraslele răsfăţate ale lui Versilov sau familia Fanariotov - şi doar ea trăia din cusut, din curăţatul dantelelor, primea de lucru de la un magazin. M-am certat cu ea încă de la primul cuvânt pentru că, de cum m-a văzut, i-a trecut prin minte să mă ţistuiască aşa cum o făcuse cu şase ani înainte; de atunci ne-am certat în fiecare zi; dar asta nu ne împiedica să mai stăm de vorbă uneori şi, trebuie să recunosc, spre sfârşitul lunii a început să-mi placă de ea; cred că o plăceam pentru independenţa ei. Dar nu i-am spus-o.

Am înţeles imediat că m-au dat în slujbă la acest bătrân bolnav numai ca să-l „consolez”, şi asta era tot ce trebuia să fac. Normal că faptul mă înjosea, dar imediat am luat măsuri; curând însă bătrânul acesta original a produs asupră-mi o impresie neaşteptată, un fel de compasiune, şi, până la sfârşitul lunii, m-am ataşat de el într-un mod ciudat: în orice caz, am renunţat la intenţia de a fi grosolan cu el. Nu avea mai mult de şaizeci de ani. Trecuse de curând printr-o întreagă tevatură. Cu un an şi jumătate înainte, avusese un atac; fiind plecat într-o călătorie, şi-a ieşit din minţi pe drum, ajungându-se la un scandal despre care a început să se vorbească la Petersburg. Cum se-ntâmplă în asemenea situaţii, l-au dus urgent în străinătate, iar după vreo cinci luni a apărut din nou, perfect sănătos, însă a renunţat la slujbă. Versilov susţinea în mod serios (şi chiar aprins) că prinţul nu şi-a ieşit deloc din minţi şi că a suferit

doar o cădere nervoasă. Am observat imediat această implicare a lui Versilov. Trebuie să vă spun că, întrucâtva, şi eu îi împărtăşeam părerea. Bătrânul îmi părea uneori doar exagerat de uşuratic, oricum, în dezacord cu vârsta sa, ceea ce, se spune, înainte nu i se întâmplase niciodată. Pe vremuri fusese consiler şi odată dusese la bun sfârşit cu mult rafinament o sarcină care i se încredințase. După ce l-am cunoscut o lună de zile, n-aş fi putut nicicum să-i atribui vreo capacitate deosebită de a fi consilier. Se spunea (deşi eu n-am observat asta) că după atac s-a ales cu obsesia bizară de a se însura cât mai repede şi că, nu o dată, a vrut să-şi pună în practică ideea în intervalul acesta de un an şi jumătate. Lumea auzise de asta, şi cei care voiau se interesau. Dar cum aceste tentative nu conveneau deloc intereselor persoanelor apropiate prințului, bătrânul era păzit din toate părțile. Familia lui nu era prea numeroasă; era văduv de vreo douăzeci de ani şi avea doar o fiică, văduva de general pe care o aşteptau să sosească de la Moscova de la o zi la alta, o tânără de al cărei caracter prințul se temea vizibil. Dar avea o droaie de rude îndepărtate, cu precădere din partea răposatei sale soții, care erau aproape de o sărăcie lucie; în afară de asta, mai exista o cohortă de protejați şi de protejate care aşteptau o ocazie să fie numiți în testament cu o părticică oricât de mică şi care, din acest motiv, o ajutau pe generăleasă să-l supravegheze pe bătrân. Încă din tinerețe, mai avea o ciudățenie, nu ştiu dacă era comică sau nu: să cunune fete sărace. De douăzeci şi cinci de ani se ocupa cu asta - cununa fie rude îndepărtate, fie fiice vitrege ale unor veri de-ai soției sale, fie fete botezate de el, a cununat-o chiar şi pe o fiică a portarului său. Mai întâi le lua în casa proprie la vârste fragede, le creştea cu guvernante şi cu franțuzoaice, apoi le trimitea la cele mai bune şcoli pentru ca, în final, să

le cunune, dându-le o zestre. De aceea era permanent înconjurat de persoane de acest soi. Protejatele, odată căsătorite, aveau la rândul lor fetiţe, care şi ele aspirau la protecţia lui, astfel că boteza peste tot, şi toate aceste fine veneau să-l felicite de ziua lui, iar acest lucru îi făcea mare plăcere.

Intrat în slujba sa, mi-am dat seama imediat că în mintea bătrânului se cuibărise adânc o convingere - şi acest lucru nu putea trece neobservat -, anume că în înalta societate toţi au început să-l privească ciudat, că toţi au început să se poarte cu el ciudat, nu ca înainte, când fusese considerat perfect sănătos; această senzaţie nu-l părăsea niciodată, nici măcar în cele mai vesele companii. Bătrânul a devenit bănuitor, a început să observe ceva doar privind în ochii oamenilor. Gândul că încă îl mai cred nebun îl chinuia evident; câteodată, şi la mine se uita cu neîncredere. Şi de-ar fi aflat cine anume răspândeşte sau lansează aceste zvonuri despre el, cred că acest om bun i-ar fi deveni duşman pe viaţă. Vă rog să aveţi în vedere tocmai acest amănunt. Voi adăuga că încă din prima zi acest lucru m-a făcut să nu fiu grosolan cu el; ba chiar am fost bucuros dacă am reuşit să-l înveselesc şi să-l distrez câteodată; nu cred că a recunoaşte asta poate ştirbi ceva din demnitatea mea.

Mare parte din banii săi era investiţi. După boală, a devenit acţionar la o mare companie, foarte solidă de altfel. Şi, deşi afacerile le făceau alţii, se arăta foarte interesat - frecventa adunările acţionarilor, fusese ales membru fondator, conducea consilii, ţinea lungi discursuri, polemiza, făcea zarvă, totul cu o plăcere evidentă. Cel mai mult îi plăcea să ţină discursuri: toţi şi-au putut da seama astfel de inteligenţa lui. În general, chiar şi în discuţiile cele mai intime, îi plăcea să strecoare câte un gând adânc sau

câte un cuvânt de duh; asta o înțeleg foarte bine. Îşi instalase la parterul casei un birou în care un funcționar se ocupa de afaceri, ținea socotelile şi registrele şi, în acelaşi timp, administra casa. Acest unic funcționar care era angajat şi la stat ar fi fost suficient, dar, la dorința prințului însuşi, m-au pus şi pe mine, chipurile, ca ajutor al acestuia.

Dar curând eu am fost mutat în cabinetul prințului unde, de cele mai multe ori, nu aveam în față - măcar de formă - nici hârtii, nici cărți cu care să-mi ocup timpul.

Acum scriu din postura unuia care şi-a venit în fire şi care, în mare, s-a distanțat de toate; dar cum să-mi prezint tristețea (pe care mi-o amintesc acum foarte viu) care mi s-a aşezat atunci pe suflet, mai ales emoția mea din acea vreme, care atinsese cote atât de înalte şi de fierbinți, încât nici măcar nu puteam să dorm noaptea - din cauza nerăbdării, a tainelor pe care singur le întrețineam?

II

Să cer bani sau măcar salariul mi se părea nedelicat, căci simţeam undeva în cutele conştiinţei mele că nu-i prea meritam. Dar, cu o zi înainte, mama şuşotea cu sora mea, ca să nu le audă Versilov („ca să nu-l amărască pe Andrei Petrovici”), despre intenţia de a amaneta o icoană din chivot, foarte dragă ei. Mă angajaseră pentru cincizeci de ruble pe lună, dar nu ştiam deloc cum aveam să le primesc; când m-au instalat aici nu mi-au spus nimic. După trei zile, întâlnindu-mă cu funcţionarul respectiv, m-am informat de la cine trebuia să cer salariul. Acesta m-a privit cu zâmbetul unui om mirat (nu mă plăcea):

- Dar dumneata primeşti salariu?

Credeam că după răspunsul meu va adăuga:

- Şi pentru ce anume?

Dar n-a făcut decât să-mi spună sec:

- Nu ştiu nimic, după care şi-a băgat capul în registrul lui liniat în care trecea nişte calcule de pe nişte hârtii.

Desigur, n-avea de unde să ştie că eu făceam totuşi ceva. Cu două săptămâni înainte, am trudit fix patru zile la o lucrare pe care tot el mi-a dat-o: am transcris ceva de pe ciornă, ceea ce a echivalat cu o nouă redactare. Era un talmeş-balmeş de „idei” ale prinţului pe care se pregătea să le prezinte comitetului de acţionari. Trebuia sa le leg pe toate într-un întreg şi să cizelez forma. Apoi, am lucrat o zi întreagă la acest document împreună cu prinţul care polemiza cu mine foarte aprins, dar la urmă a rămas mulţumit. Nu mai ştiu, a predat hârtiile sau nu? Ca să nu mai amintesc de cele două-trei scrisori, tot de afaceri, pe care le-am scris la rugămintea lui.

Să cer salariul mi se părea nepotrivit şi pentru că mă gândeam deja să renunţ la slujbă, presimţind că voi fi nevoit

să plec de aici din motive de neocolit. Sculându-mă şi îmbrăcându-mă la mine în cămăruță, sus, am simțit în dimineața aceea cum inima a început să-mi bată mai tare şi, deşi nu-mi păsa, când am intrat în casa prințului am simțit din nou aceeaşi tulburare: în dimineața aceasta trebuia să vină persoana aşteptată, femeia a cărei prezență urma să limpezească tot ce mă chinuia! Această femeie era chiar fiica prințului, generăleasa Ahmakova, tânăra văduvă despre care v-am vorbit deja şi care era în conflict deschis cu Versilov. În sfârşit, am scris acest nume! Desigur, pe ea n-o văzusem niciodată şi n-aveam habar cum am să-i vorbesc, dacă mă încumetam la aceasta; dar aveam impresia (cred că aveam destule motive) că sosirea ei va risipi ceața care, în ochii mei, îl împresura pe Versilov. Nu mă puteam linişti: îmi era îngrozitor de ciudă că, încă de la primii paşi, m-am dovedit atât de timid şi de neîndemânatic; extrem de curioase, ba chiar respingătoare au fost primele trei impresii. Îmi amintesc perfect toată ziua aceea!

Prințul meu nu ştia încă nimic despre sosirea sigură a fiicei sale şi presupunea că aceasta va reveni de la Moscova abia peste o săptămână. Eu aflasem despre ea cu totul întâmplător, cu o zi înainte: Tatiana Pavlovna, care tocmai primise o scrisoare de la generăleasă, a lăsat să-i scape ceva în prezența mea, în timp ce-i vorbea mamei. Deşi discutau în şoaptă şi cu ocolişuri, am ghicit despre ce este vorba. Nu trăgeam cu urechea, dar pur şi simplu nu puteam să nu fiu atent când am văzut cum, la vestea sosirii acestei femei, mama a intrat brusc în agitație. Versilov nu era acasă.

N-am vrut să-i spun bătrânului pentru că văzusem, în tot acest timp, cât de teamă îi era de sosirea ei. Cu vreo trei zile în urmă, chiar a lăsat să-i scape, deşi timid şi indirect, că se teme de sosirea ei din cauza mea, mai exact că va fi mustrat din cauza mea. Totuşi, trebuie să adaug că în

relațiile familiale bătrânul îşi păstra mereu independența, chiar rolul principal, îndeosebi când era vorba de mânuirea banilor. La început, am crezut despre el că-i slab ca o muiere; însă apoi a trebuit să-mi schimb impresia, adică să recunosc că, deşi era ca o muiere, uneori dovedea o adevărată fermitate, ba chiar adevărată bărbăție.

Erau momente în care nu puteai face aproape nimic din cauza caracterului lui temător şi supus. Ulterior, Versilov mi-a explicat acest lucru mai pe îndelete. Amintesc acum, ca o curiozitate, că despre generăleasă aproape că n-am vorbit niciodată, adică într-un fel amândoi evitam să o facem: îndeosebi eu evitam acest subiect, în timp ce el evita să vorbească despre Versilov, aşa că am înțeles pe loc că nu-mi va răspunde dacă-i voi pune una din întrebările delicate care mă interesau atât.

Dacă ar vrea să ştie cineva despre ce-am vorbit noi o lună întreagă, i-aş răspunde că am discutat câte-n lună şi-n stele, dar totdeauna despre lucruri stranii. Îmi plăcea foarte mult firescul cu care mă trata. Uneori priveam cu nedumerire extremă la acest om, întrebându-mă: „Unde a fost el până acum? Să-l fi întâlnit la gimnaziu, mai ales în clasa a patra, aş fi avut un prieten extrem de simpatic”. Nu o dată am fost uimit şi de chipul lui: aparent, acesta era foarte serios (şi aproape frumos), sever; părul lui des şi cărunt, numai bucle, ochii larg deschişi; uscățiv la trup, dar cu o statură frumoasă; însă fața lui avea calitatea neplăcută, ba chiar lipsită de cuviință, de a trece brusc de la o expresie foarte serioasă la o expresie prea jucăuşă, lucru pe care nu-l putea bănui cineva care-l vedea pentru prima oară. I-am vorbit despre asta lui Versilov care a început să mă asculte cu atenție; se pare că nu se aştepta ca eu să fiu în stare să fac asemenea observații; dar a strecurat ideea că asta ar fi apărut după boala prințului, ba chiar numai în

ultimul timp.

Am discutat mai ales despre două lucruri abstracte - despre Dumnezeu şi despre existența lui, adică dacă există sau nu, şi despre femei. Prințul era un om foarte religios şi sensibil. În cabinetul său era un chivot mare cu icoane şi cu o candelă. Dar în anumite momente îl apuca descurajarea şi începea deodată să se îndoiască de existența lui Dumnezeu şi să spună lucruri ciudate, provocându-mă vizibil la un răspuns. În general, ideea respectivă îmi era destul de indiferentă, dar asta nu ne împiedica să ne ambalăm teribil amândoi, discutând totdeauna sincer. În genere, chiar şi acum îmi amintesc cu plăcere toate aceste discuții. Dar cel mai mult îi plăcea să pălăvrăgim despre femei; însă pentru că, neplăcându-mi discuțiile pe această temă, nu puteam fi un bun partener de dialog, uneori chiar se necăjea din cauza asta.

Pe această temă a început să vorbească în acea dimineață, imediat ce am sosit. L-am găsit într-o dispoziție bună, după ce cu o zi înainte îl lăsasem extrem de trist, fără să ştiu din ce motive. Eu însă trebuia să văd neapărat ce-i cu salariul meu până nu vin alte persoane. Ştiam că astăzi vom fi *întrerupți* fără doar şi poate (nu degeaba îmi bătea inima aşa) şi că, după aceea, nu voi mai avea curajul să vorbesc despre bani. Dar, cum discuția nu aluneca înspre bani, m-am supărat pe prostia mea şi, îmi amintesc ca acum, enervat de o întrebare a lui prea plină de veselie, i-am expus părerile mele despre femei dintr-o suflare şi extrem de provocator. Dar din toate a reieşit că s-a ataşat şi mai mult de mine.

III

- ...Nu-mi plac femeile pentru că sunt grosolane, stângace, dependente şi pentru că poartă îmbrăcăminte necuviincioasă! mi-am încheiat eu dezlânat lunga tiradă.

- Drăguţule, scuteşte-mă! a strigat el extrem de amuzat, lucru care m-a supărat şi mai tare.

Sunt îngăduitor şi cedez doar în lucrurile mărunte, dar, când e vorba de lucruri importante, nu cedez niciodată. În mărunţişuri, în relaţiile mondene poţi face ce vrei cu mine, şi totdeauna mi-am blestemat această trăsătură de caracter. Din nu ştiu ce naivitate comodă a sufletului, uneori am fost gata să-i cânt în strună unui fante oarecare, fermecat doar de politeţea lui, sau am intrat în dispută cu un prost, ceea ce e şi mai de neiertat. Şi toate acestea pentru că nu mă pot stăpâni şi pentru că am crescut departe de lume. Pleci supărat şi jurându-ţi că mâine asta nu se va mai întâmpla, dar a doua zi o iei de la capăt. Iată de ce uneori se crede că am doar şaisprezece ani. Dar în loc să învăţ stăpânirea de sine, eu prefer şi astăzi să mă închid şi mai mult în colţul meu, în forma cea mai mizantropică: „Şi ce dacă sunt stângaci - la revedere!”. Spun asta serios şi definitiv. Şi nu scriu toate astea în legătură cu prinţul, nici măcar cu privire la discuţia de atunci.

- Nu vorbesc ca să vă amuz, aproape că am strigat eu la el, pur şi simplu îmi spun părerea.

- Cum adică, femeile sunt grosolane şi îmbrăcate necuviincios? Asta-i o noutate.

- Sunt grosolane. Mergeţi la teatru, mergeţi la plimbare. Oricare dintre bărbaţi ştie să meargă pe partea dreaptă; când se întâlnesc, îşi dau întâietate, fiecare menţinându-se pe partea dreaptă. Femeia, adică dama - vorbesc de dame -, vine direct în tine fără măcar să te observe, de parcă am fi

obligați să sărim în lături şi să eliberăm drumul. Sunt gata să le cedez trecerea ca unor făpturi slabe ce sunt, dar de ce e un drept acesta, de ce e ea atât de convinsă că sunt obligat să fac asta - iată ce mă ofensează! Totdeauna le-am ignorat când le-am întâlnit. Iar după toate acestea, strigă că sunt înjosite şi cer egalitate. Egalitate! Când mă calcă în picioare şi-mi umplu gura de praf!

- Praf!

- Da, praf; pentru că sunt îmbrăcate necuviincios; asta doar un pervers nu observă. În sălile de judecată, uşile se închid atunci când e vorba de necuviințe; de ce li se permite să iasă aşa în stradă, unde sunt atâția oameni? Îşi pun la spate, fără ruşine, un fru-fru ca să arate că sunt femei frumoase; fără ruşine! Doar nu pot să nu observ, că şi un tânăr observă, şi un copil, şi un băiat care abia-şi începe viața observă; e o infamie. N-au decât să le admire bătrânii destrăbălați şi să alerge după ele cu limba scoasă, dar există tineretul curat care trebuie ferit de asta. Nu-ți rămâne decât dispreţul. Merge pe bulevard şi-şi târâie în urmă o trenă de un arşin şi jumătate, stârnind praful. Dacă mergi în urma lor, fie fugi ca să le ajungi din urmă, fie sări în lături, altfel îți aruncă şi-n nas, şi-n gură vreo cinci funți de praf. În plus de asta, îşi freacă de pietre rochia de mătase de vreo trei verste doar pentru că aşa-i moda, iar soțul primeşte cinci sute de ruble pe an în Senat: iată unde se duce mita! Am scuipat totdeauna, pe față, şi am înjurat.

Deşi transcriu această discuție cu oarece umor şi cu caracteristicile ei de atunci, n-am renunțat nici astăzi la gândurile acestea.

- Şi nu ți s-a-ntâmplat nimic? întrebă curios prințul.

- Scuip şi mă depărtez. Se-nțelege că ceva simt ele, dar nu lasă să se vadă, trec maiestuoase şi nici măcar nu întorc capul. O singură dată m-am certat serios de tot cu două

dame, ambele cu trenă, care treceau pe bulevard - desigur, n-am folosit cuvinte urâte, doar am observat cu voce tare că trenele lor sunt jignitoare.

- Chiar aşa te-ai exprimat?

- Desigur. În primul rând, astfel de femei nesocotesc convențiile sociale, în al doilea rând, ridică praf în urmă, iar bulevardul e pentru toți: merg pe el şi eu, merge şi altul, şi un al treilea... Fiodor, Ivan, e totuna. Asta am spus. Şi, în general, nu-mi place mersul femeilor, dacă e să le priveşti din spate; am zis şi asta, dar aluziv.

- Dragul meu, puteai să intri într-o istorie serioasă: te puteau da în judecată.

- Nu puteau nimic. N-aveau ce plângere să facă: un om merge pe lângă ele şi vorbeşte cu sine. Orice om are dreptul să-şi spună părerea cu voce tare. Eu vorbeam la modul abstract, fără să mă adresez lor. Singure s-au legat de mine: au început să mă certe, rostind cuvinte mai urâte decât mine: chipurile, că sunt un mucos, că n-ar trebui să mi se dea să mănânc, că sunt nihilist şi mă vor da pe mâna poliției, că m-am legat de ele pentru că sunt nişte femei singure şi neajutorate şi că, dacă era un bărbat cu ele, aş fi plecat cu coada-ntre picioare. Le-am replicat cu sânge rece să înceteze să se lege de mine şi am trecut pe cealaltă parte a străzii. „Şi, ca să vă dovedesc că nu mă tem de bărbații voştri şi că sunt gata să accept o provocare, voi merge în urma voastră, la douăzeci de paşi distanță, până ajungem în fața casei, unde mă voi posta şi-i voi aştepta pe bărbații voştri.” Aşa am şi făcut.

- Nu mai spune!

- Desigur, e o prostie, dar eram pornit. M-au târât după ele, pe arşiță, mai mult de trei verste, până am ajuns la Institute; au intrat într-o casă de lemn cu un singur nivel - trebuie să recunosc, foarte onorabilă -, prin ferestrele căreia

se zăreau multe flori, doi canari, trei javre şi nişte stampe înrămate. Am rămas acolo în stradă, în fața casei, cam o jumătate de oră. Ele au tras cu ochiul de vreo două-trei ori, apoi au tras toate storurile. În sfârşit, pe portiță a ieşit un funcționar bătrân; după cum arăta, se vedea că fusese trezit din somn; nu era chiar în halat, dar purta ceva de interior; s-a postat în fața portiței, şi-a pus mâinile la spate şi a început să mă privească, dar şi eu îl fixam. Un timp şi-a mutat ochii de la mine, apoi m-a privit iar şi, deodată, a început să-mi zâmbească. M-am întors şi am plecat.

- Dragă prietene, e ca în Schiller. Mă uimeşti mereu: eşti roşu în obraji, fața ta plesneşte de sănătate şi totuşi... nu ştiu de unde te-ai ales cu acest dezgust față de femei! Cum se poate ca, la vârsta ta, femeia să nu te impresioneze în modul cunoscut? În ce mă priveşte, *mon cher*, încă pe când aveam unsprezece ani guvernatorul mi-a făcut observația că mă uit prea insistent la statuile din Grădina de vară.

- Grozav ați mai vrea să mă duc la una din Josefinele locale şi apoi să vin să vă spun cum a fost. N-aveți de ce; am văzut şi eu o femeie complet goală pe la treisprezece ani; de atunci, simt doar scârbă!

- Serios? Dar, *cher enfant*, femeia fragedă şi frumoasă este ca un măr, ce scârbă poate fi aici?

- Înainte de a intra la gimnaziu, aveam la pensionul Touchard un coleg, Lambert. Mă bătea tot timpul pentru că era cu trei ani mai mare ca mine, iar eu îl slugăream şi-i scoteam cizmele. Când s-a dus la confirmare, a venit la el abatele Rigot ca să-l felicite cu prima împărtăşanie; s-au aruncat înlăcrimați unul în brațele celuilalt, iar abatele Rigot a început să-l strângă la piept, făcând gesturi teatrale, fel de fel. Am plâns şi eu şi l-am invidiat. Când i-a murit tatăl, a plecat şi nu l-am mai văzut doi ani, iar după doi ani l-am întâlnit pe stradă. A spus că-mi va face o vizită. Eram

la gimnaziu şi stăteam la Nikolai Semionovici. A venit într-o dimineață, mi-a arătat cinci sute de ruble şi mi-a ordonat să merg cu el. Deşi mă bătea cu doi ani înainte, avea mereu nevoie de mine, şi nu numai din cauza cizmelor; îmi povestea tot ce i se întâmpla. Mi-a spus că banii i-a subtilizat chiar în ziua aceea din caseta mamei sale, după ce a făcut o copie după cheiță, pentru că, după lege, banii de la tatăl lui îi aparțineau şi ea nu îndrăznea să nu i-i dea, dar că în urmă cu o zi venise la el abatele Rigot ca să-l viziteze - a intrat, s-a aplecat deasupra lui, a început să se jeluiască, să se arate îngrozit, ridicând mâinile spre cer, „iar eu am scos cuțitul şi i-am spus c-am să-l răpun” (el pronunța *rhăpun*[7]). Am plecat spre Kuznețki. Pe drum mi-a spus că mama lui are relații cu abatele Rigot şi că el şi-a dat seama de asta, dar că nu-i pasă de nimic şi că tot ce vorbesc ei despre împărtăşanie e o prostie. A vorbit aşa mult timp, iar eu mă temeam. Pe Kuznețki a cumpărat o puşcă cu două țevi, o geantă de vânătoare, câteva gloanțe, o cravaşă de manej şi apoi un funt de bomboane. Am plecat în afara oraşului să vânăm şi, pe drum, am întâlnit un păsărar cu câteva colivii. Lambert a cumpărat de la el un canar. Ajunşi în pădurice, a dat drumul canarului, care, după ce stătuse în colivie, nu putea zbura prea departe; a început să tragă în el, dar nu-l nimerea. Trăgea cu puşca pentru prima dată în viață, deşi de mult îşi dorise o puşcă, încă de când eram la Touchard visam amândoi la o puşcă. Părea că se sufocă. Lambert are părul foarte negru, fața albă şi rumenă ca o mască, un nas lung coroiat, cum îl au francezii, dinții albi, ochii negri. În final, a legat canarul de o rămurică şi, postat la o distanță mică, a tras în el două rafale din plin, cu arma sa cu două țevi, risipindu-l în sute de pene. Apoi ne-am întors, am

---

[7] În original, cuvântul rusesc „zareju” este deformat („zagheju”) în pronunția franțuzească a lui Lambert.

trecut pe la hotel, am luat o cameră, am început să mâncăm şi să bem şampanie; a venit şi o damă… Îmi amintesc că am fost foarte surprins de eleganța cu care era îmbrăcată, de rochia ei verde de mătase. Aici am văzut eu tot… despre ce v-am vorbit… Apoi, când am început să bem din nou, a început s-o sâcâie şi s-o înjure; ea stătea fără rochie; Lambert i-o confiscase şi, când ea a început să-l certe şi să i-o ceară înapoi ca să se îmbrace, a început s-o ardă din toate puterile cu cravaşa peste umerii ei goi. M-am ridicat, l-am apucat de păr şi l-am tras atât de tare, că l-am trântit la podea dintr-o mişcare. El a înşfăcat o furculiță şi mi-a înfipt-o în coapsă. La strigătele noastre, s-au adunat oamenii, dar eu am reuşit să fug. De atunci, mi-e silă să-mi amintesc de goliciunea femeii; şi, credeți-mă, era o frumusețe.

Pe măsură ce vorbeam, fața prințului îşi schimbase expresia din jucăuşă în tristă.

- *Mon pauvre enfant*![8] Dintotdeauna am crezut că în copilăria ta au fost multe zile nefericite.

- Vă rog, nu vă faceți griji pentru mine.

- Dar ai fost singur, tu singur mi-ai spus-o, deşi a fost şi acest Lambert; ai descris totul aşa de bine… acest canar, această confirmare şi lacrimile din piept, şi apoi, după un an, el îți vorbeşte despre mama lui şi abate… O, *mon cher*, această problemă a copiilor în timpul nostru este cumplită: cât timp aceste căpşoare aurii, cu buclele şi nevinovăția lor din prima copilărie, zboară în fața ta şi te privesc cu ochi limpezi şi râzând luminos, ți se pare că sunt îngerii lui Dumnezeu sau păsărele minunate… dar apoi îți spui că mai bine n-ar fi crescut deloc!

- Ce trist sunteți, prințe! De parcă şi dumneavoastră ați

---

[8] Bietul de tine! (în fr. în orig.).

avea copii. Doar că nu aveți şi nici n-o să aveți vreodată.

- *Tiens*[9], îşi schimbă el pe loc expresia feței, acum trei zile, Alexandra Petrovna tocmai, he, he! Alexandra Petrovna Sinițkaia - cred că ai întâlnit-o aici acum vreo trei săptămâni - închipuie-ți, acum trei zile, la o remarcă veselă de-a mea cum că, dacă mă însor acum, voi putea fi liniştit că nu voi avea copii, mi-a spus brusc, ştii, cu o răutate vizibilă: „Dimpotrivă, vei avea copii, oamenii ca dumneata îi au *neapărat*, şi o să-i ai încă din primul an, o să vezi". He-he! Şi toți şi-au imaginat nu ştiu de ce c-am să mă căsătoresc urgent; a spus-o cu răutate, dar trebuie să recunoşti că a făcut-o inteligent.

- Inteligent, dar jignitor.

- Ei, *cher enfant*, nu oricine te poate jigni. Prețuiesc cel mai mult la oameni umorul care, se vede, e pe cale de dispariție, iar ce va spune Alexandra Petrovna oare merită luat în considerare?

- Cum, cum ați spus? l-am oprit eu. Nu oricine te poate... exact aşa! Nu oricine merită să-i dai atenție, minunată regulă! Tocmai de ea am nevoie. Am să-mi notez. Dumneavoastră, prințe, spuneți câteodată nişte lucruri extrem de drăguțe.

El începu să strălucească.

- *N'est-ce pas*? *Cher enfant*[10], adevăratul umor dispare cu atât mai mult cu cât ne apropiem de epoca noastră, *Eh, mais... C'est moi qui connaât les femmes*![11] Crede-mă, viața fiecărei femei, orice ar spune ea, este o continuă căutare a persoanei căreia să i se supună... cu alte cuvine, e în ea o mare sete de supunere. Şi fii atent, asta fără nicio excepție.

- E perfect adevărat, minunat! am strigat eu încântat.

---

[9] Apropo (în fr. în orig.).

[10] Nu-i aşa? Copile dragă (în fr. în orig.).

[11] Ei, dar... Eu cunosc femeile! (în fr. în orig.).

În alt moment, ne-am lansat amândoi în meditații pe această temă preț de o oră, dar brusc parcă ceva m-a muşcat şi m-am făcut roşu ca focul. Mi s-a părut că, lăudându-i vorbele de spirit, mă înclin în fața banilor lui şi că se va gândi obligatoriu la asta când voi începe să i-i cer. Spun asta acum ca să se ştie.

- Prințe, vă rog preaplecat să-mi dați chiar acum cele cincizeci de ruble cu care îmi sunteți dator pentru această lună, i-am dat eu drumul ca din puşcă, iritat, aproape grosolan.

Mi-aduc aminte (pentru că îmi amintesc această dimineață până la cele mai mici detalii) că între noi a avut loc atunci o scenă foarte neplăcută prin adevărul ei crud. La început, el nu m-a înțeles, mă privea fix şi nu pricepea despre ce bani vorbesc. Normal că nici nu bănuia că primesc salariu - şi pentru ce aş fi primit? E adevărat că apoi a început să mă convingă că a uitat şi că, atunci când a înțeles despre ce este vorba, într-o clipită a scos cele cincizeci de ruble, grăbindu-se şi înroşindu-se. Văzând cum stau lucrurile, m-am ridicat în picioare şi i-am spus dur că acum nu mai pot primi banii, că, probabil în mod eronat sau înşelător, mi s-a vorbit de salariu ca să nu renunț la slujbă şi că înțeleg acum prea bine că nu am de ce primi salariu, pentru că de fapt aici nu este vorba de slujbă. Prințul s-a speriat şi a încercat să mă convingă că am făcut foarte multe lucruri, că voi face şi mai multe şi că cincizeci de ruble e atât de puțin, încât el va adăuga încă ceva la aceşti bani, pentru că e dator, că el însuşi s-a înțeles cu Tatiana Pavlovna, dar că „a uitat în mod impardonabil”. Am izbucnit şi l-am anunțat definitiv că mă simt înjosit să primesc salariu pentru povestirile mele scandaloase despre cum am condus două trene la un institut, că nu m-am angajat să-l distrez pe el, ci să fac slujbă, că, neavând de

lucru, ar trebui să termin cu slujba etc. etc. Nu mi-aş fi putut închipui că se va speria aşa din cauza cuvintelor mele. Se-nțelege, am terminat prin a renunța la vociferări, iar el a reuşit să-mi strecoare în buzunar cele cincizeci de ruble: până în ziua de astăzi îmi amintesc, roşind, că i-am acceptat! Toate pe lumea asta se termină cu o ticăloşie şi ceea ce-i mai rău este că, atunci când prințul a reuşit totuşi să-mi demonstreze, aproape perfect, că, fără discuție, am meritat banii, eu am fost atât de prost încât să cred. Mi se părea absolut de neînchipuit să nu-i primesc.

- *Cher*, *cher enfant*! exclama el, sărutându-mă şi îmbrățişându-mă (recunosc, eu însumi am început să plâng naiba ştie de ce, deşi imediat m-am abținut, şi chiar şi acum, când scriu, sunt roşu la față), scumpe prieten, acum îmi eşti ca o rudă; în luna aceasta, ai devenit o parte din inima mea! În „lume" e doar „lumea" şi nimic mai mult; Katerina Nikolaievna (fiica lui) e o femeie remarcabilă şi mă mândresc cu ea, dar adesea, prea adesea, dragul meu, mă jigneşte foarte tare... Ei, iar aceste fetițe (*elles sont charmantes*[12]) şi mamele lor care vin la onomastici îşi aduc doar canavaua cu ele şi nu ştiu să converseze deloc. Am şaizeci de perne îmbrăcate cu goblenurile lor, tot câini şi cerbi. Îmi sunt foarte dragi, dar cu tine mă simt de parcă aş fi rudă - şi nu-mi eşti fiu, ci frate, şi-mi place mult când mă contrazici; eşti cultivat, ai citit, ştii să te entuziasmezi...

- N-am citit nimic şi nu sunt deloc cultivat. Am citit ce mi-a căzut în mână, iar în ultimii doi ani n-am mai citit nimic şi nici n-am să mai citesc.

- De ce n-ai să mai citeşti?

- Am alte scopuri.

- *Cher*..., e trist dacă la sfârşitul vieții vei ajunge să-ți

---

[12] Sunt fermecătoare (în fr. în orig.).

spui ca mine: *je sais tout, mais je ne sais rien du bon*[13]. Eu nu ştiu deloc pentru ce-am trăit pe lume! Dar… îți datorez atât de mult… şi chiar am vrut…

S-a întrerupt brusc, s-a întristat şi a căzut pe gânduri. După şocuri (şi el se putea şoca în fiecare minut, Dumnezeu ştie din ce cauză), o perioadă de timp părea să-şi piardă dreapta judecată şi să înceteze să se mai controleze; dar îşi revenea repede, aşa că toate acestea nu-i făceau prea mult rău. Am mai rămas cam un minut împreună. Buza lui de jos, foarte groasă, îi atârna complet… Cel mai mult m-a mirat că brusc a adus vorba de fiica lui, şi încă atât de sincer. Desigur, am pus asta pe seama tulburării.

- *Cher enfant*, doar nu te superi că-ți vorbesc cu „tu”, nu-i aşa? îi scăpă deodată.

- Deloc. Recunosc, prima dată, la primele noastre întâlniri, m-am simțit puțin jignit şi am vrut să vă vorbesc şi eu cu „tu”, dar apoi am văzut că e o prostie, odată ce nu ca să mă ofensați îmi vorbiți cu „tu”, nu-i aşa?

Dar părea că nu mă mai aude şi că-şi uitase întrebarea.

- Dar ce mai face *tatăl tău*? ridică el spre mine ochii întrebător.

Am tresărit. Mai întâi, l-a numit pe Versilov tatăl meu, ceea ce niciodată nu-şi mai permisese până atunci, în al doilea rând, a început să vorbească despre Versilov, lucru care nu se mai întâmplase între noi.

- Stă fără bani şi se plictiseşte, i-am răspuns eu scurt, deşi ardeam de curiozitate.

- Da, fără bani. Astăzi are loc procesul în care i se decide cauza şi-l aştept pe prințul Serioja care trebuie să vină cu ceva veşti. A promis că trece pe la mine imediat după proces. E soarta lor în joc. Şi, ştii, e vorba de vreo şase sute

---

[13] Ştiu tot, dar nu ştiu nimic bun (în fr. în orig.).

sau opt sute de mii. Desigur, întotdeauna i-am dorit binele lui Andrei Petrovici (adică lui Versilov) şi se pare că i se va da câştig de cauză, iar prinţii nu vor avea nimic. Asta-i legea!

- Astăzi, la tribunal? am exclamat eu uluit.

Gândul că Versilov n-a găsit de cuviinţă să-mi spună asta m-a şocat peste poate. „Probabil nu i-a spus nici mamei, poate chiar nimănui - am realizat eu brusc -, halal caracter!"

- Cum adică, prinţul Sokolski este la Petersburg? m-a fulgerat o nouă idee.

- De ieri. A venit direct de la Berlin, special pentru această zi.

Iată o veste foarte importantă pentru mine. „Astăzi va fi aici omul care l-a lovit pe el!"

- Ei, şi cum, iar faţa prinţului îşi schimbă pe loc expresia, Versilov îl va propovădui pe Dumnezeu ca şi înainte şi... şi... va alerga din nou după fetiţe fără experienţă... He-he! Apropo de asta a apărut anecdota aceea foarte nostimă... He-he!

- Cine propovăduieşte? Cine aleargă după fetiţe?

- Andrei Petrovici! Mă crezi, pe atunci se ţinea scai de noi toţi: chipurile, ce mâncăm, la ce ne gândim? Lucruri de felul ăsta. Ne speria: „Dacă eşti religios, de ce nu te faci călugăr?". Aproape că ne pretindea asta. *Mais quelle idée*![14] Chiar dacă avea dreptate, nu era cumva prea aspru? Pe mine îi plăcea să mă sperie în mod deosebit cu Judecata de Apoi, pe mine şi pe nimeni altcineva.

- N-am observat nimic de acest fel şi doar stau cu el de o lună de zile, am răspuns eu, ascultându-l înfrigurat. Îmi părea extrem de rău că încă nu-şi revenise şi că bălmăjea aşa fără nicio noimă.

---

[14] Dar ce idee (în fr. în orig.).

- Înseamnă că acum nu mai vorbeşte despre asta, dar crede-mă că îți spun adevărul. Fără discuție, e un om de spirit şi învățat; dar oare are mintea întreagă? Astea toate i s-au tras de la cei trei ani trăiți în străinătate. Şi, recunosc, m-a zguduit adânc... pe toți i-a zguduit... *Cher enfant, j'aime le bon Dieu...*[15] Cred, cred în El atât cât pot eu să cred, dar atunci mi-am ieşit complet din fire. Să admitem că am folosit un procedeu uşuratic, dar am făcut-o înadins, la supărare, şi-apoi, esența replicii pe care i-am dat-o a fost tot atât de serioasă pe cât a fost ea de la începuturile lumii: „Dacă ființa supremă există - i-am spus eu - şi dacă există ca o *persoană* şi nu sub forma unui duh difuz de la crearea lumii, sub formă de lichid poate (pentru că asta e şi mai greu de înțeles), atunci unde trăieşte ea?". Dragul meu, *c'était bête*[16], fără îndoială, dar vezi că toate contestările pe asta se şi întemeiază. *Un domicile*[17] e o chestiune esențială. S-a supărat cumplit. Acolo a şi trecut la catolicism.

- Am auzit şi eu ceva despre asta. Desigur, e o minciună.

- Te asigur că nu, pe ce am mai sfânt. Uită-te bine la el... Doar singur spui că s-a schimbat. Gândeşte-te cum a fost când ne-a chinuit pe toți! Mă crezi, se purta de parcă era un sfânt şi urma să se transforme în sfintele moaşte. Ne punea pe toți să dăm socoteală de purtarea noastră, îți jur! Moaşte! *En voilà une autre*![18] Ei, dacă era vreun monah sau un pustnic, da, dar nu era decât un om care poartă frac şi toate cele... şi, în ciuda tuturor acestora, se dădea sfânt! Stranie dorință pentru un om de lume şi, recunosc, straniu gust. Nu mai spun nimic; desigur, e vorba de lucruri sfinte şi se pot întâmpla multe în lumea asta... Şi-apoi, toate țin de

---

[15] Dragă copile, îl iubesc pe Dumnezeu (în fr. în orig.).
[16] A fost o prostie (în fr. în orig.).
[17] Un domiciliu, un loc în care se află (în fr. în orig.).
[18] Iată o altă idee (în fr. în orig.).

l'inconnu[19], dar pentru un om de lume e lipsit de cuviință. Dacă asta mi s-ar întâmpla mie sau dacă mi s-ar propune aşa ceva, aş refuza. Închipuie-ți că azi iau prânzul la club iar apoi, deodată, *mă dau drept sfânt*! Aş fi ridicol! Toate astea i le-am spus atunci… Îşi pusese şi lanțuri.

M-am înroşit de furie.

- Ați văzut cu ochii dumneavoastră lanțurile?

- Nu le-am văzut, dar…

- Atunci, vă anunț că toate astea-s minciuni, o droaie de bârfe şi de calomnii ale duşmanilor, mai precis ale unui singur duşman, unul esențial şi inuman, pentru că el are un singur duşman şi acela este fiica dumneavoastră!

Prințul s-a aprins şi el.

- *Mon cher*, te rog, insist ca de-acum înainte, în prezența mea, să nu mai pomeneşti numele fiicei mele în legătură cu această poveste murdară.

Am dat să mă ridic. Îşi ieşise din fire, bărbia îi tremura.

- *Cette histoire infâme*!… [20] Nu i-am dat crezare, niciodată n-am vrut s-o cred, dar… mi se spune: să crezi, să crezi, eu…

În momentul acela a intrat un lacheu şi a anunțat că prințul are o vizită; m-am aşezat din nou pe scaun.

---

[19] Necunoscut (în fr. în orig.).

[20] Această poveste murdară (în fr. în orig.).

IV

Au intrat două doamne, mai precis două fete tinere, prima - fiica vitregă a unuia dintre verii răposatei soții a prințului sau ceva în genul acesta, o fată crescută de el căreia îi fixase deja zestrea şi care (spun asta pentru viitor) avea deja banii ei, cealaltă era Anna Andreievna Versilova, fiica lui Versilov, mai mare ca mine cu trei ani, care locuia împreună cu fratele ei la familia Fanariotov şi pe care, până în momentul acela, o văzusem doar o singură dată, în fugă, pe stradă, deşi cu fratele ei avusesem, tot în treacăt, o ciocnire la Moscova (se prea poate să amintesc de această ciocnire mai târziu, dar numai dacă voi avea spațiu, pentru că, în esență, nu merită atenție). Această Anna Andreievna a fost încă din copilărie favorita prințului (Versilov se cunoştea cu prințul de îngrozitor de mult timp). Eram atât de tulburat de ceea ce se petrecuse mai înainte, încât nici nu m-am ridicat în picioare când au intrat, deşi prințul s-a ridicat să le întâmpine; apoi m-am gândit că e prea târziu să mă mai ridic şi am rămas pe locul meu. Important e că mă simțeam distrus, pentru că prințul țipase la mine cu trei minute mai devreme şi încă nu mă dumirisem: să plec sau să nu plec. Dar bătrânul meu, ca de obicei, uitase deja totul şi se înviorase la vederea fetelor. Cu o expresie rapid schimbătoare şi chiar făcându-mi cu ochiul, a reuşit să-mi şoptească repede, înainte ca ele să intre:

- Uită-te la Olimpiada, uită-te atent, atent... apoi am să-ți spun...

Am privit-o destul de insistent şi n-am văzut nimic deosebit: o fată nu prea înaltă, plinuță şi cu obrajii foarte rumeni. Avea o față foarte plăcută, care ar fi plăcut materialiştilor. Avea, se pare, o expresie de bunătate, dar cu o cută între sprâncene. Nu putea străluci printr-o

inteligență deosebită, dar asta numai în sensul cel mai înalt, căci şiretenia i se vedea în ochi. Nu avea mai mult de cincisprezece ani. Într-un cuvânt, nimic extraordinar. La noi în gimnaziu i s-ar fi spus „pernuță”. (Dacă o descriu atât de amănunțit, motivul este pentru că asta îmi foloseşte pentru viitor.)

Dar tot ce am relatat până acum, desigur, cu aceeaşi inutilă minuție, totul mă duce în viitor şi mi-e de folos acolo. La momentul potrivit, totul va prinde glas; n-am putut evita amănuntele; iar dacă vă plictisiți, vă rog să nu citiți.

Cu totul altfel de persoană era fiica lui Versilov. Înaltă, puțin chiar prea slabă; o față prelungă, palidă, impresionantă, părul negru, bogat; ochii întunecați, mari, cu o privire profundă, buze mici şi roşii, o gură proaspătă. Era prima femeie care nu mă dezgusta prin mersul ei; dar era subțire şi uscățivă. Avea o expresie a feței nu prea plină de bunătate, dar impunătoare; cam douăzeci şi doi de ani. Aproape nicio asemănare vizibilă cu Versilov, totuşi, prin nu ştiu ce miracol, se-ntrevedea o asemănare neobişnuită cu el în expresia feței. Nu ştiu dacă era frumoasă sau nu; depinde de gust. Amândouă erau îmbrăcate foarte modest, aşa că nu merită să vă vorbesc despre ținuta lor. Mă aşteptam să fiu jignit de o privire sau de un gest al Versilovei şi m-am pregătit pentru acest moment; doar mă jignise fratele ei la Moscova, la prima noastră întâlnire din viață. Ea nu mă putea cunoaşte după chip, dar e sigur că auzise că îl frecventez pe prinț. Tot ce întreprindea sau făcea prințul trezea imediat interesul şi devenea eveniment în rândul acestei întregi liote de rubedenii şi de „profitori” - iar ataşamentul lui față de mine nu putea trece în niciun caz neobservat. Ştiam foarte bine că prințul era extrem de interesat de soarta Annei Andreievna şi că îi căuta acesteia un logodnic. Dar era mai greu să-i găseşti un logodnic

Versilovei decât fetelor care îi coseau goblenuri.

Şi iată că, în pofida oricăror aşteptări, după ce a strâns mâna prințului şi a schimbat cu el câteva amabilități pline de veselie, Versilova m-a privit foarte curioasă şi, văzând că şi eu o privesc, mi-a făcut o reverență zâmbind. E adevărat că ea tocmai intrase şi s-a înclinat ca unul care a intrat, dar zâmbetul ei era atât de bun, că nu putea să fie decât cu adresă. Şi-mi amintesc că am avut o senzație deosebit de plăcută.

- Şi acesta... acesta este tânărul meu prieten Arkadi Andreievici Dol..., îngăimă prințul, când observă că fetele mi-au făcut o reverență, dar eu continuam să stau jos. Deodată se-nterupse; poate se fâstâcise că-mi face cunoştință cu ea (adică, de fapt, că face cunoştință între frate şi soră). „Pernuța” m-a salutat şi ea; dar eu m-am aprins prosteşte şi-am sărit de la locul meu: un val de mândrie neghioabă, complet fără sens m-a năpădit; totul era din cauza orgoliului meu.

- Scuzați, prințe, dar eu nu sunt Arkadi Andreievici, ci Arkadi Makarovici, i-am tăiat eu vorba, uitând complet că ar trebui să le răspund fetelor cu o plecăciune. Dracu' să-l ia de moment nefericit!

- *Mais... tiens*![21] strigă prințul, lovindu-şi fruntea cu un deget.

- Unde ai învățat? răsună deasupra mea întrebarea prostească şi tărăgănată a „Pernuței”, care venise drept spre mine.

- La Moscova, la gimnaziu.

- A! Am auzit. Şi cum e, se-nvață bine acolo?

- Foarte bine.

Eram în picioare şi răspundeam ca un soldat la raport.

---

[21] Ah, da! (în fr. în orig.)

Întrebările acestei fete nu erau cine ştie ce inteligente, dar ea a ştiut să atenueze ieşirea mea prostească şi să potolească emoția prințului care-o asculta deja cu un zâmbet vesel pe Versilova care-i şoptea ceva la ureche - se vede că nu era ceva despre mine. Dar întrebarea este: de ce această fată complet necunoscută mie s-a apucat să mascheze ieşirea mea prostească şi toate celelalte? Doar nici măcar nu puteam să-mi închipui că intervenise aşa, pur şi simplu: aici era ceva la mijloc. Mă privise prea plină de curiozitate, de parcă ar fi vrut ca şi eu s-o observ în mod special. Toate acestea le-am înțeles eu mai târziu şi n-am greşit.

- Cum, chiar astăzi? strigă deodată prințul, sărind de la locul lui.

- Dar chiar n-ați ştiut? se miră Versilova. *Olympe*! Prințul nu ştie că astăzi va veni Katerina Nikolaievna. Am şi fost pe la ea, am crezut că a luat trenul de dimineață, dar ea e deja aici. Ne-am întâlnit puțin înainte lângă intrare, la ea; venea direct de pe drum şi ne-a spus să trecem pe la dumneavoastră că şi ea va veni imediat... Dar uite-o că a venit!

S-a deschis o uşă laterală şi *a apărut femeia aceea*!

Îi ştiam chipul dinainte, din portretul uimitor care atârna în cabinetul prințului; am studiat acest portret toată luna care trecuse. Am rămas în cabinet în prezența ei vreo trei minute şi nu mi-am luat ochii de la chipul său. Dar, de n-aş fi ştiut portretul, dacă după aceste trei minute m-ar fi întrebat cineva „Cum arată?”, n-aş fi putut răspunde nimic, pentru că totul se învălmăşise în fața ochilor mei.

Din aceste trei minute îmi amintesc doar o femeie realmente minunată pe care prințul o săruta şi o binecuvânta şi care, din capul locului, de cum a intrat, a început să se uite numai la mine. Am auzit clar cum prințul,

arătând spre mine, a spus ceva cu un râs timid despre noul său secretar şi a pronunțat numele meu de familie. Fața ei s-a schimonosit, a privit spre mine urât şi a zâmbit atât de obraznic, încât am făcut un pas spre prinț şi am mormăit, tremurând din tot trupul, neducând niciun cuvânt până la capăt şi clănțănind din dinți:

- Atunci eu... am nişte treburi... Mă duc.

M-am întors şi am ieşit. Nimeni nu mi-a spus un cuvânt, nici măcar prințul, toți mă priveau. Prințul mi-a spus apoi că eram atât de palid, încât „i s-a făcut teamă”.

Dar nu-mi păsa!

Capitolul III

I

Da, ați auzit bine, nu-mi păsa: rațiunea superioară înghițise toate fleacurile şi un singur sentiment puternic putea da seama de tot. Am plecat simțindu-mă aproape beat. Când am ieşit în stradă, îmi venea să cânt. Ca dinadins, era o dimineață minunată: soare, trecători, zgomot, mişcare, bucurie, mulțime. Să fie oare adevărat că femeia aceea nu m-a jignit? Din partea cui aş mai fi suportat o asemenea privire şi-un asemenea zâmbet obraznic fără să ripostez imediat, măcar că în modul cel mai prostesc? Şi luați aminte, ea chiar s-a grăbit să mă jignească, fără să mă fi văzut vreodată înainte: în ochii ei, nu eram altceva decât „un spion al lui Versilov”, fiind convinsă, şi atunci, dar şi mult mai târziu, că Versilov îi ține în mână întreaga soartă şi că are mijloace să o distrugă imediat dacă vrea, datorită unui document - în orice caz, aşa presupunea ea. Aici era vorba de un duel pe viață şi pe moarte. Şi uite că eu n-am fost jignit. A fost jignire, dar eu n-am simțit-o! Dar ce spun? Eram chiar bucuros; venind la Petersburg să o urăsc, am simțit că încep chiar s-o iubesc. „Nu ştiu, oare poate păianjenul să urască musca pe care a pus ochii şi-o vânează? Cred că, în general, jertfa este iubită; sau, în orice caz, ea poate fi iubită. Eu chiar îmi iubesc duşmanul: de exemplu, îmi place nespus că e atât de frumoasă. Îmi place foarte mult, doamnă, că eşti atât de insolentă şi de maiestuoasă: de-ai fi fost o smerită, n-aş mai fi simțit o asemenea satisfacție. M-ai scuipat, dar eu jubilez; chiar de m-ai fi scuipat în obraz de-adevăratelea, să ştii că nu m-aş fi supărat, pentru că vei fi jertfa mea, *a mea*, iar nu *a lui*. Ce îmbătător este acest gând! Orice-ați spune,

conştiinţa tainică a puterii e cu mult mai plăcută decât puterea efectivă. Dac-aş fi fost un bogătaş cu o sută de milioane de ruble, cred că aş fi găsit satisfacţie să port tocmai cele mai ponosite haine şi să fiu luat drept omul cel mai sărac, aproape un cerşetor pe care-l alungi şi-l dispreţuieşti: mi-ar ajunge doar convingerea bogăţiei mele.”

Cam aşa mi-aş traduce gândurile şi bucuria de atunci şi multe din toate câte le simţeam. Adaug doar că aici, în ceea ce-am scris acum, totul a ieşit mai superficial: în realitate, am fost mai profund şi mai ruşinos. Poate că şi acum în sinea mea sunt mai ruşinos decât par a fi în cuvintele şi în faptele mele; să dea Dumnezeu!

Poate că am făcut rău că m-am aşezat să scriu: în interiorul meu rămâne mult mai mult decât pot exprima în cuvinte. Gândul oricui, fie el unul de nimic, e mai adânc atunci când e păstrat înăuntru, iar atunci când îl spui în cuvinte poate deveni comic şi lipsit de nobleţe. Versilov mi-a spus că se întâmplă cu totul invers la oamenii răi. Aceştia mint mereu, le e uşor s-o facă; dar eu încerc să scriu întregul adevăr: e cumplit de greu!

II

În această zi de 19 am mai făcut un „pas”.

Pentru prima dată de la sosirea mea, m-am trezit că am din nou bani în buzunar, după ce-i dădusem mamei cele şaizeci de ruble strânse de mine pe parcursul a doi ani, lucru de care am amintit mai sus; dar cu câteva zile în urmă mi-am propus ca în ziua salariului să fac o „probă” la care visam de mult timp. Cu o zi înainte, tăiasem din ziar anunțul „judecătorului de instrucție de la secția de poliție din Sankt-Peterbsurg” etc. despre faptul că „pe 19 septembrie, la ora douăsprezece ziua, în secția Kazan din circumscripția etc. etc., în casa cu numărul cutare se va pune în vânzare averea imobiliară a doamnei Lebrecht” şi că „opisul, evaluarea şi bunurile scoase la vânzare pot fi văzute în ziua licitației” etc. etc.

Era ora două. Am pornit grăbit pe jos spre adresa respectivă. Se împlineau trei ani de când nu mai luasem trăsura - mi-am dat eu cuvântul acesta (altfel, cum să fi economisit şaizeci de ruble?). Nu mai fusesem niciodată la licitații, nu mi-am *permis* asta; „pasul” meu de acum era doar *de probă*. Am hotărât să apelez la el doar atunci când voi termina gimnaziul, când o voi rupe cu toți, când voi ciocni cu ciocul în coajă şi voi fi liber pe deplin. E adevărat că nu prea eram eu „în coajă”, dar nici liber nu eram; iar pasul m-am hotărât să-l fac doar de probă - aşa, să mă uit doar, ba chiar să şi visez un pic, iar apoi să nu mă mai duc în astfel de locuri până în momentul când va fi serios. Pentru ceilalți, nu era decât o licitație banală, prostească, pentru mine, însă, era prima scândură pusă la corabia pe care Columb a plecat să descopere America. Iată ce simțeam eu atunci.

Ajuns la destinație, am înaintat spre interiorul curții

casei care figura în anunț şi am intrat în apartamentul doamnei Lebrecht. Apartamentul se compunea dintr-un coridor şi patru camere mici şi joase. În prima cameră cum intrai din coridor se afla lume, vreo treizeci de oameni; jumătate din ei se târguiau, ceilalți, după cum arătau, erau fie curioşi, fie amatori, fie trimişi chiar de Lebrecht; erau şi negustori, şi evrei care cercetau obiectele de aur, dar erau şi câteva persoane îmbrăcate „curat”. Fizionomiile câtorva din aceşti domni mi s-au întipărit în minte. În camera din partea dreaptă, în cadrul uşilor deschise, fusese pusă o masă, aşa că nu se putea intra în ea; acolo se aflau depuse obiectele inventariate şi puse în vânzare. În stânga se afla o altă cameră, dar uşile care dădeau în ea erau închise, deşi se întredeschideau când şi când; se vede că cineva pândea pe acolo - era probabil un membru al numeroasei familii Lebrecht, care, normal, se simțea foarte jenată de ce se întâmpla. La masa dintre uşi, cu fața la public, stătea pe un scaun portărelul care vindea lucrurile. Când am sosit eu, licitația ajunsese deja la jumătate; imediat ce am intrat, mi-am făcut loc spre masă. Se vindeau nişte sfeşnice de bronz. Am început să fiu atent.

Privind, deodată mi-a trecut prin gând: ce-aş putea cumpăra eu de aici? Şi unde am să ascund sfeşnicele de bronz, îmi voi atinge scopul, procedez cum se cade în asemenea ocazii, calculul meu va da rezultatul aşteptat? Şi oare calculul meu nu este cumva o copilărie? Meditam la aceste întrebări şi aşteptam. Mă simțeam de parcă eram la o masă de joc înainte de a pune cartea jos, dar foarte aproape de intenția de a o pune: „dacă vreau, o pun, dacă nu, plec - e numai alegerea mea”. Inima parcă nu mai bate, parcă a încremenit o clipă şi-apoi tremură, cu o senzație nu lipsită de plăcere. Dar, curând, nehotărârea începe să cam apese şi parcă devii orb: întinzi mâna, iei o carte, dar o faci maşinal,

oarecum împotriva voinței, de parcă altcineva îți conduce mâna; într-un final, te hotărăşti şi pui cartea - acum trăieşti o altă senzație, copleşitoare. Nu scriu despre licitație, ci despre mine: cui altcuiva îi mai putea bate inima la o licitație?

Erau acolo inşi care se înfierbântau, erau şi dintre cei care tăceau şi aşteptau, erau şi dintre aceia care cumpărau şi regretau. Eu chiar nu-l compătimeam deloc pe un domn care, neauzind bine, a cumpărat din greşeală o cană pentru lapte din alpaca în loc de argint, dând în loc de două ruble, cinci; incidentul chiar m-a înveselit foarte tare. Executorul nu prezenta lucrurile într-o ordine anumită: după sfeşnicele de argint au urmat nişte cercei, după aceştia, o pernă de safian cu cusături, apoi o casetă - probabil proceda astfel pentru variație sau la dorința cumpărătorilor. N-am avut răbdare nici măcar zece minute, am licitat pentru pernă, apoi pentru casetă, dar în minutul hotărâtor m-am retras de fiecare dată: aceste obiecte îmi păreau cu totul inaccesibile. În sfârşit, în mâna portărelului a apărut un album.

- Un album de familie în safian roşu, ponosit, cu desene în acuarelă şi tuş, într-o cutie din fildeş sculptat, cu încuietori de argint; prețul: două ruble!

M-am apropiat: era un obiect destul de luxos, dar lucrătura în fildeş era ciobită într-un loc. M-am apropiat doar eu să examinez albumul, toți tăceau; nu aveam concurență. Aş fi putut să desfac încuietoarea şi să scot albumul din cutie pentru a examina obiectul, dar nu m-am folosit de acest drept al meu, ci doar am dat din mâna tremurândă: chipurile, „mi-e totuna”.

- Două ruble şi cinci copeici, am spus eu, şi se pare că din nou îmi clănțăneau dinții.

Mi-a revenit. Am scos imediat banii, am plătit, am

înşfăcat albumul şi m-am dus într-un colț al camerei; acolo, l-am scos din cutie şi, într-o grabă înfrigurată, am început să-l cercetez: dacă e să nu punem la socoteală cutia, cumpărasem cel mai jalnic obiect din lume - un albumaş de dimensiunile unei coli de scris de format mic, subțirel, cu o margine aurie ştearsă, exact cum erau albumele pe care le țineau cândva fetele care terminau institutul. În el erau desenate cu tuş şi în culori biserici pe deal, amoraşi, un iaz cu lebede plutind; erau şi versuri:

Pe cale lungă-acum pornesc,
Eu Moscova o părăsesc,
Prieteni las în urma mea
Şi-acum în grabă zbor spre Crimeea.

(Le-am păstrat, totuşi, în memorie!) Mi-am dat seama că am făcut-o de oaie; dacă e vreun lucru de care nimeni nu are nevoie, apoi acesta este albumul cumpărat de mine. „Nu-i nimic, mi-am spus, prima carte, obligatoriu, e necâştigătoare; chiar e un semn bun.”

Categoric, mă simțeam plin de veselie.

- Ah, am întârziat; e la dumneata? Dumneata l-ai cumpărat? se auzi deodată în apropierea mea glasul unui domn într-un palton albastru, prezentabil şi bine îmbrăcat; venise prea târziu. Am întârziat. Ah, ce rău îmi pare! Cu cât l-ai luat?

- Cu două ruble şi cinci copeici.

- Ah, ce păcat! N-ai vrea să renunți la el?

- Să mergem de aici, i-am şoptit eu cu inima cât un purice.

Am ieşit pe scară.

- Vi-l cedez pentru zece ruble, i-am spus eu, simțind un fior rece pe şira spinării.

- Zece ruble! Doamne, cum aşa?

- Cum vreți.

M-a privit cu ochi mari; eram bine îmbrăcat, nu semănam deloc a evreu sau a precupeț.

- Fii bun, dar este un biet album vechi, cine are nevoie de el? Cutia nu face două parale, doar nu-l revinzi nimănui, nu?

- Dumneavoastră sunteți cumpărătorul.

- Dar eu îl cumpăr din motive speciale, abia ieri am aflat, de aceea şi sunt singurul cumpărător!

- Ar fi trebuit să cer douăzeci şi cinci de ruble; dar pentru că, totuşi, risc să nu mai cumpărați, am cerut doar zece, pentru siguranță. Nu las nicio copeică.

I-am întors spatele şi am plecat.

- Poftim, patru ruble! îmi spuse el, fugind după mine în curte. Fie, cinci!

Eu tăceam şi mergeam înainte.

- Ei, na, uite!

A scos zece ruble, iar eu i-am dat albumul.

- Recunoaşte că nu-i cinstit! La două ruble, zece, ai?

- De ce n-ar fi cinstit? Asta-i piața!

- Care piață? (Se supărase.)

- Unde-i cerere, e şi ofertă; dacă nu mă întrebați dumneavoastră, nu-l vindeam nici pentru patruzeci de copeici.

Aproape că-mi venea să râd în hohote, dar am rămas serios, râdeam în sinea mea - nu cred că râdeam de încântare, dar nu ştiu de ce simțeam că mă cam sufoc.

- Ascultați, am îngăimat eu fără să mă mai pot stăpâni, dar cu prietenie şi apropiindu-mă de el, ascultați: când *James Rotschild*[22], parizianul, la moartea lui a lăsat o mie

---

[22] James Rotschild (1792-1868), bancher francez din dinastia financiară europeană, întemeiată de bancherul german Meyer Amschel

şapte sute de milioane de franci (el dădu din cap), pe când era tânăr, când din întâmplare, a aflat, cu câteva ceasuri mai devreme decât alții, despre asasinarea *ducelui de Berry*[23]; imediat a dat de ştire unde trebuie şi numai pentru asta a câştigat câteva milioane - iată cum se procedează!

- Deci, dumneata te crezi vreun Rotschild? strigă el indignat la mine ca la un prost.

Am ieşit rapid din casă. Un pas - şi am câştigat şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici! Pasul era idiot, un joc de copii, sunt de acord cu dumneavoastră, dar el coincidea cu ideea mea şi nu putea să nu mă tulbure foarte adânc… Dar să nu mai descriem sentimente. Hârtia de zece ruble era în buzunarul hainei mele; am băgat două degete ca s-o pipăi, şi aşa am şi mers, fără să mai scot mâna din buzunar. Am făcut vreo sută de paşi şi am scos-o ca s-o privesc - m-am uitat la ea şi-am vrut s-o sărut. La intrarea unei case s-a auzit deodată duruit de trăsură; portarul a deschis uşile şi, din casă, a ieşit ca să ia loc în trăsură o doamnă elegantă, tânără, frumoasă, bogată, în mătăsuri şi catifele, cu o trenă de doi arşini. Deodată, din mâna ei a căzut un portofel micuț, frumos; doamna a urcat în trăsură; lacheul s-a aplecat să ia obiectul, dar eu am sărit iute, l-am ridicat de jos şi i l-am dat doamnei, ridicându-mi pălăria. (Era un

---

Rotschild (1744-1812). În timpul domniei lui Ludovic-Filip, acesta monopolizase toate operațiile împrumuturilor de stat, astfel că, atunci când, la 13 februarie 1820, a fost asasinat ducele de Berry, a putut profita de această veste mai devreme decât alții, câştigând imediat câteva milioane. În timpul Bourbonilor, James Rotschild a întemeiat şi întărit banca Rotschild din Paris.

[23] Ducele de Berry (1778-1820), cel de al doilea fiu al lui Carol al X-lea, pretendent la tronul Franței care, în 1789, a părăsit Franța. După Restaurație, s-a întors la Paris în 1814 pentru ca, în 1820, să fie asasinat de muncitorul Louvel. Prin asasinat, acesta dorea să nimicească definitiv dinastia Bourbon.

joben, căci eram îmbrăcat bine, ca un tânăr de condiție bună.) Doamna mi-a spus reținut, dar cu un zâmbet fermecător:

- *Merci*, domnule.

Trăsura a pornit. Eu am sărutat hârtia de zece ruble.

III

În aceeaşi zi, trebuia să-l văd pe Efim Zverev, unul din foştii mei colegi de gimnaziu care intrase într-un institut superior special din Petersburg. Nu merită să-l descriu, şi-apoi, la drept vorbind, nici nu eram în relații de prietenie cu el; dar putea (din diferite motive, despre care nu merită să pomenesc) să-mi dea adresa unuia Kraft, un om de care aveam foarte mare nevoie imediat ce acesta se întorcea de la Vilnius. Zverev îl aştepta de la o zi la alta, lucru pe care mi l-a spus cu trei zile înainte. Trebuia să merg tocmai în Petersburgskaia, dar nu mă simțeam obosit.

Pe Zverev (şi el avea vreo nouăsprezece ani) l-am găsit în curtea casei mătuşii sale, la care stătea temporar. Luase masa de prânz şi acum mergea prin curte pe picioroange; mi-a spus imediat că amicul său Kraft s-a întors cu o zi înainte şi că a tras la vechea lui adresă, aici în Petersburgskaia, şi că doreşte şi el să mă vadă cât mai grabnic pentru a-mi spune neîntârziat ceva de care am nevoie.

- Apoi pleacă din nou, nu ştiu unde, adăugă Efim.

Pentru că, în situația dată, era absolut necesar să-l văd pe Kraft, l-am rugat pe Efim să mă ducă imediat la locuința acestuia care, cum s-a dovedit, era la doi paşi, undeva într-o ulicioară. Dar Zverev mi-a spus că îl văzuse pe Kraft în urmă cu o oră, când acesta pleca la Dergaciov.

- Să mergem atunci la Dergaciov, ce te tot codeşti, ți-e frică?

Kraft putea să rămână mult timp la Dergaciov, şi eu unde era să-l aştept? Nu mi-era frică să merg la Dergaciov, dar nu voiam să merg, deşi Efim mă târa acolo pentru a treia oară. Spunând „ți-e frică”, zâmbea într-un fel foarte jignitor pentru mine. Nu era vorba de frică, spun asta

dinainte, iar dacă mă temeam, mă temeam de cu totul altceva. De data aceasta, m-am hotărât să merg; stătea şi el tot la doi paşi. Pe drum l-am întrebat pe Efim dacă mai vrea să fugă în America.

- Poate, dar mai aştept puțin, mi-a răspuns el râzând.

Nu-l prea iubeam, ba chiar nu-l iubeam deloc. Avea părul foarte deschis la culoare, fața lui plină era prea albă, de un alb indecent chiar, aproape ca de copil, era mai înalt decât mine, dar nu-i puteai da mai mult de şaptesprezece ani. De vorbit, n-aveai ce vorbi cu el.

- Ce e pe acolo? Nu cumva e, ca totdeauna, lume multă? am întrebat eu pentru orice eventualitate.

- Dar de ce ți-e frică? începu el să râdă din nou.

- Du-te naibii, m-am înfuriat eu.

- Nu-i deloc lume multă. Vin doar cunoscuți, toți sunt de-ai noştri, fii liniştit.

- Prea puțin îmi pasă dacă sunt sau nu de-ai noştri! Dar eu acolo nu sunt de-ai casei. De ce-ar trebui ei să aibă încredere în mine?

- Dacă te-am adus eu, e suficient. Au auzit despre tine. Şi Kraft te poate prezenta.

- Ascultă, va fi acolo şi Vasin?

- Nu ştiu.

- Dacă este acolo, cum intrăm, fă-mi un semn şi arată-mi-l; imediat ce intrăm, ai auzit?

Auzisem multe despre Vasin şi mă interesa de mult persoana lui.

Dergaciov stătea într-o căsuță mică, în curtea unei case de lemn a unei negustorese, dar ocupa toată căsuța. Erau acolo doar trei camere curate. La toate cele patru ferestre erau trase storurile. Era tehnician şi avea o slujbă la Petersburg; auzisem aşa, în treacăt, că obținuse o slujbă privată convenabilă în gubernie şi că va pleca acolo.

Imediat ce am intrat în micul coridor al casei, am şi auzit glasuri; se pare că discutau ceva aprins şi cineva striga: „*Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat*![24]”.

În realitate, chiar eram neliniştit. Desigur, nu eram obişnuit cu societatea, oricare ar fi fost aceea. Mă tutuiam cu colegii de gimnaziu, dar nu eram apropiat aproape cu nimeni, îmi construisem o lume a mea şi trăiam în ea. Dar nu asta mă tulbura. Pentru orice eventualitate, mi-am propus să nu intru în nicio dispută şi să spun strictul necesar, astfel ca nimeni să nu tragă cine ştie ce concluzii despre mine; important era să nu intru în dispută.

În camera chiar foarte neîncăpătoare erau vreo şapte bărbați, la care se adăugau trei doamne. Dergaciov avea douăzeci şi cinci de ani şi era căsătorit. Soția lui avea o soră care, împreună cu o altă rubedenie, locuia la ei. Camera era mobilată modest, dar cuviincios, şi era chiar curată. Pe perete atârna un portret litografiat, foarte ieftin, iar în colț era o icoană neîmbrăcată la care ardea o candelă. Dergaciov a venit spre mine, mi-a strâns mâna şi m-a poftit să iau loc.

- Ia loc, aici toți sunt de-ai noştri.

- Te rog, interveni o tânără frumuşică, îmbrăcată foarte modest care, după ce făcu o scurtă reverență, părăsi încăperea. Era soția lui care, după cât se pare, participase la discuție, dar acum ieşea să-şi hrănească bebeluşul. În cameră mai rămăseseră două doamne - una foarte scundă, de vreo douăzeci de ani, într-o rochie neagră şi deloc urâtă, cealaltă, de vreo treizeci de ani, uscățivă şi cu ochi pătrunzători. Stăteau pe scaune, ascultau foarte atent, dar nu interveneau în discuție.

---

[24] „Ce nu vindecă medicamentele, vindecă fierul; ce nu vindecă fierul, vindecă focul!” (în lat. în orig.), afirmație atribuită lui Hipocrate. În context, echivalează cu o chemare la gesturi radicale.

Cât despre bărbați, toți stăteau în picioare în afară de mine, de Kraft şi de Vasin; Efim mi i-a arătat imediat, căci şi pe Kraft îl vedeam pentru prima dată în viață. M-am ridicat şi m-am apropiat de ei ca să facem cunoştință. N-am să uit niciodată chipul lui Kraft: nu era cine ştie ce frumos, dar de o mare bunătate şi delicatețe, cu o demnitate ce se desprindea din toată ființa. Avea vreo douăzeci şi şase de ani, era destul de slab, înalt peste medie, blond, cu o față serioasă, dar blândă; din toată persoana lui radia calmul. Dar, dacă m-ați întreba, v-aş spune că n-aş fi schimbat chipul meu destul de comun pe chipul lui care-mi părea atât de atrăgător. Era ceva în acest chip pe care nu l-aş fi vrut al meu, ceva prea liniştit în sens moral, ceva în genul unei mândrii tainice, necunoscute sieşi. Dar cred că pe atunci nu puteam judeca lucrurile exact aşa; abia acum, după ce a avut loc evenimentul, mi se pare că-l pot vedea aşa.

- Sunt foarte bucuros că ai venit, mi-a spus Kraft. Am o scrisoare care te priveşte personal. Mai stăm puțin aici şi apoi mergem la mine.

Dergaciov, de statură medie şi cu umerii largi, era un brunet în lege cu barbă lungă. Avea o privire ironică şi, în toată făptura lui, se citea reținerea, o prudență continuă; deşi tăcea mai tot timpul, se vedea că el conduce discuția. Fizionomia lui Vasin nu m-a impresionat cine ştie ce, deşi auzisem că e extrem de deştept: blond, cu ochii mari de un cenuşiu deschis, avea o față foarte deschisă, dar, în acelaşi timp, de o duritate excesivă; citeai pe ea puțină dispoziție comunicativă, dar privirea era categoric inteligentă, mai inteligentă decât aceea a lui Dergaciov, mai profundă, mai deşteaptă decât a tuturor celor prezenți în cameră; dar poate că exagerez eu acum totul. Dintre ceilalți, îmi amintesc doar două persoane: pe un bărbat înalt şi oacheş,

cu favoriți negri, care vorbea mult, de vreo douăzeci şi şapte de ani, profesor sau ceva în genul acesta, şi pe un flăcăiandru de vârsta mea, într-o haină rusească, cu o cută pe fața lui atentă; era dintre cei care ascultau. Am aflat apoi că era țăran.

- Nu, nu cred că aşa trebuie pusă problema, a început, continuând probabil discuția dinainte, profesorul cu favoriți negri, cel mai înfierbântat dintre toți, nu am nimic cu demonstrațiile matematice, dar e o idee în care sunt gata să cred şi fără demonstrații matematice…

- Aşteaptă, Tihomirov, îl întrerupse zgomotos Dergaciov, noii veniți nu înțeleg. Vezi, mi se adresă el mie special (şi recunosc, dacă a vrut să mă examineze ca novice sau să mă facă să vorbesc, procedeul a fost foarte abil; am simțit asta imediat şi m-am pregătit), vezi dumneata, acesta este domnul Kraft, cunoscut pentru caracterul şi soliditatea convingerilor sale. Ca urmare a unui fapt extrem de obişnuit, el a ajuns la o concluzie complet neobişnuită care ne-a uimit pe toți. El a conchis că poporul rus este un popor de categoria a doua…

- A treia! strigă cineva.

- …a doua, căruia îi este sortit să slujească doar drept material unui neam mai nobil şi să nu aibă un rol al său în destinul omenirii. Ca urmare a acestei judecăți, poate că drepte, domnul Kraft a ajuns la concluzia că orice activitate ulterioară a oricărui rus trebuie să fie paralizată de această idee, cum ar veni, toți ar trebui să lăsăm mâinile în jos neputincioşi şi…

- Dă-mi voie, Dergaciov, nu trebuie să pui aşa problema, interveni din nou, nerăbdător, Tihomirov (Dergaciov a cedat imediat). Pentru că a făcut studii serioase, Kraft a tras concluzii pe baze fiziologice, concluzii pe care le crede matematice, alocând, poate, doi ani ideii sale (pe care eu aş

fi acceptat-o liniştit *a priori*), adică din cauza zbuciumului şi a seriozităţii lui Kraft, acest fapt pare un fenomen. Din toate reiese o problemă pe care Kraft n-o poate înţelege, şi uite, acest lucru trebuie să ne preocupe, adică neînţelegerea lui Kraft care abia ea este un fenomen. Trebuie să se decidă dacă acest fenomen este clinic, ca întâmplare unică, sau este un atribut care se poate repeta în alţii; acest lucru este interesant din punctul de vedere al cauzei comune. Îl cred pe Kraft în ceea ce a spus despre Rusia, ba chiar voi spune că sunt şi bucuros că a făcut-o; dacă această idee ar fi însuşită de toţi, ea ar da mână liberă şi i-ar scuti pe mulţi de prejudecata patriotismului…

- N-am spus-o din patriotism, a replicat Kraft destul de încurcat.

Se vede că toate aceste dezbateri nu-i plăceau.

- Patriotism sau nu, putem lăsa asta la o parte, interveni Vasin care tăcuse până atunci.

- Dar, spuneţi, prin ce anume poate diminua concluzia lui Kraft năzuinţa spre cauza general umană? strigă profesorul (era singurul care striga, toţi ceilalţi vorbeau normal). Rusia n-are decât să fie condamnată la secundariat; dar se poate munci, şi nu numai pentru Rusia. Şi, apoi, cum poate fi Kraft patriot dacă deja a încetat să mai creadă în Rusia?

- Şi mai este şi neamţ, se auzi din nou o voce.

- Eu sunt rus, spuse Kraft.

- E un aspect care n-are legătură directă cu problema, îi ripostă Dergaciov celui care-l întrerupsese.

- Ia ieşiţi din îngustimea ideii voastre, strigă Tihomirov, care nu-i ascultase deloc. Dacă Rusia e doar material pentru neamurile mai nobile, atunci de ce să n-o slujim chiar pe ea cu acelaşi material? Ar fi un rol destul de frumos. De ce să nu ne împăcăm cu ideea aceasta pentru a

ne spori misiunea? Omenirea este în ajunul renaşterii sale, care a şi început. Misiunea care ne aşteaptă poate fi negată doar de nişte orbi. Lăsaţi în pace Rusia dacă nu mai credeţi în ea şi lucraţi pentru viitor - pentru viitorul unui popor încă necunoscut, dar care să fie compus din întreaga umanitate, din toate neamurile, fără excepţie. Şi fără asta, Rusia tot ar muri cândva; popoarele, chiar şi cele mai dăruite, trăiesc un mileniu şi jumătate, cel mult două milenii; nu e totuna, oare, dacă e vorba de două mii sau două sute de mii de ani? Romanii au supravieţuit abia o mie cinci sute de ani şi apoi au devenit şi ei material. Ei nu mai există de mult, dar au lăsat în urma lor o idee care a devenit un element al viitorului în destinul omenirii. Cum poţi să-i spui unui om că nu-i nimic de făcut? Nu pot să-mi închipui o situaţie în care să nu fie nimic de făcut! Faceţi ceva pentru omenire, iar de restul n-aveţi grijă. Dacă privim în jur mai atent, sunt atâtea de făcut că nu ne-ajunge o viaţă.

- Trebuie să trăim după legile naturii şi ale dreptăţii[25], a

---

[25] În 1874, a avut loc procesul lui Dolguşin, conducătorul unei societăţi secrete care dorea schimbarea ordinii, distrugerea, prin revoltă, a sistemului administrativ care susţinea respectiva ordine şi, în ultimă instanţă, „distrugerea familiei imperiale”. Pentru a ridica poporul la revoluţie, adepţii lui Dolguşin au dat trei proclamaţii: 1. „Cum să trăim după legile naturii şi adevărului”; 2. „Către poporul rus” şi 3. „Către intelighenţie”. Prima proclamaţie, amintită în roman de Dostoievski, este o reluare aproape exactă a broşurii lui Bervi-Flerovski „Despre mucenicul Nicolae şi cum trebuie să trăiască omul după legea naturii şi adevărului”. Cea de a doua proclamaţie (redactată, ca şi cea de-a treia, de Dolguşin) adaptează ideile din prima proclamaţie la înţelegerea poporului. Al treilea text este o chemare către intelectualitate, care trebuie să-şi plătească datoria faţă de popor, sub semnul ideii egalităţii şi al fraternităţii. Acest cerc care cuprindea profesori, studenţi, tehnicieni şi muncitori l-a interesat mult pe Dostoievski, care i-a preluat câteva idei în discuţiile purtate în cercul lui Dergaciov sau chiar între Vasin şi Arkadi Makarovici. Dostoievski polemizează aici, şi nu numai

spus de după uşă doamna Dergaciova. Uşa era puţin crăpată şi, probabil, stătea cu copilul la sân şi cu pieptul descoperit, ascultând cu atenţie.

Kraft asculta, zâmbind uşor şi, în sfârşit, hotărându-se, spuse cu o faţă cam chinuită, dar cu o mare sinceritate:

- Nu înţeleg cum, fiind stăpânit de o idee căreia i se supun pe deplin mintea şi inima dumitale, mai poţi trăi cu altceva în afara acestei idei.

- Dar dacă ţi se arată logic, matematic, că ai tras o concluzie greşită, că ideea e greşită în întregul ei, că nu ai nici cel mai mic drept să te sustragi activităţii generale, utile, doar pentru că Rusia este irevocabil de categoria a doua; dacă ţi s-a arătat că în locul unui orizont îngust ţi se oferă infinitul, că în locul ideii înguste de patriotism…

- Eh! dădu moale din mână Kraft, doar v-am spus că aici nu e vorba de patriotism.

- Cred că avem de-a face cu o confuzie, intră în discuţie, pe neaşteptate, Vasin. Eroarea stă în faptul că Kraft ne-a propus nu doar o concluzie logică, ci o concluzie transformată, aşa-zicând, în sentiment. Nu toate firile sunt la fel; la unii, o judecată logică se transformă uneori în sentimentul cel mai pătimaş, care invadează întreaga fiinţă şi care e foarte anevoie de înlăturat sau de convertit. Pentru a lecui un asemenea om, trebuie schimbat chiar sentimentul respectiv, ceea ce nu se poate face altfel decât înlocuindu-l cu alt sentiment, la fel de puternic. E greu de făcut asta întotdeauna, iar în multe cazuri e chiar imposibil.

- Eroare! urlă celălalt, o judecată logică desfiinţează prejudecăţile prin ea însăşi. O convingere raţională generează un sentiment similar. Ideea se naşte din sentiment şi, la rândul ei, când se instalează în om,

---

aici, cu ideile revoluţionar-democraţilor, în special cu ideile lui N.G. Cernâşevski (1828-1889).

formulează o nouă idee!

- Oamenii sunt de o mare diversitate: unii îşi schimbă sentimentele lesne, alții, mai greu, îi răspunse Vasin, care, se pare, nu dorea să prelungească disputa; dar eu eram cucerit de ideea lui.

- E exact aşa cum ai spus! m-am întors eu spre el, spărgând gheața şi începând să vorbesc pe neaşteptate. Chiar aşa, trebuie ca în locul unui sentiment să pui alt sentiment pentru a schimba ceva. La Moscova, acum patru ani, un general… Vedeți, domnilor, nu-l cunoşteam personal, dar… Poate că, la drept vorbind, el nu putea să inspire respect… Şi totuşi, faptul în sine putea să pară irațional, dar… Aşadar, vedeți dumneavoastră, acestui general îi murise un copil, adică, de fapt, îi muriseră două fetițe, una după alta, de scarlatină… Ce mai, a fost atât de lovit de nenorocire, că era întristat continuu, atât de întristat, că mergea şi nu puteai să te uiți la el - a sfârşit prin a muri după aproape jumătate de an. Că a murit din această cauză, e un fapt! Cu ce, credeți, ar fi putut fi el readus la viață? Răspunsul: printr-un sentiment la fel de puternic! Trebuiau dezgropate cele două fetițe şi date tatălui lor - asta-i tot, sau ceva în genul acesta. El a murit. Dar i se puteau prezenta nişte idei minunate: că viața e scurtă, că toți suntem muritori, să i se prezinte statistica despre copiii care mor din cauza scarlatinei… Era în rezervă…

M-am oprit, sufocat de emoție şi privind în jur.

- N-are nicio legătură, spuse cineva.

- Exemplul prezentat de dumneata, deşi e de altă natură față de cazul nostru, e fără îndoială similar cu el şi lămureşte chestiunea, îmi spuse Vasin.

IV

Acum trebuie să vă mărturisesc de ce am fost încântat de argumentul lui Vasin legat de „ideea-sentiment”, şi trebuie să o fac cu o ruşine cumplită. Da, mi-a fost frică să merg la Dergaciov, deşi motivul a fost nu acela presupus de Efim. Mi-a fost frică pentru că, încă de la Moscova, oamenii ca ei îmi trezeau spaimă. Ştiam că ei (adică ei sau alții de genul acesta - mi-era totuna) sunt dialecticieni şi, unadouă, vor demonta „ideea” mea. Aveam încredere fermă în mine că nu le voi oferi ideea mea şi că nu voi spune nimic despre ea; dar ei (adică tot aceştia sau alții ca ei) ar fi putut să-mi spună imediat ceva care să mă facă să fiu dezamăgit de ideea mea, chiar dacă n-am spus o iotă referitor la ea. În „ideea” mea erau nişte chestiuni pe care nu le rezolvasem, dar nu voiam ca altcineva decât mine să le găsească soluția. În ultimii doi ani, am încetat chiar să citesc cărți, de teamă că voi da peste vreun pasaj care să nu fie în favoarea „ideii” şi care să mă tulbure. Şi uite că Vasin, într-o secundă, găseşte soluția şi mă linişteşte complet. Într-adevăr: de ce mă temeam şi ce mi-ar fi putut face ei cu dialectica lor, de orice fel ar fi fost aceasta? Cred că, dintre toți cei prezenți, doar eu am înțeles ce spunea Vasin despre „ideea-sentiment”! E prea puțin să respingi o idee frumoasă, trebuie s-o înlocuieşti cu ceva de aceeaşi frumusețe; altfel, eu, nedorind pentru nimic în lume să mă despart de sentimentul meu, dacă voi fi silt s-o fac, voi respinge în inima mea obiecția însăşi, indiferent de ce vor spune aceştia. Şi ce mi-ar fi putut da ei în schimb? De aceea puteam să fiu curajos, de aceea eram obligat să fiu mai plin de cutezanță. Fiind încântat de Vasin, m-am ruşinat şi m-am văzut ca pe-un copil netrebnic!

Şi a mai intervenit o ruşine. Nu sentimentul meschin de

a mă lăuda cu mintea mea mă îmboldise să sparg gheața şi să încep să vorbesc, ci mai ales dorința de a „sări la beregată”. Această dorință de a sări la beregată pentru a fi recunoscut bun şi pentru ca ei să înceapă să mă îmbrățişeze, sau ceva în genul acesta (într-un cuvânt, o porcărie), consider că e cea mai meschină dintre înclinațiile mele, pe care am descoperit-o în mine de mult timp, şi anume încă din perioada când stăteam în colțul în care m-am refugiat atâția ani; dar nu mă căiesc c-o am. Ştiam că, în mijlocul oamenilor, trebuie să am o mină cât mai taciturnă. După fiecare asemenea ruşine, mă consola doar faptul că totuşi am „ideea” mea, că o dețin în taină deplină şi fără să mă trădez în fața lor. Uneori, cu o strângere de inimă, îmi închipuiam că, atunci când voi împărtăşi cuiva ideea mea, nu-mi va mai rămâne nimic şi voi deveni asemenea tuturor celorlalți sau poate chiar voi renunța la idee; de aceea o păstram şi o păzeam şi tremuram să nu-mi dau drumul la gură. Dar uite că, la Dergaciov, chiar la prima confruntare, nu m-am putut abține; n-am scăpat nimic, se-nțelege, dar am trăncănit impardonabil şi m-am acoperit de ruşine. Neplăcută amintire! Nu, nu-mi e dat să trăiesc între oameni; chiar şi azi sunt convins de asta; o spun pentru patruzeci de ani de-acum înainte. Ideea mea îmi este ungherul.

V

Imediat ce Vasin m-a lăudat, am simțit o poftă de vorbă teribilă.

- După părerea mea, fiecare are dreptul la sentimentele proprii… dacă sunt din convingere… Şi nimeni nu are ce-i reproşa din cauza lor, i-am spus eu lui Vasin.

Deşi am spus-o cu aplomb, parcă nu eram eu şi în propria gură se mişca limba altcuiva.

- Aa-di-căăă? interveni imediat, prelungind cu ironie, aceeaşi voce care-l tot întrerupea pe Dergaciov şi-i strigase lui Kraft că este neamț.

Considerând că nu merită atenția mea, m-am adresat profesorului, de parcă el strigase la mine:

- Convingerea mea este că nu am niciun drept să judec pe nimeni, am spus tremurând şi ştiind că-mi voi lua avânt.

- Dar de ce; e aşa secret? se auzi din nou vocea nulității.

- Fiecare îşi are ideea sa, am ripostat privind fix spre profesor care, aşezat în fața mea, tăcea şi mă privea zâmbind.

- Şi care ar fi a dumitale? zbieră nulitatea.

- Mi-ar lua prea mult timp să povestesc… Dar, în parte, ideea mea este aceea de a fi lăsat în pace. Atâta timp cât am două ruble, vreau să trăiesc singur, să nu depind de nimeni (nu vă agitați, cunosc contraargumentele) şi să nu fac nimic, nici măcar pentru acel viitor mare al omenirii, pentru care a fost invitat să muncească domnul Kraft. Libertatea individuală, adică propria libertate, e pe primul plan, iar mai mult de atât nu vreau să ştiu.

Greşeala consta în faptul că mă supărasem.

- Adică propovăduieşti liniştea unei vaci sătule?

- Şi asta. Vaca nu e ceva jignitor. Eu nu sunt dator cu nimic nimănui, plătesc societății banii cuveniți prin taxele

fiscale pentru ca să nu fiu furat, să nu fiu bătut şi ucis, mai mult de atât nimeni nu va îndrăzni să-mi ceară. Poate că, personal, am alte idei, poate voi vrea să slujesc omenirii, şi o voi face, poate că o voi face de zece ori mai mult decât orice propovăduitori; doresc doar ca nimeni *să nu îndrăznească să-mi ceară* acest lucru, să mă oblige să o fac, aşa cum s-a procedat cu domnul Kraft. Vreau ca libertatea mea personală să rămână intactă, chiar dacă nu voi ridica nici măcar un deget. Să alergi şi să te arunci de gâtul tuturor din dragoste pentru omenire şi să te îneci în lacrimi de înduioşare, asta-i doar o modă. Şi de ce ar trebui neapărat să-mi iubesc aproapele sau acel viitor al vostru pentru o omenire pe care n-am s-o văd niciodată, care nu va şti nimic despre mine şi care, la rândul ei, se va stinge fără nicio urmă şi amintire (timpul nu are aici niciun rol), când pământul se va transforma într-un bloc de gheață şi va zbura în eter împreună cu un număr infinit de blocuri de gheață; vreau să spun că nimic nu-mi pare mai lipsit de sens. Iată care este învățătura voastră! Spuneți-mi, de ce trebuie să fiu eu neapărat nobil? Mai ales că totul nu durează decât un minut.

- Ete-te-ee! strigă vocea.

Îmi dădusem drumul la gură de-a binelea, nervos şi cu răutate, nepăsându-mi de nimic. Ştiam că zbor într-o groapă, dar mă grăbeam, temându-mă să nu fiu contrazis. Simțeam prea bine că mă prefir ca printr-o sită, confuz, şi că trec prin zece idei, spre a unsprezecea, dar mă grăbeam să-i conving şi să-i înving. Pentru mine era atât de important! Trei ani m-am pregătit pentru asta! Dar extraordinar a fost că brusc au tăcut cu toții, ca şi când nimeni n-ar fi avut de spus nimic, limitându-se la a asculta. Continuam să mă adresez profesorului:

- Exact, exact! De altfel, un om foarte inteligent a spus

că nimic nu e mai greu decât să răspunzi la întrebarea: „De ce trebuie să fim neapărat nobili?” Vedeți dumneavoastră, există pe lume trei feluri de ticăloşi: ticăloşii naivi, adică aceia convinşi că ticăloşia lor este cea mai aleasă noblețe, ticăloşii ruşinoşi, adică aceia care se ruşinează de propria ticăloşie, dar care nu pregetă s-o ducă până la capăt, şi, în sfârşit, pur şi simplu ticăloşii, ticăloşii sadea. Permiteți să vă spun: am avut un coleg, Lambert, care pe când aveam şaisprezece ani îmi spunea că, atunci când va fi bogat, cea mai mare satisfacție a lui va fi să dea pâine şi carne câinilor, în timp ce copiii celor săraci vor muri de foame şi, când aceştia nu vor avea ce pune în sobă, va cumpăra un vagon întreg de lemne, le va pune în câmp şi le va da acolo foc, iar săracilor nu le va da nicio surcică. Iată ce sentimente avea! Spuneți-mi, ce-i pot răspunde eu acestui ticălos sadea când mă va întreba: *„De ce trebuie să fie cineva neapărat nobil”?* Şi mai ales în timpul nostru, pe care dumneavoastră l-ați făcut să arate aşa. Pentru că mai rău de cum este astăzi n-a fost niciodată, domnilor! În societatea noastră nimic nu este clar. Îl negați pe Dumnezeu, negați eroismul, şi ce ciudățenie surdă, oarbă, tâmpită m-ar putea face să acționez într-un fel, dacă pentru mine e mai convenabil altfel? Voi spuneți: *„O atitudine rațională față de omenire e un avantaj şi pentru mine”*[26]; dar dacă toate aceste rațiuni, toate aceste cazărmi, legiuni mie mi se par neraționale? Ce dracu’ am eu cu ele, cu viitorul, când trăiesc doar o singură dată pe lume! Permiteți-mi să ştiu mai bine care mi-e folosul: e mai vesel aşa. Ce mă priveşte pe mine ce va fi peste o mie de ani cu omenirea asta a voastră, dacă, după legile voastre, nu am parte nici de iubire, nici de viață viitoare,

[26] Şi aici, eroul lui Dostoievski exprimă o poziţie polemică faţă de teoria „egoismului raţional” expusă de N.G. Cernâşevski în romanul său *Ce-i de făcut*?, dar şi faţă de socialismul utopic în varianta francezului Charles Fourier (1772-1837).

nici de recunoaşterea jertfei mele? Nu-u-u, domnilor, dacă e aşa, atunci, în modul cel mai nepoliticos, voi trăi doar pentru mine, şi după mine - potopul!

- Minunată dorință!

- Dar mereu voi fi gata s-o urmez.

- Şi mai bine! (Era aceeaşi voce.)

Ceilalți continuau să tacă, în timp ce erau numai ochi şi mă examinau; dar puțin câte puțin, din diferite colțuri ale camerei, au început să se audă chicoteli, încă timid, dar era clar că toți îmi râdeau în față. Doar Vasin şi Kraft nu chicoteau. Insul cu favoriți negri nu râdea nici el; mă privea fix şi asculta.

- Domnilor (tremuram din tot corpul), n-am să vă spun care este ideea mea pentru nimic în lume, dar vă întreb, din punctul dumneavoastră de vedere - să nu credeți că dintr-al meu, pentru că eu poate că iubesc omenirea de o mie de ori mai mult decât voi toți la un loc! -, spuneți, şi trebuie să-mi răspundeți neapărat, sunteți obligați, pentru că râdeți, spuneți: cu ce mă îmbiați ca să merg alături de voi? Spuneți, cum îmi dovediți că va fi mai bine cu sistemul dumneavoastră? Unde veți ascunde protestul personalității mele în *cazarma voastră*?[27] Domnilor, doream de mult să vă întâlnesc! Veți avea cazarmă, locuințe comune, *le stricte nécessaire*[28], ateism şi soții la comun, fără copii - spre asta tindeți, ştiu eu. Şi pentru toate acestea, pentru această mică parte dintr-un avantaj mediocru pe care mi-l asigură rațiunea dumneavoastră, pentru o bucată de pâine şi pentru căldură, îmi luați în schimb toată personalitatea! Dați-mi voie: îmi vor duce soția acolo; îmi veți putea linişti personalitatea, ca să nu fac fărâme capul rivalului meu? Îmi

---

[27] Aluzie la falanstere, asociaţii de producţie şi de consum imaginate de Fourier ca celule de bază ale unei structuri sociale ideale.

[28] Strictul necesar (în fr. în orig.).

veți spune că, atunci, voi deveni mai deştept; dar, dacă se respectă cât de cât, ce va spune soția despre un astfel de soț rațional? Recunoaşteți că e ceva nefiresc. Nu vă este ruşine?

- Dar dumneata eşti cumva specialist în problemele femeilor? se auzi vocea răutăcioasă a nulității.

O clipă am vrut să mă reped la el şi să-l iau la pumni. Era un tip scund, roşcovan şi plin de pistrui… dar să-l ia dracu' cu aspectul lui cu tot!

- Fii linştit, încă n-am cunoscut femeia, i-am tăiat-o eu, întorcându-mă spre el pentru prima dată.

- Prețioasă informație, care putea fi dată cu mai mult respect, măcar pentru doamne!

Dar, brusc, toți se puseră în mişcare; toți începură să-şi caute pălăriile, vrând să plece; desigur, nu eu eram cauza, ci venise vremea să plece. Însă această tăcere care mă înconjura mă apăsa ca o ruşine. Am sărit şi eu în picioare.

- Îmi permiți, care este numele dumitale? Te-ai uitat tot timpul la mine, veni repede spre mine profesorul, cu cel mai prefăcut zâmbet.

- Dolgoruki.

- Prințul Dolgoruki?

- Nu, pur şi simplu Dolgoruki, fiul fostului iobag Makar Dolgoruki şi fiul nelegitim al fostului meu stăpân, domnul Versilov. Nu vă faceți griji, domnilor: n-o spun ca să vă aruncați de gâtul meu şi să începeți să mugiți înduioşați, ca nişte vițeluşi!

Pe loc se auzi un hohot de râs comun, neruşinat, atât de puternic, că pruncul ce adormise în camera alăturată se trezi şi începu să scâncească. Eu tremuram de furie. Toți îi strângeau mâna lui Dergaciov şi plecau fără să-mi acorde nicio atenție.

- Să mergem, mă ghionti Kraft.

M-am apropiat de Dergaciov, i-am strâns mâna din

toate puterile mele, scuturând-o de câteva ori, la fel de puternic.

- Îmi cer scuze pentru că ai fost jignit de Kudriumov (acesta era roşcatul), îmi spuse Dergaciov.

Am pornit-o în urma lui Kraft. Nu-mi era ruşine de nimic.

VI

Desigur, e o diferență enormă între mine cel de acum şi cel care eram atunci.

Continuând să „nu-mi fie ruşine de nimic”, l-am ajuns pe scări pe Vasin, după ce l-am părăsit pe Kraft, personaj secundar, şi, cu aerul cel mai firesc cu putință, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, l-am întrebat:

- Se pare că îl cunoaşteți pe tatăl meu, vreau să spun pe Versilov, nu-i aşa?

- La drept vorbind, nu-l cunosc prea bine, mi-a răspuns Vasin imediat (şi fără politețea aceea lustruită, jignitoare, la care recurg oamenii delicați atunci când vorbesc cu unul care s-a făcut de ruşine), dar îl ştiu puțin. L-am întâlnit şi l-am ascultat.

- Dacă l-ați ascultat, atunci, desigur, îl ştiți, pentru că sunteți cine sunteți! Ce credeți despre el? Iertați-mi întrebarea pripită, dar trebuie să ştiu. Ce gândeşti *dumneata* despre el, care este părerea *dumitale*?

- Îmi ceri mult. Mi se pare că omul acesta e în stare să ceară mult de la sine şi, poate, să şi realizeze mult, dar fără să dea socoteală nimănui.

- E adevărat, e foarte adevărat, e un om foarte mândru! Dar e şi curat acest om? Spuneți-mi, ce credeți despre catolicismul lui? Dar am uitat că, probabil, nu ştiți…

Dacă n-aş fi fost atât de tulburat, e sigur că nu l-aş fi mitraliat cu asemenea întrebări pe un om cu care nu mai vorbisem niciodată înainte, despre care doar auzisem. Mă mira că Vasin părea să nu-mi observe nebunia.

- Am auzit ceva despre asta, dar nu ştiu în ce măsură ar putea fi adevărat, îmi replică el liniştit şi egal ca şi înainte.

- Deloc! Nu e adevărat ce se spune despre el! Nu sunt decât minciuni! Vă puteți imagina că el poate crede în

Dumnezeu?

- E un om foarte mândru, cum singur ai remarcat mai înainte, şi mulţi oameni mândri, îndeosebi cei care-şi dispreţuiesc semenii, preferă să creadă în Dumnezeu. Mulţi oameni puternici simt nevoia firească să găsească pe cineva sau ceva la care să se închine. Uneori, omului puternic îi este foarte greu să-şi suporte propria putere.

- Ştiţi, mi se pare îngrozitor de adevărat! am strigat eu din nou. Doar că aş vrea să înţeleg...

- Cauza este clară: îşi aleg un Dumnezeu ca să nu se închine în faţa oamenilor, desigur, ei înşişi nedându-şi seama cum se petrece asta în ei. A te închina lui Dumnezeu nu este atât de umilitor, astfel că dintre ei se aleg cei care cred fierbinte, mai exact, cei care doresc cel mai fierbinte să creadă; dar ei iau drept credinţă dorinţa însăşi. Şi tot dintre ei se aleg la sfârşit cei mai dezamăgiţi. Despre domnul Versilov eu cred că are şi trăsături de caracter extrem de sincere. Nu ascund că mi-a trezit interesul.

- Vasin, am izbucnit eu, mă bucuri nespus! Nu mă miră mintea dumitale, mă mir cum poate un om atât de curat şi atât de superior mie să meargă alături de mine şi să-mi vorbească atât de simplu şi de respectuos, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic!

Vasin zâmbi.

- Prea multe laude, iar ce s-a întâmplat acolo a fost doar pentru că dumitale îţi plac prea mult discuţiile abstracte. Se vede că înainte de asta ai tăcut foarte mult.

- Am tăcut trei ani, de trei ani mă pregătesc să vorbesc... Desigur, nu cred că ţi-am părut un prost, doar eşti prea deştept să crezi asta, deşi să se poarte cineva mai prosteşte de atât nu se poate. Dar sunt sigur că ţi-am părut un ticălos.

- Un ticălos?

- Da, fără îndoială! Spune-mi, nu mă dispreţuieşti în taină pentru ceea ce am spus, că sunt bastardul lui Versilov… şi pentru că m-am lăudat că sunt fiul unei slugi?

- Te chinui prea mult. Dacă crezi că ceea ce ai spus e rău, trebuie să n-o mai spui altădată; ai în faţă încă cincizeci de ani de viaţă.

- O, ştiu că trebuie să fiu foarte tăcut în faţa oamenilor. Cel mai mare păcat este să te atârni de gâtul lor; numai ce le-am spus asta, şi iată că eu însumi mă atârn de gâtul dumitale! Dar e o diferenţă, nu-i aşa? Dacă ai înţeles această diferenţă, dacă ai putut s-o înţelegi, atunci binecuvântez acest moment!

Vasin zâmbi din nou.

- Treci pe la mine, dacă vrei, îmi spuse el. Acum am ceva de lucru şi sunt ocupat, dar îmi va face plăcere.

- Am crezut mai înainte, după fizionomie, că eşti foarte ferm şi necomunicativ.

- Poate că este foarte adevărat. Am cunoscut-o pe sora dumitale, Lizaveta Makarovna, anul trecut, la Luga… dar Kraft s-a oprit şi se pare că te aşteaptă; trebuie s-o ia pe altă stradă.

I-am strâns cu putere mâna lui Vasin şi l-am ajuns din urmă pe Kraft, care mersese înaintea noastră cât timp am stat noi de vorbă. Am ajuns în tăcere la locuinţa acestuia; nu voiam încă şi nici nu puteam să-i vorbesc. Una dintre cele mai puternice trăsături de caracter ale lui Kraft era delicateţea.

Capitolul IV

I

Înainte, pe lângă faptul că lucra ca funcționar, Kraft îl ajutase şi pe regretatul Andronikov (primind plată) la rezolvarea unor afaceri private cu care acesta era ocupat în afara slujbei. Important pentru mine era faptul că, în virtutea apropierii sale de Andronikov, Kraft ar fi putut fi la curent cu multe din cele ce mă interesau. Dar ştiam de la Maria Ivanovna, soția lui Nikolai Semionovici, la care am stat atâția ani în timpul gimnaziului şi care era nepoata bună, crescută şi preferată de Andronikov, că lui Kraft i s-a trasat „sarcina” să-mi înmâneze ceva. Îl aşteptam de o lună de zile.

Avea o locuință mică de două camere, complet izolată, şi, pentru că abia se întorsese, nu avea niciun servitor. Geamantanul stătea deschis, era dezordine, lucrurile stăteau aruncate pe scaune, iar pe masă, în fața unei canapele, se aflau: un sac de voiaj, o trusă de călătorie, un revolver şi altele. Când am intrat, Kraft era extrem de îngândurat, părea că a uitat complet de mine; cred că nici n-a observat că pe drum n-am vorbit cu el. Imediat, a început să caute ceva, dar, privind întâmplător în oglindă, s-a oprit şi a început să-şi examineze fața, lucru ce a durat preț de un minut. Deşi am observat această ciudățenie (ulterior, mi-am amintit prea bine totul), am rămas trist şi foarte tulburat. Nu eram capabil să mă concentrez. O clipă, m-a bătut gândul să las totul baltă, ca lucrurile să rămână aşa pentru totdeauna. Şi-n fond, ce erau toate aceste probleme? Oare nu o grijă fictivă pe care eu însumi o spoream? Eram disperat că-mi cheltui energia pentru nişte lucruri de nimic, aşa, din sentimentalism, în timp ce am

față de mine o datorie care cere o mare energie. De fapt, incapacitatea mea de a aborda chestiuni serioase s-a arătat deja, dacă e să mă gândesc la ce s-a întâmplat la Dergaciov.

- Kraft, o să mai mergi la ei? l-am întrebat eu pe neaşteptate.

El s-a întoars lent spre mine, de parcă nu m-ar fi înțeles bine. M-am aşezat pe un scaun.

- Iartă-i, mi-a răspuns Kraft brusc.

Desigur, mi s-a părut că e o ironie; dar, privindu-l atent, am văzut pe fața lui o bunătate atât de stranie şi chiar uimitoare, că m-am mirat singur cum de m-a rugat atât de serios să-i „iert”. El puse un scaun lângă mine şi se aşeză.

- Ştiu singur că sunt o sumă de orgolii şi nimic mai mult, am început eu, dar nu cer iertare.

- Dar nici nu ai cui, spuse el încet şi serios.

Vorbea totdeauna cu voce înceată şi cu lentoare.

- Da, sunt vinovat față de mine… Îmi place să fiu vinovat față de mine… Kraft, iartă-mă dacă spun prostii. Spune-mi, faci parte şi dumneata din cercul acesta? Asta voiam să te întreb.

- Nu sunt nici mai proşti, nici mai deştepți decât alții; în schimb, sunt nebuni, ca toată lumea.

- Oare toată lumea e nebună? m-am întors eu spre el cu o curiozitate neaşteptată.

- Dacă e să-i iei pe oamenii cei mai buni, toți sunt nebuni. Doar mediocritatea şi nulitatea o duc bine… Dar la ce folosesc toate astea?

Spunând acestea, privea undeva, în aer; începea frazele şi nu le ducea până la capăt. Mă frapa îndeosebi un plictis anume din glasul lui.

- Nu cumva şi Vasin e cu ei? Vasin are minte, Vasin are o idee morală! am strigat eu.

- Acum nu mai există deloc idei morale. Au dispărut

dintr-odată toate, până la ultima. Curios lucru, parcă nici n-ar fi existat vreodată.

- Cum, înainte n-au existat?

- Mai bine să lăsăm asta, a spus el vizibil obosit.

M-a impresionat seriozitatea lui plină de amărăciune. Ruşinat de propriul egoism, am început să intru în tonul lui.

- Timpul prezent, începu el, întrerupându-se vreo două minute şi privind tot undeva în gol, timpul prezent este timpul mediocrității şi al indiferenței, al plăcerii de a fi ignorant, al lenei, al incapacității de a face ceva şi al dobândirii lucrului de-a gata. Nimeni nu mai meditează; rari sunt cei care trăiesc o idee.

El se întrerupse din nou, făcând o mică pauză; eu ascultam.

- Acum despăduresc Rusia, îi secătuiesc pământul, o transformă în stepă şi-o pregătesc pentru kalmâci. Ia să apară un om cu speranță şi să planteze un copac - ai să vezi că toți vor pufni în râs: „Crezi că vei trăi să-l vezi mare?”. Pe de altă parte, cei care doresc binele discută despre ceea ce va fi peste o mie de ani. Nu mai există idee care să te întărească. Parcă toți ar fi la un han şi se pregătesc să plece mâine din Rusia; toți trăiesc cu gândul să le ajungă lor…

- Dă-mi voie, Kraft, ai spus „discută despre ceea ce va fi peste o mie de ani”. Ei, dar disperarea dumitale… legată de soarta Rusiei… oare nu e o grijă de acelaşi fel?

- Asta… asta e problema cea mai esențială din câte există! spuse el iritat şi se ridică brusc de pe scaun. Ah, da! Uitasem! continuă el imediat, cu un alt glas, privindu-mă nedumerit. Te-am chemat cu o treabă şi uite… pentru Dumnezeu, iartă-mă!

Părea că atunci abia se trezise din somn. Era destul de confuz; scoase o scrisoare dintr-un portofel de pe masă şi

mi-o înmână.

- Iată ce aveam să-ți dau. E un document de o mare importanță, începu el atent şi cu mina cea mai preocupată cu putință.

Mult timp după aceea, amintindu-mi scena, m-a mirat această capacitate a lui (în asemenea momente grave pentru el) de a se ocupa de cauza altcuiva cu o atenție plină de solicitudine, de a se referi la ea atât de liniştit şi cu glas atât de sigur.

- Este o scrisoare a acelui Stolbeev al cărui testament a iscat, după moartea acestuia, conflictul dintre Versilov şi prinții Sokolski. Afacerea e pe rol acum la tribunal şi se pare că se va rezolva în favoarea lui Versilov; legea e de partea lui. Dar în scrisoarea aceasta particulară, scrisă acum doi ani, cel care lasă prin testament îşi exprimă propria voință sau, mai exact, dorință, şi o face mai curând în folosul prinților decât al lui Versilov. În orice caz, există aici nişte puncte pe care se bazează prinții Sokolski atunci când contestă testamentul, şi scrisoarea aceasta îi susține mult în acest demers. Rivalii lui Versilov ar da mult să pună mâna pe acest document care, totuşi, nu are o importanță juridică hotărâtoare. Alexei Nikanorovici (Andronikov), care se ocupa de cazul lui Versilov, a păstrat această scrisoare asupra lui până când a murit, mi-a transmis-o mie cu indicația „să am grijă mare” - probabil se temea pentru hârtiile sale, presimțindu-şi sfârşitul. Nu vreau să discut acum intențiile lui Alexei Nikanorovici în legătură cu respectivul caz şi, recunosc, după moartea lui m-am aflat într-o stare de apăsătoare incertitudine cu privire la ceea ce trebuie să fac cu documentul acesta, mai ales că urma să se dea, cât de curând, hotărârea tribunalului. Dar Maria Ivanovna, căreia se pare că în timpul vieții Alexei Nikanorovici îi încredințase multe, m-a scos din impas: mi-a

scris, decisă, acum vreo trei săptămâni, să îți transmit documentul chiar dumitale, adăugând că *ea crede* (aşa s-a exprimat) că aceasta ar fi fost şi dorința lui Andronikov. Aşadar, iată documentul, şi sunt foarte bucuros că, în sfârşit, îl pot înmâna.

- Aşteaptă, i-am spus eu, preocupat de neaşteptata noutate, ce să fac eu acum cu scrisoarea asta? Cum să procedez?

- Asta te priveşte de-acum pe dumneata.

- E imposibil, sunt extrem de implicat, trebuie să fii de acord! Versilov aştepta această moştenire atât de mult... şi, ştii ceva, fără această moştenire va fi la pământ, şi uite că există un astfel de document!

- El există doar aici, în cameră.

- Oare aşa să fie? am spus şi l-am privit cu atenție.

- Dacă, în situația dată, dumneata nu ştii cum să procedezi, atunci ce sfat ți-aş putea da eu?

- Să-i spun prințului Sokolski iar nu pot: i-aş ucide toate speranțele lui Versilov şi, în afară de asta, voi apărea în fața lui ca un trădător... Pe de altă parte, dându-i hârtia lui Versilov, îi arunc în mizerie pe nişte nevinovați, iar pe Versilov îl pun într-o situație fără ieşire: sau să renunțe la moştenire, sau să devină un hoț.

- Cred că exgerezi prea mult importanța acestui lucru.

- Mai spune-mi ceva: are acest document caracter decisiv, definitiv?

- Nu, nu are. Dar eu nu sunt jurist. Fără îndoială, avocatul părții adverse ar şti cum să folosească acest document şi ar obține toate avantajele din existența lui; dar Alexei Nikanorovici a găsit de cuviință să creadă că, fiind prezentată, această scrisoare n-ar avea o semnificație juridică însemnată, aşa încât, totuşi, cauza lui Versilov ar fi fost în câştig. Acest document este, mai curând, o chestiune

de conştiinţă...

- Tocmai ăsta-i cel mai important lucru, l-am întrerupt eu, tocmai de aceea Versilov va fi într-o situaţie fără ieşire.

- Dar el poate distruge documentul şi atunci va scăpa de orice pericol.

- Dar, Kraft, ai destule temeiuri să presupui asta cu privire la el? Iată ce vreau eu să ştiu; pentru asta şi sunt acum aici la dumneata!

- Cred că fiecare în locul lui ar proceda aşa.

- Dumneata personal ai proceda astfel?

- Eu nu primesc moşteniri şi de aceea nu ştiu ce-aş face.

- Bine, am spus eu, punând scrisoarea în buzunar. Deocamdată am terminat cu asta. Kraft, ascultă-mă. Maria Ivanovna care, te asigur, mi-a dezvăluit multe, mi-a spus că dumneata şi numai dumneata ai putea să-mi spui adevărul despre ceea ce s-a întâmplat la Ems cu un an şi jumătate în urmă între Versilov şi familia Ahmakov. Te-am aşteptat ca pe Dumnezeu care mă poate lumina în toate. Nu cunoşti situaţia mea, Kraft. Te implor să-mi spui întregul adevăr. Vreau să ştiu tocmai ce fel de om este *el*, iar acum am nevoie de asta mai mult decât oricând!

- Mă mir cum de Maria Ivanovna nu ţi-a relatat ea însăşi totul; putea şti totul de la regretatul Andronikov, şi cred că a auzit şi ştie, poate, mai multe decât mine.

- Andronikov a fost el însuşi implicat în această întâmplare, asta îmi spune Maria Ivanovna. Se pare că nimeni nu poate da de rostul acestei chestiuni. Nici dracul n-o mai poate descâlci! Dar ştiu că atunci ai fost chiar dumneata la Ems…

- N-am fost martor la tot, dar pot să povestesc ceea ce ştiu; dar oare vei fi mulţumit doar cu atât?

II

N-am să vă relatez întreaga lui povestire, vă redau doar esența ei pe scurt.

Cam cu un an şi jumătate înainte, Versilov, devenind - prin mijlocirea bătrânului prinț Sokolski - un prieten al familiei Ahmakov (atunci se aflau cu toții în străinătate, la Ems), a produs o impresie puternică în primul rând asupra generalului Ahmakov, un om care nu îmbătrânise de tot, dar care, în trei ani de căsătorie, pierduse la cărți întreaga dotă a soției sale, Katerina Nikolaievna, şi care, din cauza vieții pline de excese, făcuse deja un atac. Şi-a revenit din acest atac şi se refăcea în străinătate; la Ems stătea de dragul fiicei sale din prima căsătorie. Era o fată bolnăvicioasă la vreo şaptesprezece ani, care suferea de piept şi, se spune, de o frumusețe neobişnuită, cu o tentă de fantastic în ea. N-avea zestre; contau, ca de obicei, pe bătrânul prinț. Katerina Nikolaievna era, se pare, o mamă vitregă bună. Dar, nu se ştie de ce, fata s-a ataşat teribil de Versilov. Pe atunci, el propovăduia ceva „pasionant”, după expresia lui Kraft, nu ştiu ce viață nouă, „era într-o dispoziție religioasă în sensul cel mai înalt” - după expresia stranie, probabil ironică, a lui Andronikov, cum mi s-a transmis. Dar e curios că, destul de repede, nimeni nu l-a mai iubit. Generalul chiar se temea de el; Kraft nu respinge deloc zvonul că Versilov a reuşit să bage în mintea soțului bolnav ideea că Katerina Nikolaievna nu este indiferentă față de tânărul prinț Sokolski (care plecase atunci de la Ems la Paris). A făcut acest lucru nu în mod direct, ci, „după cum îi era obiceiul”, pe ocolite, cu aluzii şi cu tot felul de tertipuri „la care e mare meşter”, spune Kraft. În general, trebuie să spun că Kraft îl considera şi era înclinat să-l considere mai curând un şarlatan şi un intrigant înnăscut decât un om

pătruns de vreo idee înaltă sau măcar originală. Ştiam şi eu, şi fără Kraft, că, după ce mai întâi a avut o mare influență asupra Katerinei Nikolaievna, încet-încet Versilov a ajuns să rupă legăturile cu ea. În ce consta tot acest joc n-am putut afla nici de la Kraft, dar toți confirmau ura dintre cei doi, apărută după prietenia lor. Apoi a avut loc o întâmplare foarte stranie: fiica vitregă a Katerinei Nikolaievna pare să se fi îndrăgostit de Versilov, sau a fost şocată de ceva din personalitatea lui, sau era entuziasmată de discursurile lui, sau ceva nu înțeleg eu; dar se ştie că, un timp, Versilov şi-a petrecut aproape toate zilele în preajma acestei fete. Într-un sfârşit, fata şi-a anunțat brusc tatăl că vrea să se căsătorească cu Versilov. Că asta s-a întâmplat într-adevăr o confirmă toți, şi Kraft, şi Andronikov, şi Maria Ivanovna, ba odată mi-a vorbit despre asta chiar şi Tatiana Pavlovna. Se mai spune despre Versilov nu numai că-şi dorea, dar şi că insista asupra căsătoriei cu fata şi că acordul celor două ființe opuse, un bătrân şi o fetiță, era reciproc. Dar tatăl s-a speriat de această idee; acesta, pe măsură ce-i creştea dezgustul față de Katerina Nikolaievna, pe care o iubise mult pe vremuri, începuse să-şi divinizeze fiica, îndeosebi după atac. Dar cea mai înverşunată opoziție la această căsătorie o manifesta chiar Katerina Nikolaievna. Au avut loc în familie multe ciocniri, discuții, supărări şi izbucniri de furie, într-un cuvânt s-au iscat tot felul de mizerii. Văzând încăpățânarea fiicei îndrăgostite şi „fanatizate” de Versilov - după expresia lui Kraft -, tatăl a început să cedeze. Dar Katerina Nikolaievna continua să se opună cu o ură nepotolită. Aici şi începe dilema pe care nimeni n-o înțelege. Dar iată care este ipoteza lui Kraft bazată pe fapte, care rămâne totuşi doar o ipoteză.

Se pare că Versilov a reuşit să-i insufle tinerei persoane, *în stilul propriu*, delicat şi irezistibil, că Katerina Nikolaievna

nu recunoaşte că ea însăşi este îndrăgostită de el, chinuindu-l demult cu gelozia ei, urmărindu-l, băgând intrigi şi că, după ce deja i-a mărturisit dragostea ei, acum e gata să-i dea foc pentru că a îndrăgit pe alta; pe scurt, ceva în genul acesta. Mai neplăcut decât orice în toată această tărăşenie este faptul că el „i-ar fi dat de înțeles” despre asta şi tatălui, soțului soției „necredincioase”, explicându-i că din partea prințului nu era decât o distracție. Se-nțelege că în familie s-a instalat un adevărat iad. După alte variante, Katerina Nikolaievna îşi iubea pătimaş fiica vitregă şi acum, calomniată fiind în fața acesteia, a căzut în disperare, nemaivorbind de relațiile ei cu soțul bolnav. Şi ce credeți, în afară de toate acestea, mai există o variantă căreia, spre marea mea tristețe, i-a dat crezare şi Kraft, pe care şi eu o credeam, la rândul meu (aveam indicii în acest sens). Se spune (se zice că Andronikov ar fi auzit chiar de la Katerina Nikolaievna) că, dimpotrivă, înainte de asta, adică înainte de sentimentele tinerei fete, Versilov i-ar fi declarat iubire Katerinei Nikolaievna; că aceasta, care îi fusese prietenă şi chiar fusese fascinată de el un timp, a primit această declarație a lui Versilov cu o ură ieşită din comun, bătându-şi joc de el cu răutate. L-a alungat categoric, pentru că acesta i-a propus direct să-i fie soție dacă va avea loc al doilea atac cerebral al soțului ei. De aceea, Katerina Nikolaievna ar fi fost îndreptățită să simtă o ură deosebită pentru el când a văzut apoi că acesta nu ezită să aspire la mâna fiicei sale vitrege. Vorbindu-mi despre toate acestea la Moscova, Maria Ivanovna credea şi într-o variantă, şi în cealaltă, adică ea credea în toate: afirma că toate acestea s-ar fi putut petrece laolaltă, că avem a face cu *haine de l'amour*[29], cu un fel de orgoliu amoros rănit de ambele părți

[29] Ură din iubire (în fr. în orig.).

etc. etc., într-un cuvânt, cu ceva în genul unei trame romantice foarte subtile, nedemne de un om serios şi cu scaun la cap şi, în plus, plină de ticăloşie. Las’ că Maria Ivanovna, încă din copilărie, era îmbibată cu romane pe care le citea zi şi noapte, dar avea un caracter minunat. În consecinţă, au ieşit în evidenţă ticăloşia patentată a lui Versilov, minciuna şi intrigile, ceva întunecat şi mizer, şi asta cu atât mai mult cu cât totul s-a sfârşit cu adevărat tragic: biata fată, înflăcărată de iubire, s-a otrăvit, pe cât se spune, cu măciulii de chibrituri; să spun drept, nici acum nu ştiu dacă zvonul acesta este adevărat sau nu; în orice caz, s-au străduit să-l facă uitat pe toate căile. Fata a zăcut vreo două săptămâni înainte de a muri. Astfel, chibriturile au fost puse la îndoială, dar Kraft continua să creadă ferm în varianta aceasta. Apoi, foarte curând, a murit şi tatăl fetei, se spune că din cauza durerii care i-a provocat cel de-al doilea atac, oricum, cam la vreo de trei luni după asta. Dar după înmormântarea fetei, tânărul prinţ Sokolski care revenise la Ems din Paris i-a dat o palmă lui Versilov în public, în parc, iar acesta nu l-a provocat la duel; dimpotrivă, a doua zi a apărut la promenadă de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Apoi toţi i-au întors spatele, lucru care s-a întâmplat şi la Petersburg. Versilov mai fecventa doar câteva cunoştinţe, dar acestea aparţineau altui cerc. În înalta societate, toţi îl învinuiau, deşi prea puţini cunoşteau toate amănuntele; ştiau doar ceva despre moartea romantică a tinerei şi despre palmă. Doar două-trei persoane aveau posibilitatea să ştie totul; mai mult ca toţi ştia răposatul Andronikov care, de mult timp, avea relaţii de afaceri cu Ahmakovii şi cu Katerina Nikolaievna. Dar el nu spusese aceste secrete nici măcar familiei sale, apucând să destăinuie câte ceva doar lui Kraft şi Mariei Ivanovna, şi asta doar pentru că fusese necesar.

- Important este, conchise Kraft, că există un document de care se teme teribil doamna Ahmakova.

Şi vorbi şi despre asta.

Când bătrânul prinț, tatăl ei aflat în străinătate, a început să-şi revină după atacul cerebral, Katerina Nikolaievna a făcut imprudența să-i scrie lui Andronikov în mare secret (ea avea încredere deplină în acesta) o scrisoare extrem de compromițătoare. În acea perioadă, se spune, prințul convalescent manifesta tendința de a cheltui şi chiar de a-şi toca banii; în străinătate, s-a pus pe cumpărat lucruri scumpe şi inutile, tablouri, vaze; să facă donații mari pentru te miri ce, chiar pentru instituțiile locale; aproape că a cumpărat de la un ratat rus din înalta societate, pe o sumă imensă şi fără să o vadă, o moşie ruinată şi împovărată de procese; în sfârşit, într-adevăr, se pare că a început să viseze la o căsătorie. Şi-atunci, având în vedere toate acestea, Katerina Nikolaievna care a stat continuu lângă el în timpul bolii i-a pus lui Andronikov, în calitatea lui de jurist şi de „prieten vechi”, întrebarea: „Nu s-ar putea ca, în mod legal, să-l declare pe prinț sub tutelă sau ceva în genul că nu e răspunzător juridic? Şi, dacă se poate, cum s-ar putea face lucrul acesta fără scandal, pentru ca nimeni să n-o poată învinui şi pentru a cruța sentimentele tatălui ei?” etc. etc. Se spune că Andronikov a adus-o imediat la realitate şi a sfătuit-o să nu facă asta; iar apoi, când prințul s-a înzdrăvenit de-a binelea, nici nu mai putea fi vorba de aceste măsuri; dar scrisoarea a rămas la Andronikov. Şi iată că acesta moare; Katerina Nikolaievna şi-a amintit imediat de scrisoare: dacă s-ar fi găsit între hârtiile răposatului şi ar fi căzut în mâinile bătrânului prinț, acesta ar fi gonit-o pentru totdeauna, ar fi lipsit-o de moştenire şi nu i-ar mai fi dat niciun sfanț cât ar fi trăit el. Gândul că propria fiică nu are încredere în judecata lui, că a

vrut chiar să-l declare dement, l-ar fi transformat pe acest mieluț în fiară. Rămânând văduvă, ea s-a trezit, din cauza soțului care fusese mare jucător, fără niciun mijloc de trai, aşa că îşi punea nădejdea doar în tatăl ei; era sigură că va primi de la el o nouă zestre, tot atât de consistentă ca şi prima.

Despre soarta acestei scrisori Kraft ştia foarte puțin, dar a observat că Andronikov „nu rupea niciodată hârtiile folositoare”, dar şi că era un om cu o minte largă şi cu o „conştiință largă”. (M-a mirat atunci poziția atât de independentă a lui Kraft, care îl iubise şi-l respectase mult pe Andronikov.) Dar Kraft era totuşi încredințat că documentul compromițător picase în mâinile lui Versilov, dată fiind apropierea acestuia de văduva şi de fiicele lui Andronikov; se ştia deja că acestea i-au predat toate hârtiile rămase după răposat. Mai credea şi că însăşi Katerina Nikolaievna ştia că scrisoarea este la Versilov şi că tocmai de aceea se temea, sigură fiind că Versilov se va duce imediat cu ea la bătrânul prinț; ştia că, revenind din străinătate, ea a căutat scrisoarea la Petersburg, că a fost pe la Andronikovi şi continuă să o caute, având încă speranța că scrisoarea nu e totuşi la Versilov, că, în consecință, şi la Moscova s-a dus doar cu acest scop, implorând-o acolo pe Maria Ivanovna s-o caute printre hârtiile pe care le avea în păstrare. Despre existența Mariei Ivanovna şi despre relațiile ei cu răposatul Andronikov auzise nu demult, la întoarcerea în Petersburg.

- Crezi că n-a găsit-o la Maria Ivanovna? am întrebat eu, având deja un gând în cap.

- Dacă Maria Ivanovna nu ți-a destăinuit nimic nici măcar dumitale, înseamnă că, poate, nu are nicio scrisoare.

- Deci, presupui că documentul este la Versilov?

- Foarte probabil. Totuşi, nu ştiu, totul este posibil,

spuse el vizibil obosit.

Mi-am întrerupt întrebările, la ce bun? Tot ce mă interesa era clar pentru mine, cu tot acest talmeş-balmeş ruşinos; se confirmase lucrul de care mă temeam.

- Totul e ca un vis şi un coşmar, am spus eu cu o tristețe adâncă şi mi-am luat pălăria.

- Îți e foarte drag acest om? mă întrebă Kraft cu multă şi vizibilă compasiune, pe care i-o citeam pe față în minutul acela.

- Am presimțit eu, i-am spus, că de la dumneata nu voi afla totul. Mi-a mai rămas o speranță: Ahmakova. Contam şi pe ea. Poate mă duc la ea sau poate că nu mă duc.

Kraft mă privi cu oarecare nedumerire.

- La revedere, Kraft! De ce m-aş băga în sufletul oamenilor care nu mă vor? N-ar fi mai bine s-o rup de tot, ce spui?

- Şi după asta, încotro? mă întrebă cumva cu severitate şi privind în pământ.

- Mă închid în mine! O rup cu toate şi să mă retrag în mine!

- În America?

- În America! În mine şi numai în mine! Iată care este toată „ideea" mea, Kraft! am răspuns eu plin de entuziasm.

Acesta mă privi curios.

- Ai cumva dumneata acest loc: „în mine"?

- Am. La revedere, Kraft. Îți mulțumesc şi cer ietare de deranj! În locul dumitale, dacă aş fi avut pe cap ca dumneata întreaga Rusie, i-aş fi trimis pe toți la dracu': cărați-vă, urziți intrigi, distrugeți-vă unii pe alții, ce treabă am eu cu asta!

- Mai rămâi puțin, spuse el brusc, pe când mă conducea spre ieşire.

Mirat oarecum, m-am întors şi m-am aşezat la loc. Kraft

se aşeză în fața mea. Schimbam între noi oarece zâmbete, parcă văd şi acum. Îmi amintesc foarte bine că eram uimit peste poate.

- Îmi place la dumneata, Kraft, că eşti atât de politicos, am spus eu pe neaşteptate.

- Da?

- Personal, mi se întâmplă rar să fiu politicos, deşi aş vrea s-o pot face... Dar nu-i nimic, poate e mai bine să jigneşti oamenii: în orice caz, asta te scuteşte de nefericirea de a-i iubi.

- Ce oră a zilei îți place cel mai mult? mă întrebă el, probabil nefiind atent la ce spun.

- Oră? Nu ştiu. Nu-mi place apusul soarelui.

- Da? întrebă el cu vizibil interes, după care căzu din nou pe gânduri.

- Pleci din nou undeva?

- Da... plec.

- Curând?

- Curând.

- Oare, ca să ajungi la Vilnius, ai nevoie de revolver? am întrebat eu fără niciun gând ascuns, doar pentru că mi-au căzut ochii pe revolver şi pentru că nu ştiam ce să spun.

El se întoarse şi privi fix revolverul.

- Nu, îl țin aşa, din obişnuință.

- Dacă aş avea un revolver, l-aş pune undeva sub lacăt. Ştii, Doamne fereşte, te poate ispiti. Nu cred în *epidemia de sinucideri*[30], dar, dacă îți tot stă în fața ochilor aşa ceva, pot

---

[30] Dostoievski este interesat de valul de sinucideri care cuprinsese Rusia în deceniul al şaptelea şi urmăreşte articolele de presă care consemnează acest fenomen ce, după părerea sa, îşi are originea în îngrozitoarele devieri de la „viaţa normală”, în „haosul şi descompunerea” vieţii la toate nivelele ei. Fenomenul respectiv afectează mai ales tineretul care nu mai are conştiinţa unor datorii şi obligaţii faţă de societate şi nici măcar faţă de cei apropiaţi.

fi clipe în care să te ispitească.

- Nu vorbi despre asta, spuse el, ridicându-se brusc de pe scaun.

- Nu despre mine vorbesc, am adăugat eu, ridicându-mă în picioare, eu nu fac aşa ceva. Mie, de mi-ai da trei vieți, şi tot n-ar fi de-ajuns.

- Să trăieşti cât mai mult, îi scăpă lui Kraft.

Zâmbi distrat şi, în mod straniu, porni spre coridor de parcă m-ar fi condus, evident, neobservând ce face.

- Îți doresc numai bine, Kraft, i-am spus eu pe când coboram scara.

- Aşa să fie, îmi răspunse el ferm.

- La revedere!

- Şi asta e posibil.

Îmi amintesc ultima lui privire cu care m-a condus.

III

Aşadar, iată omul pentru care inima mea a bătut atâția ani! Şi ce aşteptam oare de la Kraft, ce noi dezvăluiri?

Plecând de la Kraft, mi-era teribil de foame; se însera deja, iar eu nu luasem prânzul. Am ieşit imediat în Petersbugskaia, pe Bolşoi Prospekt şi am intrat într-un mic birt pentru a cheltui vreo douăzeci de copeici, în orice caz, nu mai mult de douăzeci şi cinci - pe atunci nici nu mi-aş fi putut permite să dau mai mult. Am comandat o supă, am mâncat-o şi, îmi amintesc, am început să privesc pe geam. Era multă lume în încăpere; mirosea a ulei încins, a şervețele de birt şi a tabac. Era infect. Deasupra capului meu stătea, cu ciocul plecat spre fundul coliviei, o privighetoare mută, tristă şi îngândurată. În camera de biliard învecinată era zarvă, dar eu stăteam şi mă gândeam. Apusul soarelui (de ce oare s-a mirat Kraft că nu-mi plac apusurile?) mă copleşi cu senzații noi şi cu totul nepotrivite cu locul. Îmi veneau în minte privirea blândă a mamei mele, ochii ei dragi, care de o lună întreagă mă tot urmăresc cu sfială. În ultimul timp, acasă m-am purtat foarte dur, cu ea îndeosebi; aş fi vrut să mă port aşa cu Versilov, dar, neîndrăznind s-o fac cu el, după ticălosul meu obicei, o chinuiam pe ea. Ajunsese să fie speriată de mine: adesea, când intra Andrei Petrovici, mă privea atât de rugător, temându-se să nu am vreo ieşire… Foarte straniu a fost că numai acum, la birt, am realizat pentru prima dată că Versilov îmi vorbeşte cu *tu,* iar ea cu *dumneata.* M-am mirat eu de asta şi înainte, şi nu în favoarea ei, dar acum am înțeles totul într-un fel deosebit - şi gânduri stranii au început să mă potopească, unul după altul. Am stat aşa mult timp, până s-a înnoptat de-a binelea. M-am gândit şi la sora mea…

Un minut fatal pentru mine. Trebuia să mă hotărăsc, cu orice preț! Oare nu sunt capabil de o decizie? Ce era atât de greu s-o rup cu ei, mai ales că oamenii ăştia nu mă vor? Dar mama şi sora? Pe ele n-am să le părăsesc în niciun caz, indiferent de întorsătura pe care o pot lua lucrurile.

E adevărat că apariția acestui om în viața mea pentru o clipită, în prima copilărie, a fost impulsul fatal de unde a început conştiința mea. Dacă nu-l întâlneam atunci, mintea, felul meu de a gândi, soarta mea ar fi fost, desigur, altele, cu tot caracterul pe care soarta mi l-a hărăzit, de care, oricum, nu aveam cum să scap.

Dar se pare că acest om este doar un vis al meu, un vis al copilăriei mele. Eu însumi l-am imaginat astfel, în realitate el dovedindu-se altfel, mult mai jos față de închipuirea mea. Eu venisem pentru un om cinstit, nu pentru acesta. Şi de ce m-oi fi îndrăgostit oare de el, pentru totdeauna, în acel mic minuțel când l-am văzut cândva, în copilărie? Acest „pentru totdeauna” trebuie să dispară. Cândva, dacă apare ocazia, voi descrie această primă întâlnire a noastră: e o anecdotă de cea mai proastă calitate din care nu va ieşi nimic. Mie însă, atunci, mi-a ieşit o întreagă piramidă. Am început să construiesc această piramidă sub plăpumioara-mi de copil, când, înainte de a adormi, puteam plânge şi visa. La ce? Singur nu ştiu. La faptul că am fost părăsit? La faptul că mă chinuie? Dar m-au chinuit puțin, doar doi ani, la pensionul lui Touchard, în care m-a internat, după care a plecat pentru totdeauna. Apoi, nu m-a mai chinuit nimeni; dimpotrivă, eu am început să mă uit cu trufie la colegii mei. Nu pot să suport orfanii care se smiorcăie din cauza sorții! Nu cunosc spectacol mai respingător ca atunci când orfanii, copiii din flori, toate aceste ființe abandonate şi, în general, toată buruiana aceasta față de care nu am nicio milă, se ridică brusc în fața

publicului şi începe să urle jalnic şi să-şi spună poezia: „Uite, chipurile, cum s-au purtat cu noi!”. I-aş hăcui pe aceşti orfani! Nimeni din această tristă adunătură nu pricepe că e de zece ori mai nobil să tacă, nu să se lamenteze şi *să ne facă onoarea* să se jeluie. Iar dacă tu singur te crezi demn de milă, atunci nu ai decât ceea ce meriți, bastardule! Asta e părerea mea.

Dar curios nu e că visam cândva „sub plapumă”, ci faptul că am venit aici pentru el, pentru acest om imaginat de mine, uitându-mi aproape complet scopurile esențiale. Am venit să-l ajut să biruie calomnia, să-i zdrobesc pe duşmanii lui. Acel document despre care vorbea Kraft, scrisoarea acelei femei către Andronikov, de care ea se teme atâta, care îi poate distruge viața şi-o poate arunca în sărăcie şi pe care o crede la Versilov, această scrisoare nu era la Versilov, ci la mine, cusută în buzunarul de la piept al vestonului meu! Eu însumi am cusut-o acolo, şi nimeni din lumea aceasta nu ştia despre asta. Că romanțioasa Maria Ivanovna, la care documentul se afla „în păstrare”, a găsit de cuviință să mi-l dea mie şi nimănui altcuiva, acest lucru a ținut de părerea şi de voința ei, şi nu simt nevoia să explic acest lucru; poate cândva, de voi avea ocazia, voi povesti; dar nu puteam să rezist ispitei de a nu apărea la Petersburg, fiind atât de bine înarmat. Desigur, mă gândeam să-l ajut pe omul acesta în taină, fără să fac caz şi fără să mă ambalez, neaşteptând nici laudele şi nici îmbrățişările lui. Şi niciodată, niciodată n-aş fi *îndrăznit* să-i reproşez ceva! Era el oare vinovat că mă îndrăgostisem de el şi că făcusem din el un ideal fantastic? Dar poate că de fapt nu-l iubeam deloc! Mintea lui originală, caracterul lui original, câteva intrigi şi aventuri şi faptul că mama era cu el - toate acestea, se pare, nu mă puteau opri; e destul că păpuşa mea fantastică e spartă şi că, poate, nu-l pot iubi mai mult. Deci,

ce mă oprea, unde mă împotmolisem? - iată întrebarea. La urma urmei, s-a dovedit că eu sunt un prost, şi nimeni altcineva.

Dar dacă cer altora cinste, voi fi cinstit şi eu însumi: trebuie să recunosc că documentul cusut în buzunar a trezit în mine nu numai dorința arzătoare de a zbura în ajutorul lui Versilov. Acum îmi este mult prea clar acest lucru de care am roşit chiar atunci când m-am gândit la el. Îmi imaginam o femeie, o ființă mândră din lumea bună, cu care mă voi întâlni față în față; ea mă va disprețui, va râde de mine ca de un şoarece, fără să-i treacă prin minte că sunt stăpânul vieții ei. Acest gând mă îmbăta încă de la Moscova, şi l-am trăit în mod deosebit în vagon, când veneam încoace; am recunoscut asta mai sus. Da, o uram pe această femeie, dar deja o iubeam ca pe o jertfă a mea, şi acesta e purul adevăr, e o realitate. Totul însă era era o copilărie pe care nici măcar de la unul ca mine n-o aşteptam. Descriu aici sentimentele mele de atunci, adică ceea ce aveam în cap atunci când stăteam la birt sub privighetoare şi când am decis ca, în aceeaşi seară, s-o rup cu ei neapărat. Gândul la trecuta întâlnire cu femeia aceasta mi-a inundat fața cu roşeața ruşinii. Ruşinoasă întâlnire! O impresie de ruşine şi de stupiditate şi - ceea ce este important - de neputință în fața acțiunii! Ea dovedea, gândeam eu pe atunci, că nu sunt în stare să rezist nici celor mai mărunte ispite, deşi tocmai îi spusesem lui Kraft că am „locul meu”, afacerile mele, şi că, dacă aş avea trei vieți, mi-ar fi prea puțin. Am spus asta cu mândrie. Că mi-am abandonat ideea şi că m-am luat cu problemele lui Versilov, aş mai putea fi scuzat; dar faptul că mă arunc dintr-o parte în alta ca un iepure hăituit şi mă las prins de tot felul de fleacuri, asta nu-i decât dovada prostiei mele. Ce m-a găsit să mă duc la Dergaciov şi să mă expun acolo cu

toate prostiile mele, ştiind de mult că nu pot să povestesc nimic inteligent şi cu rost şi că era mai convenabil să tac? Şi un oarecare Vasin mă lămureşte că am „cincizeci de ani de viață înainte şi că n-am motive de tristețe”. Observația lui e minunată, recunosc, şi face cinste inteligenței lui reale; e minunată pentru că e cea mai simplă, iar lucrurile cele mai simple sunt înțelese totdeauna doar la sfârşit, când totul a fost catalogat şi ştii ce-i înțelept şi ce-i stupid; dar eu ştiam acest adevăr şi singur, înainte de a-l auzi de la Vasin; am trăit acest gând cu mai mult de trei ani în urmă; mai mult de atât chiar, în el stă, în parte, „ideea” mea. Iată ce gândeam eu atunci, în birt.

Nu mă simțeam bine deloc când, obosit de mers şi de gânduri, seara, pe la ora opt, am ajuns la cazarma Regimentului Semenovski. Se întunecase de-a binelea şi timpul se schimbase; nu ploua, dar vântul neplăcut de Petersburg, pestilențial şi şfichiuitor, îmi bătea în spate, ridicând în jur vârtejuri de praf şi de nisip. Câte fețe mohorâte de oameni simpli care se-ntorceau grăbiți de la muncă sau de la afacerile lor! Pe fața fiecăruia, doar propria grijă întunecată, şi n-ai fi găsit în toată mulțimea aceasta un gând care să o unească! Kraft are dreptate: toți trag care încotro. Am întâlnit un băiețel atât de mic, încât îmi părea straniu cum de era singur pe stradă la ora aceea; probabil se rătăcise; o femeie s-a oprit şi l-a ascultat un minut, dar n-a înțeles nimic; şi-a desfăcut mâinile a neputință şi a pornit-o mai departe, lăsându-l singur în întuneric. Am dat să mă apropii, dar, nu ştiu de ce, s-a speriat de mine şi, brusc, a luat-o la fugă. Apropiindu-mă de casă, am hotărât că niciodată nu mă voi duce la Vasin. Urcând scara, voiam teribil să-i găsesc pe-ai mei singuri acasă, fără Versilov, ca, până la sosirea acestuia, să apuc să le spun o vorbă bună mamei şi surorii mele iubite căreia, o lună întreagă, nu-i

adresasem aproape niciun cuvânt. Aşa a şi fost, el nu era acasă...

IV

Fiindcă veni vorba: întroducând în „însemnări” această nouă figură (adică pe Versilov), voi reproduce pe scurt un formular completat de el, care, între altele, nu înseamnă nimic. O fac pentru ca cititorul să mă înțeleagă mai bine şi pentru că încă nu-mi dau seama unde aş putea să strecor aceste date pe traseul ulterior al povestirii.

A studiat la universitate, dar a intrat în armată, în regimentul de cavalerie. S-a căsătorit cu Fanariotova şi a trecut în rezervă. A plecat în străinătate şi, la întoarcere, s-a stabilit la Moscova, frecventând înalta societate. La moartea soției, a venit la țară; aici s-a petrecut episodul cu mama mea. Apoi, a stat mult timp undeva, în sud. Când a început războiul cu Europa, a intrat din nou în armată, dar n-a ajuns în Crimeea şi n-a fost pe câmpul de luptă. La sfârşitul războiului, trecând în rezervă, a plecat în străinătate chiar cu mama mea, pe care însă a lăsat-o la Königsberg. Sărmana, povestea câteodată cu groază şi clătinând din cap cum a trăit acolo o jumătate de an, singură-singurică, cu fiica ei mică, ca în pădure, fără să ştie limba şi, spre sfârşit, şi fără niciun ban. Atunci a venit după ea Tatiana Pavlovna şi a adus-o înapoi, undeva în gubernia Nijni Novgorod. Apoi, Versilov a fost *judecător de pace*[31] la Curtea de Apel şi, se spune, s-a achitat minunat de această funcție; dar a părăsit-o curând pentru a se ocupa, la Petersburg, de diferite cazuri de drept civil. Andronikov i-a apreciat totdeauna capacitățile, îl respecta foarte mult şi spunea

[31] Funcţie guvernamentală instituită prin „Dispoziţia” din 19 februarie 1861, legată de desfiinţarea iobăgiei în Rusia. Judecătorii de pace erau numiţi dintre moşieri şi datoria acestora era de a rezolva problemele care apăreau între moşieri şi ţăranii lor eliberaţi, cele mai multe dintre aceste probleme fiind legate de împărţirea pământului şi de eliberarea actului de proprietate pentru ţărani.

doar că nu-i înțelege caracterul. Ulterior, Versilov s-a lăsat şi de asta şi a plecat din nou în străinătate, de data aceasta pentru o lungă perioadă, pentru câțiva ani buni. Apoi au început relațiile strânse cu bătrânul prinț Sokolski. În tot acest timp, starea lui financiară s-a schimbat radical în vreo două-trei rânduri: ba devenea sărac lipit, ba se îmbogățea din nou şi se ridica.

Dar, ajungând cu notele până la punctul acesta, mă decid să vă vorbesc şi despre „ideea” mea. O s-o redau în cuvinte pentru prima dată de la naşterea ei. Mă hotărăsc, la o adică, s-o dezvălui cititorului, tot pentru claritatea discursului care urmează. Pentru că nu doar cititorul, dar şi eu însumi încep să mă încurc în dificultatea de a-mi explica paşii fără a spune ce m-a condus şi ce m-a obligat să fac aceşti paşi. Cu această „figură a tăcerii”, din stângăcia proprie, am căzut din nou în acele „ornamente” ale romancierilor pe care eu însumi le-am ironizat mai sus. Intrând pe uşa romanului meu petersburghez cu toate aventurile-mi ruşinoase din cuprinsul lui, găsesc necesară această prefață. Dar nu „ornamentele” m-au obligat să tac până în acest moment, ci esența chestiunii, adică dificultatea ei; chiar şi acum, când trecutul este deja departe, simt o oarecare dificultate în a relata această „idee”. În plus, fără îndoială, ar trebui s-o redau în forma de atunci, adică să spun cum a luat naştere şi cum am gândit-o atunci, iar nu cum o văd astăzi, iar acest lucru este deja o nouă dificultate. Să povestesc alte lucruri aproape că e imposibil. Tocmai ideile cele mai simple, cele mai clare, tocmai ele sunt greu de priceput. Dacă, înainte de a descoperi America, Columb s-ar fi apucat să-şi povestească ideea altora, sunt convins că enorm de mult timp n-ar fi fost înțeles. Şi nici aşa nu l-au înțeles. Spun asta nu pentru a mă compara cu Columb, iar cine crede asta se va trezi, mai

târziu, ruşinat.

Capitolul V

I

Ideea mea este să devin un Rotschild. Îl invit pe cititor să rămână liniştit şi serios.

Repet: ideea mea este să devin un Rotschild, să fiu tot atât de bogat ca Rotschild; nu pur şi simplu bogat, ci exact ca Rotschild. Din ce cauză, pentru ce, ce scop urmăresc - despre asta va fi vorba mai târziu. Mai întâi, voi dovedi că mi-am asigurat matematic atingerea scopului.

Chestiunea e foarte simplă, întreaga taină stă în două cuvinte: *tenacitate* şi *continuitate*.

- Am mai auzit noi asta, mi se va spune, nu-i o noutate. Fiecare *fater*[32] în Germania repetă aceste cuvinte în fața copiilor săi, iar Rotschild acesta al dumitale (adică răposatul James Rotschild, cel din Paris, la el mă refer) era unic, în timp ce *fater*-i sunt milioane.

Eu aş răspunde:

- Îmi spuneți că ați mai auzit, dar n-ați auzit nimic. E adevărat, într-o singură privință aveți dreptate: dacă am spus că e o chestiune „foarte simplă”, am uitat să adaug că e şi cea mai dificilă. Toate religiile şi întreaga morală a lumii se reduc la un singur lucru: „Trebuie să-ți iubeşti binele şi să fugi de vicii”. Ce poate fi mai simplu? Ia haideți, faceți o faptă nobilă şi fugiți măcar de unul dintre viciile voastre, ia încercați - ei, cum e? Aşa şi aici.

Iată de ce nenumărații voştri *fater*-i, în decurs de veacuri fără număr, pot să repete aceste două uimitoare cuvinte, care constituie întregul secret, în timp ce Rotschild rămâne unic. Înseamnă că, totuşi, nimic nu-i ce pare şi *fater*-ii nu

---

[32] Corect, *vater*, însemnând „tată” (germ.).

repetă aceeaşi idee.

De tenacitate şi continuitate, fără îndoială, au auzit şi ei; dar pentru atingerea scopului meu sunt necesare nu tenacitatea şi continuitatea *fater*-ului.

Acest singur cuvânt de *fater* (eu nu vorbesc doar despre nemți) implică faptul că cineva are familie, trăieşte ca toți oamenii, are venituri ca şi alții, obligații, ca toți - dar aşa nu devii Rotschild, ci un om mediu. Înțeleg foarte bine că, odată ce-am devenit Rotschild sau chiar doar vreau să devin Rotschild, dar nu după modelul lui *fater*, ci în mod serios, prin forța lucrurilor, mă plasez în afara societății.

Acum câțiva ani, am citit în ziare că pe Volga, pe un vapor, a murit un cerşetor, care umbla îmbrăcat mereu în zdrențe, cerea de pomană şi era cunoscut de toți ca atare. După moartea lui, s-au găsit cusute în zdrențele lui la vreo trei mii de bilete de credit. Zilele acestea, am mai citit despre un sărăntoc dintre nobili, care umbla prin cârciumi şi cerşea. A fost arestat şi s-au găsit asupra lui până la cinci mii de ruble. De aici se impun două concluzii: prima - *consecvența* în acumulare, chiar cu sume de câte o copeică, dă rezultate colosale (timpul nu are nicio importanță aici) şi cea de a doua - cea mai simplă formă de acumulare, dar obligatoriu *neîntreruptă*, are succes garantat matematic.

Dar poate există şi destui oameni respectabili, deştepți şi cumpătați care (oricât s-ar zbate) nu dețin nici trei, nici cinci mii de ruble, dar care straşnic ar mai vrea să le aibă. De ce se întâmplă aşa? Răspunsul este clar: pentru că niciunul dintre ei, cu toată dorința lor, nu doreşte asta în aşa măsură încât, de exemplu, dacă n-ar găsi cum să se îmbogățească, să accepte să devină cerşetor; şi nu e consecvent în aşa măsură încât, chiar atunci când a devenit cerşetor, să nu cheltuie primele copeici primite pe o bucată de pâine în plus pentru sine sau pentru familia lui. Căci,

practicând acest mod de acumulare, adică cerşetoria, pentru a aduna sume mari, trebuie să te hrăneşti doar cu pâine şi sare; în orice caz, aşa înțeleg eu lucrurile. Desigur, aşa au procedat şi cei doi cerşetori de care am pomenit, adică au mâncat doar pâine şi au locuit, cred, sub cerul liber. Nu-i nicio îndoială că ei nu aveau intenția să devină un Rotschild: erau doar nişte Harpagoni[33] sau Pliuşkini[34] de cea mai pură spetă şi nimic mai mult; dar şi atunci când strângi în mod conştient, în altă formă deja, dar cu scopul de a deveni un Rotschild, trebuie să vrei şi să ai o putere de voință nu cu mult mai mică decât au avut-o cei doi. *Fater* nu va avea o asemenea putere. În lumea asta, puterile sunt diferite, îndeosebi puterea de a vrea şi puterea voinței. Există o temperatură pentru fierberea apei şi o altă temperatură pentru a căli fierul la roşu.

În cazul nostru, e vorba de aceeaşi mănăstire şi de aceleaşi fapte de schimnicie. E vorba de sentiment, iar nu de idee. Pentru ce? De ce? Este oare acest lucru moral, nu e oare monstruos să umbli în zdrențe şi să mănânci pâine neagră toată viața, dar să cari cu tine atâta bănet? Să lăsăm întrebările acestea pentru mai târziu, acum să vorbim doar despre atingerea scopului.

Când mi-am elaborat „ideea” (esența ei stă tocmai în călirea la roşu), am început să mă pun la încercare: oare sunt eu capabil de schimnicie într-o mănăstire? Cu acest scop, în prima lună am mâncat doar pâine cu apă. Pe o zi aveam nevoie de nu mai mult de doi funți şi jumătate de pâine. Ca să fac asta, a trebuit să-i înşel pe inteligentul Nikolai Semionovici şi pe Maria Ivanovna, care-mi voiau binele. Spre supărarea ei şi spre uşoara nedumerire a

---

33 Harpagon, personaj din comedia *Avarul*, a lui Molière (1622-1673).

34 Pliuşkin, personaj din romanul *Suflete moarte*, al lui N.V. Gogol (1809-1852); se înscrie în tipologia avarului.

extrem de delicatului Nikolai Semionovici, am insistat să mi se aducă prânzul în cameră. Acolo, pur şi simplu îl distrugeam; supa o vărsam pe fereastră, în urzici sau în altă parte, friptura fie o aruncam câinelui pe geam sau, înfăşurând-o într-o hârtie, o puneam în buzunar şi apoi o duceam afară, şi tot aşa. Pentru că, la prânz, îmi dădeau mai puțin de doi funți şi jumătate de pâine, pe furiş, îmi cumpăram pâine din banii proprii. Am rezistat în luna respectivă, doar că mi-am deranjat puțin stomacul, dar, luna următoare, la pâine am adăugat supă, iar dimineața şi seara câte un pahar de ceai - şi, vă spun drept, am dus-o aşa un an întreg perfect sănătos şi mulțumit, iar, moral, încântat şi într-un continuu entuziasm tainic. Nu numai că nu jinduiam după mâncare, dar eram şi încântat. La sfârşitul anului respectiv, convins fiind că sunt în stare să suport orice fel de post, am început să mănânc ce mâncau şi ei şi am luat din nou masa cu ei. Nesatisfăcut de această probă, am mai făcut una: în afara întreținerii plătite lui Nikolai Semionovici, ca bani de buzunar trebuia să primesc lunar cinci ruble. Mi-am propus să cheltuiesc din ei doar jumătate. A fost o încercare foarte grea, dar, după doi ani şi ceva, când am venit la Petersburg, în afară de mărunțiş, aveam în buzunar şaptezeci de ruble, adunați doar din economiile respective. Rezultatul celor două experiențe a însemnat enorm pentru mine: am aflat sigur că pot *dori* într-atât, încât să-mi ating scopul, şi în asta consta, repet, toată „ideea” mea, ce urma după asta fiind pentru mine doar un fleac.

II

Totuşi, să ne ocupăm şi de fleacuri.

Am descris cele două experiențe ale mele; cum ştiți deja, la Petersburg am făcut a treia experiență - m-am dus la licitație şi, dintr-o singură lovitură, am câştigat şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici. Desigur, asta n-a fost o experiență adevărată, ci doar aşa, un joc, o distracție: am dorit să fur un minut din viitor şi să văd cum am să mă mişc şi am să acționez. În general, adevăratul început al afacerii a fost amânat din principiu încă de la Moscova, aşteptam doar momentul când voi fi complet liber; înțelegeam prea bine că, de exemplu, va trebui să termin mai întâi gimnaziul (cum se ştie, Universitatea fusese deja jertfită). Fără discuție, am plecat la Petersburg furios în sinea mea; abia terminasem gimnaziul şi, pentru prima dată, mă simțeam liber, când am văzut deodată că afacerile lui Versilov mă distrag din nou, pentru o perioadă necunoscută, de la începerea afacerii mele! Dar, deşi mânios, îmi urmam totuşi liniştit scopul.

E drept, nu eram tare la practică; dar mă gândisem la planul meu trei ani la rând, aşa că nu încăpea îndoială că-l voi împlini. Mi-am imaginat de mii de ori cum voi proceda: mă voi pomeni deodată, ca picat din cer, într-una din capitalele noastre (am ales pentru început capitalele noastre, mai întâi Petersburgul, căruia, dintr-un anumit calcul, i-am dat prioritate), aşadar, ca picat din cer, dar complet liber, nedepinzând de nimeni, sănătos şi cu o sută de ruble ascunse în buzunar, drept capital de pornire. Fără o sută de ruble nu vedeam cum aş începe, pentru că altfel prima perioadă de succes s-ar plasa la prea mare distanță.

În afară de cele o sută de ruble, cum ştiți, eram înarmat cu încăpățânare, perseverență, singurătate deplină şi

mister. Izolarea era lucrul principal; nu mi-au plăcut, până în ultimul moment, niciun fel de relații şi de asocieri cu oamenii; în general vorbind, mi-am propus să inaugurez „ideea” singur-singurel, asta era *sine qua non*[35]. Mi-e greu cu oamenii, cu ei aş fi neliniştit, iar neliniştea ar dăuna cauzei. În general, până acum, în întreaga mea viață, în toate visele mele despre relațiile mele cu oamenii, totul îmi părea foarte inteligent; dar numai ce treceam la fapte, şi totul ieşea foarte idiot. Recunosc acest lucru cu indignare şi în mod sincer; întotdeauna m-am trădat prin vorbe şi m-am grăbit, motiv pentru care m-am şi hotărât s-o cam las baltă cu oamenii. Câştigul - independența, liniştea sufletească, claritatea scopului.

Cu toate că prețurile la Petersburg erau de groază, am hotărât odată pentru totdeauna că mai mult de cincisprezece copeici nu voi cheltui pentru hrană şi eram ferm convins că mă voi ține de cuvânt. M-am gândit îndelung şi temeinic la problema aceasta a mâncării; mi-am propus, de exemplu, ca două zile la rând să mănânc doar pâine cu sare, dar a treia zi să cheltuiesc economiile făcute în cele două zile, mi se părea că pentru sănătate aşa e mai bine decât un post constant cu minimum cincisprezece copeici. Apoi, ca locuință, aveam nevoie de un colțişor, un colțişor la propriu, unde să pot dormi noaptea sau să mă adăpostesc în zilele prea urâte. Îmi propuneam să trăiesc pe stradă şi, în caz de nevoie, să înnoptez într-un azil de noapte, unde, pe lângă adăpost, ți se dă o bucată de pâine şi un pahar cu ceai. O, aş fi ştiut foarte bine cum să-mi ascund banii pentru ca să nu-mi fie furați în colțişorul meu sau în adăpost; aş fi trecut neobservat, sunt sigur! „Să mă fure pe mine? Mă tem să nu fur eu de la cineva” - am auzit

---

[35] Indispensabil (în lat. în orig.).

eu o dată aceste cuvinte vesele pe stradă de la un trecător. Desigur, pentru mine, de aici rețin doar precauția şi şiretenia, căci de furat n-am de gând să fur. Mai mult de atât, fiind încă la Moscova, poate că era chiar în prima zi a „ideii”, am hotărât să nu fiu nici cămătar, nici să amanetez: pentru asta există evreii, evreii ruşi, fără minte şi fără caracter. Camăta şi amanetul sunt probleme ordinare.

În ceea ce priveşte îmbrăcămintea, am decis să am două costume: unul de purtat şi altul de ocazie. Odată cumpărate, eram convins că le voi purta mult timp; doi ani şi jumătate am învățat cum să port hainele şi am descoperit chiar un secret: pentru ca haina să fie totdeauna nouă şi să nu se uzeze, trebuie s-o cureți cu o perie cât se poate de des, de vreo cinci-şase ori pe zi. Stofa nu se teme de perie, o spun cu convingere, se teme doar de praf şi de scame. Praful este făcut tot din pietricele, dacă te uiți la microscop, iar peria, oricât ar fi ea de aspră, se comportă aproape ca o blană. Tot aşa am învățat eu să port cizmele: taina constă în aceea că trebuie să fii atent şi să păşeşti cu toată talpa odată, lăsându-te cât mai rar pe lateral. Poți învăța asta în două săptămâni, apoi totul merge de la sine. Prin acest procedeu, cizmele se pot purta, în medie, cu o treime de timp mai mult. Spun asta din experiența mea de doi ani.

Apoi, am trecut la activitatea propriu-zisă. Plecam de la următoarea ipoteză: am o sută de ruble. În Petersburg sunt atâtea case de licitații, vânzări, mici prăvălioare pentru talciocari şi oameni nevoiaşi, încât e posibil ca, după ce ai cumpărat un lucru la un preț, să-l poți revinde cu un preț ceva mai mare. Am luat pe album şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici profit la două ruble şi cinci copeici investiție. Acest profit imens a fost câştigat fără risc: am văzut după ochii lui că doritorul nu va renunța. Desigur, înțeleg prea bine că a fost doar o întâmplare; dar eu chiar asemenea

întâmplări caut, de aceea am şi hotărât să trăiesc pe stradă. Şi chiar dacă aceste întâmplări sunt foarte rare, regula principală pentru mine va fi să nu risc nimic, a doua fiind ca, neapărat, zilnic să pun deoparte mai mult decât minimul cheltuit de mine pentru întreținere. Asta pentru ca nicio zi să nu treacă fără un profit.

Mi se va spune: toate astea-s vise, nu ştiți ce-nseamnă strada, veți fi dus de nas de la primul pas. Dar eu am voință şi caracter, iar ştiința străzii e o ştiință ca oricare alta, ea poate fi învățată dacă eşti consecvent, atent şi capabil. În gimnaziu, am fost printre primii până prin clasa a şaptea, eram foarte bun la matematică. Doar n-o să idolatrizăm experiența şi ştiința străzii până-ntr-atât, încât să prevedem cu exactitate o nereuşită! Asta o cred totdeauna cei care n-au experimentat niciodată nimic în viața lor, care n-au luat niciodată viața de la capăt şi care s-au bazat pe ce li s-a dat. „Dacă unul şi-a spart nasul, nu se poate să nu şi-l spargă şi altul". Nu, n-am să mi-l sparg. Nu, eu am caracter şi, dacă sunt atent, pot învăța tot. Vă puteți imagina că prin consecvență, prin atenția continuă a privirii, prin calcul şi gândire neîntrerupte, prin activitate neobosită şi alergătură veți ajunge, în sfârşit, să ştiți cum să acumulați zilnic două *grivne*[36] în plus? Important e că am hotărât să nu urmăresc maximum de profit, ci să-mi păstrez totdeauna calmul. Apoi, pe mai departe, după ce-am strâns o mie şi încă o mie, de la sine aş renunța, desigur, la vânzare-cumpărare şi la cumpărările stradale, la a doua mână. Sigur, cunosc prea puțin bursa, acțiunile, meseria de bancher şi altele asemenea. În schimb însă, ca pe cele cinci degete ştiu că voi învăța şi că mă voi iniția ca nimeni altul la momentul oportun şi în toate aceste burse şi treburi de bancher, mai

[36] Veche monedă care a circulat în Rusia, Ucraina, Polonia, Austria.

ştiu că această ştiință va apărea foarte simplu numai pentru că îi va sosi momentul. Ce, pentru asta îți trebuie chiar atât de multă minte? O fi vorba de cine ştie ce înțelepciune de-a lui Solomon? Caracter să fie; ştiința, abilitatea, cunoaşterea vin după aceea de la sine. Doar să nu renunț niciodată să „doresc”.

Important e să nu risc, iar asta e posibil doar dacă există caracter. Nu demult, la Petersburg, aveam asupra mea o listă cu acțiuni la căile ferate; cei care au apucat să se înscrie au câştigat mult. Un timp, acțiunile au tot crescut. Şi, deodată, cineva care nu reuşise să se înscrie sau pur şi simplu pentru că era lacom, văzând nişte acțiuni la mine în mână, mi-a propus să i le vând cu un procent oarecare bonus. Ce să spun, i le-aş fi vândut pe loc. Desigur, s-ar fi râs de mine negreşit; pasămite, de-aş fi aşteptat, aş fi câştigat de zece ori mai mult. Aşa o fi, dar bonusul meu era mai sigur pentru că era în buzunar, în timp ce câştigul lor încă zbura. Se va spune că aşa nu poți acumula mult; scuzați, dar în asta şi constă greşeala voastră, greşeala tuturor acestor *Kokorevi, Poliakovi, Gubonini*[37] ai noştri. Învățați acest adevăr: consecvența şi continuitatea în capitalizare şi, mai ales, în acumulare, sunt mai tari decât câştigurile întâmplătoare, deşi acestea ar putea fi de sută la sută!

Cu puțin timp înaintea Revoluției Franceze, a apărut la Paris unul, *Law*[38], care a inițiat un proiect, în principiu,

---

[37] Kokorev, Poliakov, Gubonin - mari finanţişti, îmbogăţiţi rapid prin investiţii în căile ferate care se construiau rapid în Rusia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

[38] John Law (1671-1729), aventurier englez care a fugit din Anglia, s-a stabilit la Paris şi, cu acordul guvernului francez, în 1716 a deschis o bancă specială care emitea bilete de bancă fără acoperire. În 1720, banca a dat faliment, Law a fugit, iar guvernul a închis instituţia pe care, anterior, întemeietorul ei avusese grijă s-o treacă în

genial (care, apoi, transpus în faptă, a plesnit ca un balon de săpun). Întregul Paris a fost tulburat, acțiunile lui Law se vindeau ca pâinea caldă, la mare înghesuială. În casa unde se deschisese lista, ca din sac, curgeau banii din întreg Parisul; spre final, nici casa n-a mai fost de-ajuns; publicul se îmbulzea pe stradă, şi erau acolo oameni de toată mâna, de toate condițiile şi vârstele: burghezi, nobili, copiii lor, contese, marchize, femei de stradă - totul forma o masă furioasă, semidementă de oameni ca muşcați de un câine turbat; funcții, prejudecăți de rasă, orgolii, cinstea, chiar şi bunul nume, totul era călcat în picioare; jerfteau tot (chiar şi femeile) pentru a pune mâna pe câteva acțiuni. Lista a trecut în stradă, dar nu aveau pe ce scrie. Imediat i s-a propus unui cocoşat să-şi pună la dispoziție cocoaşa pe post de masă pentru a putea fi înscrise acțiunile. Cocoşatul a acceptat - vă puteți închipui pentru ce sumă! După un timp (nu mult), totul a falimentat, a plesnit, toată ideea s-a dus dracului şi acțiunile şi-au pierdut de tot valoarea. Cine a câştigat? Doar cocoşatul, şi tocmai pentru că nu a luat acțiuni, ci ludovici. Ei, eu sunt chiar acel cocoşat! Am avut destulă putere să mă abțin de la mâncare şi să adun din copeici şaptezeci şi două de ruble; îmi va ajunge şi pentru ca în iureşul febrei care îi va cuprinde pe toți să mă țin tare şi să prefer banii siguri celor mulți virtuali. Eu sunt meschin doar în lucruri mărunte, dar în lucrurile mari, nu. La răbdarea mea puțină, adesea nu mi-a fost suficient caracterul, chiar şi după naşterea „ideii”, dar la răbdare mare, totdeauna va fi destul caracter. Când, dimineață, înainte de a pleca la slujbă, mama mă servea cu cafea răcită, mă supăram şi o certam, deşi eram acelaşi care o

---

proprietatea statului. Astfel, falimentul băncii a avut consecinţe serioase pentru întreaga populaţie.

lună întreagă trăise numai cu pâine şi apă.

Într-un cuvânt, era imposibil să nu capitalizez, să nu învăț cum se face asta. Imposibil pentru acumularea mea constantă, pentru atenția neîntreruptă şi luciditatea gândirii, pentru moderația, economia, pentru energia mea crescând neîncetat, repet, era imposibil să nu devin milionar. Cum şi-a adunat cerşetorul banii, dacă nu prin fanatismul caracterului şi prin tenacitate? Şi oare eu sunt inferior unui cerşetor? „În sfârşit, chiar dacă nu realizez nimic, chiar dacă-mi greşesc calculele, chiar dacă mă dezumflu şi mă prăvălesc, totuşi merg înainte. Merg pentru că aşa vreau eu”. Iată ce-mi spuneam pe când eram încă la Moscova.

Mi se va spune că în asta nu există nicio „idee” şi absolut nimic nou. Dar eu voi replica, şi asta pentru ultima oară, că în toate acestea există enorm de multe idei şi infinit de multe noutăți.

O, doar am presimțit ce triviale vor fi toate observațiile şi cât de trivial voi fi eu însumi când voi expune „ideea”: ei, şi ce v-am spus? N-am spus nici a suta parte din ce gândesc; simt că totul a ieşit meschin, grosolan, superficial şi chiar imatur, nedemn de anii mei.

III

Rămân răspunsurile la „de ce?”, „din ce cauză?”, „e moral sau nu?” etc. etc. Am promis să răspund la aceste întrebări.

Sunt dezolat că-l dezamăgesc de la început pe cititor, dezolat, dar şi vesel. Să se ştie că nu există niciun sentiment de „răzbunare” în scopurile „ideii” mele, nimic byronian - nici blesteme, nici jelanii de orfan, nici lacrimi de copil nelegitim, nimic-nimic. Într-un cuvânt, dacă notele mele ar cădea îm mâinile unei doamne romanțioase, pe loc i-ar pieri cheful. Tot scopul „ideii” mele este singurătatea.

- Dar poți dobândi singurătate şi fără să te dai mare sau să devii un Rotschild. Ce nevoie este aici de Rotschild?

- Este, pentru că, în afară de singurătate, am nevoie şi de putere.

Dar să mă explic: probabil cititorul va fi înspăimântat de sinceritatea confesiunii mele şi se va întreba naiv: cum de nu-i e ruşine scriitorului? Răspunsul este: nu scriu pentru a fi tipărit; probabil, voi avea un cititor doar peste zece ani, când totul se va împlini, va trece şi va fi demonstrat, aşa că nu va mai fi motiv de ruşine. Şi, dacă în notele mele mă mai adresez cititorului, ăsta-i doar un procedeu. Cititorul meu e un personaj fantastic.

Nu, nu faptul că sunt nelegitim, motiv pentru care râdeau de mine la Touchard, nu anii trişti ai copilăriei, nu răzbunarea şi nici dreptul de a protesta au fost pricina „ideii” mele; explicația tuturor lucrurilor este caracterul meu. De la doisprezece ani, cred că de când mi s-a trezit conştiința de sine, am început să nu-i iubesc pe oameni. De fapt, nu să nu-i iubesc, ci să simt că mi-e greu cu ei. În clipele de tristețe, mi-a fost mie însumi foarte greu că nu puteam să spun totul nici măcar celor apropiați; adică

puteam, dar nu voiam, era ceva care mă reținea: sunt suspicios, posac şi necomunicativ. În plus, chiar din copilărie am observat faptul că învinuiesc prea adesea sau că sunt înclinat să-i acuz pe alții; însă, deşi aveam această înclinație, foarte adesea eram prins de un alt gând, mult prea grav pentru mine: „Oare nu eu sunt adevăratul vinovat şi nu ei?”. Şi cât de adesea mă învinuiam pe mine pe degeaba! Ca să nu caut răspuns la asemenea întrebări, preferam singurătatea. La drept vorbind, nici n-am aflat ceva demn de interes în societatea oamenilor, oricât m-aş fi străduit, şi m-am străduit; în orice caz, cei de o vârstă cu mine, toți colegii mei, toți până la unul, erau mai prejos ca mine în ce priveşte gândirea - nu-mi vine în minte nicio excepție.

Dar sunt morocănos, mă ascund mereu. Foarte des vreau să părăsesc societatea. Aş putea face un bine oamenilor, dar nu văd niciun motiv ca să le fac acest bine. Şi oamenii nu sunt deloc atât de minunați, încât să ai grija lor. De ce nu se poartă ei direct şi sincer şi de ce, neapărat, eu trebuie să fiu primul care să-i abordez? Iată ce mă tot întrebam. Sunt o ființă recunoscătoare şi am dovedit aceasta cu sute de prostii făcute. Pe loc i-aş fi răspuns celui sincer cu sinceritate şi aş fi început să-l iubesc. Aşa am şi făcut; dar imediat m-au înşelat cu toții şi s-au ascuns de mine râzând. Cel mai deschis a fost Lambert, care mă bătea zdravăn în copilărie; dar şi acesta e doar un ticălos şi-o haimana sinceră; iar sinceritatea vine doar din prostie. Iată care mi-erau gândurile când am venit la Petersburg.

Plecând atunci de la Dergaciov (la care Dumnezeu ştie ce-am căutat), m-am apropiat de Vasin şi, într-un elan de entuziasm, l-am lăudat. Şi ce să vezi? În aceeaşi seară mi-am dat seama că-l iubesc cu mult mai puțin. De ce? Păi tocmai pentru că, lăudându-l, m-am coborât în ochii lui.

Dar ar fi trebuit să fie invers: un om atât de drept şi de generos, încât dăruieşte altuia chiar dacă se lipseşte pe sine, un asemenea om e mai presus decât altul prin demnitatea lui. Să ştiți că înțelegeam asta şi totuşi îl iubeam mai puțin pe Vasin, pot spune că îl iubeam foarte, foarte puțin; iau acest exemplu pentru că îi este cunoscut cititorului. Chiar şi pe Kraft mi-l aminteam cu un sentiment amar şi cu acreală, pentru că acesta m-a scos în coridor, şi am simțit aşa până a doua zi, când, în legătură cu Kraft, totul s-a lămurit şi nu mai puteam fi supărat pe el.

Fiind încă în clasele mici la gimnaziu, dacă un coleg mă întrecea la ştiințe, la răspunsuri istețe sau la puterea fizică, încetam imediat să am relații cu el şi să-i vorbesc. Nu cred că-l uram sau îi doream ghinion; pur şi simplu îl evitam, căci aşa e caracterul meu.

Da, am fost însetat de putere şi de singurătate toată viața. Visam la asta la vârsta când oricine mi-ar fi râs în față de-ar fi ghicit ce am în cap. Iată de ce am îndrăgit atât de mult taina. Da, am visat din toate puterile şi atât de mult timp, încât nu mi-a mai rămas timp de conversații; de aici au dedus că fug de oameni, iar din faptul că eram distrat au tras concluzii şi mai scârboase în ce mă priveşte, dar - har Domnului! - obrajii mei rumeni dovedeau contrariul.

Eram cu deosebire fericit când, culcat în pat şi la adăpostul plăpumii, singur, în deplină singurătate, fără oameni care să-mi umble prin preajmă şi fără să aud nimic de la ei, începeam să reconstruiesc viața în alt fel. Starea aceasta de reverie insistentă m-a însoțit până la descoperirea „ideii”, când toate visele mele, din prosteşti, au devenit dintr-odată raționale, trecând din forma visătoare a romanului în forma logică a realității.

Totul s-a coagulat într-un scop unic. În fond, nici înainte aceste vise nu erau chiar prosteşti, deşi se axau pe o

droaie de teme şi erau mii şi mii. Însă le iubeam… Dar n-am să vi le prezint aici.

Puterea! Sunt convins că foarte multă lume ar râde dacă ar şti că un „gunoi” ca mine aspiră la putere. Dar am să vă uimesc şi mai mult: încă de la primele mele vise, adică, aproape din copilărie, nu m-am putut imagina decât pe primul loc, totdeauna şi în orice situații de viață. Adaug aici o mărturisire stranie: poate că acest lucru continuă şi astăzi. Dar vă previn, nu cer iertare pentru asta.

„Ideea” mea şi puterea ei constau tocmai în faptul că banii sunt singura cale care propulsează pe primul loc chiar şi o nulitate. Poate că eu n-oi fi o nulitate, dar ştiu, de exemplu, din oglindă că exteriorul nu mă avantajează, pentru că am o față banală. Dar de-aş fi bogat ca Rotschild, cine s-ar mai uita la fața mea? Şi oare, la un simplu fluierat, n-ar zbura spre mine mii de femei, cu frumusețile lor? Sunt convins că, din imbold propriu, ele mă vor considera în final o frumusețe. Poate că sunt un om deştept. Dar de-aş avea şi cinci stele în frunte, neapărat se va găsi în societate un om cu opt stele, şi-atunci sunt pierdut. Dar ia să fiu eu un Rotschild, va mai însemna ceva în comparație cu mine acest om cu opt stele în frunte? Ce mai, nici nu-i vor permite să vorbească în prezența mea! Poate că sunt un om spiritual, dar dacă îi pui lângă mine pe un *Talleyrand*[39], pe un *Piron*[40], aceştia mă vor eclipsa, dar de sunt Rotschild, ce contează un Piron, ce mai contează chiar şi un Talleyrand? Desigur, banii reprezintă o putere despotică, dar în acelaşi timp sunt şi cel mai mare egalizator, şi în asta stă puterea lor. Banii

[39] Charles Maurice de Talleyrand-Périgord, prinţ de Bénévent (1754-1838), renumit diplomat şi om politic francez, maestru al jocurilor diplomatice subtile.

[40] Alexis Piron (1689-1773), poet francez, autorul comediei *Metromanie*, o satiră la adresa poeţilor fără talent. Om de spirit, rămas în memoria francezilor şi ca un personaj interesant care a devenit obiectul multor anecdote.

nivelează toate denivelările. Asupra tuturor acestora conchisesem încă de la Moscova.

Probabil că dumneavoastră vedeți în acest gând doar insolență, abuz, victorie a nulităților asupra talentelor. Sunt de acord că gândul acesta este insolent (şi de aceea plăcut). Fie, treacă de la mine: credeți că aş vrea puterea pentru ca neapărat să asupresc, să mă răzbun? Păi tocmai ăsta-i şpilul - aşa ar proceda doar un om obişnuit. Mai mult de atât, sunt convins că mii de talente şi de minți înalte, dacă le-ai oferi milioanele lui Rotschild, nu s-ar putea abține şi ar proceda ca cel mai ticălos dintre oamenii de jos şi ar exploata mai mult decât toți. Nu aceasta este ideea mea. Eu nu mă tem de bani; aceştia nu mă apasă şi nici nu mă vor face să-i apăs pe alții.

Nu am nevoie de bani sau, mai exact, nu banii îmi trebuie mie; şi nici măcar de putere; am nevoie doar de ceea ce se poate dobândi prin putere şi de ceea ce se poate dobândi doar prin putere: adică de conştiința calmă şi însingurată a propriei puteri! Iată cea mai completă definiție a libertății pe care o caută lumea atâta! Libertate! În sfârşit, am scris acest cuvânt mare... Da, conştiința însingurată a propriei puteri - e ceva ispititor şi minunat. Eu am forță, deci sunt liniştit. Tunetele sunt în mâna lui Jupiter, şi acesta e liniştit; se aude uneori cum tună? Prostului o să i se pară că acesta doarme. Dar pune în locul lui Jupiter un literat sau o proastă de la țară - să vezi şi să auzi atunci tunete!

Eu doar să am puterea, mă gândeam, că nici nu voi avea nevoie de ea; vă asigur că, de la sine putere, pretutindeni voi ocupa ultimul loc. Să fiu eu Rotschild, aş umbla într-un palton uzat şi cu umbrelă. Ce mă interesează că mă împing pe stradă, că sunt nevoit să țopăi prin noroi, ca să nu mă calce vizitiii. Conştiința că sunt Rotschild chiar m-ar

înveseli în acele momente. Ştiu că mă poate aştepta un prânz cum nu are nimeni, mai ştiu că pot avea bucătarul cel mai bun din lume şi asta mi-e de-ajuns. Voi mânca o bucată de pâine şi carne fiartă şi voi fi sătul cu conştiința mea. Şi acum gândesc la fel.

Nu eu mă voi strecura în aristocrație, ci ea va veni spre mine, nu eu voi alerga după femei, ci ele vor veni ca apa, propunându-mi tot ce poate propune o femeie. „Vulgarii" vor veni după bani, iar deştepții vor fi atraşi de curiozitatea față de ceea ce este straniu, mândru, ascuns, față de orice ființă indiferentă. Voi fi blând şi cu unii, şi cu alții şi, poate, le voi da şi bani, dar de la ei nu voi primi nimic. Curiozitatea dă naştere la pasiune, poate că, cine ştie, voi trezi o pasiune. Femeile vor pleca cu mâna goală, vă asigur de asta, poate vor primi ceva daruri. Pentru ele, voi deveni de două ori mai straniu.

...mi-ajunge doar
Să ştiu că pot.[41]

Curios este că, încă de la şaptesprezece ani, m-am lăsat sedus de acest tablou (un tablou realist, să recunoaştem).

Nu vreau să oropsesc şi să chinui pe cineva şi nici n-o voi face; dar ştiu că, dacă aş vrea să-i fac rău unui om anume, unui duşman de-al meu, nimeni nu mi-ar putea sta în cale, ci toți m-ar sluji; dar ajunge cu asta. Şi nici nu m-aş răzbuna pe cineva. M-am mirat totdeauna cum a putut să consimtă James Rotschild să devină baron! De ce, pentru ce, când şi-aşa era mai presus de toți din lume? „O, n-are decât să mă ofenseze acest general insolent în stația unde

---

[41] Citatul este o secvenţă din monologul cavalerului avar din tragedia omonimă, de A.S. Puşkin (*Cavalerul avar*, 1830). Împreună cu alte trei piese, aceasta face parte din ciclul numit de critica rusă „micile tragedii".

aşteptăm amândoi caii de schimb; dacă ar şti cine sunt eu, s-ar grăbi el însuşi să mi-i înhame şi ar sări îndată să mă urce în tarantasul meu amărât! Scria undeva că, pe una din liniile de cale ferată vieneze, un conte sau un baron străin, în public, i-a pus pantofii în picioare unui bancher de pe acolo, iar acesta a fost atât de vulgar, încât a acceptat asta. O, n-o să-mi pese când această frumusețe înspăimântătoare (exact, înspăimântătoare, există asemenea frumuseți!), această fiică a unei aristocrate elegante şi celebre, întâlnindu-mă din întâmplare pe un vapor sau în alt loc, se va uita urât la mine şi, strâmbând din nas, se va mira disprețuitor cum de a îndrăznit să apară la clasa întâia, alături de ea, acest omuleț modest şi jalnic cu o carte sau un ziar în mână. Dar dacă ar şti ea cine îi stă alături! Şi va afla, va afla asta, şi-atunci se va aşeza lângă mine de bună voie, supusă, umilă şi amabilă, căutându-mi privirea, fericită dacă îi zâmbesc…" Înadins introduc aceste tablouri ticluite de mine în copilărie, pentru a-mi exprima mai clar gândul; dar tablourile sunt palide şi, poate, chiar triviale. Doar realitatea justifică tot.

Se va spune că e stupid să trăieşti astfel: de ce să nu ai un hotel, o casă deschisă, de ce să nu aduni la tine societatea, de ce să nu te bucuri de influență, să nu te căsătoreşti? Dar ce-ar deveni atunci Rotschild? Ar fi unul dintre cei mulți. Întreaga frumusețe a „ideii" ar dispărea, s-ar pierde întreaga ei forță morală. Încă din copilărie, am învățat pe de rost monologul cavalerului avar al lui Puşkin; ca idee, Puşkin n-a dat nimic mai presus de acesta! Sunt de aceeaşi părere şi acum.

„Dar idealul dumitale e prea jos, mi se va spune cu dispreț, bani, bogăție! Se compară oare asta cu folosul public, cu faptele umanitare?"

Dar de unde şi cum ştiți dumneavoastră cum mi-aş

folosi eu bogăția? De ce e imoral şi josnic faptul că din mâini murdare jidoveşti aceste milioane trec în mâinile unui schimnic lucid şi ferm, care priveşte lumea cu un ochi pătrunzător? În general, toate aceste vise despre viitor, toate aceste intuiții arată deocamdată a roman şi poate că le notez aici degeaba; ar trebui să rămână doar în capul meu; mai ştiu că poate nimeni nu va citi aceste rânduri; dar dacă le-a citit cineva, oare a crezut că e posibil să nu rezist la milioanele lui Rotschild? Şi nu pentru că acestea m-ar copleşi, ci în alt sens, în cel invers. În visele mele, am surprins nu o dată acel moment din viitor când conştiința-mi va fi satisfăcută şi puterea îmi va părea prea mică. De va fi aşa, nu din plictis şi nu dintr-o tristețe difuză, ci pentru că nemăsurat de mult doresc tot mai mult, îmi voi ceda oamenilor toate milioanele; societatea să împartă după bunul plac toată bogăția mea, în timp ce eu, eu voi fi din nou un om fără căpătâi! Poate că voi ajunge chiar ca cerşetorul acela care a murit pe un vapor, cu diferența că în zdrențele mele nu vor descoperi nimic ascuns. Singură conştiința că am avut în mână milioane şi că le-am aruncat în noroi, ca pe un gunoi, m-ar susține în pustiul meu. Chiar şi acum sunt gata să cred asta. Da, „ideea" mea este cetatea în care, totdeauna şi în orice situație, mă pot ascunde de oameni, chiar dacă aş fi un cerşetor care moare pe un vapor. Iată poemul meu! Şi să ştiți că am nevoie de *toată* voința mea bolnavă numai pentru a-mi dovedi *mie însumi* că am puterea de a renunța la ea.

Nu mă-ndoiesc, mi se va răspunde că asta e poezie şi că niciodată n-aş da din mână milioanele, dacă le voi avea, şi că nu mă voi transforma în cerşetorul de la Saratov. Poate că nu voi renunța la ele; am conturat doar idealul ideii mele. Dar adaug acum, serios vorbind: dacă aş ajunge să strâng o bogăție ca aceea a lui Rotschild, poată că aş sfârşi prin a

arunca acea bogăție societății. (Dar, înainte de a realiza o cifră *à la* Rotschild, cu greu aş putea face asta). Şi n-aş da doar o jumătate, pentru că aşa n-ar fi fost decât o meschinărie: aş deveni doar de două ori mai sărac şi nimic mai mult; trebuie tocmai să dau totul, totul până la ultima copeică, pentru că, devenind cerşetor, voi putea fi de două ori mai bogat decât Rotschild! Dacă nu se va înțelege asta, nu-i vina mea, n-am să stau să mai explic.

- Fachirism, poezie a neputinței şi a nimicniciei! vor spune oamenii. Izbândă a lipsei de talent şi a mediocrității!

Da, recunosc, în parte, e o jubilare a lipsei de talent şi a mediocrității, dar în niciun caz a neputinței. Îmi plăcea enorm să-mi imaginez o ființă netalentată şi mediocră stând în fața lumii şi spunându-i zâmbind: voi, Galilei şi Copernici, Caroli şi Napoleoni, voi Puşkini şi Shakespeare, voi feldmareşali şi nobili, uitați-vă la mine, sunt un om lipsit de daruri şi copil nelegitim, şi totuşi sunt mai presus de voi, pentru că voi vă supuneți mie. Recunosc, am dus fantezia aceasta până la limită, renunțând chiar şi la educația mea. Mi se părea că ar fi mult mai frumos dacă omul din visul meu ar fi chiar complet needucat. Acest vis, deja exagerat, a influențat încă de atunci rezultatele mele din clasa a şaptea de gimnaziu; am încetat să mai învăț tocmai din cauza fanatismului; mi se părea că lipsa de învățătură adaugă oarece farmec idealului. Acum mi-am schimbat părerea asupra acestui punct; educația nu-i o piedică.

Domnilor, oare libertatea de gândire, fie ea cea mai neînsemnată, e atât de grea pentru dumneavoastră? Ferice de cel ce are un ideal al frumuseții, chiar dacă acesta este greşit! Dar în idealul meu eu cred cu totul. Doar că nu vi l-am prezentat cum trebuie, ci stângaci şi simplist. Peste zece ani, desigur, vi l-aş prezenta mai bine. Atunci, pe acesta îl voi păstra în amintire.

IV

Am terminat cu „ideea”. Dacă v-am descris-o vulgar, superficial, e numai vina mea şi nu a „ideii”. V-am prevenit deja că ideile cele mai simple sunt şi cel mai greu de înțeles; acum voi adăuga că se şi descriu cel mai greu, cu atât mai mult cu cât eu v-am prezentat „ideea” mea în prima ei formă. Există şi o lege inversă pentru idei: ideile plate şi superficiale se înțeleg deosebit de repede, şi neapărat de către gloată, neapărat de tot omul de pe stradă; mai mult de atât, ele sunt considerate cele mai mari şi mai geniale, dar asta numai în ziua apariției lor. Ce-i ieftin nu-i de durată. Înțelegerea rapidă nu-i decât un indiciu al vulgarității obiectului înțeles. Ideea lui *Bismarck*[42] a devenit genială imediat, iar autorul ei - un geniu; dar tocmai această rapiditate e suspectă: îl aştept pe Bismarck peste zece ani, să vedem atunci ce mai rămâne din ideea lui şi, poate, din însuşi domnul cancelar. Această observație laterală şi fără nicio legătură cu subiectul am introdus-o nu pentru comparație, ci tot pentru ținere de minte. (E o explicație pentru un cititor complet naiv.)

Ca să termin cu „ideea”, astfel încât să nu mai țină în loc narațiunea, acum am să vă povestesc două anecdote.

Vara, cu două luni înainte de a pleca la Petersburg, fiind complet liber, Maria Ivanovna m-a rugat să merg la *Troițki*

---

[42] Otto Eduard Leopold von Bismarck (1815-1898) a fost un cunoscut diplomat şi, din 1871, cancelar al Germaniei. Politica sa a urmărit îndeosebi unificarea Germaniei sub conducerea Prusiei. Dostoievski are, probabil, în vedere ideea acestuia: „Nu prin discursuri şi prin hotărâri ale majorităţii se rezolvă problemele timpului nostru, ci cu sabie şi cu sânge”. Bismarck este întemeietorul a ceea ce astăzi se numeşte Realpolitik.

Posad[43], la o fată bătrână care se stabilise acolo, cu o însărcinare prea lipsită de importanță pentru a vorbi de ea pe larg. Revenind de acolo în aceeaşi zi, am observat în vagon un tânăr slăbuț, cu fața plină de coşuri, un brunet din aceia ce par murdari tot timpul, îmbrăcat cu haine destul de bune, dar neîngrijit. Mi-a atras atenția pentru că, la fiecare stație sau haltă, cobora ca să bea votcă. Spre sfârşitul călătoriei, în jurul lui se formase un cerc vesel din indivizi de ultima speță. Un negustor, şi el amețit, era deosebit de încântat de capacitatea tânărului de a bea continuu şi de a rămâne treaz. Era foarte atras de asta şi un flăcău, îngrozitor de prost şi de vorbăreț, îmbrăcat în haine nemțeşti şi răspândind în jur un miros respingător - după cum am aflat apoi, era lacheu. Acesta din urmă chiar s-a împrietenit cu tânărul şi, la fiecare oprire a trenului, îl ridica de la locul lui cu invitația: „E timpul să bem o votcă" - şi coborau amândoi, ținându-se de mijloc. Tânărul băutor aproape că nu vorbea deloc, dar în jurul lui se adunau tot mai mulți cu chef de vorbă; el îi asculta pe toți, chicotea continuu într-un fel indecent şi, din timp în timp, dar mereu pe neaşteptate, scotea câte un sunet în genul „tiu-liu-liu!", ducându-şi, caricatural, un deget la nas. Acest lucru îi înveselea şi pe negustor, şi pe lacheu, şi pe toți ceilalți care râdeau foarte tare şi fără griji. Nu poți înțelege de ce râd oamenii câteodată. M-am apropiat şi eu şi nu ştiu de ce acest tânăr mi-a plăcut şi mie; poate pentru că încălca într-un mod foarte colorat conveniențele acceptate de toți şi adânc încetățenite, oricum, eu n-am văzut în el un prost; am început să ne tutuim şi, coborând din vagon, am aflat de la el că, în seara aceea, cam pe la ora nouă, va fi pe

[43] Localitate din apropierea unei mănăstiri închinate Sfintei Treimi şi situată la aproximativ 70 km nord de Moscova.

bulevardul Tverskoi. Era un fost student. Am venit pe bulevard, şi iată ce m-a învățat: am străbătut amândoi toate bulevardele şi, puțin mai târziu, am observat că aproape de noi mergea şi o femeie serioasă, aşa că, observând că nu mai era nimeni în jur, ne-am apropiat de ea imediat. Fără să-i spunem niciun cuvânt, am flancat-o de o parte şi de alta şi, cu aerul cel mai firesc, de parcă nici n-am fi observat-o, am început între noi o discuție complet necuviincioasă. Spuneam lucrurilor pe nume cu un calm desăvârşit, de parcă aşa se şi cădea, lansându-ne în subtilități, explicând tot felul de porcării şi murdării pe care nu şi le-ar fi putut imagina nici cel mai înrăit dintre destrăbălați. (Desigur, eu dobândisem toate aceste cunoştințe în şcoală, chiar înainte de gimnaziu, dar o făcusem numai din vorbe, nu din practică.) Femeia s-a speriat foarte tare, s-a grăbit să scape de noi, dar şi noi am grăbit pasul, continuând spectacolul. Jertfa noastră nu putea face nimic, doar nu era să strige: martori nu existau şi era şi straniu să facă vreo plângere. Cu astfel de distracții au trecut cam opt zile; nu înțeleg cum de a putut să-mi placă să fac asta; dar de fapt nici nu-mi plăcea, o făceam doar aşa. La început, mi s-a părut ceva original, ceva ieşind din convențiile de zi cu zi; şi-apoi, nu puteam suferi femeile. I-am spus într-un rând studentului că Jean-Jacques Rousseau mărturiseşte în *Confesiunile* sale cum, tânăr fiind, îi plăcea să-şi arate discret, de după colț, părțile corpului care de obicei se țin acoperite, aşteptând aşa să treacă vreo femeie. Studentul mi-a răspuns cu tiur-liur-liu-liu. Am observat că era extrem de ignorant şi că-l interesau foarte puține lucruri. N-avea nicio idee secretă pe care aş fi dorit s-o găsesc la el. În loc de originalitate, am dat de o mediocritate crasă. A început să-mi displacă din ce în ce mai mult. La urmă, totul s-a

sfârşit în mod neaşteptat; odată, era complet întuneric, ne-am legat de o fată foarte tânără care mergea pe bulevard foarte timidă şi grăbită: avea cam şaisprezece ani sau poate mai puțin, era îmbrăcată foarte curat şi modest, se vede că din munca ei, şi se-ntorcea acasă de la lucru la mama ei, vreo văduvă săracă cu copii; dar nu-i cazul să fim sentimentali. Un timp, fata ne-a ascultat, tot iuțind pasul, cu capul plecat şi cu fața acoperită de voal, cu spaimă şi tremurând toată, dar, deodată, s-a oprit, şi-a dat voalul la o parte de pe fața ei drăguță dar, pe câte îmi amintesc, slăbuță, şi, cu ochii scăpărând ne-a strigat:

- Ah, ce ticăloşi sunteți!

Ar fi putut începe pe loc să plângă, dar s-a întâmplat altceva: şi-a luat vânt şi, cu mâna ei mică şi slăbuță, i-a dat studentului o palmă cum nu se poate mai bine plasată. Dar ştiu că l-a pocnit zdravăn! El a înjurat şi s-a repezit la ea, însă eu l-am oprit şi fata a reuşit să scape. Rămaşi singuri, am început să ne certăm; i-am spus tot ce adunasem în timp împotriva lui; i-am spus că e o nulitate jalnică, un ordinar şi că nu are nicio brumă de idee în cap. Ca răspuns, m-a înjurat... (odată îi spusesem că sunt copil nelegitim), apoi ne-am scuipat şi de atunci nu l-am mai văzut. În seara aceea am fost foarte supărat, a doua zi - mai puțin, iar a treia zi am uitat tot. Şi ce credeți, chiar dacă uneori îmi venea în minte fata aceea, asta se-ntâmpla cu totul fără motiv şi fugitiv. Abia la vreo două săptămâni de la venirea mea la Petersburg mi-am amintit, brusc, această scenă - mi-am amintit-o şi mi-a fost atât de ruşine, încât lacrimi mi-au inundat obrajii. M-am chinuit întreaga seară, întreaga noapte şi, în parte, mă chinui şi acum. La început, n-am putut înțelege cum am putut cădea atât de jos şi atât de ruşinos şi, mai ales, n-am putut înțelege cum de am putut uita întâmplarea respectivă, cum de nu mi-a fost

ruşine şi nu m-am căit. Doar acum mi-am dat seama cum stau lucrurile: vina pentru toate acestea se afla în „idee”. Pe scurt, de aici trag direct concluzia că, având în minte ceva nemişcat, ceva permanent, plin de forță, ceva care te acaparează cu totul, cumva te îndepărtezi de toată lumea, te trezeşti într-un pustiu şi tot ce ți se întâmplă trece doar pe lângă, e departe de lucrul acela principal. Chiar şi impresiile sunt receptate deformat. Şi, în afară de aceasta, important este că totdeauna ai o justificare. Cât n-am chinuit-o pe mama în tot acest timp, cât de ruşinos mi-am părăsit sora. „Ei şi, eu am o «idee», iar toate celelalte sunt fleacuri” - iată ce-mi tot spuneam. Eram eu însumi jignit de către unii, şi încă tare jignit, dar plecam ofensat şi-mi spuneam: „Ei şi, sunt josnic, dar am o «idee» şi ei nu ştiu nimic despre ea”. „Ideea” mă consola de ruşine şi de nimicnicie; dar şi toate mizeriile mele parcă se ascundeau de la sine sub idee; ca să spun aşa, ea făcea ca totul să fie uşor, dar îmi şi punea un văl în fața ochilor; o asemenea înțelegere confuză a întâmplărilor şi a lucrurilor poate compromite, desigur, chiar „ideea” în sine, fără să mă vorbim de celelalte.

Acum, cealaltă anecdotă.

Pe 1 aprilie anul trecut, Maria Ivanovna îşi serba ziua. Seara au venit câțiva oaspeți, foarte puțini. Deodată, intră gâfâind Agrafena şi anunță că în coridorul din fața bucătăriei plânge un prunc părăsit... şi că ea nu ştie ce să facă. Vestea a tulburat pe toată lumea, s-au dus cu toții acolo şi-au văzut un coşuleț, iar în coşuleț - o fetiță de vreo trei-patru luni care plângea. Am luat coşulețul şi l-am dus în bucătărie. Am găsit în el un bilet împăturit: „Dragi binefăcători, ajutați-o cu mila voastră pe fetița botezată Arina: iar eu şi fetița mea ne vom trimite veşnic lacrimile către Cel-de-Sus, rugându-l să vă facă fericiți. Vă felicităm amândouă pentru ziua onomastică. Nişte oameni pe care

nu-i cunoaşteţi”. Atunci, Nikolai Semionovici, pe care-l respectam mult, m-a mâhnit foarte tare; şi-a luat o expresie serioasă şi a hotărât să trimită imediat fetiţa la un orfelinat. M-am întristat foarte mult. Trăiau foarte modest, dar nu aveau copii şi Nikolai Semionovici era foarte mulţumit de această situaţie. Eu am scos-o cu grijă pe Arişka din coşuleţ şi am ridicat-o, ţinând-o de umeri; din coş s-a ridicat mirosul acid şi intens pe care-l au sugarii neîmbăiaţi mult timp. Discutând cu Nikolai Semionovici, l-am anunţat pe neaşteptate că iau eu fetiţa pe cheltuiala mea. Acesta a început să se opună destul de hotărât, cu toate că era un om blând, şi, deşi şi-a terminat argumentele cu o glumă, intenţia de a da fetiţa la orfelinat a rămas în picioare. Dar totul s-a petrecut cum am vrut eu. În aceeaşi curte, în alt corp de clădire, stătea un tâmplar foarte sărac, un om deja în vârstă şi beţiv; dar femeii lui, deloc bătrână şi foarte sănătoasă, nu demult îi murise un prunc şi, ceea ce e mai important, unicul ei copil, născut după opt ani de căsnicie; era tot o fetiţă şi, printr-o stranie coincidenţă fericită, se numea tot Arinocika. Spun fericită pentru că, pe când discutam în bucătărie, această femeie a auzit ce s-a întâmplat, a venit în fugă şi, când a aflat că o cheamă Arinocika, s-a înduioşat. Mai avea încă lapte, şi-a descoperit sânul şi a pus copilul să sugă. M-am apropiat de ea şi am început s-o rog să-l ia ea, promiţându-i că voi plăti pentru el în fiecare lună. Femeia se temea că soţul nu va fi de acord, dar a luat-o pentru o noapte. Dimineaţă, soţul mi-a transmis că era de acord şi a cerut opt ruble pe lună, iar eu i-am plătit pe loc pentru prima lună anticipat; acesta a băut banii imediat. Zâmbind straniu, Nikolai Semionovici a fost de acord să garanteze pentru mine în faţa tâmplarului că neapărat cele opt ruble vor fi plătite lunar de mine. Am vrut să-i dau lui Nikolai Semionovici cele şaizeci de ruble ale

mele pentru a avea bani la îndemână, dar acesta n-a acceptat; ştia că am bani şi avea încredere în mine. Această delicateţe a lui a netezit cearta noastră de mai înainte. Maria Ivanovna nu spunea nimic, dar era uimită cum de-mi asum o asemenea grijă. Le-am preţuit îndeosebi delicateţea de a nu râde niciun pic de mine, ci, dimpotrivă, de a privi chestiunea serios, aşa cum se şi cădea. În fiecare zi, treceam pe la Daria Radivonovna de vreo două-trei ori, iar, după o săptămână, în secret, ca să nu vadă soţul ei, i-am dăruit încă trei ruble. Cu celelate trei ruble, am cumpărat o plăpumioară şi scutece. Dar după zece zile, deodată, Rinocika s-a îmbolnăvit. Am adus imediat un doctor, acesta i-a recomandat ceva şi ne-am agitat toată noaptea, chinuind micuţa cu medicamentul lui greţos. A doua zi, doctorul a spus că deja e prea târziu şi, la rugăminţile mele - de fapt, la reproşurile mele -, a pronunţat evaziv: „Nu sunt Dumnezeu”. Limba fetiţei, buzişoarele ei şi gura întreagă s-au acoperit de o spuză albă, iar către seară micuţa a murit, privindu-mă fix cu ochii ei mari negri, de parcă înţelegea ce se întâmplă. Nu înţeleg cum de nu mi-a venit în minte s-o fotografiez aşa, moartă. Puteţi să credeţi sau nu, dar în acea seară n-am plâns, ci pur şi simpul am urlat, lucru pe care nu-l mai făcusem înainte, astfel că Maria Ivanovna a fost nevoită să mă consoleze, din nou fără niciun semn de ironie din partea ei sau a lui. Tâmplarul i-a făcut un sicriaş; Maria Ivanovna l-a căptuşit cu mătase, a pus o perniţă, iar eu am cumpărat flori şi le-am presărat peste fetiţă; aşa s-a dus bietul meu vis pe care, nu ştiu dacă mă credeţi, nu-l pot uita nici astăzi. N-a trecut mult timp şi această întâmplare aproape neaşteptată m-a făcut să cad pe gânduri. Desigur, cu Rinocika m-am descurcat fără mulţi bani: m-au costat treizeci de ruble sicriaşul, înmormântarea, doctorul, florile şi plata către Daria

Rodivonovna. Plecând la Petersburg, aceşti bani i-am pus la loc din cele patruzeci de ruble trimise de Versilov pentru drum şi din vânzarea câtorva lucruri înainte de plecare, astfel că întregul meu „capital” a rămas intact. „Dar - m-am gândit eu - dacă am să mă tot abat din drum, n-am să ajung prea departe.” Din istoria cu studentul a reieşit că „ideea” mă poate duce până la confuzia impresiilor şi mă poate ține departe de realitatea curentă. Din istoria cu Rinocika reieşea contrariul, că niciun fel de „idee” nu mă poate sustrage din realitate (în orice caz, pe mine) în aşa măsură încât să nu mă las oprit de un fapt covârşitor şi să nu jerftesc pe loc tot ce, ani la rând, am făcut pentru „idee”. Ambele concluzii erau la fel de valabile.

Capitolul VI

I

Speranțele mele nu s-au împlinit pe deplin - nu le-am găsit singure acasă: chiar dacă Versilov lipsea, la mama venise Tatiana Pavlovna - era, totuşi, un străin. Jumătate din buna mea dispoziție s-a evaporat pe loc. Uimitor ce rapid îmi schimb dispoziția în asemenea situații; e suficient un fir de păr sau un fir de nisip pentru a alunga binele şi a-l înlocui cu ceva rău. Din păcate, stările mele proaste nu dispar tot aşa de repede, deşi nu sunt ranchiunos. Când am intrat, mi s-a părut că mama a întrerupt brusc o discuție destul de însuflețită pe care o purta cu Tatiana Pavlovna. Sora mea se întorsese de la lucru cu un minut înainte de a veni eu şi încă nu ieşise din camera ei.

Locuința avea trei camere: camera în care de obicei stăteam cu toții, camera din mijloc sau salonul, era destul de mare şi aproape elegantă. Se aflau acolo nişte canapele moi, roşii, însă foarte uzate (Versilov nu suporta husele), câteva covoare, mese şi măsuțe inutile. În dreapta, era camera lui Versilov, mică şi îngustă, cu o singură fereastră; avea acolo o măsuță de scris într-o stare jalnică, pe care stăteau aruncate câteva cărți nefolosite şi un vraf de hârtii uitate, iar în fața mesei - un nu mai puțin jalnic fotoliu moale, desfundat, cu un arc rupt ieşit în afară, din cauza căruia Versilov gemea şi înjura. În acest cabinet, pe o canapea moale şi tot desfundată i se aşternea patul; Versilov ura acest cabinet şi, pare-se, nu făcea nimic în el, preferând să rămână în salon ore întregi, fără să facă ceva. În stânga salonului se afla o cămăruță la fel de mică unde dormeau mama şi sora mea. În salon se intra dintr-un coridor al cărui capăt dădea într-o bucătărie, unde stătea

bucătăreasa Lukeria care, atunci când gătea, fără să se sinchisească umplea cu miros de ulei ars toată casa. Erau clipe când Versilov îşi blestema soarta cu glas tare din cauza acestui miros de bucătărie şi, în privința asta, eram pe deplin de acord cu el; şi eu urăsc aceste mirosuri, deşi ele nu pătrundeau până la mine: eu locuiam sus la mansardă, sub acoperiş, şi ajungeam acolo pe o scăriță îngrozitor de abruptă şi de scârțâitoare. Aveai ce vedea acolo - o fereastră semiovală, un tavan extrem de jos, o canapea cu fața de muşama pe care Lukeria îmi aşternea un cearşaf şi-mi punea o pernă; aveam ca mobilier doar două obiecte: o masă simplă din scânduri şi un scaun împletit găurit.

Totuşi, în casă se mai păstrau resturi din luxul de altădată; de exemplu, în salon era o lampă de porțelan frumoasă, iar pe perete atârna o gravură mare, minunată, făcută după Madonna de la Dresda, în timp ce pe peretele opus se afla o fotografie scumpă, de dimensiuni uriaşe, a uşilor de bronz de la Catedrala din Florența. În aceeaşi cameră, în colț, era un chivot mare cu icoane vechi de familie, dintre care una (cea a tuturor sfinților), pe care voiseră s-o amaneteze, era ferecată în argint aurit, iar alta (icoana Maicii Domnului) avea un acoperământ de catifea, cusut cu perle. În fața icoanelor atârna candela care se aprindea la fiecare sărbătoare. Față de icoane, mai exact față de semnificația lor, Versilov se arăta indiferent şi doar câteodată se încrunta, evident iritat din cauza luminii reflectate de ferecătura aurită, plângându-se că-l deranjează la ochi, dar nu-i interzicea mamei să aprindă candela. De obicei, intram tăcut şi mohorât, privind undeva într-un colț, iar când intram, nici măcar nu salutam. Todeauna mă întorceam înainte de ora aceasta şi-mi serveau prânzul la mine, sus. Acum, când am intrat, am spus pe neaşteptate: „Bună ziua, mamă”, lucru pe care nu-l

mai făcusem înainte, dar, de ruşine, nu m-am încumetat să mă uit la ea şi m-am aşezat în colţul opus al camerei. Eram foarte obosit şi nu-mi stătea mie gândul la asta.

- Văd că needucatul acesta continuă să intre în casă la fel de nepoliticos ca pe vremuri, mă bodogăni Tatiana Pavlovna; îşi permitea de mult să-mi spună cuvinte de ocară, între mine şi ea asta devenise ceva obişnuit.

- Bună ziua..., răspunse mama cumva fâstâcită că am salutat-o. Mâncarea e gata de mult, adăugă ea, oarecum vinovată, doar supa să se fi răcit, iar pârjoale o să cer imediat... Dădu să se ridice în grabă ca să meargă la bucătărie şi-atunci, pentru prima dată în luna aceea, mi s-a făcut ruşine că sare imediat să mă servească, deşi până atunci pretinsesem asta.

- Mulţumesc mult, mamă, am prânzit deja. Dacă nu deranjez, am să mă odihnesc puţin aici.

- Vai, cum să nu... desigur, stai...

- Nu-ţi face griji, mamă, n-am să mai fiu obraznic cu Andrei Petrovici, am spus eu dintr-o suflare...

- Ah, Doamne, ce nobil din partea lui! strigă Tatiana Pavlovna. Sonia, scumpo, nu cumva i te adresezi tot cu „dumneata”? Dar cine-i el să i se arate asemenea respect, şi încă din partea mamei lui! Ia te uită, te-ai pierdut cu totul în faţa lui, ruşine!

- Mi-ar face plăcere ca dumneata, mamă, să mi te adresezi cu „tu”.

- Vai, prea bine, sigur, aşa am să fac, spuse imediat mama. Eu, eu nu întotdeauna... Ei, de-acum înainte aşa am să fac.

S-a îmbujorat toată. Categoric, uneori, faţa ei devenea extrem de frumoasă... Avea un chip naiv, dar deloc simplu, cam palid, slăbuţ. Obrajii erau foarte traşi, chiar se scobiseră, iar pe frunte începeau să se adune riduri, în timp

ce la ochi nu avea nicio cută; ochii ei, destul de mari şi sinceri, aveau în ei mereu o lumină liniştită şi timidă care m-a atras la ea încă din prima zi. Îmi mai plăcea că pe fața ei nu era nici urmă de tristețe sau de disperare; dimpotrivă, expresia ei ar fi fost mai curând veselă, dacă n-ar fi fost îngrijorată atât de des, uneori fără motiv, speriindu-se şi luând-o din loc din nimic sau ascultând cu teamă vreo discuție ca să se convingă în final că totul e bine. Totul este bine însemna pentru ea că „totul e ca înainte”. Doar-doar să nu se schimbe nimic, doar-doar să nu se întâmple ceva nou, fie şi ceva fericit!... S-ar putea crede că, în copilărie, a speriat-o ceva foarte tare. În afara ochilor, îmi mai plăcea ovalul feței ei prelungi şi mi se părea că, de-ar fi avut pomeții o idee mai puțin largi, nu numai în tinerețe, dar şi acum ar putea fi considerată o frumusețe. Acum nu avea mai mult de treizeci şi nouă de ani, dar în părul ei blond închis deja se arătau firele albe.

Tatiana Pavlovna o privi cu mare indignare.

- Pentru mucosul ăsta! Să tremuri aşa în fața lui! Eşti de tot râsul, Sofia; mă superi tare, să ştii!

- Ah, Tatiana Pavlovna, de ce te porți cu el aşa? Cred că glumeşti, nu-i aşa? adăugă mama, întrezărind pe fața Tatianei Pavlovna o umbră de zâmbet.

Pe Tatiana Pavlovna, uneori, chiar n-o puteai lua în serios când te certa, însă ea i-a zâmbit (dacă zâmbet a fost acela) doar mamei, pentru că-i plăcea nespus bunătatea ei şi pentru că, fără îndoială, observase cât era de fericită pentru că mă arătasem ascultător.

- Cum să nu mă supăr, Tatiana Pavlovna, când te arunci aşa asupra oamenilor, şi încă exact atunci când, intrând, am spus „buna ziua, mamă”, lucru care nu mi s-a mai întâmplat până acum, găsii eu de cuviință să ripostez într-un sfârşit.

- Ca să vezi, se aprinse ea imediat, nu cumva dumnealui consideră că a făcut cine ştie ce faptă minunată? Te pomeneşti că ar trebui să stea în genunchi în fața ta pentru că o dată în viață ai fost respectuos? Ca să vezi respect! Ce tot te uiți pe de lături când intri? Ce, crezi că nu ştiu cum îți dai drumul în fața ei? Puteai să-mi dai şi mie binețe, doar te-am înfăşat şi te-am botezat.

Se-nțelege că n-am catadicsit să răspund. În clipa aceea tocmai intra sora mea şi imediat m-am întors spre ea:

- Liza, l-am văzut pe Vasin astăzi şi m-a întrebat de tine. Îl cunoşti?

- Da, l-am cunoscut la Luga, anul trecut, îmi răspunse ea firesc, aşezându-se lângă mine şi privindu-mă duios.

Nu ştiu de ce, mi s-a părut că a roşit când i-am vorbit de Vasin. Sora mea era blondă, de o nuanță deschisă, cu părul diferit complet de al mamei sau al tatei; dar ochii, ovalul feței erau aproape ca la mama. Avea un nas foarte drept, scurt şi regulat; dar mai avea ceva special: nişte pistrui mărunți pe față, pe care nu-i puteai vedea la mama. Din Versilov avea foarte puțin, poate doar zveltețea corpului, statura înaltă şi ceva încântător în mers. Cu mine nu semăna deloc; eram la polul opus.

- Îl ştiu pe dumnealui de trei luni, adăugă Liza.

- Te referi la Vasin când spui „dumnealui", Liza? Trebuie să spui „el", nu „dumnealui". Surioară, scuză-mă că te corectez, dar sunt mâhnit să văd că s-a neglijat să ți se spună asta până acum.

- E-o josnicie să spui asta de față cu mama ta, izbucni din nou Tatiana Pavlovna. Şi nu-i adevărat, n-au neglijat-o deloc.

- N-am spus nimic de mama, am intervenit eu dur. Să ştii, mamă, că eu o consider pe Liza o imagine a dumitale; ai făcut din ea aceeaşi minune de bunătate şi de caracter, cum

ai fost, eşti şi vei fi în veci dumneata însăți… Vorbeam doar de lustrul exterior, de toate aceste fleacuri de societate care, totuşi, sunt necesare. Sunt indignat că, văzând că îi spui lui Vasin „dumnealui” şi nu „el”, Versilov nu te-a corectat - atât e de plin de sine şi de indiferent față de noi. Asta mă scoate din fire!

- El însuşi e un urs şi-i învață pe alții politețea. Să nu îndrăzneşti, domnule, ca, de acum înainte, să mai spui în prezența mamei tale: „Versilov”; nici în prezența mea, nu suport! mă şfichiui Tatiana Pavlovna.

- Mamă, astăzi am primit salariul, cincizeci de ruble, ia-i, te rog, uite-i!

M-am apropiat şi i-am dat banii; ea s-a tulburat imediat.

- Ah, nu ştiu ce să fac… cum să-i iau? spuse ea, parcă temându-se să se atingă de bani.

Nu înțelegeam.

- Dă-mi voie, mamă, dacă mă considerați fiul şi fratele vostru, atunci…

- Vai, sunt vinovată în fața ta, Arkadi; ți-aş mărturisi ceva, dar tare mă tem…

Spunea asta zâmbind timid şi politicos; din nou nu înțelegeam şi am întrerupt-o:

- Să nu uit, mamă, ştiți că astăzi, la tribunal, s-a dat verdictul în afacerea lui Andrei Petrovici cu Sokolski?

- Ştiam eu! exclamă ea şi, de spaimă, întinse înainte mâinile unite a rugăciune (era gestul ei).

- Astăzi? tresări puternic Tatiana Petrovna. Nu se poate, ne-ar fi spus. Ție ți-a spus ceva despre asta? se întoarse ea către mama.

- Ah, nu, nu mi-a spus că se va-ntâmpla astăzi. Dar toată săptămâna asta am fost îngrijorată. Chiar de-ar fi pierdut, aş fi făcut o rugăciune apoi, numai să scăpăm de toate astea şi să fie totul ca înainte.

- Deci nu ți-a spus nici dumitale, mamă! izbucnii eu. Ce om! Iată o dovadă de indiferență şi de orgoliu; ce vă spuneam eu mai adineaori?

- Cum s-a sfârşit, ce s-a hotărât? tăbărî pe mine Tatiana Pavlovna. Dar spune odată!

- Uite-l în persoană! Poate vă spune el, le-am anunțat eu auzindu-i paşii în coridor şi m-am aşezat rapid lângă Liza.

- Frate, pentru Dumnezeu, fie-ți milă de mama, fii răbdător cu Andrei Petrovici… îmi şopti sora.

- Voi fi, voi fi, tocmai de aceea m-am întors, şi-o strânsei de mână.

Liza mă privi cu mare neîncredere, şi pe bună dreptate.

II

El intră foarte mulțumit de sine, atât de mulțumit, că nu găsea de cuviință să-şi ascundă starea. De fapt, în ultimul timp se obişnuise să se desfăşoare în fața noastră fără niciun pic de ceremonie, nu doar când era indispus, ci chiar în situații comice, lucru de care oricine se teme; era convins că vom înțelege totul, absolut totul. În ultimul an, cum observase Tatiana Pavlovna, Versilov devenise foarte neglijent cu ținuta lui; mergea îmbrăcat foarte curat, dar cu lucruri vechi şi lipsite de cochetărie. E adevărat, era dispus chiar să poarte aceeaşi lenjerie două zile, ceea ce o mâhnea mult pe mama; asta se considera un fel de jertfă şi întregul grup de femei devotate vedeau în gest un eroism. Purta totdeauna pălării moi, cu borul larg, negre; când, ajuns la uşă, îşi scotea pălăria, un val din părul lui foarte des, dar deja bine încărunțit, se ridica spre vârful capului. Îmi plăcea să-i privesc părul când îşi scotea pălăria.

- Bună ziua; văd că sunteți toți; chiar şi el - şi se uită spre mine - e de față. I-am auzit vocea încă de pe hol. Mă vorbea de rău, nu-i aşa?

Un semn al bunei sale dispoziții era atunci când începea să glumească pe seama mea. Eu nu răspundeam, se-nțelege. Intră Lukeria cu un pachet mare de cumpărături pe care-l puse pe masă.

- Victorie, Tatiana Pavlovna! Am câştigat la tribunal, iar să facă apel prinții sigur n-o să se încumete. Mi s-a dat câştig de cauză! Imediat am găsit de unde să împrumut o mie de ruble. Sofia, lasă lucrul, nu-ți strica ochii. Liza, vii de la lucru?

- Da, tată, îi răspunse Liza cu blândețe.

Ea îi spunea „tată”; eu nu voiam să fac asta pentru nimic în lume.

- Obosită?

- Obosită.

- Lasă munca, nu te duce mâine la lucru; nu te mai duce deloc.

- Tată, aşa o să-mi fie mai greu.

- Te rog... Nu-mi place deloc când femeile lucrează, Tatiana Pavlovna.

- Cum adică să nu lucreze? Femeia să nu lucreze!...

- Ştiu, ştiu, toate astea sunt minunate şi adevărate, sunt de acord din capul locului; dar mă refeream în special la lucrul de mână. Închipuiți-vă că de asta este legată una din impresiile mele din copilărie, dureroase sau, mai curând, deformate. Din amintirile mele de la vârsta de cinci-şase ani, iată ce-mi revine în minte cel mai adesea - cu dezgust, desigur: în jurul mesei, un conclav de femei deştepte, severe şi serioase, înconjurate de foarfeci, pânzeturi, modele şi desene la modă. Îşi spun toate părerea şi se gândesc, clătinând încet din cap şi pline de importanță, calculând şi măsurând, gata să treacă la croit. Toate aceste persoane care mă iubesc mult, brusc, devin necruțătoare; cum fac o poznă, cum mă dau afară. Chiar şi biata mea dădacă ascultă de ele ca de bunul Dumnezeu, târându-mă de mână, surdă la strigătele şi la protestele mele. Tocmai această asprime a persoanelor acelora inteligente şi solemnitatea lor dinaintea croitului, nu ştiu de ce, şi astăzi mă chinuie în amintire. Tatiana Pavlovna, îți place foarte mult să croieşti! Oricât ar fi asta de aristocratic, totuşi, îmi place mai mult o femeie care nu lucrează. Nu mă refer la tine, Sofia... Cum ai putea crede! Şi fără asta, femeia e o mare forță. Doar ştii asta, Sonia. Ce părere ai dumneata, Arkadi Makarovici, probabil eşti indignat?

- Nu, nici pomeneală, am răspuns eu. E frumoasă îndeosebi expresia că femeia e o mare forță, deşi n-am

înțeles de ce ai legat asta de muncă. Iar că nu poți să nu muncești când nu ai bani, asta o știi și dumneata.

- Dar acum s-a sfârșit, îi spuse el mamei care strălucea toată (când Versilov mi se adresase mie, tresărise puternic). În orice caz, măcar un timp aş vrea să nu vă mai văd cu lucrul de mână, vă rog eu. Tu, Arkadi, ca tânăr al timpurilor noastre, probabil ești puțin socialist; dar crede-mă, dragul meu, cei care iubesc lenea cel mai mult sunt și cei care muncesc fără răgaz.

- Poate odihna, nu lenea.

- Nu, exact lenea, pauza deplină; în asta stă idealul! Am cunoscut un veșnic truditor, deși nu era din popor; era un om destul de educat și putea să gândească la modul general. Toată viața lui a visat, cu duioșie și fiind dedicat cu totul muncii, să trândăvească complet, s-ar putea spune, ducând idealul la absolut - până la independența absolută, până la libertatea totală a visului și a contemplației pasive. Așa s-au petrecut lucrurile până ce, din cauza muncii, s-a șubrezit de tot; nu s-a mai putut face nimic, a murit la spital. Uneori, în mod serios, sunt gata să conchid că oamenii leneși, dintre cei nobili, bineînțeles, au născocit voluptățile muncii. Asta este una dintre *„ideile de la Geneva”*[44] de la sfârșitul veacului trecut. Tatiana Pavlovna, acum trei zile am decupat din ziar un anunț, iată-l (a scos un petic de hârtie din buzunarului de la jiletcă) - aparține unuia dintre acei „studenți” fără număr care știu limbi clasice și matematică, dispuși să plece pretutindeni, să locuiască la mansardă sau oriunde. Ascultați: „Profesoară

---

[44] Este vorba de ideile despre egalitatea și puterea poporului, dezvoltate de J.J. Rousseau (1712-1778), originar din Geneva. În cartea sa *Contractul social*, Rousseau a imaginat un stat ideal în care sunt respectate drepturile poporului, libertatea omului și dreptul său la muncă, în care proprietatea care n-a fost dobândită prin muncă este socotită un furt.

pregătesc pentru orice şcoală (auziți, pentru toate!) şi dau lecții de aritmetică” - un singur rând, dar clasic! Pregăteşte pentru şcoli - asta ar însemna, desigur, şi la aritmetică. Dar nu, ea pune aritmetica aparte! Asta, asta înseamnă foame curată, este ultimul grad de sărăcie. E cutremurătoare tocmai această stângăcie a ei; probabil că niciodată nu s-a pregătit să devină profesoară şi e foarte puțin probabil să fie în stare să învețe pe cineva ceva. Dar, chiar de-i vine să se spânzure, merge cu ultima ei rublă la ziar şi anunță că pregăteşte pentru toate şcolile şi, pe deasupra, că dă lecții de aritmetică. *Per tutto mundo e in altri siti.*[45]

- Ah, Andrei Petrovici, trebuie ajutată! Unde locuieşte? întrebă Tatiana Pavlovna.

- Ei, sunt mulți ca ea! El puse hârtia în buzunar. În punga aceasta sunt bunătăți pentru tine, Liza, şi pentru dumneata, Tatiana Pavlovna; Sofiei şi mie nu ne plac dulciurile. Poftim, şi pentru tine, tinere. Le-am cumpărat eu însumi la *Eliseev* şi la *Ballet*[46]. Am „răbdat de foame” prea mult, cum spune Lukeria. (N.B.: Niciodată, nimeni nu a răbdat la noi de foame). Aveți aici struguri, bomboane, prăjituri *ducesse* şi tartă cu căpşuni. Am luat chiar şi un lichior minunat. Şi alune. Tatiana Pavlovna, e curios că din copilărie îmi plac alunele, şi încă din cele mai simple. Liza îmi seamănă; şi ei îi place să spargă alune ca o veveriță. Nimic nu mă încântă mai mult, Tatiana Pavlovna, ca uneori, din întâmplare, amintindu-mi de copilărie, să-mi închipui că sunt în pădure, într-un tufiş unde culeg eu însumi alune… Zilele sunt aproape de toamnă, dar sunt luminoase, uneori e aşa de proaspăt aerul, te cufunzi în adânc de pădure, rătăceşti prin ea, miroase a frunze… Arkadi

[45] În toată lumea şi în alte locuri (în it. în orig.).

[46] Eliseev - proprietar al unui mare grup de magazine alimentare; Ballet - cofetărie moscovită renumită.

Makarovici, oare văd o undă de simpatie în privirea dumitale?

- Primii mei ani din copilărie i-am petrecut tot la țară.

- Cum asta, parcă ai stat la Moscova... dacă nu greşesc.

- A stat la Andronikovi la Moscova când ai venit dumneata. Dar până atunci a stat la răposata mătuşa dumitale, la Varvara Stepanovna, la țară, îl asigură Tatiana Pavlovna.

- Sofia, uite banii, pune-i bine. Zilele acestea mi s-au mai promis cinci mii.

- Pesemne, prinților nu li s-a lăsat nicio speranță? întrebă Tatiana Pavlovna.

- Niciuna, Tatiana Pavlovna.

- Totdeauna am fost de partea dumitale, Andrei Petrovici, de partea tuturor celor dragi dumitale, şi am fost un prieten al casei. Dar, chiar dacă prinții îmi sunt străini, vede Dumnezeu, mi-e milă de ei. Nu te supăra, Andrei Petrovici.

- Nu intenționez să împart cu nimeni, Tatiana Pavlovna.

- Desigur, doar îmi cunoşti gândurile, Andrei Petrovici; ei ar fi întrerupt acțiunea în justiție dacă dumneata acceptai de la început să împărțiți pe jumătate; acum, desigur, e târziu. Dar nu cutez să judec... Am spus-o doar pentru că e sigur că răposatul nu i-ar fi exclus din testamentul său.

- Nu numai că nu i-ar fi exclus, dar le-ar fi lăsat lor totul, iar mie nu mi-ar fi lăsat nimic dacă ar fi ştiut cum să procedeze şi cum să redacteze un testament; dar acum de partea mea este legea, şi basta. Nu pot şi nici nu vreau să împart cu ei, Tatiana Pavlovna, şi cu asta să încheiem discuția.

A spus asta chiar cu răutate, lucru ce i se întâmpla rar. Tatiana Pavlovna n-a mai comentat. Mama şi-a plecat ochii, întristată; Versilov ştia că ea gândeşte ca Tatiana Pavlovna.

„Aici e vorba de palma primită la Ems”, mi-am spus eu. Documentul pe care-l găsise Kraft şi care se afla acum în mâinile mele ar fi avut o soartă tristă dacă ar fi căzut în mâinile lui Versilov. Brusc, am avut senzația că toate astea mă apasă; acest gând, asociat cu celelalte, m-a iritat peste poate.

- Arkadi, aş vrea să te îmbraci mai bine, dragul meu. Nu spun că eşti îmbrăcat prost, dar, gândindu-mă la viitor, ți-aş putea recomanda un croitor francez bun, foarte cinstit şi cu gust.

- Te-aş ruga să nu-mi mai faci niciodată asemenea recomandări, izbucnii eu.

- Ce s-a întâmplat?

- Desigur, eu nu văd nimic înjositor în asta, dar nu suntem în armonie, ci dimpotrivă, suntem în dezacord, pentru că de mâine chiar voi înceta să mai merg la prinț, odată ce acolo nu-i rost de nicio slujbă pentru mine...

- Dar slujba e că mergi acolo şi stai cu el!

- Dar e umilitor.

- Nu înțeleg; dar dacă eşti atât de sensibil, nu lua bani de la el, doar du-te acolo. Îl vei mâhni nespus; el s-a ataşat deja de tine, fii convins de asta... Dar faci cum vrei...

Se vedea că e nemulțumit.

- Spuneai să nu cer plată, dar, tocmai din cauza dumitale, astăzi am făcut o ticăloşie: nu m-ai prevenit de nimic, iar eu i-am cerut chiar astăzi salariul pe o lună.

- Ai vrut tu să faci aşa. Eu, ca să spun drept, nu mă gândeam c-ai să-l ceri. Ce eficienți sunteți voi, cei de acum! Nu mai există tineret, Tatiana Pavlovna.

Se enervase cumplit, dar şi eu eram supărat foc.

- Ar fi trebuit să închei socotelile cu dumneata... m-ai pus într-o situație, de nu mai ştiu ce să fac acum.

- Fiindcă veni vorba, Sofia, dă-i înapoi imediat lui Arkadi

cele şaizeci de ruble. Iar tu, dragul meu, nu fi supărat că te-ai grăbit să fii calculat. Văd după fața ta că ai în cap o afacere şi că ai nevoie… de un capital care să circule… sau ceva în genul acesta.

- Nu ştiu ce exprimă fața mea, dar nu mă aşteptam deloc ca mama să îți vorbească de banii ăştia, cu toate că o rugasem atât să nu o facă, am spus eu, privind spre mama cu ochii scăpărând. Nu pot spune cât de jignit eram.

- Arkaşa, scumpul meu, iartă-mă, pentru Dumnezeu, nu puteam să nu-i spun…

- Dragul meu, să nu-i porți pică pentru că mi-a dezvăluit secretele tale, se întoarse el spre mine, doar ştii că a fost cu bună intenție. Mama a vrut pur şi simplu să se laude cu sentimentele fiului ei. Dar crede-mă, şi fără asta mi-aş fi dat seama că eşti un capitalist. Toate secretele îți stau scrise pe fața cinstită. El are „ideea” lui, Tatiana Pavlovna, ți-am spus eu.

- Să lăsăm fața mea cinstită, am continuat eu nervos. Ştiu că uneori dumneata vezi lucrurile până în adânc, deşi alteori nu vezi nici până-n vârful nasului. Întotdeauna m-a uimit puterea dumitale de pătrundere. Ei da, am „ideea” mea. Faptul că te-ai exprimat aşa e o întâmplare, desigur, dar nu mă tem să recunosc: am o „idee”. Nu mă tem şi nu mi-e ruşine.

- Important e să nu-ți fie ruşine.

- Şi totuşi, dumitale n-am să ți-o dezvălui niciodată.

- Adică nu mă crezi demn să-mi spui. Nu trebuie, dragul meu, ştiu deja esența ideii tale; în orice caz, aceasta ar fi: *M-oi ascunde în pustiu…*[47] Tatiana Pavlovna, am impresia că el vrea să devină un Rotschild sau ceva pe aproape şi să

[47] Primul vers dintr-un cântec popular rus care, alături de altele, a fost publicat în *Culegere de cântece* (1770), antologie alcătuită de M.D. Ciulkov.

se retragă în măreția lui. Desigur, mie şi dumitale ne va fixa mărinimos o pensie - poate că la mine nici n-o să se gândească -, dar, în orice caz, sigur e că va trece pe lângă noi ca un meteorit. Ca luna nouă: abia răsare, că şi apune.

Am tresărit în sinea mea. Desigur, era o întâmplare: nu ştia nimic şi nu despre asta vorbea, deşi l-a pomenit pe Rotschild; dar cum de-a putut să-mi descrie atât de bine sentimentele: s-o rup cu ei şi să mă depărtez? A ghicit totul dinainte şi a vrut să murdărească tragismul situației cu cinism. Era foarte furios, nu-ncape nicio îndoială.

- Mamă! Iartă-mi ieşirea, mai ales că de Andrei Petrovici se pare că nu-i chip să te ascunzi, am început eu să râd forțat, străduindu-mă să întorc totul în glumă, măcar pentru o clipă.

- Cel mai bine e, dragul meu, că ai început să râzi. Nu-ți vine să crezi cât câştigă cu asta orice om, chiar şi ca aspect. O spun la modul cel mai serios. Tatiana Pavlovna, băiatul ăsta are totdeauna o față de parcă ar cloci ceva atât de important, că i-e şi lui ruşine de propriile gânduri.

- Foarte serios te-aş ruga să fii mai reținut, Andrei Petrovici.

- Ai dreptate, dragul meu; dar trebuie să spunem lucrurilor pe nume o dată pentru totdeauna şi apoi să nu mai revenim la ele. Ai venit de la Moscova doar ca să te revolți - e singurul lucru pe care-l ştim deocamdată despre scopurile venirii tale. De faptul că ai venit să ne dai gata cu ceva anume, se-nțelege că n-am să pomenesc. Apoi, eşti de o lună aici şi te stropşeşti la noi - dar eşti un om, evident, deştept, şi-n această calitate ne arăți că mârâiala ta seamănă cu starea celor care nu pot să se răzbune altcumva pe oameni, când se gândesc la propria nimicnicie. Te ascunzi mereu, dar fața ta cinstită şi obrajii tăi rumeni stau mărturie că ai putea să-i priveşti pe toți în ochi complet

nevinovat. E un ipohondru, Tatiana Pavlovna; nu înțeleg din ce cauză toți sunt acum nişte ipohondri.

- Dacă dumneata n-ai ştiut nici măcar unde-am crescut, cum vrei să ştii de ce sunt ipohondru?

- Iată explicația: te-ai supărat că am putut uita unde ai crescut!

- Ba deloc, nu-mi atribui astfel de prostii. Mamă, Andrei Petrovici m-a lăudat acum o clipă pentru că am râs; să râdem, deci - de ce stăm posomorâți? Vreți să vă spun nişte anecdote despre mine? Cu atât mai mult cu cât Andrei Petrovici nu ştie nimic din aventurile mele.

Fierbeam de mânie. Ştiam că aşa n-o să mai stăm niciodată împreună şi că, odată ieşit din această casă, n-o să mă mai întorc niciodată în ea, de aceea, fiind în preajma acestei despărțiri, n-am mai putut răbda. El însuşi mă provocase la aşa un final.

- Va fi foarte drăguț dacă va fi cu adevărat amuzant, observă el, privindu-mă stăruitor. Ai devenit grosolan acolo unde ai crescut, dragul meu, şi totuşi eşti încă destul de politicos. E foarte drăguț astăzi, Tatiana Pavlovna, şi faci foarte bine că deschizi, în sfârşit, punga aceea.

Dar Tatiana Pavlovna se încruntase; nici măcar nu s-a întors când i-a vorbit, continuând să desfacă punga şi să pună bunătățile pe farfuriile înşirate pe masă. Şi mama stătea complet nedumerită, desigur înțelegând şi presimțind că totul se va sfârşi rău. Soră-mea mă împunse din nou cu cotul.

III

- Pur şi simplu, vreau să vă povestesc, am început eu cu aerul cel mai firesc, cum un tată s-a întâlnit prima dată cu fiul său drag; s-a întâmplat exact „acolo unde ai crescut tu”...

- Dragul meu, dar nu va fi... plictisitor? Doar ştii că *tous les genres*[48]...

- Nu te încrunta, Andrei Petrovici, n-o să spun ce crezi dumneata. Vreau doar ca toţi să râdă.

- Să te-audă Dumnezeu, dragul meu! Ştiu că ne iubeşti pe toţi şi că... n-o să vrei să ne strici seara, îngână el neglijent, cu o veselie forţată.

- Ai ghicit tot de pe faţa mea că te iubesc?

- Da, în parte şi după faţă.

- Atunci, şi eu, uitându-mă la faţa Tatianei Pavlovna, mi-am dat seama că e îndrăgostită de mine. Nu te uita aşa crunt la mine, Tatiana Pavlovna, e mai bine să râzi! E mai bine să râzi!

- Ţi-arăt eu ţie! mă ameninţă ea cu degetul, dar era atât de serioasă, că ameninţarea nu putea să se refere la gluma mea prostească; era o avertizare legată de altceva: „Nu cumva ai de gând să începi?”.

- Andrei Petrovici, oare îţi aminteşti cum ne-am întâlnit noi prima dată în viaţă?

- Am uitat, îţi jur, dragul meu, şi sunt foarte vinovat pentru asta. Mi-amintesc doar că s-a întâmplat foarte demult... dar nu ştiu unde...

- Mamă, îţi aminteşti când ai fost în satul în care am

---

[48] Toate genurile (în fr. în orig.). Un fragment din cuvântul de spirit al lui Voltaire (1694-1778) - „Toate genurile sunt bune în afara celor plicticoase” - publicat în prefaţa sa la propria comedie *Fiul rătăcitor,* apărută în 1738.

crescut, se pare, până la şase sau şapte ani? Ai fost oare în satul acela cândva sau e doar o închipuire de-a mea că te-am văzut acolo pentru prima oară? Am vrut de mult să te întreb asta, dar am tot amânat; acum a venit momentul.

- Cum să nu, cum să nu, Arkaşenka! Doar am fost oaspetele Varvarei Stepanovna de trei ori; prima oară am venit când ai împlinit un anişor, a doua oară - când aveai patru anişori, iar apoi când ai împlinit şase anişori.

- Asta am vrut să te întreb toată luna.

Mama se îmbujoră brusc sub valul rapid de amintiri şi mă întrebă plină de interes:

- Nu cumva, Arkaşenka, îţi aminteşti de mine, cea de atunci?

- Nu-mi amintesc şi nu ştiu nimic clar, dar a rămas în inima mea pentru toată viaţa ceva din chipul dumitale, şi-n plus a rămas conştiinţa că eşti mama mea. Acum văd tot satul acesta ca prin vis, mi-am uitat chiar şi dădaca. Doar mai târziu mi-am amintit puţin de această Varvara Stepanovna, anume că era tot timpul legată la falcă. Îmi mai amintesc nişte copaci uriaşi lângă casă, cred că tei erau, apoi lumina puternică a soarelui în ferestrele deschise, rondul cu flori, o alee, iar pe dumneata, mamă, te văd doar într-o clipită, când m-au împărtăşit odată la biserica de acolo şi când m-ai ridicat ca să primesc darurile şi să sărut potirul; era vara şi un porumbel a străbătut în zbor cupola de la o fereastră la alta…

- Doamne! Chiar aşa a fost! se miră mama plesnind din palme. Şi porumbiţa chiar a fost, îmi amintesc. Ai început să te agiţi în faţa potirului şi ai strigat: „Porumbelul, porumbelul!”.

- Faţa dumitale sau ceva din ea, o expresie, s-a fixat atât de bine în memorie, încât cinci ani mai târziu, la Moscova, te-am recunoscut imediat, deşi nimeni nu mi-a spus atunci

că eşti mama mea. Iar când m-am întâlnit pentru prima dată cu Andrei Petrovici, a fost atunci când m-ați luat de la Andronikovi; la ei am trăit în linişte şi veselie cam vreo cinci ani la rând. Îmi amintesc locuința lor dintr-o clădire de stat, le țin minte până în cele mai mici detalii pe toate acele doamne şi fete care acum au îmbătrânit atât de mult, mi-amintesc şi casa plină, şi pe Andronikov cum aducea din oraş în pachet toate proviziile, păsări, purcei, peşti, şi cum, la masă, în locul soției simandicoase, ne servea el supa în farfurii şi cum râdeam de asta toți cei de la masă, cu el în frunte. Acolo domnişoarele m-au învățat limba franceză, dar cel mai mult îmi plăceau fabulele lui *Krâlov*[49] din care am învățat pe dinafară o mulțime, recitându-i în fiecare zi lui Andronikov câte una când intram în cabinetul lui micuț, fără să-mi pese dacă era ocupat sau nu. Ei, se pare că fabulele astea au şi făcut să ne cunoaştem noi doi, Andrei Petrovici… Văd că începi să-ți aduci aminte.

- Îmi amintesc ceva, dragul meu, tu ai fost cel care mi-a recitat ceva… o fabulă sau din *Prea multă minte strică*? Dar ce memorie ai, totuşi!

- Memorie! De-ar fi aşa! Dar e singurul lucru pe care mi l-am amintit tot timpul.

- Foarte bine, foarte bine, dragul meu! Chiar mi-ai captat atenția.

Zâmbi, iar după el se porniră să zâmbească şi mama şi sora mea. Încrederea a revenit; doar Tatiana Pavlovna, după ce puse pe masă pachetele şi se aşeză într-un colț, continua să mă țintuiască din ochi plini de furie…

- S-a întâmplat, am continuat eu, că într-o bună dimineață prietena mea din copilărie, Tatiana Pavlovna, care totdeauna îşi făcea apariția în viața mea inopinat, ca la

---

[49] I.A. Krîlov (1769-1844), poet şi dramaturg rus, cel mai cunoscut fabulist rus.

teatru, să mă caute şi să mă urce într-o trăsură care m-a dus până la o casă boierească, într-o locuință luxoasă. Te opriseşi atunci la Fanariotova, Andrei Petrovici, în casa ei pustie pe care aceasta ți-o cumpărase cândva; ea însăşi se afla atunci în străinătate. Deşi purtam tot timpul bluze simple, de data aceasta m-au îmbrăcat într-o haină frumoasă, albastră, şi mi-au dat rufărie minunată. Tatiana Pavlovna şi-a făcut de lucru cu mine întreaga zi şi mi-a cumpărat multe lucruri; iar eu umblam prin toate camerele şi mă priveam în toate oglinzile. Ocupat tot cu asta, a doua zi dimineață, cam pe la ora zece, am intrat fără să-mi dau seama la dumneata în cabinet. Te văzusem şi cu o zi înainte, pe când mă aduceau, dar s-a întâmplat doar în fugă, pe scară. Dumneata coborai scara ca să iei trăsura şi să pleci undeva; veniseşi la Moscova singur, după o prea lungă absență şi pentru scurt timp, aşa că erai chemat pretutindeni şi nu prea dădeai pe acasă. Când ne-ai întâlnit pe mine şi pe Tatiana Pavlovna, ai scos doar un „A!” prelung şi ai trecut mai departe.

- Descrie totul cu deosebit drag, observă Versilov, întorcându-se spre Tatiana Pavlovna. Ea întoarse capul fără să răspundă nimic.

- Te văd ca şi când s-ar întâmpla acum, aşa cum erai atunci, înfloritor şi frumos. Ai reuşit să îmbătrâneşti şi să arăți rău după aceşti nouă ani, iertată fie-mi sinceritatea. Dar pe atunci aveai treizeci şi şapte de ani, iar eu te-am privit cu atenție: ce păr uimitor aveai, aproape negru, strălucitor, fără niciun fir alb; mustățile şi favoriții aranjate parcă de un bujutier; nu găsesc alte cuvinte: fața de o paloare mată, nu palidă bolnăvicios ca acum, ci uite, ca a fiicei dumitale, Anna Andreievna, pe care tocmai am avut onoarea s-o vizitez; ochii întunecați şi plini de foc şi buzele strălucitoare, îndeosebi când râdeai. Ai izbucnit în râs,

uitându-te la mine pe când intram; pe atunci puteam înțelege prea puține lucruri, dar zâmbetul dumitale mi-a umplut inima de veselie. În dimineața aceea, erai într-o haină albastru închis de catifea, cu o eşarfă galbenă în jurul gâtului, care cădea pe o cămaşă splendidă, garnisită cu dantelă de Alençon; stăteai în fața oglinzii cu un caiet în mână şi pregăteai, declamând, ultimul monolog al lui *Ceațki*[50], în special ultimul lui strigăt: „Trăsura mea, trăsura!”.

- Ah, Dumnezeule, are dreptate! strigă Versilov. Deşi rămâneam prea puțin la Moscova, din cauza bolii lui Jileiko, m-am apucat să-l joc pe Ceațki la Alexandra Petrovna Vitovtova, pe scena din salonul ei!

- Nu cumva uitaseşi de asta? spuse Tatiana Pavlovna râzând.

- El mi-a adus aminte! Şi recunosc, aceste câteva zile petrecute atunci la Moscova au fost, poate, cele mai fericite din viața mea! Pe atunci, cu toții eram încă atât de tineri… şi toți aşteptam cu atâta foc… Pe atunci, la Moscova, am întâlnit atâta… Dar continuă, dragul meu, ai făcut foarte bine să-mi aminteşti atât de amănunțit…

- Stăteam, te priveam şi deodată am strigat: „Ah, ce bine, un adevărat Ceațki!”. Te-ai întors brusc spre mine şi m-ai întrebat: „Dar cum asta, ştii deja cine este Ceațki?”, după care te-ai aşezat pe canapea şi ai început să-ți bei cafeaua în cea mai bună dispoziție sufletească; îmi venea să te sărut. Atunci ți-am spus că în casă la Andronikov toți citesc mult, că domnişoarele ştiu multe versuri pe de rost şi că din *Prea multă minte strică* joacă frecvent scene, aşa, între ele, că în săptămâna care trecuse în fiecare seară s-a

[50] Personajul principal din comedia lui A.S. Griboedov *Prea multă minte strică*, terminată în 1825 şi publicată în 1833, postum. Piesa a intrat în repertoriul clasic al teatrului rus.

citit din *Povestirile unui vânător*[51], dar că cel mai mult îmi plac fabulele lui Krîlov, pe care le ştiu pe dinafară. Mi-ai cerut să îți recit ceva, iar eu am declamat fabula *Logodnica năzuroasă*: „Logodnica şi-a cunoscut alesul...”

- Exact, exact, acum îmi amintesc tot! exclamă iarăşi Versilov. Dar, dragul meu, mi te amintesc clar şi pe tine: erai un băiat atât de drăguț, chiar isteț, îți jur, şi chiar şi tu ai pierdut mult în aceşti nouă ani.

În acel moment, cu toții, chiar şi Tatiana Pavlovna, au izbucnit în râs. Era clar că Andrei Petrovici a vrut să glumească, „plătindu”-mi cu aceeaşi monedă pentru observația mea răutăcioasă că a îmbătrânit. Toți s-au înveselit; nimic de zis, a spus-o frumos.

- În timp ce recitam, dumneata zâmbeai şi, când am ajuns cam la jumătate, ai sunat şi ai poruncit slugii s-o poftească pe Tatiana Pavlovna care a venit imediat cu o figură atât de veselă că eu, care o văzusem în ajun, acum era să n-o mai recunosc. În prezența ei am început de la capăt *Logodnica* şi am terminat-o cu brio, că zâmbea chiar şi Tatiana Pavlovna, iar dumneata, Andrei Petrovici, ai strigat chiar „bravo!”. Şi ai observat cu entuziasm că de-aş fi recitat *Greierele şi furnica* n-ar fi fost de mirare pentru un băiat atât de deştept ca mine şi de vârsta mea, dar să spun fabula aceasta:

„Logodnica alesul şi-a-ncurcat
Şi nu-i niciun păcat...”

„Ascultă cum zice: «Şi nu-i niciun păcat»!”. Într-un cuvânt, erai în al nouălea cer. Imediat ai început să vorbeşti în franceză cu Tatiana Pavlovna care s-a încruntat pe loc,

[51] *Povestirile unui vânător* (1852), debutul în volum al lui I.S. Turgheniev.

opunându-se şi chiar înfierbântându-se; şi, pentru că nu se poate să-l contrazici pe Andrei Petrovici când vrea el ceva, Tatiana Pavlovna m-a luat şi m-a dus în grabă în camera ei: acolo mi-au spălat din nou fața, mâinile, mi-au schimbat lenjeria, m-au pudrat, chiar mi-au buclat părul. Apoi, spre seară, Tatiana Pavlovna, gătită foc, spre surpriza mea, m-a luat cu ea în trăsură. Am intrat într-un teatru pentru prima dată în viață, la spectacolul de amatori de la Vitovtova; lumânări, lustre, doamne, militari, generali, fete, cortină, şiruri de scaune - nu mai văzusem aşa ceva niciodată în viață. Tatiana Pavlovna a ocupat locul cel mai retras, într-unul din rândurile din spate, aşezându-mă şi pe mine alături de ea. Se-nțelege că acolo erau alți copii ca şi mine, dar eu nu mă mai uitam la nimic altceva, aşteptând cu inima cât un purice spectacolul. Când ai apărut dumneata, Andrei Petrovici, eram încântat, încântat până la lacrimi - de ce şi pentru ce motiv, singur nu înțeleg. Lacrimi de încântare, şi pentru ce? Iată ce m-am întrebat cu durere în toți cei nouă ani care au urmat! Am urmărit comedia fără să mă mişc; n-am înțeles din ea decât că ea l-a trădat, că de el râd oamenii proşti care nu fac nici cât degetul lui mic de la picior. Când, la bal, şi-a spus monologul, am înțeles că e umilit şi jignit, că-i ceartă pe toți oamenii aceia jalnici, dar că este mare, este mare! Desigur, şi pregătirea de la Andronikov m-a ajutat să înțeleg, dar şi jocul dumitale, Andrei Petrovici! Vedeam o scenă pentru prima dată în viață! La deznodământ, când Ceațki strigă: „Trăsura mea, trăsura!" (iar dumneata ai strigat uimitor de convingător), am sărit de pe scaun şi, împreună cu sala întreagă care aplauda furtunos, am aplaudat cât m-au ținut puterile şi am strigat „bravo!". Îmi amintesc bine, exact în acel moment parcă m-ar fi înțepat un ac la spate, mai jos de mijloc; era Tatiana Pavlovna care mă pişca sălbatic, dar eu nu-i

dădeam nicio atenție! Se-nțelege că, imediat după spectacol, Tatiana Pavlovna m-a dus acasă: „Doar n-ai să rămâi să dansezi, şi, din cauza ta, nici eu nu rămân” - mi-ai şuierat în ureche, Tatiana Pavlovna, şi-ai ținut-o aşa tot drumul, în trăsură. Toată noaptea am fost în friguri, iar a doua zi, la ora zece, eram deja lângă cabinetul întredeschis: aveai musafiri şi erai ocupat cu diferite treburi; apoi ai plecat şi nu te-ai întors până noaptea târziu, aşa că nu te-am mai putut vedea! Am uitat ce voiam să-ți spun, probabil că nici atunci nu ştiam exact ce vreau să îți zic, dar voiam cu ardoare să te văd cât mai repede. Însă a doua zi, dimineața, la ora opt, ai binevoit să pleci la Serpuhov; abia ce îți vânduseşi moşia de la Tula ca să-ți plăteşti creditorii, dar îți mai rămăsese ceva destul de consistent, aşa ai ajuns şi la Moscova în care, până atunci, n-ai putut păşi de frica acestora; şi uite că doar acest mitocan de la Serpuhov, doar acest creditor n-a vrut să ia jumătate din datoria pe care o aveai. Tatiana Pavlovna nici nu mai răspundea la întrebările mele: „Nu trebuie să ştii mai mult, doar poimâine te duc la pension; pregăteşte-te, ia-ți caietele, pune-ți cărțile în ordine şi învață să-ți pui singur lucrurile în lădiță, doar nu eşti boier, domnule”, şi tu-tu-tu şi ta-ta-ta, în aceste trei zile mi-ai făcut capul calendar, Tatiana Pavlovna! Aşa s-au şi sfârşit toate, am fost dus la pension la Touchard, eu, cel nevinovat şi îndrăgostit de dumneata, Andrei Petrovici, şi, deşi se pare că întâlnirea noastră a fost o întâmplare oarecare, mă crezi, după jumătate de an am vrut să fug la dumneata de la Touchard!

- Ai povestit minunat şi mi-ai reamintit totul atât de bine, spuse clar Versilov, dar cel mai mult mă frapează în povestirea ta bogăția unor detalii curioase, de exemplu, despre datorii. Fără a pune la socoteală o oarecare lipsă de cuviință a acestor amănunte, nu înțeleg, cum ai putut afla

de ele?

- Amănunte? Cum le-am aflat? Dar îți repet, tocmai asta am făcut în aceşti nouă ani, am căutat detalii despre dumneata.

- Stranie mărturisire şi straniu mod de a-ți petrece timpul!

- Cum e, să continui să vă spun cum am vrut să fug de la Touchard?

- Opreşte-l, Andrei Petrovici! Potoleşte-l şi dă-l afară! izbucni Tatiana Pavlovna.

- Nu se poate, Tatiana Pavlovna, îi răspunse cu subînțeles Versilov, se vede că Arkadi s-a gândit la ceva anume şi trebuie să-l lăsăm să termine neapărat. Lăsați-l! Va povesti şi se va elibera, pentru el important este să scape de povara asta. Dă-i drumul, dragul meu, începe noua ta istorie. Nouă - e un fel de a spune; pentru că, stai liniştit, îi ştiu sfârşitul.

IV

- Că voiam să plec, să fug la dumneata, e foarte simplu. Tatiana Pavlovna, îți aminteşti cum, la două săptămâni de la instalarea mea la Touchard, acesta ți-a trimis o scrisoare? Nu-ți aminteşti? Maria Ivanovna mi-a arătat scrisoarea aceasta mult mai târziu; era tot printre hârtiile lui Andronikov. Touchard şi-a dat seama brusc că a cerut prea puțini bani şi „cu demnitate" te anunța în scrisoare că în instituția lor se educă fii de prinți şi de senatori şi că socoate mai prejos de demnitatea institutului său să țină un elev de condiția mea dacă nu i se dă mai mult.

- *Mon cher*, ai putea…

- O, nu-i nimic, nu-i nimic, l-am întrerupt eu, am să spun doar câte ceva despre Touchard. I-ai răspuns de la țară, Tatiana Pavlovna, dar după două săptămâni, şi l-ai refuzat categoric. Mi-aduc aminte cum, roşu de furie, a intrat atunci în clasa noastră. Era un franțuz foarte mic de statură şi foarte solid, de vreo patruzeci de ani, de reală proveniență pariziană. Fost cizmar, desigur, dar care se stabilise la Moscova, din timpuri imemoriale, ca profesor titular de limba franceză, având şi titluri de care era foarte mândru - un om complet incult. Eram doar şase cursanți la şcoala lui; dintre ei, unul, într-adevăr, era nepotul unui senator moscovit, dar toți eram ținuți acolo ca în familie, mai mult sub supravegherea soției, o doamnă foarte manierată, fiica unui funcționar rus. În cele două săptămâni m-am fălit grozav față de colegii mei, lăudându-mă cu haina mea albastră şi cu tăticul meu, Andrei Petrovici, iar întrebarea lor de ce sunt Dolgoruki şi nu Versilov nu mă atingea deloc tocmai pentru că eu însumi nu ştiam de ce.

- Andrei Petrovici! strigă Tatiana Pavlovna cu un glas

aproape amenințător.

Dimpotrivă, mama mă urmărea fără să-şi ia ochii de la mine, şi era evident că voia să continui.

- *Ce Touchard*[52]... într-adevăr, îmi amintesc acum că era mic şi vioi, spuse printre dinți Versilov, dar mi-a fost recomandat de cele mai bune...

- *Ce Touchard* a intrat cu scrisoarea în mână, s-a apropiat de masa mare de stejar la care stăteam toți şase şi toceam, m-a apucat strâns de umăr, m-a ridicat de pe scaun şi mi-a ordonat să-mi strâng caietele. „Locul tău nu e aici, ci acolo”, mi-a arătat el o cameră minusculă, la stânga pe coridor, unde se aflau o măsuță simplă, un scaun de nuiele şi o canapea acoperită cu muşama - exact cum e camera mea de acum de la mansardă. M-am mutat, mirat şi foarte temător: niciodată nu mai fusesem tratat atât de grosolan. După o jumătate de oră, când Touchard a părăsit sala de curs, am început să schimb priviri cu colegii mei şi să râdem; desigur, ei râdeau de mine, dar eu nu mi-am dat seama, crezând că râdem pentru că suntem veseli. Tocmai atunci a intrat Touchard ca o furtună, m-a înşfăcat de un smoc de păr şi m-a târât de acolo. „Să nu îndrăzneşti să stai cu copii de nobili, eşti de proveniență joasă şi nu eşti decât un lacheu!” Şi m-a lovit foarte tare peste obrazul meu plinuț şi rumen. Se vede că i-a plăcut, căci m-a lovit a doua şi a treia oară. Plângeam în hohote, nu înțelegeam nimic. Am stat aşa cu mâinile la ochi o oră întreagă în care am tot plâns. Se-ntâmpla ceva ce nu înțelegeam nici în ruptul capului. Nu înțelegeam cum un om care nu era rău, cum era Touchard, un străin care s-a bucurat atât de eliberarea țăranilor ruşi, putea să bată un copil atât de prostuț ca mine. Dar eram doar uimit, nu şi jignit; încă nu ştiam să mă

[52] Acest Touchard (în fr. în orig.).

simt jignit. Mi se părea că făcusem o poznă şi că, atunci când mă voi corecta, mă vor ierta şi vom fi iar veseli ca înainte, vom merge să ne jucăm în curte şi vom trăi cum nu se poate mai bine.

- Dragul meu, dacă aş fi ştiut… articulă Versilov cu zâmbetul neglijent al unui om obosit, ce ticălos era acest Touchard… Dar nu-mi pierd speranța că vei găsi puterea şi că, în sfârşit, ne vei ierta pentru toate acestea şi că vom trăi iarăşi cum nu se poate mai bine.

Şi căscă din toate puterile.

- Dar nu învinuiesc pe nimeni, nici pomeneală de aşa ceva, şi, credeți-mă, nu mă plâng de Touchard! am țipat eu destul de nervos. De fapt, nu m-a bătut mai mult de două luni. Mi-amintesc că voiam cumva să-l dezarmez cu ceva, mă aruncam spre mâinile lui ca să i le sărut, i le sărutam şi plângeam în continuu. Colegii râdeau de mine şi mă dispreţuiau pentru că Touchard începuse să mă folosească drept slugă, ordonându-mi să-i dau hainele când se îmbrăca. Aici firea mea de lacheu m-a ajutat instinctiv: mă străduiam din răsputeri să-i fac pe plac şi nu mă simțeam deloc umilit, pentru că asta încă n-o înțelegeam, şi mă mir până în ziua de astăzi că pe atunci eram atât de prost încât nu înțelegeam cum de nu le eram egal. Desigur, colegii mi-au explicat multe încă de pe atunci, era o şcoală bună. Touchard a sfârşit prin a prefera să-mi dea un şut la fund decât să mă mai lovească în față; iar după jumătate de an, a început chiar să mă răsfețe uneori; totuşi, o dată pe lună tot mă bătea, aşa, ca să nu uit, să nu mi-o iau în cap. Curând m-a pus din nou împreună cu ceilalți copii, m-a lăsat să mă joc şi eu, dar niciodată, în doi ani şi jumătate, Touchard nu a uitat diferența socială dintre noi şi, deşi nu atât de des, tot mă mai folosea pentru servicii, pesemne ca să-mi aducă aminte de asta.

Decisesem, mă gândisem să fug de acolo abia la vreo cinci luni după primele două luni de chinuri. În general, toată viața mea, dacă am luat o hotărâre, m-am ținut de ea. Cum mă culcam şi mă acopeream cu plapuma, cum începeam să visez la dumneata, Andrei Petrovici, şi numai la dumneata; nu ştiu deloc de ce s-a întâmplat aşa. Îmi apăreai chiar şi în somn. Principalul e că visam cu ardoare că vei intra pe neaşteptate, că mă voi arunca în brațele dumitale şi că mă vei scoate din locul acela şi mă vei duce la dumneata, în cabinetul acela, că vom merge iarăşi la teatru, şi altele de felul acesta. Mai presus de orice, că nu ne vom mai despărți - iată ce era cel mai important! Când mă trezeam dimineața, pe dată începeau ironiile şi disprețul copiilor; unul dintre ei a început pur şi simplu să mă bată şi mă punea să-l încalț cu cizmele; mă înjura cu cele mai urâte cuvinte, străduindu-se să se lege de originea mea, spre deliciul ascultătorilor. Când, în sfârşit, apărea Touchard, în sufletul meu se petrecea ceva insuportabil. Simțeam că aici niciodată nu voi putea fi iertat - începusem să pricep câte puțin ce anume nu-mi vor ierta şi cu ce mă făcusem vinovat! Şi iată că, în final, am plănuit să fug. Am visat la asta, înflăcărat, două luni întregi şi, în sfârşit, m-am decis; era septembrie. Am aşteptat ca toți colegii să plece sâmbăta pentru o duminică în familie, pregătindu-mi în taină o legăturică în care pusesem cele mai trebuincioase lucruri; aveam la mine două ruble. Voiam să aştept înserarea: „Atunci cobor scara - gândeam eu - şi ies, apoi o pornesc". Încotro? Ştiam deja că Andronikov a fost transferat la Petersburg, aşa că m-am hotărât să caut casa Fanariotovei pe Arbat. „Noaptea o s-o petrec undeva sau o să stau pe stradă, iar dimineața am să întreb pe cineva din curtea casei: unde este acum Andrei Petrovici? Şi, dacă nu este la Moscova, în ce oraş sau țară se află? O să-mi spună ei. Am

să plec şi apoi, undeva, într-un alt loc, voi întreba pe cineva: la ce barieră să ies, dacă e vorba de oraşul cutare? Apoi voi pleca şi voi merge, voi tot merge. Voi merge neîntrerupt; de înnoptat, voi înnopta undeva într-un tufiş, iar de mâncat, voi mânca numai pâine, iar pentru pâine cele două ruble îmi prea ajung”. Sâmbătă, însă, n-am reuşit să fug; a trebuit să aştept până a doua zi, până duminică şi, spre norocul meu, atunci Touchard şi soția lui au plecat undeva în vizită: în toată casa am rămas doar eu şi Agafia. Aşteptam noaptea într-o tristețe apăsătoare; mi-amintesc cum stăteam la fereastra clasei noastre şi priveam strada prăfuită cu căsuțele ei de lemn şi cu trecătorii ei rari. Touchard stătea la periferie şi de la fereastră se vedea bariera. „N-o fi oare aceea?” - mi se năzări. Soarele apunea şi era aşa de roşu, cerul era atât de rece, iar vântul şfichiuitor, la fel cu cel de astăzi, ridica în aer nisipul. În sfârşit, se întunecă de tot; m-am aşezat în fața icoanei şi am început să mă rog, dar mă grăbeam foarte tare; mi-am luat legăturica şi am pornit-o în vârful picioarelor pe scara noastră scârțâitoare, temându-mă cumplit să nu mă audă Agafia de la bucătărie. Uşa era încuiată, am deschis-o şi deodată m-a lovit în față tot întunericul nopții, ca o necunoscută infinit de periculoasă, iar vântul mi-a smuls şapca. Ieşisem deja. De partea cealaltă a trotuarului s-a auzit urletul răguşit de bețiv al unui trecător; am stat puțin pe loc, m-am uitat şi m-am întors fără să fac zgomot, am urcat în tăcere, m-am dezbrăcat tot în tăcere, mi-am pus la loc legăturica şi m-am culcat cu fața în jos, fără lacrimi, fără gânduri; iată, din acest moment am început să gândesc, Andrei Petrovici! Aşadar, din momentul când am înțeles că nu sunt doar un lacheu, dar şi un laş, a început evoluția mea adevărată şi corectă!

- Şi în acest moment am ajuns şi eu să înțeleg ce eşti în

realitate! sări brusc de la locul ei Tatiana Pavlovna, şi o făcu atât de neaşteptat, că mă luă pe nepregătite. E puţin spus că pe atunci erai un lacheu, tu şi acum eşti lacheu, ai un suflet de lacheu! Ce-l costa pe Andrei Petrovici să te dea la un cizmar? Ar fi fost o binefacere, ai fi învăţat o meserie! Cine a cerut ceva mai mult pentru tine, ba chiar a insistat? Tatăl tău! Makar Ivanovici nu numai că a cerut, ba chiar a insistat ca voi, copiii lui, să nu părăsiţi condiţia de jos. Nu, nu preţuieşti că te-a ţinut până la universitate, că prin el ai obţinut nişte drepturi. Vezi Doamne, băieţii l-au ironizat, aşa că a jurat să se răzbune pe omenire… Eşti un nimic!

Recunosc, m-a uluit această ieşire. M-am ridicat în picioare şi un timp am privit-o fără să ştiu ce să spun.

- Într-adevăr, Tatiana Pavlovna mi-a spus un lucru nou, m-am întors eu în sfârşit decis spre Versilov, sunt într-atât de lacheu, că nu mă pot mulţumi doar cu faptul că Versilov nu m-a dat ucenic la un cizmar. Nici măcar „drepturile” nu m-au îmbunat, ba chiar voiam să mi-l dea pe tot Versilov, să mi-l dea pe tata… uite ce pretindeam eu. Şi-atunci, cum să nu fiu un lacheu? Mamă, de opt ani port în minte ziua când ai venit singură la Touchard să mă vizitezi şi cum te-am primit eu atunci, dar despre asta altă dată, Tatiana Pavlovna n-o să-mi dea voie să povestesc. Pe mâine, mamă, poate ne vom mai vedea. Tatiana Pavlovna, ce-ai spune dacă, lacheu cum sunt, nu pot concepe cum, cu o soţie în viaţă, te poţi căsători totuşi cu altă femeie? Doar asta aproape că s-a întâmplat cu Andrei Petrovici la Ems! Mamă, dacă vrei să rămâi cu un soţ care mâine se poate căsători cu altcineva, să ţii minte că ai un fiu care promite să fie mereu un fiu iubitor, aminteşte-ţi asta şi să plecăm împreună, dar numai cu o condiţie: sau el, sau eu. Vrei? Nu aştept să-mi răspunzi astăzi: ştiu că la asemenea întrebări nu se poate da un răspuns pe loc…

Dar n-am putut termina, în primul rând pentru că m-am înfierbântat şi m-am pierdut. Mama s-a făcut foarte palidă, iar vocea parcă i-a pierit: nu putea spune un cuvânt. Tatiana Pavlovna vorbea foarte tare şi foarte mult, că nici măcar nu puteam înțelege ce spune, ba m-a mai şi lovit de vreo două ori cu pumnul în umăr. Îmi amintesc doar că striga că vorbele mele sunt „ticăloase, clocite într-un suflet meschin şi negru”. Versilov stătea nemişcat, asculta concentrat şi zâmbea. M-am dus sus la mine în cameră. Ultima privire care m-a însoțit pe când ieşeam din cameră a fost privirea plină de reproş a surorii mele; dădea din cap, severă, în urma mea.

Capitolul VII

I

Descriu toate aceste scene fără să mă cruț, pentru a-mi reaminti totul clar şi pentru a reface impresia de atunci. Când am intrat la mine în cameră nu ştiam dacă trebuie să mă simt ruşinat sau victorios, ca un om care şi-a făcut datoria. Dacă aş fi avut puțin mai multă experiență, aş fi înțeles că cea mai mică îndoială în astfel de situații nu poate fi de bun augur. Însă altceva mă uimea peste fire: nu înțeleg de ce eram bucuros, dar eram extrem de bucuros, deşi aveam îndoieli şi pricepeam clar că am sărit calul. Însuşi faptul că Tatiana Pavlovna m-a certat cu atâta răutate mă amuza şi mă făcea să râd, fără să mă înverşuneze. Probabil toate acestea se datorau faptului că, totuşi, rupsesem lanțurile şi că, pentru prima dată, mă simțeam liber.

Simțeam şi că îmi înrăutățisem situația: acum ştiam şi mai puțin ce să fac cu scrisoarea privitoare la moştenire. Sigur o vor interpreta ca dorință de răzbunare împotriva lui Versilov. Dar, pe când eram încă în salon, în timpul dezbaterilor, mă gândeam deja să supun afacerea cu scrisoarea unei terțe opinii şi să-l iau pe Vasin ca judecător şi, de nu reuşesc cu Vasin, atunci să abordez altă persoană, ştiam deja pe cine. O singură dată, doar de data aceasta, mă voi duce la Vasin - mă gândeam eu - şi după asta, după asta voi dispărea pentru toți o lungă perioadă de timp, vreo câteva luni, voi dispărea mai ales din ochii lui Vasin; poate mă voi vedea când şi când doar cu mama şi cu sora mea. Toate aceste gânduri n-aveau nicio noimă; simțeam că am făcut ceva ce nu se cuvine, dar eram mulțumit; repet: în ciuda a tot ce se petrecuse, eram fericit, nu ştiu din ce cauză.

M-am culcat mai devreme, prevăzând multă alergătură pentru a doua zi. În afară de închirierea unei camere şi de mutare, trebuia să mai iau nişte hotărâri, pe care să le duc la capăt într-un fel sau altul. Dar seara aceea nu se putea termina fără nişte ciudățenii, iar Versilov a reuşit să mă uimească din nou nespus de mult. El nu intrase niciodată în cămăruța mea şi, deodată, cam la un ceas de când urcasem la mine, i-am auzit paşii pe scăriță: mă chema să-i luminez drumul. Am ieşit cu o lumânare în mână şi, întinzând o mână pe care a apucat-o, l-am ajutat să urce.

- *Merci*, dragul meu, nu m-am mai cățărat aici niciodată, nici măcar atunci când am închiriat locuința. Aveam o idee de ce putea fi, dar nu mi-am imaginat niciodată o asemenea vizuină. Stătea în mijlocul cămăruței mele, privind curios în jur: Dar e un sicriu, curat sicriu!

Într-adevăr, existau ceva asemănări cu interiorul unui sicriu şi eram uimit cum de a găsit repede un nume pentru asta. Cămăruța era îngustă şi lungă; de la înălțimea umărului meu, nu mai mult, începea unghiul dintre perete şi acoperiş, al cărui vârf îl puteam ajunge cu mâna. În primele momente, instinctiv, Versilov a stat cocârjat, temându-se să nu dea cu capul de tavan, dar n-a dat şi a terminat prin a se aşeza liniştit pe canapeaua mea, pe care făcusem deja patul pentru noapte. Cât despre mine, eu nu m-am aşezat, privindu-l cu cea mai mare uimire.

- Mama ta mi-a spus că nu ştie dacă să ia banii pe care i-ai oferit pentru întreținerea ta pe o lună. Dat fiind acest sicriu, nu numai că nu trebuie să-i primească, ci, dimpotrivă, noi suntem datori față de tine. N-am fost niciodată aici şi… nu-mi închipui că aici se poate trăi.

- M-am obişnuit. Dar nu mă pot obişnui cu niciun chip să te văd pe dumneata aici la mine, după cele ce s-au întâmplat acolo, jos.

- O, da, acolo jos ai fost foarte grosolan, dar… am şi eu scopurile mele pe care am să ți le explic, deşi în venirea mea aici nu e, totuşi, nimic neobişnuit; chiar şi ceea ce s-a întâmplat jos intră în ordinea absolută a lucrurilor; dar dumireşte-mă, pentru Dumnezeu: nu mai ai nimic de zis, de dezvăluit şi de comunicat decât ceea ce ne-ai povestit acolo jos, după ce ne-ai pregătit atât de solemn?

- Nimic. Adică, să spunem că nimic.

- Atunci, e puțin, dragul meu; sincer să fiu, mă aşteptam la mai mult, văzând cum ai început, cum ne-ai făcut să râdem, într-un cuvânt, văzând cât de mult voiai să povesteşti.

- Dar nu vă e totuna?

- O spun pur şi simplu dintr-un sentiment al proporțiilor: nu faci atâta zgomot şi, gata, te opreşti la mijloc. O lună încheiată ai tăcut, te-ai pregătit şi, când colo, în final, nimic!

- Am vrut să povestesc mai mult, dar mi-e ruşine şi pentru ce am povestit. Nu pot fi spuse toate în cuvinte, ba unele lucruri e bine să nu fie spuse niciodată. Am spus destule, totuşi, iar dumneata n-ai înțeles.

- A! Suferi şi tu uneori când gândul nu încape în vorbe? E o suferință nobilă, dragul meu, şi ea le este dată doar aleşilor; un prost e totdeauna mulțumit de ceea ce spune, ba totdeauna spune mai mult decât este nevoie; vrea să-şi facă rezerve.

- Ca mine, acolo jos, de exemplu. Şi eu am spus mai mult decât este nevoie. L-am cerut pe „Versilov întreg”, dar e mai mult decât necesar: Versilov nu-mi trebuie deloc.

- Dragul meu, văd că vrei să recuperezi ceea ce-ai pierdut jos. Evident, te căieşti şi, cum a te căi înseamnă să te arunci din nou asupra cuiva, uite că nu vrei să pierzi ocazia a doua oară cu mine. Am venit prea devreme, iar tu

încă fierbi şi suporți cu greu critica. Dar stai jos, pentru Dumnezeu, am venit să-ți spun ceva; mulțumesc, aşa e bine. Din ceea ce i-ai spus mamei jos, pe când plecai, e clar că pentru noi e mai bine să ne despărțim. Am venit să te conving să faci asta pe cât posibil mai delicat şi fără scandal, ca să n-o superi şi să n-o sperii pe mama ta şi mai mult. E încurajată chiar de faptul că am venit aici din proprie inițiativă: e încredințată că vom reuşi să ne împăcăm şi că totul va fi ca înainte. Cred că dacă am da drumul acum la unul-două hohote de râs, asta le-ar umple tuturor inimile timide de fericire. Aceste inimi sunt simple, dar iubesc sincer şi naiv, de ce să nu le aducem mângâiere dacă putem? Asta, în primul rând. În al doilea rând: de ce să ne despărțim cu sete de răzbunare, cu scrâşnete de dinți, cu jurăminte etc.? Fără îndoială, nu avem motive să ne aruncăm unul în brațele celuilalt, dar ne putem despărți, la o adică, respectându-ne reciproc, nu-i aşa, ce spui?

- Toate astea-s prostii! Promit să plec fără scandal, şi cu asta, basta! Pentru mama îți faci dumneata griji, oare? Mi se pare că liniştea mamei nu te interesează deloc şi că o spui doar aşa.

- Nu mă crezi?

- Vorbeşti cu mine de parcă aş fi un copil!

- Dragul meu, pentru asta sunt gata să-ți cer iertare de o mie de ori, ca şi pentru tot ce crezi că trebuie să fac, pentru anii tăi de copilărie şi pentru altele, dar, *cher enfant*, ce-o să obținem cu asta? Eşti atât de deştept, încât nu vei vrea să te pui într-o situație atât de stupidă. Nu mai spun că nici până astăzi nu înțeleg sensul reproşurilor tale: chiar, la drept vorbind, care sunt învinuirile pe care mi le aduci? Că nu te-ai născut un Versilov? Sau nu-i asta? Da! Râzi dispreţuitor şi dai din mâini, deci nu e asta?

- Crede-mă că nu. Crede-mă, nu văd ce cinste ar fi să

mă numesc Versilov.

- Să lăsăm cinstea; dar răspunsul tău trebuia să fie neapărat democratic. Dacă nu-i asta, atunci ce-mi reproşezi?

- Tatiana Pavlovna a spus chiar astăzi ceea ce trebuia să ştiu şi ceea ce nicicum nu puteam pricepe până acum: că nu m-ai dat la un cizmar şi că, prin urmare, trebuie să fiu recunoscător pentru asta. Nu pot înțelege de ce sunt nerecunoscător, chiar şi acum când mi s-a explicat. Oare nu sângele dumitale mândru vorbeşte aici, Andrei Petrovici?

- E sigur că nu. Şi, în afară de asta, recunoaşte că toate ieşirile tale de dinainte, în loc să mă lovească pe mine, cum intenționai, au tiranizat-o şi au chinuit-o numai pe ea. Cu ce ți-a greşit ea? Dar, totuşi, lămureşte-mă, dragul meu: pentru ce şi cu ce scop ai făcut asta? Din ce motiv ai spus la şcoală şi la gimnaziu, ba şi primului venit, că eşti copil nelegitim? Am aflat că făceai asta cu oarecare plăcere. Dar e curată prostie şi o calomnie joasă: eşti copilul legitim al lui Makar Ivanâci Dolgoruki, un om respectabil şi deosebit ca minte şi caracter. Dacă ai primit o educație superioară, asta se datorează fostului tău moşier Versilov, şi care este rezultatul? Important este că, proclamându-ți neligitimitatea, o calomnie în sine, cu asta ai dat în vileag şi taina mamei tale şi, dintr-o mândrie falsă, ai expus-o pe mama ta judecății primului ticălos întâlnit. Dragul meu, e un gest foarte lipsit de noblețe, cu atât mai mult cu cât mama ta, personal, nu are nicio vină: ea e cea mai curată ființă şi, dacă ea nu este Versilova până acum, asta se datorează faptului că e căsătorită încă.

- Destul, sunt întru totul de acord şi cred atât de mult în inteligența dumitale, încât să sper că nu-mi vei mai ține lecții. Îți place mult măsura... dar în toate există limită,

chiar şi în această dragoste neaşteptată faţă de mama mea. Mai bine, uite ce facem: dacă te-ai hotărât să vii aici şi să stai un sfert sau o jumătate de oră (tot nu cunosc motivul, să zicem că pentru liniştea mamei), ba chiar să vorbeşti cu mine cu atâta plăcere, în ciuda celor întâmplate jos, mai bine povesteşte-mi despre tatăl meu - despre acest Makar Ivanov, pelerinul. Vreau să aud ceva despre el tocmai de la dumneata; voiam de mult să te rog asta. Înainte să ne despărţim, poate pentru mult timp, aş vrea să-mi mai răspunzi la o întrebare: oare în aceşti douăzeci de ani n-ai putut influenţa prejudecăţile mamei, iar acum şi ale surorii mele, astfel încât să risipeşti prin efectul dumitale civilizator întunericul mediului primitiv în care au trăit? O, eu nu vorbesc de puritatea ei! Şi fără asta, ea ţi-a fost totdeauna infinit superioară moral, dar, să mă ierţi... azi nu mai e decât un mort infinit superior. Trăieşte doar pentru Versilov; tot ce-l înconjoară pe el şi tot ce este legat de el supravieţuieşte doar cu condiţia de-a avea cinstea să-l hrănească pe el prin forţele proprii, cu seva sa vie. Doar a fost şi ea cândva un om viu, nu-i aşa? Dumneata ai iubit ceva în ea? A fost şi ea cândva femeie?

- Dragul meu, dacă vrei să ştii, n-a fost niciodată, mi-a răspuns el, strâmbându-se în felul cunoscut mie din atâtea rânduri şi care mă scotea din minţi; adică, aparent, el e de cea mai sinceră naivitate, dar, dacă eşti atent, totul în el este profund ironic, aşa că niciodată nu i-am putut pricepe chipul. N-a fost niciodată! Femeia rusă nu e niciodată femeie.

- Dar poloneza, franţuzoaica este? Sau italianca, italianca plină de pasiune, e singura în stare să farmece un rus civilizat din lumea bună, cum ar fi Versilov?

- Ei, cine s-ar fi putut aştepta să întâlnesc un *slavofil*?[53] începu să râdă Versilov.

Mi-aduc aminte cuvânt cu cuvânt povestirea lui; a început să vorbească cu mare plăcere şi cu vizibilă satisfacție. Înțelegeam clar că nu venise la mine ca să stăm la taclale şi nici ca s-o linişte ască pe mama; avea cu totul alte scopuri.

---

[53] Slavofilism - direcţie a gândirii politice, filosofice şi religioase ruse de la jumătatea secolului al XIX-lea, care opunea categoric cultura şi civilizaţia rusă celei apusene, cultivând ideea unei societăţi bazate pe „obşcina" şi pe credinţa pravoslavnică, declarată singura purtătoare a creştinismului autentic. Reprezentanţi ai acestui curent (A.S. Homiakov, K.S. şi I.S. Aksakov, I.F. Samarin, A.N. Koşelev) au fost traduşi în limbi de circulaţie şi sunt cunoscuţi în Occident.

II

- Toți aceşti douăzeci de ani i-am trăit cu mama ta în tăcere, îşi începu el povestea (teribil de artificial şi de căutat), şi tot ce s-a întâmplat între noi s-a petrecut tot în tăcere. Dominanta legăturii noastre de douăzeci de ani a fost tăcerea. Cred că nici nu ne-am certat vreodată. E adevărat că plecam des şi-o lăsam singură, dar totul se termina cu întoarcerea mea. *Nous revenons toujours*[54], asta-i caracteristica de bază a bărbaților; ea se datorează generozității. Dacă chestiunea căsătoriei ar depinde doar de femei, nicio căsătorie n-ar rezista. Smerenie, ascultare, umilire şi, în acelaşi timp, fermitate, putere, o putere adevărată - iată în ce constă caracterul mamei tale. Şi fii atent, ea este cea mai bună dintre femeile pe care le-am văzut în viața mea. Că are forță, pot depune mărturie; am văzut cum o întăreşte această forță. În ceea ce priveşte, să spunem, convingerile - nu discutăm de convingeri juste - în care crede ea şi pe care, în consecință, le consideră sfinte, atunci e gata de cazne... Ei, poți conchide singur. Semăn eu cu un călău? Iată de ce am preferat să tac, şi nu pentru că ar fi fost mai uşor, şi nu-mi pare rău de asta. În felul acesta, totul s-a petrecut de la sine, generos şi uman, încât nu-mi atribui aici niciun merit. Voi spune doar, într-o paranteză, că bănuiesc că ea n-a crezut niciodată în omenia mea şi că de aceea a tot tremurat. Dar, cu toată spaima, nu s-a lăsat cucerită de niciun fel de cultură. Oamenii aceştia ştiu să facă asta, iar noi nu pricepem cum o fac. În general, ei ştiu să-şi rezolve problemele mult mai bine decât noi. Ei pot continua să trăiască în stilul propriu şi în condițiile cele mai improprii pentru ei, şi în situațiile cele mai străine lor pot să

[54] Ne întoarcem mereu (în fr. în orig.).

rămână ei înşişi. Noi nu avem ştiința asta.

- Care ei? Nu înțeleg.

- Oamenii simpli din popor, dragul meu, vorbesc de popor. El a dovedit - şi moral, şi politic - o mare vitalitate, o cuprindere istorică cu adevărat generoasă. Însă, întorcându-ne la noi, trebuie să spun că mama ta nu tace tot timpul; câteodată spune câte ceva, dar o face de aşa manieră, că-ți dai seama imediat că ai pierdut timpul vorbind, pregătind-o totuşi pentru asta chiar cinci ani la rând. În plus, argumentele ei sunt dintre cele mai neaşteptate. Ține minte că nu spun că ar fi chiar proastă; dimpotrivă, are o inteligență anume, chiar o inteligență excepțională; dar poate tu nu crezi în această inteligență…

- De ce nu? Mă-ndoiesc doar de faptul că dumneata crezi cu adevărat în mintea ei şi nu te prefaci.

- Da? Mă consideri cumva un cameleon? Dragul meu, cred că îți permit cam multe… ca unui fiu răsfățat… dar fie şi aşa.

- Aş vrea să-mi vorbeşti despre tatăl meu; spune-mi adevărul, dacă se poate.

- Despre Makar Ivanovici? Cum ştii, Makar Ivanovici este o slugă care a dorit oarece glorie…

- Pun pariu că, în această clipă, îl invidiezi puțin!

- Dimpotrivă, dragul meu, dimpotrivă, şi, dacă vrei să ştii, sunt foarte bucuros să te văd într-o dispoziție sufletească atât de plină de înțelepciune. Îți jur că exact acum simt cele mai mari remuşcări, că exact în acest moment, poate a mia oară, regret neputincios tot ceea ce s-a întâmplat acum douăzeci de ani. Dumnezeu mi-e martor că totul s-a întâmplat pe neaşteptate… iar apoi, pe cât mi-a stat în putință, şi omeneşte; în orice caz, aşa cum înțelegeam eu atunci o faptă omenească. Oh, pe atunci toți sau aproape toți ardeam să facem binele, să slujim cauza

civică, o idee superioară; condamnam titlurile, drepturile noastre ereditare, iobăgia şi, unii, chiar şi cămătăria... Îți jur. Eram puțini, dar vorbeam bine şi, te încredințez, uneori chiar şi acționam bine.

- Asta era când plângeai în hohote pe umărul lui, nu-i aşa?

- Dragul meu, sunt de acord cu tine în toate, dinainte; dar despre umăr ai auzit cândva tot de la mine, iar acum te foloseşti de propria-mi naivitate şi încredere; dar trebuie să recunoşti că acest umăr n-a fost atât de rău cum pare la prima vedere, îndeosebi dacă ne gândim la timpurile acelea; doar eram abia la început. Desigur, eu am clacat, dar pe atunci nu ştiam că voi claca. Oare tu n-ai clacat niciodată când ai trecut la practică?

- Mai devreme, jos, mi-am cam dat drumul la sentimente şi, intrând în camera mea, mi-a fost foarte ruşine că vei crede că am clacat. E adevărat că, în unele situații, chiar dacă simți sincer, parcă tot joci un rol; jur că acolo, jos, totul a fost adevărat.

- Tocmai asta şi spun; ai descris-o cum nu se poate mai bine în fraza: „chiar dacă simți sincer, parcă tot joci un rol"; ei, vezi, aşa s-a întâmplat şi cu mine: deşi jucam un rol, plângeam absolut sincer. Nu exclud faptul că Makar Ivanovici ar fi putut lua acest umăr drept o batjocură şi mai mare dacă ar fi fost ceva mai precaut; dar cinstea i-a întunecat gândirea. Nu ştiu dacă atunci i-a părut sau nu rău de mine; mi-amintesc că în acel moment aveam mare nevoie să mă compătimească.

- Ştii, l-am întrerupt eu, chiar şi acum când spui asta eşti ironic. Şi, în general, tot timpul când ai vorbit cu mine, în toată luna asta m-ai luat în zeflemea. De ce-ai făcut aşa mereu când am stat de vorbă?

- Aşa crezi? răspunse el spăsit. Eşti foarte bănuitor...

Dacă râd, nu râd de tine, în orice caz nu doar de tine, fii liniştit. Acum, însă, nu râd, iar atunci... într-un cuvânt, atunci am făcut tot ce mi-a stat în putinţă şi, crede-mă, nu în folosul meu. Noi, adică oamenii educaţi, spre deosebire de popor, n-am ştiut deloc să acţionăm în folos propriu; dimpotrivă, ne-am făcut cel mai mare rău posibil şi bănuiesc că în asta consta, pentru noi, să slujim „un interes superior, inclusiv al nostru”, desigur, în sensul cel mai înalt al cuvântului. Generaţia actuală de oameni progresişti este infinit mai practică decât noi. Atunci, înainte de a păcătui, m-am explicat în faţa lui Makar Ivanovici cu o sinceritate maximă. Acum sunt de acord că multe n-ar fi trebuit explicate deloc, mai ales cu o asemenea sinceritate: fără a vorbi de omenie, ar fi fost mai plin de respect; dar crezi că te poţi abţine când, după ce ai pornit bine dansul, vei vrea să faci un pas de efect? Dar poate că aşa se întâmplă când năzuieşti la lucruri înalte şi frumoase cu adevărat? Nici până astăzi nu ştiu exact de e aşa. Acesta e un subiect prea adânc pentru o discuţie superficială ca a noastră, dar îţi jur că acum mor de ruşine câteodată, când îmi amintesc. Atunci i-am propus trei mii de ruble şi-mi aminesc cum tăcea în continuu în timp ce eu vorbeam. Închipuie-ţi, mi s-a năzărit că-i este frică de mine, adică de dreptul meu de moşier şi, ţin minte, încercam să-l încurajez din toate puterile. Îl convingeam, fără să mă tem de nimic, să-şi spună toate doleanţele, să mă critice cât se poate de sincer. Drept garanţie, i-am dat cuvântul meu că, dacă nu primeşte condiţiile mele, adică cele trei mii, libertatea (lui şi a soţiei lui, se-nţelege) şi plecarea încotro doreşte (fără soţie, se-nţelege), să-mi spună direct şi, pe loc, îi dau actul de eliberare, îi dau soţia, îi plătesc pe amândoi cu aceleaşi trei mii de ruble şi nu ei vor fi cei ce vor pleca unde vor, ci eu voi pleca în Italia singur-singurel pentru trei ani. *Mon ami*, fii

convins că n-aş fi luat-o în Italia pe *mademoiselle*[55] Sapojkova: eram foarte pur la ora aceea. Şi ce crezi? Acest Makar înțelegea prea bine că voi face aşa cum promit, cum vorbesc; dar continua să tacă, şi numai când am vrut din nou, a treia oară, să mă arunc la picioarele lui, s-a depărtat, a dat din mână şi a ieşit, chiar într-un mod grosolan, te asigur, lucru care, atunci, m-a uimit. În acel moment m-am văzut fugar într-o oglindă şi nu pot uita ce am zărit. În general, când ei nu spun nimic, e foarte rău, iar el era un caracter întunecat şi recunosc că, atunci când l-am chemat în cabinet la mine, nu numai că nu aveam încredere în el, dar mă şi temeam de el; în acest mediu există caractere - şi sunt foarte multe - care incarnează, aşa-zicând, lipsa de onestitate, şi de asta te temi mai mult decât de lovituri. *Sic*[56]. Şi cum am riscat, cum am mai riscat! Ce-l costa pe acest *Urie*[57] de provincie să strige în gura mare, să urle - ce s-ar fi întâmplat atunci cu mine, cu acest David mic de statură, şi ce-aş fi putut face atunci? Iată de ce am propus, înainte de orice, acele trei mii, şi am făcut-o instinctiv, dar, din fericire, am greşit: acest Makar Ivanovici era cu totul altfel…

- Spune-mi, păcătuiserăți? Ai spus chiar acum că l-ai chemat pe soț până a păcătui.

- Vezi, depinde cum o iei…

- Deci, păcătuiserăți. Ai spus că ai greşit crezându-l cumva anume, că el era cu totul altfel; cum era?

- Cum era? Nici în ziua de astăzi nu ştiu. Dar era foarte diferit, ştii, foarte cuviincios; am ajuns la concluzia asta

---

[55] Domnişoara (în fr. în orig.).

[56] Aşa (în lat. în orig.).

[57] Urie, personaj biblic, luptător curajos din oastea regelui David. Regele David s-a îndrăgostit de frumoasa soţie a acestuia, Batşeba, şi, pentru a i-o lua slujitorului său, îl trimite pe Urie în prima linie de luptă, unde acesta este ucis.

pentru că, apoi, în prezența lui m-am simțit de trei ori mai vinovat. Chiar de a doua zi a fost de acord cu călătoria, fără niciun cuvânt, desigur, fără să uite niciuna din răsplățile promise de mine.

- A luat banii?

- Cum să nu! Şi, înțelegi, dragul meu, la capitolul acesta m-a uimit peste măsură. Desigur, atunci pe loc nu aveam trei mii în buzunar, dar am făcut rost de şapte sute şaptezeci şi i-am dat cu prima ocazie, şi ce crezi? Restul de două mii trei sute le-a cerut sub formă de poliță şi, pentru siguranță, pe numele unui negustor. Apoi, după doi ani, cu această poliță a pretins bani de la mine prin tribunal şi cu procente, aşa că din nou m-a uimit, cu atât mai mult cu cât pornise să strângă bani pentru a construi un locaş al lui Dumnezeu, şi de atunci uite-aşa rătăceşte, de douăzeci de ani. Nu înțeleg de ce are nevoie un pelerin de atâția bani... banii sunt un lucru atât de profan... Desigur, atunci i-am promis în mod sincer şi, dacă se poate spune aşa, din primul impuls, dar apoi, după câteva minute bune, era firesc să mă răzgândesc... şi-mi făceam iluzia că, în ultimă instanță, mă va cruța... sau, aşa zicând, *ne* va cruța, pe mine şi pe ea, că măcar va aştepta. Dar n-a aşteptat...

(Fac aici N.B.: dacă se întâmpla ca mama să-i supraviețuiască domnului Versilov, ar fi rămas fără un sfanț la bătrânețe de n-ar fi fost aceşti trei mii ai lui Makar Ivanovici, dublați de mult de procente, şi pe care el i-a lăsat ei în întregime, până la ultima rublă, printr-un testament, anul trecut. El îl ghicise pe Versilov chiar de atunci.)

- Mi-ai spus odată că Makar Ivanovici a venit la voi de câteva ori şi că totdeauna a locuit, în perioada respectivă, în casa mamei, aşa e?

- Da, dragul meu, şi recunosc că la început m-am temut grozav de aceste vizite. În tot acest timp, în douăzeci de ani,

a venit de vreo şase-şapte ori şi, la primele vizite, dacă eram acasă, mă ascundeam. La început chiar nu înțelegeam ce înseamnă asta şi de ce tot apare. Dar apoi, după oarece gândire, mi s-a părut că nu era ceva atât de prostesc din partea lui. Apoi, s-a întâmplat să vreau să-mi satisfac o curiozitate şi am ieşit să-l văd şi, te asigur, am rămas cu o impresie extrem de originală. Asta a fost la a treia sau a patra lui vizită, exact în perioada când m-am făcut judecător de pace şi când, se-nțelege, credeam că e datoria mea să cunosc Rusia. Am aflat de la el foarte multe lucruri noi. În plus, am găsit la el ceva ce nu mă aşteptam să găsesc: o anume naivitate, un caracter echilibrat, şi, ceea ce-i mai de mirare, un pic de veselie. Nicio aluzie *à la chose* (*tu comprends*?)[58] şi, în cel mai înalt grad, ştiința de a vorbi la obiect şi de a fi un minunat vorbitor, adică fără filosofala de slugi pe care eu, cu tot democratismul meu, n-o pot suporta, şi fără acele rusisme exagerate cu care vorbesc „ruşii autentici" în romanele noastre şi pe scenă. Mai mult decât atât, vorbea foarte puțin despre religie şi, dacă aduceai tu însuți vorba despre asta, spunea povestiri foarte frumoase despre mănăstiri şi viața din mănăstiri. Şi, ceea ce-i esențial la el: respectul - acel respect plin de modestie, necesar pentru o egalitate de tip superior, ba mai mult, fără de care nici nu realizezi întâietatea asupra celorlalți. Tocmai prin absența oricărei urme de înfumurare se obține o cuviință de ordin superior şi se dezvăluie omul care se respectă evident pe sine şi care este exact la locul lui, oricare ar fi acest loc şi oricare i-ar fi destinul. Capacitatea de a te respecta pe tine în situația în care te afli este extrem de rară în lume, în orice caz, la fel de rară ca demnitatea autentică… Asta ai s-o vezi singur cât ai să trăieşti. Dar cel

[58] La lucrul acela (înţelegi?) (în fr. în orig.).

mai mult m-a frapat ulterior - şi nu întâmplător ulterior, iar nu la început (adăugă Versilov) - faptul că acest Makar e foarte arătos şi, te asigur, foarte frumos. E adevărat că-i bătrân, dar e

„Smead la față, înalt şi drept”[59],

simplu şi semeț; m-am mirat cum de biata mea Sofia *atunci* m-a preferat pe mine; la vremea aceea, el avea cincizeci de ani, dar era încă verde, în timp ce eu eram un filfizon. Dar, mi-amintesc, chiar de atunci era foarte cărunt şi se pare că tot cărunt era când s-a căsătorit cu ea... Probabil că asta a contat.

Avea acest Versilov o manieră parşivă de a ieşi din tonul înalt: spunea (când nu avea încotro) câteva lucruri foarte inteligente şi frumoase pentru ca, brusc, s-o termine intenționat cu o prostie, în genul acestei meditații în marginea căruntețiii lui Makar Ivanovici şi a influenței ei asupra mamei. Făcea asta dinadins, neştiind singur de ce, probabil dintr-o stupidă obişnuință de salon. Dacă-l ascultai, părea că vorbeşte foarte serios, dar, în sinea lui, se strâmba şi râdea.

[59] Vers din poemul *Vlas* de N.A. Nekrasov (1821-1877), în care este prezentat un bătrân avar care se hotărăşte în ultimele zile ale vieţii să cerşească pentru biserică.

III

Nu ştiu de ce, imediat, m-a cuprins un sentiment de adâncă răutate. În general, îmi amintesc cu mare insatisfacție de unele ieşiri ale mele din acele momente; m-am ridicat brusc de pe scaun.

- Ştii ce, am spus eu, nu mai spune că ai venit pentru că mama s-a gândit să ne împăcăm. A trecut destul timp ca ea să nu intre la idei; n-ar fi mai bine oare să mă laşi singur?

El roşi uşor si se ridică în picioare:

- Dragul meu, te porți foarte nerespectuos cu mine. Dar, la revedere; dragoste cu sila nu se poate. Îmi permit doar o întrebare: într-adevăr vrei să pleci de la prinț?

- Aha! Ştiam eu că ai intenții speciale…

- Adică bănuieşti că am venit să te conving să rămâi la prinț pentru profitul meu. Dar, dragul meu, doar nu crezi că şi de la Moscova te-am adus pentru nu ştiu ce avantaje de-ale mele? O, dar ce bănuitor eşti! Dimpotrivă, am făcut-o dorindu-ți binele în toate. Şi acum, când mijloacele mele de trai sunt mai bune, aş fi dorit să ne permiți mie şi mamei tale să te ajutăm din când în când.

- Versilov, nu te iubesc.

- Direct „Versilov”? Apropo, îmi pare foarte rău că nu ți-am putut da acest nume pentru că, în fapt, asta e vina mea, dacă am vreo vină, nu-i aşa? Dar ține cont că nu mă puteam căsători cu o femeie căsătorită.

- Atunci, de-asta ai şi vrut să te căsătoreşti cu una necăsătorită?

Un uşor tremur trecu pe fața lui.

- Te referi la Ems. Ascultă, Arkadi, acolo jos, în prezența mamei tale, ți-ai permis această ieşire arătându-mă cu degetul. Să ştii că exact cu asta ai şi pierdut. Nu ştii absolut nimic din istoria cu Lidia Ahmakova. Nu ştii nici cât de mult

a fost implicată în această istorie chiar mama ta, da, deşi ea nu era acolo cu mine; şi, dacă am văzut vreodată o femeie bună, aceasta a fost mama ta. Dar destul, asta e o taină deocamdată, iar tu spui tot felul de lucruri auzite de la nu ştiu cine.

- Prințul mi-a spus chiar astăzi că îți plac tinerele fără experiență.

- A spus prințul aşa ceva?

- Da, dar vrei să-ți spun exact de ce ai venit astăzi la mine? Stăteam şi mă întrebam care-i taina acestei vizite şi, în sfârşit, am găsit-o.

Era pe punctul de a ieşi, dar s-a oprit şi a întors spre mine capul întrebător.

- Înainte am spus în treacăt că scrisoarea lui Touchard către Tatiana Pavlovna, care nimerise între hârtiile lui Andronikov, s-a găsit după moartea lui la Moscova, la Maria Ivanovna. Am văzut cum ți-a tresărit un muşchi al feței şi doar acum, când s-a întâmplat exact la fel, mi-am dat seama: te-ai gândit atunci că, dacă o scrisoare a lui Andronikov este la Maria Ivanovna, de ce n-ar putea fi şi alta? Iar după Andronikov au putut rămâne scrisori de cea mai mare importanță, nu-i aşa? Nu-i adevărat?

- Iar eu am venit la tine ca să te fac să-ți dai drumul la gură despre ceva anume?

- Asta o ştii singur.

S-a făcut foarte palid.

- Asta nu ți-a venit ție în minte; aici e influența unei femei; şi câtă ură în cuvintele tale, în supoziția ta grosolană!

- A unei femei? Pe femeia asta am văzut-o chiar astăzi! Poate că vrei să mă menții în serviciul prințului tocmai ca s-o spionez?

- Dar văd că mergi foarte departe pe noul tău drum. N-o fi asta oare „ideea” ta? Continuă, dragul meu, ai evidente

calități de spion. Când ai talent, trebuie să-l şlefuieşti.

S-a oprit puțin să-şi tragă sufletul.

- Păzeşte-te, Versilov, nu-ți face din mine un duşman!

- Dragul meu, în astfel de situații, nimeni nu-şi spune gândurile ascunse, ci le păstrează pentru sine. Dar luminează-mi drumul, te rog. Îmi eşti duşman, dar probabil nu până acolo încât să doreşti să-mi frâng gâtul. *Tiens, mon ami*[60], continuă el coborând, eu, toată luna aceasta, te-am considerat un om bun. Vrei atât de mult să trăieşti, eşti atât de însetat de viață că, de ți s-ar da şi trei vieți, tot nu ți-ar fi de ajuns; asta stă scris pe fața ta. Iar asemenea oameni, în cea mai mare parte, sunt nişte bonomi. Dar uite că m-am înşelat!

---

[60] Ce surpriză, dragul meu (în fr. în orig.).

IV

Nu vă pot spune cum mi s-a strâns inima când am rămas singur: era de parcă aş fi tăiat în mine în carne vie! De ce m-oi fi înrăit deodată şi pentru ce l-am jignit aşa - atât de mult şi de intens - n-aş putea să vă spun nici astăzi, cum n-o puteam spune nici atunci. Şi cum mai pălise! Şi ce să vezi: paloarea aceea era, probabil, expresia celui mai sincer şi pur sentiment şi a celei mai adânci amărăciuni, iar nu un semn de răutate sau de mânie; totdeauna mi s-a părut că erau clipe când mă iubea foarte mult. De ce, de ce să nu cred acest lucru şi astăzi, când multe sunt deja complet clare?

Dar m-am înfuriat brusc şi pur şi simplu l-am alungat, poate şi pentru că, pe neaşteptate, mi-am dat seama că a venit la mine să afle dacă nu cumva au mai rămas la Maria Ivanovna şi alte scrisori ale lui Andronikov. Că trebuia să caute aceste scrisori şi să le găsească ştiam deja. Dar cine ştie, poate că atunci, exact în acel moment, am greşit îngrozitor! Şi poate că tocmai eu, prin această greşeală, i-am sugerat ideea despre Maria Ivanovna şi posibilitatea existenței unor scrisori asupra ei?

În sfârşit, încă o curiozitate: a repetat din nou, cuvânt cu cuvânt, ideea mea (despre cele trei vieți) pe care i-am expus-o cândva lui Kraft, şi, important, chiar cu vorbele mele. Era o simplă coincidență, poate, că folosise vorbele mele. Dar cum de-mi cunoaşte el firea? Ce privire, ce inspirație! Şi, dacă înțelege aşa de bine un lucru, de ce nu înțelege deloc alt lucru? Nu cumva nu se preface, ci pur şi simplu nu este în stare să înțeleagă că nu am nevoie de noblețea Versilovilor, că nu naşterea mea i-o reproşez, ci că toată viața am avut nevoie chiar de Versilov, de omul acesta întreg, de tată, şi că acest gând mi-a intrat deja în sânge?

Oare un om atât de subtil poate fi aşa de prost şi de nepriceput? Şi, dacă nu e aşa, atunci de ce mă scoate din minți, de ce se preface?

Capitolul VIII

I

A doua zi m-am străduit să mă scol cât am putut mai devreme. De obicei, ne sculam pe la orele opt, mă refer la mama, la sora mea şi la mine; Versilov se răsfăța până la nouă şi jumătate. Fix, la ora opt şi jumătate, mama îmi aducea cafeaua. De data aceasta, fără să mai aştept cafeaua, am şters-o de acasă la ora opt fix. Încă de cu seară îmi făcusem un plan general de acțiune pentru ziua respectivă. Cu toată hotărârea plină de patos de a duce la îndeplinire totul, simțeam că în acest plan există multe lucruri neclare şi indecise în punctele cele mai importante; iată de ce, aproape întreaga noapte am petrecut-o în semitrezie, în delir parcă, având multe visuri, fără să dorm cum trebuie. Cu toate acestea, când m-am sculat mă simțeam mai proaspăt şi mai plin de energie ca oricând. Cu mama, categoric, nu voiam să mă întâlnesc. Nu puteam vorbi cu ea decât pe tema cunoscută şi mă temeam ca vreo impresie nouă şi neaşteptată să nu mă abată de la scopurile propuse.

Era o dimineață rece şi totul zăcea acoperit de o ceață deasă, lăptoasă. Nu ştiu de ce, dar, cu tot aspectul ei antipatic, dimineața de lucru petersburgheză îmi place, iar mulțimea egoistă şi îngândurată care se grăbeşte spre treburile ei, la ora opt dimineața, mă atrage într-un fel. Îmi place îndeosebi ca, în drum, în grabă, să întreb ceva pe cineva sau cineva să-mi pună vreo întrebare: şi întrebarea, şi răspunsul, totdeauna scurte, clare şi la obiect, se dau fără ca să se oprească cineva şi cu multă amabilitate, dispoziția de a răspunde fiind acum cea mai vie din tot cursul zilei. La amiază sau seara, locuitorul Petersburgului

devine mai puțin comunicativ, ba chiar e dispus să te înjure sau să râdă de tine; e cu totul altceva dimineața devreme, când încă n-ai început serviciul, în momentele cele mai serioase şi mai lucide ale zilei. Am observat asta.

M-am îndreptat din nou spre Petersburgskaia. Cum, la ora douăsprezece fix, trebuia să fiu din nou pe Fontanka, la Vasin (pe care, cel mai adesea, îl puteai găsi acasă la această oră), mă grăbeam, deşi tare aveam poftă să intru undeva să beau o cafea. Şi-apoi, trebuia să-l prind acasă neapărat pe Efim Zverev; mergeam din nou la el şi aproape că întârziasem; îşi terminase de băut cafeaua şi se pregătea să plece.

- Ce te aduce la mine aşa de des? mă întâmpină el fără să se ridice.

- Îți explic imediat.

Fiecare dimineață, aşadar şi cea petersburgheză, îți limpezeşte mintea. Orice vis înflăcărat al nopții se evaporă complet sub acțiunea luminii şi a frigului matinal, iar mie mi s-a întâmplat câteodată să-mi amintesc cu ruşine şi cu reproş unele fapte, chiar şi unele visuri care abia ce se topiseră odată cu noaptea. Dar, în treacăt, trebuie să observ că dimineața la Petersburg mi se pare cea mai prozaică de pe tot globul pământesc, aproape cea mai fantastică de pe lume. E părerea mea personală sau, mai bine zis, impresia mea asupra căreia nu insist totuşi. Într-o asemenea dimineață petersburgheză, putredă, umedă şi plină de ceață, cred că visul nebunesc al unui Hermann puşkinian din *Dama de pică* (o figură colosală, un tip straniu, pur petersburghez - un tip din perioada petersburgheză!) trebuie să devină şi mai apăsător. Într-o asemenea ceață, de sute de ori am avut câte o viziune fenomenală: „Ce-ar fi ca, odată cu ceața aceasta care se destramă şi urcă în sus, să dispară şi acest oraş noroios, lunecos, să dispară ca fumul

şi să rămână mlaştina finică de odinioară, iar în mijlocul ei, pentru frumuseţe, să se ridice acest călăreţ de aramă pe calul lui, îmboldit, înspumat?”. Într-un cuvânt, nu-mi pot exprima impresiile pentru că toate acestea sunt o fantezie, în ultimă instanţă, o închipuire poetică şi poate chiar o prostie; cu toate acestea, adesea mi-am pus şi îmi pun o întrebare fără noimă: „Uite cum toţi se aruncă şi se agită, dar de unde ştim că toate acestea nu sunt visul cuiva şi că niciun om real, adevărat, nicio faptă reală nu există aici? Acel cineva care visează toate acestea se va trezi brusc - şi totul va dispărea pe dată”. Dar mă depărtez de la subiect.

Vă voi spune dinainte: în fiecare viaţă există planuri şi vise atât de excentrice, încât, la o primă privire, fără greş le poţi considera demente. Cu una din aceste fantezii venisem eu la Zverev în dimineaţa aceasta - la Zverev, pentru că nu aveam pe nimeni la Petersburg la care să apelez de această dată. De-aş fi putut alege însă, Efim ar fi fost persoana la care aş fi apelat în ultimă instanţă cu o asemenea propunere. Când m-am aşezat în faţa lui, mi s-a părut mie însumi că eu, o imagine a coşmarului şi a febrei, m-am aşezat în faţa mediocrităţii de aur şi a prozei. Dar aveam de partea mea ideea şi simţirea, pe când el avea de partea lui doar un argument de natură practică: nu se procedează aşa nicicând. Mai pe scurt, i-am explicat concis şi clar că nu am absolut pe nimeni în Petersburg pe care să contez ca martor într-un caz de onoare; că e un vechi coleg şi că, de aceea, nu are dreptul să mă refuze şi că vreau să provoc la duel pe un locotenent de gardă, prinţul Sokolski, pentru că la Ems, cu un an în urmă, l-a pălmuit pe tatăl meu, Versilov. Vă anunţ că Efimov era la curent chiar foarte bine cu treburile familiei mele, cu relaţiile mele cu Versilov şi cu mare parte din ceea ce ştiam eu din istoria lui Versilov; chiar eu îl pusesem la curent cu toate, în perioade diferite, bineînţeles, excluzând

unele secrete. El stătea şi mă asculta, ca de obicei înfoindu-se ca un porumbel în colivie, tăcut şi serios, adus de spate, cu părul său albicios vâlvoi. De pe buze nu i se ştergea un zâmbet batjocoritor. Acest zâmbet era cu atât mai neplăcut, cu cât nu era intenționat, ci spontan; se vedea că în acest moment el se credea, realmente şi sincer, cu mult mai presus de mine şi ca minte, şi în ceea ce priveşte caracterul. Mai bănuiam că mă disprețuieşte pentru scena din urmă cu o zi de la Dergaciov; asta era şi firesc: Efim este mulțimea, Efim este strada, iar aceasta se închină totdeauna în fața succesului.

- Dar Versilov ştie de asta?

- Se-nțelege că nu.

- Atunci, ce drept ai să te amesteci în treburile lui? Asta, în primul rând. În al doilea rând, ce vrei să dovedeşti cu asta?

Cunoşteam aceste replici şi pe loc am început să-i explic că lucrurile nu sunt aşa stupide cum îşi închipuie el. În primul rând, prințul insolent va afla că, şi în mediul nostru, există încă oameni care înțeleg cinstea, în al doilea rând, Versilov va fi făcut de ruşine şi i se va da o lecție. Iar în al treilea rând, şi acest lucru este cel mai important, dacă, din motive personale, Versilov a avut dreptate să nu-l provoace pe prinț la duel, atunci va vedea că există o persoană care e într-atât de capabilă să-i trăiască jignirea, încât o consideră ca fiind a lui şi e gata să-şi dea şi viața pentru interesele lui… cu toate că se desparte de el pentru vecie…

- Ia stai, nu striga, mătuşii nu-i plac strigătele. Spune-mi, Versilov nu e cumva în proces de moştenire cu acest prinț Sokolski? În acest caz, ar fi un mod foarte nou şi original de a câştiga un proces: îți ucizi rivalul la duel.

I-am replicat *en toutes lettres*[61] că e un prost şi-un obraznic şi că, dacă zâmbetul lui zeflemitor tot creşte şi creşte, acest lucru e dovada mulțumirii de sine şi a vulgarității sale; că nu poate înțelege că motivul procesului mi-a trecut şi mie prin cap, ba chiar de la bun început, şi că n-a trecut numai prin capul lui atât de plin de idei. Apoi i-am spus că procesul a fost deja câştigat, că a avut loc nu cu prințul Sokolski, ci cu prinții Sokolski, aşa că, dacă este ucis un singur prinț, rămân ceilalți, dar că, fără îndoială, trebuie separată de apelul pe care o să-l facă (deşi prinții nu vor face apel), şi asta numai din bună-cuviință. După ce trece perioada de apel, va avea loc şi duelul; că de aceea am şi venit exact acum, pentru că duelul nu se va ține pe dată, dar că trebuie să mă pun la punct cu toate, pentru că nu am secundant, nu cunosc pe nimeni şi că, dacă el, Efim, mă refuză, trebuie să am timp să-mi găsesc alt secundant. Iată, deci, pentru ce am venit.

- Atunci, vino să vorbim când va fi momentul, că azi ai bătut degeaba zece verste.

Se ridică şi-şi luă chipiul.

- Dar atunci primeşti?

- Nu, nu primesc, se-nțelege.

- De ce?

- În primul rând, nu primesc pentru că, dacă îmi dau acum acordul că voi veni, atunci în toată această perioadă a apelului o să te înființezi la mine în fiecare zi. Dar, de fapt, nu primesc pentru că totu-i o prostie, nici mai mult, nici mai puțin. Crezi c-o să-mi compromit eu cariera pentru tine? Şi dacă prințul mă întreabă: „Cine te-a trimis?” - „Dolgoruki.” - „Dar ce treabă are Dolgoruki cu Versilov?” Ce, trebuie să-i spun toată istoria ta? O să râdă în hohote!

---

[61] Fără ocoliş, direct, sincer (în fr. în orig.).

- Atunci, dă-i una la moacă!

- Basme.

- Te temi? Un vlăjgan ca tine; erai mai tare ca toți în gimnaziu.

- Mă tem, sigur că mă tem. De altfel, prințul nu se va bate, pentru că nu te duelezi decât cu egali.

- Şi eu sunt un gentleman prin educație, am şi eu drepturi, îi sunt egal… dimpotrivă, el nu îmi este egal.

- Nu, tu eşti cel mic.

- Cum mic?

- Aşa, mic; noi amândoi suntem mici, iar el este mare.

- Eşti un prost! După lege, de un an aş avea dreptul să mă căsătoresc.

- N-ai decât să te însori, dar tot un țângău eşti: trebuie să mai creşti!

Desigur, am înțeles că şi-a pus în gând să-şi râdă de mine. Fără îndoială că puteam să nu povestesc toată această scenă stupidă, era mai bine chiar ca ea să piară în neant; e respingătoare prin meschinăria şi inutilitatea ei, dar a avut consecințe destul de serioase.

Dar, ca să-mi sporesc pedeapsa, am s-o spun până la capăt. Văzând că Efim râde de mine, mi-am permis să-i lovesc umărul cu mâna dreaptă, mai precis, cu pumnul drept. Atunci, m-a prins de umeri şi m-a întors cu fața la pământ, demonstrând că, într-adevăr, e cel mai puternic din tot gimnaziul.

II

Cititorul ar putea crede, desigur, că eram în cea mai rea dispoziție când am plecat de la Efim, dar ar greşi. Am înțeles foarte bine că a fost o scenă de şcolari, ca între gimnazişti, dar că seriozitatea afacerii n-a suferit deloc. Mi-am băut cafeaua pe Vasilievski Ostrov, evitând dinadins birtul de ieri de pe Petersburgskaia; atât birtul, cât şi privighetoarea îmi deveniseră de două ori odioase. Lucru straniu: sunt în stare să urăsc locuri şi obiecte, de parcă ar fi oameni. În schimb, există în Petersburg câteva locuri prielnice, adică dintr-acelea unde cândva, nu ştiu de ce, am fost fericit - iar eu protejez aceste locuri şi merg în ele cât mai rar pentru ca, atunci când mă simt complet singur şi nefericit, să pot trece pe acolo să-mi amintesc şi să-mi trăiesc tristețea. Pe când îmi beam cafeaua, i-am dat perfectă dreptate lui Efim şi bunului său simț. Da, era mai practic decât mine, dar mă-ndoiesc că era mai realist. Realismul care nu merge mai departe de vârful nasului e mai periculos decât fantasmagoria cea mai nebunească, pentru că e orb. Dar, dându-i dreptate lui Efim (care, probabil, în momentul acela credea că merg pe stradă şi înjur), nu renunțasem niciun pic la convingerile mele, cum nu renunț nici acum. Am mai văzut eu dintr-ăştia care, la primul duş rece, renunță nu numai la faptele lor, dar chiar şi la ideea lor, începând să râdă ei înşişi de ceea ce cu un ceas mai devreme li se părea sfânt; o, ce lesne fac ei asta! Chiar dacă Efim, în esență, avea mai multă dreptate decât mine, iar eu eram prostul proştilor şi doar făcusem pe grozavul, în adâncul lucrurilor se afla un punct în care, dacă mă situam, aveam dreptate şi eu, aveam o îndreptățire a mea pe care ei n-o puteau înțelege niciodată.

La Vasin, care stătea pe Fontanka, lângă podul

Semionovski, am ajuns aproape de ora douăsprezece, dar nu l-am găsit acasă. Avea ore pe Vasielievski şi venea acasă la ceasuri anumite, totdeauna pe la ora douăsprezece. Pentru că, în plus, mai era şi nu ştiu ce sărbătoare, am presupus că-l voi găsi negreşit; negăsindu-l, m-am pus pe aşteptat, deşi veneam la el pentru prima dată.

Mă gândeam aşa: problemea scrisorii referitoare la moştenire e o chestiune de conştiinţă şi, alegându-l pe Vasin ca judecător, îi dovedesc cu aceasta profunzimea respectului meu, lucru care, desigur, ar trebui să-l flateze. Se-nţelege că eram cu adevărat preocupat de această scrisoare şi că eram convins realmente de necesitatea unei terţe păreri; dar bănuiesc, totuşi, că şi atunci aş fi putut ieşi din dificultate fără niciun ajutor dinafară. Şi, lucru important, ştiam singur că era de-ajuns să-i dau scrisoarea lui Versilov, iar el să facă ce crede de cuviinţă cu ea: iată soluţia. Să mă institui în judecător suprem şi în factor de decizie într-o chestiune de felul acesta era cu totul incorect. Să mă dau la o parte, dând scrisoarea direct şi în tăcere, ar fi însemnat să câştig eu, punându-mă într-o situaţie superioară celei a lui Versilov, căci, renunţând în ceea ce mă priveşte la orice pretenţii de moştenire (pentru că, în calitate de fiu al lui Versilov, mi-ar fi revenit ceva din banii aceştia, dacă nu acum, atunci mai târziu), aş fi rămas cu o perspectivă morală superioară asupra pasului viitor al lui Versilov. Nimeni n-ar fi putut să-mi reproşeze că i-am păgubit pe prinţi, pentru că documentul nu avea o importanţă juridică hotărâtoare. Am gândit şi mi-am clarificat perfect toate aceste lucruri stând în camera lui Vasin, ba chiar, deodată mi-a trecut prin cap că am venit la Vasin însetat de un sfat cu privire la modul în care trebuie să acţionez doar cu scopul ca acesta să vadă ce om nobil şi cinstit sunt şi, poate, ca să să mă răzbun pentru umilinţa

pe care o suferisem în fața lui.

Înțelegând toate acestea, m-am supărat foarte tare; dar n-am plecat, deşi ştiam bine că supărarea mea va creşte cu fiecare cinci minute.

Înainte de toate, nu-mi plăcea deloc camera lui Vasin. „Arată-mi camera ta şi-ți voi spune ce caracter ai” - s-ar putea spune, pe bună dreptate. Vasin locuia într-o cameră mobilată de nişte proprietari evident săraci, care trăiau din asta şi aveau şi alți chiriaşi în afară de el. Cunosc bine aceste cămăruțe înguste, mobilate cu zgârcenie, dar cu pretenții de confort; găseşti aici neapărat o canapea moale de la talcioc, pe care e periculos s-o mişti din loc, o chiuvetă şi un pat de fier ascuns de un paravan. Se vede că Vasin era locatarul cel mai bun şi de nădejde: un asemenea locatar bun există neapărat pentru orice gazdă şi, pentru asta, este favorizat: în camera lui se mătură şi se face curat mai cu grijă, i se atârnă deasupra patului o litografie, sub masă i se aşterne un covoraş ca vai de lume. Oamenii care preferă această curățenie îmbâcsită şi, mai ales, protecția gazdelor sunt ei înşişi suspecți. Eram convins că a fi chiriaşul cel mai bun era un lucru care-l flata pe Vasin. Nu ştiu de ce, dar încet-încet am simțit că începe să mă înfurie tabloul celor două mese acoperite de cărți. Cărți, hârtii, o călimară - totul era în ordinea cea mai dezgustătoare, un ideal pentru gazda nemțoaică şi pentru slujnica ei. Erau destule cărți, cărți adevărate, iar nu reviste şi ziare, şi se vede că le citise şi, desigur, se aşeza să citească sau să scrie cu mina cea mai solemnă. Nu ştiu de ce, dar îmi place mai mult când cărțile sunt aruncate în dezordine, când din studiu nu se face o slujbă sfântă. Probabil că acest Vasin e foarte politicos cu musafirii săi, dar e sigur că fiecare gest al lui îi spune vizitatorului „Uite, am să stau cu tine cam un ceas şi jumătate, iar după ce pleci mă apuc de treabă”. Sigur, cu el

poți duce o discuție foarte interesantă şi de la el poți auzi ceva nou, dar „uite acum stăm de vorbă şi te interesez foarte tare, dar după ce pleci mă apuc de ceva mai interesant”... Şi, cu toate acestea, nu plecam, ci stăteam pe loc. Că nu am deloc nevoie de sfatul lui mă convinsesem definitiv.

Îl aşteptam deja de un ceas şi ceva şi stăteam la geam, pe unul dintre scaunele de nuiele puse lângă fereastră. Eram furios că trecea timpul şi că până în seară trebuia să-mi găsesc o locuință. Voiam să iau o carte să-mi alung plictiseala, dar n-am făcut-o: gândul că mă va distrage mi-a făcut gestul şi mai antipatic. Mai mult de o oră a fost o linişte desăvârşită, când deodată, undeva foarte aproape, dincolo de uşa blocată de o canapea, am început să disting, fără să vreau, nişte şoapte care deveneau din ce în ce mai clare. Erau două voci, se pare că de femeie, asta se putea distinge, dar nu puteam să înțeleg cuvintele; totuşi, de plictiseală, am început să ascult cu atenție. Era clar că vorbeau cu însuflețire şi cu pasiune şi că nu era vorba de croit: se sfătuiau în legătură cu ceva sau se certau ori o voce o convingea şi o ruga pe cealaltă, care nu era de acord şi se opunea. Desigur, erau nişte locatari. Curând urechea s-a obişnuit şi, deşi ascultam, o făceam mecanic, uneori uitând complet că ascult; deodată s-a întâmplat ceva deosebit, de parcă cineva sărise de pe scaun pe ambele picioare sau sărise din locul în care stătea, începând să tropăie; apoi s-a auzit un geamăt şi, brusc, a răsunat un strigăt, parcă totuşi nu strigăt, ci urlet animalic, plin de răutate, căruia îi era totuna dacă e auzit de alții sau nu. M-am aruncat spre uşă şi am deschis-o; în acelaşi timp s-a deschis încă o uşă de la capătul coridorului, uşa gazdei, cum am aflat mai târziu, de unde s-au ițit două capete curioase. Strigătul însă a amuțit pe dată, dar brusc s-a deschis uşa de lângă mine, uşa vecinelor, şi una dintre ele, o femeie tânără, cum mi se

părea, a ieşit rapid şi a luat-o la fugă pe scară. Cealaltă, o femeie mai în vârstă, a vrut s-o rețină, dar n-a putut, aşa că a gemut doar în urma ei:

- Olea! Olea, încotro? Of!

Dar, văzând cele două uşi deschise de noi, s-a făcut că o închide pe-a ei, lăsând-o întredeschisă şi ascultând ce se întâmplă pe scară până în momentul în care paşii Olei care cobora în fugă nu s-au mai auzit. Eu m-am întors la fereastră. S-a făcut din nou linişte. Era o întâmplare banală, poate chiar comică, şi am încetat să mă mai gândesc la ea.

Cam la un sfert de ceas apoi s-a auzit pe coridor, chiar lângă uşa lui Vasin, o voce de bărbat sonoră şi sigură pe ea. Cineva a pus mâna pe clanța uşii şi a deschis-o atât cât să pot zări în coridor un bărbat înalt care se vede că mă văzuse şi el pe mine, ba chiar mă examinase, dar încă nu păşise în cameră, ci-şi continua discuția cu gazda, ținând mâna pe clanță. Gazda îi răspundea cu un glas subțire şi vesel şi se vedea după glasul ei că pe vizitator îl ştie de mult, că-l respectă şi-l prețuieşte şi ca pe un oaspete serios şi ca pe un domn vesel ce este. Domnul cel vesel striga şi glumea, dar numai în legătură cu ideea că Vasin nu este acasă, că nicicum nu poate da de el, că aşa îi este scris şi că, din nou, ca şi data trecută, îl va aştepta; şi toate acestea, fără nicio îndoială, i se păreau gazdei cea mai bună glumă. În sfârşit, oaspetele intră, deschizând larg uşa.

Era un domn bine îmbrăcat, se vedea că la cel mai bun croitor, cum se spune, „boiereşte”, dar n-avea nimic boieresc în el, deşi se vedea că dorea foarte mult să aibă. Era nu atât în largul său, cât insolent de la natură, adică era mai puțin jignitor decât un insolent care-şi pregăteşte expresia în fața oglinzii. Părul lui blond închis cu uşoare urme de cărunteţe, sprâncenele negre, barba lungă şi ochii

mari nu numai că nu-i confereau caracter, dar îl făceau comun, asemănător cu alții. Un astfel de om râde şi e gata să râdă la tot pasul, dar, nu ştiu de ce, cu el nu eşti vesel niciodată. De la expresia veselă el trece rapid la cea solemnă, de la solemnă, la cea jucăuşă sau complice, şi asta în mod obişnuit şi fără motiv... Dar destul, n-am de ce să-l descriu dinainte. Pe acest domn l-am cunoscut ulterior mai bine şi mai de aproape şi de aceea îl prezint acum ca şi cum l-aş cunoaşte mai bine decât atunci când a deschis uşa şi a păşit în cameră. Dar chiar şi acum mi-ar fi greu să spun despre el ceva precis şi definitoriu, pentru că în astfel de oameni importante sunt tocmai neterminatul, dezordinea şi nedefinitul.

Nu apucase să se aşeze că deodată mi-a trecut prin gând că trebuie să fie tatăl vitreg al lui Vasin, un oarecare domn Stebelkov despre care auzisem deja câte ceva, dar atât de vag, încât nu puteam nicicum să spun ce anume: îmi aminteam doar că nu era ceva de bine. Ştiam că Vasin fusese mult timp un orfan în puterea lui, dar că scăpase de mult de tutela acestuia, că scopurile şi interesele lor sunt diferite şi că trăiesc complet diferit, în toate privințele. Mi-am mai adus aminte că acest Stebelkov are un oarecare capital şi că este chiar un fel de speculant şi un afacerist; într-un cuvânt, poate că ştiam ceva mai multe despre el, dar am uitat ce. Bărbatul m-a măsurat din priviri, fără să mă salute, şi-a pus jobenul pe masa din fața canapelei, a dat energic la o parte masa şi pur şi simplu s-a prăvălit pe canapeaua pe care eu nu îndrăznisem să mă aşez, făcând-o să trosnească din încheieturi, şi-a etalat picioarele, ridicând vârful cizmei lui drepte, lăcuite, pe care a început să-l admire. Desigur, s-a întors imediat spre mine şi, din nou, m-a măsurat cu ochii săi mari, holbați.

- Nu dau de el! mă salută el uşor din cap.

Eu tăceam.

- Nu e punctual! E părerea mea. Şi vii de pe Petersburgskaia!

- Adică dumneata ai venit de pe Petersburgskaia? l-am întrebat eu.

- Nu, eu te întrebam pe dumneata.

- Eu... eu am venit de pe Petersburgskaia, dar de unde ştii?

- De unde? Hmm.

Îmi făcu cu ochiul, dar nu catadicsi să mă lămurească.

- Adică eu nu locuiesc pe Petersburgskaia, dar înainte de asta am fost acolo şi de acolo am venit aici.

El continua să zâmbească în tăcere, plin de înțeles, şi acest lucru nu-mi plăcea deloc. Era ceva stupid în felul lui de a-mi face cu ochiul.

- La domnul Dergaciov? vorbi el în sfârşit.

- Ce e la domnul Dergaciov? am făcut eu ochii mari.

El mă privi victorios.

- Nici nu-l cunosc, am adăugat.

- Hm.

- Cum vrei dumneata, i-am răspuns.

Tipul îmi devenea antipatic.

- Hm, da. Aşa, permite-mi; dumneata cumperi într-o prăvălie un lucru, iar în prăvălia de alături alt cumpărător cumpără un alt lucru, ce crezi? Bănişori, de la un negustor care se numeşte cămătar... pentru că banii sunt tot o marfă, iar cămătarul e şi el negustor... Mă urmăreşti?

- Desigur.

- Trece un al treilea cumpărător şi, arătând spre una din dughene, spune: „Asta-i ceva serios” şi, arătând spre cealaltă dugheană, spune „Asta nu-i ceva serios”. Ce pot eu conchide despre cumpărătorul respectiv?

- N-am de unde să ştiu.

- Nu, nu, permite-mi, era un exemplu; omul trăieşte din exemple bune. Merg pe Nevski şi observ că, pe cealaltă parte a străzii, trece pe trotuar un domn al cărui caracter aş vrea să-l definesc. Venind din direcții diferite, ajungem amândoi la cotitura spre Morskaia şi, tocmai acolo unde este magazinul englezesc, observăm un al treilea trecător care a fost călcat de un cal. Şi acum, fii atent: trece un al patrulea domn şi doreşte să definească caracterul nostru, al celor trei, împreună cu al omului călcat de cal, în ceea ce priveşte simțul practic şi seriozitatea… Înțelegi?

- Iertare, cu mare greutate.

- Aşa am şi crezut. Am să schimb tema. Sunt undeva la băi de ape minerale în Germania, cum am fost nu o dată, nu contează în ce loc. Mergând spre apă, văd nişte englezi. Cum ştii şi dumneata, e greu să faci cunoştință cu un englez; dar iată că, după două luni, la terminarea curei de tratament, suntem cu toții în munți, urcăm în grup, cu bastoane speciale cu vârfuri metalice, pe un munte, nu importă care. La o cotitură, adică la o etapă, şi tocmai acolo unde călugării fac votka *chartreuse* - fii atent aici - întâlnesc un localnic care stă singuratic şi priveşte în tăcere. Vreau să-mi dau seama de seriozitatea lui: cum crezi, m-aş putea adresa pentru asta grupului de englezi cu care merg, doar pentru că n-am putut vorbi cu ei în timpul curei?

- Nu ştiu. Iartă-mă, mi-e foarte greu să te urmăresc.

- Greu?

- Da, mă oboseşti.

- Hm.

Îmi făcu cu ochiul şi un gest cu mâna, care probabil trebuia să însemne ceva victorios şi sărbătoresc; apoi, liniştit şi foarte grav, scoase din buzunar un ziar pe care se vedea că tocmai îl cumpărase, îl desfăcu şi începu să citească pe ultima pagină, consimțind să mă lase complet în

pace. După cinci minute, mă privi.

- N-au scăzut acțiunile din Brest-Graevo, n-au dat-o în bară, nu-i aşa? Nu, merg bine, continuă să crească! Ştiu pe mulți care au ratat imediat.

Se uita la mine cu emoție.

- Deocamdată, înțeleg prea puțin din ce se întâmplă la bursă, am răspuns eu.

- Negi?

- Ce?

- Banii.

- Eu nu neg banii, dar… dar mi se pare că pe primul loc sunt ideile şi apoi banii.

- Adică, dă-mi voie… să zicem că un om se bizuie, cum se zice, pe capitalul propriu…

- Mai întâi o idee superioară, apoi banii, căci fără o idee superioară şi numai cu bani o societate se prăbuşeşte.

Nu ştiu de ce am început să mă-nfierbânt. El mă privi cam tâmp, parcă temător, dar, brusc, tot chipul i se lăți în cel mai vesel şi mai şiret zâmbet:

- Şi Versilov, ei? Şi-a luat partea! S-a dat verdictul ieri, nu-i aşa?

Dintr-odată şi cu surpriză am văzut că mă cunoaşte de mult şi că, poate, ştie chiar foarte multe. Nu înțeleg de ce, brusc m-am înroşit şi am început să-l privesc fix, prosteşte. Se vede că exulta. Mă privea vesel de parcă mă prinsese cu ceva şi mă dăduse în vileag.

- Ei! îşi ridică el ambele sprâncene. Întreabă-mă orice despre domnul Versilov! Ce spuneam eu mai adineaori despre seriozitate? Acum un an şi jumătate, când cu copilul, ar fi putut încheia o afacere frumuşică, dar a ratat-o, exact aşa.

- Care copil?

- Un prunc pe care şi acum îl ține prin străini, doar că

nu câştigă nimic cu secretul… pentru că…

- Ce prunc?

- Se-nțelege, copilul lui, propriul lui copil, de la *mademoiselle* Lidia Ahmakova… *„Frumoasa fecioară mă mângâia”*[62]… Măciulii de chibrit, nu-i aşa?

- Ce prostie, ce stupizenie! El n-a avut niciodată vreun copil de la Ahmakova!

- Asta-i bună! Dar eu pe unde eram? Doar sunt doctor, şi încă mamoş. Numele meu e Stebelkov, n-ai auzit de el? E adevărat că pe atunci nu mai practicam de mult, dar un sfat practic într-o chestiune practică puteam da.

- Dumneata eşti mamoş… ai asistat-o la naştere pe Ahmakova?

- Nu, n-am asistat-o pe Ahmakova. Acolo, în *vorstadt*[63], era un doctor Granz care se ocupa de familie, era plătit cu jumătate de taler, aşa e situația doctorilor acolo, şi-n plus, nu-l cunoştea nimeni pe acolo, aşa că el m-a înlocuit… Chiar eu l-am sfătuit, pentru a păstra discreția. Mă urmăreşti? I-am dat, în mare secret, doar un sfat practic în problema lui Versilov, a lui Andrei Petrovici, într-o problemă de cea mai mare taină. Dar Andrei Petrovici a preferat să-mpuşte doi iepuri deodată.

Ascultam extrem de uimit.

- Cine fuge după doi iepuri nu prinde niciunul, aşa se zice, mai exact o vorbă din popor zice. Eu consider aşa: excepțiile care se repetă neîncetat devin reguli generale. A fugit după alt iepure, adică, în traducere, după altă damă - şi rezultate, ioc. Dacă ai prins ceva, ține-l strâns. Unde trebuie să fie mai rapid, el o tot amână. Versilov este doar „un proroc al muierilor”, aşa l-a definit frumos, în prezența

---

[62] Vers din poezia *Şalul negru* (1820) de Puşkin.

[63] Suburbie (în germ. în orig.).

mea, atunci, tânărul prinț Sokolski. Ei, dar să treci pe la mine! Dacă vrei să afli mai multe despre Versilov, treci pe la mine.

Era evident cât îl încânta faptul că m-a lăsat cu gura căscată a mirare. Până atunci, nu auzisem nimic, niciodată despre un prunc. Dar tocmai în momentul acela s-a trântit uşa la vecine şi cineva a intrat rapid în camera lor.

- Versilov stă în Semionovski polk, pe strada Mojaisk, în casa Litvinovei, numărul treisprezece, am fost eu însămi să mă informez! strigă tare o voce iritată de femeie.

Fiecare cuvânt ajungea până la noi. Stebelkov îşi încruntă sprâncenele şi ridică un deget deasupra capului:

- Vorbim aici despre el, se vorbeşte şi dincolo… Iată excepțiile care se repetă neîntrerupt! *Quand on parle d'une corde*[64]…

Se săltă, se aşeză rapid pe canapeaua de lângă uşă şi începu să tragă cu urechea.

Şi eu eram uluit peste măsură. Mi-am dat seama că, probabil, strigase aceeaşi femeie tânără care, mai devreme, fugise atât de tulburată. Dar cum să fie vorba şi aici de Versilov? Brusc s-a auzit urletul de mai înainte, un urlet prelung scos de un om sălbăticit de mânie, căruia nu i se dă ceva sau care e oprit de la ceva. Diferența era că de data aceasta strigătele şi urletele durau mai mult. Se auzea cum se luptă între ele două persoane, răzbăteau de acolo nişte cuvinte, repetate şi rapide: „Nu vreau, nu vreau, dă-mi imediat, acum să-mi dai înapoi!" sau ceva în genul acesta - nu pot să-mi amintesc exact. Apoi, ca şi în scena anterioară, cineva s-a năpustit spre uşă şi a deschis-o. Ambele vecine au sărit în coridor, trăgând una de cealaltă. Stebelkov, care părăsise de mult canapeaua, ascultând în continuare cu

[64] Vorbeşti de funie… (în fr. în orig.).

nesaț, o zbughi spre uşă şi, fără nicio ruşine, ieşi în coridor şi alergă direct spre vecine. Se-nțelege că şi eu am dat fuga spre uşă. Dar apariția lui în coridor a fost ca un duş rece: vecinele au dispărut rapid şi au trântit uşa după ele cu mare zgomot. Stebelkov o pornise pe urmele lor, dar s-a oprit, ridicând un deget, zâmbind şi gândindu-se; de data aceasta, am descifrat în zâmbetul lui ceva extrem de josnic, întunecat şi amenințător. Văzând-o pe gazdă, care stătea din nou în fața uşii ei, el alergă spre ea, străbătând coridorul în salturi rapide; după ce şopoti cu ea vreo două minute şi, probabil, primind informațiile cerute, acesta se-ntoarse în cameră hotărât şi autoritar, îşi luă jobenul de pe masă, se privi rapid în oglindă, îşi zbârli părul şi, plin de sine, fără să-mi arunce o privire, se-ndreptă spre vecine. O clipă trase cu urechea la uşă şi-i făcu din ochi victorios gazdei care îl amenința cu degetul şi dădea din cap parcă spunând: „Oh, ştrengarul, ce ştrengar!”. În final, cu o expresie hotărâtă, dar extrem de delicată, parcă smerit de atâta delicatețe, bătu în uşa vecinelor. Se auzi o voce:

- Cine-i acolo?

- Îmi dați voie să intru cu o chestiune foarte importantă? vorbi Stebelkov tare şi grav.

Au ezitat şi totuşi au deschis uşa, la început foarte puțin, cam pe un sfert; dar Stebelkov puse cu putere mâna pe clanță, aşa că uşa nu mai putea fi închisă. A început discuția, Stebelkov vorbind tare şi strecurându-se încet în camera lor; nu-mi amintesc cuvintele, dar vorbea despre Versilov, că poate să transmită, să clarifice totul - „nu, pe mine întrebați-mă”, „nu, apelați la mine”, ceva în genul acesta. I-au dat drumul în cameră curând. M-am întors la canapea şi am început să trag cu urechea, dar n-am putut înțelege tot, am auzit doar cum numele lui Versilov era pomenit des. După intonație, mi-am dat seama că Stebelkov

conducea discuția, că nu mai vorbeşte timid, ci autoritar şi dându-şi drumul cum făcuse înainte cu mine: „Mă urmăreşti? Acum fii atent” etc. Dar cu femeile trebuia să fie foarte amabil. De vreo două ori s-au auzit hohotele lui de râs şi se pare că erau cu totul nelalocul lor căci, odată cu vocea sa, uneori chiar acoperind-o, se auzeau vocile ambelor femei care nu exprimau deloc bucurie; se distingea îndeosebi vocea tinerei, aceea care urlase înainte; tânăra vorbea mult, nervos, repede, probabil dând în vileag ceva sau plângându-se, căutând judecători şi judecată. Dar Stebelkov nu rămânea mai prejos, ridica vocea tot mai mult şi hohotea tot mai des. Genul acesta de oameni nu ştiu să-i asculte pe alții. Curând m-am ridicat de pe canapea, căci mi se părea ruşinos să trag cu urechea, m-am aşezat la locul meu de lângă fereastră, pe scaunul de nuiele. Eram convins că Vasin îl considera pe acest domn un nimic, dar, de mi-aş fi exprimat față de el aceeaşi părere, ar fi sărit în sprijinul lui cu o demnitate plină de seriozitate şi ar fi observat moralizator că „este un om practic, aşa cum sunt astăzi oamenii de afaceri, şi nu poate fi judecat din punctul nostru de vedere, general şi abstract”. În momentul acela, îmi amintesc, eram cu moralul complet la pământ, inima îmi bătea şi aşteptam să se întâmple ceva. Au trecut cam zece minute şi, deodată, chiar la mijlocul unui hohot de râs răsunător, cineva, exact ca mai înainte, a sărit de pe scaun, apoi s-au auzit strigătele ambelor femei, s-a auzit şi cum a sărit Stebelkov, cum a început să spună ceva, folosind alt ton, parcă justificându-se, cerând să fie ascultat până la capăt… Dar nu l-au ascultat; s-au auzit nişte strigăte pline de mânie: „Afară! sunteți un ticălos, un neruşinat”. Într-un cuvânt, era clar că-i fac vânt. Am deschis uşa exact în momentul în care acesta s-a ivit în coridor din camera vecinelor, se pare împins la propriu de mâinile acestora.

Văzându-mă, a început pe loc să țipe, arătând spre mine:

- Iată-l pe fiul lui Versilov! Dacă pe mine nu mă credeți, uitați-l pe fiul lui, e chiar fiul lui! Poftiți! Şi mă apucă autoritar de mână. Este fiul lui, fiul lui bun! repeta el, ducându-mă spre femei, fără să adauge nicio explicație.

Tânăra stătea în coridor, cealaltă, cu un pas în spatele ei, în uşă. Mi-amintesc doar că această biată fată de vreo douăzeci de ani, frumuşică, dar slabă şi cu un aspect bolnăvicios, era roşcată şi semăna cumva la față cu sora mea; acest amănunt m-a frapat şi mi s-a păstrat în memorie; doar că Liza n-a fost şi, desigur, n-ar fi putut fi vreodată în starea de furie devastatoare în care se afla fata care stătea în fața mea: buzele îi erau albe, ochii ei de un cenuşiu deschis aruncau scântei, tremura toată de indignare. Îmi mai amintesc şi că eu însumi eram într-o postură extrem de stupidă şi nedemnă, pentru că nu găseam absolut nimic de zis din cauza acestui neruşinat.

- Cum aşa, ce fiu? Dacă e cu dumneata, atunci este un ticălos. Dacă eşti fiul lui Versilov, mi se adresă ea brusc, atunci transmite-i din partea mea tatălui dumitale că este un ticălos, un neruşinat netrebnic, că n-am nevoie de banii lui... Na, na, să-i dai imediat aceşti bani!

Ea scoase rapid din buzunar câteva bancnote, dar femeia mai în vârstă (adică mama ei, cum s-a dovedit mai târziu) o smuci de mână:

- Olea, dar poate că nu este adevărat, poate că nu este fiul lui!

Olea o privi o clipă, se gândi, se uită la mine disprețuitor şi se întoarse în cameră dar, înainte de a trânti uşa, strigă din prag încă o dată, furioasă, la Stebelkov:

- Afară!

Şi chiar bătu din picior în fața lui. Apoi uşa se trânti şi fu încuiată cu cheia. Ținându-mă în continuare de umăr,

Stebelkov ridică un deget şi, întinzându-şi gura într-un zâmbet lung şi gânditor, mă fixă întrebător.

- Găsesc felul cum te-ai purtat cu mine ridicol şi nedemn, am bălmăjit eu indignat.

Dar el nu mă asculta, deşi nu-şi lua ochii de la mine.

- Asta trebuie cer-ce-tat! spuse el dus pe gânduri.

- Dar cum de ți-ai permis să mă tragi de mână? Cine-i persoana? Cine-i femeia asta? M-ai înşfăcat de umeri şi m-ai târât, ce-i asta?

- Ei, la dracu'! O femeie căreia i s-a răpit nevinovăția… „o excepție care se repetă des", mă urmăreşti?

Şi mă împunse în piept cu un deget.

- Ei, du-te dracului! îi dădui eu degetul la o parte.

Dar acesta, pe neaşteptate, începu să râdă tăcut, lăbărțat şi vesel. Într-un sfârşit, îşi puse pălăria şi, cu o mină schimbată, deja mohorâtă, observă, încruntând din sprâncene:

- Trebuie s-o învăț eu pe gazdă… trebuie să le gonească din cameră - iată ce trebuie să facă, şi cât se poate de repede, altfel, astea… o să vezi! Ține minte vorbele mele, o să vezi! Ei, la dracu'! se înveseli el din nou pe neaşteptate, îl aştepți pe Grişa?

- Nu, nu-l mai aştept, i-am răspuns eu hotărât.

- Ca să vezi, şi toate astea doar…

Şi fără a mai adăuga ceva, se întoarse, ieşi şi o porni în jos pe scară, fără să o onoreze măcar cu o privire pe gazda care se vedea că aşteaptă lămuriri şi noutăți. Mi-am luat şi eu pălăria şi, rugând-o pe gazdă să transmită că am fost pe la Vasin, eu, Dolgoruki, am luat-o la fugă pe scări.

III

Pierdusem timp. După ce-am ieşit, m-am pornit imediat să-mi caut o locuință; dar eram distrat, am rătăcit câteva ore bune pe străzi şi, deşi am intrat în cinci sau şase locuințe de închiriat, sunt sigur că am trecut pe lângă alte douăzeci fără să le observ. Şi, ca necazul să fie şi mai mare, nici nu-mi trecuse prin cap că a închiria o odaie e atât de greu. Peste tot erau camere ca a lui Vasin, ba chiar mai proaste ca aceea, dar prețurile erau uriaşe, după calculele mele. Ceream pur şi simplu un ungher în care să am măcar loc să mă întorc, dar mi se dădea de înțeles că, în cazul acesta, trebuie să merg „la azil”. În afară de aceasta, peste tot erau o mulțime de locatari stranii cu care, doar uitându-mă la ei, îmi dădeam seama că nu mă pot împăca; aş fi plătit chiar ca să nu fiu în preajma lor. Nişte bărbați care stăteau doar în jiletci, cu bărbi în dezordine, curioşi şi neglijenți. În altă parte, într-o cameră minusculă stăteau cam zece oameni jucând cărți şi bând bere: mie mi se oferea o cameră alături. În alte locuri, răspundeam atât de stupid la întrebările proprietarilor, că aceştia mă priveau cu mirare, iar într-o altă locuință chiar m-am luat la ceartă. Dar n-am să vă descriu toate aceste nimicuri; voiam doar să spun că, obosit îngrozitor, am mâncat ceva într-un birt când deja se lăsa seara. Am hotărât ferm să mă duc şi să-i dau imediat lui Versilov scrisoarea despre moştenire (fără niciun fel de explicații), să îmi pun lucrurile în geamantan şi într-o legătură şi să mă mut sau să-mi petrec noaptea chiar şi la un hotel. Ştiam că la capătului bulevardului Obuhovski, lângă Arcul de Triumf, sunt nişte hoteluri unde poți găsi o cameră bună cu doar treizeci de copeici; eram hotărât să jertfesc suma respectivă pentru o noapte, numai să nu rămân la Versilov. Şi iată că, trecând pe lângă

Institutul Tehnic, nu ştiu cum, m-am hotărât să trec pe la Tatiana Pavlovna care stătea vizavi de Institut. La drept vorbind, pretextul pentru a trece pe la ea era aceeaşi scrisoare cu privire la moştenire, dar dorința imperioasă de a o vizita avea, desigur, alte motive, pe care nu mi le pot explica nici măcar acum: în capul meu era ceva încâlcit despre „prunc”, despre „excepțiile care fac regula generală”. Voiam să povestesc, sau să mă dau mare, sau să mă răfuiesc cu cineva sau, poate, să plâng - nu ştiu, dar am urcat la Tatiana Pavlovna. Fusesem pe la ea până atunci doar o singură dată, în primele zile de la sosirea mea de la Moscova, trimis de mama, şi-mi amintesc că, după ce-am intrat şi i-am predat ce-mi dăduse aceasta, am plecat după un minut, fără să apuc să mă aşez, căci nici n-am fost poftit să stau.

Am sunat şi imediat mi-a deschis bucătăreasa care, în tăcere, m-a lăsat să intru. E nevoie de toate aceste amănunte tocmai pentru a putea înțelege cum de s-a putut întâmpla ceva atât de nebunesc, ceva ce va influența imens cele ce se vor petrece în continuare. În primul rând, despre bucătăreasă. Aceasta era o finlandeză rea şi cârnă care, se pare, îşi ura stăpâna, pe Tatiana Pavlovna, în timp ce aceasta, dimpotrivă, nu se putea lipsi de ea dintr-un capriciu, dintr-un sentiment pe care fetele bătrâne îl au pentru mopşii lor cu nasul umed sau pentru pisicile care dorm veşnic. Finlandeza ba înjura şi o apucau năbădăile, ba, după ce se certau, tăcea săptămâni întregi, pedepsindu-şi stăpâna. Se pare că nimerisem într-o zi a tăcerii, pentru că nici măcar la întrebarea: „E acasă doamna?”, pe care mi-amintesc bine că i-am pus-o, n-a răspuns nimic şi, în tăcere, s-a întors la bucătărie. După asta, convins în mod firesc că doamna este acasă, am intrat în cameră şi, negăsind acolo pe nimeni, m-am pus pe

aşteptat, presupunând că Tatiana Pavlovna va ieşi curând din dormitor; altfel de ce m-ar fi lăsat bucătăreasa să intru? Nu am luat loc şi am aşteptat vreo două-trei minute în picioare; numai ce apusese soarele şi camera întunecată a Tatianei Pavlovna îmi părea încă şi mai neprimitoare din cauza draperiilor, perdelelor şi perdeluțelor atârnate peste tot. Două cuvinte despre acest mic apartament urât, pentru a înțelege locul unde s-au petrecut lucrurile. Conform caracterului său autoritar şi încăpățânat şi ca urmare a unor obiceiuri vechi de moşiereasă, Tatiana Pavlovna nu s-ar fi putut acomoda într-o cameră mobilată de închiriat şi, ca atare, a cumpărat această parodie de apartament doar pentru a trăi de una singură şi pentru a fi ea stăpână. Aceste două cămăruțe, exact ca nişte colivii de canari lipite una de alta, erau situate la etajul al treilea şi cu ferestrele spre curte. Intrând în casă, dădeai imediat de un coridor îngust, cu lățimea cam de un arşin şi jumătate, în stânga pe coridor erau uşile spre cele două colivii de canari de care am pomenit, iar la capătul acestuia era intrarea într-o bucătărie minusculă. Poate că în camerele acestea încăpeau cam paisprezece metri cubi de aer, necesari unui om pentru douăsprezece ore, dar mă-ndoiesc să fi fost mai mult. Încăperile erau îngrozitor de joase, şi, ceea ce-i mai stupid, ferestrele, uşile, mobila, totul era acoperit sau îmbrăcat în pânză, într-un minunat creton franțuzesc garnisit cu ciucuri, ceea ce făcea camera să pară de două ori mai întunecată şi să semene cu interiorul unei trăsuri. În cămăruța în care aşteptam eu te mai puteai întoarce, deşi tot spațiul era înțesat de mobilă, o mobilă deloc urâtă: erau aici măsuțe de tot felul, sculptate, lucrate în bronz, casete, o masă de toaletă elegantă şi prețioasă. Dar cealaltă cameră, de unde aşteptam să iasă ea, dormitorul - despărțit de camera din față cu o draperie, cum s-a dovedit mai apoi -

consta pur şi simplu dintr-un pat. Toate aceste amănunte sunt necesare pentru a înțelege prostia pe care am făcut-o.

Aşadar, aşteptam şi nu mă îndoiam că stăpâna va apărea, când deodată se auzi soneria. Am auzit cum bucătăreasa a păşit pe coridor fără grabă şi în tăcere şi, exact aşa cum procedase cu mine, le-a dat voie să intre noilor vizitatori. Acestea erau două doamne care vorbeau tare, dar mare mi-a fost mirarea când, după una din voci, am recunoscut-o pe Tatiana Pavlovna, iar după cealaltă, tocmai pe femeia aceea pe care eram prea puțin pregătit să o întâlnesc, şi încă în împrejurările respective! Nu mă puteam înşela: auzisem această voce sonoră, puternică şi metalică ieri, e drept, doar vreo trei minute, dar îmi rămăsese în suflet. Da, aceasta era „femeia de ieri”. Ce era să fac? Nu-i pun această întrebare cititorului, îmi readuc doar în memorie minutul de atunci şi nici acum nu sunt deloc capabil să-nțeleg cum s-a făcut că, brusc, m-am năpustit după draperie şi m-am trezit în dormitorul Tatianei Pavlovna. Pe scurt, abia ce m-am ascuns, că ele au şi intrat în cameră. De ce nu m-am dus să le întâmpin în loc să mă ascund, nu ştiu, totul s-a întâmplat fulgerător, fără să-mi dau seama absolut deloc.

Năpustindu-mă în dormitor şi izbindu-mă de pat, am observat imediat că există o uşă care dă din dormitor în bucătărie, că adică ar fi existat o ieşire din acest necaz şi puteam fugi, dar, Doamne!, uşa era încuiată, iar cheia nu se afla în broască. Disperat, m-am aşezat pe pat; vedeam clar că acum va trebui să ascult şi, deja după primele fraze, după primele lor cuvinte, mi-am dat seama că discuția era secretă şi de mare însemnătate. O, desigur, un om cinstit şi nobil ar fi trebuit să se ridice, chiar dacă era târziu, să iasă şi să spună tare: „Sunt şi eu aici, aşteptați!” şi, cu toată situația lui jenantă, să înainteze; dar eu nu m-am ridicat şi

nu m-am arătat; n-am avut curajul şi, în modul cel mai ticălos m-am dovedit un laş.

- Scumpă Katerina Nikolaievna, mă mâhneşti, o implora Tatiana Pavlovna, linişteşte-te odată pentru totdeauna, nu îți stă în fire să fii aşa. Oriunde eşti dumneata e şi bucurie, şi acum, uite… Cred că ai în continuare încredere în mine, doar ştii cât îți sunt de devotată. Nu mai puțin ca lui Andrei Petrovici, pentru care nu-mi ascund veşnica recunoştință… Te rog, crede-mă, îți jur pe cinstea mea, acest document nu este în mâinile lui şi poate că nu este la nimeni; el nici nu este capabil de atâta prefăcătorie, e păcat chiar şi să-l bănuieşti. Singuri v-ați inventat duşmănia asta unul pentru celălalt…

- Documentul există, iar el este capabil de orice. Şi ce crezi, intru ieri la tata şi primul pe care îl întâlnesc acolo este *ce petit espion*[65], pe care i l-a băgat pe gât prințului.

- Eh, *ce petit espion*! În primul rând, nu-i deloc spion, pentru că eu, eu însămi am insistat să-l dea în slujbă la prinț, altfel, dacă rămânea la Moscova, ar fi înnebunit sau ar fi murit de foame, aşa mi-au spus cei de acolo. Şi, ceea ce-i mai important, acest băiețandru prost crescut e un prostuț, cum să fie un spion?

- Da, un prostuț, dar asta nu-l împiedică să devină un ticălos. Eram supărată ieri, altfel aş fi murit de râs: s-a făcut palid, s-a apropiat în fugă, a făcut o reverență şi a început să vorbească pe franțuzeşte. Iar la Moscova Maria Ivanovna mă încredința că e un geniu. Nefericita scrisoare este întreagă şi se află în locul cel mai plin de primejdie, am citit-o chiar pe chipul acestei Maria Ivanovna.

- Scumpa mea! Doar singură ai spus că ea nu are nimic asupra ei!

---

[65] Acest mic spion (în fr. în orig.).

- Tocmai asta-i, că n-are, doar că minte şi, îți spun drept, cu câtă măiestrie! Înainte de a pleca la Moscova încă mai speram că nu există niciun fel de hârtii, dar acum, acum…

- Ah, scumpa mea, se spune că, dimpotrivă, ea este o ființă bună şi rațională, răposatul o prețuia cel mai mult dintre toate nepoatele lui. E adevărat că n-o cunosc aşa de bine, dar o puteai cuceri, scumpa mea! Doar nu îți trebuie mult ca să învingi; eu, că sunt bătrână, şi tot m-am îndrăgostit de dumneata, şi chiar acum sunt gata să te sărut… Ei, cum să n-o cucereşti?

- Am cucerit-o, Tatiana Pavlovna, am încântat-o chiar, dar e foarte şireată… Nu, aici e vorba de caracter, şi încă de unul special, moscovit… Şi închipuie-ți, m-a sfătuit să apelez la cineva de aici, la Kraft, fostul ajutor al lui Andronikov, poate ştie el ceva. Ştiu ceva despre acest Kraft şi chiar mi-l amintesc puțin, dar imediat ce mi l-a pomenit pe Kraft, am fost sigură că ea nu numai că ştie unele lucruri, dar că ştie chiar tot şi că minte.

- Dar de ce, de ce? Uite, îl putem întreba şi pe el! Acest neamț, Kraft, nu-i un flecar şi, îmi amintesc şi eu, e foarte cinstit - da, să-l întrebăm pe el! Doar că acum, se pare, el nu este la Petersburg…

- O, s-a întors încă de ieri, am fost chiar înainte la el… De aceea am venit la dumneata atât de agitată; îmi tremură mâinile şi picioarele, voiam să te rog, îngerul meu, Tatiana Pavlovna, ca, dat fiind că-i cunoşti pe toți, să fii amabilă şi să afli ceva despre hârtiile acestuia pentru că, fără îndoială, au rămas nişte hârtii de la el; vrei să afli cine moşteneşte aceste hârtii? Dacă trec în mâinile cuiva periculos? Am venit să-ți cer sfatul.

- Dar despre ce hârtii vorbeşti? întrebă Tatiana Pavlovna, care nu înțelegea nimic. Nu mi-ai spus că ai fost

deja la Kraft?

- Am fost, am fost, chiar acum am fost, dar s-a împuşcat! Ieri seară.

Am sărit de pe pat. Am putut sta liniştit când mă făcea spion şi idiot; şi, cu cât înainta discuția lor, cu atât mi se părea mai puțin posibil să mă pot arăta. Era ceva de neconceput! Am hotărât să mă reaşez la loc şi să stau nemişcat până în momentul în care Tatiana Pavlovna îşi va conduce oaspetele (dacă, spre norocul meu, nu va intra în dormitor înainte de asta), iar apoi, după ce pleca Ahmakova, n-aveam decât să ne batem între noi!.. Dar brusc, când am auzit de Kraft şi am sărit de pe pat, m-a luat cu frisoane. Fără să mă gândesc la nimic, fără să raționez şi să prevăd ceva, am păşit înainte, am ridicat draperia şi m-am pomenit în fața lor. Era încă destulă lumină ca să mă vadă, palid şi tremurând tot… Amândouă au țipat. Şi cum să nu țipe?

- Kraft? am îngăimat eu, adresându-mă Ahmakovei. S-a împuşcat? Ieri? La apusul soarelui?

- Unde ai stat până acum? De unde ai apărut? strigă ascuțit Tatiana Pavlovna, înfigându-şi mâna la propriu în umărul meu. Ai spionat? Ai tras cu urechea?

- Ce-ți spuneam eu mai înainte? se ridică de pe canapea Katerina Nikolaievna arătând spre mine.

Mi-am ieşit din fire.

- E o minciună, o prostie! o întrerupsei eu în culmea mâniei. Adineaori m-ai făcut spion, o, Doamne! De parcă ar merita nu să spionezi, ci chiar să trăieşti pe lume alături de oameni ca dumneata! Un om nobil se sinucide; Kraft s-a sinucis pentru o idee, pentru *Hecuba*[66]… Dar de unde să ştii dumneata de Hecuba!.. Şi acum, ia şi trăieşte în mijlocul

---

[66] Aluzie la scena cu actori din actul al doilea al tragediei *Hamlet* de Shakespeare. Un fragment din monologul lui Hamlet după ce actorul prezintă scena uciderii lui Priam şi a disperării soţiei lui, Hecuba.

intrigilor voastre, fă-ți loc pe lângă minciuna, înşelătoriile şi calomniile voastre... Ajunge!

- Dă-i una peste față! Dă-i una peste față! strigă Tatiana Pavlovna.

Dar cum Katerina Nikolaievna, deşi se uita la mine (țin minte absolut totul) fără să-şi ia ochii, nu se mişca din loc, Tatiana Pavlovna mai avea puțin şi ducea ea la îndeplinire sfatul pe care-l dădea, aşa că am ridicat mâna instinctiv ca să-mi apăr fața; din cauza acestui gest i s-a părut că mă pregătesc s-o lovesc.

- Hai, loveşte, loveşte! Dovedeşte că eşti un ticălos din născare! Eşti mai puternic decât o femeie, ce mai stai!

- Termină cu calomniile, de-ajuns! am început eu să strig. N-am ridicat niciodată mâna asupra unei femei! Nu ți-e ruşine, Tatiana Pavlovna, dintotdeauna m-ai disprețuit. De ce să respecți oamenii? De ce râzi, Katerina Nikolaievna? Sunt sigur că râzi de figura mea: Dumnezeu nu mi-a dăruit un chip ca al aghiotanților dumitale. Şi, totuşi, nu mă simt înjosit în prezența dumitale, ci, dimpotrivă, înnobilat... Ei, oricum m-aş exprima, eu tot nu sunt vinovat! Am nimerit aici din întâmplare, Tatiana Pavlovna; e vinovată de asta doar finlandeza dumitale sau, mai bine zis, preferința dumitale pentru ea: de ce n-a răspuns la întrebarea mea şi m-a adus aici direct? Şi apoi, trebuie să fii de acord că a apărea din dormitorul unei femei putea părea atât de monstruos, încât am hotărât mai curând să suport în tăcere mizeriile voastre decât să mă arăt... Din nou râzi, Katerina Nikolaievna?

- Ieşi afară, ieşi afară, pleacă! începu să strige Tatiana Pavlovna, aproape îmbrâncindu-mă. Să nu-i crezi minciunile pentru nimic în lume, Katerina Nikolaievna, doar ți-am spus că la Moscova era considerat nebun!

- Nebun? La Moscova? Cine a spus-o şi pe ce bază? Mi-e

totuna. Katerina Nikolaievna, îți jur pe tot ce e mai sfânt pe lume, această discuție şi tot ce-am auzit rămâne între noi… Cu ce sunt vinovat că ți-am aflat secretele? Cu atât mai mult cu cât mâine termin slujba la tatăl dumitale, aşa că, referitor la documentul pe care-l căutai, poți fi liniştită.

- Cum? Despre ce document vorbeşti? se pierdu cu firea Katerina Nikolaievna, pălind foarte tare; sau poate doar mi s-a părut. Am înțeles, atunci, că am spus prea multe.

Am ieşit rapid; mă petrecură cu ochii, în tăcere, şi cu o mare mirare în privire. Într-un cuvânt, le propusesem o şaradă…

Capitolul IX

I

Mă grăbeam spre casă şi - curioasă treabă - eram foarte mulţumit de mine. Nu se vorbeşte aşa cu femeile, şi cu atât mai puţin unor asemenea femei, mai bine zis cu o asemenea femeie, pentru că Tatiana Pavlovna nu putea fi pusă la socoteală. Poate că nu e permis în niciun fel să-i spui în faţă unei femei ca ea: „Scuip pe intrigile voastre”, dar eu am spus-o şi eram mulţumit tocmai din cauza asta. Fără a mai vorbi de altele, eram oricum convins că tonul respectiv a şters tot ce fusese comic în situaţia mea. Dar nu aveam timp să mă gândesc prea mult la toate astea: nu-mi ieşea din minte Kraft. Nu că m-ar fi chinuit prea tare, dar eram zguduit adânc; şi până-ntr-atât, că sentimentul omenesc obişnuit de satisfacţie la nenorocirea altuia, de exemplu, când cineva îşi rupe piciorul, îşi pierde cinstea, pierde o fiinţă dragă şi altele, chiar sentimentul obişnuit de mulţumire meschină a cedat locul altei trăiri, unei trăiri depline, milei pentru Kraft, de fapt, nu ştiu dacă milei, dar unui sentiment foarte puternic şi bun. Eram mulţumit şi din motivul aceasta. E uimitor câte gânduri stranii pot încolţi în minte când eşti zguduit de o veste colosală care, cu adevărat, ar trebui să înăbuşe oricare alt sentiment şi să alunge toate gândurile celelalte, îndeosebi pe cele mărunte; dar se pare că tocmai atunci gândurile mărunte nu-ţi dau pace. Îmi mai aduc aminte că, încet-încet, m-a cuprins un tremur nervos care a durat câteva minute bune, inclusiv tot timpul cât am rămas în casă şi am avut o explicaţie cu Versilov.

Explicaţia aceasta s-a petrecut în împrejurări aparte şi neobişnuite. Am amintit deja că locuiam cu toţii într-o

clădire separată din curte şi că locuința avea numărul treisprezece. Înainte de a intra pe poartă, am auzit o voce de femeie care întreba tare pe cineva, cu nerăbdare şi iritată: „Unde este numărul treisprezece?”. Întrebarea era pusă de o femeie, chiar lângă poartă, prin uşa deschisă a unei băcănii; dar se pare că nimeni nu i-a răspuns sau poate chiar au gonit-o, căci cobora de pe verandă îndârjită şi pornită.

- Dar unde este portarul? țipă ea, bătând din picior.

Ştiam deja vocea aceasta.

- Eu merg la numărul treisprezece, am spus apropiindu-mă de ea, pe cine cauți dumneata?

- Îl caut de o oră pe portar, i-am întrebat pe toți, m-am cățărat pe toate scările.

- E în curte. Nu mă recunoşti?

Dar ea deja mă recunoscuse.

- Îl cauți pe Versilov, ai treabă cu el, ca şi mine, am continuat eu, am venit să-mi iau rămas-bun pe vecie de la el. Să mergem.

- Dumneata eşti fiul lui?

- N-are importanță. Dar recunosc că sunt fiul lui, deşi mă cheamă Dolgoruki, sunt nelegitim. Acest domn are o armată de copii nelegitimi. Când e vorba de conştiință şi de cinste, chiar şi fiul adevărat pleacă de acasă. Asta se petrece încă din Biblie. Şi apoi, el a primit o moştenire din care nu vreau nimic, aşa că merg să trăiesc din munca mea. Când e nevoie, generosul îşi jertfeşte chiar şi viața; Kraft s-a împuşcat pentru o idee, Kraft, închipuie-ți un om tânăr, o speranță… Aici, aici! stăm într-o clădire separată. Dar chiar în Biblie copiii pleacă de la părinții lor şi-şi fac un cuib al lor… Dacă o idee te stăpâneşte… dacă ai o idee! Ideea este lucrul principal, în idee stă totul…

Am trăncănit aşa tot timpul cât am urcat la noi. Desigur, cititorul observă că nu prea mă cruț şi că mă port

aşa cum trebuie: vreau să învăț să spun adevărul. Versilov era acasă. Am intrat şi nu mi-am scos paltonul, ea - la fel. Era îmbrăcată subțire: deasupra unei rochițe de culoare închisă fluturau nişte flenduri din ceva ce trebuia să închipuie o pelerină sau o mantie; pe cap avea o pălărie veche şi deformată, care o urâțea. Când am intrat în salon, mama stătea la locul ei obişnuit şi lucra, iar sora mea tocmai ieşea din camera ei ca să vadă cine a venit şi s-a oprit în uşă. Ca de obicei, Versilov nu făcea nimic şi s-a ridicat să ne întâmpine; m-a fixat cu o privire severă şi întrebătoare.

- N-am venit împreună, m-am grăbit eu să mă eschivez şi m-am dat de o parte, am întâlnit-o pe domnişoara aceasta la poartă; te căuta pe dumneata şi nimeni nu ştia s-o îndrume. Eu am venit într-o chestiune personală pe care voi avea plăcerea s-o explic imediat…

Versilov continua să mă privească nedumerit.

- Permiteți, începu fata plină de nerăbdare. Versilov se întoarse spre ea. M-am gândit mult de ce ieri v-a trecut prin minte să-mi lăsați nişte bani… Eu… într-un cuvânt, iată banii dumneavoastră! spuse ea aproape plângând şi aruncă teancul de bancnote pe masă. A trebuit să vă caut la biroul de adrese, altfel i-aş fi adus mai devreme. Ascultați-mă şi dumneavoastră! se întoarse ea deodată spre mama, care se făcu palidă. Nu vreau să vă jignesc, aveți un chip cinstit şi poate că ea vă este fiică. Nu ştiu dacă-i sunteți sau nu soție, dar să ştiți că acest domn taie din ziare anunțurile pe care le publică, cu ultimii lor bani, guvernantele şi institutoarele, şi merge la aceste nefericite, căutând un câştig necinstit şi atrăgându-le în păcat cu banii lui. Nu înțeleg cum de-am putut lua ieri bani de la el! Avea o figură atât de cinstită! Să tăceți, niciun cuvânt! Sunteți un ticălos, stimate domn! Chiar dacă ați avut intenții cinstite, nu vreau pomana

dumneavoastră. Niciun cuvânt! Niciun cuvânt! Cât sunt de fericită că v-am demascat în fața femeilor din familia dumneavoastră! Fiți blestemat!

A dat să iasă în fugă, dar, în prag, s-a întors pentru o clipă ca să strige:

- Se spune c-ați primit o moştenire!

Apoi dispăru ca o umbră. Insist, o dată în plus: era ca o furie. Versilov a rămas profund impresionat; stătea nemişcat, parcă gândindu-se şi pregătind ceva; în sfârşit, se întoarse brusc spre mine:

- N-o ştii deloc?

- Am văzut-o astăzi cum spumega de furie în coridor la Vasin, cum urla şi te blestema pe dumneata; dar n-am intrat atunci în vorbă cu ea şi nu ştiu nimic, iar acum am dat de ea la poartă. Să fie institutoarea de ieri care „dădea lecții de aritmetică”?

- E chiar ea. Am făcut şi eu o faptă bună în viață şi… Dar tu ce problemă ai?

- Iată o scrisoare, am răspuns eu. Nu-i nevoie să dau explicații: e o scrisoare de la Kraft, care a primit-o de la răposatul Andronikov. O s-o recunoşti după conținut. Adaug că nimeni din lume nu ştie acum de această scrisoare în afară de mine, pentru că, după ce mi-a predat-o, imediat ce am plecat de la el, Kraft s-a împuşcat…

Cât timp am vorbit, gâfâind şi grăbindu-mă, a luat scrisoarea şi ținând-o cu mâna stângă de un colț, mă urmărea atent. Când am pomenit de sinuciderea lui Kraft, l-am privit cu mare atenție ca să văd efectul. Şi ce credeți? Vestea n-a produs asupra lui nicio impresie: nici măcar n-a ridicat o sprânceană! Dimpotrivă, văzând că mă opresc, şi-a scos lornionul prins de o panglică neagră, de care nu se despărțea niciodată, a apropiat scrisoarea de lumânare şi, privind semnătura, începu s-o cerceteze cu atenție. Nu vă

pot spune cât m-a ofensat această lipsă de reacție plină de superioritate. Trebuia să-l fi ştiut foarte bine pe Kraft; în plus, era o ştire atât de neobişnuită! În sfârşit, fireşte, eu voiam ca vestea să aibă un efect. Aşteptând o jumătate de minut şi ştiind că scrisoarea este lungă, m-am întors şi am ieşit. Geamantanul meu era pregătit de mult timp, rămânea doar să mai pun câteva lucruri într-o boccea. Mă gândeam la mama: nu mă apropiasem de ea. După zece minute, când eram deja gata şi mă pregăteam să merg după un birjar, a intrat în cămăruța mea Liza.

- Uite, mama îți trimite cele şaizeci de ruble ale tale şi, din nou, te roagă s-o scuzi că i-a vorbit despre ele lui Andrei Petrovici; îți mai trimite douăzeci de ruble. Ieri ai dat pentru întreținere cincizeci; mama spune că nu-ți poate lua mai mult de treizeci pentru că n-ai consumat de cincizeci şi-ți trimite douăzeci de ruble rest.

- Mulțumesc mult, dacă ce spune e adevărat. La revedere, soră, plec!

- Unde te duci?

- Deocamdată, la un hotel, nu vreau să înnoptez în casa asta. Spune-i mamei că o iubesc.

- Ştie asta. Ea ştie că îl iubeşti şi pe Andrei Petrovici. Să-ți fie ruşine că ai adus-o pe nefericita asta!

- N-am adus-o eu, îți jur; am dat de ea la poartă.

- Nu, tu ai adus-o.

- Te încredințez…

- Gândeşte-te, cercetează-te pe tine însuți şi vei vedea că şi tu ai fost cauza.

- Am fost doar bucuros că l-a făcut de râs pe Versilov. Închipuie-ți, are un prunc de la Lidia Ahmakova… dar de ce-ți spun eu ție toate astea…

- El? Are un prunc? Dar nu e copilul lui! De unde-ai auzit minciuna asta?

- Ei, ce ştii tu...

- Eu să nu ştiu? Doar eu am dădăcit acest copil la Luga. Ascultă, frate! De mult am văzut că, fără să ştii nimic ca lumea, te grăbeşti să-l jigneşti pe Andrei Petrovici, şi pe mama la fel.

- Dacă el are dreptate, atunci eu m-am înşelat, asta-i tot. Dar pe voi nu vă iubesc mai puțin. De ce te-ai înroşit aşa, surioară? Ia uite, acum eşti şi mai roşie! În ciuda a tot, am să-l provoc la duel pe acest prinţişor pentru palma pe care i-a dat-o lui Versilov la Ems. Dacă Versilov a fost drept cu Ahmakova, atunci cu atât mai mult sunt în drept s-o fac.

- Frate, vino-ți în fire, ce-i cu tine?

- E bine că la tribunal cauza s-a judecat deja... Uite că acum ai pălit.

- Dar prințul nu-ți va răspunde, zâmbi chinuit Liza.

- Atunci, am să-l fac de ruşine public. Ce-i cu tine, Liza?

Se făcuse atât de palidă că, nemaiputând sta în picioare, s-a lăsat să cadă pe divan.

- Liza! s-a auzit de jos cum o chema mama.

Ea şi-a îndreptat trupul şi s-a ridicat în picioare; mi-a zâmbit mângâietor.

- Frate, lasă fleacurile astea sau aşteaptă timpul potrivit, când vei şti mai multe. Ştii îngrozitor de puține lucruri.

- O să țin minte, Liza, cum ai pălit când ai auzit că merg să mă duelez.

- Da, da, să nu uiți asta! mi-a zâmbi ea din nou de rămas-bun şi a coborât în salon.

Am chemat un birjar şi, cu ajutorul lui, am cărat bagajele din casă. Nimeni dintre ai casei nu s-a opus şi nu m-a oprit. N-am mai trecut să-mi iau rămas-bun de la mama, ca să nu dau de Versilov. Când eram deja în trăsură, m-a fulgerat o idee.

- Pe Fontanka, spre Podul Semionovsk, am cerut eu brusc şi, din nou, am pornit-o spre Vasin.

II

M-am gândit că Vasin ştie deja de Kraft, poate de o sută de ori mai multe ca mine; aşa şi era. Vasin mi-a spus imediat şi cu amabilitate toate detaliile, fără prea multă căldură, totuşi; am dedus că e obosit, şi chiar aşa era. Fusese de dimineață acasă la Kraft. Kraft se împuşcase cu revolverul (chiar cu acela) ieri, la lăsarea serii, ceea ce reieşea din jurnalul său. Ultima notă fusese făcută în jurnal chiar înainte de a se împuşca, şi el consemnează că scrie aproape pe întuneric, abia distingând literele; nu vrea să aprindă o lumânare, de teamă că va provoca un incendiu. „Iar să o aprind pentru ca înainte de împuşcătură s-o sting, precum viața mea, nu vreau", a adăugat el în mod straniu în ultimul rând. Acest jurnal dinaintea morții îl începuse cu trei zile înainte, când abia se întorsese la Petersburg, înainte de vizita la Dergaciov; după plecarea mea, a scris în el la fiecare sfert de oră; ultimele trei sau patru adnotări le făcuse la distanță de cinci minute. M-am mirat cu voce tare că Vasin, care avusese acest jurnal în fața ochilor atâta timp (i s-a dat să-l citească), n-a făcut o copie după el, cu atât mai mult cu cât nu era mai mult de o foaie cu totul şi că notele erau din ce în ce mai scurte. „Măcar de pe ultima pagină!" Vasin mi-a spus zâmbind că îşi aminteşte şi aşa, că notele sunt fără niciun sistem, vorbind despre tot ce i-a venit în minte. Am început să-l conving că tocmai acest lucru este prețios în cazul dat, dar apoi am renunțat şi am început să insist să-şi aducă aminte câte ceva, iar el şi-a amintit câteva rânduri, scrise cam cu un ceas înainte de împuşcătură, despre faptul că „avea friguri"; „că, pentru a se încălzi, s-a gândit să bea un păhărel, dar gândul că acest lucru va spori sângerarea l-a oprit".

- Totul, cam în genul acesta, a conchis Vasin.

- Şi asta consideri dumneata că sunt fleacuri! am exclamat eu.

- Când am spus eu asta? Doar că n-am făcut o copie. Şi, chiar dacă nu sunt fleacuri, jurnalul este într-adevăr unul obişnuit sau, mai exact, firesc, adică tocmai aşa cum trebuie să fie într-o astfel de situație…

- Dar sunt ultimele gânduri, ultimele lui gânduri!

- Uneori, ultimele gânduri sunt extrem de banale. Unul din sinucigaşi se plânge, într-un jurnal asemănător[67], că într-un ceas important ca acesta nu l-a vizitat nicio „idee înaltă”, că, dimpotrivă, a avut parte numai de gânduri mărunte, de nimic.

- Şi faptul că are friguri e tot o idee de nimic?

- De fapt, dumneata te referi la friguri sau la sângerare? Doar se ştie că mulți dintre cei care sunt în stare să se gândească la moartea care-i aşteaptă, fie ea sinucidere sau nu, sunt foarte înclinați să se gândească la aspectul decent în care le va fi găsit cadavrul. În acest sens, şi Kraft se temea de o prea mare sângerare.

- Nu ştiu dacă e un fapt cunoscut… şi dacă e aşa, am îngăimat eu, dar sunt uimit că vorbeşti despre toate astea atât de calm. De fapt, n-a trecut mult timp de când Kraft ne vorbea, se emoționa şi stătea cu noi. Oare chiar nu-ți pare rău de el?

- O, sigur că-mi pare rău, dar asta-i cu totul altceva; şi, oricum, însuşi Kraft şi-a prezentat moartea ca pe o

---

[67] Dostoievski preia aici o ştire reală din ziarul *Grajdanin*, din 18 noiembrie 1874, care, la rândul lui, reda o ştire din Tiflis cum că, la Piatigorsk, un sinucigaş şi-a notat în jurnal trăirile la fiecare cinci-zece minute. În ciornele romanului găsim adnotări ale romancierului care caută cauza atâtor sinucideri şi mobilurile psihologice care îi îndeamnă pe autorii lor să scrie tocmai în asemenea momente: „Se distrug pe sine din pricini multiple, scriu spovedanii din varii cauze. Dar pot fi găsite şi trăsături comune, de parcă într-un asemenea moment toţi simt nevoia să scrie”.

concluzie logică. Se dovedeşte că tot ce s-a vorbit ieri despre el la Dergaciov e adevărat: după el, a rămas uite-aşa un caiet de judecăți logice despre faptul că ruşii sunt o rasă de categoria a doua, şi asta pe baze *frenologice*[68], craniologice şi chiar matematice şi că, fiind rus, nu merită deloc să trăieşti. Ştii, e de aşteptat să poți trage orice concluzii logice vrei, dar să hotărăşti să te împuşti ca urmare a concluziei, asta nu se întâmplă totdeauna.

- În orice caz, trebuie să-i apreciem caracterul.

- Şi poate nu numai caracterul, încuviință Vasin, dar era clar că el se gândea la prostia sau la slăbiciunea capacității de judecată a lui Kraft.

Toate astea m-au scos din sărite.

- Chiar dumneata vorbeai ieri despre sentimente, Vasin.

- Nu le neg nici acum; dar găsesc în faptul petrecut ceva atât de elementar eronat, că o privire lucidă asupra lui alungă până şi părerea de rău.

- Ştii ceva, am ghicit din privirea dumitale că-l vei vorbi de rău pe Kraft şi, ca să nu ascult cum îl ponegreşti, îmi propusesem să nu îți cer părerea; dar ai spus-o fără să ți-o cer şi sunt nevoit să fiu de acord cu dumneata; însă nu pot să nu fiu dezamăgit. Mie îmi pare rău de Kraft.

- Ştii ceva, ne cam depărtăm…

- Da, da, l-am întrerupt eu, dar mă consolează oricum faptul că totdeauna, în astfel de cazuri, cei ce rămân în viață, judecătorii celui plecat, pot spune în sinea lor: „Chiar dacă s-a împuşcat un om demn de toată mila şi îngăduința noastră, am rămas noi, şi nu avem de ce să regretăm prea mult”.

- Da, desigur, dacă o luăm aşa… Dar cred că ai glumit!

---

[68] Frenologie - ştiinţa privitoare la relaţia dintre forma craniului şi calităţile morale şi intelectuale ale omului.

Şi foarte inteligent. La ora aceasta îmi beau de obicei ceaiul, mă duc imediat să-l cer. Sper că-mi ții companie.

Şi ieşi, măsurându-mi din priviri geamantanul şi bocceaua.

Mi-ar fi plăcut să spun ceva mai plin de răutate, ca să-l răzbun pe Kraft. Am spus cum am putut; dar curios este că, la început, el a luat în serios gândul meu că „am rămas noi". Fără îndoială, s-a dovedit că în totul avea mai multă dreptate decât mine, chiar în sentimente. Am recunoscut asta față de mine fără niciun fel de nemulțumire, dar am simțit clar că nu-l iubesc.

Când ni s-a adus ceaiul, i-am spus că apelez la ospitalitatea lui doar pentru o noapte şi că, dacă nu se poate, să-mi spună şi mă duc la un hotel. Apoi i-am expus pe scurt motivele, declarând direct şi fără să dau detalii că m-am certat definitiv cu Versilov. Vasin mă asculta atent, cu un calm absolut. În general, doar răspundea la întrebări, dar răspundea sincer şi destul de complet. Despre scrisoarea cu care venisem înainte la el ca să-i cer sfatul n-am spus absolut nimic; iar despre venirea de mai devreme i-am spus că fusese o simplă vizită. După ce mi-am dat cuvântul în fața lui Versilov că, în afară de mine, nimeni nu va mai şti de acea scrisoare, nu mă mai simțeam în drept să vorbesc despre ea, indiferent cui. Nu ştiu de ce, nu-mi plăcea deloc să-i vorbesc lui Vasin despre unele lucruri. Despre unele, dar nu despre toate; am reuşit, totuşi, să-i trezesc interesul povestindu-i despre scenele din coridor şi de la vecine, care s-au prelungit în locuința lui Versilov. A ascultat foarte atent, îndeosebi când a venit vorba de Stebelkov. M-a pus să repet de două ori despre cum acesta a întrebat de Dergaciov şi chiar a căzut pe gânduri; într-un sfârşit, a început totuşi să râdă. Deodată mi s-a părut că pe Vasin nimeni şi nimic nu-l poate pune în dificultate; îmi

amintesc că primul meu gând în legătură cu asta a căpătat o formă foarte flatantă pentru el.

- N-am putut pricepe mare lucru din ceea ce a spus domnul Stebelkov, am conchis eu, vorbeşte foarte evaziv... şi pare să fie ceva uşuratic în el...

Vasin a devenit serios pe dată.

- Într-adevăr, nu are darul vorbirii, dar asta numai la o primă impresie; a reuşit să facă nişte observații foarte exacte; şi, în general, aşa sunt oamenii de acțiune, afaceriştii, spre deosebire de intelectuali; trebuie judecați din această perspectivă...

Exact cum anticipasem eu mult mai devreme.

- Dar a făcut mare tărăboi la vecinele dumitale. Dumnezeu ştie cum se puteau termina lucrurile!

Despre vecine, Vasin mi-a spus că stau acolo de vreo trei săptămâni şi că au venit de undeva din provincie; că au o cameră extrem de mică şi că se vede că sunt foarte sărace, că stau şi aşteaptă ceva. El nu ştia că tânăra dăduse un anunț în ziar ca institutoare, dar auzise că Versilov a venit la ele; s-a întâmplat asta în lipsa lui, însă i-a povestit gazda. Vecinele se feresc de toți, chiar şi de gazdă. În ultimele zile a observat şi el că ceva nu e în regulă la ele, dar scene ca cea de azi nu mai fuseseră. Îmi amintesc toate aceste discuții ale noastre despre vecine din cauza urmărilor; în tot acest timp, dincolo de uşă, la vecine, domnea o linişte de mormânt. Vasin a ascultat cu un deosebit interes relatarea despre Stebelkov, care credea necesar să-i vorbească gazdei despre vecine şi care a repetat: „O să vezi, o să vezi!”.

- Şi vei vedea, nu degeaba i-a venit în minte asta; în privința asta, are o privire foarte ageră.

- Adică, după dumneata, e sigur că o sfătuieşte pe gazdă să le alunge?

- Nu, nu mă refer la alungare, mă tem să nu iasă cu

scandal… Dar astfel de istorii, într-un fel sau altul, tot aşa sfârşesc… Să lăsăm asta.

A refuzat decis să-şi spună părerea despre vizita pe care Versilov le-a făcut-o vecinelor.

- Orice e posibil. Poate omul simte că are bani în buzunar… Dar e posibil şi să fi vrut să facă un act de caritate; face parte din legenda lui şi, poate, şi din înclinațiile lui.

I-am povestit şi de comentariile lui Stebelkov despre „un prunc”.

- Aici Stebelkov greşeşte complet, spuse Vasin deosebit de serios şi apăsat (şi asta îmi amintesc prea bine). Stebelkov, adăugă el, se încrede prea mult în simțul lui practic şi de aceea se grăbeşte să tragă concluzii după propria logică, nu de puține ori foarte pătrunzătoare; şi, fără îndoială, întâmplarea poate căpăta un colorit mai fantastic şi mai neobişnuit, dacă ținem cont de personaje. Aşa s-a întâmplat şi aici: cunoscând întrucâtva faptele, el a dedus că pruncul este al lui Versilov, dar nu e adevărat.

Am insistat, şi iată ce am aflat, spre marea mea uimire: copilul (mai precis, fetița) era al prințului Serghei Sokolski. Din cauza unei boli sau a caracterului ei capricios, Lidia Ahmakova acționa uneori ca o nebună. Fusese atrasă de prinț înainte de întâmplarea cu Versilov, iar prințul „n-a pregetat să-i accepte iubirea”, a spus Vasin. Legătura a ținut foarte puțin: cum se ştie deja, cei doi s-au certat şi Lidia l-a alungat pe prinț, „lucru de care acesta, se pare, a fost foarte bucuros”.

- A fost o fată foarte ciudată, continuă Vasin, foarte probabil că uneori îi lipsea cu totul simțul rațiunii. Plecând la Paris, prințul n-avea habar în ce stare şi-a lăsat jertfa, nu a ştiut până la sfârşit, până la întoarcerea lui. Versilov, care devenise prietenul tinerei, i-a cerut mâna tocmai pentru

acest fapt (pe care, se pare, părinții nu-l bănuiau deloc). Tânăra îndrăgostită era încântată şi vedea în propunerea lui Versilov mai mult decât o jertfire de sine, prețuind mult acest gest. Desigur, el ştia să facă asemenea lucruri, adăugă Vasin. Fetița s-a născut cu o lună sau şase săptămâni înainte de termen, a fost dusă undeva în Germania, dar ulterior Versilov a luat-o înapoi şi acum ea e în Rusia, poate la Sankt-Petersburg.

- Dar măciuliile de chibrit?

- Despre asta nu ştiu nimic, încheie Vasin. Lidia Ahmakova a murit cam la două săptămâni după naştere, ce s-a întâmplat aici - nu ştiu. Imediat ce s-a întors de la Paris, prințul a aflat că există un copil şi se pare că la început n-a crezut că este al lui... De fapt, până azi toți cei implicați au ținut secretă întreaga istorie.

- Dar ce fel de om este acest prinț! am strigat eu, indignat. Cum s-a purtat cu o fată bolnavă!

- Pe atunci ea nu era aşa de bolnavă... Şi apoi, ea însăşi l-a alungat... E adevărat că el s-a cam grăbit să se bucure de libertate.

- Dumneata îi găseşti scuze unui asemenea ticălos?

- Nu, dar nu l-aş numi ticălos. Aici e altceva, nu ticăloşie. De altfel, e o situație destul de comună.

- Spune-mi, Vasin, îl cunoşteai bine? Aş vrea să-ți ştiu părerea, dată fiind o situație care mă interesează foarte tare.

Dar aici Vasin a răspuns foarte rezervat. Îl ştia pe prinț, dar, din anumite motive, a trecut sub tăcere în ce împrejurare l-a cunoscut. A mai spus că, în privința caracterului, trebuie judecat cu îngăduință.

- E plin de intenții cinstite şi sensibil, dar nu are nici judecată bună, nici putere de voință ca să-şi gestioneze cum trebuie dorințele. Nu are cultură; multe idei şi fenomene nu-s pe înțelesul lui, dar se avântă spre ele. De exemplu,

susține cu tot dinadinsul cam aşa: *„Sunt prinț şi mă trag din Riurik*[69], dar de ce n-aş putea fi o calfă de cizmar dacă trebuie să-mi câştig pâinea şi nu sunt în stare de altceva? Pe firmă voi scrie: «cizmar, prințul cutare» - va fi chiar nobil”. O va spune şi o va face, asta e important, adăugă Vasin, şi nu e vorba aici de forță de convingere, ci doar de cea mai uşuratică sensibilitate. Apoi, fără îndoială, se va căi şi va fi gata de o extravaganță complet contrară; în asta şi constă toată viața lui. În veacul nostru, mulți oameni au căzut în derută chiar în felul acesta, conchise Vasin, şi asta numai pentru că s-au născut în veacul nostru.

Am căzut pe gânduri fără să vreau.

- E adevărat că, înainte de asta, a fost dat afară din regiment? m-am interesat eu.

- Nu ştiu dacă a fost dat afară sau nu, dar e adevărat că a părăsit regimentul din cauza unor neplăceri. Ştii că în toamna anului trecut, pe când era în rezervă, a stat vreo două-trei luni la Luga?

- Eu... eu ştiu că pe atunci dumneata ai stat la Luga.

- Dar, am stat şi eu un timp. Prințul o cunoştea şi el pe Lizaveta Makarovna.

- Da? N-am ştiut. Recunosc, am stat atât de puțin de vorbă cu sora mea... Cumva era primit în casa mamei mele?

---

[69] Riurik sau Rurik sau Rorich - conform tradiţiei, triburile de pe „pământul rossilor” au chemat un prinţ vareg pentru a curma conflictele dintre ele şi a trăi în pace. Din ţara varegilor au venit trei fraţi: Riurik, Sineus şi Truvor. Riurik a domnit la Novgorod, Sineus - la Pskov şi Truvor - la Beloozero. Despre Riurik, rege al Iutlandiei şi al Frizlandiei, vorbesc cronicile latine ale imperiului francilor din secolul al IX-lea, precum şi saga scandinave. În 862, acesta este alungat din Frizia, iar *Cronica lui Nestor* consemnează că, în acelaşi an, prinţul vareg a apărut la Novgorod. *Cronica lui Nikon* spune că, în 879, după moartea lui Riurik, a domnit la Novgorod alt prinţ vareg, Oleg. Astfel începe dinastia lui Riurik, care sfârşeşte odată cu Ivan cel Groaznic, în secolul al XVI-lea. De la începutul secolului al XVII-lea, tronul Rusiei va fi ocupat neîntrerupt de dinastia Romanovilor.

am strigat eu.

- O, nu: era o cunoştinţă prea îndepărtată, prin intermediul unei a treia persoane.

- Da, şi sora mea mi-a vorbit de acest copil. A fost şi copilul la Luga, nu-i aşa?

- Un timp, a fost.

- Dar acum unde este?

- Sigur este la Sankt-Petersburg.

- Pentru nimic în lume n-am să cred, am strigat eu tulburat peste poate, că mama mea a participat în vreun fel la istoria cu acea Lidia!

- În această istorie, în afara tuturor acestor intrigi pe care n-am să mă apuc să le analizez, la drept vorbind rolul lui Versilov n-a fost deloc odios, observă Vasin cu un zâmbet îngăduitor.

Se vedea că îi era greu să-mi vorbească despre asta, dar nu lăsa să se vadă.

- Niciodată, niciodată nu voi crede, am strigat eu din nou, că o femeie îl poate ceda pe soţul ei altei femei, asta n-am s-o cred!... Jur că mama n-a participat la asta!

- Se pare că, totuşi, nu s-a opus.

- În locul ei, din mândrie nu m-aş fi opus!

- În ce mă priveşte, refuz categoric să mă pronunţ, conchise Vasin.

Cu toată deşteptăciunea lui, se pare că într-adevăr Vasin nu ştia nimic despre femei, aşa că o mulţime de idei şi de fenomene îi rămâneau necunoscute. Am tăcut. Vasin lucrase un timp într-o asociaţie de acţionari şi ştiam că îşi lua de lucru acasă. La întrebarea mea insistentă, a recunoscut că ar avea de lucru - era vorba de nişte calcule -, şi l-am rugat cu însufleţire să nu ţină cont de mine. Asta se pare că l-a mulţumit, dar, înainte de a se apuca de hârţoage, s-a pus să-mi facă patul pe canapea. La început

mi-a cedat mie patul, dar când am refuzat a fost, pare-se, din nou mulțumit. Am luat de la gazdă o pernă şi o plapumă; Vasin era foarte respectuos şi amabil, dar mi-era greu să văd cum îşi face griji pentru mine. Mi-a plăcut mai mult când, cu vreo trei săptămâni în urmă, am înnoptat inopinat pe Petersburgskaia, la Efim. Mi-amintesc cum mi-a aşternut atunci, tot pe o canapea şi încet, să nu audă mătuşa, gândindu-se, nu ştiu de ce, că aceasta s-ar supăra dacă ar afla că vin să doarmă colegi la el. Am râs mult - în loc de cearşaf, aşternuse o cămaşă, iar în loc de pernă, împăturisem un palton. Îmi amintesc cum, după ce a terminat de aranjat patul, Zverev a ciocănit încântat în canapea şi mi-a spus:

- *Vous dormirez comme un petit roi.*[70]

Şi veselia lui copilărească, şi fraza spusă în franțuzeşte, care i se potrivea ca nuca în perete, au făcut ca eu să dorm nespus de bine la acest bufon. În ceea ce-l priveşte pe Vasin, am fost foarte bucuros când, în sfârşit, s-a aşezat cu spatele la mine ca să lucreze. M-am întins pe canapea şi, privindu-i spinarea, am meditat mult timp şi la multe.

---

[70] O să dormi ca un mic rege (în fr. în orig.).

III

Chiar aveam la ce să meditez. Era mare confuzie în sufletul meu, nimic nu era clar; dar câteva senzații se detaşau net, deşi niciuna nu mă preocupa în mod deosebit, căci erau prea multe. Toate se succedau rapid, fără legătură şi fără ordine, dar nici eu, îmi amintesc, nu voiam să mă opresc la vreuna sau să pun ordine în ele. Chiar şi gândul la Kraft a trecut pe planul al doilea. Cel mai mult mă preocupa starea mea, faptul că deja „am rupt-o”, că geamantanul meu e aici şi că nu sunt acasă, că începeam ceva cu totul nou. De parcă toate intențiile şi pregătirile mele de până atunci fuseseră o glumă şi doar „acum, dintr-odată, şi, mai ales, *inopinat*, totul începea cu adevărat”. Această idee m-a îmbărbătat şi, chiar dacă eram confuz în sufletul meu din cauza multor lucruri, m-a înveselit. Dar… erau şi alte senzații; una dintre ele încerca să iasă în față cu deosebire şi să pună stăpânire pe sufletul meu şi, ciudat lucru, şi această senzație mă îmbărbăta, de parcă îmi promitea ceva extrem de vesel. Totuşi, a început cu o spaimă: mă temeam, şi asta încă din timpul întâlnirii, că, în zăpăceala mea şi din neglijență, i-am vorbit prea mult Ahmakovăi despre document. „Da, am spus prea multe, m-am gândit eu, şi, probabil, ceva au mirosit ele… nu-i a bine! Se-nțelege că nu-mi vor da pace dacă vor bănui ceva, dar… fie! Ce mai, n-o să mă găsească ele, mă voi ascunde! Dar ce mă fac dacă într-adevăr mă vor hăitui…” Aici am început să-mi amintesc, până la ultimul detaliu şi cu o satisfacție crescândă, cum stăteam mai devreme în fața Katerinei Nikolaievna şi cum ochii ei cutezători şi mirați la culme mă priveau țintă. Când am ieşit, am lăsat-o în aceeaşi stare de uimire, mi-am amintit eu; „totuşi, ochii ei nu sunt chiar negri… doar genele sunt foarte negre, de aceea şi ochii par

atât de întunecați...”

Şi, brusc, mi-aduc bine aminte, acea amintire mi-a provocat un dezgust teribil... o greață şi o ciudă, pe mine şi pe ea. Îmi reproşam ceva anume şi încercam să mă gândesc la altceva. „De ce nu sunt deloc indignat de Versilov pentru istoria cu vecina?”, mi-a trecut brusc prin minte. Din partea mea, eram ferm convins că în povestea respectivă a jucat rolul amorezului şi că a venit să se distreze, dar la drept vorbind acest lucru nu mă deranja. Mi se părea că nici nu se putea să ți-l închipui altfel şi, deşi eram bucuros că fusese făcut de râs, nu-l învinuiam pe el. Nu asta era important: important pentru mine era că m-a privit cu atâta răutate când am intrat cu vecina, m-a privit cum nu o mai făcuse vreodată. „În sfârşit, m-a privit *serios*!”, m-am gândit eu cu inima cât un purice. O, dacă nu l-aş fi iubit, nu m-ar fi bucurat atât ura lui!

Într-un sfârşit, am început să moțăi şi apoi am adormit complet. Mi-amintesc doar ca prin vis cum Vasin, după ce a terminat lucrul, a pus hârtiile în ordine şi, privind fix spre canapeaua mea, s-a dezbrăcat şi a stins lumânarea. Era ora unu noaptea.

IV

Cam după vreo două ore, m-am trezit din somn ca ars şi m-am aşezat în capul oaselor pe canapea. De dincolo de uşa care dădea spre vecine se auzeau nişte strigăte îngrozitoare, plânsete şi urlete. Uşa noastră era deschisă larg, iar pe coridorul luminat deja strigau şi alergau oameni. L-am strigat pe Vasin, dar mi-am dat seama că nu este în pat. Nu ştiam unde pot găsi nişte chibrituri, am pipăit după hainele mele şi am început să mă îmbrac în grabă pe întuneric. Se vede că la vecine se adunaseră în grabă şi gazda, şi locatarii. Urla o voce, aceea a vecinei mai în vârstă, în timp ce vocea tinerei, pe care mi-o aminteam prea bine nu se auzea deloc; țin minte că acesta a fost primul lucru care mi-a venit în minte. Nu terminasem încă să mă îmbrac, când Vasin a intrat în fugă; într-o clipă, cu mâna lui deprinsă cu lucrurile casei, a găsit chibriturile şi a făcut lumină în cameră. Nu se trezise de mult timp, era încă în halat şi în papuci, dar a început să se îmbrace rapid.

- Ce s-a întâmplat? am strigat eu.

- Ceva extrem de neplăcut şi de complicat! răspunse el aproape furios. Această tânără vecină despre care ai povestit s-a spânzurat în camera ei.

Am dat un strigăt. Nu vă pot spune cât s-a întristat sufletul meu! Am ieşit în fugă în coridor. Recunosc, n-am îndrăznit să intru la vecine şi am văzut-o pe nefericită abia apoi, după ce au dat-o jos, dar şi atunci de la distanță. O acoperiseră cu un cearşaf de sub care se vedeau tălpile înguste ale cizmelor ei. Nu ştiu de ce nu i-am privit fața. Mama ei era într-o stare disperată; cu ea era gazda noastră care nu părea prea speriată. Toți chiriaşii casei erau de față. Nu erau mulți: un bătrân marinar, totdeauna cârtitor şi pretențios, acum perfect calm, şi nişte persoane venite din

gubernia Tver, un bătrân şi o bătrână, soț şi soție, nişte oameni destul de respectabili, funcționari. N-am să vă descriu toată noaptea aceea, cu forfota ei şi, apoi, cu vizitele autorităților; până în zori, am fost cuprins pur şi simplu de un tremur mărunt şi am considerat ca o obligație să nu mă mai culc, deşi n-am fost de niciun folos. Toți erau treji, chiar deosebit de vioi. Vasin se dusese nu ştiu unde. Gazda s-a dovedit a fi o femeie destul de la locul ei, mai bună decât o bănuiam eu. Am convins-o (o spun spre onoarea mea) că mama nu poate fi lăsată aşa, singură cu cadavrul fiicei sale, şi că trebuia luată, măcar până a doua zi, în camera ei. Aceasta a acceptat pe loc şi, oricât s-a zbătut şi a plâns mama, refuzând să plece de lângă cadavru, a mers totuşi la gazdă, care a pus imediat să se încălzească samovarul. După asta, şi locatarii s-au împrăştiat prin camerele lor şi n-au mai ieşit din ele. Dar eu nu m-am culcat, am stat mult timp cu gazda, care era bucuroasă să mai rămână cineva cu ele, un om care, pe deasupra, mai ştia şi lucruri noi despre întâmplare. Samovarul ne-a făcut bine; în general, samovarul este lucrul rusesc cel mai necesar, îndeosebi în timpul catastrofelor şi al nenorocirilor, îngrozitoare, neaşteptate şi stranii; însăşi mama fetei a băut două ceşti de ceai, desigur, după multe insistențe şi aproape silită. Dar, sincer să fiu, n-am văzut o durere mai crudă şi mai neascunsă ca a acestei nefericite. După primele hohote de plâns şi țipete de isterie, a început să vorbească liniştit, iar eu i-am ascultat lacom povestea. Există oameni nefericiți, îndeosebi dintre femei, cărora chiar trebuie să le ceri să vorbească cât mai mult în astfel de situații. În plus, există suflete atât de încercate de durere, care au suferit mult întreaga viață, care au îndurat necazuri de toate felurile, mari şi mici, caractere pe care nu le mai miră nimic, nici măcar o catastrofă neaşteptată şi care, chiar în fața

mormântului celui mai drag om, nu uită niciuna din regulile - învățate cu atâta durere - ale bunei purtări cu oamenii. Şi nu eu judec aici; aici nu e vorba de egoism sau de lipsă de educație; poate că în aceste inimi se poate afla mai mult aur decât în eroinele cu cea mai nobilă înfățişare, dar obişnuința unei îndelungi înjosiri, instinctul de conservare, umilirea şi teama îndelungată îşi spun cuvântul. Biata sinucigaşă nu semăna cu mama ei în această privință. La chip semănau foarte mult, deşi moarta era categoric frumoasă. Mama, o femeie nu foarte bătrână, avea cam cincizeci de ani, era la fel de blondă, dar cu ochii şi cu obrajii deja căzuți şi cu nişte dinți galbeni, mari şi inegali. Totul în ea era galben: pielea de pe față şi de pe mâini semăna cu un pergament; rochia ei închisă la culoare, din cauza vechimii, îngălbenise şi ea de tot, iar unghia arătătorului mâinii drepte, nu ştiu de ce, era perfect şi cu grijă acoperită cu ceară galbenă.

Povestea bietei femei era în unele locuri încâlcită. O s-o spun aşa cum am înțeles-o eu şi cum mi-o aduc aminte.

V

Veniseră de la Moscova. Ea era văduvă de mult timp, dar fusese soție de „consilier de curte”, care, din slujba lui de funcționar, nu le lăsase aproape nimic, „în afară de două sute de ruble pensie. Ce să faci cu două sute de ruble?”. A crescut-o, totuşi, pe Olea şi a dat-o la gimnaziu… „Şi ce bine învăța, ce bine învăța! A primit medalia de argint la absolvire…” (Aici, se înțelege, au urmat multe lacrimi.) Răposatul ei soț pierduse la un negustor din Petersburg un capital de aproape patru mii de ruble. Pe neaşteptate, acest negustor s-a îmbogățit.

- Având documente, m-am consultat cu avocați şi mi s-a spus: „Căutați-l, sigur veți primi totul înapoi…”. Aşa am şi făcut, negustorul s-a arătat amabil: „Veniți chiar dumneavoastră”. Aşa că, împreună cu Olea, ne-am pornit la drum, am venit aici cam de o lună. Aveam puține economii; am închiriat această cămăruță pentru că e cea mai mică din toate şi pentru că, după cum ne-am dat seama, e într-o casă cinstită, iar asta era cel mai important: suntem femei lipsite de experiență, oricine ne putea înşela. V-am plătit doar pentru o lună, până una-alta, pentru că Petersburgul e un oraş scump. Iar negustorul nostru refuza să ne dea banii: „Nici măcar nu vă cunosc şi nu vreau să ştiu de voi”, iar documentul pe care-l am nu e în regulă, înțeleg şi singură asta. Şi am fost sfătuită să merg la un avocat cunoscut; a fost profesor, nu e doar avocat, ci şi jurist, „aşa că vă poate spune exact ce să faceți”. I-am dat ultimele mele cincisprezece ruble; avocatul a apărut şi nu m-a ascultat nici trei minute: „Înțeleg despre ce e vorba, zice el, ştiu. Dacă vrea, negustorul vă dă banii, dacă nu vrea, nu vă dă. Dar, dacă se deschide proces, se poate să achiți chiar dumneata costurile. Mai bine împăcați-vă”. A mai spus în

glumă ceva din Evanghelie: „Împăcați-vă, zice, cât sunteți pe cale, cât mai aveți un talant în pungă”, apoi m-a condus râzând. Am pierdut cincisprezece ruble! Vin la Olea, stăm față în față şi încep să plâng. Ea nu plânge, stă mândră şi indignată. Aşa a fost ea toată viața, nici când era mică nu ofta niciodată, nu plângea niciodată; stătea, privea amenințător, iar mie mi-era frică s-o privesc. Şi, mă credeți, mă temeam de ea, mă temeam cu adevărat şi de mult timp; uneori mai voiam să plâng, dar nu puteam în prezența ei. M-am dus la negustor pentru ultima oară, am plâns acolo în voie: „Bine”, îmi spune el, fără ca măcar să asculte. Trebuie să vă mărturisesc că nu aveam de gând să rămânem aici o perioadă atât de lungă şi rămăseserăm fără bani. Am început să dau încet-încet din haine; din ce amanetam, din aceea trăiam. Am amanetat tot ce-am avut, ea mi-a dat ultima ei cămaşă, şi am început să plâng amar când am vândut-o. A bătut din picior, a plecat ea însăşi la negustor. El era văduv; i-a spus aşa: „Vino, zice, poimâine la ora cinci, poate voi avea un răspuns”. S-a întors veselă: „Uite, zice ea, ne va da un răspuns”. Ce să spun, şi eu eram bucuroasă, dar inima mi s-a strâns deodată: se va întâmpla ceva!, dar n-am îndrăznit să-i vorbesc. După două zile, se întoarce de la negustor palidă, tremurând toată, şi se aruncă pe pat - am înțeles tot şi n-am îndrăznit s-o întreb. Ce credeți: banditul i-a oferit cincisprezece ruble. „Iar dacă o să văd că eşti fecioară, îți dau patruzeci şi mai adaug ceva pe deasupra”. Exact aşa i-a spus, în față, nu i-a fost ruşine. Atunci ea a dat să fugă, mi-a povestit că el a îmbrâncit-o şi că apoi s-a încuiat în altă cameră. Acum, ca să spun drept, aproape că nu aveam ce mânca. După ce am dus o cațaveică din blană de iepure şi am vândut-o, ea s-a dus la ziar şi a dat un anunț urgent: „Pregătesc, a spus, pentru toate ştiințele şi pentru aritmetică”: „chiar şi pentru treizeci

de copeici”, mi-a spus. Şi privind-o, eu, mama ei, am început să mă-ngrozesc: nu scotea niciun cuvânt, stătea ceasuri întregi la geam, privea acoperişul casei de vizavi şi striga deodată: „Aş spăla şi rufe, aş săpa şi şanțuri!”, doar asta striga şi bătea din picior. Şi, maică, nu avem niciun cunoscut, n-aveam la cine merge. „Ce-o să ne facem?” mă gândeam eu, căci cu ea mi-era teamă să vorbesc. Odată, pe când dormea ziua, s-a trezit, a deschis ochii şi m-a privit; eu stăteam pe o ladă şi mă uitam la ea; s-a ridicat în tăcere, s-a apropiat de mine, m-a îmbrățişat strâns-strâns şi, în acel moment, n-am mai răbdat şi am început să plângem amândouă, ținându-ne strâns în brațe. Era prima dată când a plâns şi ea. Stăteam încă îmbrățişate când Nastasia dumitale a intrat şi a spus: „Vă caută o doamnă, a întrebat de voi”. Asta s-a întâmplat doar cu patru zile în urmă. A intrat doamna aceea: era foarte bine îmbrăcată şi, deşi vorbea ruseşte, se vedea că e nemțoaică: „Dumneavoastră, a întrebat ea, ați anunțat la ziar că dați lecții?”. Ne-am bucurat atât de mult de venirea ei, am rugat-o să ia loc, iar ea a spus cu blândețe: „Nu am întrebat pentru mine, ci pentru nepoata mea, care are copii mici; dacă vreți, poftiți pe la mine şi acolo ne vom înțelege”. Ne-a dat adresa, era undeva lângă Podul Voznesenski, la numărul cutare, apartamentul cutare. Şi a plecat.

Olecika s-a dus chiar în acea zi, a dat fuga şi, ce să vezi: după două ore s-a întors într-o stare de isterie şi de zbucium, şi mi-a povestit: „Întreb, zice, la portar, unde este apartamentul numărul cutare? Portarul zice: «Dar la ce vă trebuie apartamentul acela?» - a spus-o atât de ciudat, că puteai deja pricepe”. Dar ea era atât de mândră, de nerăbdătoare, că nu suporta întrebări şi grosolănii de felul acesta. „Mergeți” - i-a spus şi i-a arătat cu degetul spre o scară, după care s-a întors şi a intrat în cămăruța lui. Ce

credeți? Intră ea, întreabă şi imediat apar femei din toate părțile: „Poftiți, poftiți!” - femeile râd, se îmbulzesc sulimenite, mizerabile, cântă la pian, trag de ea; „Am vrut să scap de ele, dar nu-mi dădeau drumul”. Olea a încremenit, i se tăiaseră picioarele, nu-i dădeau drumul, îi vorbeau mângâietor, s-o convingă, au desfăcut o şampanie, au servit-o, voiau să ciocnească. Ea a sărit în picioare, strigând din toate puterile şi tremurând: „Lăsați-mă, dați-mi drumul!”. S-a năpustit spre ieşire, dar ele au blocat uşa; ea a strigat din nou şi atunci apare femeia care venise la noi: a lovit-o peste obraz pe Olea mea de două ori şi a împins-o pe uşă afară: „Nu meriți, ştoarfă, să stai într-o casă cuviincioasă!”. Iar alta i-a strigat pe scară: „Singură ai venit ca să te milogeşti că n-ai ce să mănânci, că, altfel, nici nu ne-am fi uitat la aşa o prăpădită ca tine!”. Toată noaptea Olea a avut friguri, a aiurat, iar dimineața ochii îi străluceau; s-a ridicat şi a spus: „O dau în judecată!”. Am tăcut, dar mă gândeam: o dai în judecată, dar cum dovedeşti? Ea tot umbla, îşi frângea mâinile, lacrimi îi curgeau pe obraz, ținea buzele strânse, nemişcate. Din acel moment, chipul i-a împietrit, şi aşa a rămas până la sfârşit. A treia zi după asta, s-a simțit mai uşurată, tăcea şi parcă se mai liniştise. Tocmai atunci, la ora patru după-amiază, a venit la noi domnul Versilov.

Vă spun, n-am înțeles nici până acum cum a putut atunci Olea, aşa de neîncrezătoare cum o ştiam, să consimtă să-l asculte de la primul lui cuvânt. Cel mai mult ne-a atras faptul că avea un aer atât de serios, chiar sever, că vorbea calm, aşezat şi foarte politicos - ce spun eu, politicos, chiar respectuos, şi că nu se vedea nicio intenție ascunsă la el: se vedea din capul locului că omul a venit cu inima curată. „Eu, zice, am citit anunțul dumitale din ziar, nu l-ai scris cum trebuie, domnişoară, şi s-ar putea să ai

neplăceri cu asta”. Şi a început să explice, să prezinte ceva, n-am înțeles prea bine, despre aritmetică, dar vedeam că Olea s-a înroşit şi parcă s-a înviorat; asculta, intra în discuție cu plăcere (cred că era un om deştept!) şi am auzit că îi mulțumeşte chiar. A întrebat-o despre toate atât de aşezat şi se vedea că a stat mult la Moscova, o cunoştea personal şi pe directoarea gimnaziului. „Vă găsesc nişte ore negreşit, cunosc multă lume aici şi voi ruga persoane sus-puse şi, dacă vreți un loc permanent de lucru, şi asta se poate avea în vedere... Dar, deocamdată, iertați-mi, zice, o întrebare directă: nu vă pot fi util cu ceva chiar acum? Nu eu, ci dumneata îmi vei face o plăcere dacă-mi permiți să vă ajut cu ceva. Dacă vrei, vă pot împrumuta ceva bani şi, imediat ce vei primi o slujbă, vă veți putea achita față de mine. Credeți-mă, pe cinstea mea, dacă aş fi intrat şi eu cândva la ananghie, iar dumneavoastră ați fi avut tot ce vă trebuie, atunci aş fi venit direct aici după un mic ajutor, aş fi trimis-o pe soția şi pe fiica mea...” Nu-mi amintesc toate vorbele lui, doar că eu am început să lăcrimez pentru că am văzut cum Olei i-a tremurat gurița de recunoştință: „Dacă primesc, a răspuns ea, o fac pentru că mă încred într-un om cinstit şi omenos, care mi-ar putea fi tată”... A vorbit minunat cu el, scurt şi plin de noblețe: „un om de omenie”, a zis ea. Acesta s-a ridicat imediat: „Neapărat, neapărat, zice, vă găsesc lecții şi un loc, chiar de astăzi mă ocup de asta, mai ales că aveți atestate potrivite”... Dar am uitat să vă spun că, de cum a intrat, s-a uitat la toate diplomele ei din gimnaziu, pe care ea i le-a arătat şi el însuşi a examinat-o la unele obiecte... „Mămico, mi-a spus apoi Olea, m-a examinat din câteva obiecte şi, zice, ce deştept este, în veac dacă apuci să vorbeşti cu un om atât de educat şi de cult”... Şi strălucea toată. Banii, şaizeci de ruble, stăteau pe masă: „Ia-i, zice, mămico: o să am o slujbă şi primul lucru pe care-l

vom face va fi să-i înapoiem datoria cât se poate de repede, să dovedim că suntem cinstite; că suntem politicoase a văzut deja”. Apoi a tăcut şi am văzut-o că respiră adânc: „Ştii, îmi spune brusc, dacă am fi fost nişte necioplite, poate că, din orgoliu, n-am fi acceptat, iar faptul că am acceptat ne dovedeşte tocmai delicatețea, încrederea noastră absolută în el, ca într-un om onorabil şi cărunt, nu-i aşa?” La început nu prea am înțeles, şi i-am spus: „De ce, Olea, să nu primeşti ajutor de la un om nobil şi bogat, mai ales că e un om cu inima bună?”. Ea s-a încruntat la mine: „Nu, mămico, zice, nu ajutorul în sine e necesar; «umanitatea» lui e prețioasă. Iar banii poate ar fi fost mai bine să nu-i luăm deloc, mămico: dacă a promis că-mi găseşte o slujbă, e de-ajuns şi asta… deşi suntem în mare nevoie”. „Ei, zic, Olea, nevoile noastre sunt atât de mari, că nu putem renunța nicicum”, am râs eu. Eram bucuroasă în sufletul meu când, peste un ceas, m-a întors pe dos: „Tu, mămico, zice, nu te grăbi să cheltui banii”, mi-a spus ea hotărât. „Dar de ce?” „Aşa”, zice ea, apoi s-a întrerupt şi a tăcut. Toată seara a tăcut; noaptea însă, pe la ora două, mă trezesc şi aud cum Olea se zvârcoleşte în pat: „Mămico, nu dormi?” „Nu, spun, nu dorm”. „Ştii ceva, nu cumva a vrut să mă jignească?” „Ce-ți veni, ce-i cu tine?” zic eu. „Categoric, aşa este: e un om josnic, să nu îndrăzneşti să cheltuieşti nicio copeică din banii lui”. Am început să-i vorbesc, am izbucnit în plâns în pat, iar ea s-a întors cu fața la perete: „Taci, zice, lasă-mă să dorm!”. Dimineața am privit-o, era ca de pe altă lume; şi iată, mă credeți sau nu, o spun în fața lui Dumnezeu: nu mai era în toate mințile! Din momentul în care au jignit-o în casa aceea ticăloasă, inima i s-a întunecat… şi mintea. Mă uitam la ea în acea dimineață şi mă îndoiam de judecata ei; mi-era frică s-o contrazic măcar cu un singur cuvânt. „El, zice, nu şi-a lăsat adresa.” „E

păcat, Olea, zic: chiar tu l-ai auzit ieri, l-ai lăudat şi era să plângi cu lacrimi de recunoştinţă.” Imediat ce am spus asta, ea a urlat şi a bătut din picior: „Eşti o femeie cu sentimente josnice, zice, eşti educată de regimul vechi iobăgist!”... Şi ce n-a mai spus; şi-a înşfăcat pălăria, a luat-o la fugă, iar eu am strigat în urma ei: „Ce-i cu ea, încotro a luat-o la fugă?”. Iar ea s-a dus la biroul de adrese; a aflat unde stă domnul Versilov, s-a întors: „Chiar astăzi, zice, chiar acum îi duc banii şi-i arunc în faţă; a vrut să mă jignească, ca şi Safronov (acesta e negustorul nostru); doar că Safronov m-a jignit ca un mitocan, iar acesta, ca un iezuit viclean”. Şi atunci, ce ghinion, a bătut în uşă domnul de ieri: „Aud că se vorbeşte despre Versilov, vă pot spune câte ceva despre el”. Cum a auzit de Versilov, Olea s-a şi aruncat asupra lui, urlând, şi a vorbit, a vorbit, mă uitam la ea şi mă minunam: ea, cea atât de tăcută, care nu schimba o vorbă cu nimeni, vorbea acum cu un om complet necunoscut? Obrajii i se aprinseseră, ochii îi ardeau... Iar el: „Aveţi, zice, perfectă dreptate. Versilov e la fel cu generalii despre care se scrie în ziare; îşi dă jos generalul toate medaliile şi se dă la toate guvernantele care dau anunţuri la ziare, şi umblă şi găseşte ce trebuie; iar dacă nu găseşte ce trebuie, stă, vorbeşte, promite câte-n lună şi-n stele şi pleacă - tot şi-a procurat o plăcere”. Până şi Olea a început să râdă, dar cu răutate, iar domnul acela, văd, o ia de mână şi dă să-i pună mâna la inima lui: „Eu, spune el, am un capital şi pot să-l dăruiesc unei fete frumoase, dar, zice, mai întâi să-i sărut mânuţa drăgălaşă” - şi-i trage mâna să i-o sărute. Cum a sărit în picioare Olea, şi eu împreună cu ea, cum l-am alungat amândouă. Spre seară, Olea a luat banii de la mine, a plecat în fugă şi s-a întors repede: „Mămico, zice, m-am răzbunat pe omul necinstit”. „Ah, Olea, îi spun, poate ai renunţat la fericirea noastră, l-ai jignit pe un om nobil şi bun!” Am

început să plâng de supărare, n-am mai putut răbda. Iar ea mi-a strigat: „Nu vreau, nu vreau! Fie el cel mai cinstit om, tot nu vreau mila lui! Nu vreau nici să-i pară cuiva rău de mine!”. M-am culcat fără să bănuiesc nimic. De câte ori nu s-a uitat la cuiul acesta din perete, care a rămas de la oglindă; n-am priceput, n-am priceput deloc, nici ieri, nici înainte, n-am ghicit deloc şi nici nu mă aşteptam la asta de la Olea. De obicei, dorm adânc, sforăi, sângele îmi urcă la creier, alteori coboară la inimă şi strig în somn, aşa că Olea mă trezea noaptea: „Mămico, ce adânc dormi, zice, nici nu pot să te trezesc când e nevoie”. „Ei, Olea, zic, da, dorm adânc, adânc”. Probabil aşa am început să sforăi şi ieri, iar ea atât aştepta: fără frică, s-a urcat apoi pe scaun. Aveam o curea de geamantan, lungă, care a stat la vedere toată luna asta; chiar ieri-dimineață m-am gândit: „Trebuie s-o strâng, să nu se-ncurce printre picioare”. Iar scaunul, probabil, l-a împins apoi cu piciorul şi, ca să nu facă zgomot, a pus o cămaşă de-a ei dedesubt, într-o parte. Şi se vede că m-am trezit după mult timp, la un ceas sau mai mult după asta: „Olea! - o chem eu, Olea!” Pesemne că am avut o presimțire, de am strigat-o aşa. Ori nu i-am auzit respirația, ori am văzut în întuneric că patul ei e gol - m-am sculat şi am căutat cu mâna prin pat: nu era nimeni, iar perna era rece. Am simțit că mă lasă inima, am rămas pe loc ca moartă, mintea mi s-a tulburat. „A ieşit, îmi zic” - fac un pas, privesc pe lângă pat şi, în colț, lângă uşă, mi se pare ca este ea. Stau, tac, o privesc, mă priveşte şi ea parcă din întuneric, fără să se mişte… „Dar de ce s-a urcat pe scaun?” gândesc eu. „Olea, şoptesc eu pierdută, Olea, mă auzi?” Deodată am simțit că se face lumină în mine, am făcut câțiva paşi, mi-am întins amândouă mâinile înainte, drept spre ea, am cuprins-o, dar ea a început să se legene în mâinile mele. O strâng, dar ea se tot leagănă, înțeleg totul şi nu vreau să

înțeleg… Vreau să strig, dar nu am glas… „Ah”, îmi spun. Am căzut pe podea ca secerată şi atunci am început să strig…

- Vasin, am spus eu dimineață, pe la ora şase, dacă nu era Stebelkov al dumitale, poate asta nu s-ar fi întâmplat.

- Cine ştie, poate că s-ar fi întâmplat totuşi. N-ai cum să judeci aşa; toate erau gata să se întâmple şi fără asta… E adevărat că, uneori, Stebelkov ăsta…

Nu şi-a terminat vorba, s-a încruntat doar foarte neplăcut. Cam pe la şapte, a plecat din nou; avea încă treburi. Am rămas, în sfârşit, singur-singurel. Se lumina de ziuă. Capul mi se învârtea uşor. Mi-a venit în minte Versilov: povestea acestei doamne îl punea în cu totul altă lumină. Ca să mă gândesc mai bine, m-am întins, pentru o clipă, fără intenția de a dormi, pe patul lui Vasin, aşa cum eram, îmbrăcat şi încălțat cu cizme, şi imediat am adormit, nici nu ştiu cum s-a-ntâmplat. Am dormit vreo patru ore; nu m-a trezit nimeni.

Capitolul X

I

M-am trezit pe la zece şi jumătate şi mult timp nu mi-a venit a crede: pe canapeaua unde dormisem cu o seară înainte stătea mama mea, iar alături de ea - nefericita vecină, mama sinucigaşei. Amândouă îşi strângeau mâinile, vorbind în şoaptă, ca să nu mă trezească pe mine, şi plângeau. M-am ridicat din pat şi m-am apropiat de mama ca s-o sărut. Ea s-a luminat toată, m-a sărutat şi, cu mâna dreaptă, a făcut trei cruci deasupra capului meu. N-am apucat să spunem nicio vorbă: uşa s-a deschis şi au intrat Versilov şi Vasin. Mama s-a ridicat imediat şi a dus-o de acolo pe vecină. Vasin mi-a dat mâna, dar Versilov nu mi-a spus niciun cuvânt şi s-a lăsat să cadă într-un fotoliu. Se vede că el şi mama se aflau de ceva vreme aici. Fața lui era îngrijorată şi încruntată.

- Cel mai mult regret, îi spuse el rar lui Vasin, continuând, se vede, o discuție anterioară, că n-am reuşit să aranjez asta încă de ieri-seară, poate aşa nu s-ar mai fi întâmplat acest lucru cumplit! Aveam şi timp: nu era nici ora opt. Imediat ce a fugit de la noi, m-am gândit să plec după ea şi să o conving din nou, dar acest lucru neprevăzut şi de neamânat pe care, totuşi, l-aş fi putut amâna pe astăzi… chiar pentru o săptămână, acest lucru neplăcut a încurcat şi a stricat totul. Se întâmplă!

- Poate că n-ai fi reuşit s-o convingi; aici, şi fără prezența dumitale, se adunaseră multe şi fierbeau, remarcă Vasin în treacăt.

- Nu, aş fi reuşit, sunt sigur că aş fi reuşit. Şi doar chiar mă gândisem s-o trimit în locul meu pe Sofia Andreievna. M-am gândit, dar n-am făcut nimic. Sofia Andreievna ar fi

putut s-o convingă şi nefericita ar fi rămas în viață. Nu, nu mă mai amestec niciodată... în „fapte bune”... Şi doar era singura dată în viață când m-am amestecat! Şi eu, care mă credeam în pas cu vremea şi că înțeleg tineretul de astăzi. Da, îmbătrânim înainte de a ne maturiza. Dar există extrem de mulți oameni de acum care, din obişnuință, se consideră tânără generație pentru că mai ieri chiar asta erau, şi nici măcar nu observă că sunt pe ducă.

- Aici a fost vorba de o neînțelegere, şi încă o neînțelegere foarte clară, observă cu bun-simț Vasin. Mama ei spune că, după ce a fost cumplit jignită într-o casă de toleranță, fata părea să-şi fi pierdut mințile. Adăugați împrejurările, prima jignire, pe care i-a adus-o negustorul... toate acestea se puteau întâmpla şi înainte şi, după părerea mea, ele nu caracterizează doar tineretul de acum.

- Nu prea are răbdare tineretul de azi, ca să nu mai vorbim de faptul că înțelege prea puțin realitatea, lucru care, deşi specific dintotdeauna tineretului, e deosebit de caracteristic celui prezent... Spune-mi, dar ce-a căutat pe-aici domnul Stebelkov?

- Domnul Stebelkov, am intervenit eu brusc, e cauza a toate. De nu era el, nu se întâmpla nimic; a pus gaz pe foc.

Versilov asculta, dar nu s-a uitat spre mine. Vasin s-a întunecat la față.

- Îmi reproşez şi un fapt ridicol, continuă Versilov, fără grabă şi pronunțând rar cuvintele. Se pare că, după prostul meu obicei, mi-am permis să fiu oarecum vesel cu ea, să râd superficial - într-un cuvânt, n-am fost suficient de categoric, de sec şi de serios, trei calități care, se pare, sunt la mare căutare la tineretul de acum... Ce mai, i-am dat motive să mă ia drept un bătrân uşuratic.

- Din contră, am intervenit eu din nou, mama fetei spune că ai produs o impresie minunată cu seriozitatea,

chiar cu severitatea şi cu sinceritatea dumitale - sunt propriile ei cuvinte. Moarta însăşi te-a lăudat aşa, după ce ai plecat.

- Da-a? îngăimă Versilov, aruncând în sfârşit o privire spre mine. Ia dumneata această hârtie, e nevoie de ea, şi îi întinse lui Vasin un petic de hârtie. Acesta o luă şi, văzând că îi privesc plin de curiozitate, mi-o dădu s-o citesc. Era un bilețel, două rânduri strâmbe scrijelite cu creionul, se vede că pe întuneric: „Mămico, scumpa mea, iartă-mă că mi-am întrerupt debutul în viață. Cea care te-a îndurerat, Olea”.

- L-au găsit abia dimineața, explică Vasin.

- Ce bilet straniu! am exclamat eu mirat.

- De ce straniu?

- Într-o asemenea clipă, oare poți scrie cu umor?

Vasin mă privi întrebător.

- Dar şi umorul este straniu, am continuat eu, e un limbaj specific elevilor de gimnaziu… Cine poate să scrie, într-un asemenea moment şi într-un bilet către nefericita mamă, şi se pare că-şi iubea mama: „mi-am întrerupt debutul în viață”!

- Dar de ce să nu poată scrie? tot nu înțelegea Vasin.

- Aici nu e vorba de niciun umor, interveni Versilov, în sfârşit. Desigur, e o exprimare nepotrivită, nu are tonul aşteptat şi e scrisă într-un limbaj şcolăresc sau în jargon, aşa cum ai spus, sau a împrumutat expresii din foiletoane, dar, când l-a folosit, moarta nici măcar n-a observat că nu e în ton şi, crede-mă, l-a aplicat complet naiv şi serios în acest bilet îngrozitor.

- Asta nu se poate, a terminat şcoala şi a absolvit cu medalie de argint.

- Medalia de argint aici nu are nicio importanță. În ziua de azi sunt mulți care termină şcoala aşa.

- Din nou despre tineret? zâmbi Vasin.

- Deloc, îi răspunse Versilov, ridicându-se în picioare şi luându-şi pălăria. Dacă generația de astăzi nu este atât de cunoscătoare de literatură, fără îndoială, posedă... alte calități, adăugă el deosebit de serios. Dar „mulți” nu înseamnă „toți”, căci, iată, pe dumneata, de exemplu, nu te învinuiesc de o slabă pregătire literară, şi doar eşti tot un om tânăr.

- Dar Vasin n-a găsit nimic nepotrivit în cuvântul „debut”! nu m-am abținut eu să observ.

Versilov îi întinse mâna lui Vasin în tăcere; acesta şi-a luat şi el şapca, să iasă împreună, fără să-mi dea atenție. Nici eu nu aveam timp de pierdut: cu orice preț, trebuia să alerg să-mi caut o locuință, acum aveam nevoie de ea mai mult ca oricând! Mama nu mai era la gazdă, plecase şi o luase cu ea şi pe vecină. Am ieşit pe stradă deosebit de vioi... În sufletul meu se năştea un sentiment nou şi mare. Ca prin minune, toate mi-au mers: printr-o întâmplare, am găsit deosebit de rapid o locuință convenabilă din toate punctele de vedere; dar despre locuință, pe urmă, mai întâi să termin cu lucrurile importante.

Bătea ora două când m-am întors la Vasin să-mi iau geamantanul şi l-am găsit din nou acasă. Văzându-mă, acesta exclamă cu o expresie veselă şi plină de sinceritate:

- Ce bine că m-ai găsit acasă, tocmai mă pregăteam să plec! Pot să-ți comunic un fapt care, sunt sigur, te interesează foarte mult.

- Sunt sigur! am strigat eu.

- Ia te uită! Ce figură vioaie avem. Spune-mi, nu ştiai nimic de o scrisoare care era în grija lui Kraft şi care ieri i-a parvenit lui Versilov, ceva despre moştenirea pe care a câştigat-o? În scrisoarea respectivă, testamentarul îşi exprima dorința care contrazice hotărârea de ieri a tribunalului. Scrisoarea e scrisă demult. Într-un cuvânt, nu

ştiu exact despre ce este vorba, dar nici tu nu ştii ceva referitor la asta?

- Cum să nu ştiu. Acum trei zile tocmai de aceea m-a luat Kraft la el... când am plecat din casa aceea, ca să-mi predea scrisoarea, iar eu i-am dat-o ieri lui Versilov.

- Da? Aşa mă gândeam şi eu. Închipuie-ți, chestiunea despre care ne-a vorbit înainte Versilov, cea care l-a împiedicat ieri seară să vină aici şi s-o convingă pe fată, se referea tocmai la această scrisoare. Chiar ieri seară Versilov s-a dus direct la avocatul prințului Sokolski, i-a predat această scrisoare şi a renunțat la toată moştenirea pe care o câştigase. Acum, renunțarea a căpătat formă oficială. Versilov nu dăruie, ci recunoaşte în acest act dreptul deplin al prinților.

Încremenisem, dar eram încântat. Eram mai mult decât convins că Versilov va distruge scrisoarea, mai mult de atât, deşi îi spusesem lui Kraft că acest lucru ar fi fost lipsit de noblețe şi deşi îmi repetasem mie însumi la birt că am venit „la un om curat, şi nu la un astfel de om”, în sinea mea, adică în adâncul sufletului meu, consideram că nu poate proceda altfel decât să distrugă definitiv documentul. Adică, lucrul acesta mi se părea cel mai firesc. Dacă apoi l-aş fi învinuit pe Versilov, l-aş fi învinuit doar aşa, de ochii lumii, adică pentru a-mi păstra ascendentul asupra lui. Dar, auzind acum de fapta lui, am fost cuprins de o sinceră, imensă admirație şi am început să-mi condamn cinismul şi indiferența mea față de virtute, într-o clipă ridicându-l pe Versilov infinit deasupra mea şi îmbrățişându-l pe Vasin.

- Ce om! Ce om! Cine ar mai fi făcut asta? am strigat eu în extaz.

- Sunt de acord cu dumneata că nu mulți ar fi făcut asta... şi că, fără discuție, fapta este de o mare generozitate...

- „Dar”?.. termină-ți vorba, Vasin, există un „dar”?

- Sigur, există şi un „dar”; fapta lui Versilov, după mine, este puțin prematură şi nu chiar atât de sinceră, zâmbi Vasin.

- Nu e sinceră?

- Da. Aici e vorba de ceva în genul unui „piedestal”. Pentru că, în orice caz, putea să facă acelaşi lucru fără să se priveze pe sine. Dacă nu jumătate, fără îndoială măcar o parte din moştenire îi putea reveni şi acum lui Versilov, chiar privind lucrurile foarte în amănunt. Şi asta cu atât mai mult cu cât documentul nu avea o importanță hotărâtoare, iar procesul fusese deja câştigat de el. De aceeaşi părere este şi avocatul părții adverse; numai ce am vorbit cu el. Fapta ar fi rămas nu mai puțin minunată, dar s-a întâmplat astfel doar dintr-un capriciu al orgoliului. Pe scurt, domnul Versilov s-a înfierbântat şi s-a precipitat inutil; doar spunea chiar el mai adineaori că putea amâna o săptămână…

- Ştii ceva, Vasin? Nu pot să nu fiu de acord cu dumneata, dar… mie îmi place mai mult aşa! Îmi place mai mult!

- Chestiune de gust. M-ai provocat chiar dumneata, altfel aş fi tăcut.

- Chiar dacă e vorba aici de „piedestal”, tot e mai bine, am continuat eu, chiar dacă piedestalul nu e decât un piedestal, în sine e un lucru foarte prețios. Acest „piedestal” e tot un „ideal”, şi nu cred că e mai bine dacă într-un suflet de astăzi el nu există; prefer să existe, chiar dacă are o mică defecțiune! Şi sunt sigur că şi dumneata crezi aşa, Vasin, scumpul meu Vasin, dragul meu Vasin! Într-un cuvânt, m-am cam întrecut cu firea, dar mă înțelegi. De aceea eşti Vasin; iar eu te îmbrățişez şi te sărut, Vasin!

- Cu bucurie?

- Cu mare bucurie! Căci acest om *„mort era şi a înviat, pierdut era şi-a fost aflat”*[71]! Vasin, eu sunt un băiețendru de nimic şi nu te merit. Recunosc asta tocmai pentru că, în alte momente, sunt cu totul altfel, mai bun şi mai profund. O fac pentru că, acum trei zile, te-am lăudat în față (şi te-am lăudat doar pentru că pe mine mă înjoseau şi mă apăsau), dar şi pentru că din cauza asta, apoi, te-am urât două zile întregi! În aceeaşi noapte, mi-am dat cuvântul să nu mai vin la dumneata niciodată, iar ieri dimineață am venit doar din răutate, înțelegi: *din răutate*. Stăteam singur aici pe scaun şi-ți criticam camera, te criticam şi pe dumneata şi fiecare carte a dumitale, şi pe gazda dumitale, încercam să te înjosesc şi să râd de dumneata…

- Astea nu trebuiau spuse…

- Ieri seară, deducând dintr-o frază de-a dumitale că nu le înțelegi pe femei, am fost bucuros să-ți descopăr acest defect. Mai devreme, prinzându-te cu „debutul”, am fost foarte mulțumit, şi asta numai pentru că te lăudasem prea mult…

- De-ar fi numai atât! strigă, în sfârşit, Vasin (continua să zâmbească, fără să fie mirat deloc de mine), dar asta se întâmplă totdeauna, aproape cu toți oamenii, şi e primul lucru care se întâmplă; doar că nimeni nu recunoaşte deschis asta, şi nici nu trebuie să recunoască deloc, pentru că, oricum, trece şi nu are nicio consecință.

- Chiar toți simt la fel? Absolut toți? Şi dumneata o spui atât de liniştit? Dar nu se poate trăi cu o asemenea idee!

- Înseamnă că, după dumneata:

Decât o mie de adevăruri mai dragă mi-e
Minciuna ce ne-nalță.[72]

---

[71] Evanghelia după Luca 11,32.

[72] Versuri din poezia *Eroul* (1830), de Puşkin.

- Dar e adevărat, am strigat eu, în aceste două versuri stă scrisă-o sfântă axiomă!

- Nu ştiu, nu mă pronunț dacă sunt adevărate sau nu aceste două versuri. Se poate ca adevărul, ca întotdeauna, să fie pe undeva pe la mijloc: adică, într-o situație să fie un adevăr sfânt, în alta - o minciună. Ştiu bine doar un lucru: că încă mult timp de-aici înainte această idee va rămâne unul dintre punctele cele mai discutate de oameni. În orice caz, observ că dumitale îți vine să dansezi. Dansează, atunci! Mişcarea nu strică. Şi eu sunt astăzi prins cu tot felul de treburi… De fapt, chiar am cam întârziat!

- Plec, plec imediat! Doar un cuvânt, am strigat eu, cu geamantanul în mână: dacă acum din nou „m-am aruncat de gâtul dumitale”, asta este pentru că, atunci când am intrat, mi-ai dat vestea cu o satisfacție aşa de sinceră şi „te-ai bucurat” că am reuşit să te prind acasă, şi ai făcut asta după „debutul” dinainte; cu această sinceră satisfacție ai întors din nou spre dumneata „inima mea tânără”. Ei, la revedere, la revedere, încerc să nu vin o perioadă cât mai lungă de timp şi ştiu că n-o să-ți pară rău, o văd după ochii dumitale; vom fi în câştig amândoi…

Flecărind în acest mod şi înecându-mă de bucurie, mi-am luat geamantanul şi am pornit spre gazdă. Important este că îmi plăcuse teribil că Versilov se supărase pe mine în ajun, că nu voia să-mi vorbească şi să mă privească. După ce-am dus geamantanul, am zburat imediat la bătrânul prinț. Recunosc, în aceste două zile îmi fusese destul de greu fără el. Şi probabil că auzise deja despre Versilov.

II

Ştiam dinainte că va fi foarte bucuros să mă vadă şi vă jur că m-aş fi dus la el astăzi şi fără Versilov. Ieri şi alaltăieri mă speria doar gândul că o pot întâlni acolo pe Katerina Nikolaievna, dar acum nu mă mai temeam de nimic.

M-a îmbrățişat cu bucurie.

- Versilov! Ați auzit? am trecut eu direct la ce mă interesa.

- *Cher enfant*, dragul meu, acest lucru este atât de nobil, atât de măreț, într-un cuvânt, chiar şi asupra lui Kilian (funcționarul care lucra jos) a produs o impresie covârşitoare! Nu e înțelept din partea lui, dar câtă strălucire, cât eroism! Trebuie să apreciezi idealul!

- Nu-i aşa? Nu-i aşa? În această problemă noi am fost totdeauna de acord.

- Dragul meu, noi doi am fost întotdeauna de acord. Pe unde ai fost? Am vrut neapărat să trec chiar eu pe la tine, dar nu ştiam unde te pot găsi… Pentru că, totuşi, nu puteam să vin la Versilov… Deşi acum, după toate astea… Ştii ceva, prietene: uite, cu asta cred că le-a câştigat şi pe femei, cu aceste calități, e neîndoios…

- Ca să nu uit, am păstrat ceva special pentru dumneavoastră. Ieri, un bufon imprudent l-a vorbit de rău pe Versilov, s-a exprimat că el ar fi „un proroc al femeilor”; cum vă place expresia, expresia în sine? Am păstrat-o pentru dumneavoastră…

- „Un proroc al femeilor”! *Mais… c’est charmant*![73] Ha, ha! Dar asta i se potriveşte aşa de bine, adică nu se potriveşte. Pfui!… E spus aşa de bine… adică nu e deloc bine, dar…

---

[73] Dar… e fermecător! (în fr. în orig.)

- Nu-i nimic, nu-i nimic, nu vă faceți probleme, priviți-l doar ca pe-un cuvânt de spirit!

- Unul minunat şi, ştii, cu un sens adânc... O idee complet adevărată! Adică, mă crezi... Într-un cuvânt, îți voi spune un mic secret. Te-ai uitat atent acum două zile la Olimpiada? Mă crezi că i s-a aprins puțin inima după Andrei Petrovici şi, se pare, chiar stă să apară ceva...

- Să apară! Mai bine să se păzească! am strigat eu indignat.

- *Mon cher*, nu striga aşa şi tu, desigur, ai dreptate din punctul tău de vedere. Dar, dragul meu, ce s-a întâmplat cu tine data trecută în prezența Katerinei Nikolaievna? Te clătinai... am crezut că ai să cazi şi am vrut să mă reped să te susțin.

- Nu e momentul să vorbim despre asta. De fapt, pe scurt, m-am emoționat pur şi simplu, dintr-o cauză...

- Şi acum ai roşit.

- Ei, iar dumneavoastră vreți acum prea multe amănunte. Doar ştiți că este în duşmănie cu Versilov... şi altele, şi uite că m-am emoționat din nou: eh, s-o lăsăm pentru mai târziu.

- S-o lăsăm, s-o lăsăm, sunt bucuros să lăsăm toate astea... Într-un cuvânt, eu sunt foarte vinovat în fața ei şi chiar, îți aminteşti, am cârtit atunci în prezența ta... Uită asta, prietene, şi ea îşi va schimba părerea despre tine, presimt asta... Dar uite-l şi pe prințul Serioja!

A intrat un ofițer tânăr şi frumos. L-am privit cu lăcomie, nu-l mai văzusem niciodată. Am spus frumos pentru că toți spuneau asta despre el, dar era în aceast chip tânăr şi frumos ceva nu prea plăcut. Insist asupra acestei impresii din primul moment; prima privire pe care i-am aruncat-o mi-a rămas tot timpul în suflet. Era uscățiv, cu o statură minunată, cu părul blond închis, cu o față

proaspătă, deşi puțin gălbuie, cu o privire hotărâtă. Ochii lui frumoşi şi întunecați priveau puțin sever, chiar şi atunci când era perfect liniştit. Dar privirea lui hotărâtă era tocmai aceea care te respingea, pentru că se simțea cumva că această hotărâre nu valora mai nimic. Ce mai, nu pot să mă exprim... Desigur, fața lui era în stare să-şi schimbe brusc expresia de la severitate la o expresie timidă şi delicată, de o minunată blândețe, şi, ceea ce e important, transformarea era neîndoielnic sinceră. Tocmai această sinceritate atrăgea. Mai remarc o trăsătură: cu toată sinceritatea şi blândețea ei, această față nu era niciodată veselă; chiar şi atunci când prințul râdea din toată inima, simțeai că inima lui n-a cunoscut niciodată o veselie adevărată, luminoasă şi uşoară... Dar este foarte greu să descrii o asemenea persoană. Iar eu nu ştiu deloc să o fac. Bătrânul prinț s-a grăbit să ne facă cunoştință, după prostul lui obicei.

- Acesta este tânărul meu prieten, Arkadi Andreievici (din nou Andreievici!) Dolgoruki.

Tânărul prinț se-ntoarse imediat spre mine cu o expresie de îndoit respect pe chip, dar se vedea că numele meu îi este complet necunoscut.

- Este... rudă cu Andrei Petrovici, mormăi prințul stângaci. (Ce stângaci sunt uneori bătrâneii, cu obiceiurile lor!) Tânărul prinț îşi dădu seama imediat.

- Ah! E-atât de mult de când am auzit... începu el să vorbească repede, am avut deosebita plăcere de a o cunoaşte anul trecut, la Luga, pe surioara dumitale, Lizaveta Makarovna... Ea mi-a vorbit despre dumneata...

Am rămas uimit: fața îi strălucea de o bucurie sinceră.

- Permiteți, prințe, am spus eu, ducându-mi mâinile la spate, trebuie să vă declar cu sinceritate - şi mă bucur că se întâmplă în prezența iubitului nostru prinț - că îmi doream mult să vă întâlnesc şi asta nu demult, chiar ieri seară, dar

cu alte scopuri. Vă spun asta direct, oricât v-ar mira acest lucru. Pe scurt, am dorit să vă provoc la duel pentru jignirea pe care i-ați adus-o lui Versilov, acum un an şi jumătate, la Ems. Şi chiar dacă, probabil, n-ați fi răspuns provocării mele pentru că sunt doar un elev şi sunt încă minor, eu tot v-aş fi provocat, oricum ați fi reacționat şi orice ați fi făcut… şi, mărturisesc, şi acum am aceeaşi intenție.

Bătrânul prinț mi-a relatat apoi că am reuşit să spun asta foarte demn.

O tristețe sinceră s-a aşternut pe fața prințului.

- Nu m-ai lăsat să termin, mi-a răspuns el emoționat. Dacă m-am adresat dumitale cu vorbe spuse din tot sufletul, motivul stă în actualele mele adevărate sentimente față de Andrei Petrovici. Îmi pare rău că nu-ți pot relata acum toate împrejurările, dar îți dau cuvântul că de mult îmi privesc nefericitul gest de la Ems cu cea mai profundă căință. Venind la Petersburg, am hotărât să-i ofer orice satisfacție lui Andrei Petrovici, adică să-i cer iertare în forma în care el însuşi va dori-o. Influențe puternice, superioare m-au determinat să-mi schimb atitudinea. Şi faptul că eram în proces nu mi-a influențat deloc decizia. Gestul său de ieri față de mine mi-a zguduit sufletul şi nici în acest moment, dacă mă credeți, parcă nu mi-am revenit. Și iată, trebuie să-ți spun - am venit la prinț tocmai pentru a-i aduce la cunoştință o chestiune urgentă: acum trei ore, adică exact în timpul în care se întocmea actul renunțării cu avocatul, a venit la mine un împuternicit al lui Andrei Petrovici şi mi-a transmis din partea acestuia că mă provoacă la duel… o provocare în lege pentru istoria de la Ems…

- V-a provocat! am strigat eu şi am simțit cum ochii mi se aprind şi cum sângele îmi urcă în obraji.

- Da, m-a provocat; am primit imediat provocarea, dar

am hotărât, încă înainte de întâlnire, să-i trimit o scrisoare în care să-mi prezint părerea despre fapta mea şi întregul meu regret pentru acea îngrozitoare greşeală… pentru că a fost doar o greşeală - o greşeală nefericită, fatală! Trebuie să spun că situația mea în regiment m-a determinat să risc în felul acesta: o scrisoare ca aceasta înainte de duel m-ar fi supus oprobriului public… Înțelegi dumneata? Dar, cu toate acestea, m-am decis. Însă n-am reuşit să trimit scrisoarea că, la o oră după provocarea la duel, am primit de la el un nou bilet în care mă ruga să-l scuz că m-a deranjat şi să uit de provocare, adăugând că regretă acest „impuls de moment meschin şi egoist” - sunt propriile lui cuvinte. În felul acesta, îmi uşurează considerabil pasul cu scrisoarea. Încă n-am trimis-o şi am venit la prinț tocmai pentru a-i spune ceva despre asta… Şi crede-mă, eu însumi am suferit din cauza mustrărilor de conştiință mai mult poate decât altcineva… Te mulțumeşte această explicație, Arkadi Makarovici, măcar acum, deocamdată? Îmi faci onoarea să crezi complet în sinceritatea mea?

Eram copleşit; vedeam o sinceritate deplină la care, pentru nimic în lume, nu mă aşteptam. Dar, oricum, totul era neaşteptat. Am îngăimat ceva şi i-am întins ambele mâini; el mi le-a apucat plin de bucurie în mâinile sale. Apoi l-a luat pe prinț şi a vorbit vreo cinci minute cu el în dormitor.

- Dacă ai vrea să-mi faci o mare plăcere, mi se adresă el tare şi deschis, după ce a ieşit de la prinț, aş vrea să mergi cu mine ca să-ți arăt scrisoarea pe care i-o trimit acum lui Andrei Petrovici, precum şi scrisoarea lui către mine.

Am acceptat cu cea mai mare plăcere. Prințul meu se agita conducând-mă şi m-a chemat pentru un minut în dormitorul său.

- *Mon ami*, ce bucuros sunt, ce bucuros… Despre toate

astea vorbim după. Apropo, am aici în geantă două scrisori: una trebuie predată personal, cu nişte explicații, cealaltă este pentru bancă, iar acolo, de asemenea…

Şi pe loc mi-a încredințat nişte treburi, se pare, urgente, care cereau un efort şi o atenție deosebite. Trebuia să ies şi să las o scrisoare, să iscălesc etc.

- Ah, ce viclean sunteți! am strigat eu, luând scrisorile, vă jur, toate astea sunt o prostie şi nu e vorba de nicio treabă aici; aceste două sarcini le-ați inventat anume ca să mă convingeți că am o slujbă şi că nu iau banii de pomană!

- *Mon enfant*, îți jur că greşeşti: sunt două treburi urgente… *Cher enfant*! strigă el brusc foarte înduioşat, tânărul meu drag! (Mi-a pus ambele mâini pe cap.) Te binecuvântez, pe tine şi soarta ta… Să fii totdeauna curat la inimă ca astăzi… bun şi frumos, cât se poate de mult timp… să iubim tot ce este frumos… în toate formele lui diverse… Ei, *enfin… enfin, rendons grâce… et je te bénis*![74]

N-a putut termina şi a început să suspine deasupra capului meu. Recunosc, aproape că am plâns şi eu; oricum, l-am îmbrățişat sincer şi din toată inima pe ciudatul meu prinț. Ne-am îmbrățişat îndelung.

[74] Iar acum… să înălţăm slavă… şi te binecuvântez! (în fr. în orig.)

III

Prințul Serioja (adică prințul Serghei Petrovici, aşa o să-l numesc de-acum înainte) m-a dus într-o cabrioletă luxoasă la locuința sa, de a cărei splendoare am rămas uimit din primul moment. Mai bine spus, fără a fi vorba de splendoare, era un apartament ca pentru „oameni respectabili"; cu camere înalte, mari şi luminoase (am văzut doar două, celelalte erau închise) şi mobilă nu în genul *Versailles* sau *Renaissance*[75], ci moale, confortabilă, bogată, de cea mai bună calitate; cu covoare, lemn sculptat şi statuete. Şi, cu toate acestea, se spunea despre ei că sunt sărăcuți, că nu au absolut nimic. Auzisem în treacăt că acest prinț trăia pe picior mare oriunde putea - şi aici, şi la Moscova, în fostul său regiment, şi la Paris -, că e jucător împătimit şi că are datorii. Eu eram îmbrăcat într-un veston boțit, ba încă şi plin de scame pentru că dormisem în el, iar cămaşa de pe mine o purtam deja a patra zi. Cu siguranță, haina nu era chiar prezentabilă, dar, nimerind în casa prințului, mi-am amintit că Versilov îmi propusese să-mi fac haine noi.

- Închipuie-ți şi dumneata, din cauza unei sinucigaşe a trebuit să dorm toată noaptea îmbrăcat, am spus eu distrat.

Cum imediat a devenit atent, i-am povestit totul pe scurt, dar se vedea că îl preocupa mai mult propria scrisoare. Mi se părea ciudat că nici măcar n-a zâmbit, că n-a schițat niciun semn că ar dori să o facă atunci când înainte i-am spus din senin că voiam să-l provoc la duel. Chiar dacă sigur i-aş fi putut tăia pofta de râs, totuşi, faptul era straniu, venind de la un om de condiția lui. Ne-am

[75] Stiluri de mobilă preţioasă, realizată de maeştri italieni şi francezi din sec. al XVI-lea pentru palatul de la Versailles.

aşezat unul în fața celuilalt în mijlocul camerei, la o masă de scris uriaşă, şi mi-a arătat scrisoarea lui către Versilov, terminată şi trecută pe curat. Documentul era foarte asemănător cu ceea ce mi se povestise înainte în casa prințului meu; fusese scris chiar cu înflăcărare. E-adevărat, nu ştiam cum să primesc sinceritatea lui evidentă şi înclinația sa spre tot ce este bun, dar începeam să cedez pentru că, în fond, de ce să nu cred? Oricum ar fi omul şi orice s-ar povesti despre el, putea să aibă şi laturi bune. Am văzut, de asemenea, şi ultimul bilet al lui Versilov, de şapte rânduri - renunțarea lui la duel. Deşi se vorbea clar în el despre „meschinăria” şi despre „egoismul” său, în întregul lui biletul respira orgoliu… sau, mai curând, din tot acest gest ieşea în evidență ceva în genul aroganței. Dar n-am spus nimic despre asta.

- Dar dumneata cum vezi această renunțare, l-am întrebat eu, doar nu crezi că i-a fost frică?

- Sigur că nu, a zâmbit prințul, dar parcă prea grav, devenind din ce în ce mai preocupat, ştiu prea bine că e un om curajos. Aici, desigur, e vorba de o concepție deosebită… de o stare de spirit tipică lui…

- Fără îndoială, l-am întrerupt eu cu patos. Un domn, Vasin, consideră că în gestul cu scrisoarea şi cu renunțarea la moştenire există un „piedestal”… După mine, asemenea gesturi nu se fac pentru a fi văzute, ci corespund unei nevoi esențiale, interioare.

- Îl ştiu foarte bine pe domnul Vasin, răspunse prințul.

- A, da, cred că v-ați văzut la Luga.

Ne-am privit deodată unul pe celălalt şi-mi amintesc că am roşit puțin. În orice caz, el a întrerupt discuția. Dar eu eram foarte hotărât să vorbesc. Gândul la o întâlnire a mea din ajun mă îndemna să-i pun nişte întrebări, dar nu ştiam cum s-o fac. Şi, în general, nu prea eram în apele mele. M-a

frapat şi educația lui uimitoare, politețea, firescul manierelor - într-un cuvânt, tot acel lustru al tonului pe care astfel de oameni îl deprind aproape din leagăn. Descoperisem două greşeli de gramatică foarte grave în scrisoarea lui. De obicei, în situații similare nu mă umilesc niciodată, ba chiar devin extrem de tăios, ceea ce, uneori, e urât. Dar în cazul de față eram mânat şi de gândul că sunt plin de scame, chiar dacă exagerasem puțin şi fusesem prea familiar… Am observat pe furiş că prințul mă privea uneori foarte scrutător.

- Spune-mi, prințe, am intervenit eu brusc cu o întrebare, în sinea dumitale nu ți se pare caraghios că un „copil cu caş la gură" ca mine a vrut să te provoace la duel, ba încă şi pentru o ofensă adusă altcuiva?

- Pentru o ofensă adusă tatălui tău poți să te simți foarte jignit. Nu, nu mi se pare caraghios.

- Dar mie mi se pare că e ridicol… văzut dinafară… adică, se-nțelege, nu din punctul meu de vedere. Cu atât mai mult cu cât sunt un Dolgoruki şi nu un Versilov. Dar dacă nu-mi spui adevărul sau te abții din conveniențe de educație, atunci înseamnă că e posibil să mă înşeli şi în toate celelalte?

- Nu, nu e nimic ridicol aici, repetă el extrem de serios, doar nu se poate să nu simți sângele tatălui în propriile vine… E adevărat, dumneata eşti încă tânăr pentru… nu ştiu… se pare că cel care nu a atins maturitatea nu se poate bate, iar de la o asemenea persoană nici nu poți primi o provocare la duel… după reguli… Dar, de fapt, nu se poate face decât o singură obiecție serioasă: dacă provoci la duel fără ştirea celui jignit, pentru o jignire adusă lui, atunci prin asta îți exprimi propria lipsă de respect pentru persoana în cauză, nu-i aşa?

Discuția noastră a fost întreruptă brusc de un lacheu

care a intrat să-l anunțe ceva. Când l-a văzut, prințul care, se pare, îl aştepta, s-a ridicat în picioare fără să-şi termine ideea şi s-a apropiat repede de el; acesta i-a vorbit încet şi eu n-am auzit nimic.

- Iartă-mă, mi se adresă prințul, revin într-un minut.

Şi a ieşit. Am rămas singur; m-am plimbat de sus în jos prin cameră şi mă gândeam. Straniu lucru, prințul îmi plăcea şi nu-mi plăcea deloc. Era în el ceva ce nu puteam defini, dar ceva respingător. „Dacă nu râde niciun pic de mine, atunci e îngrozitor de naiv, dar dacă ar fi râs de mine, atunci… poate mi s-ar fi părut mai deştept…”, îmi veni un gând ciudat. M-am apropiat de masă şi am citit din nou scrisoarea către Versilov. Furat de lectură, am uitat de timp şi, când mi-am revenit, mi-am dat seama că minutul prințului se făcuse un sfert de oră. Acest lucru m-a enervat puțin; am pornit din nou în sus şi-n jos prin cameră, într-un sfârşit mi-am luat pălăria şi, țin minte, eram decis să plec: dacă urma să întâlnesc pe cineva aveam să-l trimit după prinț ca să-mi iau rămas-bun, încredințându-l că am treburi şi că nu mai pot zăbovi. Mi se părea că aşa era cel mai cuviincios, mai ales că mă cam bătea gândul că, lăsându-mă atâta timp singur, m-a desconsiderat.

Ambele uşi închise care dădeau în această cameră se aflau pe acelaşi perete. Cum uitasem pe ce uşă intrasem, sau mai curând pentru că eram distrat, am deschis una dintre ele şi, deodată, m-am trezit într-o încăpere lungă şi îngustă unde am văzut-o pe sora mea Liza stând pe o canapea. Nu mai era nimeni în afară de ea, iar ea, desigur, aştepta pe cineva. Dar n-am apucat să mă mir, că am auzit deodată vocea prințului care vorbea tare cu cineva şi se întorcea în cabinet. Am închis repede uşa şi prințul, care intrase pe cealaltă uşă, n-a observat nimic. Țin minte că a început să se scuze şi a spus ceva de o anumită Anna

Fiodorovna… Dar eu eram atât de tulburat şi de şocat, că nu înțelegeam mai nimic, am îngăimat doar că trebuie să merg acasă, plecând apoi decis şi repede. Cred că prințul cel atât de bine educat a fost uimit de manierele mele. M-a condus până în coridor, vorbind continuu, dar eu nu-i răspundeam şi îmi tot feream privirea.

IV

Ieşind în stradă, am cotit-o la stânga şi am pornit-o la întâmplare. În capul meu era un adevărat talmeş-balmeş. Mergeam tăcut şi se pare că mersesem destul de mult, vreo cinci sute de paşi, când deodată am simțit că cineva mă bate pe umăr. M-am întors şi am văzut-o pe Liza: mă ajunsese din urmă şi mă atinsese uşor cu umbreluța. În privirea ei strălucitoare era ceva extrem de vesel şi de şiret.

- Vai, ce bine că ai pornit-o în direcția asta, altfel nu te întâlneam astăzi!

Gâfâia puțin din cauza mersului rapid.

- Dar cum mai gâfâi!

- Am fugit mult, dar te-am ajuns.

- Liza, oare pe tine te-am văzut mai devreme?

- Unde?

- La prinț… la prințul Sokolski…

- Nu, nu pe mine, n-aveai cum să mă vezi pe mine…

Am tăcut şi am mers cam vreo zece paşi. Liza începu să râdă cu poftă:

- Pe mine, sigur că pe mine! Ascultă, doar m-ai văzut chiar tu, m-ai privit în ochi, şi eu te-am privit în ochi, de ce mă mai întrebi dacă pe mine m-ai văzut? Halal caracter! Dar ştii, voiam teribil să râd când m-ai privit în ochi, arătai grozav de comic.

- Dar spune-mi, cum ai ajuns acolo?

- Am fost la Anna Fiodorovna.

- Care Anna Fiodorovna?

- Stolbeeva. Când locuiam la Luga, stăteam la ea zile întregi; venea la ea şi mama, şi ne vizita şi ea. Ştii, acolo nu mai vizita aproape pe nimeni. E o rudă îndepărtată a lui Andrei Petrovici, e rudă şi cu prinții Sokolski; e, cred, bunica prințului.

- Şi stă la prinț?

- Nu, prințul stă la ea.

- Atunci, a cui este casa aceea?

- A ei, e a ei în întregime de un an. Prințul abia a venit şi a tras la ea. Dar şi ea e doar de patru zile la Petersburg.

- Ei… ştii ce, Liza, să lăsăm casa şi s-o lăsăm şi pe ea…

- Nu, ea este un om minunat…

- Fie şi aşa, doar are şi de ce. Dar şi noi suntem minunați! Uită-te ce zi, uite ce frumos e! Ce frumoasă eşti astăzi, Liza. Dar să ştii, eşti groaznic de copilăroasă.

- Arkadi, spune, fata aceea, aceea de ieri…

- Ah, ce rău îmi pare, Liza, ah, ce rău îmi pare!

- Ah, ce păcat! Ce destin! Ştii, cred că e păcat că noi mergem acum atât de veseli, iar sufletul ei zboară pe undeva, în beznă, într-o beznă fără fund, păcătos şi cu greşeala lui… Arkadi, cine e vinovat de păcatul ei? Ah, ce frică mi-e! Tu te gândeşti vreodată la bezna asta? Ah, cum mă mai tem de moarte, şi ce păcat este! Nu-mi place bezna, nu se compară cu soarele acesta! Mama spune că e un păcat să te temi… Arkadi, tu o cunoşti bine pe mama?

- Prea puțin, Liza, prea puțin.

- Ah, ce ființă este! Trebuie, trebuie s-o cunoşti! Trebuie mai ales s-o înțelegi…

- Dar vezi că eu nici pe tine nu te ştiam, dar acum te ştiu pe de-a-ntregul. Te-am cunoscut cu totul, într-un minut. Tu, Liza, deşi te temi de moarte, cred că eşti mândră, curajoasă şi vitează. Eşti mai bună decât mine, mult mai bună! Te iubesc nespus de mult, Liza. Ah, Liza! N-are decât să vină moartea când va fi să vină, dar acum să trăim, să trăim! Să ne pară rău de nefericita aceea, dar să binecuvântăm viața, nu-i aşa? Eu am o „idee”, Liza. Liza, ştii că Versilov a renunțat la moştenire?

- Cum să nu ştiu! Eu şi cu mama chiar ne-am sărutat de

bucurie când am aflat.

- Tu nu-mi ştii sufletul, Liza, nu ştii ce-a însemnat pentru mine omul acesta…

- Cum să nu ştiu, ştiu totul.

- Ştii totul? Ei, cum să nu ştii! Eşti deşteaptă; eşti mai deşteaptă decât Vasin. Tu şi mama aveți nişte ochi pătrunzători, umani, adică priviri, nu ochi, am greşit… Eu sunt un prost în multe privințe, Liza.

- Trebuie să te ia cineva în primire, asta-i tot!

- Ia-mă, Liza! Ce bine e să te privesc astăzi! Dar ştii că eşti foarte frumoasă? Nu ți-am văzut niciodată ochii… Acum îi văd pentru întâia oară… De unde i-ai luat tu astăzi, Liza? De unde i-ai cumpărat? Cât ai dat pe ei? Liza, eu n-am avut prieteni, de-asta am şi considerat prietenia o prostie; dar cu tine nu e o prostie… Vrei să fim prieteni? Înțelegi ce vreau să spun?

- Înțeleg foarte bine.

- Şi ştii, fără condiții, fără un contract, pur şi simplu să fim prieteni!

- Da, pur şi simplu, dar cu o condiție: dacă vreodată ne vom învinui de ceva unul pe altul, dacă vom fi nemulțumiți de ceva, dacă o să devenim răi, urâți, dacă o să uităm toate astea - totuşi să nu uităm niciodată ziua asta, clipa de-acum! Să ne dăm cuvântul. Să ne dăm cuvântul că ne vom aminti mereu această zi când am mers împreună braț la braț şi când am râs atât şi am fost atât de veseli… Da? Vrei?

- Da, Liza, da, îți jur! Dar, Liza, parcă te-aş auzi pentru prima oară… Liza, ai citit mult?

- Până acum nu m-ai mai întrebat asta! Doar începând de ieri, când am spus şi eu un cuvânt, ai catadicsit să fii atent la mine, dragă domnule Înțelept.

- Dar de ce n-ai discutat tu cu mine, dacă eu am fost aşa

un prost?

- Tot aşteptam să te faci mai deştept. Te-am ghicit încă de la început, Arkadi Makarovici, şi mi-am spus: „Vine el, sigur o să vină el”; ei, şi ți-am lăsat onoarea de a face dumneata primul pas. „Nu vin eu, mi-am spus, o să vină vremea să fugi mătăluță după mine!”

- Ah, deci aşa, cochetă micuță ce eşti! Ei, Liza, recunoaşte deschis: ai râs de mine luna asta?

- Oh, eşti un caraghios, un mare caraghios, Arkadi! Şi ştii, poate că tocmai de aceea te-am îndrăgit mai mult în această lună, pentru că eşti o mare figură. Dar, de multe ori, faci şi câte-o figură urâtă - asta ca să nu ți-o iei în cap. Ştii cine a mai râs de tine? Mama a râs, am râs împreună: „Ia te uită ce figură, şopteam noi, ce om ciudat!”. Iar tu te gândeai că în tot timpul ăsta noi stăm şi te forfecăm.

- Liza, ce crezi despre Versilov?

- Cred foarte multe despre el; dar, ştii ceva, să nu vorbim de el acum. Nu astăzi, bine?

- Bine! Eşti teribil de deşteaptă, Liza! Categoric eşti mai deşteaptă decât mine. Bun! Aşteaptă puțin, Liza, termin cu toate acestea şi atunci poate am să-ți spun câte ceva…

- De ce te-ai îmbufnat?

- Nu, nu m-am îmbufnat, Liza, eu doar… Vezi tu, Liza, mai bine o spun direct: am aşa o fire că nu-mi place când se intră cu cizmele în suflet… sau, mai exact, când se dau pe față unele sentimente, ca să le admire lumea; e ceva ruşinos, nu crezi? Aşa că uneori îmi place mai mult să mă încrunt şi să tac; eşti deşteaptă, trebuie să înțelegi asta.

- Ce să mai spunem, şi eu sunt la fel; te-am înțeles pe deplin. Ştii că şi mama e la fel?

- Ah, Liza! De-am trăi cât mai mult pe lumea asta! Ce? Ai spus ceva?

- Nu, n-am spus nimic.

- Te uiți la mine?

- Dar şi tu te uiți la mine. Mă uit la tine şi-mi dau seama că te iubesc.

Am condus-o până aproape de casă şi i-am dat adresa mea. La despărțire, am sărutat-o pentru prima dată în viața mea…

V

Toate ar fi fost bune, dacă nu rămânea o umbră: un gând greu se zbătea în mine de cu noapte şi nu-mi ieşea din cap. Când mă întâlnisem cu o seară înainte la poarta noastră cu nefericita aceea, i-am spus că eu însumi plec de acasă, din cuibul familiei, că plec de la acei oameni răi ca să-mi întemeiez propriul cuib, că Versilov are mulți copii nelegitimi. Asemenea cuvinte ale unui fiu despre tatăl său au întărit în ea toate suspiciunile asupra lui Versilov şi asupra faptului că el a ofensat-o. L-am învinuit pe Stebelkov, dar poate că tocmai eu am turnat gaz pe foc. Acest gând mă îngrozeşte, mă îngrozeşte şi acum… Dar atunci, în dimineața aceea, chiar dacă deja începuse să mă chinuie, tot mi se părea că e o prostie: „Ei, şi fără mine «se adunaseră multe şi fierbeau»„, îmi repetam eu din timp în timp. „Ei, nu-i nimic, o să treacă! Îmi revin eu! Am să răscumpăr asta cu ceva… cu o faptă bună… Mai am cincizeci de ani de trăit!”

Dar gândul nu mă părăsea totuşi.

PARTEA A DOUA

Capitolul I

I

Sar peste aproape două luni de zile; cititorul să nu fie neliniştit: totul se va limpezi din povestirea următoare. Notez exact data de 15 noiembrie - o zi memorabilă pentru mine din mai multe motive. În primul rând, nimeni nu m-ar recunoaşte dintre cei care m-au văzut cu două luni în urmă; ce-i drept, m-ar recunoaşte de la distanță, dar n-ar înțelege nimic. Sunt îmbrăcat ca un fante - asta, în primul rând. Acel „francez cinstit şi cu gust” pe care cândva voia să mi-l recomande Versilov nu numai că mi-a cusut deja un costum întreg, dar a fost chiar depăşit de altul: am şi renunțat la el, acum îmi cos hainele la alți croitori, de altă clasă, superiori, şi chiar am deschis un cont la ei. Am cont şi într-un restaurant cunoscut, dar mă tem că, imediat ce voi avea bani, voi şi achita datoria, deşi ştiu că asta-i de prost gust şi că aşa mă voi compromite. Pe Nevski, un frizer francez e prieten cu mine şi, când mă tund la el, îmi povesteşte anecdote. Dar, recunosc, îmi exersez franceza cu el. Deşi ştiu limba, o ştiu chiar bine, tot mă sfiesc s-o folosesc în înalta societate; şi cred că accentul meu nu e nici pe departe parizian. Îl am şi pe Matvei, birjarul şi bunul servitor care-mi stă la dispoziție când vreau eu. Are un armăsar roib cu coama şi coada neagră (nu-mi plac caii suri). Am, însă, şi griji: e 15 noiembrie, iarna a început deja de trei zile, iar eu am o şubă veche, căptuşită cu blană de enot, o vechitură de-a lui Versilov: dacă o vând, iau pe ea vreo douăzeci şi cinci de ruble. Trebuie să-mi fac una nouă, iar buzunarele mele sunt goale şi-apoi, în plus, ar trebui să economisesc bani pentru seara aceasta, cu orice preț - altfel, „sunt nefericit şi sunt pierdut”; acestea sunt propriile

mele cuvinte de atunci. O, meschinărie! De unde, aşa deodată, aceste mii, aceşti trăpaşi şi *Boreli*[76]? Cum de am putut să uit totul rapid şi mă schimb aşa? Ruşine! Cititorule, încep acum povestea ruşinii şi a decăderii mele, şi nimic pe lume nu poate fi mai ruşinos decât aceste amintiri!

Vorbesc acum ca un judecător, şi ştiu că sunt vinovat. În vârtejul care mă purta pe atunci, deşi eram singur şi fără o călăuză, jur că eram conştient de propria cădere şi, de aceea, nu pot fi iertat. Şi totuşi, pe parcursul acestor două luni am fost aproape fericit - dar de ce „aproape”? Eram extrem de fericit! Până-ntr-acolo că până şi conştiința căderii, care mă fulgera în unele clipe (frecvente!) şi din cauza căreia se cutremura sufletul meu, chiar această conştiință - mă credeți? - mă îmbăta şi mai mult: „Ce mai, dacă e să cad, atunci să cad; dar n-am să cad, mă salvez eu! Am o stea!”. Păşeam pe deasupra prăpastiei, pe o punte îngustă cât o lamă de cuțit, fără balustradă, şi eram vesel că o fac; chiar mă uitam în jos, în hău. Era riscant şi era vesel. Dar „ideea”? „Ideea” - la urmă, ideea mă aştepta; tot ce exista „era doar un pas pe de lături”: „De ce să nu mă veselesc?”. Uite, tocmai de aceea „ideea” mea e mârşavă, pentru că permite tot felul de abateri; dacă nu era atât de rigidă şi de radicală, poate că m-aş fi temut să calc pe de lături.

Deocamdată, continuam să stau tot în locuința aceea micuță, dar nu stăteam în ea; acolo zăceau geamantanul meu, un sac şi alte lucruri; reşedința mea principală era la prințul Serghei Sokolski. Stăteam la el, dormeam la el, şi asta de săptămâni întregi… Cum s-a întâmplat asta vă spun

[76] Borel - restaurant francez celebru din Petersburg. Prin plural, Dostoievski se referă la restaurante de lux.

imediat, dar, deocamdată, să vă vorbesc despre cămăruța mea. Îmi devenise dragă: în camera aceea a venit la mine Versilov, din proprie inițiativă şi pentru prima dată după cearta de atunci; apoi, a venit de mai multe ori. Repet, timpul acesta a fost un timp de mare cădere, dar şi de imensă fericire... Da, şi totul îmi reuşea şi-mi zâmbea pe atunci! „Ce rost au avut încruntările mele din trecut - gândeam eu în unele clipe îmbătătoare -, da, ce rost au avut aceste ieşiri bolnăvicioase, copilăria mea singuratică şi tristă, visele mele sub plapumă, jurămintele, calculele şi chiar «ideea»?” Îmi închipuisem toate acestea, le inventasem pentru că lumea părea cu totul diferită; cât îmi era de bine şi ce vesel eram: aveam un tată - Versilov, aveam un prieten - prințul Serioja, şi mai aveam încă... Dar despre asta încă nu e timpul să vorbesc. Vai, totul se făcea în numele iubirii, al generozității, al cinstei, dar s-a dovedit apoi că totul era necinstit, insolent, mârşav.

Dar destul!

II

Prima dată, Versilov a venit la mine a treia zi după ruptura noastră. Eu nu eram acasă şi a rămas să mă aştepte. Când am intrat în cămăruța mea, deşi îl aşteptasem toate acele trei zile, ochii mi s-a împăienjenit şi inima îmi bătea aşa de tare, că am încremenit în uşă. Din fericire, stătea cu gazda mea, care, pentru ca oaspetele să nu se plictisească, a găsit de cuviință să se prezinte imediat şi a început să-i povestească ceva cu patos. Era un consilier titular de vreo patruzeci de ani, cu fața ciupită de vărsat, foarte sărac, împovărat de o soție bolnavă de tuberculoză şi de un copil bolnav; foarte comunicativ şi supus din fire, destul de delicat. M-am bucurat de prezența lui şi chiar m-a scos din încurcătură, căci ce aveam eu să-i spun atunci lui Versilov? Am ştiut, am ştiut în toate aceste trei zile că Versilov va veni primul - întocmai cum îmi doream, pentru că în niciun caz eu nu m-aş fi dus la el primul, şi asta nu din încăpățânare, ci pentru că-l iubeam, cu un fel de iubire geloasă, nu ştiu cum să mă exprim. În general, cititorul n-o să găsească vorbe mari la mine. Şi, deşi îl aşteptasem toate aceste trei zile şi-mi închipuiam aproape permanent cum va intra, totuşi nu mi-am putut imagina dinainte, în ciuda tuturor sforțărilor imaginației, despre ce vom începe să vorbim după toate câte se întâmplaseră.

- A, uite că ai venit, îmi întinse el mâna prieteneşte şi se ridică în picioare. Stai cu noi; Piotr Ippolitovici povesteşte o istorie extrem de interesantă despre piatra de lângă cazarma Pavlovsk… sau pe undeva pe acolo…

- Da, ştiu piatra, am răspuns eu cu grabă, aşezându-mă pe scaun lângă ei.

Stăteau la masă. Toată camera avea doi stânjeni pătrați. Mi-am tras cu greu sufletul.

În ochii lui Versilov a licărit o scânteie de satisfacție: cred că avusese îndoieli şi crezuse că voi vrea să fac pe grozavul. Acum se liniştise.

- Ia-o de la capăt, Piotr Ippolitovici.

Îşi spuneau deja pe nume.

- Ei, povestea s-a petrecut încă sub domnia *răposatului țar*[77], mi se adresă Piotr Ippolitovici, nervos şi cumva chinuit, parcă îngrijorat pentru reuşita efectului, doar ştii şi dumneata piatra asta, o piatră tâmpită în mijlocul străzii la ce e bună, doar împiedică, nu-i aşa? A trecut pe acolo țarul de multe ori, şi de fiecare dată a dat de piatra aceea. A sfârşit prin a-l înfuria, şi pe bună dreptate: era un adevărat munte, un munte în plină stradă, care strica drumul: „Să dispară piatra asta!" A spus să dispară - înțelegeți ce înseamnă „să dispară"? Vi-l amintiți pe răposat? Ce să se facă cu piatra? Toți şi-au pus mintea la lucru, chiar şi cei din Dumă şi, nu-mi amintesc cine exact, unul dintre cei mai mari demnitari ai timpului a primit această însărcinare. Şi acestui demnitar i se spun următoarele: toată tărăşenia să coste cincisprezece mii, nici mai mult, nici mai puțin, şi încă în argint (pentru că doar pe timpul răposatului țar biletele de bancă puteau fi schimbate în monedă de argint). „Cum cincisprezece mii, ce-i bazaconia asta?" La început, englezii au vrut să instaleze nişte şine, să pună piatra pe şine şi s-o transporte cu abur, dar cât ar fi costat? Căi ferate nu erau pe atunci, era doar aceea de la *Țarskoe Selo*[78]…

- Dar cum, se putea tăia, am început eu să mă încrunt; îmi părea cumplit de rău şi mi-era ruşine în fața lui Versilov; dar acesta asculta cu o plăcere evidentă. Am

---

[77] Este vorba despre ţarul Nicolae I.

[78] Primul drum de cale ferată în Rusia, construit între Petersburg şi Ţarskoe Selo, s-a inaugurat în 1838. Calea ferată dintre Moscova şi Petersburg s-a construit în perioada 1847-1851.

înțeles că şi el se bucura de prezența gazdei pentru că şi el se ruşina de mine, am văzut asta: îmi amintesc că mi se părea mişcător acest lucru la el.

- Exact, s-o taie, tocmai această idee a susținut-o îndeosebi *Montferrand*[79]; pe atunci, construia Catedrala Sf. Isaac. S-o tăiem, zice, şi apoi s-o cărăm. Da, dar cât ar fi costat?

- N-ar fi costat nimic, pur şi simplu se tăia piatra şi o duceau de acolo.

- Nu, dați-mi voie, trebuia o maşină, cu aburi, şi apoi unde să care piatră? Şi încă aşa un bolovan? Zece mii ar fi costat, mai puțin nu, zece sau douăsprezece mii.

- Ascultă, Piotr Ippolitovici, asta-i o prostie, nu s-a în-tâmplat aşa…

Dar, între timp, Versilov îmi făcu cu ochiul şi în acest gest am văzut atâta delicată compătimire față de gazdă, chiar suferință pentru el, că mi-a plăcut enorm şi am început să râd.

- Ei, vezi, vezi, se bucură gazda, care nu observase nimic şi care se temea îngrozitor, ca toți povestitorii de felul lui, să nu fie întrerupt de întrebări; şi se apropie un negustor, încă tânăr, ştiți, un rus cu o barbă mare, într-un caftan lung şi cam afumat. Stă şi se uită cum discută aceştia toți, englezii şi Montferrand, iar persoana căreia i se încredințase rezolvarea problemei a sosit tot atunci în caleaşcă, a ascultat şi s-a supărat: cum de stau cu toții la sfat şi nu se pot hotărî? Şi deodată observă cum, mai departe de ei, stă acest negustor şi zâmbeşte cumva cu înțeles, adică nu cu înțeles, nu aşa, ci parcă…

---

[79] Auguste de Montferrand (1786-1858), arhitect francez angajat din anul 1816 de ţarul Alexandru I. A proiectat mai multe construcţii, printre care Coloana lui Alexandru din Piaţa Palatului, Catedrala Sf. Isaac din Sankt-Petersburg şi numeroase clădiri în cele două capitale.

- Ironic, îl încurajă cu grijă Versilov.

- Ironic, adică puțin ironic, cu un zâmbet rusesc special, ştiți dumneavoastră; ei, şi atunci demnitarului nu i-a căzut bine, ştiți: „Tu, barbă, ce cauți aici? Cine eşti?” - „Păi, spune el, mă uit la pietricică, Excelența Voastră”. Se pare că era chiar Excelență, dacă nu chiar prințul Suvorov, italianul, descendent al generalului aceluia… Dar nu, nu era Suvorov, şi ce rău îmi pare că am uitat cine era, dar să ştiți că, deşi era Excelență, era un rus sadea, tipul de rus adevărat, patriot, cu o inimă de rus mare; şi a ghicit: „Ce, spune, nu cumva poți duce de aici piatra: de ce te hlizeşti?”. „Râd mai ales de englezi, Excelența Voastră; iau un preț mult prea mare, pentru că punga rusească e doldora, iar ei nu au ce mânca acasă. O sută de rublişoare dacă dați, Excelența Voastră, mâine seară ducem de aici pietricica”. Ei, vă puteți imagina aşa o scenă. Desigur, englezii vor să-l mănânce de viu; Montferrand râde; doar această Excelență, inima asta de rus, spune: „Să i se dea o sută de ruble! Şi chiar o duci de aici?”. „Mâine seară o cărăm, Excelența Voastră.” „Dar cum ai s-o faci?” „Asta, dacă nu se supără Excelența Voastră, e secretul nostru”, îi spune şi, ştiți, într-o limbă rusă neaoşă. I-a plăcut Excelenței: „Să i se dea tot ce va cere!” Şi l-au lăsat acolo. Ce credeți că a făcut acesta?

Gazda s-a oprit şi ne-a cuprins pe amândoi într-o privire înduioşată.

- Nu ştiu, a zâmbit Versilov (eu eram încruntat rău).

- Uite cum a făcut, începu gazda atât de victorios, de parcă el însuşi o rezolvase: a tocmit nişte mujici cu lopeți, nişte oameni simpli ruşi, şi au început să sape o groapă pe lângă piatră, chiar la marginea ei; au săpat toată noaptea o groapă uriaşă, egală cu piatra, poate puțin mai adâncă, şi, pe măsură ce săpau, le cerea să sape câte puțin şi cu mare

grijă şi pe sub piatră. Ei, cum era de aşteptat, dacă săpaseră la baza pietrei, ea nu mai avea pe ce să stea, echilibrul i-a fost tulburat; şi, cum nu mai avea echilibru, au început s-o împingă din partea opusă, şi aşa, pe ruseşte, bum!, piatra a căzut în groapă! Au nivelat cu lopata, au netezit cu mistria, au acoperit pământul cu pietre, şi drumul s-a făcut neted, piatra nu mai era!

- Ca să vezi! spuse Versilov.

- Popor, câtă frunză şi iarbă, a venit; englezii şi-au dat seama de tot, erau furioşi. A venit şi Montferrand: „E lucru făcut mojiceşte, e prea simplu”, zice. Dar vezi că aici era şpilul, că era simplu ca bună ziua, iar dumnealor nu şi-au dat seama, ce proşti! Şi, vă spun, demnitarul, marele dregător, l-a îmbrățişat şi l-a sărutat: „De unde eşti?”, zice. „Sunt din gubernia Iaroslav, Excelența Voastră, şi de fapt suntem croitori, dar vara venim la piață în capitală, cu fructe”. Ei, şi a ajuns vestea până la guvern, guvernul a ordonat să i se dea o medalie; aşa a umblat el cu medalia de gât, dar, apoi, se spune, a căzut în patima beției; ştiți, rusul nu se poate abține! De aceea ne şi mănâncă străinii, da, uite-aşa!

- Da, desigur, mintea rusului… începu Versilov.

Dar chiar atunci, din fericire, povestitorul fu chemat de soția bolnavă şi el fugi, altfel nu mai rezistam. Versilov râdea.

- Scumpul meu, m-a înveselit un ceas întreg înainte de a veni tu. Această piatră e tot ce poate fi mai puțin patriotic din asemenea povestiri, dar cum să-l întrerupi? Doar ai văzut că se topeşte de plăcere. Şi, în afară de asta, dacă nu mă-nşel, se pare că piatra respectivă stă şi acum în picioare şi nu-i deloc prăvălită într-o groapă…

- O, Doamne! am strigat eu, sigur că e aşa! Cum a îndrăznit!…

- Ce ai? Dar eşti complet indignat, ajunge. Iar el m-a distrat cu adevărat: am ascultat o poveste ca aceasta despre o piatră încă din copilărie, doar că, se-nțelege, nu suna aşa şi nu era despre piatra aceea. Ca să vezi: „şi a ajuns vestea până la guvern”. Tot sufletul îi cânta când „a ajuns vestea până la guvern”. În acest mediu jalnic nu se poate fără asemenea anecdote. Au o mulțime de poveşti de felul acesta şi, cel mai important, aceste poveşti se datorează lipsei lor de măsură. N-au învățat nimic, nu ştiu nimic cu exactitate, dar, ignorând cărțile şi munca, vor să vorbească şi ei despre ceva general uman, poetic… Cine este, de fapt, acest Piotr Ippolitovici?

- Cea mai sărmană ființă şi, pe deasupra, un nefericit.

- Ei, vezi, poate că nici măcar cărți nu joacă! Repet, povestind această bazaconie, el îşi satisface dragostea față de aproapele; doar a vrut să ne facă fericiți şi pe noi. Este satisfăcut şi sentimentul patriotic; de exemplu, mai au ei o anecdotă cum că lui *Zavialov*[80] i-au dat englezii un milion doar ca să nu-şi pună marca pe produsele sale…

- O, Doamne! Am auzit această anecdotă.

- Cine n-a auzit-o, şi el, deşi ştie prea bine că ai auzit-o sigur undeva, ți-o povesteşte înadins, închipuindu-şi că n-ai auzit-o. Nălucirea *regelui suedez*[81] se pare că deja este ceva vechi pentru ei; dar, în copilăria mea, era repetată cu patimă şi cu şoapte tainice, la fel ca şi povestea despre cum la începutul veacului cineva ar fi stat în senat în genunchi în fața senatorilor. Erau şi foarte multe anecdote despre

[80] Industriaş rus.

[81] Regele Suediei Carol al XI-lea, în noaptea de 16-17 decembrie 1867, a visat o adunare într-o sală luminată, în care nişte necunoscuţi sacrificau o mulţume de tineri, în prezenţa unui rege tânăr, de 15 ani, care şedea pe tron, în timp ce sângele curgea şiroaie. Viziunea a fost răspândită de ambasadorul Suediei.

comandantul Başuțki[82], despre cum i-au luat monumentul. Le plac enorm anecdotele de la Curte; de exemplu, povestirile despre ministrul domniei trecute, Cernâşev[83], despre cum acesta, un bătrân de şaptezeci de ani, şi-a transformat înfățişarea, că părea de treizeci de ani, şi cum răposatul țar se minuna la recepții...

- Am auzit şi asta.

- Cine n-a auzit? Toate aceste anecdote sunt o mostră perfectă de lipsă de noimă, dar să ştii că acest tip de dezordine este mai adânc şi mult mai răspândit decât credem noi. Dorința de a minți pentru a-l face fericit pe celălalt o s-o întâlneşti chiar şi în societatea cea mai selectă de la noi, căci toți suferim de această lipsă de măsură a inimilor noastre. Doar că între noi povestirile sunt de alt fel; ce nu se povesteşte despre noi în America? Asta-i curată patimă, pe care o afli chiar şi printre oameni de stat! Recunosc, chiar şi eu aparțin acestui tip dezordonat şi am suferit toată viața din cauza aceasta...

- Despre Cernâşev eu însumi am povestit de câteva ori.

- Chiar ai povestit?

- În afară de mine, mai locuieşte aici un chiriaş, un funcționar, ciupit tot de vărsat, deja bătrân, dar un om groaznic de prozaic care, imediat ce Piotr Ippolitovici începe să vorbească, se pune să-l întrerupă şi să-l contrazică. Şi l-a adus până acolo, că acesta îl serveşte ca un rob şi-i face poftele doar-doar o sta şi l-o asculta.

- Acesta e un alt tip de dezordine şi poate chiar mai dezagreabil decât primul. Primul e tot un entuziasm! „Lasă-mă doar să mint şi-ai să vezi ce bine iese.” Cel de-al

[82] Pavel Iakovlevici Başuţki (1771-1836), comandantul oraşului Sankt-Petersburg din anul 1803.

[83] Alexandr Ivanovici Cernâşev (1785-1857), participant la războaiele cu Napoleon, ministru al armatei sub Nicolae I.

doilea e un cursugiu şi un ins mereu indispus: „Nu te las să minți, unde, când, în ce an?” - într-un cuvânt, e un om fără inimă. Dragul meu, lasă-l pe om să mintă puțin - e un lucru nevinovat. Lasă-l chiar să mintă mult. În primul rând, asta e o dovadă a delicateței tale, în al doilea rând, pentru asta te vor lăsa şi pe tine să minți - ai două mari câştiguri deodată. *Que diable*[84], trebuie să-ți iubeşti aproapele. Dar e timpul să plec. Te-ai aranjat foarte frumos, adăugă el, ridicându-se de pe scaun. Am să le povestesc Sofiei Andreievna şi surorii tale că am trecut pe la tine, că te-am găsit în bună stare. La revedere, dragul meu.

Cum, asta a fost tot? Dar eu nu despre asta voiam să vorbim; aşteptam altceva, ceva *esențial*, deşi înțelegeam perfect că nu se putea altfel. Cu lumânarea în mână, l-am condus pe scară; a sărit şi gazda să-l conducă, dar eu, fără să observe Versilov, l-am prins de mână zdravăn şi l-am împins sălbatic. El s-a uitat plin de uimire, dar s-a potolit imediat.

- Scările astea… îngăimă Versilov, prelungind cuvintele, se vede, ca să spună ceva şi temându-se să nu spun eu cine ştie ce. Nu sunt obişnuit cu scările, iar tu stai la etajul al doilea, dar de-aici mă descurc şi singur… Nu te mai deranja, dragul meu, să nu răceşti cumva.

Dar eu n-am plecat. Coboram amândoi spre parter.

- Te-am aşteptat toate aceste trei zile, nu m-am putut eu abține; mă sufocam.

- Mulțumesc, dragul meu.

- Ştiam că vei veni negreşit.

- Iar eu ştiam că tu ştii că voi veni negreşit. Mulțumesc, dragul meu.

A tăcut. Am ajuns la uşa de la intrare, dar eu tot

---

[84] Ce dracu’ (în fr. în orig.).

mergeam în urma lui. A deschis uşa; vântul care s-a năpustit înăuntru a stins lumânarea. Atunci l-am prins rapid de mână; era întuneric beznă. El a tresărit, dar n-a spus nimic. Am plecat capul spre mâna lui şi am început s-o sărut cu lăcomie, de câteva ori, de multe ori.

- Dragul meu băiat, dar de ce mă iubeşti tu atât de mult? a spus el, deja cu alt glas decât cel cunoscut. Vocea îi tremura şi s-a auzit în ea o inflexiune complet nouă, de parcă nu el vorbea.

Am vrut să răspund ceva, dar n-am putut şi am luat-o la fugă pe scări. El a rămas un timp pe loc şi, doar când am ajuns în fața camerei mele, am auzit cum s-a deschis şi cum s-a închis cu zgomot uşa de jos de la intrare. Mă strecurasem pe lângă gazdă, care nu ştiu de ce se învârtea pe acolo, am intrat în cămăruța mea, am pus lanțul la uşă şi, pe întuneric, m-am aruncat pe pat cu fața în pernă şi am plâns, am tot plâns. Era prima dată când plângeam de când am plecat de la Touchard! Hohotele mele erau atât de violente, iar eu eram atât de fericit… că nu pot să spun în cuvinte!

Am scris asta acum fără să mă ruşinez, pentru că, poate, în toate acestea a fost şi ceva bun, deşi fără nicio noimă.

III

Dar cum i-au mai ieşit lui pe nas toate acestea! Am devenit un despot îngrozitor. Se-nțelege că apoi n-am mai vorbit nimic despre scena respectivă. Dimpotrivă, ne-am întâlnit după trei zile ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic; mai mult de atât, în a doua seară chiar, am fost aproape grosolan cu el, iar el cumva reținut. Mi se întâmpla ceva neobişnuit: nu ştiu de ce, nu m-am dus la el eu însumi, deşi voiam s-o văd pe mama.

Am vorbit tot timpul, adică în aceste două luni, numai despre lucruri abstracte. Şi iată ce mă miră: nu făceam altceva decât să vorbim de abstracțiuni - desigur, general umane şi dintre cele mai necesare, dar fără să atingem nimic din cele esențiale. Şi multe probleme esențiale trebuiau stabilite şi clarificate, chiar temeinic, şi tocmai despre acestea nu spuneam nimic. Eu nu vorbeam nimic, nici măcar despre mama sau despre Liza şi… în sfârşit, nici despre mine, despre toată povestea mea. Nu ştiu, era din cauza ruşinii sau din cauza prostiei tinereții? Presupun că din prostie, pentru că peste ruşine mai puteam trece. Dar îl tiranizam îngrozitor, uneori eram chiar neruşinat, deşi călcându-mi pe inimă: asta venea oarecum de la sine, nu mă puteam abține. Tonul lui era, ca şi înainte, zeflemitor, deşi totdeauna extrem de blând, indiferent de ce-i spuneam eu. M-a frapat şi faptul că îi plăcea mai mult să vină el la mine, aşa că am început să merg la mama extrem de rar, o dată pe săptămână, nu mai mult, mai ales în ultimul timp, când mi-am luat-o cu totul în cap. Venea doar seara şi se punea pe vorbă; îi plăcea mult să trăncănească şi cu gazda; asta m-a înfuriat la un om ca el. M-am gândit chiar: nu cumva nu mai are la cine să meargă în vizită, în afară de mine? Dar ştiam bine că avea cunoştințe; în ultima vreme

își reluase chiar vechile relații din lumea bună, pe care le abandonase cam de un an; dar se părea că nu-l atrăgeau prea tare, că multe fuseseră reînnoite doar oficial şi că îi plăcea mai mult să vină la mine. Uneori eram foarte mişcat de faptul că, în fiecare seară când venea, parcă se sfia să deschidă uşa şi de fiecare dată mi se uita în ochi foarte neliniştit: „Nu cumva te deranjez? Spune doar, şi te las”. Chiar spunea asta uneori. De exemplu, odată, asta s-a întâmplat în ultimele zile, a intrat când îmbrăcasem deja costumul pe care numai ce-l primisem de la croitor şi mă pregăteam să plec la „prințul Serioja” ca să mergem împreună undeva (unde, vă spun mai apoi). A intrat şi s-a aşezat, fără să observe că sunt gata de plecare; avea momente întregi când era straniu de distrat. Ca un făcut, începu să vorbească de gazdă; eu am izbucnit:

- Naiba să-l ia de proprietar!

- Ah, dragul meu, se ridică el brusc de pe scaun, dar văd că te pregăteşti să ieşi şi te-am deranjat… Scuză-mă, te rog.

Şi se grăbi să iasă smerit. Iată, această smerenie în fața mea din partea unui asemenea om, a unui om de lume şi atât de independent, cu atâtea calități, mi-a înviat pe loc în inimă toată tandrețea față de el şi întreaga mea încredere în el. Dar, dacă mă iubea atât, de ce atunci nu mă oprea să mă fac de râs? Un cuvânt de-ar fi spus, şi probabil m-aş fi abținut. Dar poate că nu. Doar vedea această fanfaronadă a mea, acest dandism, îl vedea pe acest Matvei (am vrut o dată să-l plimb pe Versilov cu sania mea, dar nu s-a urcat, şi s-a mai întâmplat de câteva ori să nu vrea să urce în ea), vedea doar că am bani cu nemiluita, dar niciun cuvânt, n-a spus niciun cuvânt, nici n-a fost curios! Acest lucru mă uimeşte până în ziua de azi, chiar şi acum. Iar eu, se-nțelege, nu mă abțineam deloc în fața lui, țineam totul la vedere, deşi, desigur, nu dădeam nicio explicație. El nu întreba, iar eu nu

vorbeam.

Totuşi, de vreo două-trei ori am început să vorbim şi despre acest lucru esenţial. Odată, la început, imediat după ce a refuzat moştenirea, l-am întrebat din ce va trăi acum.

- Mă descurc eu cumva, dragul meu, a spus el perfect liniştit.

Acum ştiu că până şi minusculul capital al Tatianei Pavlovna de cinci mii de ruble a fost cheltuit în aceşti ultimi doi ani pentru Versilov.

Altă dată, nu ştiu cum am început să vorbim despre mama:

- Dragul meu, mi-a replicat el trist, i-am spus adesea Sofiei Andreievna, la începutul relaţiei noastre, i-am spus de altfel şi la început, şi la mijloc, şi la sfârşit: „Draga mea, te chinui şi te voi chinui şi nu mă voi căi atâta timp cât eşti cu mine; dar dacă vei muri, ştiu că mă voi pedepsi amarnic".

Îmi amintesc că în seara aceea a fost foarte sincer:

- De-aş fi fost măcar o nulitate fără caracter şi de-aş fi suferit din cauza acestei conştiinţe! Dar vezi că nu sunt aşa, ştiu că sunt extrem de puternic, şi prin ce crezi că sunt? Tocmai prin capacitatea mea nemijlocită de a mă împăca cu toate, o putere atât de caracteristică tuturor oamenilor deştepţi din generaţia mea. Pe mine nu mă poţi distruge cu nimic, nu mă poţi ucide şi nici uimi cu ceva. Am viaţă în mine ca un câine sănătos. Pot trăi concomitent două sentimente opuse în modul cel mai firesc, şi, desigur, nu din voinţa mea. Dar ştiu şi că asta nu-i cinstit, mai ales pentru că e prea raţional. Am trăit aproape până la cincizeci de ani, şi nici acum nu pricep dacă e bine că am trăit sau nu e bine. Desigur, îmi place viaţa, şi asta în mod natural; dar e o ticăloşie ca unul ca mine să iubescă viaţa. Se întâmplă lucruri noi în ultimul timp, iar cei precum Kraft nu se acomodează, ci se împuşcă. Dar, vezi, e clar că aceşti Krafţi

sunt proşti; iar noi, se pare, suntem deştepți, aşa că nu putem face comparație, dar problema rămâne totuşi deschisă. Nu cumva pământul există doar pentru cei ca noi? Cel mai probabil, da; dar ideea asta este prea tristă. Şi totuşi... şi totuşi, problema rămâne deschisă.

Vorbea cu tristețe şi nu-mi dădeam seama: e sincer sau nu? Totdeauna avea în el o rezervă la care pentru nimic în lume nu voia să renunțe.

IV

Atunci îl bombardam cu întrebări, mă năpusteam asupra lui ca flămândul la pâine. Îmi răspundea totdeauna binevoitor şi sincer, dar, la sfârşit, reducea totul la aforisme, la generalităţi, aşa că, în esenţă, nu puteam scoate nimic de la el. Şi doar erau probleme care mă preocupaseră toată viaţa şi cărora, recunosc deschis, le amânasem rezolvarea încă de la Moscova, tocmai pentru această întâlnire a noastră la Petersburg. Chiar i-am spus asta direct, iar el n-a râs de mine - din contră, mi-a strâns mâna. Cu privire la politică şi la problemele sociale, n-am putut obţine aproape nimic de la el, în timp ce, legat de „ideea" mea, tocmai aceste probleme mă preocupau cel mai mult. Despre cei ca Dergaciov, am scos într-un rând de la el observaţia că „sunt sub orice critică", dar a adăugat tot atunci că „îşi arogă dreptul de a nu da nicio importanţă propriei păreri". Despre cum se vor sfârşi statele actuale şi lumea şi cum anume se va înnoi lumea socială n-a spus nimic foarte mult timp dar, într-un final, i-am smuls câteva vorbe:

- Cred că toate se vor petrece într-un mod extrem de nespectaculos, a spus el odată, pur şi simplu toate statele, în ciuda variaţiilor de buget şi a „absenţei unor deficite bugetare", *un beau matin*[85] se vor poticni definitiv sub propriile minciuni şi toţi, până la unul, vor refuza să plătească, pentru ca toţi, până la unul, să se înnoiască într-un faliment general. Dar toate elementele conservatoare din lume se vor opune acestui lucru, pentru că printre ele există acţionari şi creditori şi, ca atare, nu pot accepta falimentul. Atunci, se-nţelege, va începe, aşa-zicând, o alterare generală. Vor fi mulţi jidani şi va

---

[85] Într-o bună dimineaţă (în fr. în orig.).

începe domnia jidovimii. Şi după aceea, toți cei care n-au avut niciodată acțiuni, ba chiar n-au avut nimic, adică toți cerşetorii, nu vor vrea să participe la alterare… Va începe lupta şi, după şaptezeci şi şapte de înfrângeri, cerşetorii îi vor distruge pe acționari, le vor confisca acțiunile şi se vor aşeza pe locurile lor, ca acționari, se-nțelege. E posibil ca ei să vină cu ceva nou, dar e posibil şi să nu vină. Adică vor falimenta şi ei. Mai departe, dragul meu, nu mai pot întrezări nimic în destinele care vor schimba fața lumii. Dar citeşte în Apocalipsă…

- Dar e posibil ca lucrurile astea să fie doar de natură materială? Oare numai din cauza finanțelor se va sfârşi lumea de acum?

- O, se-nțelege, am ales doar un colț din tablou, dar acest colț este în relații de nedesfăcut cu întregul.

- Ce-i de făcut?

- Ah, Doamne, dar nu te grăbi; asta nu va fi atât de curând. Vorbind în general, e mai bine să nu faci nimic; măcar ți-e conştiința liniştită că n-ai participat la nimic.

- Ei, ajunge, să vorbim despre ce trebuie. Vreau să ştiu ce am de făcut şi cum anume urmează să trăiesc.

- Ce ai de făcut, dragul meu? Fii cinstit, nu minți niciodată, nu râvni la casa aproapelui tău, într-un cuvânt, citeşte cele zece porunci: acolo totul e scris pentru veacuri.

- Ajunge, ajunge, toate astea sunt atât de vechi şi, apoi, sunt doar vorbe; e nevoie de acțiune.

- Ei, dacă tot te apasă plictiseala, încearcă să iubeşti pe cineva sau ceva sau pur şi simplu ataşează-te de ceva.

- Dumneata iei totul în râs. Şi, de fapt, ce pot face eu de unul singur cu cele zece porunci ale dumitale?

- Du-le la îndeplinire, în ciuda întrebărilor şi a îndoielilor tale, şi vei fi un om mare.

- Necunoscut de nimeni.

- Nu există nimic ascuns care să nu devină cunoscut.

- Dumneata pur şi simplu râzi de mine!

- Ei, dacă tot iei lucrurile în serios, cel mai bine ar fi să te specializezi. Fă-te arhitect sau avocat, şi atunci, cu o ocupație adevărată şi serioasă, te vei linişti şi vei uita de fleacuri.

Am tăcut; ce-aş fi putut înțelege din asta? Şi totuşi, după fiecare discuție de acest fel, eram mai tulburat ca înainte. Mai mult, vedeam clar că întotdeauna rămânea în el o anume taină şi tocmai ea mă şi atrăgea spre el tot mai mult şi mai mult.

- Ştii, l-am întrerupt eu odată, am bănuit totdeauna că vorbeşti aşa doar din răutate sau din cauza suferinței, dar că în taină, în sinea dumitale, eşti de fapt un fanatic al unei idei mari, însă te ascunzi şi ți-e ruşine să recunoşti.

- Mulțumesc, dragul meu.

- Ascultă, nu e nimic mai presus de a fi util. Spune-mi la ce pot fi eu de folos, în momentul de față. Ştiu că nu răspunsul va rezolva problema, dar vreau părerea dumitale; spune-mi-o şi, imediat, mă apuc de treabă, îți jur! Ei, care ar fi o mare idee?

- Ei, să prefaci pietrele în pâine - iată o mare idee.

- Cea mai mare? E adevărat, ai arătat o cale, dar spune-mi: e cea mai mare?

- E foarte mare, dragul meu, foarte mare, dar nu cea mai mare; e mare, dar secundară, şi numai la un moment dat este mare: omul va mânca pe săturate şi nu-şi va aduce aminte; dimpotrivă, va spune: „Uite că m-am săturat, şi acum ce să fac?”. Problema rămâne deschisă în veacul vecilor.

- Ai vorbit odată despre „ideile de la Geneva”; n-am înțeles, ce sunt „ideile de la Geneva”?

- Ideile de la Geneva sunt binele fără Hristos, dragul

meu, idei actuale sau, mai bine zis, ideea întregii civilizații moderne. Pe scurt, e vorba de una din acele istorii lungi pe care este foarte plicticos să le începi şi va fi mult mai bine dacă noi doi vom vorbi despre altceva, şi încă şi mai bine dacă tăcem în legătură cu altceva.

- Să tot taci, după dumneata!

- Dragul meu, ține minte că e bine, sigur şi frumos să taci.

- Frumos?

- Fără-ndoială. Tăcerea e frumoasă întotdeauna, iar omul tăcut e mai frumos decât palavragiul.

- Dar să vorbim aşa cum o facem noi e totuna cu a tăcea. Dracu' s-o ia de frumusețe sau, mai exact, dracu' să ia un avantaj ca ăsta!

- Dragul meu, mi-a spus el deodată, schimbând puțin tonul, vorbind chiar cu un sentiment şi cu o hotărâre deosebite, dragul meu, nu vreau deloc să te încânt cu cine ştie ce virtute burgheză în schimbul idealurilor tale; nu-ți repet că „fericirea e mai de preț decât eroismul". Dimpotrivă, eroismul e mai presus decât orice fericire, şi chiar şi numai dorința de a-l săvârşi este o fericire. Aşa că între noi doi chestiunea este rezolvată. Te respect tocmai pentru că ai putut, în timpurile noastre impure, să păstrezi în sufletul tău „o idee" proprie (nu te supăra, țin minte foarte bine). Cu toate acestea, nu se poate să nu te gândeşti şi la măsură, pentru că acum vrei tocmai o viață zgomotoasă, vrei să aprinzi ceva, să zdrobeşti, să stai mai presus de întreaga Rusie, să te mişti ca un nor de furtună şi să-i laşi pe toți în spaimă şi în admirație, pentru ca apoi să te pierzi undeva prin America. Se pare că ceva în genul acesta îți stăpâneşte sufletul acum şi de aceea cred necesar să te previn, pentru că te-am îndrăgit sincer, dragul meu.

Ce puteam eu înțelege din asta? Simțea doar grijă

pentru mine, pentru soarta mea materială, îşi spusese cuvântul tatăl, cu sentimentele lui prozaice, deşi bune. Dar de asta aveam eu nevoie când era vorba de idei, pentru care orice tată cinstit trebuie să-şi trimită fiul la moarte, ca anticul Horațiu pe fiii săi pentru *ideea „Roma”*?[86]

Adesea îl abordam cu probleme de religie, dar aici ceața era cea mai deasă. La întrebarea: „Ce trebuie să fac?”, el îmi răspundea în cel mai simplu mod, ca unui copil mic: „Trebuie să ai încredere în Dumnezeu, dragul meu”.

- Şi dacă nu cred în toate acestea? am strigat eu odată, iritat.

- Atunci e foarte bine, dragul meu.

- Cum adică foarte bine?

- Este semnul cel mai minunat, dragul meu; chiar cel mai de nădejde, pentru că ateul rus, dacă e cu adevărat ateu şi are puțină minte, este cel mai bun om din lume; el este totdeauna înclinat să-l răsfețe pe Dumnezeu pentru că negreşit este bun, şi este bun pentru că este extrem de mulțumit cu faptul că este ateu. Ateii noştri sunt oameni demni de respect şi de cel mai înalt grad de nădejde, ei sunt, ca să spunem aşa, temeiul patriei…

Asta, desigur, ar fi fost ceva, dar eu nu asta doream să aud; doar o dată şi-a dat drumul, dar atât de straniu, că m-a uimit mai mult ca niciodată, îndeosebi atunci când a vorbit despre acele veleități catolice şi lanțuri, despre care voiam să-l aud vorbind:

- Scumpul meu, mi-a spus el odată, nu acasă, ci undeva pe stradă, după o discuție îndelungată, în timp ce îl conduceam, scumpul meu, este imposibil să iubeşti oamenii aşa cum sunt ei. Şi, totuşi, trebuie. De aceea, fă-le

---

[86] Conform unei legende, trei fraţi Horaţi au fost trimişi de tatăl lor să se lupte cu trei fraţi Curiaţi, pentru a hotărî care dintre armatele celor două cetăţi pe care le reprezentau - Roma şi Alba Longa - ieşea câştigătoare.

bine, călcându-ți pe inimă, ținându-te de nas sau închizând ochii (ultimul gest e absolut necesar). Rabdă de la ei răul, nu te supăra pe ei, dacă poți, „amintindu-ți că şi tu eşti om". Se-nțelege, eşti dator să fii sever cu ei, dacă ți s-a dat o minte puțin peste medie. Prin natura lor, oamenii sunt meschini şi le place să iubească din spaimă; nu ceda unei asemenea iubiri şi nu înceta să disprețuieşti. Undeva în Coran, Allah îi porunceşte prorocului să se uite la „îndărătnici" ca la nişte şoareci, să le facă bine şi să treacă mai departe; e o atitudine oarecum mândră, dar corectă. Să ştii să-i disprețuieşti chiar şi atunci când sunt buni, pentru că tot atunci sunt şi mârşavi. O, dragul meu, am spus asta judecând după mine! Cine nu e complet prost nu poate să nu se dispreţuiască pe sine, indiferent că e cinstit sau nu. E imposibil să-ți iubeşti aproapele şi să nu-l dispreţuieşti. După mine, omul este creat cu imposibilitatea fizică de a-şi iubi aproapele. Aici e o greşeală în cuvinte încă de la început, şi „dragostea pentru omenire" trebuie înțeleasă doar pentru acea omenire pe care tu însuți ai creat-o în sufletul tău (cu alte cuvinte, ți-ai creat-o pentru tine însuți, ca şi dragostea ta pentru sine) şi care, de aceea, în realitate nu există şi nici nu va exista.

- Şi niciodată nu va exista?

- Dragul meu, sunt de acord că acest lucru ar fi prostesc, dar nu e vina mea. Şi pentru că nu mi s-a cerut părerea la crearea lumii, o să-mi iau dreptul de a avea o părere în privința asta.

- Cum de, după toate astea, te-au mai numit creştin? am strigat eu. Cum de te-au considerat monah în lanțuri, predicator? Nu înțeleg!

- Dar cine mă numeşte aşa?

I-am povestit; m-a ascultat foarte atent, dar a întrerupt discuția.

Nu-mi amintesc nicicum cu ce ocazie am avut noi discuția asta memorabilă pentru mine; dar el s-a enervat chiar, lucru care nu i se întâmpla niciodată. Vorbea cu pasiune şi fără ironie, de parcă nu ar fi vorbit cu mine. Dar nu l-am crezut, totuşi: putea el, la o adică, să vorbească serios despre asemenea lucruri cu unul ca mine?

Capitolul II

I

În această zi de 15 noiembrie am dat de el la „prințul Serioja”. Eu eram cel care-l apropiase de prinț, dar şi fără mine aveau destule puncte comune (vorbesc despre acele vechi istorii din străinătate etc.). În afară de aceasta, prințul i-a dat cuvântul să-i cedeze măcar o treime din moştenire, ceea ce revenea cam la douăzeci de mii. Mi-amintesc că mi se părea extrem de ciudat că i se dă doar o treime, iar nu o jumătate întreagă; dar am tăcut. Această promisiune prințul a făcut-o atunci din voia lui; Versilov nu spusese niciun cuvințel, dar a amuțit; prințul s-a oferit singur, iar Versilov a acceptat doar în tăcere, şi apoi n-a pomenit niciodată de asta, ba părea că nu-şi aminteşte nimic despre promisiune. Cred, totuşi, că la început prințul a fost fermecat de el, îndeosebi de vorbele lui, a fost chiar entuziasmat, a şi spus asta de câteva ori. Uneori, când era doar cu mine, aproape cu disperare în glas exclama despre sine că „e atât de ignorant, că merge pe un drum atât de fals!”. O, pe atunci eram încă prieteni atât de buni!...

Încercam tot timpul să-l fac şi pe Versilov să-l vadă în altă lumină, îi apăram defectele, deşi i le vedeam şi singur; dar Versilov tăcea sau zâmbea.

- Dacă are defecte, atunci are tot atâtea calități câte defecte! am strigat eu într-un rând, când mă aflam numai cu Versilov.

- Doamne, ce-l mai flatezi, a început el să râdă.

- Cu ce îl flatez? nu-l înțelegeam eu.

- Cu tot atâtea calități! Ar putea fi sfânt dacă ar avea atâtea calități câte defecte!

Desigur, asta nu era decât o părere. În general, pe

atunci evita să vorbească despre prinț, cum nu vorbea nici despre ce era esențial; dar discuția despre prinț o ocolea cu deosebire. Bănuiam încă de pe atunci că el trece pe la prinț şi fără mine, că sunt în relații particulare, dar nu mă deranja. Nu eram gelos nici că vorbea cu el parcă mai serios decât cu mine, cum să spun, mai la obiect, fără să ironizeze; dar pe atunci eram atât de fericit, că inclusiv situația asta îmi plăcea oarecum. Îl scuzam cu faptul că prințul era puțin limitat, că îi plăcea exactitatea în vorbe şi nu înțelegea deloc unele subțirimi. Dar iată că în ultimul timp a început să se emancipeze. Sentimentele lui față de Versilov au început chiar să se schimbe. Sensibilul Versilov a observat asta. Vă previn de asemenea că prințul începuse să se schimbe şi față de mine, chiar foarte evident; rămăseseră doar nişte formule moarte din prietenia noastră de la început, aproape înflăcărată. Dar eu am continuat să-l vizitez; şi cum aş fi putut să nu merg, implicat fiind în toate astea? O, cât de stângaci eram pe atunci, şi mă întreb: oare prostia inimii îl poate duce pe om la atâta înjosire şi umilire? Luam bani de la el şi credeam că asta nu înseamnă nimic, că aşa se cade. De fapt, mai bine spus, chiar şi atunci ştiam că nu se cade, dar mă gândeam prea puțin la asta. Nu mergeam la el pentru bani, deşi aveam mare nevoie de ei. Ştiam că nu merg pentru bani şi totuşi înțelegeam că îl vizitez în fiecare zi ca să capăt bani. Dar eram într-un vârtej şi, în afară de aceasta, aveam altele atunci în suflet - sufletul meu cânta!

Când am intrat la el, cam pe la ora unsprezece dimineața, l-am găsit acolo pe Versilov, care termina o lungă tiradă: prințul asculta făcând paşi mari prin cameră, iar Versilov stătea jos. Prințul părea puțin agitat. Versilov îl putea emoționa aproape întotdeauna. Prințul era o fire foarte emotivă, de o naivitate care, în multe situații, mă făcea să mă uit la el de sus. Dar, repet, în ultimele zile

apăruse în el ceva de rău augur. S-a oprit puțin când m-a văzut şi ceva parcă a zvâcnit pe chipul său. Ştiam cum să-mi explic aerul său sumbru din acea dimineață, dar nu mă aşteptam ca fața lui să i se schimonosească într-atât. Ştiam că se adunaseră destule necazuri pe capul lui, dar, din păcate, ştiam doar a zecea parte din ele - atunci, restul era pentru mine un mare secret. Era o răutate şi o prostie din partea mea să-mi permit să-l consolez, să-i dau sfaturi şi chiar să râd superior de slăbiciunea lui de a-şi ieşi din fire „din cauza unor asemenea fleacuri". El tăcea; dar e imposibil să nu mă fi urât în momentele acelea: eram într-o situație mult prea falsă şi nici măcar nu bănuiam asta. O, Dumnezeu mi-e martor că nici nu bănuiam lucrul cel mai important!

Dar el mi-a întins mâna politicos. Versilov m-a salutat din cap fără să-şi întrerupă discursul. M-am tolănit pe divan. Şi ce aere aveam atunci, ce maniere! Eram din ce în ce mai provocator, îi tratam pe cunoscuții săi ca pe ai mei... Oh, dac-aş putea acum să mă întorc în timp, aş şti să mă port altfel!

Două cuvinte, ca să nu uit: prințul locuia tot în casa aceea, dar o ocupa aproape în întregime; proprietara, Stolbeeva, a stat acolo doar o lună şi apoi a plecat din nou nu ştiu unde.

II

Vorbeau despre nobilime. Subliniez că ideea asta îl preocupa mult pe prinț, cu tot aspectul lui de progresist; şi chiar bănuiesc că multe rele din viața lui veneau şi începeau din această idee: mândru de titlul de prinț şi fiind sărac, toată viața a aruncat cu banii dintr-un fals orgoliu şi a făcut datorii. Versilov i-a sugerat de multe ori că nu în asta consta noblețea, vrând să-i sădească în suflet o idee superioară; dar, în final, prințul a început să se simtă ofensat că i se dau lecții. Se vede că ceva de felul acesta se întâmplase şi în dimineața aceasta, dar n-am prins începutul. La început, cuvintele lui Versilov mi s-au părut retrograde, dar apoi el s-a corectat.

- Cuvântul „cinste” înseamnă „datorie”, spunea el (redau doar sensul şi numai ce-mi amintesc). Când într-un stat domină pătura conducătoare, atunci țara este puternică. Pătura conducătoare îşi are totdeauna cinstea ei şi crezul său de cinste, care poate fi incorect, dar totdeauna serveşte drept liant şi întăreşte țara; e utilă moral, dar mai ales politic. Dar robii rabdă, mai bine spus toți cei care nu aparțin clasei respective. Ca să nu sufere, li se dau aceleaşi drepturi. Aşa s-a făcut la noi, şi e foarte bine. Dar în toate experiențele de oriunde (mă refer, din Europa) egalitatea în drepturi a adus cu sine decăderea sentimentului de cinste şi, deci, şi a sentimentului datoriei. Egoismul a înlocuit ideea veche care solidariza şi totul s-a descompus în libertatea indivizilor. Rămaşi fără o idee unificatoare, cei liberi au pierdut în aşa măsură orice legătură superioară, încât au renunțat chiar să-şi mai apere libertatea. Dar nobilimea rusă n-a semănat niciodată cu nobilimea europeană. Chiar şi acum, după ce şi-a pierdut drepturile, nobilimea noastră a putut rămâne pătura superioară, ca

păstrătoare de cinste, de lumină, de ştiinţă şi de idee superioară ce este şi, ceea ce-i mai important, fără să se închidă într-o castă separată, ceea ce ar fi însemnat moartea ideii. Din contră, la noi, porţile spre această clasă sunt deschise şi încă de mult timp; acum a venit vremea să le deschidem definitiv, ca orice faptă de cinste, de ştiinţă şi de eroism să dea dreptul autorului ei să intre în rândul oamenilor superiori. În felul acesta, clasa se transformă de la sine într-o adunare de oameni superiori, în sensul literal şi adevărat al cuvântului, iar nu în sensul vechi, de castă privilegiată. Cu acest aspect nou sau, mai bine zis, înnoit, clasa poate să se menţină.

Prinţul îşi rânji dinţii:

- Atunci ce fel de nobilime va mai fi aceea? Dumneata proiectezi, se pare, un fel de lojă masonică, nu o nobilime.

Repet, prinţul era cumplit de ignorant. M-am foit de ciudă pe divan, deşi eram complet de acord cu Versilov. Versilov a înţeles pe loc că prinţul îşi arată colţii:

- Nu ştiu în ce sens vorbeşti dumneata de masoni, a răspuns el, dar, dacă până şi un prinţ rus refuză o asemenea idee, atunci se-nţelege că ideii încă nu i-a venit timpul. Desigur, ideea de onoare şi de cultură ca ideal al fiecăruia dintre cei care se alătură clasei, deschise şi înnoite permanent, este o utopie, dar de ce ar fi imposibilă? Dacă acest gând trăieşte măcar în câteva capete, el n-a pierit, ci luminează ca un punct de foc într-o beznă adâncă.

- Dumitale îţi place să foloseşti cuvinte ca: „idee superioară”, „o mare idee”, „idee unificatoare” etc.; aş vrea să ştiu, ce înţelegi exact prin expresia „o mare idee”?

- Drept să spun, nu ştiu cum să răspund la întrebarea asta, dragul meu prinţ, a râs ironic Versilov. Dacă ţi-aş spune că nici eu nu ştiu ce să răspund ar fi mai corect. O mare idee este cel mai adesea un sentiment care uneori

rămâne prea mult timp nedefinit. Ştiu doar că din ea a curs mereu viața vie, adică nu viața minții şi nici viața imaginată ci, dimpotrivă, viața veselă şi lipsită de plictis; aşa se face că ideea superioară din care curge această viață vie e categoric necesară, se-nțelege, spre ciuda generală.

- De ce spre ciuda?

- Pentru că e plictisitor să trăieşti cu ideile, iar fără idei e totdeauna vesel.

Prințul a înghițit găluşca.

- Dar ce este aceea viață vie, după părerea dumitale? (Se vedea că s-a supărat.)

- Nu ştiu nici asta, prințe, ştiu doar că trebuie să fie ceva extrem de simplu, cel mai obişnuit şi mai la îndemână lucru, un lucru de fiecare zi şi de fiecare clipă, un lucru atât de simplu, că nu ne vine a crede că poate fi atât de simplu şi, se-nțelege, trecem pe lângă el de multe mii de ani, fără să-l observăm şi fără să-l recunoaştem.

- Am vrut să spun doar că ideea dumitale despre nobilime este în acelaşi timp o negare a nobilimii, a spus prințul.

- Ei, dacă insişti, atunci pot să spun că la noi nobilimea nici n-a existat vreodată.

- Toate astea sunt prea neclare şi confuze. Dacă e să vorbim, atunci, după mine, trebuie să dezvoltăm…

Prințul s-a încruntat şi s-a uitat în treacăt la ceasul de pe perete. Versilov s-a ridicat şi şi-a luat pălăria.

- Să dezvoltăm? a întrebat el. Nu, mai bine să nu dezvoltăm, şi apoi slăbiciunea mea este să vorbesc fără a dezvolta. Da, e-adevărat. Şi încă o ciudățenie: dacă se întâmplă să dezvolt o idee în care cred, nu ştiu cum se face că aproape totdeauna la sfârşitul expunerii eu însumi nu mai cred în ceea ce am spus; mă tem să n-o pățesc şi acum. La revedere, dragă prințe: la dumneata totdeauna mă întind

prea mult la vorbă.

A plecat. Prințul l-a condus politicos, dar eu mă simțeam jignit.

- Şi dumneata de ce te-ai mâhnit? m-a întrebat el brusc, fără să mă privească şi trecând pe lângă mine spre birou.

- M-am mâhnit, am început eu cu voce tremurătoare, pentru că, observând o asemenea stranie schimbare de ton cu mine şi cu Versilov, eu... Desigur, poate că Versilov a început puțin retrograd, dar apoi şi-a revenit şi... în cuvintele lui era, poate, un gând adânc, dar pur şi simplu nu l-ai înțeles şi...

- Pur şi simplu nu vreau să mi se dea lecții şi să fiu considerat un băiețandru! m-a întrerupt el aproape cu mânie.

- Prințe, asemenea cuvinte...

- Te rog, fă-mi onoarea, fără gesturi teatrale! Ştiu că ceea ce fac este mârşav, că arunc cu banii pe fereastră, că sunt cartofor, poate un hoț... da, un hoț, pentru că risipesc banii familiei, dar n-am nevoie de judecători. Nu vreau şi nu admit. Eu însumi îmi sunt judecătorul. Şi la ce atâtea apropouri? Dacă a vrut să-mi spună ceva, să vorbească direct şi nu să facă profeții nebuloase. Dar, ca să-mi spună mie asta, trebuie să aibă dreptul, trebuie să fie el însuşi cinstit...

- Mai întâi, n-am prins începutul şi nu ştiu despre ce-ați vorbit, în al doilea rând, de ce este Versilov necinstit, pot să te întreb?

- De-ajuns, te rog, de-ajuns. Ieri mi-ai cerut trei sute de ruble, iată-le...

A pus banii pe masă, în fața mea, s-a aşezat în fotoliu, s-a lăsat nervos pe speteaza lui şi şi-a pus picior peste picior. M-am oprit, fâstâcit.

- Nu ştiu... am îngăimat eu, deşi te-am rugat... şi deşi

am nevoie de bani acum, dat fiind tonul dumitale…

- Lasă tonul. Dacă am spus ceva neplăcut, îmi cer iertare. Te asigur că nu-mi arde de asta. Ascultă atent: am primit o scrisoare de la Moscova; fratele meu Saşa, un copil încă, a murit acum patru zile. Tatăl meu, cum de asemenea ştii, este paralizat de doi ani, iar acum nici să scrie nu poate, ba, mai rău, nu poate articula niciun cuvânt şi nici nu recunoaşte pe nimeni. S-au bucurat acolo de moştenirea asta şi ar vrea să-l ducă în străinătate; dar doctorul îmi scrie că se-ndoieşte că va mai trăi două săptămâni. Deci, rămânem mama, sora mea şi cu mine, iar eu, eu singur… Într-un cuvânt, doar eu singur rămân… Moştenirea asta… O, poate era mult mai bine ca moştenirea asta să nu vină niciodată! Dar uite ce voiam să-ți spun: i-am promis din moştenire minimum douăzeci de mii lui Andrei Petrovici… Şi, închipuie-ți, până acum nu s-a putut face nimic cu formalitățile. Eu chiar… adică noi… adică tata nici măcar n-a intrat în posesia acestei moşii. Iar eu am pierdut în ultimele trei săptămâni atâția bani, în timp ce ticălosul ăsta de Stebelkov ia asemenea procente… Ți-am dat acum aproape ultimii bani…

- O, prințe, dacă e aşa…

- Dar nu e vorba de asta, în niciun caz. Stebelkov sigur va mai aduce ceva astăzi şi ne va ajunge, dar naiba să-l ia pe Stebelkov! L-am implorat să-mi facă rost de zece mii, ca măcar atât să-i dau lui Andrei Petrovici. Promisiunea mea de a-i da o treime mă chinuie, mă scoate din minți. Mi-am dat cuvântul şi trebuie să mi-l țin. Şi, îți jur, fac totul să mă eliberez de datorii măcar pentru asta. Mă apasă, sunt grele, de nesuportat! Legătura asta care mă împovărează… Nu-l pot vedea pe Andrei Petrovici pentru că nu mă pot uita în ochii lui… de ce abuzează de asta?

- Cum abuzează, prințe? m-am oprit eu în fața lui,

uimit. A făcut el măcar o aluzie la asta?

- O, nu, şi prețuiesc acest lucru, dar eu însumi mi-am închipuit asta. Şi, în fine, mă înglodez tot mai mult şi mai mult… Stebelkov ăsta…

- Ascultă, prinţe, linişteşte-te, te rog; văd că, de ce vorbeşti mai mult, de aceea te tulburi mai tare, iar toate astea în fond poate că nu sunt decât un miraj. O, m-am ambalat şi eu, impardonabil şi mârşav; dar eu ştiu că totul este vremelnic… Mi-ar ajunge să câştig o anumită sumă şi apoi… Dar spune-mi, împreună cu aceste trei sute, am luat de la dumneata cam vreo două mii cinci sute, nu-i aşa?

- Mi se pare că nu ți-am cerut nimic, îşi arătă colții prințul, pe neaşteptate.

- Ai spus: zece mii lui Versilov. Dacă iau acum de la dumneata, fii sigur că aceşti bani sunt în contul celor douăzeci de mii ai lui Versilov; altfel nu accept. Dar… desigur, o să ți-i înapoiez eu însumi… Doar nu cumva crezi că Versilov vine la dumneata pentru bani?

- M-aş simți mai uşurat dacă ar veni după bani, mormăi în mod ciudat prințul.

- Ai pomenit de o „legătură împovărătoare”… Dacă e vorba de relația cu Versilov şi cu mine, atunci, să spun drept, e jignitor. Şi, în fine, dumneata spui: de ce nu este el aşa cum propovăduieşte? Iată logica dumitale! În primul rând, asta nu este logică, dă-mi voie să-ți spun, pentru că, deşi el nu este aşa, totuşi poate să propovăduiască adevărul… Şi, în sfârşit, de ce acest cuvânt, „propovăduieşte”? La fel, ai vorbit de „profeție”. Spune-mi, dumneata l-ai numit, în Germania, „proroc al femeilor”?

- Nu, nu eu.

- Mie Stebelkov mi-a spus că dumneata.

- A mințit. Eu nu sunt meşter la porecle ironice. Dar dacă cineva propovăduieşte cinstea, să fie el însuşi cinstit -

iată logica mea şi, dacă nu este corectă, nu-mi pasă. Vreau să fie aşa şi aşa va fi. Şi nimeni să nu îndrăznească să vină în casa mea să mă judece şi să mă considere un mucos! Destul! strigă el, făcându-mi semn cu mâna să nu mai continui. A, în sfârşit!

Uşa s-a deschis şi a intrat Stebelkov.

III

Era acelaşi dintotdeauna, la fel de elegant îmbrăcat, tot cu pieptul bombat, la fel de stupid se uita în ochi celorlalți, tot la fel îşi închipuia că e isteț, drept care era şi foarte mândru de sine. De data aceasta, intrând, şi-a rotit privirea prin cameră într-un mod cumva straniu; o privire precaută şi cercetătoare, de parcă ar fi vrut să ghicească ceva după fizionomiile noastre. Dar într-o clipită s-a liniştit şi pe buzele lui a apărut un zâmbet plin de sine, acel zâmbet „servil-insolent" care mi-era nespus de nesuferit.

Ştiam de mult că-l enerva foarte tare pe prinț. Venise de două sau de trei ori când eram şi eu de față. Eu… de asemenea avusesem oarece treabă cu el în această ultimă lună, dar, de data asta, dintr-o anumită cauză, am fost mirat de venirea lui.

- Imediat, i-a spus prințul fără să-l salute şi, întorcându-se cu spatele la noi, a început să scoată dintr-un birouaş hârtiile şi chitanțele necesare.

Cât despre mine, eram foarte jignit de ultimele cuvinte ale prințului; aluzia le necinstea lui Versilov era atât de clară (şi atât de neaşteptată!), că nu puteam s-o las fără o explicație radicală. Dar n-o puteam face în prezența lui Stebelkov. M-am tolănit din nou pe canapea şi am deschis o carte care se afla în fața mea.

- Bielinski, partea a doua! Asta-i o noutate; vrei să te cultivi? i-am strigat eu prințului, şi se pare că am făcut-o cu foarte mare efect.

Era foarte preocupat şi se grăbea, dar s-a întors brusc la cuvintele mele.

- Te rog să laşi cartea aceea în pace, a spus el tăios.

Asta deja depăşea orice limită, şi încă în prezența lui Stebelkov! Pe deasupra, Stebelkov a rânjit viclean şi

neplăcut, arătând pe furiş cu capul spre prinț. I-am întors spatele acestui idiot.

- Nu te supăra, prințe; te las în grija celui mai important om, iar eu o-ntind...

Am hotărât să fiu decis.

- Eu sunt omul acela important? reluă Stebelkov, arătând vesel cu degetul spre sine.

- Da, dumneata; eşti omul cel mai important şi ştii singur asta.

- Nu, permite-mi. Pretutindeni în lume există un al doilea. Eu sunt un secund. Există primul om şi al doilea. Primul om face, cel de-al doilea ia. Înseamnă că secundul ajunge primul, iar primul ajunge al doilea. E aşa sau nu?

- Se poate şi aşa, numai că iar nu te înțeleg.

- Permite-mi, în Franța a fost revoluție şi toți au fost executați. A venit Napoleon şi a luat totul. Revoluția a fost prima, iar Napoleon - al doilea. Rezultatul este că Napoleon a devenit primul om, iar revoluția a ajuns pe planul al doilea. E aşa sau nu?

Vă spun în treacăt că, atunci când a început să-mi vorbească despre Revoluția Franceză, am văzut în el vechea-i şiretenie care mă amuza foarte mult: continua să mă considere un revoluționar şi, de fiecare dată când mă întâlnea, găsea necesar să-mi spună ceva pe tema asta.

- Să mergem, i-a spus prințul şi au trecut amândoi în altă cameră.

Rămas singur, am hotărât definitiv să-i înapoiez prințului cele trei sute de ruble imediat ce pleacă Stebelkov. Aveam mare nevoie de aceşti bani, dar m-am hotărât.

Au rămas acolo vreo zece minute fără să răzbată nimic până la mine, când, brusc, au început să-şi replice cu voce tare. Vorbeau amândoi în acelaşi timp, iar prințul se puse să strige pe neaşteptate; părea iritat la culme, aproape

nebun. Uneori era foarte violent, şi pentru asta treceam de la mine mai multe lucruri. Dar în acel moment a intrat un lacheu să anunțe pe cineva; am arătat spre camera unde erau cei doi, unde, într-o clipă, totul a amuțit. Prințul a ieşit repede cu o figură îngrijorată, dar zâmbind; lacheul a plecat în grabă şi, după jumătate de minut, a intrat un oaspete.

Era un oaspete de seamă, cu fireturi şi monogramă, un domn de vreo treizeci de ani, cu un aspect impunător de om de lume. Îl previn pe cititor că prințul Serghei Petrovici încă nu aparținea cu adevărat înaltei societăți din Petersburg, deşi dorea nespus acest lucru (eram la curent cu această dorință), şi de aceea cred că prețuia foarte mult această vizită. Din câte ştiam, această legătură se făcuse după multe strădauințe ale prințului; oaspetele întorcea vizita dar, din nefericire, îl găsise pe prinț nepregătit. Am văzut cu ce chin şi cu ce privire pierdută s-a întors el spre Stebelkov; dar Stebelkov a suportat privirea de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic şi, negândindu-se deloc să dispară, s-a aşezat neglijent pe canapea şi a început să-şi aşeze părul cu mâna, desigur, ca să-şi dovedească independența. Şi-a luat chiar o mină plină de importanță, într-un cuvânt, era insuportabil. În ce mă priveşte, ştiam deja cum să mă port şi n-aş fi făcut de ruşine pe nimeni, dar mare mi-a fost mirarea când am surprins asupra mea aceeaşi privire a prințului, pierdută, jalnică şi plină de răutate: se ruşina, se vede, cu noi doi, punându-mă în aceeaşi oală cu Stebelkov. Aceste gânduri m-au umplut de furie; m-am tolănit şi mai abitir şi am început să cercetez cartea cu o expresie care spunea că nimic nu mă poate clinti de acolo. Dimpotrivă, Stebelkov a făcut ochii mari, s-a înclinat înainte şi a început să le asculte conversația, presupunând, probabil, că aşa este amabil şi politicos. Oaspetele a privit de câteva ori spre el, dar şi spre mine.

Vorbeau despre noutățile din familie; acest domn o cunoscuse cândva pe mama prințului, care provenea dintr-o familie cunoscută. Pe câte am putut înțelege, cu toată amabilitatea şi aparenta sinceritate a tonului, era foarte înțepat şi, desigur, punea atâta preț pe sine, că socotea vizita respectivă o mare cinste pentru oricine ar fi fost gazdă. Dacă prințul ar fi fost singur, adică fără noi, sunt convins că ar fi fost mai demn şi mai inventiv, dar acum era trădat de un tremur în zâmbetul său excesiv de amabil şi de o stranie lipsă de atenție.

Nu trecuseră nici cinci minute când fu anunțat un nou oaspete şi, ca un făcut, era tot dintre cei compromițători. Îl ştiam pe acest oaspete, auzisem multe despre el, deşi el nu mă cunoştea deloc. Era un om încă foarte tânăr, de vreo douăzeci şi trei de ani, minunat îmbrăcat, dintr-o mare familie şi frumos, dar care, fără îndoială, nu aparținea înaltei societăți. În anul care trecuse slujise într-unul din cele mai cunoscute regimente de gardă, dar a fost nevoit să-şi dea demisia şi toți ştiau din ce cauze. Până şi rudele sale publicaseră anunțuri în presă că nu răspund pentru datoriile lui, dar el continua să se destrăbăleze, făcând rost de bani pentru zece procente pe lună, jucând cărți pătimaş şi cheltuindu-şi ultimii bani pe o franțuzoaică bine cunoscută. Problema era că, în urmă cu o săptămână, reuşise să câştige într-o seară vreo douăsprezece mii şi a exultat. Cu prințul era prieten apropiat: adesea jucau împreună şi în asociere; dar prințul, când l-a văzut, a tresărit chiar, am observat asta din locul unde eram: acest băiat era pretutindeni ca acasă la el, vorbea tare şi vesel, fără să se jeneze de nimic, spunea tot ce-i trecea prin minte şi, desigur, habar n-avea că gazda noastră tremură aşa în fața oaspetelui său din cauza prezenței lui.

Când a intrat, le-a întrerupt discuția şi a început pe loc

să povestească despre jocul din seara anterioară înainte de a se aşeza.

- Mi se pare că şi dumneata ai fost, se întoarse el spre oaspetele de vază, luându-l drept unul de-ai lor, dar l-a privit mai bine şi a exclamat: Ah, îmi cer iertare, am făcut o confuzie cu cineva de acolo!

- Alexei Vladimirovici Darzan, Ippolit Alexandrovici Naşciokin, le făcu cunoştinţă grăbit prinţul; pe acest băiat a putut totuşi să-l recomande: venea dintr-o familie bună şi cunoscută, dar pe noi nu ne recomandase mai devreme şi continuam să stăm în colţul nostru. Eu eram decis să nu întorc capul spre ei; dar Stebelkov, la vederea tânărului, a început să se hlizească vesel şi se vedea că era gata să vorbească. Situaţia începea să mă amuze.

- Anul trecut, v-am întâlnit des la contesa Verighina, spuse Darzan.

- Mi-amintesc de dumnevoastră, dar se pare că atunci eraţi în haine militare, i-a răspuns binevoitor Naşciokin.

- Da, în haine militare, dar datorită lui… A, Stebelkov este şi el aici? Iată, tocmai datorită unor domni ca el nu mai sunt militar, arătă el direct spre Stebelkov şi începu să râdă. A râs vesel şi Stebelkov, luând fraza drept o amabilitate.

Prinţul a roşit şi s-a grăbit să-l întrebe ceva pe Naşciokin, în timp ce Darzan, apropiindu-se de Stebelkov, a început să-i vorbească foarte aprins, dar cu voce joasă.

- Se pare că aţi cunoscut-o foarte bine în străinătate pe Katerina Nikolaievna Ahmakova? l-a întrebat oaspetele pe prinţ.

- O, da, am cunoscut-o…

- Cred că în legătură cu ea vom afla curând o noutate. Se spune că se mărită cu baronul Bioring.

- E adevărat! a strigat Darzan.

- Ştiţi asta... cu precizie? l-a întrebat prinţul pe Naşciokin, vizibil tulburat şi punând întrebarea foarte apăsat.

- Aşa mi s-a spus; şi se pare că deja se vorbeşte despre asta; dar nu ştiu sigur dacă e aşa.

- O, e sigur! s-a apropiat de ei Darzan, ieri mi-a spus asta Dubasov; el e totdeauna primul care află asemenea noutăţi. Dar şi prinţul ar fi trebuit să ştie...

Naşciokin a aşteptat ca Darzan să termine, apoi s-a întors din nou spre prinţ:

- În ultimul timp, ea iese rar în lume.

- În ultima lună, tatăl ei s-a simţit rău, a răspuns sec prinţul.

- Se pare că e o doamnă cu capricii! a trântit-o deodată Darzan.

Am ridicat capul şi mi-am îndreptat trupul.

- Am plăcerea s-o cunosc personal pe Katerina Nikolaievna şi mă simt dator să vă încredinţez că toate zvonurile scandaloase sunt doar minciuni şi infamii... au fost scornite de cei... care i-au făcut curte, dar n-au reuşit.

După ce i-am întrerupt aşa prosteşte, am tăcut privindu-i pe toţi cu o faţă roşie ca focul şi stând exagerat de drept. Toţi s-au întors spre mine şi Stebelkov a început să chicotească; a rânjit şi Darzan, care primise lovitura.

- Arkadi Makarovici Dolgoruki, arătă spre mine prinţul, adresându-i-se lui Darzan.

- Ah, crede-mă, *prinţe*, mi se adresă Darzan deschis şi cu bunăvoinţă, nu spun eu asta; dacă au fost nişte zvonuri, nu eu le-am lansat.

- O, eu nu te-am acuzat pe dumneata! am răspuns eu cu grabă, dar Stebelkov a izbucnit într-un râs revoltător şi, cum s-a dovedit mai târziu, exact din cauză că Darzan îmi spusese prinţ. Numele meu de familie, infernal, şi-a făcut

efectul şi acum. Chiar şi acum roşesc la gândul că, desigur, de ruşine, n-am îndrăznit în momentul respectiv să spulber această prostie şi n-am spus cu voce tare că sunt pur şi simplu Dolgoruki. Mi se întâmpla pentru prima dată în viață. Darzan privea nedumerit la mine şi la Stebelkov care râdea.

- Ah, dar... ce frumusețe, subțire şi luminoasă, am întâlnit eu la dumneata pe scări? îl întrebă el brusc pe prinț.

- Să spun drept, nu ştiu despre cine vorbeşti, a răspuns el rapid, înroşindu-se.

- Atunci, cine să ştie? întrebă zâmbind Darzan.

- A, cred că... putea fi... se fâstâci cumva prințul.

- Dar era chiar surioara lui, Lizaveta Makarovna! arătă spre mine Stebelkov. Şi eu am întâlnit-o mai adineaori...

- Ah, într-adevăr! îl susținu prințul, dar cu o mină foarte serioasă şi gravă, trebuie să fi fost Lizaveta Makarovna, cunoştință apropiată a Annei Fiodorovna Stolbeeva, la care stau eu acum. Probabil a vizitat-o astăzi pe Daria Onisimovna, tot o cunoştință apropiată a Annei Fiodorovna, căreia aceasta, la plecare, i-a lăsat în grijă casa...

Lucrurile stăteau întocmai aşa. Această Daria Onisimovna era mama bietei Olea, despre care v-am povestit deja şi pe care Tatiana Pavlovna o plasase, în sfârşit, la Stolbeeva. Ştiam prea bine că Liza venea la Stolbeeva şi că uneori o vizita pe biata Daria Onisimovna, pe care toți ai noştri o iubeau; dar atunci, după această declarație foarte oficială a prințului şi, îndeosebi, după ieşirea stupidă a lui Stebelkov, dar poate că şi din cauză că fusesm numit prinț, pe dată, m-am înroşit tot. Din fericire, exact în acest moment Naşciokin s-a ridicat să plece; i-a întins mâna lui Darzan. În momentul cât am rămas singur cu Stebelkov, acesta mi-a făcut semn din cap către Darzan care stătea cu spatele la noi, în uşă; i-am arătat lui

Stebelkov pumnul.

Peste un minut, a plecat şi Darzan, după ce s-a înțeles cu prințul să se întâlnească a doua zi într-un loc stabilit de ei - în casa de joc, se-nțelege. Ieşind, i-a strigat ceva lui Stebelkov şi s-a înclinat uşor în fața mea. Abia ieşise că Stebelkov sări de la locul lui şi se postă în mijlocul camerei, ridicând un deget în sus:

- Acest pui de nobil a făcut o tărăşenie săptămâna trecută: a iscălit o poliță cu un act fals pentru Averianov. Polița există în forma aceasta, dar e inadmisibil! E un fapt penal. Sunt opt mii de ruble în joc!

- Şi, desigur, polița este la dumneata, nu-i aşa? l-am privit eu sălbatic.

- Am o casă de credit, un *mont de piété*[87], nu umblu cu polițe. Ai auzit ce este aceea *mont de piété* la Paris? Pâine şi binefacere pentru săraci; eu am un *mont de piété*...

Prințul îl întrerupse cu răutate, fără ceremonie:

- De ce mai eşti aici? De ce ai rămas?

- A! îşi roti rapid ochii Stebelkov, dar cum rămâne cu problema aceea?

- Nu-nu-nu, nici pomeneală! a strigat prințul bătând din picior. Am spus doar!

- Atunci, dacă este aşa... e bine şi aşa. Doar că nu e totul...

Se întoarse brusc şi plecă cu capul plecat şi cu spinarea încovoiată. Prințul îi strigă din urmă, când acesta ajunsese deja la uşă:

- Să ştii, domnule, că nu mă tem deloc de dumneata!

Era foarte enervat, a vrut să se aşeze dar, dând cu ochii de mine, a renunțat. Privirea lui părea să-mi spună şi mie: „Dar tu ce mai cauți aici?”

---

[87] Casă de amanet (în fr. în orig.).

- Prințe, eu… am început eu.

- Chiar nu am timp, Arkadi Makarovici, trebuie să plec acum.

- O clipă, prințe, e ceva foarte important; şi, în primul rând, ia înapoi aceste trei sute de ruble.

- Asta ce mai e?

Umbla prin cameră, dar s-a oprit puțin.

- Cred că, după tot ce s-a-ntâmplat… şi după ce ai spus despre Versilov că e necinstit şi, în sfârşit, după tonul pe care l-ai folosit tot timpul… Într-un cuvânt, nu-i pot lua nicicum.

- Totuşi, *ai luat* o lună întreagă de la mine.

Brusc, s-a aşezat pe un scaun. Eu stăteam la masă şi răsfoiam cu o mână cartea lui Bielinski, ținându-mi pălăria în cealaltă mână.

- Erau alte sentimente, prințe… Şi, în sfârşit, n-aş fi trecut niciodată de o anumită sumă… Acest joc… Într-un cuvânt, nu pot!

- Pur şi simplu nu te-ai remarcat cu nimic şi de-asta spumegi de furie; te-aş ruga să laşi cartea aceea în pace.

- Ce-ai vrut să spui cu „nu te-ai remarcat cu nimic”? Şi, de fapt, în prezența oaspeților dumitale, aproape că m-ai confundat cu Stebelkov.

- A, iată misterul! rânji el caustic. De asta te-ai pierdut când Darzan te-a numit prinț.

A râs cu răutate. Eu am izbucnit:

- Chiar nu înțeleg… nici nu mi-aş dori titlul de prinț.

- Îți cunosc eu caracterul. Ce caraghios ai strigat ca s-o aperi pe Ahmakova… Lasă cartea!

- Ce-nseamnă asta? am strigat şi eu.

- La-a-să cartea! se-nfurie el deodată, îndreptându-şi provocator spatele în fotoliu, gata parcă să se repeadă la mine.

- Asta depăşeşte orice limită, am spus eu şi am părăsit rapid camera.

Dar n-am ajuns la capătul sălii, că-mi strigă din uşa cabinetului:

- Arkadi Makarovici, întoarce-te! Întoar-ce-te! În-toar-ce-te imediat!

Nu l-am ascultat şi am continuat să merg. M-a ajuns în fugă, m-a apucat de mână şi m-a târât în cabinet. Nu m-am opus.

- Ia-i! a spus el palid de emoție, dându-mi cele trei sute de ruble pe care le aruncasem. Ia-i neapărat... altfel... neapărat!

- Prinţe, cum pot să-i primesc?

- Atunci, îţi cer iertare, dacă vrei. Iartă-mă, te rog!...

- Prinţe, eu te-am iubit mereu şi, dacă şi dumneata...

- Şi eu; ia-i...

I-am luat. Buzele îi tremurau.

- Înţeleg, prinţe, că ticălosul acesta te-a umplut de furie... dar nu primesc banii, prinţe, până nu ne îmbrăţişăm ca după alte certuri dinainte...

Spunând asta, şi eu tremuram.

- Ei, uite şi tandreţuri, mormăi prinţul, zâmbind nervos, dar s-a aplecat şi m-a îmbrăţişat. Am tresărit: am citit clar pe faţa lui repulsie în momentul în care m-a îmbrăţişat.

- Dar măcar ţi-a adus banii?...

- Ei, nu importă.

- Eu pentru dumneata...

- A adus, a adus.

- Prinţe, noi am fost prieteni... şi, în sfârşit, Versilov...

- Bine, bine; e-n regulă!

- Şi, în sfârşit, nu ştiu, aceste trei sute...

Ţineam banii în mână.

- Ia-i, ia-i! a zâmbit el din nou, dar avea ceva neplăcut în

zâmbet.

I-am luat.

Capitolul III

I

I-am luat pentru că îmi era drag prințul. Cui nu mă crede, aceluia am să-i spun că în minutul când am luat banii de la el eram ferm convins că, dacă vreau, pot să-mi fac rost de bani foarte bine şi din altă sursă. Aşa că nu de mare nevoie, ci din delicatețe i-am luat, ca să nu-l jignesc. Doamne, aşa judecam atunci! Totuşi, m-am simțit foarte prost pe când am plecat de la el în dimineața aceea: i-am văzut o schimbare neobişnuită de atitudine față de mine; nu mai folosise un asemenea ton cu mine; iar față de Versilov revolta era pe față. Sigur, Stebelkov îl supărase cu ceva foarte tare, dar tonul apăruse dinainte de venirea acestuia. Repet: schimbarea se simțea încă din ultimele zile, dar nu de aşa natură şi de aşa proporții - iată ce era important.

Poate că a avut influență şi vestea stupidă despre acest ofițer adjunct al comandantului de armată, baronul Bioring… Am plecat tulburat, dar… Adevărul este că atunci altele îmi zâmbeau mie şi că am ratat atâtea lucruri din uşurătate: mă grăbeam să uit, alungam tot ce era întunecat şi priveam spre ceea ce strălucea…

Nu era nici ora unu ziua. Am plecat de la prinț cu Matvei al meu direct la - o să mă credeți? la Stebelkov! Fapt este că mă uimise mai devreme nu atât cu sosirea lui la prinț (aşa cum îi promisese), cât prin faptul că, după prostul lui obicei, îmi făcea cu ochiul pe cu totul altă temă față de cea la care mă aşteptam. Cu o seară mai înainte primisem de la el, prin poşta municipală, o scrisoare destul de misterioasă pentru mine, în care mă ruga insistent să fiu astăzi la el, exact la ora două, pentru că „are să-mi comunice lucruri necunoscute mie”. Dar la prinț n-a dat niciun semn în

legătură cu scrisoarea respectivă. Ce fel de taine puteau exista între mine şi Stebelkov? O asemenea idee chiar mă distra; dar, având în vedere cele ce se petrecuseră, acum, mergând spre el, eram oarecum emoționat. Desigur, apelasem la el pentru bani cu vreo două săptămâni în urmă şi el mi-i oferise, dar nu ştiu de ce nu ne-am înțeles şi nu i-am luat: bombănise ceva ininteligibil atunci, ca de obicei, şi mi se păruse că voia să-mi propună ceva, să pună nişte condiții speciale; şi cum îl tratasem de sus de câte ori îl întâlnisem la prinț, am întrerupt mândru orice propunere de condiții speciale şi am plecat, deşi el fugise după mine până la uşă. Şi atunci am luat de la prinț bani cu împrumut.

Stebelkov locuia singur în casa lui şi trăia în bogăție, într-o casă cu patru camere minunate, cu mobilă bună, două slugi - un bărbat şi o femeie - şi o administratoră destul de în vârstă. Am intrat la el mânios.

- Ia ascultă, domnul meu, mi-am dat eu drumul chiar din uşă, mai întâi, ce înseamnă această scrisoare? Nu admit corespondență între mine şi dumneata. Şi de ce nu mi-ai spus ce doreşti, adineaori, la prinț: crezi că sunt la dispoziția dumitale?

- Dar dumneata de ce ai tăcut adineaori şi nu m-ai întrebat? îşi lăți el gura într-un zâmbet satisfăcut.

- Pentru că nu eu am treabă cu dumneata, ci dumneata ai nevoie de mine, am strigat eu, enervându-mă brusc.

- Şi dacă-i aşa, atunci de ce-ai venit la mine? aproape că sări în loc de bucurie.

M-am întors pe loc şi am dat să plec, dar el m-a apucat de umăr.

- Nu, nu, am glumit. E o treabă importantă, o să vezi dumneata singur.

Am luat loc. Recunosc, ardeam de curiozitate. Ne-am

aşezat unul în fața celuilalt la marginea unei mese de scris mari. A zâmbit şiret şi a ridicat un deget.

- Te rog, fără şmecheriile dumitale, fară ocolişuri şi, mai ales, fără niciun fel de alegorii; drept la obiect, altfel plec imediat! am strigat eu din nou furios.

- Dar ce mândru eşti dumneata! pronunță el cu reproş stupid, plecându-se spre mine din fotoliu şi ridicând-şi toate ridurile de pe frunte.

- Aşa şi trebuie, cu dumneata!

- Astăzi… ai luat bani de la prinț, trei sute de ruble. Şi eu am bani. Banii mei sunt mai buni.

- De unde ştii că am luat? m-am mirat eu la culme. Ți-a spus el ceva despre asta?

- Mi-a spus; nu te nelinişti, a spus-o aşa, printre altele, că veni vorba, în trecere, nu înadins. E aşa sau nu?

- Dar am auzit că dumneata iei o dobândă insuportabilă.

- Am un *mont de piété* al meu, nu jupoi pe nimeni. Dau bani doar prietenilor, altora nu le dau. Pentru alții am *mont de piété*…

Acest *mont de piété* era cel mai obişnuit birou de împrumut de bani cu gaj şi funcționa la modul înfloritor pe numele altcuiva, într-o altă locuință.

- Iar prietenilor le dau sume mari.

- Nu cumva prințul este un asemenea prieten?

- Pri-e-ten; dar… doar gura-i de el. N-o să îndrăznească să trăncăne.

- Deci, îl ai la mână? Îți datorează mult?

- El? Foarte mult.

- O să-ți plătească; are o moştenire…

- Moştenirea nu-i a lui. Îmi este dator cu bani şi-mi mai datorează ceva. Nu ajunge moştenirea. Dumitale îți dau fără dobândă.

- Tot ca unui „prieten"? Ce-am făcut să merit asta? am izbucnit eu în râs.

- O să meriți.

S-a lăsat iar spre mine cu întreg corpul şi a ridicat un deget.

- Stebelkov! Fără degete, altfel plec.

- Ascultă... se poate căsători cu Anna Andreievna! îmi spuse el, închizându-şi drăceşte ochiul stâng.

- Ascultă, Stebelkov, discuția ia o turnură prea scandaloasă... Cum de îndrăzneşti să pomeneşti numele Annei Andreievna?

- Nu te supăra.

- Te ascult doar de nevoie, pentru că văd clar aici o făcătură şi vreau să ştiu... Dar pot să-mi pierd răbdarea, Stebelkov!

- Nu te supăra, nu fi orgolios. Nu fi orgolios şi ascultă o clipă; iar după asta, fii din nou orgolios. Ştii povestea Annei Andreievna, nu-i aşa? Ştii că... prințul se poate însura cu ea?

- Sigur că, referitor la intenția asta, am auzit şi ştiu tot; dar n-am vorbit niciodată cu prințul despre ea. Ştiu doar că ideea s-a născut în capul prințului bătrân Sokolski, care şi acum este bolnav; dar n-am spus niciodată nimic şi n-am participat la asta. Ți-am spus acum dumitale doar ca să lămuresc lucrurile, şi îmi permit să te întreb, în primul rând: de ce ai adus vorba despre asta? Iar în al doilea rând, oare prințul vorbeşte cu *dumneata* despre asemenea lucruri?

- Nu vorbeşte el cu mine, el nu vrea să-mi vorbească; eu îi vorbesc şi el nu vrea să m-asculte. Mai înainte a țipat.

- Şi cum să n-o facă! Îl aprob.

- Bătrânelul, prințul Sokolski, va da mult pentru Anna Andreievna; ea a fost de acord. Atunci logodnicul, prințul

Sokolski, îmi va da toți banii. Îmi va da şi cealaltă datorie. Sigur o s-o dea! Acum însă n-are ce da.

- Dar eu, eu cu ce-ți pot fi de folos?

- Într-o problemă esențială: vă cunoaşteți; dumneata îi cunoşti pe toți. Poți afla totul.

- La dracu'! Despre ce?

- Dacă prințul e de acord, dacă Anna Andreievna consimte, dacă şi prințul bătrân vrea. Dumneata poți afla adevărul.

- Şi îndrăzneşti să-mi propui să fiu spionul dumitale, şi încă - pentru bani! am sărit eu în picioare indignat.

- Fără orgoliu, fără orgoliu. Puțină răbdare încă vreo cinci minute, rosti Stebelkov şi mă aşeză din nou în fotoliu. Se vedea că nu se teme de gesturile şi de protestele mele; am hotărât să ascult până la capăt, iar el continuă: Trebuie să aflu repede, să aflu repede, pentru că… pentru că în curând ar putea fi prea târziu. Ai văzut cum a înghițit găluşca adineaori când ofițerul a început să vorbească despre baron şi despre Ahmakova?

Categoric, mă înjoseam că ascultam mai departe, dar curiozitatea îmi era stârnită la maximum.

- Ascultă, dumneata eşti… un om de nimic! am spus eu hotărât. Dacă sunt aici şi te ascult şi admit să vorbeşti despre aceste persoane… şi chiar dacă-ți răspund, n-o fac pentru că îți dau dreptate. Văd pur şi simplu o ticăloşie… Şi, mai întâi, ce speranțe îşi poate face prințul cu privire la Katerina Nikolaievna?

- Niciuna, dar moare de ciudă.

- Nu-i adevărat!

- Moare de ciudă. Dar să lăsăm povestea cu Ahmakova. Se pare că aici el a pierdut o rundă. Acum i-a rămas doar Anna Andreievna. Îți dau dumitale două mii… fără dobândă şi fără poliță.

Spunând asta, s-a lăsat hotărât şi plin de importanță pe spătarul fotoliului şi s-a holbat la mine. Îl priveam şi eu cu ochii cât cepele.

- Porți haine de pe Bolşaia Millionnaia; asta costă bani, costă bani. Am bani mai mulți decât el. Îți dau mai mult de două mii…

- Dar pentru ce? La naiba, pentru ce?

Am bătut din picior. El s-a aplecat spre mine şi a spus expresiv:

- Ca să nu-mi pui piedici.

- Dar eu şi aşa nu mă amestec, am strigat eu.

- Ştiu că n-o să spui nimic; asta-i bine.

- N-am nevoie de aprecierea dumitale. E-adevărat că şi eu mi-aş dori să se întâmple aşa, dar consider că nu-i treaba mea şi că ar fi necuviincios s-o fac.

- Ia uite, ia uite, necuviincios! ridică el un deget.

- Ce vrei să spui?

- Necuviincios… He! şi deodată izbucni în râs. Înțeleg, înțeleg că ți se pare necuviincios, dar… nu te vei amesteca? îmi făcu el cu ochiul, şi în acest gest era ceva atât de neruşinat, chiar zeflemitor, josnic!

Precis el vedea în mine o anume josnicie şi conta pe ea… Era clar, dar nu înțelegeam deloc care-i problema.

- Anna Andreievna e tot o soră a dumitale, pronunță el convingător.

- Despre asta să nu îndrăzneşti să vorbeşti. Şi, în general, despre Anna Andreievna să nu îndrăzneşti să vorbeşti.

- Fără orgolii, încă un minuțel! Ascultă: el va primi banii şi-i va aranja pe toți, spuse grav Stebelkov, pe toți, *toți*, mă înțelegi?

- Aşa crezi dumneata, că voi lua bani de la el?

- Acum iei, nu-i aşa?

- Iau banii mei.
- Care ai dumitale?
- Sunt banii lui Versilov: el îi este dator lui Versilov douăzeci de mii.
- Lui Versilov, dar nu dumitale.
- Versilov e tatăl meu.
- Nu, dumneata eşti Dolgoruki, nu Versilov.
- Asta-i totuna!

Într-adevăr, pe atunci, puteam gândi aşa! Ştiam că nu-i totuna, doar nu eram atât de prost. Cu toate acestea, din „delicateţe", aşa gândeam eu atunci.

- Ajunge! am strigat. Nu înţeleg absolut nimic. Şi cum de-ai îndrăznit să mă chemi pentru asemenea fleacuri?
- Oare dumneata chiar nu pricepi? O faci înadins sau ce? vorbi rar Stebelkov, privindu-mă pătrunzător cu un zâmbet neîncrezător.
- Îţi jur, nu înţeleg nimic.
- Am spus: îi poate asigura pe toţi, pe *toţi*, numai să nu te amesteci şi să-l faci să se răzgândească...
- Cred că ţi-ai ieşit din minţi! Ce tot o ţii cu acest „pe toţi"? O să-l asigure pe Versilov cumva?
- Nu eşti doar dumneata, şi nici doar Versilov... mai sunt şi alţii. Iar Anna Andreievna îţi este soră, tot ca Lizaveta Makarovna!

Mă uitam cu ochii ieşiţi din orbite. Deodată, în privirea lui ticăloasă licări ceva ce aducea a compătimire:

- Nu înţelegi, cu atât mai bine! E bine, e foarte bine că nu înţelegi. E lăudabil... dacă într-adevăr e vorba doar de neînţelegere.

Mi-am ieşit complet din fire:

- Du-te dracului cu prostiile astea, eşti nebun! am strigat eu, luându-mi pălăria.
- Astea nu sunt prostii! Mă crezi? O să te-ntorci

dumneata.

- Nu, i-am tăiat-o eu stând în prag.

- O să te-ntorci, şi atunci... atunci o să vorbim altfel. O să vorbim de lucruri serioase. Două mii, nu uita!

II

Mi-a lăsat o impresie de murdar şi de tulbure, încât, când am plecat de la el, am încercat să nu mă mai gândesc şi am scuipat dezgustat. Ideea că prințul putea vorbi cu el despre mine şi despre aceşti bani mă străpunse ca un cuțit. „Am să câştig şi am să-i înapoiez chiar astăzi”, m-am gândit eu.

Oricât de prost şi de împiedicat la vorbă ar fi fost Stebelkov, l-am văzut pe ticălos în plină lumină, am văzut că fără o intrigă oarecare aici nu-i dai de capăt. Doar că atunci n-am avut timp să intru în niciun fel de intrigă şi asta a fost cauza principală a orbirii mele! Am privit neliniştit la ceas, dar nu era nici ora două; aşadar mai aveam timp să fac încă o vizită, altfel, de emoție, m-aş fi sfârşit până la ora trei. M-am dus la Anna Andreievna Versilov, sora mea. Făcusem cunoştință cu ea demult, la bătrânul meu prinț, chiar în timpul bolii acestuia. Ideea că nu l-am mai văzut de vreo trei-patru zile mă apăsa pe conştiință; dar tocmai Anna Andreievna m-a scos din încurcătură: prințul s-a ataşat mult de ea şi o numea în fața mea îngerul lui păzitor. Gândul de a o da după Serghei Petrovici realmente luase naştere în capul bătrânelului meu, mi-a vorbit despre asta nu o dată, desigur, în secret. I-am vorbit despre asta lui Versilov, văzusem că, deşi se arăta indiferent față de multe lucruri importante, totuşi totdeauna părea foarte interesat când îi vorbeam despre întâlnirile mele cu Anna Andreievna. Versilov mormăise atunci că Anna Andreievna e prea deşteaptă şi că se poate descurca în astfel de chestiuni delicate şi fără sfaturi din afară. Se-nțelege, Stebelkov avea dreptate când spunea că bătrânul îi va da zestre, dar cum de putea el să-şi facă nişte calcule în legătură cu asta? Adineaori prințul a strigat după

el că nu se teme de el deloc: nu cumva, în cabinet, Stebelkov îi vorbise într-adevăr despre Anna Andreievna? Îmi închipui ce furios aş fi fost eu în locul lui.

În ultimul timp, fusesem destul de des pe la Anna Andreievna. Dar totdeauna se-ntâmpla ceva ciudat: totdeauna îmi cerea să vin şi mă aştepta la vreme, dar, imediat ce intram, lăsa impresia că am venit neaşteptat şi din întâmplare; am observat această ciudățenie a ei, dar n-am îndrăgit-o mai puțin. Ea stătea la Fanariotova, bunica ei, desigur pe banii acesteia (Versilov nu dădea nimic pentru întreținerea ei), dar nici pe departe nu juca rolul pe care-l joacă de obicei aceste fete în casele marilor doamne, ca de exemplu, în *Dama de pică* de Puşkin, nepoata bătrânei contese. Anna Andreievna era ea însăşi în rolul contesei. Avea partea ei în casa aceasta, complet separată, adică, deşi locuia pe acelaşi etaj şi în acelaşi apartament cu Fanariotova, casa cuprindea două locuințe separate, astfel că atunci când intrai sau ieşeai de la ea, nu întâlneai pe nimeni din familia Fanariotov. Avea dreptul să primească pe cine vrea ea şi să-şi folosească timpul cum îi convine. E adevărat că avea deja douăzeci şi trei de ani. În ultimul an, aproape că nu mai ieşea în lume, deşi Fanariotov nu se scumpea deloc cu întreținerea nepoatei sale pe care, cum am auzit, o iubea foarte mult. Dimpotrivă, mie îmi plăcea la Anna Andreievna că o găseam totdeauna în haine atât de modeste şi lucrând ceva, cu o carte sau cu lucrul de mână. Avea în ținuta ei ceva de mănăstire, aproape monahal, şi acest lucru îmi plăcea. Nu vorbea mult, dar întotdeauna cu cumpătare şi ştia ca nimeni altul să asculte, lucru pe care eu nu-l făceam niciodată. Când îi spuneam că, deşi nu are nicio trăsătură de-a lui, îmi aminteşte foarte mult de Versilov, roşea uşor. Se înroşea adesea şi totdeauna repede, dar mereu foarte uşor, iar mie îmi plăcea foarte mult

această particularitate a chipului ei. Când eram la ea, nu-i spuneam niciodată lui Versilov pe nume, ci neapărat Andrei Petrovici, era o convenție tacită. Am observat prea bine că în general în casa Fanariotovilor se ruşinau cumva de Versilov; am observat asta chiar la Anna Andreievna, deşi nu ştiu dacă în cazul ei era chiar potrivit cuvântul „se ruşina"; dar ceva în genul acesta totuşi exista. Îi vorbisem şi despre prințul Serghei Petrovici, iar ea mă asculta cu mare atenție, ba mi se părea că era interesată de aceste veşti; dar, cum se-ntâmpla totdeauna, eu vorbeam, iar ea nu întreba niciodată nimic. Despre posibilitatea căsătoriei lor niciodată n-am îndrăznit să aduc vorba, deşi nu de puține ori am vrut, pentru că şi pe mine mă încânta ideea. Dar la ea nu îndrăzneam să vorbesc despre extrem de multe lucruri, cu toate că mă simțeam foarte bine în camera ei. Îmi plăcea mult că era foarte cultă şi că citea mult, chiar şi cărți serioase; citea mult mai mult ca mine.

Prima dată ea m-a chemat să vin. Înțelegeam încă de pe atunci că, poate, speră să afle de la mine anumite lucruri. O, pe atunci mulți puteau afla de la mine foarte multe lucruri! „Şi ce dacă? mă gândeam eu. Doar nu mă primeşte numai pentru asta." Într-un cuvânt, eram chiar bucuros că-i puteam fi de folos şi... şi, când stăteam lângă ea, întotdeauna mi se părea că sora mea stă lângă mine, deşi niciodată n-am vorbit cu ea despre înrudirea noastră, niciun cuvânt, nici măcar o aluzie, de parcă n-ar fi existat deloc. Aflându-mă în vizită la ea, mi se părea de neconceput să încep să vorbesc despre asta, deşi, privind-o, îmi venea uneori un gând prostesc: poate ea nu ştie deloc de această înrudire - atât de bine se stăpânea în fața mea!

III

Intrând la ea, am dat acolo de Liza. Acest lucru aproape că m-a frapat. Ştiam foarte bine că se cunoşteau dinainte; şi s-a întâmplat asta în casa cu „pruncul”. Despre fantezia mândrei şi ruşinoasei Anna Andreievna de a-l vedea pe acest copil şi despre întâlnirea ei de acolo cu Liza poate voi povesti altădată, dacă voi avea spațiu; dar nu mă aşteptam deloc ca Anna Andreievna s-o invite pe Liza la ea. Faptul m-a impresionat plăcut. Fără a-mi trăda această stare şi, se-nțelege, salutând-o pe Anna Andreievna şi strângându-i mâna Lizei, am luat loc lângă ea. Ambele erau ocupate cu treburi serioase: pe masă şi pe genunchii lor se afla rochia de vizite a Annei Andreievna, scumpă dar veche, adică purtată de trei ori, pe care ea dorea s-o refacă. Liza era mare meşteră la aşa ceva şi mai avea şi gust, aşa că avea loc un consiliu solemn între „capete luminate”. Mi-am amintit de Versilov şi am început să râd; eram şi într-o stare de spirit luminoasă.

- Astăzi eşti foarte vesel, asta e foarte bine, a spus Anna Andreievna pronunțând cuvintele rar şi cu importanță.

Avea o voce de contralto, profundă şi puternică, şi vorbea totdeauna liniştit şi cu voce egală, coborându-şi puțin genele lungi, cu un zâmbet abia văzut pe fața ei palidă.

- Liza ştie cât sunt de urâcios când nu sunt vesel, am răspuns eu bine dispus.

- Poate că şi Anna Andreievna ştie despre asta! mă înțepă zburdalnica Liza.

Scumpa de ea! Dacă aş fi ştiut ce are ea pe suflet în momentul acela!

- Ce mai faci? a întrebat Anna Andreievna. (Precizez că ea mă rugase s-o vizitez în ziua aceea.)

- Acum stau aici şi mă întreb: de ce îmi place mai mult să te găsesc în fața unei cărți decât cu un lucru de mână? Nu, într-adevăr, nu ştiu de ce lucrul de mână nu ți se potriveşte. În acest sens sunt de acord cu Andrei Petrovici.

- Tot nu te-ai hotărât să intri la Universitate?

- Îți sunt prea îndatorat că nu uiți de discuțiile noastre; asta înseamnă că uneori te gândeşti la mine; dar... nu am luat o hotărâre cu privire la Universitate, şi-apoi am scopurile mele.

- Adică are un secret, observă Liza.

- Lasă glumele, Liza. Un om deştept spunea zilele acestea că în întreaga noastră mişcare progresistă din ultimii douăzeci de ani am dovedit mai ales că suntem revoltător de inculți. Era vorba, desigur, şi de universitarii noştri.

- Sigur tata a spus asta; îi repeți gândurile cam des, interveni Liza.

- Liza, se pare că nu crezi c-aş putea avea şi propria minte.

- În zilele noastre e util să asculți cuvintele oamenilor deştepți şi să le ții minte, îmi luă apărarea discret Anna Andreievna.

- Exact, Anna Andreievna, am susținut-o eu cu patos. Cine nu se gândeşte la clipa de astăzi a Rusiei, acela nu este un bun cetățean. Privesc Rusia poate că dintr-un punct de vedere straniu. Am trăit invazia tătară şi apoi două secole de robie pentru că, desigur, amândouă au fost pe gustul nostru. Acum ni s-a dat libertatea şi trebuie să o suportăm: vom putea oare? Va fi oare pe gustul nostru şi libertatea? Iată întrebarea.

Liza a privit-o rapid pe Anna Andreievna, care a plecat ochii şi a început să caute ceva primprejur; vedeam că Liza abia se abținea şi, nu ştiu cum, privirile noastre s-au

întâlnit un moment, iar ea a izbucnit în râs. M-am aprins:

- Liza, eşti imposibilă!

- Iartă-mă! a spus ea aproape cu tristețe, încetând să râdă. Dumnezeu ştie ce-i în capul meu…

Şi mi s-a părut că simt lacrimi în glasul ei. Mi-a fost îngrozitor de ruşine: i-am luat mâna şi i-am sărutat-o apăsat.

- Eşti foarte bun, observă blând Anna Andreievna când a văzut că sărut mâna Lizei.

- Liza, sunt bucuros mai ales când te văd râzând, am spus eu. Mă crezi, Anna Andreievna, în ultimele zile m-a întâmpinat mereu cu o privire stranie, iar în privire era întrebarea: „Cum, n-ai auzit nimic? Totul e în ordine?”. Cu adevărat, se întâmplă cu ea ceva de felul acesta.

Anna Andreievna o privi fix şi îndelung; Liza plecă ochii. Am observat cu acest prilej că se cunosc mult mai de aproape decât aş fi putut presupune când am intrat adineaori, iar gândul acesta mă bucura.

- Ai spus înainte că sunt bun; n-o să mă crezi cum mă schimb în bine când sunt la dumneata şi cât îmi place să fiu aici, Anna Andreievna, am spus eu cu emoție.

- Iar eu sunt foarte bucuroasă că spui asta tocmai acum, mi-a răspuns ea cu subînțeles.

Trebuie să spun că niciodată n-a vorbit cu mine despre viața mea dezordonată şi despre mlaştina în care m-am cufundat, deşi ştiam că nu doar cunoştea toate acestea, dar întreba şi pe alții. Abia acum îmi făcuse o primă aluzie, şi inima mea s-a întors şi mai mult către ea.

- Ce mai face bolnavul nostru? am întrebat eu.

- O, e mult mai bine: merge deja, iar ieri şi astăzi s-a dus la plimbare. Dar nici astăzi n-ai dat pe la el? Te aştepta cu nerăbdare.

- Îi sunt îndatorat, dar acum îl vizitezi dumneata şi m-ai

înlocuit cu totul. E un mare trădător, m-a părăsit pentru dumneata.

Ea a luat o mină foarte serioasă; e posibil ca gluma mea să-i fi părut foarte trivială.

- Am fost adineaori pe la Serghei Petrovici, am mormăit eu, şi… Dar, Liza, ai fost adineaori pe la Daria Onisimovna?

- Da, am fost, a răspuns ea scurt, fără să ridice capul. Dar tu nu mergi zilnic la prințul bolnav? mă întrebă ea brusc, parcă pentru a spune ceva.

- Da, pornesc spre el, numai că nu mai ajung, am râs eu. Intru şi o iau la stânga.

- Până şi prințul a observat că treci foarte des pe la Katerina Nikolaievna. A vorbit ieri despre asta şi a râs, a spus Anna Andreievna.

- Dar de ce a râs?

- A glumit, doar ştii. A spus că, dimpotrivă, unui om tânăr de vârsta dumitale, o femeie tânără şi frumoasă îi produce totdeauna indignare şi mânie… a început brusc să râdă Anna Andreievna.

- Ştii… e ceva chiar foarte inteligent! am strigat eu. Desigur, nu el, ci dumneata i-ai spus lui asta, nu-i aşa?

- Dar de ce? Nu, el a spus-o.

- Ei, dar dacă această frumusețe îşi îndreaptă atenția asupra lui, deşi el e atât de neînsemnat, stă într-un colț şi se bosumflă, pentru că este „mic”, şi dacă, pe neaşteptate, îl preferă din toată turma de adoratori, ce-o să mai spuneți? am întrebat eu cu o privire îndrăzneață şi provocatoare, în timp ce inima începuse să-mi bată nebuneşte.

- Atunci, eşti pierdut în fața ei, a râs Liza.

- Pierdut? m-am mirat eu. Nu, n-am să fiu pierdut. Sigur n-am să fiu pierdut. Dacă o femeie mi se va pune în cale, va trebui să mă urmeze. Nimeni nu mi se aşază în cale fără să fie pedepsit pentru asta …

Liza mi-a spus, amintindu-şi odată în treacăt de replica asta, mult timp după această discuție, că am pronunțat fraza respectivă ciudat de serios şi de îngândurat, dar în acelaşi timp „atât de caraghios, că nu te puteai ține de râs”; într-adevăr, Anna Andreievna a pufnit din nou în râs.

- Râzi, n-ai decât să râzi! am exclamat eu cu încântare, pentru că toată discuția şi tonul ei îmi plăceau la nebunie, nu-mi faci decât plăcere. Mă încântă râsul dumitale, Anna Andreievna! Ai o ciudățenie: taci ce taci, şi deodată izbucneşti în râs, ceea ce nu putea fi deloc prevăzut mai înainte pe chipul dumitale. Cunoşteam la Moscova o doamnă la care mă uitam de departe, dintr-un colț: era aproape tot atât de frumoasă ca dumneata, dar nu ştia să râdă aşa, şi fața ei, la fel de atrăgătoare ca a dumitale, din cauza asta pierdea din frumusețe; la dumneata mă atrage cel mai mult tocmai această particularitate… De mult voiam să îți spun asta.

Când am pomenit despre doamna „aproape tot atât de frumoasă ca dumneata”, am făcut o şmecherie: am dat de înțeles că mi-a scăpat fără măcar să-mi dau seama; ştiam foarte bine că o laudă „spusă fără voie” este apreciată de femei mai mult decât orice compliment prețios. Şi, oricât ar fi roşit Anna Andreievna, ştiam că i-a făcut plăcere. Şi doamna respectivă era o invenție de-a mea; nu cunoşteam nicio doamnă la Moscova; am inventat-o doar ca s-o laud pe Anna Andreievna şi să-i fac plăcere.

- Chiar s-ar putea crede, a râs ea încântător, că în ultimele zile te-ai aflat sub vraja unei femei splendide.

Mi se părea că zbor… Am dorit chiar să le dezvălui ceva… dar m-am abținut.

- Dar cum se face că, încă nu demult, vorbeai despre Katerina Nikolaievna cu multă duşmănie.

- Dacă m-am exprimat nefavorabil, am spus eu cu ochi

strălucitori, asta s-a datorat unei calomnii monstruoase la adresa ei, că ea ar fi duşmanul lui Andrei Petrovici; dar şi unei calomnii despre el, cum că ar fi iubit-o, că ar fi cerut-o în căsătorie şi alte asemenea prostii. O idee tot atât de monstruoasă ca şi o altă calomnie cum că, încă din timpul vieții soțului ei, i-ar fi promis prințului Serghei Petrovici să se căsătorească cu el când va deveni văduvă, fără să se țină de cuvânt. Dar ştiu din surse sigure că n-a fost aşa, că totul a fost o glumă. Din surse sigure ştiu asta. Cândva, în străinătate, într-un minut de veselie, ea i-a spus prințului: „poate”, în viitor; şi ce putea însemna asta decât un cuvânt spus în glumă? Ştiu foarte bine că, din partea lui, prințul nu putea lua în serios o asemenea promisiune, nici măcar nu i-a trecut prin cap, am adăugat eu amintindu-mi ceva. Se pare că el are cu totul alte idei, am întors-o eu viclean. Adineaori, Naşciokin i-a spus că probabil Katerina Nikolaievna se căsătoreşte cu baronul Bioring: credeți-mă, a suportat această ştire cât se poate de bine, credeți-mă.

- L-a vizitat Naşciokin? întrebă Anna Andreievna cu gravitate şi parcă mirându-se.

- O, da; se pare că e unul dintre oamenii sus-puşi…

- Şi Naşciokin a vorbit cu el despre această nuntă cu Bioring? fu foarte interesată să afle Anna Andreievna.

- Nu despre nuntă, ci despre posibilitatea ei, ca zvon; spunea că în societate circulă un asemnea zvon; în ce mă priveşte, cred că e o minciună.

Anna Andreievna a căzut pe gânduri şi s-a plecat asupra lucrului.

- Mie îmi place prințul Serghei Petrovici, am adăugat eu brusc, cu patos. Fără îndoială, am mai vorbit despre ideile lui fixe… dar şi defectele sunt semnul unui suflet nobil, nu-i adevărat? Astăzi, de exemplu, aproape că ne-am certat din cauza unei idei: convingerea lui este că, dacă vorbeşti

despre noblețe, trebuie să fii tu însuți nobil, altfel tot ce spui este fals. Cum vi se pare, e logic? Dar asta îi arată năzuințele înalte de cinste, de datorie, de dreptate din suflet, nu-i aşa?... Ah, Dumnezeule, ce oră este? am strigat eu pe neaşteptate şi m-am uitat rapid spre ceasul de pe cămin.

- Trei fără zece, a spus ea calm, privind ceasul.

Tot timpul cât am vorbit despre prinț, a ascultat cu capul în jos şi cu un zâmbet şiret şi frumos pe chip; ştia de ce îl laud atâta. Liza asculta cu capul plecat pe cusătură şi de mult nu mai participa la discuție.

Am sărit ca ars.

- Ai întârziat undeva?

- Da… nu… n-am întârziat, dar trebuie să plec imediat. Un singur cuvânt, Anna Andreievna, am început eu cu emoție, nu pot să nu ți-l spun astăzi! Îți mărturisesc că, în câteva rânduri, ți-am binecuvântat bunătatea şi delicatețea cu care m-ai invitat să-ți fac vizite… Când am făcut cunoştință cu dumneata, am fost puternic impresionat… Aici, în casa dumitale, parcă mă purific sufleteşte şi plec mai bun decât sunt. E-adevărat. Când îți stau alături, nu numai că nu pot vorbi despre lucruri urâte, dar nici gânduri urâte nu pot avea; ele dispar în prezența dumitale şi, dacă-mi amintesc în treacăt ceva urât, mă ruşinez imediat pentru acel gând, mă sfiesc şi roşesc în sufletul meu. Şi, ştii, a fost foarte plăcut pentru mine s-o întâlnesc la dumneata pe sora mea… Asta e o mărturie a nobleței dumitale… a unei minunate relații… Într-un cuvânt, mi-ai exprimat ceva atât de frățesc, dacă-mi permiți să sparg gheața, că eu…

Cât am vorbit, ea s-a ridicat în picioare şi s-a făcut tot mai roşie la față; dar, brusc, parcă s-a speriat de ceva, de o limită pe care nu trebuie s-o trecem, şi m-a întrerupt:

- Crede-mă, prețuiesc din toată inima sentimentele dumitale… Le-am înțeles şi fără cuvinte… şi de mult timp…

S-a întrerupt emoționată, strângându-mi mâna. Deodată, Liza m-a tras de mânecă. Mi-am luat rămas-bun şi am plecat; dar Liza m-a ajuns din urmă în camera cealaltă.

IV

- Liza, de ce m-ai tras de mânecă? am întrebat eu.

- Ea este rea, este vicleană, nu merită… Te amăgeşte ca să afle câte ceva de la tine, a spus ea într-un susur rapid, plin de răutate. Nicodată nu-i mai văzusem această expresie pe chip.

- Liza, Dumnezeule, dar este o fată atât de minunată!

- Atunci, eu sunt cea rea.

- Ce-i cu tine?

- Sunt foarte rea. Poate că ea e cea mai minunată fată, iar eu sunt rea. Destul, lasă-mă. Ascultă-mă: mama mă roagă să-ți spun „ceea ce ea însăşi nu îndrăzneşte”, aşa a zis. Dragul meu Arkadi! Lasă jocurile, scumpule, te implor… şi mama, de asemenea…

- Liza, ştiu şi singur, dar… Ştiu că asta e ceva jalnic şi meschin, dar… astea-s doar prostii şi nimic mai mult! Vezi, m-am îndatorat ca un prost şi vreau să câştig doar ca să-mi plătesc datoria. De câştigat pot câştiga, până acum am jucat fără cap, la întâmplare, ca un prost, dar acum am să tremur pentru fiecare rublă… Să mor eu dacă nu câştig! Nu am devenit un împătimit; nu e ceva important pentru mine, e ceva trecător, te asigur! Sunt prea tare, când voi dori să mă las, o s-o pot face. Plătesc datoria şi apoi sunt al vostru cu totul, iar mamei spune-i că nu plec de la voi…

- Cât te-au costat adineaori acele trei sute de ruble!

- De unde ştii? am tresărit eu.

- Daria Onisimovna a auzit totul…

Dar în acest moment Liza m-a împins brusc după o draperie şi ne-am trezit amândoi în spatele ei, în aşa-numita „marchiză”, o cămăruță rotundă cu pereți din sticlă. N-am apucat să-mi revin, când am auzit o voce cunoscută, zgomot de pinteni şi am recunoscut mersul.

- Prințul Serioja, am şoptit eu.

- El e, murmură ea.

- De ce te-ai speriat aşa?

- Aşa; pentru nimic în lume nu vreau să mă vadă…

- Tiens[88], nu cumva îți face curte? am râs eu. I-aş arăta eu, dacă ar fi aşa. Unde te duci?

- Să ieşim; merg cu tine.

- Dar ți-ai luat rămas-bun acolo?

- Da, haina mea e în coridor…

Am plecat; pe scară m-a pocnit o idee:

- Ştii, Liza, poate că a venit s-o ceară în căsătorie!

- Nu… n-o s-o ceară… a spus ea încet şi ferm, tot în şoaptă.

- Ştii, Liza, deşi m-am certat cu el astăzi - cred că ți s-a spus deja -, țin la el sincer şi-i doresc să reuşească aici. Ne-am împăcat adineaori. Când eşti fericit, eşti atât de bun… Ştii, are multe trăsături bune… e şi uman… sau măcar un început de umanitate… iar în mâinile unei fete atât de ferme şi de deştepte cum este Versilova, şi-ar reveni complet şi ar fi fericit. Îmi pare rău că nu am timp… Dar să mergem puțin împreună, ți-aş mai spune câte ceva…

- Nu, du-te, eu merg în altă parte. Vii acasă?

- Vin, vin cum am promis. Ascultă, Liza: e un ticălos, o ființă extrem de mârşavă, Stebelkov, dacă-l ştii, care are asupra afacerilor lui o influență cumplită… polițe… într-un cuvânt, îl are la mână şi-l strânge foarte tare, iar acesta a ajuns atât de jos, că niciunul nu vede altă ieşire decât cererea în căsătorie a Annei Andreievna. Trebuie s-o prevenim; dar n-are importanță, ea va drege toate lucrurile după aceea. Ce crezi, îl va refuza sau nu?

- La revedere, mă grăbesc, mă întrerupse Liza şi în

88 Ia te uită (în fr. în orig.).

privrea ei fulgerătoare am văzut deodată atâta ură, că am strigat speriat:

- Liza, draga mea, ce-i cu tine?

- Nu e din cauza ta; tu doar să nu mai joci...

- Ah, despre joc e vorba, n-am să mai joc, gata.

- Ai pronunțat înainte „când eşti fericit", aşadar eşti foarte fericit?

- Nespus, Liza, nespus! Doamne, dar e deja ora trei, ba mai mult! La revedere, Lizocika, scumpo, spune: se poate să laşi o femeie să te aştepte? E frumos?

- Ai o întâlnire, sau ce? zâmbi Liza cu un zâmbet pierdut, tremurător.

- Dă-mi mâna să-mi poarte noroc.

- Noroc? Mâna mea? Pentru nimic în lume!

S-a depărtat în grabă. Şi era atât de serioasă când a strigat. M-am aruncat în sania mea.

Da, da, tocmai această „fericire" a fost cauza principală a orbirii mele, a faptului că, la fel ca o cârtiță, nu înțelegeam şi nu vedeam nimic în afară de mine!

Capitolul IV

I

Chiar şi astăzi mă tem să povestesc. Toate s-au întâmplat demult, dar, până acum, totul a rămas ca într-un vis. Cum putea o femeie ca ea să dea întâlnire unui puşti oarecare cum eram eu pe atunci? - iată ce se impunea din primul moment! Când, după ce m-am despărțit de Liza, am pornit-o cu inima să-mi iasă din piept, mă gândeam că pur şi simplu mi-am ieşit din minți: ideea că mi se dăduse întâlnire mi se părea o absurditate atât de mare, că nu era posibil să cred aşa ceva. Cu toate acestea, nu mă îndoiam deloc: ba, cu cât era mai clar că e o absurditate, cu atât credeam mai tare.

Eram neliniştit că deja bătuse ora trei: „Mi s-a dat întâlnire, şi eu întârzii?”, mă gândeam eu. Mă mai încercau şi alte întrebări stupide, ca aceasta: „Ce e mai bine să arăt, îndrăzneală sau sfială?”. Dar toate astea doar îmi licăreau prin minte, căci în inimă era esențialul, ceva ce nu puteam defini. În ajun mi se spusese: „Mâine la ora trei voi fi la Tatiana Pavlovna” - doar atât. Dar şi la ea, în camera ei, totdeauna eram primit între patru ochi şi-mi putea spune tot ce dorea, fără să ne mutăm la Tatiana Pavlovna; aşadar, de ce ar fi stabilit un alt loc, la Tatiana Pavlovna? Şi altă întrebare: Tatiana Pavlovna va fi acasă sau nu? Dacă e o întâlnire, înseamnă că Tatiana Pavlovna nu va fi acasă. Dar cum să se întâmple asta dacă nu i se spune din timp Tatianei Pavlovna? Înseamnă că şi Tatiana Pavlovna participă la secret? Această idee mi s-a părut imposibilă şi fără noimă, aproape grosolană.

Şi, în sfârşit, poate că pur şi simplu a vrut să-i facă o vizită Tatianei Pavlovna şi mi-a vorbit despre asta ieri, fără

nicio intenție, iar eu am început să visez. A şi spus-o atât de în treacăt, atât de neglijent şi de calm, şi asta după o întrevedere plicticoasă, pentru că tot timpul cât m-am aflat la ea ieri, nu ştiu de ce, parcă nu eram eu; stăteam, murmuram ceva şi nu ştiam ce să spun, mă-nfuriam pe mine şi eram groaznic de timid, iar ea se pregătea să plece undeva, cum am aflat mai târziu, şi se vedea că era bucuroasă când m-am pregătit de plecare. Toate aceste reflecții îmi năpădiseră mintea. În final, am hotărât să intru, să sun şi, când deschide bucătăreasa, să întreb: „Tatiana Pavlovna e acasă?”. Dacă nu este, înseamnă că am întâlnire. Dar nu mă îndoiam, nu aveam nicio îndoială!

Am luat-o la fugă pe scări şi, în fața uşii, toată spaima mi s-a risipit: „Fie, gândeam eu, măcar de s-ar termina mai repede”. Bucătăreasa a deschis şi mi-a spus flegmatic şi nesuferit ca întotdeauna că Tatiana Pavlovna nu este. „Dar nu este cineva care o aşteaptă pe Tatiana Pavlovna?” am vrut eu să întreb, dar n-am făcut-o. „Mai bine văd singur.” Spunându-i bâlbâit bucătăresei că o voi aştepta, mi-am scos şuba şi am deschis uşa…

Katerina Nikolaievna stătea la fereastră şi „o aştepta pe Tatiana Pavlovna”.

- Ea n-a venit? m-a întrebat cumva îngrijorată şi supărată imediat ce m-a văzut. Iar fața şi vocea ei într-atât nu corespundeau aşteptărilor mele, că am încremenit în prag.

- Cine n-a venit?

- Tatiana Pavlovna! Nu te-am rugat ieri să-i transmiți că voi fi la ea la ora trei?

- Eu… eu nici măcar n-am văzut-o.

- Chiar ai uitat?

M-am aşezat ca un câine bătut. Deci asta era: era clar ca lumina zilei, iar eu, eu mă încăpățânasem să cred…

- Eu nici nu-mi amintesc să mă fi rugat să-i transmit. Dar dumneata nici nu m-ai rugat: ai spus pur şi simplu că vei fi aici la ora trei, am întrerupt-o eu precipitat, fără să mă uit la ea.

- Ah! strigă ea brusc, dar dacă ai uitat să-i spui, iar dumneata ştiai că voi fi aici, atunci de ce-ai venit?

Am ridicat capul: pe fața ei nu era nici mânie, nici ironie, în expresia feței se vedea doar zâmbetul ei luminos şi vesel, precum şi o ştrengărie anume - expresia ei de totdeauna, totuşi -, o ştrengărie de copil. „Vezi, te-am prins în cursă; acum ce mai spui?” - părea să-mi spună chipul ei.

Nu voiam să răspund şi mi-am plecat capul din nou. Tăcerea s-a prelungit vreo jumătate de minut.

- Vii acum de la tata? m-a întrebat ea deodată.

- Vin de la Anna Andreievna, iar la prințul Nikolai Ivanovici n-am fost deloc... şi dumneata ştii asta, am adăugat eu pe neaşteptate.

- Şi ți s-a întâmplat ceva la Anna Andreievna?

- De ce, din cauză că arăt ca un nebun? Arătam ca un nebun şi până a ajunge la Anna Andreievna.

- Şi n-ai devenit mai înțelept cât ai fost în casa ei?

- Nu. În plus, am mai aflat că dumneata te vei căsători cu baronul Bioring.

- Asta ea ți-a spus-o? se interesă ea.

- Nu, asta eu i-am transmis-o, îl auzisem pe Naşciokin anunțându-l pe prințul Serghei Petrovici, la care se afla în vizită.

Tot nu ridicam ochii spre ea; s-o privesc însemna să mă umplu de lumină, de bucurie, de fericire, iar eu nu voiam să fiu fericit. Pumnalul indignării s-a înfipt în inima mea şi într-o clipă am luat o hotărâre uriaşă. Apoi am început să vorbesc, nu-mi amintesc decât vag despre ce. Mă sufocam şi bălmăjeam, dar priveam curajos. Inima îmi bătea nebună.

Am vorbit despre lucruri fără legătură, poate că inteligent. La început a ascultat cu zâmbetul egal şi îngăduitor care nu-i părăsea niciodată chipul, dar, încet-încet, în privirea ei fixă începu să licărească mirarea şi apoi teama. Zâmbetul era tot acolo, pe fața ei, dar şi în zâmbetul ei apăru o cutremurare.

- Ce-i cu dumneata? am întrebat eu deodată, observând că a tresărit.

- Mă tem de dumneata, îmi răspunse ea aproape îngrijorată.

- Şi de ce nu pleci? Uite, dacă Tatiana Pavlovna nu este acum şi ştii că nu va veni, de ce nu te ridici şi nu pleci?

- Voiam s-o aştept, dar acum… într-adevăr…

Se pregătea să se scoale de pe scaun.

- Nu, nu, stai, am oprit-o eu, uite că din nou ai tresărit, dar zâmbeşti şi când îți este frică… Întotdeauna zâmbeşti. Uite, acum zâmbeşti deplin…

- Dumneata delirezi?

- Da, delirez.

- Mă tem… şopti ea din nou.

- De ce?

- Că dumneata… o să începi să bați cu pumnii în pereți… zâmbi ea din nou, dar deja cu sfială.

- Nu pot îndura zâmbetul dumitale!…

Şi iar am început să vorbesc. Parcă zburam. Ceva parcă mă purta. Niciodată, niciodată nu mai vorbisem aşa cu ea, totdeauna fusesem timid. Şi acum eram îngrozitor de timid, dar vorbeam şi iar vorbeam; mi-amintesc, am început să vorbesc despre chipul ei.

- Nu mai pot îndura zâmbetul dumitale! am strigat eu. De ce, încă de la Moscova, îmi închipuiam că eşti amenințătoare, mândră, că foloseşti cuvinte prețioase, de salon? Da, de la Moscova: am vorbit acolo despre dumneata

cu Maria Ivanovna şi ne-am imaginat cum trebuie să fii… O ţii minte pe Maria Ivanovna? Ai fost la ea. Când am venit aici, în tren, te-am visat toată noaptea. Până să vii, o lună întreagă ţi-am privit portretul din cabinetul tatălui dumitale şi n-am înţeles nimic. Expresia feţei dumitale este de o ştrengărie copilărească şi de o naivitate infinită - asta-i! Când veneam la dumneata, asta am admirat mereu. Ştii şi dumneata să priveşti mândru şi să ucizi dintr-o privire: mi-amintesc cum m-ai privit la tatăl dumitale, când ai venit de la Moscova… Te-am văzut atunci, dar, de m-ar fi întrebat cineva cum arăţi, n-aş fi putut spune. Nici măcar dacă eşti înaltă sau scundă. De cum te-am văzut, am orbit. Portretul nu îţi seamănă deloc: dumneata nu ai ochii întunecaţi, ci luminoşi, dar par întunecaţi din cauza genelor lungi. Eşti împlinită, nici prea scundă, nici prea înaltă, dar eşti plină de putere, uşoară şi voinică precum o fată sănătoasă de la ţară. Şi chipul dumitale pare de la ţară, ai chipul unei frumuseţi de la ţară - nu te supăra, asta e bine, nu e nimic mai frumos decât o faţă rotundă, rumenă, luminoasă, curajoasă, zâmbitoare şi… timidă! E-adevărat, timidă. Timiditatea Katerinei Nikolaievna Ahmakova! Jur, timiditate şi înţelepciune! Mai mult decât înţeleaptă, eşti copilăroasă! Iată cum este chipul dumitale! Am fost tot timpul uluit şi tot timpul m-am întrebat: oare să fie aceeaşi femeie? Acum ştiu că eşti foarte înţeleaptă, deşi la început te credeam simpluţă. Ai o minte veselă, dar fără niciun artificiu… Şi cel mai mult îmi place la dumneata zâmbetul dintotdeauna: el este raiul meu! Îmi mai place liniştea dumitale, calmul şi faptul că pronunţi cuvintele egal, aproape leneş şi cu calm - îmi place tocmai această încetineală. Cred că, şi de s-ar rupe un pod sub picioarele dumitale, nici atunci n-ai înceta să vorbeşti rar şi măsurat… Te credeam o culme a orgoliului şi a pasiunilor,

iar dumneata mi-ai vorbit în aceste două luni ca de la student la student… Nu mi-am imaginat niciodată că ai aşa o frunte: puțin joasă, ca la statui, dar albă şi netedă ca marmura, acoperită de un păr bogat. Îți ții trupul drept, ai mersul uşor, eşti de o frumusețe neobişnuită, fără niciun pic de mândrie. Doar acum am început să cred asta, până acum nu mi-a venit să cred!

Ea a ascultat cu ochii larg deschişi toată această tiradă sălbatică; vedea că şi eu tremur. Şi-a ridicat de câteva ori, cu un gest dulce, temător, mâna înmănuşată ca să mă oprească, dar, de fiecare dată, nedumerită şi înspăimântată, o punea la loc. Uneori chiar se dădea înapoi rapid. De două-trei ori zâmbetul i-a strălucit pe față; un moment, a roşit foarte tare, dar în final s-a înfricoşat şi s-a făcut palidă. Imediat ce mi-am tras sufletul puțin, a dat să întindă mâna şi a spus cu voce rugătoare, dar tot lin:

- Nu trebuie să vorbeşti aşa… nu se poate…

Deodată, s-a ridicat de la locul ei şi, fără grabă, şi-a luat eşarfa şi manşonul de sobol.

- Pleci? am strigat eu.

- Hotărât, mă tem de dumneata… dumneata abuzezi… a spus ea rar cu durere şi reproş.

- Ascultă, dar n-am să m-apuc să bat cu pumnii în pereți, îți jur.

- Dar deja ai început! nu s-a abținut ea să nu zâmbească. Nici măcar nu ştiu dacă o să-mi dai voie să plec.

Se pare că ea se temea cu adevărat că am s-o împiedic.

- Chiar eu voi deschide uşa, poți pleca, dar să ştii că am luat o hotărâre foarte importantă şi, dacă vrei să-mi luminezi sufletul, întoarce-te, stai jos şi ascultă numai două vorbe. Dar dacă nu vrei, poți pleca, eu însumi am să deschid uşa!

Ea m-a privit şi s-a aşezat la loc.

- Ce indignată ar fi plecat altă femeie, dar dumneata te-ai aşezat! am strigat eu plin de încântare.

- Niciodată nu ți-ai permis să vorbeşti astfel.

- Înainte eram mereu sfios. Dar şi acum am intrat aici fără să ştiu ce-o să spun. Crezi că acum nu mi-e teamă? Mi-e teamă. Dar am luat brusc o hotărâre uriaşă şi am simțit că o voi putea împlini. Şi imediat ce am luat această hotărâre, am şi înnebunit şi am spus tot ce am spus... Ascultă, iată ce voiam să te întreb: crezi că sunt un spion sau nu? Răspunde-mi, vreau să ştiu!

Fața i s-a înroşit brusc.

- Nu-mi răspunde încă, Katerina Nikolaievna, ascultă întâi totul şi spune-mi apoi adevărul.

Rupsesem dintr-o mişcare toate zăgazurile şi îmi luasem zborul cu totul.

II

- Acum două luni mă aflam aici după draperie… ştii asta… iar dumneata vorbeai cu Tatiana Pavlovna despre o scrisoare. Am sărit din ascunzătoare şi, furios, am început să vorbesc. Ai înțeles imediat că ştiu ceva… nu puteai să nu înțelegi… căutai un document important şi te temeai pentru soarta lui… Aşteaptă, Katerina Nikolaievna, nu spune încă nimic. Îți spun că temerile dumitale erau întemeiate, acest document există… adică a fost… l-am văzut; este scrisoarea dumitale către Andronikov, nu-i aşa?

- Ai văzut scrisoarea asta? a întrebat ea cu grabă, emoționată şi tulburată. Unde ai văzut-o?

- Am văzut-o… am văzut-o la Kraft… cel care s-a împuşcat…

- Într-adevăr? Ai văzut-o cu ochii dumitale? Ce s-a întâmplat cu ea?

- Kraft a rupt-o.

- În prezența dumitale, ai văzut dumneata?

- În prezența mea. A rupt-o, probabil gândindu-se la propria moarte… Atunci nu ştiam că se va împuşca…

- Aşadar, e distrusă, slavă Domnului! a spus ea rar, respirând adânc şi făcându-şi cruce.

N-am mințit-o. Adică, totuşi, am mințit, pentru că scrisoarea era la mine şi nu rămăsese la Kraft, dar era doar un amănunt; în ce era cu adevărat important nu mințisem, pentru că, în clipa în care mințeam, mi-am dat cuvântul să ard scrisoarea în aceeaşi seară. Mă jur că, dacă aş fi avut-o atunci în buzunar, aş fi scos-o şi i-aş fi dat-o; dar n-o aveam la mine, era în cameră. Dar poate că nu i-aş fi dat-o, pentru că îmi era foarte ruşine să recunosc atunci că scrisoarea a fost la mine şi că am păstrat-o atâta timp, aşteptând, fără să i-o restitui. Dar era totuna: oricum urma s-o ard acasă şi,

deci, nu era o minciună! Eram curat în clipa aceea, vă jur.

- Dar dacă e aşa, am continuat eu aproape ieşit din fire, atunci spune-mi: de asta m-ai atras, m-ai alintat şi m-ai primit, pentru că bănuiai că ştiu ceva despre document? Stai, Katerina Nikolaievna, încă un minut, nu spune nimic şi dă-mi voie să termin: tot timpul când mergeam la dumneata, în tot acest timp, am presupus că doar de aceea mă primeşti bine, ca să scoți de la mine ceva despre scrisoare, să mă aduci în situația de a recunoaşte… Mai stai încă o clipă: am bănuit, dar am suferit. Ipocrizia dumitale era pentru mine de nesuportat, pentru că… pentru că am găsit în dumneata cea mai nobilă ființă! O spun direct, o spun fără ascunzişuri: eram duşmanul dumitale, dar am găsit în dumneata ființa cea mai nobilă! Totul a căzut într-o clipită. Dar ipocrizia, adică bănuiala de ipocrizie, mă apăsa… Acum trebuie să se hotărască totul, să fie lămurit totul, a venit timpul; dar stai încă puțin, nu vorbi, află cum privesc eu toate lucrurile astea, în clipa de față; o spun drept: şi dacă ar fi fost chiar aşa, tot nu mă supăr… Adică am vrut să spun că nu mă voi simți jignit, pentru că e atât de firesc, şi eu înțeleg. Ce poate fi aici rău şi nefiresc? Te chinuie gândul la document, bănuieşti că cineva ştie totul şi atunci ai vrea foarte mult ca acela să spună… Aici nu-i nimic rău, absolut nimic. O spun sincer. Dar trebuie ca dumneata să-mi spui ceva… să recunoşti (iartă-mi cuvântul). Am nevoie de adevăr. Nu ştiu de ce am nevoie! Deci, spune-mi: de aceea m-ai atras, ca să scoți ceva de la mine despre document?… de aceea, Katerina Nikolaievna?

Vorbisem fără să mă pot opri şi fruntea îmi ardea. Ea mă asculta acum fără frică; dimpotrivă, chipul îi trăda emoție; dar privea cumva timidă, parcă ruşinată.

- De aceea, a spus ea rar şi cu jumătate de glas. Iartă-mă, sunt vinovată, a adăugat ea imediat, ridicând

puțin mâinile spre mine.

Nu mă aşteptam deloc la asta. Mă aşteptam la orice, numai nu la aceste două cuvinte; cu atât mai puțin de la ea, pe care o ştiam deja altfel.

- Şi dumneata îmi spui atât de liniştită: „vinovată”! „Vinovată”? am strigat eu.

- O, am început să simt de mult că sunt vinovată în fața dumitale... şi sunt chiar bucuroasă că acum totul a ieşit la iveală...

- De mult ai simțit? De ce n-ai vorbit mai devreme?

- Nu ştiam cum s-o spun, zâmbi ea, adică aş fi ştiut eu, a zâmbit ea din nou, dar mă mustra conştiința... pentru că, la început, într-adevăr, numai de asta te-am „atras”, cum te-ai exprimat, dar apoi, foarte curând, m-a dezgustat... şi m-a plictisit toată această prefăcătorie, te asigur! Dar şi toate aceste griji! a adăugat ea cu amărăciune.

- Dar de ce, de ce nu m-ai întrebat atunci direct? Puteai să spui aşa: „Doar ştii despre scrisoare, de ce te prefaci?”. Iar eu ți-aş fi spus imediat tot, aş fi recunoscut pe loc!

- Dar... mă temeam puțin de dumneata. Recunosc, nici nu aveam încredere în dumneata. Şi, ca să spun drept, dacă eu am fost şireată, nici dumneata n-ai fost mai prejos, a adăugat ea, pufnind în râs.

- Da, da, am fost nedemn! am exclamat eu învins. O, dumneata încă nu cunoşti abisurile căderii mele!

- Acum, şi abisuri! Îți ştiu eu stilul, zâmbi ea tăcut. Scrisoarea asta, a adăugat ea tristă, a fost fapta cea mai regretabilă şi mai uşuratică din viața mea. Conştiința mi-a reproşat-o dintotdeauna. Influențată de împrejurări şi de temeri, m-am îndoit de dragul şi generosul meu tată. Ştiind că această scrisoare poate cădea... în mâinile unor oameni răi... având temeiuri depline să gândesc astfel (a spus ea cu patos), tremuram la gândul că o vor folosi, că i-o vor arăta

lui… iar asta l-ar fi putut afecta serios… în starea lui… cu sănătatea lui… şi m-ar fi repudiat… Da, a continuat ea, privindu-mă cu ochi luminoşi şi, probabil, surprinzând în zbor ceva în privirea mea, da, m-am temut şi pentru soarta mea: mă temeam că el… sub influența bolii… mă putea lipsi de bunăvoința lui… A contat şi acest sentiment, dar şi aici cred că sunt vinovată în fața lui: e atât de bun şi de generos, că sigur m-ar fi iertat. Iată ce s-a întâmplat, sfârşi ea, ruşinându-se din nou. M-ai făcut să-mi fie ruşine de mine însămi.

- Nu, dumneata n-ai de ce să te ruşinezi! am spus eu.

- Într-adevăr, contam pe entuziasmul dumitale… şi recunosc asta, a spus ea cu capul plecat.

- Katerina Nikolaievna! Ce anume, spune-mi, ce anume te îndeamnă să-mi faci asemenea mărturisiri? am exclamat eu ca-ntr-o beție. Spune-mi, ce te costă să te ridici şi, în cuvinte alese, în modul cel mai delicat, să-mi dovedeşti că, deşi au existat toate astea, de fapt n-a existat nimic - înțelegi, aşa cum se mânuieşte de obicei adevărul în societatea aleasă a dumitale. Eu sunt prost şi necizelat, te-aş fi crezut imediat, aş fi crezut tot ce-mi spui, orice ai fi spus! Doar puteai să procedezi aşa, nu? Nu ți-a fost teamă de mine? Cum de-ai putut să te înjoseşti aşa în fața unui copil nelegitim, a unui biet adolescent?

- Cred că în acest caz nu m-am înjosit în fața dumitale, a răspuns ea cu multă demnitate, neînțelegând, probabil, întrebarea mea.

- O, dimpotrivă, dimpotrivă! Tocmai asta spun şi eu!

- Ah, a fost atât de urât şi de uşuratic din partea mea! a exclamat ea, ridicând o mână la față, încercând parcă să se ascundă, mi-a fost ruşine încă de ieri, de aceea nu eram în apele mele când ai fost la mine… Adevărul este că, a adăugat ea, situația mea e de aşa natură acum că a trebuit

să aflu, în sfârşit, tot adevărul despre soarta acelei nefericite scrisori, deşi începusem să uit de ea... pentru că pe dumneata nu te primeam doar din cauza ei, a adăugat ea pe neaşteptate.

Inima mi-a tresărit.

- Desigur, nu doar din cauza ei, zâmbi ea delicat, desigur, nu! Eu... Ai observat foarte exact adineaori, Arkadi Makarovici, că adesea vorbeam ca între studenți. Îți mărturisesc că uneori mă plictisesc foarte tare în societate; mi se întâmplă asta îndeosebi după venirea din străinătate şi după toate aceste nefericiri din familie... Mă duc chiar foarte rar în vizite, şi nu doar din comoditate. Adesea vreau să plec la țară. Acolo aş reciti cărțile mele preferate, pe care mi le-am pregătit demult, dar pe care nu mă încumet încă să le citesc. Ți-am vorbit despre asta. Îți aminteşti cum râdeai că citesc câte două ziare ruseşti pe zi?

- N-am râs...

- Desigur, pentru că şi pe dumneata te preocupă aceleaşi probleme, iar eu am recunoscut-o demult: sunt rusoaică şi iubesc Rusia. Îți aminteşti, citeam împreună rubrica „fapte", cum o numeai dumneata (ea zâmbi). Deşi uneori eşti atât de... ciudat, alteori te însuflețeai într-atât, că găseai totdeauna de spus un cuvânt deosebit, şi te interesa tocmai ce mă interesa şi pe mine. Când eşti „student", eşti cu adevărat plăcut şi original. Alte roluri se pare că nu te prind aşa de bine - adăugă ea cu un râs fermecător, şiret. Îți aminteşti, uneori vorbeam ceasuri întregi despre cifre, calculam şi măsuram, ne preocupa câte şcoli sunt la noi, în ce direcție merge cultura. Calculam crimele şi faptele penale, le comparam cu veştile bune... voiam să vedem încotro se îndreaptă lumea şi ce va fi cu noi înşine în final. Am găsit în dumneata sinceritate. În societate, nu se vorbeşte niciodată aşa cu noi, femeile.

Săptămâna trecută începusem să vorbesc cu prințul cutare despre Bismarck, pentru că mă interesa foarte mult şi nu găseam un răspuns şi, închipuie-ți, el s-a aşezat alături şi a început să-mi povestească, cu lux de amănunte chiar, dar cu oarece ironie şi cu condescendența pe care n-o pot suferi şi cu care, de obicei, vorbesc „marii bărbați" cu femeile, când ele se bagă „unde nu le fierbe oala… Îți aminteşti cum, vorbind despre Bismarck, noi doi aproape că ne-am certat? Îmi demonstrai atunci că noi avem o idee „cu mult mai pură" decât aceea a lui Bismarck, începu să râdă ea dintr-odată. În viața mea am întâlnit doar doi oameni care au vorbit cu mine complet serios: răposatul meu soț, un om foarte, foarte deştept şi… nobil, pronunță ea cu emoție, şi cineva pe care îl ştii bine…

- Versilov! am strigat eu.

Fiecare cuvânt al ei îmi tăia răsuflarea.

- Da, îmi plăcea foarte mult să-l ascult şi, în final, am devenit cu el… poate prea deschisă, dar exact atunci el nu m-a crezut!

- Nu te-a crezut?

- Nu, şi nimeni niciodată nu m-a crezut.

- Dar Versilov, Versilov!

- El nu numai că nu m-a crezut, a continuat ea, lăsându-şi ochii în jos şi zâmbind un pic straniu, dar a considerat că în mine zac „toate păcatele".

- Pe care nu le ai deloc!

- Nu, am şi eu câteva.

- Versilov nu te-a iubit, de aceea nici nu te-a înțeles, am strigat eu cu ochii scânteind.

Ceva a tresărit pe fața ei.

- Să lăsăm asta şi să nu-mi mai vorbeşti niciodată despre… acest om…, a adăugat ea insistent şi cu patos. Dar de-ajuns; e timpul. (Ea s-a ridicat să plece.) Cum e, mă ierți

sau nu? a spus ea, privindu-mă cu seninătate.

- Eu... să te iert! Ascultă, Katerina Nikolaievna, şi nu te supăra, e adevărat că te căsătoreşti?

- Asta încă nu s-a hotărât definitiv, a răspuns ea, parcă speriată de ceva şi tulburată.

- E un om bun? Iartă-mă, iartă-mi această întrebare!

- Da, foarte bun...

- Nu-mi spune mai mult, nu e nevoie să răspunzi! Doar ştiu că nu e posibil să pun asemenea întrebări! Am vrut doar să ştiu dacă este demn sau nu, dar am să aflu şi singur.

- Ah, vai de mine! a spus ea speriată.

- Bine, n-am s-o fac, n-am să cercetez. Voi trece pe lângă... Dar tot am să-ți spun ceva: să îți dea Domnul fericire, orice fericire pe care o doreşti... pentru că dumneata mi-ai dat acum atâta fericire, într-un singur ceas! Mi-ai intrat în suflet pe vecie. Am dobândit o comoară: gândul la perfecțiunea dumitale. Bănuiam prefăcătorie, cochetărie primitivă şi eram nefericit... pentru că nu puteam să asociez acest gând cu dumneata... În ultimele zile m-am gândit zi şi noapte; şi deodată totul e clar! Venind la dumneata, credeam că voi găsi iezuitism, viclenie, un şarpe atotştiutor, dar am dat de cinste, de onoare, de o sinceritate de student!... Râzi? Fie, fie! Doar eşti o sfântă, nu poți râde de ceea ce este sfânt...

- O, nu, râd doar de faptul că dumneata foloseşti asemenea cuvinte îngrozitoare... Ei, ce-i aceea „şarpe atoateştiutor”? începu să râdă ea.

- Ai scăpat astăzi un cuvânt prețios, am continuat eu cu încântare. Cum ai putut spune în fața mea că „te bazai pe înflăcărarea mea”? Chiar că eşti o sfântă şi recunoşti asta, odată ce ți-ai închipuit că ai vreo vină şi ai vrut să te pedepseşti... Deşi, ți-o spun, nu există nicio vină pentru că,

şi de-ar fi fost ceva, tot ce vine de la dumneata e sfânt! Dar puteai să nu spui tocmai acest cuvânt, expresia asta... O asemenea curăție a inimii, chiar nefirească, arată doar înțelepciunea dumitale superioară, respectul pentru mine, încrederea în mine! am rostit eu în delir. O, nu roşi, nu roşi!... Şi cine a putut cleveti şi spune că eşti o femeie pătimaşă? O, iartă-mă: văd o expresie de durere pe chipul dumitale, iartă-i unui adolescent exagerat cuvintele nemeşteşugite! Dar oare problema stă acum în cuvinte şi expresii? Nu eşti dincolo de orice expresii?... Versilov spunea odată că Othello nu din gelozie a ucis-o pe Desdemona şi apoi s-a sinucis, ci pentru că i s-a furat idealul... Am înțeles asta, pentru că mie astăzi mi-a fost redat idealul.

- Dumneata mă lauzi prea mult; nu merit asta, a spus ea impresionată. Îți aminteşti ce ți-am spus despre ochii dumitale? adăugă ea glumeț.

- Că nu am ochi, ci două microscoape în loc de ochi şi că fac din orice muscă o cămilă!... Nu, nu despre cămilă e vorba!... Cum, pleci?

Stătea în mijlocul camerei cu eşarfa şi cu manşonul în mână.

- Aştept să ieşi dumneata şi apoi plec şi eu. Îi scriu câteva cuvinte Tatianei Pavlovna.

- Plec imediat, imediat, dar încă ceva: fii fericită, singură sau cu cel pe care îl vei alege, să te apere Dumnezeu! Iar eu, eu am nevoie doar de ideal!

- Dragule, bunule Arkadi Makarovici, crede-mă, despre dumneata... Tatăl meu spune totdeauna când vorbeşte de dumneata: „un băiat simpatic, bun”. Crede-mă, îmi voi aminti mereu povestirile despre un biet băiat lăsat între străini şi despre visele lui în singurătate... Înțeleg foarte bine cum s-a format sufletul dumitale... Dar acum, deşi

suntem studenți, a adăugat ea cu un zâmbet rugător şi ruşinat, strângându-mi mâna, nu ne mai putem vedea ca înainte şi... mă înțelegi, da?

- Nu se mai poate?

- Nu se mai poate, mult timp nu se mai poate... de asta, eu sunt vinovată... Văd că acum este imposibil... Ne vom întâlni uneori la *papa*[89]...

„Te temi de «înflăcărarea» sentimentelor mele, nu mă crezi?" aş fi vrut să strig, dar ea s-a ruşinat atât de mult în fața mea, că vorbele mi s-au oprit pe buze.

- Spune-mi, m-a oprit ea brusc pe când ajunsesem deja la uşă, ai văzut chiar dumneata că... acea scrisoare... a fost ruptă? Îți aminteşti bine asta? Şi cum de-ai văzut că era chiar scrisoarea către Andronikov?

- Kraft mi-a relatat conținutul ei şi chiar mi-a arătat-o... La revedere! Când veneam în casa dumitale, mă sfiam, iar când plecai eram gata să mă arunc şi să sărut locul de pe podea unde a stat piciorul dumitale... am spus eu brusc fără să-mi dau seama, fără să ştiu de ce şi cum şi, fără s-o privesc, am ieşit repede.

Am plecat acasă; sufletul mi-era în sărbătoare. În minte totul licărea ca-ntr-un vârtej, dar inima mi-era plină. Apropiindu-mă de casa mamei, mi-am amintit brusc de ingratitudinea Lizei față de Anna Andreievna, de cuvântul ei aspru şi monstruos de adineaori şi inima mi s-a întristat din cauza lor. „Ce aspre le sunt inimile! Dar şi Liza, oare ce-o fi cu ea?" mă gândeam eu pe când ajunsesem în verandă.

I-am dat liber lui Matvei şi i-am spus să vină după mine, la locuința mea, la ora nouă.

---

[89] Tata (în fr. în orig.).

Capitolul V

I

Am întârziat la prânz, dar ei încă nu se aşezaseră la masă şi mă aşteptau. Poate pentru că, în general, prânzeam rar la ei, au fost făcute unele adaosuri, ca: aperitive, sardele etc. Dar, spre mirarea şi întristarea mea, i-am găsit pe toți îngrijorați şi supărați de ceva. Liza abia a zâmbit când m-a văzut, iar mama se vedea că e neliniştită; Versilov a zâmbit, dar forțat. „Să se fi certat?” m-am gândit eu. La început, totul a mers bine: Versilov s-a încruntat puțin când a mâncat supa cu tăiței şi s-a strâmbat tare când s-au servit chiftelele:

- E de-ajuns să spun că stomacul meu nu suportă o asemenea mâncare pentru ca a doua zi să mi se servească, izbucni el supărat.

- Dar, Andrei Petrovici, să inventăm altceva? N-ai cum să născoceşti în fiecare zi un alt fel, îi răspunse mama timid.

- Mama ta e oponenta perfectă a unor ziare ale noastre pentru care ce e nou este şi bun, o dădu pe glumă Versilov cât se poate de jucăuş şi de prietenos, dar nu i-a ieşit şi a speriat-o şi mai tare pe mama care, se-nțelege, n-a priceput nimic din compararea ei cu ziarele şi privea nedumerită. În clipa aceea, a intrat Tatiana Pavlovna care, anunțându-ne că deja a luat masa, s-a aşezat pe canapea lângă mama.

Tot nu reuşisem să-i câştig simpatia acestei persoane; din contră, se năpustea asupra mea şi mai mult ca înainte, din orice. În ultimul timp îi crescuse nemulțumirea față de mine: nu-mi putea suporta ținuta de fante, iar Liza mi-a transmis că aproape a avut o criză când a auzit că am un vizitiu. Ajunsesem să evit pe cât puteam întâlnirile cu ea. Cu două luni în urmă, după renunțarea la moştenire, am

alergat la ea să comentăm gestul lui Versilov, dar n-am întâlnit pic de înțelegere; dimpotrivă, era furioasă că s-a renunțat la tot şi nu la jumătate; iar mie mi-a tăiat-o:

- Pun pariu, eşti convins că a renunțat la bani şi l-a provocat la duel doar pentru a creşte în ochii lui Arkadi Makarovici.

Şi aproape că ghicise: în esență, atunci, simțeam exact ceva în genul acesta.

Am înțeles de cum a intrat că se va arunca asupra mea; eram chiar convins în parte că tocmai pentru asta venise şi de aceea am devenit foarte obraznic; da, nu mă costa nimic, pentru că mă simțeam, ca şi înainte, bucuros şi senin. Trebuie să spun însă că obrăznicia nu m-a prins niciodată în viață, adică nu mi se potrivea, că, dimpotrivă, întotdeauna mi-a adus ruşine. Aşa s-a întâmplat şi acum: am izbucnit într-o clipită; fără niciun fel de răutate, pur şi simplu din superficialitate, observând că Liza e îngrozitor de plicticoasă, m-am trezit vorbind, fără să ştiu ce spun:

- De un secol n-am mai venit pe-aici şi întâmplarea face că eşti îmbufnată, Liza!

- Mă doare capul, mi-a răspuns ea.

- Ah, Doamne, prinse din zbor Tatiana Pavlovna, şi ce dacă eşti bolnavă? Doar a venit la masă Arkadi Makarovici, trebuie să dansezi şi să te veseleşti.

- Categoric, dumneata eşti nefericirea vieții mele, Tatiana Pavlovna; nu mai vin niciodată dacă eşti aici! şi, sincer supărat, am lovit masa cu palma.

Mama a tresărit, iar Versilov m-a privit straniu. Am început să râd imediat şi le-am cerut iertare:

- Tatiana Pavlovna, îmi iau înapoi cuvântul despre nefericire, i-am spus eu acesteia, continuând să am un ton obraznic.

- Nu, nu, mi-a tăiat-o ea, mă simt mai onorată să fiu

nefericirea ta, decât invers, fii convins de asta.

- Dragul meu, trebuie să ştii să suporţi micile nefericiri ale vieţii, mormăi zâmbitor Versilov, fără nefericire nu merită să trăieşti.

- Ştii, dumneata eşti uneori îngrozitor de retrograd, am sărit eu, râzând nervos.

- Dragul meu, nu-mi pasă.

- Nu, cum să nu-ţi pese!? De ce să nu-i spui direct măgarului că e măgar?

- Asta o spui despre tine? În primul rând, nu vreau şi nici nu pot să judec pe nimeni.

- De ce nu vrei, de ce nu poţi?

- Mi-e lene şi îmi displace. O femeie deşteaptă mi-a spus odată că nu am dreptul să-i judec pe alţii pentru că „nu ştiu să sufăr”, iar pentru a deveni judecător trebuie să-ţi câştigi dreptul de a judeca. E puţin cam pompos, dar în ce mă priveşte poate că e adevărat, aşa că m-am supus cu plăcere acestei judecăţi.

- Cumva Tatiana Pavlovna ţi-a spus asta? am exclamat eu.

- Dar cum de-ai ghicit? mă privi Versilov oarecum mirat.

- Am ghicit după faţa Tatianei Pavlovna: a tresărit dintr-odată.

Ghicisem la întâmplare. Cum s-a dovedit apoi, fraza aceasta fusese spusă de Tatiana Pavlovna lui Versilov într-o discuţie furtunoasă, cu o zi înainte. (Şi repet: de obicei nimeream prost cu bucuriile şi cu ieşirile mele expansive; fiecare îşi avea propriile probleme, şi încă foarte grave.)

- Nu înţeleg nimic, toate acestea sunt atât de abstracte; ai o calitate: grozav îţi mai place să vorbeşti la modul abstract, Andrei Petrovici; ăsta-i egoism: doar egoiştilor le place să vorbească la modul abstract.

- Nu-i rău spus, dar nu insista.

- Nu, permite-mi, am continuat eu insistent, ce înseamnă „a câştiga dreptul la judecată”? Cine e cinstit, acela este şi judecător - iată ideea mea.

- În cazul acesta, n-ai să găseşti mulți judecători.

- Pe unul îl cunosc deja.

- Pe cine?

- Acum stă şi vorbeşte cu mine.

Versilov a pufnit în mod straniu, s-a aplecat la urechea mea şi, luându-mă de umăr, mi-a şoptit:

- El te tot minte.

Nici până astăzi n-am înțeles la ce se gândea, dar se vedea că în acel moment era extrem de agitat (ca urmare a unei veşti, cum am aflat după aceea). Dar expresia „el te tot minte” a fost spusă atât de neaşteptat şi de serios, cu o mină stranie, deloc glumeață, că m-a cuprins un tremur nervos din cap până-n picioare, m-am speriat de-a binelea şi m-am uitat la el înspăimântat; dar Versilov s-a grăbit să izbucnească în râs.

- Ei, slavă Domnului! a spus mama, după ce se speriase de ce mi-a spus el la ureche, iar eu credeam... Tu, Arkaşa, nu te supăra pe noi; oameni deştepți s-or mai găsi ei, dar cine te va iubi, dacă nu noi?

- Tocmai de aceea este imorală iubirea rudelor, mamă, pentru că nu este meritată. Dragostea trebuie s-o meriți.

- Ai să ai timp s-o meriți, dar, deocamdată, aici eşti iubit fără motiv.

Pe loc, toți au izbucnit în râs.

- Ei, mamă, poate n-ai vrut să ocheşti, dar ai nimerit-o! am strigat eu, râzând ca şi ei.

- Iar tu chiar ți-ai imaginat că au de ce să te iubească? mă atacă din nou Tatiana Pavlovna. E puțin spus că te iubesc fără motiv, te iubesc chiar dincolo de repulsie!

- Asta mai lipsea! am strigat eu vesel. Ştii cine cred eu că

astăzi mi-a spus că mă iubeşte?

- Dacă ți-a spus-o, a fost ca să râdă de tine! replică Tatiana Pavlovna cu o răutate nefirească, de parcă ar fi aşteptat de la mine tocmai acele cuvinte. Un om delicat, îndeosebi o femeie, trebuie că e dezgustat de murdăria ta sufletească. Ai pălărie pe cap, lenjerie fină, hainele ți-s cusute la un franțuz, dar toate acestea sunt murdare! Cine te-a îmbrăcat, cine te hrăneşte, cine-ți dă bani să joci la ruletă? Dar aminteşte-ți de cel de la care nu ți-e ruşine să primeşti toate astea!

Mama s-a aprins la față atât de mult, că n-am mai văzut o asemenea ruşine pe fața ei. Eu mi-am ieşit din fire cu totul:

- Dacă cheltuiesc, cheltuiesc banii mei şi nu datorez nimănui nicio explicație, i-am tăiat-o eu, roşu tot.

- Cum ai tăi? Care ai tăi?

- Dacă nu ai mei, atunci ai lui Andrei Petrovici. El nu-mi va refuza... Am luat de la prinț în contul datoriei lui către Andrei Petrovici.

- Dragul meu, interveni Versilov de îndată şi cu fermitate, nicio copeică din banii aceia nu este a mea.

Fraza era extrem de importantă. Am rămas trăsnit. Desigur, amintindu-mi tot ce s-a întâmplat atunci, starea mea paradoxală şi fără de griji, aş fi putut ieşi din încurcătură printr-un elan „dintre cele mai nobile” sau printr-un cuvânt de spirit sclipitor sau altcumva, dar, deodată, am observat pe fața tristă a Lizei o expresie rea, de condamnare, o expresie nedreaptă, aproape de ironie, şi am simțit că mă iau toți dracii:

- Dumneata, domnişoară, m-am întors eu rapid către ea, mi se pare că o vizitezi des pe Daria Onisimovna în locuința prințului? Atunci, fii bună să-i predai chiar dumneata aceste trei sute de ruble pentru care m-ai bătut

atâta la cap pe ziua de astăzi!

Am scos banii şi i-am întins. Mă credeți, aceste cuvinte de nimic au fost spuse fără niciun scop, adică fără nicio aluzie la ceva anume. Dar nici n-ar fi putut exista vreo aluzie, pentru că în clipa aceea nu ştiam absolut nimic. Poate era doar dorința mea de a o înțepa cu ceva, cu ceva foarte nevinovat de genul că e o domnişoară şi că nu trebuie să se bage în treburile altora, dar că, dacă tot vrea să se amestece, să se întâlnească atunci chiar domnia sa cu prințul, cu un om tânăr, cu un ofițer de Petersburg, şi să-i înapoieze banii, „dacă tot ai vrut să intervii în treburile unor tineri". Dar mare mi-a fost mirarea când brusc mama s-a ridicat în picioare şi, ridicând un deget şi amenințându-mă, a strigat:

- Să nu îndrăzneşti! Să nu îndrăzneşti!

Nu-mi închipuiam aşa ceva din partea ei, şi am sărit în picioare nu atât de frică, cât din cauza unei suferințe, a unei răni chinuitoare în inimă, dându-mi seama pe loc că s-a întâmplat ceva grav. Dar mama n-a mai rezistat: şi-a acoperit fața cu mâinile şi a ieşit repede din cameră. Fără să-mi arunce o privire, Liza a ieşit în urma ei. Tatiana Pavlovna m-a privit în tăcere preț de jumătate de minut:

- Chiar ai vrut să insinuezi ceva? exclamă ea în mod straniu, privindu-mă cu cea mai mare uimire; dar, fără să aştepte răspunsul meu, a fugit după ele. Versilov s-a ridicat de la masă, cu o mină de dezaprobare şi de răutate, şi şi-a luat pălăria din colț.

- Presupun că nu eşti chiar atât de prost, ci doar naiv, a îngăimat el batjocoritor. Când se întorc, spune-le să nu mă aştepte la desert: mă duc să mă plimb puțin.

Am rămas singur; la început mi s-a părut ciudat, apoi jignitor, iar mai apoi am văzut clar că sunt vinovat. Dar, la drept vorbind, nu ştiam de ce sunt vinovat, şi totuşi

simțeam ceva. Stăteam la fereastră şi aşteptam. După vreo zece minute de aşteptare, mi-am luat şi eu pălăria şi m-am dus sus, în fosta mea cămăruță. Ştiam că sunt acolo, adică mama şi Liza, şi că Tatiana Pavlovna a plecat. Aşa le-am şi găsit împreună pe canapeaua mea, şoptindu-şi ceva. La venirea mea au încetat cu şoaptele. Spre mirarea mea, nu erau supărate pe mine; în orice caz, mama mi-a zâmbit.

- Eu, mamă, sunt vinovat… am început eu.

- Ei, ei, nu-i nimic, m-a întrerupt ea. Dacă o să vă iubiți unul pe altul şi n-o să vă certați niciodată, Dumnezeu vă va da şi fericire.

- El, mamă, nu mă jigneşte niciodată, îți spun eu! a spus Liza convingător şi cu dragoste.

- Dacă nu era Tatiana Pavlovna, nu se întâmpla nimic, am strigat eu, e o femeie rea!

- Vezi, mamă? Auzi? arătă spre mine Liza.

- Uite ce vă spun eu vouă, am perorat eu, dacă în lume există ceva urât, urât sunt doar eu, iar restul e o minune!

- Arkaşa, nu te supăra, dragule, dar dacă ai înceta cu adevărat să…

- Să joc? Să joc? Mă las, mamă; astăzi mă duc pentru ultima dată, mai ales că Andrei Petrovici însuşi a declarat că nu are nicio copeică în banii aceia. Nu vă puteți închipui cum roşesc… Dar trebuie să am o explicație cu el… Mamă, scumpa mea, ultima dată am spus… un cuvânt nelalocul lui… mămico, am mințit: vreau să cred din toată inima, am făcut doar pe grozavul, şi-l iubesc foarte mult pe Hristos…

Într-adevăr, data trecută se iscase o discuție de acest gen; mama era foarte tulburată şi mâhnită. Ascultându-mă acum, îmi zâmbi ca unui copil:

- Arkaşa, Hristos iartă totul, şi hula ta o iartă, iartă şi ceva mai rău de atât. Hristos este un tată, Hristos nu are nevoie de nimic şi va străluci în bezna cea mai adâncă…

M-am despărțit de ele şi am plecat, gândindu-mă cum aş putea să-l întâlnesc pe Versilov; voiam foarte mult să-i vorbesc, iar adineaori nu s-a putut. Eram foarte convins că mă aşteaptă la locuința mea. Am plecat pe jos; după căldura amiezii, începuse să geruiască uşor şi era foarte plăcut.

II

Stăteam lângă podul Voznesenski, într-o clădire enormă, în partea dinspre curte. Când aproape să intru pe poartă, m-am ciocnit cu Versilov care pleca de la mine.

- M-am plimbat ca de obicei şi am ajuns până la tine; chiar te-am aşteptat la Piotr Ippolitovici, dar m-am plictisit. Cei doi se ceartă continuu, iar azi soția lui a căzut la pat şi plânge. Doar m-am uitat dacă eşti acasă şi-am plecat.

Nu ştiu de ce m-am supărat.

- Cred că dumneata mergi doar la mine şi, în afară de mine, la Piotr Ippolitovici; nu mai ai pe nimeni la Petersburg?

- Dragul meu… dar nu contează.

- Şi-acum, încotro?

- Nu, nu mă mai întorc la tine. Dacă vrei, hai să ne plimbăm, e o seară minunată.

- Dacă în loc de considerații abstracte ai fi vorbit cu mine omeneşte şi mi-ai fi făcut, de exemplu, măcar o aluzie la acest joc blestemat, poate nu m-aş fi încurcat ca un prost, am spus eu imediat.

- Te căieşti? E bine, a răspuns el, alegându-şi cuvintele, am bănuit totdeauna că jocul nu e un lucru esențial pentru tine, ci doar o plăcere de moment… Ai dreptate, dragul meu, jocul e o porcărie, şi mai poți şi să pierzi.

- Şi încă să pierzi bani străini.

- Dar ai pierdut şi bani străini?

- Banii dumitale. Am împrumutat de la prinț în contul dumitale. Desigur, e o prostie nemaipomenită şi o aiureală din partea mea… să consider că banii dumitale sunt ai mei, dar voiam să mă las.

- Te previn încă o dată, dragul meu, nu sunt banii mei. Ştiu că acest tânăr e şi el la strâmtoare şi nu contez deloc pe

el, cu toate promisiunile lui.

- În acest caz, sunt într-o situație de două ori mai proastă... E chiar comic! Ce motiv ar avea să-mi dea şi de ce eu să mai iau de la el, dacă-i aşa?

- Asta e numai treaba ta... Dar chiar nu ai cel mai mic motiv să iei de la el, nu?

- În afara prieteniei...

- Nu ai niciun motiv, în afara prieteniei? Nu există altceva pentru care ai acceptat să iei de la el? Să spunem, din rațiuni oarecare... ei?

- Ce rațiuni? Nu înțeleg.

- Cu atât mai bine că nu înțelegi şi, recunosc, dragul meu, eram sigur de asta. *Brisons-là, mon cher*[90]. Şi încearcă să nu mai joci.

- Dacă mi-ai fi spus mai devreme! Chiar şi acum îmi vorbeşti în doi peri.

- Dacă-ți spuneam mai devreme, atunci ne-am fi certat şi nu m-ai mai fi primit cu atâta plăcere la tine în vizită, seara. Şi să ştii, dragul meu, că toate sfaturile salvatoare date mai devreme sunt doar violarea conştiinței aproapelui. Am pătruns suficient în conştiința altora şi m-am ales în final doar cu bobârnace şi cu zeflemea. Desigur, poate să nu-ți pese de bobârnace şi de zeflemea, dar important este că nu realizezi nimic cu aceste manevre: nimeni nu te ascultă, oricât ai insista... şi toți te urăsc.

- Sunt bucuros că ai început să vorbeşti cu mine de lucruri concrete. Vreau să te mai întreb ceva, de mult vreau asta, dar nu ştiu cum n-am apucat. E bine că suntem pe stradă. Îți aminteşti, în ultima seară petrecută la dumneata, acum două luni, cum stăteam la mine în „sicriu” şi te întrebam de mama şi de Makar Ivanovici - îți aminteşti cât

---

[90] Să lăsăm asta, dragul meu (în fr. în orig.)

de „obraznic” am fost cu dumneata? I se putea permite unui mucos să vorbească aşa despre mama lui? Şi ce să vezi? N-ai dat niciun semn că te deranjează: dimpotrivă, te-ai deschis complet în fața mea şi cu asta m-ai cufundat şi mai mult în confuzie.

- Dragul meu, e foarte plăcut să te aud vorbind despre… asemenea sentimente… Da, îmi amintesc foarte bine, aşteptam într-adevăr să apară roşeața pe obrazul tău şi, dacă eu însumi ți-am permis, am făcut-o poate tocmai ca să te aduc la capătul răbdării…

- Şi doar m-ai înşelat şi mi-ai tulburat izvorul curat al sufletului! Da, sunt un biet adolescent şi singur nu ştiu uneori ce e bine şi ce e rău. De mi-ai fi arătat atunci măcar un firicel de drum, mi-aş fi dat seama şi imediat aş fi pornit pe drumul drept. Dar atunci doar m-ai provocat.

- *Cher enfant*, am presimțit totdeauna că, într-un fel sau altul, ne vom împăca: „roşeața” asta pe fața ta a apărut acum de la sine, fără contribuția mea, şi asta, îți jur, e mai bine pentru tine… Dragul meu, observ că în ultima vreme ai învățat multe… să se datoreze asta companiei tânărului prinț?

- Nu mă lăuda, nu-mi place. Nu-mi sădi în suflet bănuiala gravă că mă lauzi ca un iezuit, în pofida adevărului, ca să-mi faci păcere. Ştii, în ultimul timp… vezi dumneata… am vizitat nişte femei. Am fost, de exemplu, foarte bine primit la Anna Andreievna, ştiai?

- Ştiu de la ea, dragul meu. Da, e foarte drăguță şi deşteaptă. *Mais brisons-là, mon cher*[91]. Mă simt azi ciudat de rău - să fie de la *spleen*? Cred că hemoroizii sunt de vină. Ce mai este pe acasă? E bine? V-ați împăcat şi v-ați

[91] Dar să lăsăm asta, dragul meu (în fr. în orig.).

îmbrățişat? *Cela va sans dire.*[92] Mi-e greu uneori să mă întorc acasă chiar şi după cea mai neplăcută plimbare. Uneori, pe ploaie, fac chiar câte un ocol ca să mă întorc cât mai târziu în colțul acela… Şi e o plictiseală de moarte, Doamne, ce plictiseală!

- Mama…

- Mama ta e ființa cea mai desăvârşită şi mai minunată, *mais*… Într-un cuvânt, cred că nu le merit. Dar spune-mi, ce e cu ele astăzi? În ultimele zile, toate sunt aşa, nu ştiu cum… Ştii, totdeauna încerc să ignor lucrurile astea, dar astăzi s-a întâmplat ceva cu ele… N-ai observat nimic?

- Nu ştiu nimic şi nici n-aş fi observat de nu era această blestemată de Tatiana Pavlovna care nu se poate abține să nu muşte. Dumneata ai dreptate: ceva este. Adineaori am găsit-o pe Liza la Anna Andreievna; şi acolo avea o figură… chiar m-a uimit. Ştii, nu-i aşa, că îi face vizite Annei Andreievna?

- Ştiu, dragul meu. Dar tu… când ai fost la Anna Andreievna, la ce oră exact? Trebuie să ştiu pentru o chestiune.

- De la două la trei. Şi, închipuie-ți, când plecam, a venit prințul…

Atunci i-am povestit cu de-amănuntul toată vizita mea. El asculta în tăcere; despre posibilitatea cererii în căsătorie a prințului către Anna Andreievna n-a spus niciun cuvânt; la laudele mele entuziaste privitoare la Anna Andreievna a mormăit iar că „este foarte drăguță”.

- Am reuşit s-o uimesc astăzi aducându-i cea mai proaspătă noutate din lumea bună, despre căsătoria Katerinei Nikolaievna Ahmakova cu baronul Bioring, am spus eu brusc, ca şi cum fraza ar fi țâşnit din mine.

---

[92] Se-nţelege de la sine (în fr. în orig.).

- Da? Închipuie-ți că mi-a comunicat această „noutate” ea însăşi, înainte de prânz, adică mult înainte ca tu s-o poți uimi.

- Ce spui? am încremenit eu pe loc, dar de unde putea ea să afle? Dar ce-i cu mine? Se-nțelege că putea să afle mai devreme decât mine, dar închipuie-ți: m-a ascultat de parcă îi spuneam o noutate absolută! Dar... dar, ce tot spun? Trăiască îngăduința! Trebuie să ai mare îngăduință cu caracterele, nu-i aşa? De exemplu, eu aş fi spus totul, dar ea a ținut ascuns... Fie, fie, cu toate acestea, ea este ființa cea mai minunată şi caracterul cel mai frumos!

- O, fără îndoială, fiecare cu gustul său! Şi ceea ce-i mai original: aceste cele mai frumoase caractere ştiu câteodată să te pună în stranii dificultăți; închipuie-ți, astăzi Anna Andreievna m-a ars cu întrebarea: „O iubeşti pe Katerina Nikolaievna Ahmakova sau nu?”.

- Ce întrebare groaznică şi ridicolă! am strigat eu, din nou uluit. Mi se făcuse chiar negru în fața ochilor. Eu niciodată n-am vorbit cu el pe tema asta, şi iată, el însuşi... Am urmat: În legătură cu ce a întrebat asta?

- Cu nimic, dragul meu, absolut din senin; după aceea s-a închis imediat în sine, chiar mai tare ca înainte. Şi reține, eu niciodată nu i-am dat prilejul de a vorbi cu mine astfel, şi nici ea... Dar tu însuți spui că o cunoşti, aşa că îți poți închipui cum i se potriveşte o asemenea întrebare... Nu cumva ştii ceva?

- Sunt tot atât de mirat ca şi dumneata. Să fi fost o curiozitate, o glumă?

- Dimpotrivă, întrebarea a fost foarte serioasă, şi n-a fost o întrebare, ci aproape un interogatoriu şi, se pare, avea motive speciale şi categorice. Nu te duci la ea? Nu vrei să afli ce este? Te-aş ruga chiar, vezi tu...

- Dar posibilitatea, presupunerea că dumneata o poți

iubi pe Katerina Nikolaievna!... Iartă-mă, încă nu-mi revin din mirare. Eu nu mi-am permis niciodată, niciodată să vorbesc cu dumneata pe tema asta sau despre ceva asemănător...

- Şi bine ai făcut, dragul meu.

- Intrigile şi relațiile dumitale vechi sunt, desigur, o temă necuviincioasă de discutat între noi doi şi ar fi fost stupid din partea mea; dar, tocmai în ultimul timp, în ultimele zile, mi-am spus de câteva ori în gând: ce-ar fi dacă ai fi iubit-o cândva pe această femeie, fie şi pentru o clipă? O, dar atunci nu ai fi greşit în ceea ce-o priveşte, să ai despre ea o asemenea părere, cum s-a ajuns mai târziu! Ştiu ce-a urmat: am aflat despre duşmănia şi despre repulsia împărtăşite, adică a fiecăruia față de celălalt, am auzit vorbindu-se, chiar prea mult, încă de la Moscova; dar aici am văzut eu clar, înainte de toate, adevărul unei repulsii încrâncenate, ostilitatea întruchipată, exact opusul iubirii. Iar Anna Andreievna te întreabă din senin: „O iubeşti?" Oare să fie atât de prost informată? E foarte ciudat. Cred că râdea, te asigur că râdea!

- Dar remarc, dragul meu, şi deodată se auzi ceva nervos şi emoționant în vocea lui, ceva care te pătrundea până în inimă, ceea ce foarte rar se întâmpla cu el, bag de seamă că şi tu vorbeşti prea înfierbântat despre asta. Ai spus acum că vizitezi femei... Sigur, nu-mi place să te întreb ceva... pe tema aceasta, cum te-ai exprimat tu... Dar nu cumva şi „această femeie" figurează pe lista noilor tăi prieteni?

- Această femeie... am început eu cu glas tremurat. Ascultă, Andrei Petrovici, ascultă-mă: această femeie este ceea ce ai spus nu demult la prinț că ar fi „viața vie" - îți aminteşti? Spuneai că această viață vie este ceva atât de direct şi de simplu, ceva care te priveşte atât de familiar, că tocmai din cauza familiarității şi a clarității nu poți crede că

ar fi acel ceva pe care, toată viața, îl căutăm cu atâta trudă... Şi iată că, având această concepție, ai întâlnit femeia-ideal, dar în perfecțiune şi în ideal ai văzut „toate păcatele”. Asta s-a-ntâmplat!

Cititorul îşi poate da seama cât eram de indignat.

- „Toate păcatele”! Oho! Cunosc expresia asta! exclamă Versilov. Şi, dacă tot am ajuns până acolo că ți s-a citat această frază, n-ar trebui să te felicit? Asta presupune aşa o intimitate între voi că, poate, va trebui să te felicit pentru modestia şi taina de care rar este capabil un tânăr...

În vocea lui răzbătea un râs mângâietor, amical, frumos... era ceva provocator şi simpatic în cuvintele lui, în chipul luminos, pe cât am putut eu vedea noaptea. Îl cuprinsese o însuflețire uimitoare. Fără voie, am început şi eu să mă însuflețesc.

- Modestie, taină! O, nu, nu! am exclamat eu roşindu-mă tot şi strângându-i mâna pe care reuşisem s-o apuc şi căreia, fără să-mi dau seama, nu-i mai dădeam drumul. Nu, pentru nimic în lume!... Într-un cuvânt, nu ai de ce mă felicita şi, în cazul acesta, niciodată, niciodată nu se va putea întâmpla ceva... - Vorbind, mă înecam şi zburam, şi voiam atât de mult să zbor, era atât de plăcut! - Ştii... măcar de s-ar întâmpla o dată, o singură dată, nu mai mult! Vezi, scumpul meu, dragul meu tată - îmi dai voi să-ți spun tată? -, nu numai tatăl şi fiul, dar nimeni nu trebuie să vorbească cu o terță persoană despre relațiile lui cu o femeie, nici măcar despre cele mai curate relații! Cu cât ele sunt mai pure, cu mai mult este interzis să faci asta! Asta te degradează, este grosolan, într-un cuvânt, pentru asta nu există confident posibil! Dar, dacă între cei doi nu există nimic, chiar nimic, atunci se poate vorbi, nu-i aşa?

- După cum îți spune inima.

- O întrebare indiscretă, foarte indiscretă: dumneata, în

viața dumitale, ai cunoscut femei, ai avut legături?... Întreb aşa, în general, nu mă refer la ceva anume! m-am înroşit eu, simțind că mă sufoc de entuziasm.

- Să spunem, au fost şi păcate.

- Aşadar, uite o întâmplare, pe care să mi-o explici dumneata, ca om cu mai multă experiență: pe neaşteptate, despărțindu-te de o femeie, îți spune ca din întâmplare şi privind într-o parte: „Mâine, la ora trei voi fi în cutare loc”..., să spunem la Tatiana Pavlovna. Mi-a scăpat şi era să mă prăbuşesc. Inima mi-a bătut tare şi s-a oprit. Îmi dispăruse şi vocea, nu mai puteam. El mă asculta foarte atent, şi am spus: Şi iată-mă a doua zi, la ora trei, la Tatiana Pavlovna, intru şi mă gândesc aşa: Dacă deschide bucătăreasa - o ştii pe bucătăreasa ei? - o să întreb mai întâi: e acasă Tatiana Pavlovna? Dacă bucătăreasa va spune că Tatiana Pavlovna nu este acasă, că o doamnă stă şi o aşteaptă, ce-ar trebui să înțeleg? Spune-mi, dacă dumneata... Într-un cuvânt, dacă dumneata...

- Pur şi simplu, că ți s-a dat o întâlnire. Dar s-a întâmplat deja? Şi a fost astăzi? Da?

- O, nu, nu! În niciun caz! S-a întâmplat, dar nu a fost o întâlnire; adică, a fost o întâlnire, dar nu din acelea, şi îți spun asta înainte de toate, ca să nu fiu un ticălos, s-a întâmplat, dar...

- Dragul meu, toate astea încep să fie atât de interesante, că îți propun...

- Dădeam şi eu cândva de pomană câte zece sau douăzeci şi cinci de copeici. Dar ghinionul! Doar câteva copeici, vă roagă un locotenent, un fost locotenent! ne taie calea brusc silueta înaltă a unui cerşetor, poate că într-adevăr un locotenent în retragere. Cel mai curios era că era chiar foarte bine îmbrăcat pentru îndeletnicirea lui, şi totuşi întindea mâna.

III

Dinadins nu vreau să trec peste această mizerabilă anecdotă cu bietul locotenent pentru că mi-l amintesc pe Versilov însoțit de toate detaliile întâmplării din minutul acela fatal pentru el, eu neştiind nimic de asta!

- Domnule, dacă nu ne laşi în pace, chem imediat poliția! ridică brusc şi nefiresc glasul Versilov, oprindu-se în fața locotenentului. Niciodată nu mi-aş fi putut închipui o asemenea furie din partea unui asemenea filosof şi dintr-o cauză atât de măruntă. Şi, atenție, ne întrerupsesem discuția în locul cel mai interesant pentru el, lucru pe care singur l-a recunoscut.

- Cum, n-aveți nici măcar cinci copeici? strigă grosolan locotenentul, dând din mână. Dar ce canalie n-are acum cinci copeici! Cărpănoşilor! Ticăloşilor! E îmbrăcat în blană de castor, dar face din cinci copeici o chestiune de stat!

- Gardist! a strigat Versilov.

Dar nu era nevoie să strige: un gardist se afla în colțul străzii şi auzise şi el injuriile locotenentului.

- Te rog să fii martor că am fost jignit, iar pe dumneata te poftesc la secție, a spus Versilov.

- Ei-ei, mie mi-e totuna, dar dumneata n-o să dovedeşti nimic. Mai ales, n-o să dovedeşti minte!

- Nu-l lăsa să scape, gardist, şi însoțeşte-ne, insistă Versilov.

- Chiar mergem la secție? Să-l lăsăm în plata Domnului! i-am şoptit eu lui.

- Fără discuție, dragul meu. Dezordinea pe străzile noastre începe să mă dezguste cumplit şi, dacă fiecare şi-ar face datoria, pentru toți ar fi mai bine. *C'est comique, mais*

c'est ce que nous ferons.[93]

Vreo sută de paşi, locotenentul era foarte pornit, se dădea mare şi făcea pe curajosul; ne spunea că „aşa nu se poate”, că totul e „din cauza monedei de cinci copeici” etc. etc. Dar în final a început să-i şoptească ceva gardistului. Gardistul, om cu judecată şi probabil inamic al incidentelor de stradă, se pare că era de partea lui, dar numai în sensul cunoscut. Îi răspundea cu jumătate de glas la întrebări, că „acum nu se mai poate”, că „a ieşit urât” şi că „dacă, de exemplu, dumneata ți-ai cere scuze, iar domnul ar fi de acord să le accepte, atunci doar…”

- Hei, a-a-scultă, bunule domn, unde mergem? Întreb şi eu: unde alergăm şi care-i clenciul? strigă tare locotenentul. Dacă un om nefericit ar fi de acord să-şi prezinte scuze… dacă, în sfârşit, dumneata ai nevoie de înjosirea lui… La naiba, doar nu suntem în salon, suntem pe stradă! Pentru stradă e de-ajuns atât pentru scuze…

Versilov s-a oprit şi deodată a izbucnit în râs; mi-a trecut prin gând chiar că a pornit toată această istorie ca să se distreze, dar n-a fost aşa.

- Te scuz pentru tot, domnule ofițer, şi te asigur că ai ceva calități. Procedează aşa şi în salon şi, în curând, va fi complet de-ajuns şi pentru salon, dar până atunci, ia de aici două monede, bea şi te ospătează. Mulțumim pentru osteneală, domnule gardist, ți-aş fi oferit şi dumitale o cinste, dar ştiu că ai treburi mai importante… Dragul meu, mi-a spus el, e pe-aici o cârciumioară, de fapt o cloacă îngrozitoare, dar putem bea acolo un ceai şi ți-aş propune… uite-o acolo, să mergem.

Repet, nu-l mai văzusem atât de agitat, deşi fața îi era veselă şi strălucea de o anume lumină; dar am observat că,

[93] E comic, dar aşa o să facem. (în fr. în orig.)

atunci când scotea din portmoneu monedele ca să le dea ofițerului, îi tremurau mâinile, iar degetele nu-l ascultau deloc, încât, în final, m-a rugat pe mine să scot piesele şi să le dau locotenentului; nu pot uita asta.

M-a dus într-un birt mic, aflat pe chei, mai jos. Nu era multă lume. Cânta răguşit un pian mecanic mic, mirosea a şervețele soioase; ne-am aşezat într-un colț.

- Nu ştii, nu-i aşa? Uneori, de plictiseală… dintr-un cumplit urât sufletesc… îmi place să întru în taverne ca asta. Ambianța de aici, aria poticnită din Lucia[94], chelnerii în costumele lor ruseşti penibile, fumul de tabac, strigătele care vin dinspre sala de biliard - toate sunt atât de triviale şi de prozaice, că mi se par fantastice. Ei, ce să facem, dragul meu? Acel fiu al lui Marte ne-a întrerupt, se pare, în punctul cel mai interesant… Uite şi ceaiul; îmi place ceaiul de aici… Închipuie-ți, Piotr Ippolitovici începuse să-l convingă pe celălalt chiriaş, cel ciupit de vărsat, că în parlamentul englez, în secolul trecut, s-a înființat expres o comisie alcătuită din jurişti care să analizeze procesul lui Hristos în fața marelui preot şi a lui Pilat, şi asta doar pentru a afla cum s-ar judeca procesul după legile noastre, totul petrecându-se cu cea mai mare solemnitate, cu avocați, procurori şi tot tacâmul… Ei, şi jurații au fost nevoiți să dea sentința de vinovăție… Uimitor! Prostul de chiriaş a început să vocifereze, s-a înfuriat şi s-a certat, anunțând că a doua zi va pleca… Proprietăreasa a început să plângă, pentru că pierde un câştig… *Mais passons.*[95] În aceste birturi găseşti uneori privighetori. Cunoşti vechea anecdotă moscovită a la Piotr Ippolitovici? Într-un birt din Moscova cântă o privighetoare, intră un negustor de tipul „nu te pune în

---

[94] Versilov se referă la aria Luciei din opera *Lucia de Lamermoor* a compozitorului italian J. Donizetti (1797-1848).

[95] Dar să trecem peste asta. (în fr. în orig.)

calea mea": „Cât costă privighetoarea?" „O sută de ruble". „S-o frigeți şi să mi-o serviți!" Au fript-o şi i-au dat-o. „Taie din ea de o grivnă"[96]. I-am povestit-o lui Piotr Ippolitovici într-un rând, dar el n-a crezut, chiar s-a indignat…

A vorbit aşa încă mult timp. Vă dau câteva mostre, pentru imagine. Mă întrerupea continuu, imediat ce deschideam gura să spun povestea mea, şi începea să vorbească despre o prostie oarecare ce se potrivea ca nuca-n perete; vorbea cu însuflețire, vesel; râdea Dumnezeu ştie din ce motiv şi chiar chicotea, lucru pe care niciodată nu-l mai văzusem la el. A băut un pahar de ceai şi şi-a turnat altul. Acum înțeleg. Semăna atunci cu un om care primise o scrisoare prețioasă, interesantă şi mult aşteptată, o scrisoare pe care şi-o pusese în față şi dinadins o lăsa nedeschisă, o învârtea în mână, îi examina plicul, timbrul, mergea în cealaltă cameră ca să dea ordine, într-un cuvânt, amâna clipa cea mai interesantă, ştiind că scrisoarea n-are cum să dispară, şi toate astea pentru ca desfătarea să fie mai mare.

Se-nțelege că eu i-am povestit totul, totul chiar de la început, şi povestea a durat, poate, cam un ceas. Nici nu se putea altfel; ardeam să vorbesc şi eu. Am început cu prima noastră întâlnire, atunci la prinț, la venirea ei de la Moscova; apoi, am povestit cum au decurs lucrurile pe parcurs. N-am uitat nimic, şi nici nu puteam uita: el însuşi îmi sugera, ghicea, mă completa. În unele clipe, mi se părea că se petrece ceva fantastic, că stătuse undeva ascuns sau că fusese după uşă, de fiecare dată în aceste două luni; ştia dinainte fiecare gest al meu, fiecare sentiment al meu. Trăiam o satisfacție infinită în această spovedanie, pentru că vedeam în el o aşa delicatețe sufletească, o aşa finețe

---

[96] Grivnă – monedă veche rusească egală cu o rublă.

psihologică plină de profunzime, o asemenea capacitate de a ghici din sferturi de cuvinte. Asculta cu tandrețe, ca o femeie. Important este că ştia să facă astfel încât să nu mă ruşinez; uneori, mă oprea brusc la un detaliu anume; mă oprea des şi repeta nervos:

- Nu uita amănuntele, important este să nu uiți amănuntele, cu cât e mai mică o linie, cu atât poate fi ea mai importantă uneori.

Şi m-a întrerupt de câteva ori cu aceste cuvinte. O, desigur, am început să povestesc sigur pe mine, să vorbesc de sus despre ea, dar curând am ajuns la adevăr. I-am povestit cu sinceritate că eram gata să mă arunc să sărut locul de pe podea unde a stat piciorul ei. Şi cel mai frumos şi mai minunat a fost faptul că a înțeles perfect că „poți fi cuprins de spaimă din cauza unui document” şi în acelaşi timp să rămâi o ființă curată şi ireproşabilă, cum mi se dezvăluise ea în ziua aceea. A înțeles foarte bine cuvântul „student”. Dar când am terminat am observat că dincolo de zâmbetul lui bun, din timp în timp începe să se întrevadă în privirea lui o nerăbdare teribilă, o expresie dură şi de om distrat. Când am ajuns la „document”, m-am gândit: „Oare să-i spun sau nu adevărul adevărat?” - şi nu i l-am spus, deşi eram în al nouălea cer. Notez asta aici pentru a-mi aminti toată viața. I-am explicat, ca şi ei, implicându-l pe Kraft. Ochii îi ardeau. Pe frunte i-am văzut o clipă o încrețire ciudată, o încruntare tenebroasă.

- Ții minte exact, dragul meu, că a ars-o Kraft cu lumânarea? Nu cumva te-nşeli?

- Nu mă-nşel, am susținut eu.

- Problema e că această scrisorică e foarte importantă pentru ea şi, dacă ai avea-o tu azi în mână, chiar astăzi ai putea… s-a întrerupt şi n-a mai spus ce „aş putea”. Şi cum e, chiar n-o ai acum asupra ta?

Am tresărit în interiorul meu, dar nu s-a văzut. În exterior nu m-am trădat cu nimic, nici măcar n-am clipit; dar nu-mi venea să cred că a pus această întrebare.

- Cum adică s-o am? *Acum*, la mine? Cum, dacă a ars-o Kraft atunci?

- Da? îşi opri el asupra mea privirea arzătoare, fixă, o privire pe care n-o pot uita. Zâmbea încă, dar toată bunătatea, toată delicatețea feminină a expresiei de până atunci dispăruseră brusc. S-a instaurat o stare confuză şi fără noimă; el devenea din ce în ce mai absent. De s-ar fi stăpânit mai departe cum se stăpânise până în acel moment, nu mi-ar fi pus întrebarea despre document; dacă a făcut-o, s-a-ntâmplat probabil pentru că el însuşi era zdruncinat. Dar asta o spun eu acum; atunci însă nu pătrunsesem atât de rapid sensul schimbării lui: continuam să zbor, iar în suflet îmi cânta muzica. Dar povestirea se sfârşise; l-am privit.

- E uimitor, a spus el deodată, după ce i-am relatat totul, până la ultimul detaliu, e extrem de ciudat, dragul meu; spui că ai fost acolo de la ora trei la ora patru şi că Tatiana Pavlovna nu era acasă?

- De la ora trei la patru şi jumătate.

- Închipuie-ți, am trecut pe la Tatiana Pavlovna exact la trei şi jumătate, iar ea m-a primit la bucătărie: totdeauna intru la ea pe scara de serviciu.

- Cum, te-a primit la bucătărie? am strigat eu, dându-mă înapoi de uimire.

- Da, şi mi-a spus că nu mă poate primi; am rămas la ea cam două minute, trecusem doar s-o chem la masă.

- Poate că de-abia se-ntorsese de undeva?

- Nu ştiu; dar, ia stai, nu. Era în bluza ei de casă. Era exact ora trei şi jumătate.

- Dar… Tatiana Pavlovna nu ți-a spus că sunt acolo?

- Nu, nu mi-a spus că eşti acolo… Altfel, aş fi ştiut şi nu te-aş fi întrebat de asta.

- Ascultă, asta-i extrem de important…

- Da… depinde cum priveşti lucrurile; dar tu te-ai îngălbenit, dragul meu; dar ce poate fi chiar aşa de important?

- M-au dus ca pe-un copil!

- Pur şi simplu „s-a temut de înflăcărarea ta”, cum s-a şi exprimat despre tine, şi a cerut ajutorul Tatianei Pavlovna.

- Dar, Doamne, ce făcătură! Ascultă, m-a lăsat să-i spun toate acestea în prezența unei terțe persoane, a Tatianei Pavlovna; cred că ea a ascultat tot ce-am spus atunci! Asta… asta este îngrozitor chiar şi să-ți imaginezi!

- *C'est selon*, *mon cher*![97] Şi-apoi, singur ai amintit adineaori de îngăduința cu care trebuie să privim femeia în general; ai şi exclamat: „Trăiască toleranța!”

- De-aş fi fost Othello iar dumneata Jago, n-ai fi putut spune mai bine… Dar glumesc! Aici nu poate fi niciun Othello, pentru că nu există nicio relație de acel fel. Şi cum să nu-ți vină să râzi în hohote? Fie! Cred totuşi că ea mi-e infinit superioară şi nu-mi pierd idealul!… Dacă, din partea ei, asta-i o glumă, o iert. O glumă cu un biet adolescent - fie! Şi nu m-am travestit în nimic, indiferent de cele întâmplate, am fost şi am rămas un student; în sufletul ei, în inima ei asta există şi va exista! De-ajuns! Ascultă, dumneata cum crezi: să mă duc la ea chiar acum să aflu întreg adevărul, sau să nu mă duc?

Am spus „râd în hohote”, dar aveam lacrimi în ochi.

- Ce să zic? Du-te, dragul meu, dacă aşa vrei.

- Parcă mi-am murdărit sufletul că ți-am povestit toate acestea. Nu te supăra, dar, repet, despre femei nu se poate

[97] Asta depinde de împrejurări, dragul meu! (în fr. în orig.)

să-i vorbeşti unei terțe persoane; confidentul nu va înțelege. Chiar de-ar fi un înger, tot nu va înțelege. Dacă respecți femeia, nu-ți lua un confident, dacă te respecți pe tine, nu-ți lua un confident! Acum nu mă respect. La revedere; n-am să mi-o iert…

- Ajunge, dragul meu, exagerezi. Doar singur spui că „n-a fost nimic".

Am ieşit pe chei şi ne-am luat rămas-bun.

- Dar tu n-ai să mă îmbrățişezi niciodată din suflet, ca un fiu pe tatăl său? îmi spuse el cu glasul tremurându-i ciudat.

L-am îmbrățişat din inimă.

- Dragul meu… fii totdeauna aşa de curat la suflet ca acum.

Niciodată în viață nu-l mai îmbrățişasem, niciodată nu mi-aş fi putut imagina că el însuşi va dori s-o fac.

Capitolul VI

I

„Desigur, mă duc!, am hotărât eu grăbindu-mă spre casă. Trebuie să mă duc imediat. Foarte probabil o voi găsi acasă singură; singură sau cu cineva - mi-e totuna: o pot chema. Ea mă va primi; va fi uimită, dar mă va primi. Iar de nu mă primeşte, am să insist să mă primească, voi trimite să i se spună că e o urgență. Se va gândi că e vorba despre ceva legat de document şi mă va primi. Şi voi afla totul despre Tatiana. Şi dacă… şi ce dacă? Dacă nu am dreptate, atunci o merit, iar dacă am dreptate şi ea este vinovată, atunci s-a sfârşit totul! Ce pot pierde eu? Nu pierd nimic. Trebuie să merg! Să merg!”

Şi iată, n-am să uit niciodată şi-mi voi aminti cu mândrie că *nu* m-am dus! Acest lucru nu-l va şti nimeni, va muri odată cu mine, dar e suficient că ştiu eu de el şi că într-un asemenea moment am fost capabil de cea mai nobilă atitudine! „E o ispită, şi am s-o ocolesc, am hotărât eu în final, după ce m-am răzgândit. M-au înspăimântat cu un fapt, dar nu l-am crezut şi nu mi-am pierdut încrederea în puritatea ei! Şi de ce să mă duc, ce să întreb? De ce ar fi trebuit ea să creadă în mine aşa cum cred eu în ea, să creadă în «puritatea» mea, să nu se teamă de «înflăcărarea» mea şi să nu ceară ajutorul Tatianei? Încă nu eram demn de încredere în ochii ei. Fie, să nu ştie că merit, că nu mă las în seama «ispitirilor», că nu cred calomniile lansate pe seama ei: în schimb, eu ştiu şi mă voi respecta pentru asta. Îmi voi respecta sentimentul. O, da, ea a admis să vorbesc în prezența Tatianei, a lăsat-o pe Tatiana, ea ştia că Tatiana se afla acolo şi asculta (pentru că nu putea să nu asculte), ea ştia că aceasta râdea de mine - e îngrozitor, îngrozitor!

Dar… dar dacă acest lucru nu putea fi evitat? Ce putea face ea în situația aceea şi cum s-o învinuiesc pentru asta? Doar am mințit-o şi eu în legătură cu Kraft, doar am înşelat-o şi eu, pentru că nici acest lucru nu putea fi evitat, am mințit şi eu fără voie şi la modul nevinovat. Doamne, Dumnezeule! am exclamat deodată, roşind chinuitor, iar eu, eu însumi ce-am făcut chiar în acest moment: oare n-am târât-o în fața aceleiaşi Tatiane, nu i-am povestit totul lui Versilov? Dar ce tot spun? Aici e o diferență. Aici era vorba numai despre document; în esență i-am relatat lui Versilov numai despre document pentru că nici nu aveam ce altceva să-i spun, şi nici nu s-a putut. Nu l-am prevenit eu însumi şi am strigat că «nu s-a întâmplat nimic»? E un om care înțelege. Hm… Totuşi, ce ură îi poartă în inimă acestei femei, chiar şi acum! Ce dramă trebuie să se fi petrecut atunci între ei şi din ce cauză? Desigur, din cauza orgoliului! *Versilov nu poate fi capabil de niciun sentiment în afara unui orgoliu nemăsurat*!”

Da, acest ultim gând mi se oferea atunci, iar eu nici măcar nu i-am dat importanță. Iată ce idei îmi umblau prin cap rând pe rând, iar eu eram sincer cu mine însumi; nu vicleneam, nu mă înşelam pe mine însumi; şi dacă nu pricepusem ceva în acel moment, asta se întâmpla doar pentru că nu aveam destulă minte, iar nu pentru că eram fățarnic cu mine însumi.

M-am întors acasă extrem de agitat şi, nu ştiu de ce, foarte vesel, deşi încă foarte tulburat. Dar mă temeam să analizez şi încercam din toate puterile să mă desprind de gânduri. M-am dus imediat la proprietăreasă; într-adevăr se certase îngrozitor cu bărbatul ei. Era o femeie tuberculoasă, poate că bună de felul ei, dar, ca toate tuberculoasele, extrem de capricioasă. Am început să-i împac, m-am dus la chiriaş, la prostul grosolan şi ciupit de vărsat, Cerviakov, un

funcționar extrem de orgolios care lucra la o bancă, un om care nu-mi plăcea deloc nici mie, dar cu care mă împăcam totuşi, pentru că aveam plăcerea josnică de a râde împreună cu el de Piotr Ippolitovici. L-am convins repede să nu plece, dar nici el nu era chiar hotărât să se mute. În final, am liniştit-o definitiv pe proprietăresă, ba mai mult de-atât, am reuşit să-i aşez foarte bine perna sub cap.

- Piotr Ippolitovici nu se pricepe niciodată să facă asta, a spus ea cu răutate.

Apoi mi-am făcut de lucru la bucătărie cu compresele ei şi i-am pregătit cu mâna mea două cu totul minunate. Bietul Piotr Ippolitovici mă privea doar şi mă invidia, dar nu l-am lăsat nici măcar să le atingă; am fost răsplătit pur şi simplu cu lacrimile ei de recunoştință. Şi-mi amintesc că deodată toate acestea au început să mă plictisească şi mi-am dat seama că nu din bunătatea sufletului am avut grijă de bolnavă, ci aşa, din cu totul altă cauză.

Îl aşteptam nervos pe Matvei: în seara aceea hotărâsem să-mi încerc norocul pentru ultima dată şi... şi, dincolo de noroc, simțeam o nevoie acută să joc; altfel n-aş mai fi putut suporta. Dacă nu mă duceam nicăieri, probabil că nu m-aş fi putut abține şi m-aş fi dus la ea. Matvei trebuia să apară curând, când uşa se deschise şi intră un oaspete neaşteptat: Daria Onisimovna. M-am încruntat şi trebuie că mi s-a citit uimirea. Ştia unde stau pentru că, odată, trimisă de mama, a trecut pe la mine. I-am spus să ia loc şi am început s-o privesc întrebător. Ea nu spunea nimic, doar mi se uita direct în ochi şi zâmbea timid.

- Ai venit din partea Lizei? m-am gândit eu s-o întreb.

- Nu, am venit aşa.

Am prevenit-o că voi pleca de acasă; mi-a răspuns din nou că a venit „aşa” şi că va pleca şi ea imediat. Nu ştiu de ce, dintr-odată, mi s-a făcut milă de ea. Trebuie să spun că

primise multe dovezi de compasiune din partea noastră a tuturor, îndeosebi din partea mamei şi a Tatianei Pavlovna, dar că, după ce au aranjat-o în casa Stolbeevei, toți ai noştri au cam început s-o uite, în afara Lizei, care o vizita des. Motivul unei asemenea situații era ea însăşi, pentru că avea talentul de a fugi de oameni, cu toată umilința şi zâmbetele ei supuse. Mie personal nu-mi plăceau deloc zâmbetele ei: mi se părea că mereu îşi compune o expresie falsă şi ajunsesem să cred că n-a plâns-o prea mult pe Olea ei. Acum însă, nu ştiu de ce, mi s-a făcut milă de ea.

Şi iată că, fără un cuvânt, s-a aplecat brusc, şi-a plecat ochii şi, întinzându-şi ambele mâini înainte, m-a cuprins de mijloc şi şi-a lăsat fața pe genunchii mei. Mi-a înşfăcat mâna, mă gândeam eu ca s-o sărute, dar şi-a pus-o pe ochi, şi lacrimi fierbinți au început să-i curgă pe dată. Se zguduia toată de hohote de plâns, dar plângea în linişte. Inima mi s-a strâns, deşi mă simțeam un pic supărat. Dar ea mă îmbrățişase cu absolută încredere, fără să se teamă deloc că mă voi supăra, cu toate că înainte de asta îmi zâmbise atât de supusă şi de temătoare. Am început s-o rog să se liniştească.

- Dragul meu, domnul meu, nu ştiu ce să fac cu mine. Cum se lasă întunericul, cum nu mai pot să suport, ceva mă trage pe stradă, în beznă. Şi mă trage mai ales un vis. Un vis născut în mintea mea îmi spune că, de cum ies, am s-o întâlnesc imediat pe stradă. Merg şi parcă o văd. Adică alții merg, iar eu merg în urma lor dinadins şi mă gândesc: n-o fi ea, poate e chiar Olea mea? Şi mă gândesc şi mă tot gândesc. Alerg de nebună şi mă lovesc de oameni până amețesc. Dau peste oameni de parcă aş fi beată, şi unii chiar mă înjură. Dar mi-ascund toată durerea în mine şi nu mă duc la nimeni. Dar şi oriunde m-aş duce, tot rău mi-ar fi. Treceam adineaori pe lângă casa dumitale şi mi-am spus:

„Să trec pe la el; e cel mai bun şi a fost acolo atunci”. Dragul meu, domnul meu, iartă-mă pe mine cea fără de folos; o să mă duc acum, da, mă duc…

S-a ridicat brusc, gata să plece. Chiar atunci a venit Matvei; am urcat-o în sanie lângă mine şi, în drum, am lăsat-o acasă la ea, la Stolbeeva.

II

În ultimul timp mă duceam la ruletă la Zerşcikov. Până atunci, fusesem în vreo trei case, mereu cu prinţul care mă şi „introdusese” în locurile respective. Într-una din aceste case se juca mai ales bacara pe sume foarte mari. Dar nu-mi plăcea acolo: vedeam că acolo trebuie să ai bani, nu glumă şi, în afară de asta, veneau prea mulţi destrăbălaţi şi tineri din înalta societate, cu buzunarele lor doldora. Tocmai asta-i plăcea prinţului; îi plăcea şi să joace, dar şi să intre în vorbă cu aceşti pierde-vară. Am observat că în acele seri, deşi intra odată cu mine, se depărta de mine pe parcurs şi nu mă prezenta nici unuia „dintre ai săi”. Arătam ca un intrus, uneori până într-atât, că atrăgeam atenţia asupra mea şi mai mult. La masa de joc s-a-ntâmplat uneori să intru în vorbă cu unul sau altul; dar o dată am încercat să mă salut cu domnul cu care nu doar vorbisem în ajun, în aceeaşi încăpere, dar şi râsesem pe când stăteam alături, şi ce credeţi? Nu m-a recunoscut. Ba mai rău: m-a privit cu uimire exgerată şi a trecut mai departe zâmbind. Aşa că am renunţat să merg acolo şi m-am învăţat să merg într-o cloacă, căci altfel nu-i pot spune. Era o ruletă destul de neînsemnată, ţinută de o codoaşă, care însă nu apărea în sală. Era groznic de libertin acolo şi, deşi veneau şi ofiţeri, şi negustori bogaţi, totul era dubios, lucru care, totuşi, îi atrăgea pe mulţi. În afară de aceasta, acolo am avut noroc adesea. Dar am renunţat şi la acest loc după o istorie mizerabilă, care s-a iscat odată în toiul jocului şi s-a sfârşit cu o bătaie între doi jucători. Aşa că am început să merg la Zerşcikov, la care m-a introdus tot prinţul. Acest Zerşcikov era căpitan în retragere, iar tonul la seratele lui era foarte cuviincios, milităros, enervant de chiţibuşar în respectarea formalităţilor privind onoarea, sec şi la obiect. Acolo, de

exemplu, nu veneau glumeți şi mari aventurieri. În afară de asta, cu jocul nu era de glumit. Se juca şi bacara, şi la ruletă. Până în seara aceea de 15 noiembrie fusesem acolo doar de vreo două ori şi Zerşcikov se pare că mă ştia deja după figură; însă cunoscuți nu aveam încă. Ca un făcut, în acea seară, spre miezul nopții, au apărut acolo prințul şi Darzan, care veneau de la localul unde jucau acei pierde-vară din înalta societate şi la care eu renunțasem: astfel, în seara respectivă, eram un necunoscut într-o lume străină.

Dacă aş avea un cititor care să fi citit tot ce am scris despre aventurile mele, fără îndoială, n-aş avea de ce să-i explic că în mod clar nu sunt făcut pentru nicio societate. În primul rând, nu ştiu deloc să mă port în societate. Când intru undeva unde este multă lume, am totdeauna senzația că toate privirile mă fixează pe mine. Încep să mă simt apăsat, apăsat fizic chiar şi în locuri cum ar fi teatrul, nu mai spun cum mă simt în casele particulare. La toate aceste rulete şi adunări, categoric, nu ştiu să păstrez o anume ținută: ba stau jos şi îmi reproşez o moliciune şi o politețe exagerate, ba mă ridic brusc în picioare şi comit o gafă oarecare. Şi, totuşi, câți nemernici ştiu să se poarte şi să-şi ia o ținută uimitoare! Uite asta mă înfuria cel mai tare, aşa că-mi pierdeam calmul tot mai mult. O spun direct: nu doar acum, dar chiar şi la acea vreme toată acea societate, ba chiar şi câştigul, dacă e să spun tot, îmi deveniseră de nesuferit şi mă torturau. Categoric, mă torturau. Desigur, trăiam o plăcere nemaipomenită, dar această plăcere trecea prin tortură; toate acestea, adică oameni, joc şi mai ales eu însumi alături de ele, îmi păreau îngrozitor de murdare. „Imediat ce câştig, las în urmă totul!” îmi spuneam de fiecare dată când plecam acasă în zorii zilei, după jocul de noapte. Aveam totuşi un avantaj în toată povestea: nu

iubeam deloc banii. Adică n-am să repet aici tristul argument obişnuit în astfel de explicații că am jucat, chipurile, pentru joc, de dragul senzațiilor, pentru plăcerea riscului, a provocării etc. şi, în niciun caz, pentru câştig. Aveam nevoie acută de bani şi, deşi nu era calea mea, nu era ideea mea, într-un fel sau altul am hotărât să încerc aşa, ca experiment, şi această cale. Un gând obsedant mă scotea din făgaş: „Doar ai stabilit că poți deveni milionar numai cu un caracter puternic, doar ai dat probe de caracter; atunci demonstrează şi aici că ai caracter: nu cumva pentru ruletă e nevoie de mai mult caracter decât pentru ideea ta?" - iată ce-mi tot spuneam. Şi cum până în prezent am convingerea că în jocul de cărți, rămânând liniştit şi păstrând întreaga putere a minții şi a judecății, nu se poate să nu învingi grosolănia întâmplării oarbe şi să nu câştigi; ar fi trebuit să mă simt din ce în ce mai iritat, văzând că nu-mi stăpânesc caracterul niciun minut şi că mă ambalez ca un băiețandru ce sunt. „Eu, care am putut să suport foamea, să nu mă pot abține în fața unei asemenea prostii!" - iată ce gând mă tot provoca. În plus, conştiința că, oricât de caraghios şi de mărunt aş părea, în mine zace acea comoară de forță care, cândva, îi va face să-şi schimbe impresia despre mine, această conştiință din anii copilăriei mele umilite îmi era pe atunci singurul izvor al vieții, lumina şi demnitatea mea, arma şi consolarea mea, altfel poate că m-aş fi sinucis încă din copilărie. Tocmai de aceea, cum aş fi putut să nu fiu supărat pe mine, văzând în ce ființă jalnică mă transform la masa de joc? Iată de ce nu mă puteam lăsa de joc: acum văd clar lucrurile astea. În afară acestui motiv esențial, suferea şi meschinul meu amor propriu: pierderea la joc mă cobora în fața prințului, în fața lui Versilov, deşi el hotărâse să nu spună nimic; mă cobora în fața tuturor, chiar şi în fața Tatianei, aşa mi se părea mie, aşa simțeam.

În sfârşit, mai fac o mărturisire: încă de pe atunci mă pervertisem; mi-era greu să renunț la un prânz de şapte feluri în restaurant, la Matvei, la magazinul englezesc, la părerile parfumierului meu, la orice. Eram conştient de asta şi pe atunci, dar închideam ochii; abia acum, când scriu, roşesc.

III

Cum venisem singur şi mă trezisem între mulțime de necunoscuți, m-am postat la un colț de masă şi am început să pun sume mici; am stat aşa vreo două ore, fără să mă mişc. Au fost două ore de o groaznică amestecătură - nici albă, nici neagră. Am ratat şanse extraordinare şi am încercat să nu mă enervez, să iau totul cu calm şi cu încredere. La sfârşitul celor două ore nici nu pierdusen, dar nici nu câştigasem: din trei sute de ruble am pierdut vreo zececincisprezece ruble. Rezultatul mizerabil m-a înfuriat, iar pe deasupra a avut loc şi o întâmplare extrem de neplăcută. Ştiam că la ruletele astea apar câteodată şi hoți, adică nu din cei de pe stradă, ci dintre jucătorii cunoscuți. Eu, de exemplu, sunt convins că Aferdov, un jucător cunoscut, este hoț; astăzi îşi face apariția cu fast prin oraş; nu demult l-am văzut în trăsura lui trasă de doi ponei, dar este un hoț şi pe mine m-a furat. Dar despre această istorie, mai târziu; în acea seară a fost doar un preludiu: am stat la colț de masă în tot răstimpul de două ore, iar lângă mine, în stânga, se tot aşeza un fante mărunt, cred că jidan; făcea parte din nu ştiu ce redacție, scria câte ceva şi publica. Chiar în ultimul moment, pe neaşteptate, am câştigat douăzeci de ruble. În fața mea se aflau două cupoane roşii când, deodată, văd cum acest jidănaş întinde mâna şi foarte liniştit trage spre el un cupon de-al meu. Am încercat să-l opresc, dar el, cu cel mai obraznic chip şi fără să ridice vocea, îmi spune că a mizat şi a câştigat; nici măcar n-a vrut să continue discuția, ci mi-a întors spatele. Ca un făcut, în acel moment eram în cea mai stupidă stare de spirit: îmi venise o idee măreață; scârbit, m-am ridicat repede şi m-am depărtat, renunțând la protest şi lăsându-l să se bucure de cuponul roşu. Era şi greu să rezolvi o aşa istorie cu un hoț

neruşinat, pentru că deja ratasem ocazia; jocul mergea înainte. Şi iată, aceasta a fost greşeala mea uriaşă care a hotărât ceea ce a urmat: vreo trei-patru jucători de lângă noi observaseră confruntarea noastră şi, văzând că eu am cedat atât de uşor, probabil că m-au luat şi pe mine drept hoț. Era ora douăsprezece fix; am trecut în cealaltă cameră, mă gândeam, îmi făceam un alt plan şi, întorcându-mă, mi-am schimbat la crupier cupoanele pe jumătăți de imperiali[98]. Aveam cam patruzeci de bucăți. I-am împărțit în zece părți şi am hotărât să pun pe zero zece mize una după alta, fiecare de câte patru imperiali. „De câştig - voi fi fericit, dacă pierd - cu atât mai bine; n-am să mai joc niciodată". Trebuie să vă spun că în cele două ore zero nu ieşise niciodată, aşa că nimeni nu mai punea pe el.

Am pus fără să mă aşez, într-o mutenie mohorâtă şi strângând din dinți. La a treia tură, Zerşcikov a anunțat tare că a câştigat zero care nu ieşise deloc în ziua aceea. Mi-au numărat o sută patruzeci de jumătăți de imperiali în aur. Mai aveam şapte mize şi am continuat să joc, deşi totul în jurul meu începuse să se învârtă şi să danseze.

- Vino aici! i-am strigat eu peste masă unui jucător cu care stătusem alături mai devreme, un mustăcios cărunt cu o față purpurie şi în frac care, de câteva ore, cu răbdare nespusă, juca în mize mici şi pierdea tur după tur. Vino aici! Aici e norocul!

- Pe mine m-ai chemat? replică mustăciosul de la capătul mesei, cu o uimire plină de amenințare.

- Da, pe dumneata! Acolo o să pierzi până la ultimul sfanț!

- Nu-i treaba dumitale şi te rog să nu mă deranjezi!

---

[98] Imperial, veche monedă rusească avînd valoarea a zece ruble în aur; după 1897, valoarea ei era de cincisprezece ruble.

Dar nu mă mai puteam stăpâni. În fața mea stătea un ofițer bătrân. Privind miza mea, mormăi către vecinul său:

- Ciudat: zero. Nu, n-am jucat niciodată pe zero.

- Îndrăzneşte, colonele! am strigat eu, punând o nouă miză.

- Te rog să mă laşi şi pe mine în pace, n-am cerut sfatul dumitale, mi-a tăiat-o el dur. Strigi prea mult pe-aici.

- Ti-am dat un sfat bun; punem pariu că imediat va ieşi tot zero? Pe zece monede, vrei?

Şi am pus deoparte zece jumătăți de imperiali.

- Zece de aur, pariu? Accept, a spus el sever şi sec. Pariez cu dumneata că nu iese zero.

- Sunt zece ludovici de aur, colonele.

- Care zece ludovici de aur?

- Zece jumătăți de imperiali de aur, colonele; în limbaj înalt, ludovici de aur.

- Aşa şi spune, jumătăți de imperiali, şi nu glumi cu mine.

Desigur, nu credeam că voi câştiga pariul: erau treizeci şi şase de şanse contra una că zero nu va ieşi; dar am propus pariul, în primul rând pentru a forța lucrurile, în al doilea rând pentru că voiam să atrag atenția tuturor. Văzusem prea bine că, nu ştiu de ce, nimeni nu mă place aici şi că mi se arată asta cu deosebită satisfacție. Ruleta se învârtea - şi mare a fost mirarea generală când deodată a ieşit din nou zero! S-a auzit chiar un strigăt unanim. În acel moment gloria câştigului mi-a luat mințile complet. Mi-au numărat iarăşi o sută patruzeci de jumătăți de imperiali. Zerşcikov m-a întrebat dacă nu vreau să primesc o parte din ei în bonuri, dar am mugit ceva spre el pentru că, la propriu, nu mă mai puteam exprima calm şi cu judecată. Capul mi se învârtea şi picioarele mă lăsau. Am simțit deodată că imediat voi merge la un risc mare; în afară de asta, mai

voiam să fac ceva, să propun încă un pariu. Maşinal, mi-am răsturnat în palmă grămada de aur şi de bancnote, dar nu mă puteam aduna să număr totul. În acel moment, i-am văzut în spatele meu pe prinț şi pe Darzan: tocmai se întorceau de la jocul lor unde, cum am aflat mai târziu, pierduseră absolut tot.

- A, Darzan, am strigat eu, aici este norocul! Joacă pe zero!

- Am pierdut tot, n-am bani, a răspuns el sec.

Prințul părea că nu m-a observat şi că nu m-a recunoscut.

- Poftim bani! am strigat eu, arătând grămada mea de aur, cât îți trebuie?

- La naiba! strigă Darzan roşindu-se tot, mi se pare că nu ți-am cerut dumitale bani.

- Sunteți chemat, mă trase de mânecă Zerşcikov.

Colonelul mă strigase de câteva ori şi aproape că mă înjurase, odată ce pierduse în fața mea pariul de zece jumătăți de imperiali.

- Poftim banii! mi-a strigat el roşu de mânie. Nu sunt obligat să te aştept pe dumneata; altfel, după asta o să spui că nu ți i-am dat. Numără-i.

- Te cred, te cred, colonele, cred fără să-i număr. Doar că te rog să nu mai strigi aşa la mine şi să nu te superi, şi am luat în mână grămada lui de aur.

- Dragă domnule, te rog să te duci cu entuziasmele dumitale în altă parte, nu la mine! începu să strige strident colonelul. Doar n-am păscut porcii împreună!

- E ciudat să le dai voie unora ca ăştia să joace! Cine-i ăsta? Un puştan, acolo! se auzeau exclamații spuse cu jumătate de glas.

Dar eu nu auzeam, am pus la întâmplare, însă nu pe zero. Pusesem un pachet întreg pe optsprezece.

- Să mergem, Darzan, se auzi din spate vocea prințului.

- Acasă? m-am întors eu spre ei. Aşteptați-mă, mergem împreună, am terminat.

Câştigasem din nou; era un câştig mare.

- Basta! am strigat eu şi, cu mâinile tremurânde, am început să greblez şi să pun aurul în buzunare, fără să număr şi lăsând la urmă grămezile de bancnote pe care intenționam să le plasez într-un buzunar lateral. Deodată, o mână grăsulie cu inelul lui Aferdov care stătea în dreapta mea şi care jucase şi el pe mize mari, se aşeză pe trei bancnote de-ale mele şi le acoperi cu palma.

- Permite-mi, astea nu sunt ale dumitale, a spus el sever, pronunțând apăsat fiecare cuvânt, dar cu o voce calmă.

Acesta a fost preludiul a ceea ce, peste câteva zile, urma să aibă consecințe teribile. Astăzi mă jur pe cinstea mea că acele trei sute de ruble erau ale mele dar, din nefericire, cu toate că şi atunci eram convins că sunt ai mei, aveam totuşi dubii în proporție de zece la sută, iar pentru un om cinstit în asta constă totul; iar eu sunt un om cinstit. Important este că pe atunci nu ştiam că Aferdov este un hoț; pe atunci nu-i ştiam nici măcar numele de familie, aşa că, în momentul acela puteam crede că greşesc şi că acele trei sute de ruble nu se aflau printre cele pe care mi le număraseră mai devreme. În tot acel timp nu-mi numărasem banii din grămadă, ci-i trăgeam doar cu degetele, iar în fața lui Aferdov erau tot timpul bani, din întâmplare chiar lângă ai mei; dar ai lui stăteau în ordine şi numărați. În sfârşit, Aferdov era cunoscut acolo, era considerat un om bogat, despre care se vorbea cu respect: toate acestea m-au influențat şi pe mine, aşa că din nou n-am protestat. O greşeală îngrozitoare! Porcăria cea mai mare era că eu eram în al nouălea cer.

- Îmi pare nespus de rău că nu-mi amintesc exact; dar cred că biletele sunt ale mele, am spus eu cu buzele tremurând de indignare.

Aceste cuvinte au produs imediat rumoare.

- Ca să afirmi asemenea lucruri, trebuie să-ți aminteşti *exact*, iar dumneata ai declarat că *nu*-ți aminteşti exact, a replicat insuportabil de sus Aferdov.

- Dar cine este? Cum i se permite asta? au răsunat câteva voci.

- Nu o face pentru prima dată; adineaori a ieşit aceeaşi istorie cu un bilet de zece ruble, cu Rechberg, se auzi de alături o voce ticăloasă.

- Ei, destul, destul! am exclamat eu, nu mai protestez, luați-i! Prințe... Dar unde sunt prințul şi Darzan? Au plecat? Domnilor, n-ați văzut încotro s-au dus prințul şi Darzan?

Şi, înşfăcându-mi în final toți banii, cu banii pe care nu reuşisem să-i bag în buzunar în mână, m-am năpustit să-i ajung pe prinț şi pe Darzan. Cred că cititorul vede că nu mă cruț şi că mi-l amintesc pe cel care eram atunci până la ultimul detaliu, ca să se înțeleagă ce-a putut ieşi apoi.

Prințul şi Darzan coborâseră deja scara, nedând nicio atenție chemării şi strigătelor mele. Îi ajunsesem, dar m-am oprit un minut în fața portarului şi i-am pus în mână trei jumătăți de imperiali, dracu' ştie de ce; el s-a uitat la mine nedumerit şi nici nu mi-a mulțumit. Dar mi-era totuna, iar dacă ar fi fost acolo şi Matvei, sigur i-aş fi turnat în palmă o grămadă de aur; chiar voiam să fac asta însă, ieşind pe verandă, mi-am amintit brusc că îl trimisesem acasă mai devreme. În acel moment sania prințului a fost trasă la scară şi el s-a urcat în ea.

- Merg cu dumneata, prințe, merg la dumneata! am strigat eu, trăgând de învelitoare şi dând-o la o parte ca să

mă aşez în sanie; dar, deodată, pe lângă mine a sărit în sanie Darzan şi vizitiul, smulgând din mâna mea învelitoarea, o trase peste domni.

- La dracu'! am strigat eu nervos la culme. Reieşea că eu, ca un lacheu, ridicasem învelitoarea pentru Darzan.

- Acasă! a strigat prințul.

- Stai! am urlat eu, prinzându-mă de sanie, dar calul o pornise şi m-am prăbuşit în zăpadă. Mi s-a părut chiar că au început să râdă. Sărind în picioare, într-o secundă am prins un vizitiu care întorcea şi am zburat spre prinț, îndemnând tot timpul gloaba.

IV

Parcă înadins, gloaba s-a târât nefiresc de încet, deşi am promis o rublă întreagă. Vizitiul biciuia continuu calul şi, desigur, l-a biciuit cât pentru o rublă. Inima mi se strângea; am început să vorbesc ceva cu vizitiul, dar nu reuşeam să articulez cuvinte inteligibile, bălmăjeam nu ştiu ce prostii. În starea asta am intrat în fugă la prinț. El abia se întorsese; îl dusese pe Darzan acasă şi acum era singur. Palid şi prost dispus, păşea prin cabinet. Spun încă o dată: pierduse foarte mult. S-a uitat la mine nedumerit şi absent.

- Din nou dumneata! a spus el, întunecându-se la față.

- Am venit să încheiem socotelile, domnule! am spus eu gâfâind. Cum de-ai îndrăznit să te porți aşa cu mine?

Mă privi întrebător.

- Dacă te duceai cu Darzan, nu trebuia decât să-mi spui, dar ai pornit calul şi eu…

- Ah, da, se pare că ai căzut în zăpadă, îmi râse el în față.

- La asta se răspunde cu o provocare la duel, de aceea, mai întâi, să ne facem socotelile…

Şi, cu o mână tremurătoare, am început să scot banii şi să-i pun pe canapea, pe măsuța de marmură şi chiar într-o carte deschisă; îi puneam în pachete, în grămăjoare, în fişicuri. Câteva monede se rostogoliră pe covor.

- Ah, da, mi se pare că ai câştigat? Se şi vede după tonul dumitale.

Niciodată nu mai vorbise cu mine cu atâta îndrăzneală. Eram foarte palid.

- Sunt aici… nu ştiu câți. Trebuie să-i număr. Îți datorez cam trei mii… sau cât?… Mai mult sau mai puțin?

- Mi se pare că nu te oblig să-mi plăteşti datoria.

- Nu, eu vreau să plătesc, iar dumneata trebuie să ştii de ce. Ştiu că în acest pachet de hârtii sunt o mie de ruble, iată!

Şi, cu mâini tremurânde, am început să număr, dar am renunțat. Oricum, ştiu că sunt o mie. Deci, iau această mie pentru mine şi restul, toate grămezile astea, ia-le dumneata în contul datoriei, al unei părți din datorie. Cred că aici sunt până în două mii sau poate chiar mai mult!

- Şi, totuşi, o mie o opreşti pentru dumneata? rânji prințul.

- Ai nevoie de ei? În acest caz… voiam… mă gândeam că nu vei vrea… dar dacă trebuie, poftim…

- Nu, nu-mi trebuie, se-ntoarse plin de dispreț prințul şi o porni din nou prin cameră. La naiba, de ce te-ai gândit să mi-i dai înapoi? se-ntoarse el brusc spre mine cu o expresie foarte provocatoare pe chip.

- Ți-i dau înapoi pentru a-ți cere socoteală! am zbierat, la rându-mi.

- Cară-te de aici cu veşnicele-ți cuvinte şi gesturi! bătu el din picior în fața mea, ca ieşit din minți. Am vrut de mult să vă gonesc pe amândoi, pe dumneata şi pe Versilov al dumitale.

- Ai înnebunit! am strigat eu.

Chiar părea să fie aşa.

- M-ați chinuit amândoi cu frazele voastre sforăitoare, tot cu fraze, fraze, fraze! Despre onoare, de exemplu! Pfui! Voiam de mult s-o rup… Mă bucur, sunt foarte bucuros c-a venit clipa. Mă consideram legat şi roşeam că eram nevoit să vă primesc… pe amândoi! Iar acum nu mă mai consider legat prin nimic, prin nimic, să ştii! Versilov al dumitale m-a asmuțit s-o atac pe Ahmakova şi s-o fac de ruşine… Să nu îndrăzneşti să-mi vorbeşti de cinste după toate astea! Sunteți oameni fără cinste… amândoi, amândoi; şi dumitale ți-a fost cumva ruşine să iei bani de la mine?

Mi s-a făcut negru în fața ochilor

- Am luat de la dumneata ca prieten, am spus eu cu voce

pierită, chiar dumneata te-ai oferit, iar eu am crezut în atitudinea…

- Nu-ți sunt prieten! Ți-am dat, dar nu pentru asta, şi dumneata ştii de ce.

- În contul banilor lui Versilov; am greşit, desigur, dar eu…

- Nu puteai lua în contul lui Versilov fără consimțământul lui, iar eu nu-ți puteam da nimic fără aprobarea lui… Ți-am dat din banii mei; şi ai ştiut; ai ştiut şi ai luat, iar eu am tolerat această odioasă comedie în propria casă!

- Ce-am ştiut? Ce comedie? De ce mi-ai dat bani?

- *Pour vos beaux yeux*, *mon cousin*![99] îmi râse el în obraz.

- La naiba! am urlat eu, ia tot, ia şi mia asta! Acum suntem chit, şi mâine…

Şi am aruncat în el cu pachetul nedesfăcut de bani pe care îi păstrasem pentru întreținerea mea. Pachetul l-a nimerit în jiletcă şi apoi a căzut la pământ. El a venit glonț spre de mine, din trei paşi mari.

- Îndrăzneşti să spui, şuieră el apăsat, silabisind aproape, că luând bani de la mine toată săptămâna asta n-ai ştiut că sora dumitale e gravidă cu mine?

- Cum? Ce face! am strigat eu, şi brusc picioarele mi s-au tăiat şi am căzut pe canapea fără putere.

Mi-a spus apoi că mă făcusem alb ca varul. Mintea mea o luse razna. Îmi amintesc că ne uitam în tăcere unul la altul. Pe fața lui trecu o umbră de spaimă: se plecă deodată, mă luă de umeri şi începu să mă susțină. Îmi amintesc bine zâmbetul lui fix; erau în el neîncredere şi uimire. Da, nu se aşteptase deloc la acest efect al cuvintelor sale, pentru că

[99] Pentru ochii tăi frumoşi, vere! (în fr. în orig.)

era convins de vinovăţia mea.

S-a sfârşit cu un leşin, care a durat doar un minut; mi-am revenit, m-am ridicat în picioare, l-am privit şi am înţeles - tot adevărul s-a arătat atunci minţii mele care dormea de-atâta timp! Dacă mi s-ar fi spus mai devreme şi aş fi fost întrebat: „Ce-ai fi făcut cu el în acea clipă?”, aş fi răspuns, probabil, că l-aş fi făcut bucăţi. Dar s-a întâmplat altceva, şi nu după voia mea: brusc, mi-am acoperit faţa cu amândouă mâinile şi am început să plâng amar, cu sughiţuri. Asta s-a-ntâmplat! În tânărul bărbat s-a arătat deodată un copilaş. Copilaşul trăia încă într-o jumătate din fiinţa mea. Am căzut pe canapea şi am început să strig printre lacrimi:

- Liza! Liza! Biata, nefericita de ea!

Atunci prinţul m-a crezut într-adevăr.

- Doamne, cât de vinovat sunt în faţa dumitale! a spus el cu durere adâncă. O, ce urât am gândit despre dumneata, cu firea mea bănuitoare… Iartă-mă, Arkadi Makarovici!

Am sărit pe dată în picioare, am vrut să-i spun ceva, m-am postat în faţa lui şi, fără să pot scoate niciun sunet, am ieşit în fugă din cameră şi din casă. Am ajuns la mine pe jos şi de-abia mi-amintesc cum. M-am aruncat pe pat cu faţa în pernă şi, pe întuneric, m-am gândit, m-am tot gândit. În asemenea momente, gândurile nu se leagă logic şi cu rost. Mintea şi imaginaţia mea păreau să-şi fi pierdut firul şi, îmi aduc aminte, am început chiar să visez la ceva fără nicio legătură şi Dumnezeu ştie la câte altele. Dar durerea şi nenorocirea au revenit dintr-odată cu groază şi cu tristeţe, mi-am frânt din nou mâinile şi am strigat: „Liza, Liza!”, după care am început din nou să plâng. Nu-mi amintesc cum am adormit, dar am dormit adânc şi dulce.

Capitolul VII

I

M-am trezit dimineață pe la ora opt, mi-am încuiat repede camera, m-am aşezat la fereastră şi am început să mă gândesc. Am stat aşa până la zece. Servitoarea a bătut de două ori în uşa mea, dar am gonit-o. În sfârşit, pe la ora unsprezece s-au auzit din nou bătăi în uşă. Mă pregăteam să refuz din nou, dar era Liza. Odată cu ea a intrat şi servitoarea care mi-a adus cafeaua şi a început să facă foc în sobă. N-o puteam goni pe servitoare şi, tot timpul cât Fiokla a pus lemne şi a ațâțat focul, m-am plimbat cu paşi mari prin camera mea micuță, fără să vorbesc şi chiar străduindu-mă să nu privesc spre Liza. Servitoarea trebăluia extrem de încet, şi asta înadins, aşa cum fac toate servitoarele în astfel de situații, când văd că-i împiedică pe stăpâni să vorbească. Liza s-a aşezat pe scaunul de lângă fereastră şi mă urmărea din ochi.

- Ți se răceşte cafeaua, a spus ea deodată.

Am privit-o; niciun pic de jenă, o linişte deplină, iar pe buze are chiar un zâmbet.

„Asta-i femeia!”, am gândit şi am dat din umeri. În sfârşit, servitoarea a aprins focul în sobă şi a început să facă ordine, dar am alungat-o nervos şi am încuiat uşa.

- Spune-mi, de ce ai încuiat uşa din nou? m-a întrebat Liza.

M-am postat în fața ei:

- Liza, nici nu mi-a trecut prin gând că mă vei înşela aşa! am exclamat eu, fără să mă fi gândit că aşa voi începe.

De data asta n-am mai plâns, dar un sentiment de răutate mi-a înțepat inima brusc, lucru la care nu mă aşteptam. Liza s-a înroşit, dar n-a spus nimic, continuând

să mă privească drept în ochi.

- Dar stai, Liza, ia stai, o, ce prost am fost! Dar chiar am fost prost? Toate aluziile s-au adunat la un loc abia ieri, însă până atunci de unde puteam eu să ştiu? Din faptul că mergeai la Stolbeeva şi la această… Daria Onisimovna? Dar eu mă uitam la tine ca la un soare, Liza, cum mi-ar fi putut trece aşa ceva prin cap? Îți aminteşti cum te-am întâlnit, acum două luni, în casa *lui* şi cum am umblat amândoi atunci prin soare şi ne-am bucurat… atunci deja se întâmplase? Da?

Ea aprobă din cap.

- Deci atunci m-ai înşelat! Cauza nu este prostia mea, Liza, ci mai curând egoismul meu, egoismul inimii mele şi… şi, cred, încrederea în sfințenie. O, întotdeauna am fost convins că toți îmi sunteți infinit superiori şi uite! În sfârşit, nici măcar ieri n-am putut să-mi imaginez, cu toate semnele… Dar nu asta mă preocupa pe mine ieri!

Aici mi-am amintit de Katerina Nikolaievna şi, din nou, ceva mi-a înțepat inima chinuitor şi m-am înroşit tot. Cum era firesc, în acel moment nu puteam fi bun.

- Dar de ce te justifici? Tu, Arkadi, după câte se vede, te grăbeşti să te justifici, dar de ce? întrebă Liza încet şi timid, dar cu o voce fermă şi plină de convingere.

- Cum de ce? Eu ce fac acum? Gândeşte-te măcar la întrebarea asta! Iar tu spui: „De ce?”. Nu ştiu ce să fac! Nu ştiu ce fac frații în astfel de situații… Ştiu că unii îi obligă să se însoare cu pistolul în mână… O să procedez cum trebuie să facă un om cinstit! Dar nu ştiu cum trebuie să procedeze un om cinstit!… De ce? Pentru că noi nu suntem nobili, iar el este prinț şi-şi face o carieră; pe noi, nişte oameni cinstiți, nici nu va sta să ne-asculte. Nici măcar nu suntem frate şi soră, suntem nişte bastarzi fără nume, copiii unei slugi; iar prinții se căsătoresc oare cu slugile? O, mizerie! Şi, după

toate astea, stai şi mă priveşti cu uimire.

- Te cred că ți-e greu, s-a înroşit din nou Liza, dar te grăbeşti prea tare şi te chinui pe tine însuți.

- Mă grăbesc? Poate crezi că n-am întârziat destul! Ție, ție, Liza, să-ți vorbesc astfel? m-am lăsat eu cuprins în final de indignare deplină. Dar ce ruşine am înghițit, şi cum trebuie să mă mai dispreţuiască prinţul! O, acum mi-e totul clar şi am tabloul întreg în fața ochilor: el şi-a imaginat că mi-am dat seama de mult de legătura lui cu tine şi că nu spun nimic, ba chiar îmi iau nasul la purtare şi mă laud cu „cinstea” asta - uite ce-a putut gândi el despre mine! Că pentru soră, pentru ruşinea ei iau bani! Uite ce i-a făcut greață să vadă, şi îi dau perfectă dreptate; să vezi şi să primeşti la tine zilnic un ticălos, pentru că este fratele ei, ba încă mai şi vorbeşte de cinste... Ăsta-i un lucru care-ar putea usca o inimă, chiar o inimă ca a lui! Iar tu ai admis toate astea, nu m-ai prevenit! Mă dispreţuia atât de mult, încât i-a vorbit despre mine lui Stebelkov, şi cu gura lui mi-a spus ieri că a vrut să ne gonească pe mine şi pe Versilov. Iar Stebelkov! „Iar Anna Andreievna îți este soră, tot ca Lizaveta Makarovna!”, ba încă mi-a strigat din urmă: „Banii mei sunt mai buni!” Iar eu, eu m-am tolănit obraznic pe canapelele *lui şi* am intrat în relație ca un egal cu cunoscuții lui, lua-i-ar naiba! Iar tu ai admis toate acestea! Ba chiar şi Darzan ştie acum, judecând după tonul lui de ieri seară... Toți, toți ştiu în afară de mine!

- Nimeni nu ştie nimic, el n-a spus nimănui dintre cunoscuți şi nici *n-a putut* spune, m-a întrerupt Liza, iar despre acest Stebelkov ştiu doar că îl chinuie pe prinţ şi că a putut doar ghici... Iar despre tine i-am vorbit de câteva ori şi el m-a crezut că nu ştii nimic, aşa că nu ştiu de ce şi cum de s-a întâmplat asta ieri.

- O, în orice caz, ieri mi-am achitat datoriile, măcar am

scăpat de asta! Liza, mama ştie? Şi cum să nu ştie; ieri, chiar ieri s-a ridicat impotriva mea!... Ah, Liza! Nu cumva consideri că ai dreptate în totul şi nu te învinuieşti niciun pic pe tine? Nu ştiu cum se judecă asemenea lucruri acum şi ce gânduri ai, adică în legătură mine, fratele tău, cu mama, cu tata… Versilov ştie?

- Mama nu i-a spus nimic; iar el nu întreabă; probabil nu vrea să întrebe.

- Ştie, dar nu vrea să ştie, aşa e, aşa face el! Ei, n-ai decât să-ți râzi de frate, un frate prost, când vorbeşte despre pistoale, dar mama, mama? Oare nu te-ai gândit, Liza, că pentru mama asta este un reproş? M-am chinuit toată noaptea la gândul acesta; acum primul gând al mamei va fi: „S-a întâmplat pentru că şi eu am fost vinovată, iar cum e mama, aşa e şi fiica!"

- O, cu câtă răutate şi duritate ai spus-o! a strigat Liza şi i-au țâşnit lacrimi din ochi; s-a ridicat şi s-a îndreptat repede spre uşă.

- Stai, stai! am îmbrățişat-o eu şi am aşezat-o la loc, aşezându-mă şi eu fără s-o las din îmbrățişare.

- Am bănuit, pe când veneam la tine, că aşa va fi, că vei vrea neapărat să-mi recunosc vina. Uite, mi-o recunosc. Mai devreme, am tăcut numai din mândrie, dar mai mult decât de mine mi-e milă de tine şi de mama…

Nu şi-a terminat vorba şi a izbucnit în lacrimi.

- Ajunge, Liza, nu trebuie, nu-i nevoie de nimic. Eu nu-ți sunt judecător. Liza, ce face mama? Spune-mi, ea ştie mai dinainte?

- Cred că ştie de mult; dar eu i-am spus de curând... când s-a întâmplat asta, a spus ea încet cu ochii plecați.

- Şi ce zice?

- A spus: „poartă-l!", a răspuns Liza şi mai încet.

- Ah, Liza, da, poartă-l! Să nu faci ceva, Domnul să te

apere!

- N-o să fac, a răspuns ea ferm şi a ridicat iar ochii spre mine. Fii liniştit, adăugă ea, nu e vorba de asta deloc.

- Liza, scumpa mea, ştiu că nu ştiu nimic, dar abia acum am aflat cât de mult țin la tine. Dar nu înțeleg un lucru, Liza: totul mi-e clar, însă nu înțeleg de ce l-ai îndrăgit? Cum ai putut să te îndrăgosteşti de un om ca el? Iată întrebarea!

- Şi cu siguranță şi întrebarea asta te-a chinuit astă-noapte? spuse Liza zâmbind.

- Liza, ştiu că e o întrebare stupidă şi că râzi de mine. Râzi, dar vezi că nu pot să nu fiu mirat: tu şi *el*, doi poli opuşi! El - l-am văzut eu - e morocănos, bănuitor, poate că e foarte bun, fie, dar e înclinat să vadă în toate mai ales răul (la asta, e exact ca mine!). Respectă cu patimă noblețea - asta i-o admit, se vede, dar se pare că numai la modul ideal. E capabil de căință, se ceartă pe sine continuu şi regretă, dar niciodată nu se îndreaptă, aici poate că iar îmi seamănă mie. Are mii de prejudecăți şi idei false, şi niciun gând! Caută fapte de glorie şi adună meschinării. Iartă-mă, Liza, sunt un prost: spunându-ți toate astea, te jignesc şi ştiu asta…

- Portretul ar fi fidel, a zâmbit Liza, dacă n-ai fi prea nedrept cu el din cauza mea, motiv pentru care nimic nu este adevărat. El de la bun început a fost neîncrezător cu tine, iar tu nu l-ai putut vedea în întregime, în timp ce cu mine, încă de la Luga… De la Luga nu m-a văzut decât pe mine. Da, e bănuitor şi bolnăvicios şi fără mine şi-ar ieşi din minți şi, dacă mă va părăsi, va înnebuni sau se va împuşca; se pare că a înțeles şi ştie asta, adăugă Liza ca pentru sine, gânditoare. Aşa este, e slab mereu, dar aceşti oameni slabi sunt capabili câteodată şi de o faptă excepțională, eroică… Ce straniu ai vorbit despre pistol, Arkadi: nu e nevoie deloc

de el aici şi eu ştiu sigur ce va fi. Nu eu stau după el, el fuge după mine. Mama plânge şi spune: „Dacă te măriți cu el, vei fi nefericită, va înceta să te iubească”. Eu nu cred asta: poate voi fi nefericită, dar el nu va înceta să mă iubească. Nu de asta nu am primit cererea lui până acum, ci din alt motiv. De două luni nu i-am dat niciun răspuns, dar astăzi am spus: *da*, mă mărit cu tine. Arkaşa, ştii, ieri (ochii i-au prins a străluci şi m-a prins de gât cu ambele mâini), ieri a venit la Anna Andreievna şi direct, cu toată sinceritatea, i-a spus că nu poate s-o iubească... Da, el a lămurit complet lucrurile şi acest gând acum a dispărut! El n-a fost niciodată părtaş la acest plan, la care a visat prințul Nikolai Ivanovici şi pentru care l-au presat şi călăul de Stebelkov şi încă unul... Pentru asta i-am şi spus astăzi: *da*. Dragul meu Arkadi, prințul te roagă din toată inima să mergi la el, să nu te superi pentru ziua de ieri: astăzi nu se simte prea bine şi stă toată ziua acasă. Să ştii că e chiar bolnav, Arkadi: să nu crezi că e un şiretlic. M-a trimis pe mine special şi m-a rugat să-ți spun că „are nevoie” de tine, că are multe să-ți spună şi că nu-i este la îndemână aici, la tine acasă. Ei, la revedere! Ah, Arkadi, mi-e şi ruşine să spun, dar veneam spre tine şi mă temeam îngrozitor că nu mă mai iubeşti; mi-am tot făcut cruce pe drum. Iar tu eşti atât de bun, de nobil! Am să țin minte asta toată viața! Mă duc la mama. Iar tu iubeşte-l măcar un pic, da?

Am îmbrățişat-o cu tot sufletul şi i-am spus:

- Liza, cred că eşti un om puternic. Da, cred că nu tu alergi după pe el, ci el te urmează pe tine, dar...

- Dar „de ce l-ai îndrăgit - iată întrebarea!”, repetă Liza cuvintele mele, râzând ştrengăreşte şi pronunțând „iată întrebarea!” exact ca mine. Ba chiar, la fel cum fac eu când pronunț aceste cuvinte, a ridicat şi degetul arătător în fața ochilor mei. Ne-am îmbrățişat, dar, după ce a plecat, mi s-a

strâns inima din nou.

II

Notez aici, doar pentru mine: au existat momente, după plecarea Lizei, când roiuri de gânduri dintre cele mai neobişnuite îmi veneau în cap, iar eu eram foarte mulțumit de ele. „Ei, ce tot îmi fac griji, mă gândeam eu, ce mă interesează? La toți se întâmplă la fel, sau aproape la fel. Şi ce dacă s-a întâmplat asta cu Liza? Ce, eu trebuie să salvez «cinstea familiei»?” Notez toate aceste mizerii ca să arăt în ce măsură oscilam încă să disting binele de rău. Mă salva doar sentimentul: ştiam că Liza este nefericită, că mama este nefericită, şi ştiam asta cu sufletul, când mă gândeam la ele, de aceea şi simțeam că toate cele întâmplate trebuie că nu sunt bune.

Acum vă previn că, începând cu această zi şi până la catastrofa bolii mele, întâmplările s-au năpustit în viața mea cu o aşa viteză, încât, rememorându-le acum, sunt uimit eu însumi cum de-am putut să le fac față, cum de nu m-a strivit destinul. Respectivele întâmplări mi-au slăbit gândirea şi chiar simțirea şi, dacă în final, nerezistându-le, aş fi comis o crimă (iar crima mai că nu s-a produs), atunci probabil că jurații m-ar fi achitat. Dar să încerc să vi le redau în ordine strictă, deşi vă previn că era prea puțină ordine în mintea mea atunci. Faptele au năvălit ca o furtună şi gândurile au început să mi se rotească în minte ca frunzele uscate ale toamnei. Pentru că eram făcut numai din gânduri străine, de unde puteam să iau gânduri proprii care erau necesare pentru o soluție personală? Nu aveam pe nimeni, să mă călăuzească.

Am hotărât să merg la prinț seara, ca să vorbim în deplină libertate şi până în seară am rămas acasă. Dar când se înnopta am primit prin poştă o nouă scrisoare de la Stebelkov, care, în trei rânduri, mă ruga insistent şi „din

suflet” să-i fac o vizită a doua zi dimineața, pe la ora unsprezece, pentru „chestiuni arzătoare, vei vedea singur ce fel”. După ce m-am gândit puțin, am hotărât să procedez cum îmi vor dicta împrejurările, pentru că până a doua zi mai era timp.

Erau deja orele opt; aş fi plecat demult, dar îl aşteptam pe Versilov: voiam să-i spun multe, iar inima îmi ardea. Dar Versilov nu venea şi n-a mai venit. Deocamdată nu puteam să mă arăt la mama şi la Liza, şi cred că nici Versilov nu fusese pe-acolo în cursul zilei. Am plecat pe jos şi, pe drum, mi-a venit ideea să-l caut în birtul de ieri, cel de pe chei. Versilov stătea pe locul pe care stătuse în ajun.

- M-am gândit eu că vei veni aici, a spus el zâmbind straniu şi privindu-mă tot atât de straniu. Avea un zâmbet rău pe care de mult nu i-l mai văzusem pe față.

M-am aşezat la măsuță şi i-am povestit totul de la început: despre prinț şi despre Liza, despre scena din ajun de la prinț, după ruletă; n-am uitat nici de câştigul la ruletă. Mă asculta foarte atent şi a întrebat despre hotărârea prințului de a se însura cu Liza.

- *Pauvre enfant*[100], poate că ea n-o să câştige nimic cu asta. Dar, probabil, nu se va ține... deşi el e în stare...

- Spune-mi ca unui prieten: nu-i aşa că ai ştiut, că ai presimțit?

- Dragul meu, ce puteam eu face? Toate astea țin de sentimente şi de conştiință, deşi era vorba de această biată fetiță. Îți repet: am intrat suficient în conştiința altora, mai demult - e cea mai ingrată dintre îndeletniciri! Nu refuz să ajut la necaz cu toate puterile mele şi cât mă pricep. Dar tu, dragul meu, în tot acest timp n-ai bănuit totuşi nimic?

- Dar cum ai putut, am început eu să strig,

---

[100] Bietul copil (în fr. în orig.).

înfierbântându-mă, cum ai putut, bănuind măcar puțin că ştiu de legătura Lizei cu prințul şi văzând că iau bani de la el, cum ai putut să vorbeşti şi să stai cu mine, să-mi întinzi mâna, mie, pe care ar fi trebuit să mă consideri un ticălos, pentru că, jur, ai bănuit desigur că ştiu tot şi iau bani de la prinț pentru sora mea, ştiind tot!

- Totuşi, e o chestiune de conştiință, a râs el. Şi de unde ştii, mai adăugă el clar, cu o expresie misterioasă, de unde ştii că nu m-am temut chiar şi eu că-mi voi pierde idealul, cum s-a-ntâmplat ieri, în altă situație, şi că în locul băiatului meu cinstit şi înflăcărat voi da de un ticălos? Temându-mă, am amânat clipa. Şi de ce nu vezi în mine, în loc de lene şi de viclenie, ceva mai nevinovat, fie şi stupid, dar nu lipsit de noblețe. *Que diable*![101] Se întâmplă prea des să fiu un prost lipsit de noblețe. Ce bucurie aş fi avut eu dacă te-ai fi ales cu asemenea deprinderi? Să-ți fac morală şi să te corectez în astfel de situații e vulgar; ai fi pierdut în fața mea orice valoare, chiar dacă te corectai…

- Dar de Liza îți pare rău, nu-i aşa?

- Foarte rău, dragul meu. De unde ai scos-o că sunt atât de lipsit de sensibilitate? Dimpotrivă, încerc din toate puterile… Ei, dar tu *ce faci*, cum îți merg *ție* treburile?

- Să lăsăm treburile mele; acum nu mai am treburi de-ale mele. Dar de ce te îndoieşti dumneata că el se va însura? A fost ieri la Anna Andreievna şi a renunțat categoric… vreau să zic, la ideea aceea stupidă… care i-a trecut prin cap lui Nikolai Ivanovici, să se căsătorească ei doi. A refuzat categoric.

- Da? Când s-a întâmplat asta? Şi de la cine ai aflat? se interesă el curios.

I-am povestit tot ce ştiam.

---

[101] Ce dracu'! (în fr. în orig.)

- Hm… făcu el gânditor, parcă verificând ceva pentru sine, cred că asta s-a petrecut exact după o oră… înainte de o altă explicație. Hm… ei, da, desigur, o asemenea explicație se prea poate să fi avut loc între ei… deşi eu ştiu, totuşi, că până în prezent acolo n-a fost spus încă totul sau nu s-a făcut nimic nici de o parte, nici de alta… Da, desigur, sunt suficiente două cuvinte pentru a se lămuri. Dar, iată, zâmbi el straniu, pe neaşteptate, te voi uimi imediat cu o veste chiar extraordinară: chiar dacă prințul tău ar fi cerut-o ieri pe Anna Andreievna (ceea ce eu, gândindu-mă la Liza, n-aş fi acceptat niciodată, *entre nous soit dit*[102]), oricum Anna Andreievna l-ar fi refuzat sigur pe loc. Pare-mi-se, ții foarte mult la Anna Andreievna, o respecți şi o prețuieşti? E foarte drăguț din partea ta şi, de aceea, sigur o să te bucuri pentru ea: dragul meu, află că se căsătoreşte şi, judecând după caracterul ei, se va căsători fără să ezite, iar eu - eu îi dau binecuvântarea, se-nțelege.

- Se căsătoreşte? Cu cine? am întrebat eu extrem de mirat.

- Ia ghiceşte. De fapt, nu te mai chinui: cu prințul Nikolai Ivanovici, cu dragul tău bătrânel. Am făcut ochii mari, mari. Probabil clocea de mult acest gând şi, desigur, l-a şlefuit artistic din toate perspectivele, continuă el să vorbească rar şi apăsat. Presupun că asta s-a întâmplat exact la un ceas de la vizita „prințului Serioja”. (Un exemplu de incursiuni de-ale sale nepotrivite!) S-a dus pur şi simplu la Nikolai Ivanovici şi l-a cerut în căsătorie.

- Cum adică „l-a cerut în căsătorie”? Ai vrut să spui că el a cerut-o pe ea.

- Nu, cum ar fi putut? Ea, ea însăşi a făcut-o. Însă el e în plin extaz. Se spune că acum stă şi se miră cum de nu i-a

[102] Fie vorba-ntre noi (în fr. în orig.).

venit lui în cap ideea asta. Am auzit că a şi căzut la pat… tot de-ncântare, fără-ndoială.

- Ştii, vorbeşti atât de zeflemitor… Iar mie aproape că nu-mi vine a crede. Dar cum a putut ea să-l ceară în căsătorie? Ce-a spus?

- Fii sigur, dragul meu, că mă bucur sincer pentru ei, a răspuns el, luând imediat o mină uimitor de serioasă. Desigur, el e bătrân, dar se poate căsători după toate legile şi tradițiile, iar ea - aici e totuşi o chestiune de conştiință, lucru pe care ți l-am tot spus, dragul meu. Pe de altă parte, ea este destul de matură ca să poată judeca şi decide singură. Iar cât priveşte amănuntele şi ce cuvinte a folosit, nu sunt în măsură să-ți spun, dragul meu. E sigur că a ştiut cum s-o facă, şi încă într-un mod la care noi amândoi nici nu ne-am fi putut gândi. Cel mai bine este că din toate acestea n-a izbucnit niciun scandal, totul este *très comme il faut*[103] în ochii lumii. Sigur, e foarte clar că ea şi-a dorit o poziție în societate, şi trebuie să recunoşti că merită. Toată întâmplarea asta se asortează perfect obişnuințelor din înalta societate. Cred că l-a cerut minunat şi elegant. Ea este un tip sever, dragul meu, e fata-călugăriță, cum ai definit-o tu cândva; „o fată liniştită”, cum eu însumi o numesc de mult timp. Dar este aproape ca o pupilă a lui, ştii asta, şi nu o dată a văzut cât de bun este el cu ea. M-a încredințat de ceva vreme că-l „respectă şi-l prețuieşte atât de mult, că-l simpatizează şi-i este aşa milă de el”, ei, şi altele de acelaşi fel, aşa că, în parte, eram cumva pregătit. Mi-a comunicat toate acestea azi-dimineață, din partea ei şi la rugămintea ei, fiul meu şi fratele ei Andrei Andreievici, pe care nu cred că-l cunoşti şi cu care mă văd regulat la o jumătate de an. El îi aprobă pasul cu tot respectul.

---

103 Foarte onorabil (în fr. în orig.).

- Deci asta deja se ştie? Doamne, cât sunt de uluit!

- Nu, încă nu se ştie, va mai dura un timp să se afle, nu ştiu cât… Iar eu în general evit astfel de lucruri. Dar totul e adevărat.

- Dar acum, Katerina Nikolaievna… Cum crezi, Bioring o să înghită hapul?

- Asta n-o mai ştiu… În fond, ce-ar putea să nu-i placă lui aici? Dar crede-mă că Anna Andreievna, şi-n acest sens, s-a dovedit o persoană cu mult tact. Ce zici de Anna Andreievna! Printre altele, s-a informat ieri dimineață dacă „o iubesc sau nu pe doamna văduvă Ahmakova”. Îți aminteşti, ți-am vorbit ieri cu mirare despre asta: nu se putea căsători cu tatăl dacă eu m-aş fi însurat cu fiica. Acum înțelegi?

- Ah, aşa este! am strigat eu. Dar ar fi putut presupune într-adevăr Anna Andreievna că dumneata… ai dori să te căsătoreşti cu Katerina Nikolaievna?

- Se vede că da, dragul meu, dar… dar pare-mi-se că a venit timpul să te duci unde ai pornit-o. Vezi tu, pe mine tot mă mai doare capul. Am să cer să pună *Lucia.* Îmi place solemnitatea plictisului, dar ți-am mai vorbit despre asta… Mă repet impardonabil… Şi totuşi, cred că am să plec de aici. Te iubesc, dragul meu, dar rămâi cu bine; când mă doare capul sau mă supără dinții, vreau să fiu singur.

Pe fața lui apăru o cută de suferință; acum cred că-l durea capul atunci, îndeosebi capul…

- Pe mâine! am spus eu.

- Ce e aceea pe mâine şi oare ce va fi mâine? zâmbi el strâmb.

- Vin eu la dumneata sau dumneata la mine.

- Nu, eu nu vin la tine, dar tu ai să vii la mine fuga…

Pe fața lui plutea ceva neplăcut, dar atunci n-am dat atenție detaliului: se-ntâmplase un adevărat eveniment!

III

Prinţul era într-adevăr bolnav: rămăsese acasă, cu capul legat într-un prosop umed. Mă aştepta cu nerăbdare; dar nu-l durea doar capul, întreaga lui fiinţă era bolnavă sufleteşte. Vă previn din nou: în ultimul timp înainte de catastrofă, mi s-a întâmplat să mă întâlnesc cu oameni atât de tulburaţi, că mi se păreau cu toţii ieşiţi din minţi, aşa că, fără voie, cred că m-am molipsit şi eu. Recunosc, venisem cu sentimente nu prea bune şi-mi mai era şi ruşine că, în ajun, plânsesem în faţa lui. În plus, el şi Liza au ştiut să mă înşele atât de bine, că nu puteam să nu văd ce prost fusesem. Într-un cuvânt, când am intrat în casa lui, în sufletul meu vibrau nişte strune false. Dar tot ce era fals şi rău s-a risipit rapid. Trebuie să recunosc: imediat ce scăpa de o bănuială, prinţul se dăruia definitiv; avea în el nişte gingăşii dublate de o încredere şi o iubire de copil. M-a îmbrăţişat în lacrimi şi a început imediat să vorbească la subiect… Da, cu adevărat avea mare nevoie de mine: era extrem de multă dezordine în cuvintele lui şi în şirul ideilor lui.

Mi-a comunicat decis hotărârea lui de a se însura cu Liza cât mai curând posibil.

- Faptul că ea nu este nobilă, crede-mă, nu m-a deranjat nicio clipă, mi-a spus el. Bunicul meu a fost căsătorit cu o iobagă, cântăreaţă la teatrul de iobagi al unui moşier vecin. Desigur, familia mea şi-a făcut planuri cu mine, dar acum se vor vedea obligaţi să cedeze, de altfel nu va fi nicio luptă. Vreau să rup, să rup definitiv cu trecutul! Vreau altceva, ceva nou! Nu ştiu de ce m-a îndrăgit sora dumitale; dar, fără ea, cred că n-aş mai fi pe această lume. Îţi jur din toată inima că privesc întâlnirea mea cu ea la Luga ca pe un semn al Providenţei. Cred că m-a îndrăgit pentru „decăderea mea

fără limite”... dar vei înțelege asta, Arkadi Makarovici?

- Perfect! am pronunțat eu cu o voce mai mult decât convingătoare. Stăteam în fotoliu la masă, iar el umbla prin cameră.

- Trebuie să-ți povestesc cum ne-am întâlnit, fără să ascund nimic. Totul a început cu o taină a sufletului meu pe care doar ea a aflat-o, pentru că am hotărât să mă încred numai în ea. Şi, până acum, nimeni nu ştie. Am nimerit atunci la Luga cu disperare în suflet şi am stat la Stolbeeva, nici eu nu ştiu de ce tocmai acolo, probabil căutam singurătate totală. Abia părăsisem slujba din regiment. Am intrat în regimentul respectiv când m-am întors din străinătate, după întâlnirea aceea cu Andrei Petrovici. Pe atunci aveam mulți bani: îi aruncam pe fereastră, trăiam pe picior mare; dar colegii ofițeri nu mă iubeau, deşi încercam să nu jignesc pe nimeni. Şi-ți mărturisesc că nu m-a iubit nimeni, niciodată. Era acolo un cornet, Stepanov, un om umil, cumva nefericit, într-un cuvânt un om care nu se distingea prin nimic. Dar, fără discuție, era cinstit. S-a ataşat de mine; eu nu-i dădeam atenție, zile întregi stătea într-un colț tăcut, dar cu demnitate şi nu mă deranja cu nimic. Într-un rând, i-am povestit o anecdotă în care am îndrugat multe prostii, despre faptul că fata colonelului mă place şi că însuşi colonelul, contând pe mine, îmi va îndeplini orice dorință... Pe scurt, sar peste detalii, din toate acestea a ieşit apoi o bârfă foarte încâlcită şi murdară. Nu a ieşit de la Stepanov, ci de la ordonanța mea, care a tras cu urechea şi a ținut minte, pentru că era o anecdotă amuzantă ce compromitea o tânără. Ordonanța l-a denunțat pe Stepanov la interogatoriul ofițerilor, când bârfa a ieşit la iveală, adică a spus că i-am povestit totul acestui Stepanov. Stepanov a fost pus în situația de a nu putea nega cum că a ascultat; era o chestiune de onoare. Dar cum

eu în două treimi din anecdotă am mințit, ofițerii erau indignați; iar când comandantul regimentului ne-a convocat la el, am fost nevoit să dau explicații. Cu acest prilej şi în prezența mea a şi fost întrebat Stepanov: a auzit sau nu? Iar acesta a spus tot adevărul. Şi ce crezi c-am făcut eu atunci, eu, un prinț cu titlu milenar? Am negat şi i-am spus în față lui Stepanov că a mințit, adică am spus, într-o formă atenuată, că el „n-a înțeles bine” etc… Din nou las la o parte detaliile, cert e că aveam un atu: întrucât Stepanov îşi îndesise vizitele la mine, puteam, nu fără şanse de a fi crezut, să prezint situația de aşa manieră încât să se înțeleagă că Stepanov se înțelesese cu sluga mea pentru a obține nişte avantaje. Stepanov se uita la mine în tăcere şi dădea din umeri. Mi-amintesc privirea lui şi n-am s-o uit niciodată. Şi-a dat imediat demisia şi ce crezi, care-a fost urmarea? Ofițerii, toți până la unul, i-au făcut o vizită împreună şi l-au convins să nu plece. Peste două săptămâni am părăsit eu regimentul: nimeni nu m-a gonit, nimeni nu m-a poftit să-mi dau demisia, am pretextat o problemă de familie. Cu asta s-au terminat toate. La-nceput nu mi-a păsat, eram chiar supărat pe ei; stăteam la Luga, am cunoscut-o pe Lizaveta Makarovna dar, apoi, după o lună, am început să mă uit la revolver şi să mă gândesc la moarte. Să văd numai partea întunecată a lucrurilor, Arkadi Makarovici. Am pregătit o scrisoare către regiment, pentru comandant şi colegi, în care îmi recunoşteam pe deplin minciuna şi recuperam cinstea lui Stepanov. Scriind scrisoarea, mi-am pus întrebarea: „S-o trimit şi să trăiesc sau s-o trimit şi să mor?”. Cred că singur n-aş fi dat de capătul acestei probleme. Hazardul, oarba întâmplare, m-a apropiat dintr-odată de Lizaveta Makarovna, după o scurtă şi stranie discuție cu ea. O văzusem până atunci des la Stolbeeva; ne întâlneam, ne salutam şi uneori chiar

vorbeam. Brusc, m-am hotărât să-i spun totul. Atunci mi-a dat o mână de ajutor.

- Şi cum a rezolvat ea problema?

- N-am mai trimis scrisoarea. Ea a hotărât să n-o trimit. A motivat asta în felul următor: dacă trimit scrisoarea, fără îndoială voi săvârşi o faptă nobilă, suficientă pentru a spăla toată murdăria şi poate chiar mai mult, dar oare voi suporta eu asta? Părerea ei era că nimeni n-ar fi putut suporta aşa ceva, pentru că viitorul i-ar fi fost distrus şi renaşterea la o nouă viață i-ar fi fost imposibilă. Şi-apoi, scrisoarea era binevenită dacă Stepanov mai suferea vreo consecință dezonorantă; or, el fusese deja dezvinovățit de obştea ofițerilor şi fără asta. Într-un cuvânt, era o situație paradoxală; dar ea m-a oprit şi m-am supus părerii ei pe deplin.

- Ea a acționat ca iezuiții, ca o femeie! am strigat eu. Te iubea încă de pe atunci!

- Tocmai asta m-a adus la o nouă viață. Mi-am jurat să mă transform, să-mi schimb viața, să-mi recâştig respectul de mine însumi şi să-l merit pe-al ei - şi uite cu ce s-a sfârşit! S-a sfârşit cu aceea că eu şi cu dumneata am bătut tripourile, am jucat bacara; m-am lăsat amăgit de moştenire, am vrut să-mi fac o carieră, m-am lăsat încântat de oameni şi de fast… am chinuit-o pe Liza - ce ruşine! Şi-a şters fruntea cu mâna şi s-a pornit să umble prin cameră, apoi a urmat: Ne-a ajuns pe amândoi destinul rusului, Arkadi Makarovici: dumneata nu ştii ce să faci şi nici eu nu ştiu ce să fac. Cum iese puțin de pe făgaşul normal şi stabilit de datină, rusul nu mai ştie ce să facă. Pe făgaş, totul este clar: veniturile, rangul, poziția în societate, vizitele, slujba, soția; dar ia să ieşi puțin, ce mai eşti atunci? O frunză gonită de vânt. Nu ştiu ce să fac. În ultimele două luni m-am străduit să mă mențin pe făgaş, l-am iubit, am

tras spre el. Dar dumneata nu ştii cât de adânc am căzut eu din nou: o iubeam pe Liza, o iubeam sincer şi-n acelaşi timp mă gândeam la Ahmakova!

- Cum se poate? am strigat eu cu durere. Dar, prințe, e adevărat ce mi-ai spus ieri despre Versilov, că el te-a îndemnat să faci o ticăloşie împotriva Katerinei Nikolaievna?

- Poate că am exgerat şi sunt tot atât de vinovat cu bănuielile mele față de el ca şi față de dumneata. Să lăsăm asta. Crezi că în tot acest timp, de la Luga încoace, n-am avut un ideal înalt de viață? Îți jur, el nu m-a părăsit, a fost cu mine mereu, fără să-şi piardă în sufletul meu frumusețea. Mi-am amintit jurământul de a renaşte pe care-l făcusem în fața Lizavetei Makarovna. Vorbind ieri aici despre nobilime, Andrei Petrovici nu mi-a spus nimic nou, fii convins de asta. Idealul meu e puternic: câteva zeci de hectare de pământ (numai câteva zeci, pentru că nu-mi mai rămâne aproape nimic din moştenire); apoi, ruptura deplină, cea mai deplină, de lume şi de carieră; o casă la țară, familia şi eu însumi plugar sau ceva de felul acesta. O, în neamul nostru asta nu-i o noutate; fratele tatălui meu ara pământul cu mâinile lui, bunicul - la fel. Suntem prinți doar de un mileniu şi suntem nobili ca Roganii, dar suntem săraci. Şi uite asta i-aş învăța pe copiii mei: „Aminteşte-ți întotdeauna în toată viața ta că eşti nobil, că în sângele tău curge sângele sfânt al cnejilor ruşi, dar nu te ruşina că tatăl tău a arat pământul: a făcut asta *ca un prinț*”. Nu le-aş lăsa avere decât peticul ăsta de pământ, în schimb, datoria mea va fi să le ofer o educație înaltă. O, aici mă va ajuta Liza. Liza, copiii, munca, o!, cum am visat la toate astea împreună cu ea, chiar aici, în casa asta. Şi ce crezi? În acelaşi timp mă gândeam la Ahmakova, fără s-o iubesc deloc, la o căsătorie de conveniență, bogată! Şi doar după

vestea adusă ieri de Naşciokin, despre acest Bioring, am hotărât să-mi îndrept gândurile spre Anna Andreievna.

- Dar te-ai dus să renunți, nu-i aşa? A fost un pas cinstit, cred eu, nu-i aşa?

- Crezi? s-a oprit el în fața mea. Nu, încă nu-mi ştii firea! Sau… sau e ceva ce nici măcar eu nu înțeleg, pentru că nu ține doar de fire. Țin la dumneata sincer, Arkadi Makarovici şi, în acelaşi timp, sunt profund vinovat față de dumneata pentru că te-am privit cu neîncredere în aceste două luni; şi de aceea vreau ca dumneata, ca frate al Lizei, să afli totul; m-am dus la Anna Andreievna s-o cer în căsătorie, nu să renunț.

- Cum se poate? Dar Liza mi-a spus…

- Am mințit-o pe Liza.

- Dă-mi voie: ai făcut propunerea de căsătorie şi Anna Andreievna te-a refuzat? Aşa e? Aşa e? Pentru mine amănuntele sunt extrem de importante, prințe.

- Nu, n-am cerut-o deloc, dar numai din cauză că n-am apucat s-o fac; ea singură m-a prevenit - nu în cuvinte directe, se-nțelege, totuşi în cuvinte destul de străvezii mi-a dat de înțeles „delicat” că ideea aceasta a devenit imposibilă.

- Înseamnă că e ca şi cum n-ai făcut propunerea şi mândria dumitale n-a avut de suferit!

- Dumneata poți oare să gândeşti aşa? Dar judecata propriei conştiințe, dar Liza pe care am înşelat-o şi pe care, se pare, am vrut s-o părăsesc? Dar jurământul dat mie însumi şi întregului meu neam de a renaşte şi de a răscumpăra toate ticăloşiile trecute! Te implor, nu-i spune nimic despre asta. Poate că n-ar fi în stare să mi-o ierte! De ieri, sunt bolnav. Şi mai presus de toate se pare că acum totul s-a sfârşit şi ultimul prinț Sokolski merge la închisoare. Săraca Liza! Te-am aşteptat foarte mult toată ziua, Arkadi Makarovici, ca să îți spun, ca frate al Lizei, ceea

ce ea încă nu ştie. Sunt un infractor de drept comun şi iau parte la falsificarea de acțiuni ale Căii Ferate.

- Nu se poate! Cum, la închisoare? am sărit eu în picioare, privindu-l îngrozit. Fața lui exprima cea mai adâncă, mai întunecată şi mai disperată tristețe.

- Stai jos, a spus el, aşezându-se într-un fotoliu din fața mea. În primul rând, află un fapt: acum un an şi ceva, chiar în vara aceea cu Ems-ul, cu Lidia, cu Katerina Nikolaievna şi, apoi, cu Parisul, ajuns la Paris, se-nțelege, nu-mi mai ajungeau banii. Ca un făcut, a apărut Stebelkov pe care îl ştiam dinainte. Mi-a dat bani şi mi-a promis că-mi mai dă, dar m-a rugat să-l ajut şi eu cu ceva: avea nevoie de un artist, un desenator, gravor, litograf etc., de un chimist şi un tehnician, şi asta cu anumite scopuri. Despre scopuri mi-a vorbit din capul locului şi destul de clar. Şi ce crezi? Îmi cunoştea caracterul - pe mine toate astea doar mă distrau. Fapt e că, încă de pe băncile şcolii, îl cunoşteam pe unul, acum emigrant rus, care de fapt nu era rus şi care locuia undeva la Hamburg. În Rusia fusese deja amestecat într-o afacere cu falsificare de documente. Tocmai pe omul acesta conta Stebelkov, dar avea nevoie de o recomandare şi a apelat la mine. I-am scris vreo două rânduri, dar pe loc am uitat de ele. Ne-am mai văzut apoi de câteva ori şi mi-a dat atunci cam trei mii de ruble, în total. Am ajuns aici şi am uitat complet de acea afacere. Aici la Petersburg luam mereu bani de la el, pe poliță şi pe amanet, şi el se ploconea în fața mea ca un rob. Dar ieri, pentru prima dată, aflu de la el că sunt un infractor de drept comun.

- Când ieri?

- Chiar ieri dimineață când ne certam în cabinet, înainte de sosirea lui Naşciokin. Pentru prima dată şi foarte clar a îndrăznit să-mi vorbească despre Anna Andreievna. Am ridicat mâna să-l lovesc, dar el s-a ridicat brusc şi mi-a

declarat că sunt în aceeaşi oală cu el, să-mi amintesc că sunt complicele lui şi un ticălos ca şi el. Pe scurt, chiar dacă nu acestea au fost cuvintele, asta a vrut să spună.

- Dar e o prostie! E o invenție, cumva?

- Nu, nu e invenție. A fost astăzi pe la mine şi mi-a expus lucrurile mai pe larg. Acțiunile respective sunt de mult în circulație şi vor mai fi scoase şi altele, dar se pare că au început deja să atragă atenția. Desigur, eu nu sunt implicat direct, dar „atunci, dumneata ai avut amabilitatea să-mi dai acea scrisorică” - iată ce mi-a spus Stebelkov.

- Dar n-ai ştiut pentru ce o dai, sau ai ştiut?

- Am ştiut, răspunse încet prințul şi-şi plecă ochii. Adică, vezi dumneata, am ştiut şi n-am ştiut. Râdeam, eram vesel. Nu mă gândeam la nimic pe atunci, cu atât mai mult cu cât nu aveam deloc nevoie de acțiuni false şi nu eu mă pregăteam să le fabric. Dar cele trei mii pe care mi le-a dat el atunci nici nu mi le-a mai pus apoi la socoteală, iar eu am admis asta. Şi-apoi, de unde ştii, poate că şi eu am fost falsificator de bani. Nu puteam să nu ştiu, doar nu eram un copil mic; ştiam, dar eram vesel şi am ajutat nişte tâlhari… şi i-am ajutat pentru bani! E destul să fiu şi eu un falsificator.

- O, exagerezi; eşti şi dumneata vinovat, dar exagerezi!

- Cel mai grav este că există un oarecare Jibelski, un om încă tânăr care lucrează în justiție, ca secretar sau ceva de felul ăsta la un avocat îndoielnic. Şi el este complice în afacerea cu acțiunile; a venit de mai multe ori la mine trimis de domnul acela din Hamburg, cu nişte fleacuri, se-nțelege, nici eu n-am înțeles de ce, nici nu s-a pomenit despre acțiuni… Totuşi, are scrise de mâna mea două documente, tot nişte bilețele de două rânduri, care, desigur, sunt o dovadă; asta am înțeles-o bine abia astăzi. Stebelkov spune că Jibelski e cuiul aici: a furat ceva, banii cuiva, de la stat,

cred, şi intenţionează să mai fure şi apoi să emigreze; aşadar, trebuie opt mii de ruble, nu mai puţin, ca să-i plătim emigrarea. Partea mea din moştenire ajunge să-i dau datoria lui Stebelkov, dar el spune că trebuie să-l mulţumesc şi pe Jibelski... Pe scurt, să renunţ la partea mea de moştenire şi, pe deasupra, să le mai dau încă zece mii - iată ultimul lor cuvânt. Doar aşa îmi vor înapoia cele două bileţele. Sunt în cârdăşie, asta-i clar.

- Dar e absurd! Doar, dacă te denunţă pe dumneata, se dau în vileag şi pe ei! N-o să denunţe nimic.

- Ştiu. De fapt, ei nu mă ameninţă cu denunţul, spun doar: „Desigur, nu vom denunţa, dar, dacă lucrurile se descoperă, atunci...” - asta spun, şi nimic mai mult; dar cred că e prea de-ajuns! Chestiunea nu-i aceasta: orice s-ar întâmpla şi chiar dacă aceste bilete ar fi acum în buzunarul meu, dar nu vreau să fiu solidar cu aceşti pungaşi, să le fiu tovarăş veşnic, veşnic! Să mint Rusia, să-mi mint copiii, s-o mint pe Liza, să-mi mint conştiinţa!...

- Liza ştie?

- Nu, nu ştie tot. În starea ei, n-ar rezista şocului. Port acum uniforma regimentului meu şi, la fiecare întâlnire cu un soldat din regiment, în fiece secundă, sunt conştient că n-ar trebui să îndrăznesc să port această uniformă.

- Ascultă, am strigat eu deodată, nu mai sta la discuţii; ai o singură cale de salvare: mergi la prinţul Nikolai Ivanovici, ia de la el zece mii, roagă-l, fără să-i spui de ce, cheamă-i apoi pe aceşti doi pungaşi, încheie definitiv cu ei şi ia-ţi înapoi biletele... şi cu asta, gata! Sfârşeşti cu toate şi poţi merge apoi să ari! Ajunge cu fanteziile, încrede-te în viaţă!

- M-am gândit la asta, a spus el ferm. Toată ziua am căutat o soluţie şi, în sfârşit, m-am hotărât. Te aşteptam doar pe dumneata. Mă duc. Ştii, niciodată în viaţă nu i-am

cerut vreo copeică lui Nikolai Ivanovici. El e bun cu familia noastră şi chiar a fost alături de noi, dar eu, eu personal, n-am luat niciodată bani de la el. Dar acum m-am hotărât. Vezi dumneata, neamul Sokolski e mai vechi decât neamul lui Nikolai Ivanovici: ei sunt ramura cea mai tânără din familie, chiar laterală, aproape discutabilă… Strămoşii noştri au fost în conflict. În timpul reformei lui Petru cel Mare, străstrăbunicul meu - tot Petru îl chema - a fost şi a rămas un rascolnic şi hălăduia prin pădurile din Kostroma. Acest prim Petru s-a căsătorit a doua oară tot cu o femeie care nu era nobilă. Atunci au apărut aceşti alți Sokolski, dar… ce tot vorbesc eu aici?

Era foarte obosit, aproape că vorbea fără şir.

- Linişteşte-te, m-am ridicat eu, luându-mi pălăria, şi dormi puțin, asta în primul rând. Iar prințul Nikolai Ivanovici sigur nu te va refuza, îndeosebi acum când este atât de bucuros. Ştii noutatea? Chiar nu? Am aflat un lucru extraordinar, se însoară; asta-i secret, dar, se-nțelege, nu pentru dumneata.

Şi i-am povestit tot, stând în picioare, cu pălăria în mână. Nu ştia nimic. S-a interesat repede de detalii, mai ales despre când s-a întâmplat, unde şi despre cât de adevărată putea fi noutatea. Desigur, nu i-am ascuns că, după câte se povesteşte, cererea s-a petrecut imediat după vizita lui de ieri la Anna Andreievna. Nu pot să spun ce impresie dureroasă a produs această veste asupra lui; fața i s-a urâțit, parcă brăzdată de riduri, buzele i s-au strâns într-un zâmbet strâmb; în final, s-a făcut îngrozitor de palid şi a căzut pe gânduri, cu ochii plecați. Am văzut pe loc foarte clar că orgoliul îi fusese îngrozitor de rănit de refuzul din ajun al Annei Andreievna. Poate că, în starea de slăbiciune în care se afla, a văzut în acel moment prea clar rolul său ridicol şi înjositor în fața acestei fete de acordul căreia, cum

s-a dovedit, el nu se-ndoia deloc. Şi, în sfârşit, poate a contat şi gândul că i-a făcut o asemenea ticăloşie Lizei, şi totul pe degeaba! E curios să vezi ce cred aceşti oameni de lume unii despre ceilalți şi pe ce temeiuri pot ei să se respecte reciproc; doar prințul putea să presupună că Anna Andreievna ştie deja de legătura lui cu Liza, în fond, cu sora ei, şi că, dacă nu ştie, atunci cu siguranță va afla cândva; şi uite că totuşi „nu s-a îndoit de acordul ei”!

- Doar nu crezi, îşi opri el ochii asupra mea, mândru şi arogant, că după o asemenea veste aş fi în stare să mă mai duc acum la prințul Nikolai Ivanovici şi să-i cer bani! La el, logodnicul fetei care tocmai m-a refuzat! Ar fi cerşetorie, ar fi lichelism! Nu, acum totul s-a terminat şi, dacă ajutorul bătrânului era ultima mea speranță, să moară şi această speranță!

În sufletul meu, i-am dat dreptate; dar realitatea trebuia privită, totuşi, mai cuprinzător: bătrânul prinț era oare un logodnic? Îmi umblau prin cap câteva idei. Şi fără asta hotărâsem în ajun că a doua zi îl voi vizita neapărat pe bătrân. Până atunci, am încercat să-l mai liniştesc şi să-l fac pe bietul prinț să doarmă:

- Dormi, şi gândurile îți vor fi mai luminoase, o să vezi!

El mi-a strâns mâna, dar nu m-a mai îmbrățişat. I-am dat cuvântul că voi trece pe la el a doua zi seara.

- Vom vorbi, vom vorbi: s-au adunat multe lucruri despre care să vorbim.

La aceste cuvinte ale mele, a zâmbit cumva neîncrezător.

Capitolul VIII

I

Toată noaptea aceea am visat ruletă, joc de cărți, aur, calcule. Tot calculam nu ştiu ce, parcă stând la masa de joc; se ivise o miză, o şansă, şi acest lucru m-a apăsat toată noaptea ca un coşmar. Trebuie să mărturisesc că toată ziua precedentă, cu toate impresiile ei extraordinare, m-am gândit permanent la câştigul de la Zerşcikov. Alungam gândul, dar impresia n-o puteam alunga şi tresăream de fiecare dată când îmi aminteam de joc. Câştigul îmi prinsese inima în gheare. Să mă fi născut jucător? În orice caz, era clar că aveam calitățile unui jucător. Chiar şi acum când scriu toate acestea, sunt clipe în care îmi place să mă gândesc la joc! Mi se întâmplă să petrec ceasuri întregi, în tăcere, calculând în minte şi visând cum joc, cum mizez, cum câştig. Da, am „calități” multe şi de tot felul, iar sufletul mi-e neliniştit.

La ora zece voiam să mă duc la Stebelkov, pe jos. Pe Matvei l-am trimis acasă imediat ce-a apărut. Cât mi-am băut cafeaua, am încercat să mă gândesc. Nu ştiu de ce eram liniştit; cercetându-mă, mi-am dat seama că sunt mulțumit mai ales pentru că „astăzi voi fi în casa prințului Nikolai Ivanovici”. Dar ziua aceasta din viața mea a fost fatală şi imprevizibilă, şi a început cu o surpriză.

Exact la ora zece, uşa mea s-a deschis în lături şi a intrat, roşie de furie, Tatiana Pavlovna. La orice mă puteam aştepta, dar nu la vizita ei, aşa că am sărit în picioare, mort de frică. Fața ei era sălbatică, gesturile dezordonate şi, de-ai fi întrebat-o, singură n-ar fi putut spune de ce a dat buzna aşa la mine. Vă previn dinainte: abia primise o veste extraordinară, copleşitoare, şi încă nu-şi revenise din

primul şoc. Iar vestea m-a copleşit şi pe mine. Dar ea a stat la mine jumătate de minut, poate un minut, nu mai mult. Şi-a înfipt mâinile în mine.

- Din ăştia-mi eşti! s-a postat ea în fața mea, aplecată mult în față. Ah, tu, neruşinatule! Ce-ai făcut? Cum, încă n-ai aflat? Dumnealui îşi bea cafeaua! Ah, palavragiule, moară stricată, ah, amorez de doi bani… Pe cei ca tine îi bat cu vergile, cu vergile, cu vergile!

- Tatiana Pavlovna, ce se petrece? Ce s-a întâmplat? Mama?

- Ai să afli! a strigat ea amenințător şi a ieşit în fugă din cameră, abia am mai zărit-o.

Desigur, aş fi fugit după ea, dar m-a reținut un gând, de fapt o nelinşte sumbră: am presimțit că „amorez de doi bani” fusese în strigătele ei partea importantă. Desigur, n-aş fi ghicit nimic singur, dar am ieşit rapid ca, terminând cât mai repede cu Stebelkov, să mă duc la prințul Nikolai Ivanovici. „Acolo e cheia la toate!” m-am gândit eu instinctiv.

E uimitor cum s-a-ntâmplat, dar Stebelkov ştia deja totul despre Anna Andreievna, şi chiar amănunțit; n-o să vă descriu discursul şi gesturile lui, dar era entuziasmat, în culmea fericirii chiar, din cauza „frumuseții faptei”.

- Ce personalitate! Ce om! exclama el. Nu, nu-i pe măsura noastră; noi, uite, stăm şi nu facem nimic, dar ea a vrut să se adape la un izvor adevărat - şi a băut. Ea e… e o statuie antică! O statuie antică a Minervei, doar că merge şi poartă veşminte moderne!

L-am rugat să treacă la subiect; toată treaba, cum presimțisem eu pe deplin, consta doar în a-l convinge pe prinț să meargă şi să ceară ajutorul prințului Nikolai Ivanovici.

- Altfel poate să fie foarte, foarte rău de el, şi nu cu voia mea; am dreptate sau nu?

Mă privea în ochi, dar, se pare, nu presupunea că ştiu mai multe decât ştiam ieri. Dar nici nu putea presupune: se-nțelege că, nici prin cuvinte, nici prin aluzii n-am dat de înțeles că ştiu despre falsificare. Am vorbit puțin şi imediat a început să-mi promită bani:

- O sumă frumoasă, înțelegi dumneata. Tot ce trebuie să faci e să-l convingi pe prinț să se ducă. Chestiunea e urgentă, foarte urgentă, în asta stă totul: problema e că e foarte urgentă!

Nu voiam să mă cert şi să mă contrazic cu el cum făcusem în ajun şi m-am ridicat să plec, pentru orice eventualitate, aruncându-i un „am să încerc". Dar curând m-a uluit peste măsură: mă îndreptam deja spre uşă când, deodată, prinzându-mă mângâietor de mijloc, a început să îndruge... cele mai de neînțeles lucruri.

Las la o parte amănuntele şi nu vă dau întregul şir al discuției, ca să nu vă obosesc. Sensul era că îmi propunea „să-i fac cunoştință cu domnul Dergaciov, „odată ce dumneata mergi pe la el".

Am încremenit pe loc, străduindu-mă să nu mă trădez prin niciun gest. Am răspuns însă imediat că nu sunt cunoscut acolo şi că, dacă am trecut pe acolo, s-a întâmplat o singură dată şi din întâmplare.

- Ei, dacă te-au *acceptat* o dată, mai poți trece şi altă dată, nu-i aşa?

L-am întrebat direct, dar cu desăvârşit sânge rece, pentru ce are nevoie de asta. Şi uite, nici acum nu pot înțelege cât de mare poate fi naivitatea unui om, un om evident deloc prost şi „de acțiune", cum îl definise Vasin. Mi-a explicat imediat că, după bănuielile lui, la Dergaciov se petrec lucruri „probabil interzise, dintre cele strict interzise, şi de aceea, cercetând, aş putea avea nişte avantaje". Şi, zâmbind, mi-a făcut din ochiul stâng.

Eu n-am dat niciun răspuns clar, dar m-am prefăcut că mă gândesc şi am promis „să mă gândesc”, după care am plecat cât se poate de repede. Lucrurile se complicau: am pornit ca vântul spre Vasin şi, din fericire, l-am găsit acasă.

- A, şi dumneata! a spus el misterios când m-a văzut.

Fără să iau în seamă ce spune, am trecut direct la subiect şi i-am povestit tot. A fost vizibil şocat, deşi nu şi-a pierdut deloc sângele rece. M-a întrebat totul, până la ultimul detaliu.

- S-ar putea ca dumneata să nu fi înțeles bine?

- Nu, am înțeles bine, sensul era foarte clar.

- Oricum, îți sunt foarte recunoscător, a adăugat el cu sinceritate. Da, dacă într-adevăr aşa a fost, atunci el presupunea că nu vei rezista în fața unei anumite sume.

- Şi-apoi, îmi ştie prea bine situația: am tot jucat, m-am purtat urât, Vasin.

- Am auzit câte ceva despre asta.

- Cel mai ciudat pentru mine este că ştie că şi dumneata treci pe acolo, am riscat eu o remarcă.

- Ştie prea bine că eu n-am ce căuta acolo, replică Vasin foarte simplu. Şi-apoi, toți tinerii aceia sunt nişte gură-spartă şi nimic mai mult; dar chiar dumneata ştii asta mai bine ca toți.

Mi s-a părut că într-o anumită privință nu prea are încredere în mine.

- În orice caz, îți sunt nespus de recunoscător.

- Am auzit că treburile domnului Stebelkov nu mai merg aşa bine, am încercat eu să plusez, în orice caz, am auzit de nişte acțiuni…

- Despre ce acțiuni ai auzit?

Am amintit intenționat de „acțiuni”, desigur, fără intenția de a-i povesti secretul prințului pe care-l aflasem în ajun. Am vrut doar să fac o aluzie şi să văd după chip, după

ochi, el ştie ceva despre acţiuni? Mi-am atins scopul: după o mişcare fulgerătoare şi abia sesizabilă de pe faţa lui, mi-am dat seama că ştie ceva şi despre asta. N-am răspuns la întrebarea lui „ce acţiuni”, am tăcut; şi e curios că el n-a ţinut să mă mai întrebe.

- Ce mai face Lizaveta Makarovna? se informă el cu interes.

- E bine, sănătoasă. Sora mea te respectă mult…

Ochii i-au strălucit de mulţumire; mi-am dat seama demult că Liza nu-i era indiferentă.

- Zilele acestea a fost pe la mine prinţul Serghei Petrovici, mi-a spus el pe neaşteptate.

- Când? am sărit eu.

- Acum patru zile.

- Nu ieri?

- Nu, nu ieri, a confirmat şi m-a privit întrebător. Mai târziu poate îţi voi povesti mai pe larg despre întâlnirea noastră, dar acum mi se pare necesar să te previn, începu Vasin misterios, că mi s-a părut a fi într-o stare anormală a spiritului şi… chiar a minţii. Dar am mai avut o vizită, a zâmbit el brusc, chiar acum, cu puţin înaintea dumitale, şi trebuie să spun că nici de data asta vizitatorul nu era într-o stare normală.

- A fost mai devreme prinţul pe aici?

- Nu, nu prinţul, acum nu-i vorba de el. A fost pe la mine Andrei Petrovici Versilov şi… nu ştii nimic? S-a întâmplat ceva cu el?

- Poate că s-a-ntâmplat, dar de ce-a trecut pe la dumneata? am întrebat eu imediat.

- Desigur, ar fi trebuit să păstrez secret… Noi amândoi discutăm acum atât de straniu, suntem prea secretoşi, a zâmbit el din nou. Dar Andrei Petrovici nu mi-a cerut să ţin secret. Cum dumneata eşti fiul lui şi ştiu ce sentimente ai

pentru el, cred că fac bine dacă te pun în gardă. Închipuie-ți, a venit să mă întrebe: „Dacă zilele acestea, cât de curând, se va-ntâmpla să trebuiască să mă bat în duel, ai fi de acord să-mi fii secundant?”. Se-nțelege că l-am refuzat pe loc.

Eram uimit la culme; vestea era cea mai neliniştitoare dintre toate: a ieşit ceva la iveală, s-a-ntâmplat ceva, s-a petrecut negreşit ceva ce eu nu ştiu! Mi-am amintit brusc cum Versilov mi-a spus ieri: „N-am să vin eu la tine, tu vei alerga la mine”. Am plecat în fugă spre Nikolai Ivanovici, presimțind că acolo se află cheia. La despărțire, Vasin mi-a mulțumit încă o dată.

II

Bătrânul prinț stătea în fața căminului cu picioarele învelite într-un pled. M-a întâmpinat cu o privire întrebătoare de parcă era uimit de venirea mea, deşi aproape zilnic trimitea după mine. M-a salutat afectuos, dar la întrebările mele răspundea cumva neglijent şi foarte distrat. Din timp în timp părea că se gândeşte la ceva şi atunci mă privea fix de parcă ar fi uitat ceva şi şi-ar fi amintit un lucru anume care, categoric, avea legătură cu mine. I-am spus direct că am auzit deja tot şi că sunt foarte bucuros. Un zâmbet prietenos şi bun a apărut pe buzele lui şi s-a înviorat: precauția şi neîncrederea s-au risipit dintr-odată, de parcă ar fi uitat de ele. E şi sigur că a uitat.

- Dragul meu prieten, eram sigur că vei veni primul şi, ştii, chiar ieri m-am gândit la tine: „Cine se va bucura? El se va bucura". Şi-n afară de el, nimeni; dar nu-i nimic. Oamenii au limbi ascuțite, şi asta-i meschin... *Cher enfant*, totul este atât de sublim, atât de minunat... Tu o ştii doar foarte bine. Iar Anna Andreievna are chiar o părere excelentă despre tine. Ea este o figură severă şi frumoasă, un chip dintr-un desen englezesc. Este cea mai frumoasă gravură englezească din câte există... acum trei ani aveam o întreagă colecție de astfel de gravuri... Totdeauna, totdeauna mi-am dorit asta; mă mir doar cum de nu m-am gândit la asta niciodată.

- Pe cât îmi amintesc, ați iubit-o şi ați apreciat-o mereu pe Anna Andreievna.

- Dragul meu, nu vrem să facem rău nimănui. Viața împreună cu prietenii, cu rudele, cu cei dragi este raiul. Toți, poeții... Într-un cuvânt, asta se ştie de când lumea. Ştii, la vară, vom merge mai întâi la Soden, apoi la

Bad-Gastein[104]. Dar de când n-ai mai fost pe la mine, dragul meu! Ce s-a întâmplat? Te-am aşteptat. Nu-i aşa, ce mult timp a trecut de atunci. Regret doar că sunt neliniştit; cum rămân singur, cum mă cuprinde neliniştea. Iată de ce nu trebuie să rămân singur, nu-i aşa? E clar ca bună ziua. Am înțeles asta imediat, de la primele ei cuvinte. O, prietene, a spus doar două cuvinte, dar asta... asta a fost cea mai minunată poezie. Iar tu eşti fratele ei, aproape frate, nu-i aşa? Dragul meu, nu degeaba te iubeam eu atât! Îți jur, am presimțit toate astea! I-am sărutat mânuța şi am început să plâng.

A scos o batistă, de parcă se pregătea din nou să plângă. Era serios zdruncinat şi, se pare, într-una din cele mai ingrate „stări" în care-mi fusese dat să-l văd vreodată, de când îl ştiam eu. De obicei, ba chiar totdeauna, se arătase mult mai puternic şi mai ferm.

- I-aş ierta pe toți, dragul meu, bâiguia el în continuare. Vreau să-i iert pe toți şi, deja de mult timp, nu mă mai supăr pe nimeni. Arta, *la poésie dans la vie*[105], ajutorarea nefericiților şi ea, o frumusețe biblică. *Quelle charmante personne*[106], nu-i aşa? *Les chants de Salomon... non, ce n'est pas Solomon, c'est David qui mettait une jeune belle dans son lit pour se chauffer dans sa vieillesse. Enfin David, Salomon*[107], toate astea se rotesc în capul meu, un adevărat haos. Orice lucru, *cher enfant*, poate fi şi sublim, dar şi

---

[104] Soden, oraş şi staţiune balneară din Germania; Bad-Gastein, oraş şi staţiune balneară din Austria.

[105] Poezia în viaţă (în fr. în orig.).

[106] Ce persoană încîntătoare (în fr. în orig.).

[107] Cîntarea lui Solomon... nu, nu Solomon, David şi-a adus o tînără frumoasă în patul lui de bătrîn pentru a-l încălzi. În fine, David, Solomon (în fr. în orig.). Prinţul Nikolai Ivanovici se referă iniţial la *Cîntarea Cîntărilor* a înţeleptului Solomon, una din cărţile Bibliei.

comic. *Cette jeune belle de la vieillesse de David - c'est tout un poème*[108], iar Paul de Kock[109] ar face din asta o *scène de bassinoire*[110], iar noi am râde. Paul de Kock nu are nici măsură, nici gust, deşi are talent... Katerina Nikolaievna zâmbeşte... I-am spus că noi nu o vom deranja. Noi ne-am început romanul nostru, să ne lase să-l şi terminăm. Chiar dacă e un vis, să nu ne răpească acest vis.

- Cum adică vis, prinţe?

- Vis? Cum vis? Chiar dacă nu e decât un vis, să ne lase să murim cu acest vis.

- O, prinţe, dar de ce să muriţi? De-acum să tot trăiţi, să tot trăiţi!

- Dar eu ce spun? Asta spun şi eu. Pur şi simplu nu ştiu de ce viaţa e atât de scurtă. Ca să nu ne plictisim, desigur, căci viaţa este o operă de artă a creatorului însuşi, în forma perfectă şi finită a unei poezii puşkiniene. Laconismul este prima condiţie a valorii artistice. Dar, dacă cineva nu se plictiseşte, atunci să i se dea o viaţă mai lungă.

- Spuneţi-mi, prinţe, aţi făcut deja anunţurile?

- Nu, dragul meu, nu încă. Aşa ne-am şi înţeles. Că va fi ceva în familie, în familie şi numai în familie. Deocamdată, i-am spus doar Katerinei Nikolaievna, pentru că mă simt vinovat în faţa ei. O, Katerina Nikolaievna e un înger, un înger!

- Da, da!

- Da? Şi tu spui da? Iar eu credeam că-i eşti duşman. Ah, da, m-a rugat să nu te mai primesc. Şi închipuie-ţi, când ai intrat, am uitat de asta.

- Ce spuneţi? am sărit eu în picioare. Dar de ce? Când?

(Presimţirile nu m-au înşelat; am simţit asta de la scena

---

108 Această tînără frumuseţe a bătrînului David este un poem întreg (în fr. în orig.).

109 Paul de Kock (1793-1871), scriitor francez, autor de romane de aventuri.

110 În fr. în orig. Aici, cu sensul de scenă de alcov.

cu Tatiana Pavlovna!)

- Ieri, dragul meu, ieri, nici nu înțeleg cum de ai trecut, căci s-au luat măsuri. Cum ai intrat?

- Pur şi simplu.

- Cel mai probabil. Dacă ai fi intrat prin înşelăciune, cred că te-ar fi prins, dar cum ai intrat pur şi simplu, te-au lăsat să treci. Simplitatea, *mon cher*, este cea mai mare viclenie, în esența ei.

- Nu înțeleg nimic, înseamnă că şi dumneavoastră ați hotărât să nu mă mai primiți?

- Nu, dragul meu, eu am spus că nu mă bag… Adică, mi-am dat consimțământul. Şi fii convins, dragul meu băiat, că țin la tine foarte mult. Dar Katerina Nikolaievna a cerut prea, prea insistent… A, uite-o!

În acel moment, a apărut în uşă Katerina Nikolaievna. Era îmbrăcată pentru a ieşi şi, ca de obicei, a intrat să-şi sărute tatăl. Văzându-mă, s-a oprit încurcată, apoi s-a întors repede şi a plecat.

- *Voilà*! strigă prințul uluit şi îngrozitor de tulburat.

- Cred că e o greşeală! am exclamat eu, e doar o clipă de… Eu… mă întorc repede, prințe!

Am luat-o la fugă după Katerina Nikolaievna.

Apoi, tot ce a urmat s-a petrecut atât de repede, încât nu numai că nu mi-am putut veni în fire, dar nici măcar n-am ştiut cum să mă port. Dacă aş fi fost pregătit, poate că m-aş fi purtat altfel! Dar m-am pierdut ca un copil mic. Am vrut să intru în camera ei, dar lacheul mi-a barat drumul şi mi-a spus că Katerina Nikolaievna abia a plecat şi că se ducea spre trăsură. M-am năpustit cu capul înainte pe scara principală. Katerina Nikolaievna cobora, înfăşurată într-o haină de blană şi alături de ea mergea, sau mai exact o conducea, un ofițer înalt şi suplu, în uniformă, fără manta, cu sabie; îi ducea mantaua un lacheu care mergea în urma

lor. Era baronul, un colonel de vreo treizeci de ani, un ofițer elegant, uscățiv, cu o față cam prea lungă, cu mustăți şi cu gene roşcate. Deşi fața nu-i era deloc frumoasă, avea o expresie îndrăzneață şi provocatoare. Îl descriu în fugă, aşa cum l-am observat eu în acel moment. Nu-l mai întâlnisem niciodată până atunci. Am alergat după ei pe scară, fără pălărie şi fără şubă. Katerina Nikolaievna m-a observat prima şi i-a şoptit rapid ceva. El a întors capul, dar a făcut imediat semn slugii şi portarului. Lacheul s-a îndreptat spre mine chiar lângă uşa de la intrare, dar l-am dat la o parte cu mâna şi am alergat după ei pe verandă. Bioring o ajuta pe Katerina Nikolaievna să urce în trăsură.

- Katerina Nikolaievna! Katerina Nikolaievna! am strigat eu fără sens (ca un prost! Ca un prost! O, îmi amintesc totul! Eram fără pălărie!).

Bioring s-a întors din nou furios spre slugă şi i-a strigat ceva, un cuvânt sau două, n-am înțeles ce. Am simțit că mă ia cineva de cot. În acel moment, trăsura a pornit; eu am strigat din nou şi am luat-o la fugă după ea. Am văzut-o pe Katerina Nikolaievna privind prin geamul trăsurii, foarte neliniştită. Dar, în mişcarea mea rapidă, fără să vreau, l-am lovit pe Bioring şi, se pare, l-am călcat tare pe picior. El a strigat uşor, a scrâşnit din dinți şi, cu o mână puternică, m-a înşfăcat de umăr şi m-a împins cu răutate, aşa că am zburat vreo trei paşi. În acel moment i se dădea mantaua, el şi-a pus-o pe umeri, s-a urcat în sanie şi, din sanie, a strigat încă o dată ceva lacheilor şi portarului, arătând spre mine. M-au prins şi m-au ținut în loc: o slugă mi-a aruncat pe umeri şuba, alta mi-a dat pălăria şi nu-mi amintesc acum despre ce vorbeau; spuneau ceva, iar eu îi ascultam fără să înțeleg nimic. Dar dintr-odată i-am lăsat acolo şi am luat-o la fugă.

III

Nemaiînțelegând nimic şi lovindu-mă de trecători, am ajuns în sfârşit până la locuința Tatianei Pavlovna, fără să mă gândesc să iau o sanie pe drum. Bioring m-a împins în prezența ei! Desigur, îl lovisem cu piciorul şi el m-a împins instinctiv, ca orice om călcat pe bătătură (şi poate că, într-adevăr, nimerisem pe bătătura lui!). Dar ea a văzut, şi a văzut şi cum mă înşfacă slugile, şi astea toate, în prezența ei, în prezența ei! Când am intrat în fugă la Tatiana Pavlovna, în primele clipe n-am putut scoate o vorbă şi maxilarul de jos îmi tremura ca de friguri. Aveam chiar friguri şi, peste toate, plângeam... O, fusesem atât de mult jignit!

- A! Ce? Te-au gonit? Aşa-ți trebuie, aşa-ți trebuie! spuse Tatiana Pavlovna; m-am lăsat în tăcere pe canapea şi am privit-o.

- Dar ce-i cu tine? mă examină ea cu atenție. Ia paharul ăsta, bea apă, bea! Spune-mi, ce poznă ai mai făcut pe-acolo?

Am bălmăjit că m-au alungat, că Bioring m-a împins pe stradă.

- Poți să mă înțelegi vreun pic sau încă nu? Poftim, citeşte şi admiră.

Şi, luând de pe masă un bilet, mi-l înmână şi se aşeză în fața mea aşteptând. Am recunoscut imediat scrisul lui Versilov, erau doar câteva rânduri: era un bilet către Katerina Nikolaievna. Am tresărit şi înțelegerea mi-a revenit pe loc în toată claritatea ei. Iată conținutul acestei scrisori îngrozitoare, scandaloase, stupide şi agresive, cuvânt cu cuvânt:

„Stimată doamnă Katerina Nikolaievna,

Oricât ai fi de vicioasă prin natura şi prin arta dumitale,

am crezut, totuşi, că-ți vei stăpâni patimile şi că nu vei atenta şi la copii. Dar nu te-ai ruşinat să faci nici asta. Îți aduc la cunoştință că documentul cunoscut dumitale n-a fost ars la o lumânare şi că n-a fost niciodată la Kraft, aşa că nu vei câştiga nimic de aici. De aceea, nu-l duce în ispită pe tânăr. Cruță-l, e încă adolescent, aproape un copil, nu s-a împlinit nici fizic, nici intelectual, ce folos îți poate aduce el? Mă interesează soarta lui, de aceea am şi riscat să-ți scriu, deşi nu mă aştept la niciun rezultat. Am onoarea să te previn că-i voi trimite baronului Bioring o copie după această scrisoare.

A. Versilov"

Mă făceam tot mai palid pe măsură ce citeam, apoi am izbucnit brusc şi buzele mele au început să tremure de indignare.

- Asta o spune despre mine! Despre ceea ce i-am mărturisit acum trei zile! am strigat eu cu furie.

- Tocmai asta-i, i-ai mărturisit! îmi smulse scrisoarea Tatiana Pavlovna.

- Dar nu asta... nu asta i-am spus! O, Dumnezeule, ce poate gândi ea acum despre mine! Dar ce, e nebun? Da, e nebun... L-am văzut ieri. Când a trimis scrisoarea?

- Ieri, în cursul zilei, şi a sosit seara, iar astăzi ea mi-a dat-o personal.

- Dar l-am văzut chiar eu ieri, e nebun! Cine poate scrie aşa unei femei?

- Tocmai nebunii furioşi de felul lui, când sunt orbiți şi surzi de gelozie şi de răutate, iar sângele din vene se preface în otravă... Iar tu încă nu ştii ce fel de om este! Pentru asta o să-l scuture nițel, aşa că se va vărsa sânge. Singur îşi pune capul sub secure! Dacă îi este atât de greu să-l poarte, n-are decât să meargă noaptea la Nikolaievskaia, să-şi pună capul pe şine şi să scape de el! Iar tu ce treabă ai avut să-i spui? Ce te-a împins să-l provoci? Ai vrut să te lauzi?

- Dar câtă ură! Câtă ură! m-am bătut eu cu mâna peste frunte, şi pentru ce, pentru ce? Împotriva unei femei! Ce i-a făcut ea lui? Ce-a fost între ei, ca să scrie asemenea scrisori?

- Ură! mă ironiză Tatiana Pavlovna cu o furie batjocoritoare.

Din nou am simțit că mi se urcă sângele la cap: deodată, am înțeles ceva complet nou; mă uitam la ea întrebător, cu toată ființa mea.

- Pleacă de aici! urlă ea, întorcându-se brusc şi dând din mână. Mi-ajunge cât am avut de-a face cu voi, cu voi toți! Ajunge acum! N-aveți decât să intrați cu toții în pământ!... Mi-e milă încă doar de mama ta...

Se-nțelege că am alergat la Versilov. Cum e posibilă atâta perfidie! Aşa o perfidie!

IV

Versilov nu era singur. Să vă explic dinainte: trimițând în ajun o asemenea scrisoare Katerinei Nikolaievna şi, într-adevăr, trimițând o copie şi baronului Bioring (Dumnezeu ştie de ce), în mod firesc, a doua zi, în cursul zilei chiar, trebuia să se aştepte la „urmările” cunoscute ale gestului său, drept care îşi luase nişte măsuri: de dimineață le-a mutat pe mama şi pe Liza (care, după cum am aflat apoi, după ce s-a întors dimineață, s-a îmbolnăvit şi a căzut la pat) sus, în „sicriu”, iar camerele de jos, îndeosebi „salonul” nostru, au fost bine aranjate şi curățate. Şi aşa s-a şi întâmplat, la ora două după-amiază a venit la el baronul R., colonel, militar, un om la vreo patruzeci de ani, neamț, înalt, uscățiv şi foarte murdar, pe câte se putea vedea, roşcat ca şi Bioring, doar că puțin chel. Era unul dintre acei baroni R. de care e plină armata rusă, oameni cu onoare baronială dar fără pic de avere, trăind doar din soldă şi numărându-se printre slujitorii cei mai bătăioşi ai armatei. Nu am prins începutul explicațiilor dintre ei; amândoi erau foarte însuflețiți, şi cum să nu fie. Versilov stătea pe canapea, în fața mesei, iar baronul, într-un fotoliu lateral. Versilov era palid, dar vorbea stăpânit şi accentuând cuvintele, baronul însă ridica vocea şi se vedea că e gata de gesturi extreme, că se abținea din toate puterile; privea sever, de sus şi chiar disprețuitor, deşi nu fără o oarecare mirare. Când m-a văzut, s-a posomorât, însă Versilov părea bucuros să mă vadă:

- Bună ziua, dragul meu. Domnule baron, el este tânărul despre care se pomeneşte în scrisoare şi, credeți-mă, nu ne va deranja, poate chiar ne va fi de folos. (Baronul m-a măsurat disprețuitor.) Dragul meu, a adăugat Versilov, sunt chiar bucuros că ai venit, aşa că ia loc, te rog,

în colț, până ce terminăm. Nu vă neliniştiți, domnule baron, el va sta doar acolo, în colț.

Mi-era totuna, pentru că mă hotărâsem ce să fac şi, în afară de asta, tot ce se petrecea mă uluia; m-am aşezat în tăcere în colț, cât mai în ungher, şi am stat aşa fără să clipesc şi fără să mă mişc cât a durat explicația.

- Vă repet încă o dată, domnule baron, a spus Versilov articulând clar cuvintele, că pe Katerina Nikolaievna Ahmakova, căreia i-am scris această scrisoare nedemnă şi anormală, o consider nu numai cel mai nobil om, dar şi o culme a perfecțiunii!

- O asemenea contrazicere a propriilor cuvinte, cum v-am avertizat deja, seamănă cu o reluare a lor, mugi baronul. Cuvintele pe care le folosiți sunt lipsite de respect în mod evident.

- Şi, totuşi, ar fi mai adevărate dacă le-ați lua în sensul lor exact. Vedeți, sufăr de epilepsie şi… de diferite tulburări, sunt chiar în tratament, de aceea s-a şi întâmplat ca într-unul din aceste momente…

- Nu pot admite aceste explicații. Vă spun încă o dată şi persistați cu încăpățânare în eroare, poate că vreți cu tot dinadinsul să greşiți. V-am prevenit de la bun început că toată problema referitoare la această doamnă, adică la scrisoarea dumneavoastră către generăleasa Ahmakova, trebuie să fie eliminată definitiv din explicația noastră de acum; dar vă tot întoarceți la ea. Baronul Bioring m-a rugat şi m-a însărcinat să lămurim doar ceeea ce-l atinge pe el, adică trimiterea obraznică a acestei copii cu un post-scriptum în care spuneți că „sunteți gata să răspundeți pentru asta cum şi când se va crede de cuviință”.

- Dar se pare că ultima chestiune e clară deja, fără explicații.

- Înțeleg, am auzit. Nici măcar nu cereți scuze, continuați însă să insistați că „sunteți gata să răspundeți cum şi când se va crede de cuviință”. Dar scăpați prea ieftin cu asta. De aceea, mă simt îndreptățit, după întorsătura pe care vreți cu dinadinsul s-o dați explicației, să vă spun din partea mea, tot fără să mă jenez: am ajuns la concluzia că în niciun caz baronul Bioring nu trebuie să aibă de-a face cu dumneavoastră ca de la egal la egal.

- O asemenea concluzie, desigur, este cea mai convenabilă pentru prietenul dumneavoastră, baronul Bioring, şi, recunosc, nu mă surprindeți deloc: mă aşteptam la asta.

Notez în paranteză: de la prima privire, de la primele cuvinte, vedeam foarte clar că Versilov o caută cu lumânarea, că îl provoacă şi-l şicanează pe acest baron nervos, punându-i greu răbdarea la încercare. Baronul a izbucnit:

- Am auzit că puteți fi spiritual, dar a avea spiritul fin nu înseamnă a fi şi deştept.

- O observație extrem de profundă, colonele.

- Nu v-am cerut laude, a strigat baronul, şi n-am venit să stau la taclale! Binevoiți să ascultați: baronul Bioring avea mari dubii când a primit scrisoarea dumneavoastră, pentru că ea îi sugera o casă de nebuni. Şi, desigur, ar putea fi găsite şi acum mijloace ca să… fiți pus la punct. Dar, din anumite considerente, s-a făcut o excepție şi s-au strâns câteva informații despre dumneavoastră: se pare că, deşi ați aparținut societății înalte şi cândva ați slujit în regimentul de gardă, ați fost exclus din societate şi reputația dumneavoastră este mai mult decât îndoielnică. Cu toate acestea, am venit însă aici ca să mă ocup personal şi iată că, pe lângă toate celelalte, vă permiteți încă să vă jucați cu vorbele şi singur recunoaşteți că aveți atacuri de

epilepsie. Destul! Situația baronului Bioring şi reputația lui nu pot fi îngăduitoare în acest caz… Într-un cuvânt, stimate domn, am primit însărcinarea să vă anunț că, dacă după toate acestea, lucrurile se vor repeta sau va interveni ceva asemănător, se vor găsi neîntârziat mijloace de a vă potoli, mijloace foarte rapide şi foarte sigure, vă pot încredința. Nu trăim în codru, ci într-un stat bine alcătuit!

- Chiar sunteți convins de asta, bunul meu baron R.?

- La dracu', se ridică brusc în picioare baronul, mă provocați să vă dovedesc acum că nu sunt deloc „bunul dumneavoastră baron R.”.

- Ah, vă previn încă o dată, se ridică şi Versilov, că nu departe de noi, aici, sunt soția şi fiica mea… aşa că vă rog să nu vorbiți atât de tare, pentru că strigătele ajung până la ele.

- Soția dumneavoastră… la dracu'… Dacă am stat şi am vorbit cu dumneavoastră, am făcut-o ca să lămurim această treabă murdară, continuă baronul, la fel de mânios şi fără să coboare vocea. Ajunge! strigă el furibund. Nu numai că sunteți exclus din rândul oamenilor de onoare, dar mai sunteți şi maniac, un adevărat maniac, un dement, şi chiar aşa ați fost catalogat! Nu sunteți demn de îngăduință, şi vă anunț că astăzi chiar vor fi luate măsuri în legătură cu dumneavoastră şi veți fi chemat într-un loc unde vor şti să vă redea judecata… şi vă vor duce în afara oraşului!

A ieşit din cameră cu paşi repezi şi mari. Versilov nu l-a condus. Stătea şi mă privea distrat, parcă nu m-ar fi văzut; deodată a zâmbit, şi-a scuturat părul şi, luându-şi pălăria, s-a îndreptat şi el spre uşă. L-am prins de mână.

- Ah, da, şi tu erai pe-aici. Ai… auzit? se opri el în fața mea.

- Cum ai putut face asta? Cum ai putut deforma lucrurile astfel, să mă faci de ruşine… cu atâta perfidie? Mă

privea fix, iar zâmbetul se lărgea tot mai mult şi mai mult, ajungând în final la râs. Pe mine m-ai făcut de râs… în fața ei! în fața ei! Pe mine m-ai batjocorit în ochii ei, iar el… m-a îmbrâncit! am strigat eu ieşit din fire.

- Chiar aşa? Ah, bietul meu băiat, ce milă mi-e de tine… Deci acolo… te-au îm-brân-cit!

- Râzi, râzi de mine! Ți se pare nostim!

Şi-a smuls repede mâna din mâna mea, şi-a pus pălăria şi a ieşit din casă râzând, râzând de-a binelea. Să fi alergat după el, pentru ce? Am înțeles totul şi am pierdut totul într-o singură clipă! Deodată am zărit-o pe mama; coborâse de sus şi se uita timid în jur.

- A plecat?

Am îmbrățişat-o în tăcere, m-a îmbrăşişat şi ea, lipindu-se strâns de mine.

- Mamă, scumpa mea, poți oare să mai rămâi aici? Să mergem chiar acum, am să te ocrotesc, am să muncesc ca un ocnaş, pentru tine şi pentru Liza… Să-i lăsăm pe toți ăştia, pe toți, şi să plecăm. Vom fi doar noi. Mamă, îți aminteşti cum ai venit la mine la Touchard şi cum n-am vrut să te recunosc?

- Îmi amintesc, dragule, toată viața am să fiu vinovată în fața ta că te-am născut şi nu te-am cunoscut.

- El e vinovat de asta, mamă, el e vinovat pentru tot; el nu ne-a iubit niciodată.

- Ba da, ne-a iubit.

- Să mergem, mamă.

- Cum să-l părăsesc, e cumva fericit?

- Unde este Liza?

- Stă culcată; a venit şi a căzut la pat. Mă tem, de ce sunt aşa supărați pe el? Ce-o să se-ntâmple cu el? Unde a plecat? Cu ce l-a amenințat ofițerul acela?

- N-o să i se-ntâmple nimic, mamă, nu se va-ntâmpla

nimic cu el: niciodată nu i se va-ntâmpla ceva şi nici nu e posibil să i se-ntâmple, aşa e el! Întreab-o pe Tatiana Pavlovna dacă nu mă crezi, uite-o. (Tatiana Pavlovna tocmai intra în cameră.) Rămâi cu bine, mamă. Mă-ntorc imediat şi, când voi veni, o să-ți cer acelaşi lucru…

Am luat-o la fugă; nu puteam vedea pe nimeni în fața ochilor, cu atât mai puțin pe Tatiana Pavlovna, iar mama îmi sfâşia inima. Voiam să fiu singur, singur.

V

Dar n-am apucat să trec strada că am simțit că nu pot să merg; mă loveam necontrolat de oameni străini şi indiferenți; dar unde să mă ascund? Cine are nevoie de mine şi ce vreau eu acum? M-am târât inconştient spre prințul Serghei Petrovici, fără să mă gândesc la el niciun pic. I-am spus lui Piotr (sluga lui) că-l aştept în cabinet (cum am făcut de multe ori). Cabinetul lui era o cameră mare, foarte înaltă, aglomerată de mobilă. M-am strecurat în cel mai întunecat ungher, m-am aşezat pe canapea şi, punându-mi coatele pe masă, mi-am prins capul în mâini. Da, iată întrebarea: „Ce vreau eu acum?”. Dacă mai puteam formula întrebarea atunci, în niciun caz nu puteam să-i dau un răspuns.

Dar nu puteam gândi limpede, nici să pun întrebări nu puteam. V-am prevenit înainte că la capătul acestor zile „eram strivit de evenimente”; acum stăteam şi parcă un haos se rotea în mintea mea. „Da, mi-a scăpat tot în legătură cu el, n-am înțeles nimic”, mă fulgera câteodată. „Acum mi-a râs în față: dar nu râdea de mine; era vorba de Bioring, nu de mine. Cu trei zile-n urmă, la prânz, ştia tot şi era posomorât. Mi-a smuls confidența prostească la cârciumă şi a deformat tot în pofida oricărui adevăr; şi ce nevoie ar fi avut de adevăr? Nu crede nicio fărâmă din ceea ce i-a scris ei. Avea nevoie doar să jignească, să jignească fără rost, fără să ştie măcar de ce, agățându-se de ocazie, iar ocazia i-am oferit-o eu… O ieşire de câine turbat! Şi ce, acum vrea să-l ucidă pe Bioring? Pentru ce? Numai inima lui ştie pentru ce! Iar eu nu ştiu deloc ce e în inima lui… Nu, nu, nici acum nu ştiu. Oare s-o iubească cu atâta patimă? Sau o urăşte cu atâta patimă? Nu ştiu, dar el oare ştie? De ce i-am spus mamei că «nimic nu se poate întâmpla» cu el;

ce-am vrut să spun cu asta? L-am pierdut oare sau nu l-am pierdut?”

„Ea a văzut cum m-a îmbrâncit… A râs şi ea sau nu? Eu aş fi râs! L-au bătut pe spion, pe spion!…”

„Ce-nseamnă (mă fulgeră deodată), ce-nseamnă că el a adăugat în această scrisoare odioasă că documentul n-a fost ars, ci există?…”

„Nu-l va ucide pe Bioring şi acum sigur stă în cârciumă şi ascultă *Lucia*! Sau poate după *Lucia* se duce şi-l ucide pe Bioring. Bioring m-a îmbrâncit, aproape că m-a lovit; dar m-a lovit? Bioring nu vrea să se dueleze cu Versilov, şi o s-o facă cu mine? Oare ar trebui să-l ucid mâine cu revolverul, după ce-l aştept pe stradă?…” Gândul acesta mi-a venit automat în minte şi nu m-am oprit asupra lui deloc.

În unele clipe parcă visam cum intră Katerina Nikolaievna, cum îmi dă mâna şi începem amândoi să râdem… O, dragul meu student! Mi s-a năzărit lucrul acesta, sau mai bine spus dorința asta, când în cameră se făcuse deja întuneric. „Oare cât a trecut de când stăteam în fața ei, îmi luam rămas-bun, iar ea îmi dădea mâna şi râdea? Cum s-a putut întâmpla ca-ntr-un timp atât de scurt să se caşte o asemenea prăpastie îngrozitoare între noi! Ar trebui pur şi simplu să merg la ea şi să mă explic imediat, imediat, pur şi simplu, pur şi simplu! Doamne, cum se face că dintr-odată s-a născut o nouă lume! Da, o lume nouă, cu totul nouă… Liza, prințul, toate astea-s vechi… Iată-mă acum aici, la prinț. Iar mama - cum a putut ea să trăiască cu el, dacă e aşa? Eu aş fi putut, eu pot tot, dar ea? Acum ce-o să fie?” Şi, ca-ntr-un vârtej, figura Lizei, a Annei Andreievna, a lui Stebelkov, Aferdov, figura prințului, figurile tuturor s-au pierdut fără urmă în creierul meu bolnav. Iar gândurile deveneau tot mai lipsite de formă şi mai volatile; eram bucuros când reuşeam să-i dau contur

unuia dintre ele şi să mă fixez pe el.

„Eu am «ideea» mea! m-am gândit eu dintr-odată. Dar aşa să fie oare? N-o spun aşa, mecanic? Ideea mea este întuneric şi însingurare, şi oare acum e posibil să mă cufund înapoi în întunericul dinainte? Ah, Dumnezeule, dar n-am ars «documentul»! Am şi uitat să-l ard acum trei zile. Mă întorc şi-l ard la lumânare, chiar la lumânare; doar că nu ştiu dacă e bine ce-mi trece acum prin minte...”

Se-ntunecase de mult şi Piotr a adus lumânări. S-a aplecat spre mine şi m-a întrebat dacă am mâncat. Am dat doar din mână. Dar, după o oră, mi-a adus ceai şi am băut cu poftă o ceaşcă mare. Apoi am întrebat ce oră e. Era opt şi jumătate şi nici măcar nu m-am mirat că stau acolo de cinci ceasuri.

- Am venit de vreo trei ori, a spus Piotr, dar mi s-a părut că dormeați.

Eu nu-mi aminteam că ar fi venit. Nu ştiu de ce dar, speriindu-mă groaznic că „am dormit”, m-am ridicat şi am început să umblu prin cameră ca să nu „adorm” din nou. Într-un sfârşit, începu să mă doară teribil capul. La ora zece a venit prințul şi am fost uimit că l-am aşteptat; uitasem complet de el, complet.

- Eşti aici, iar eu am fost la dumneata, să te caut! a spus el. Fața îi era mohorâtă şi severă, fără niciun pic de zâmbet. În ochi îi ardea o idee fixă. M-am zbătut toată ziua şi-am folosit toate mijloacele, a continuat el concentrat, totul s-a prăbuşit, iar în viitor mă aşteaptă groaza... (N.B.: Nu mai trecuse pe la prințul Nikolai Ivanovici.) L-am văzut pe Jibelski, e un om îngrozitor. Vezi dumneata, mai întâi trebuie să am banii şi apoi vom vedea. Şi dacă nici cu banii nu reuşesc, atunci... Dar m-am hotărât ca astăzi să nu mă gândesc la asta. Astăzi doar să facem rost de bani, iar mâine vedem noi. Câştigul dumitale de acum trei zile e neatins.

Sunt acolo trei mii fără trei ruble. Scăzând datoria dumitale, îți rămân trei sute patruzeci de ruble. Ia-le, şi uite încă şapte sute ca să fie mia, iar eu iau celelalte două mii. Apoi, ne aşezăm la Zerşcikov la două capete ale mesei şi încercăm să câştigăm zece mii - poate aşa reuşim, altfel... Altă soluție nu am.

M-a privit cu disperare.

- Da, da! am strigat eu deodată, parcă înviind, să mergem! Pentru asta te şi aşteptam...

Vă spun că, în toate acele ceasuri, nu mă gândisem nicio clipă la ruletă.

- Dar mârşăvia? Dar josnicia faptei? mă întrebă brusc prințul.

- Asta pentru că mergem la ruletă? Dar în asta stă totul! am strigat eu. Banii sunt totul! Numai eu şi dumneata suntem nişte sfinți, dar Bioring s-a vândut deja. Anna Andreievna s-a vândut şi ea, iar Versilov - ai auzit că Versilov e un maniac? Maniac! Maniac!

- Te simți bine, Arkadi Makarovici? Ai o privire ciudată.

- Asta o spui ca să mergi fără mine? Acum nu mai scapi de mine. Nu degeaba toată noaptea am visat că joc. Să mergem, să mergem! am strigat eu de parcă dintr-odată găsisem dezlegarea la toate.

- Ei, atunci să mergem, deşi ai febră, iar acolo...

Nu şi-a terminat vorba. Avea o față îngrozitoare, întunecată. Deja o pornisem spre uşă.

- Ştii, a spus el deodată, oprindu-se în uşă, ştii că mai există încă o ieşire din nenorocire în afara jocului?

- Care e aceea?

- Princiară!

- Cum? Ce-i asta?

- Mai târziu o să afli ce este. Să ştii doar că acum nu mai sunt demn de ea, pentru că e foarte târziu. Să mergem, iar

dumneata aminteşte-ți cuvintele mele. Să încercăm ieşirea de lacheu... Crezi că nu-mi dau prea bine seama că, în mod conştient şi cu voia mea, merg să mă port ca un lacheu?

VI

Am pornit-o în zbor spre ruletă de parcă acolo se concentrase toată salvarea mea, soluția la toate, şi totuşi, până la venirea prințului, nici nu mă gândisem să merg acolo. De altfel, mă duceam să joc nu pentru mine, ci pe banii prințului, pentru prinț; nu pot să-mi dau seama ce m-a decis, dar m-a decis fără putință de întoarcere. O, niciodată oamenii aceia, figurile lor, crupierii, strigătele jucătorilor, toată sala de la Zerşcikov, niciodată nu mi-au părut atât de murdare, atât de întunecate, de brutale şi de întristătoare ca de data aceea! Îmi amintesc foarte bine durerea şi tristețea care-mi cuprindeau inima din când în când în acele ore cât am stat la masa de joc. Dar de ce nu plecam? De ce suportam, de parcă urma să-mi împlinesc destinul, să mă jertfesc sau să săvârşesc o faptă eroică? Voi spune doar atât: nu cred că aş putea spune despre cel care eram atunci că era în toate mințile. Şi totuşi niciodată nu mai jucasem atât de rațional ca în seara aceea. Eram tăcut şi concentrat, atent şi extrem de calculat; eram răbdător şi reținut, dar, în acelaşi timp, hotărât în momentele importante. M-am aşezat din nou lângă zero, adică între Zerşcikov şi Aferdov, care se aşeza totdeauna imediat în dreapta lui Zerşcikov; nu-mi plăcea acest loc, dar voiam neapărat să joc pe zero, iar toate celelalte locuri de lângă zero erau ocupate. Jucam deja de mai bine de o oră; în sfârşit, de unde stăteam, l-am văzut pe prinț cum se ridică de la locul lui, palid tot, şi cum s-a apropiat de masa noastră şi s-a oprit în fața mea, dincolo de masă: pierduse totul şi privea tăcut cum joc eu, probabil neînțelegând nimic şi negândindu-se de fapt la joc. În acele momente începusem să câştig şi Zerşcikov îmi număra banii. Deodată Aferdov, fără să spună nimic şi sub ochii mei, în modul cel

mai obraznic, a luat o sută de ruble de la mine şi a alăturat-o grămezii de bani care se afla în fața lui. Am strigat şi l-am prins de mână. S-a petrecut cu mine ceva neaşteptat: parcă scăpasem din lanț; de parcă toate grozăviile şi jignirile acelei zile se adunaseră în acest moment, în această dispariție a o sută de ruble. De parcă tot ce adunasem în mine şi mă apăsa aştepta tocmai această clipă ca să se reverse.

- E un hoț: mi-a furat chiar acum o sută de ruble! am exclamat eu ieşit din fire, privind în jur.

Nu vă spun ce carambol a fost, o asemnea istorie era acolo o noutate. La Zerşcikov oamenii se purtau decent, şi pentru asta era apreciat jocul la el. Dar eu nu mai puteam să mă controlez. În mijlocul strigătelor şi al zgomotului s-a auzit deodată vocea lui Zerşcikov:

- Au dispărut, e clar. Banii erau aici! Patru sute de ruble!

Se mai petrecuse ceva: sub nasul lui Zerşcikov, un pachet de patru sute de ruble a dispărut din banii de pe bancă. Zerşcikov arăta locul unde se aflaseră, unde „cu o clipă înainte stătuseră”, şi acest loc era chiar lângă mine, se atingea de locul unde se aflau banii mei, adică era mai aproape de mine decât de Aferdov.

- Hoțul este aici! A furat iarăşi, căutați-l! am exclamat eu, arătând spre Aferdov.

- Asta se întâmplă, răsună vocea tunătoare şi convingătoare a cuiva în mijlocul strigătelor generale, pentru că aici intră oricine. Sunt lăsați să intre fără recomandare! Cine l-a chemat? Cine este?

- E un Dolgoruki.

- Prințul Dolgoruki?

- L-a adus prințul Sokolski, strigă cineva.

- Ai auzit, prințe, am urlat eu peste masă în culmea

furiei, sunt considerat un hoț, în timp ce eu am fost furat aici! Vorbeşte-le, vorbeşte-le despre mine!

Şi s-a întâmplat atunci lucrul cel mai groaznic dintre toate câte se întâmplaseră în ziua aceea… chiar din întreaga mea viață: prințul s-a dezis de mine. Am văzut cum a ridicat din umeri şi, la întrebările care curgeau din toate părțile, a răspuns clar şi tăios:

- Eu nu răspund pentru nimeni. Vă rog să mă lăsați în pace.

Între timp, Aferdov stătea în mijlocul mulțimii şi cerea tare să mi se facă perchiziție. Îşi întorcea propriile buzunare. Dar, la cerința lui, se auzeau strigăte:

- Nu, nu, ştim noi cine-i hoțul!

Doi lachei care fuseseră chemați m-au prins de mâini din spate.

- Nu vă las să mă perchiziționați, nu vă permit! strigam eu smulgându-mă.

Dar m-au târât în camera vecină şi acolo, în mijlocul mulțimii, m-au controlat până la piele. Eu strigam şi mă zbăteam.

- Probabil i-a aruncat, trebuie să căutăm pe podea, a propus cineva.

- Ce să mai cauți acum pe podea!

- Sub masă, cred că a reuşit să-i arunce cumva!

- Desigur, prinde orbul…

M-au scos afară, dar am reuşit să mă postez în uşă şi, cu o furie dementă, să strig către întreaga sală:

- Ruleta e interzisă de poliție! Chiar astăzi vă denunț pe toți!

M-au cărat jos, m-au îmbrăcat şi… au deschis uşa care dădea în stradă.

Capitolul IX

I

Ziua s-a terminat cu o catastrofă, dar mai rămânea noaptea, şi iată ce-mi amintesc din noaptea aceea.

Cred că era ora unu noaptea când m-am trezit pe stradă. Era o noapte clară, liniştită şi geroasă. Aproape că alergam, mă grăbeam tare, dar nu mă duceam acasă. „De ce m-aş duce acasă? Oare acum pot avea casă? În casă se trăieşte, mâine m-aş trezi ca să trăiesc, dar oare asta e posibil acum? Viața s-a sfârşit, nu mai pot trăi”. Aşa am rătăcit pe străzi, neştiind unde merg şi nici nu ştiu dacă voiam să ajung undeva. Mi-era foarte cald şi-mi desfăceam mereu şuba de enot. „Acum, nicio acțiune, mi se părea în acel moment, nu poate avea vreun scop.” Şi lucru ciudat: mi se părea că în jurul meu toate, chiar şi aerul pe care-l respiram, era de pe altă planetă, de parcă brusc nimerisem pe lună. Toate - oraşul, trecătorii, trotuarul pe care fugeam, toate nu mai erau *ale mele*. „Uite, aici e Piața Palatului, aici - Catedrala Sfântul Isac, îmi trecu prin minte, dar acum eu nu mai am nicio legătură cu ele; totul pare că s-a înstrăinat, nimic nu mai este *al meu*. O am pe mama, pe Liza - dar ce importanță are, ce să fac eu acum cu mama şi cu Liza? Totul s-a sfârşit, totul s-a sfârşit deodată, în afara unui singur lucru: sunt un hoț, pe vecie.”

„Cum să dovedesc că nu sunt hoț? Oare mai pot s-o fac acum? Să plec în America? Şi ce-aş dovedi cu asta? Versilov va fi primul care va crede că am furat! «Ideea»? Care «idee»? Ce mai înseamnă acum «ideea»? Peste cincizeci de ani, peste o sută de ani, când voi trece, mereu se va găsi un om care, arătând spre mine, va spune: Uite, ăsta e un hoț. Şi-a început «ideea» furând bani la ruletă…”

Simțeam oare ranchiună? Nu ştiu, poate că da. Straniu, totdeauna, poate că încă din fragedă copilărie, am avut această trăsătură de caracter: dacă mi se făcea un rău, dacă duceau acest rău până la limită sau mă jigneau insuportabil, totdeauna apărea dorința de nestins de a mă supune pasiv jignirii şi chiar de a împlini dinainte dorințele celui care mă jignea: „Poftim, dacă voi m-ați umilit, eu mă umilesc şi mai abitir, uitați-vă, admirați!”. Touchard mă bătea şi voia să arate că sunt un lacheu şi nu fiu de senator, aşa că eu intram imediat în rolul de lacheu. Nu numai că-l ajutam să se îmbrace, dar înşfăcam peria şi începeam să-l curăț de ultimul fir de praf, fără ca el să mi-o ceară sau să mă roage; uneori, alergam după el cu peria plin de zelul lacheului, ca să-i îndepărtez ultima scamă de pe frac, încât câteodată chiar el mă oprea: „Ajunge, ajunge, Arkadi, ajunge”. Câteodată venea, îşi scotea hainele, iar eu le curățam, le aranjam atent şi le acopeream cu un batic de mătase în carouri. Ştiam că râdeau colegii de mine şi că mă dispreţuiau pentru asta, ştiam prea bine, dar îmi plăcea tocmai acest lucru: „Dacă au vrut să fiu lacheu, atunci uite că sunt lacheu, au vrut un ticălos, uite că sunt ticălos”. Ani la rând puteam duce cu mine această ură pasivă şi răutate subterană. Şi ce credeți? La Zerşcikov am strigat în fața sălii întregi, cu o furie oarbă: „Ruleta e interzisă de poliție! Chiar astăzi vă denunț pe toți!”. Şi jur că, şi în acest caz, a fost ceva cam la fel; m-au înjosit, m-au perchiziționat, m-au declarat hoț, m-au distrus - „Ei bine, să ştiți cu toții că ați ghicit, nu sunt numai un hoț, dar şi un delator!”. Amintindu-mi acum toate acestea, tocmai aşa mi le interpretez şi mi le explic, căci atunci nu-mi ardea de analiză, atunci am strigat fără nicio intenție, nici măcar cu o secundă înainte nu ştiam că asta o să strig; mi-a ieşit de la sine - aşa o trăsătură de caracter aveam.

Când fugeam, începuse deja delirul, dar îmi amintesc perfect că acționam conştient. Doar că, o spun răspicat, nu eram în stare să susțin un şir de idei şi de concluzii; chiar şi în acele minute simțeam în sinea mea că „pot avea unele gânduri, dar că alte gânduri sunt imposibile pentru mine”. La fel, şi unele hotărâri de-ale mele, deşi luate în deplină cunoştință, puteau să nu aibă atunci nicio logică. Mai mult de atât, îmi amintesc foarte bine că în unele clipe puteam să fiu conştient de totala stupiditate a unor hotărâri, dar în acelaşi timp, pe deplin conştient, să trec la înfăptuirea lor. Da, crima mă pândea în noaptea aceea şi doar întâmplarea a făcut că ea n-a mai avut loc.

Mi-a venit atunci în minte ce spusese Tatiana Pavlovna despre Versilov: „N-are decât să meargă noaptea la Nikolaievskaia, să-şi pună capul pe şine şi să scape de el!”. Acest gând a pus stăpânire pe loc pe toate sentimentele mele, dar l-am alungat într-o clipă cu durere: „Să-ți pui capul pe şine şi să mori, iar a doua zi vor spune că ai făcut-o pentru că ai furat, de ruşine - nu, pentru nimic în lume!”. Şi chiar în acel moment mi-amintesc că am avut un puseu de straşnică răutate. „Ce să fac? m-am întrebat. Să mă justific nu pot, să încep o viață nouă, la fel, de aceea trebuie să mă supun, să devin un lacheu, un câine, o gânganie, un delator, un delator adevărat, şi-ntre timp mă voi pregăti în secret şi într-o zi voi arunca totul în aer, voi distruge totul, pe toți, pe cei vinovați şi pe cei nevinovați, şi-atunci toți vor afla că a făcut asta tocmai acela pe care l-au făcut hoț… abia atunci mă voi sinucide.”

Nu-mi amintesc cum am nimerit într-o ulicioară nu departe de bulevardul Konnogvardeiski. În această ulicioară, pe o sută de paşi şi din ambele direcții, dădeau nişte ziduri înalte, zidurile curților interioare. În spatele unui zid, în stânga mea, am văzut o grămadă mare de

lemne, probabil acolo era un depozit de lemne, o stivă care depăşea zidul cu mai mult de un stânjen. M-am oprit deodată şi am început să mă gândesc. Aveam în buzunar nişte chibrituri într-o cutie mică de argint. Repet, eram pe deplin conştient de ceea ce gândeam atunci şi de ceea ce voiam să fac, şi-mi amintesc asta şi acum, dar de ce voiam s-o fac - nu ştiu, nu ştiu deloc. Îmi amintesc doar că am vrut foarte mult s-o fac. „Pot foarte uşor să mă cațăr pe gard", mă gândeam eu; la doi paşi de mine am observat şi o poartă în zid, probabil ținută încuiată cu lunile. „Dacă mă aşez pe pragul ei, m-am gândit eu în continuare, aş putea ca, apucându-mă de sus, să mă cațăr chiar pe zid - şi nimeni nu va vedea, nu e nimeni, e linişte! După aceea, încalec zidul şi pot foarte bine să dau foc la lemne fără să cobor, pentru că lemnele sunt aproape lipite de zid. Din cauza frigului, vor arde şi mai tare, trebuie doar să găsesc un lemn de mesteacăn… dar nu am nevoie deloc de lemn: stând pe zid, pot să jupoi un mesteacăn de coajă şi s-o aprind cu chibritul, s-o aprind şi s-o pun între lemne - şi gata incendiul. Apoi sar de pe zid şi plec; nici măcar nu va trebui să fug, pentru că va trece mult timp până să observe cineva…" Am cugetat la toate astea şi brusc m-am hotărât definitiv. Simțeam o mare satisfacție, chiar voluptate, aşa că m-am cățărat. Ştiam să mă cațăr de minune; în gimnaziu mă pricepeam cel mai bine la gimnastică, însă acum eram în galoşi şi mi-a venit mai greu. Dar am reuşit să mă prind cu o mână de o ieşitură abia simțită de sus şi am pornit să mă urc dar, în timp ce mi-am aruncat mâna cealaltă ca să mă prind de coama zidului, brusc, am alunecat şi am căzut pe spate. Bănuiesc că m-am lovit de pământ cu ceafa şi că mi-am pierdut cunoştința un minut sau două. Când mi-am revenit, m-am încheiat maşinal la haină, pentru că mă cuprinsese un frig insuportabil şi, ştiind prea puțin ce fac,

m-am târât în colțul dintre poartă şi zid şi m-am zgribulit acolo, rebegit. Gândurile o luaseră razna cu totul şi, probabil, am adormit imediat. Ca prin vis mi-amintesc acum că deodată mi-a răsunat în urechi un sunet plin şi greu de clopot, pe care l-am ascultat cu încântare.

II

Clopotul bătea tare şi clar, câte o bătaie la două sau trei secunde, dar nu era de alarmă, ci suna ca un cântec plăcut şi lin; deodată, mi-am dat seama că e un sunet cunoscut, că bat clopotele la Nikola, la biserica roşie din fața lui Touchard! Era o veche biserică moscovită de care-mi amintesc atât de bine, construită în timpul lui Alexei Mihailovici, dantelată, cu mai multe cupole şi coloane. Şi-mi amintesc: abia ce s-a terminat săptămâna Paştilor şi pe mestecenii subțiri din grădina casei lui Touchard deja tremură frunzulițele noi, de un verde crud. Soarele strălucitor de dinaintea apusului îşi trimite razele în sala noastră de clasă, iar la mine, în cămăruța mea în care Touchard m-a mutat cu un an în urmă, departe de „copiii de conți şi de senatori", stă un oaspete. Da, eu, un băiat lipsit de familie, pe neaşteptate am primit un oaspete - era prima dată, de când mă aflam la Touchard. Am recunoscut-o pe vizitatoare de cum a intrat: mi-am dat seama că e mama, deşi n-o mai văzusem din ziua în care mă botezase într-o biserică de țară şi un porumbel trecuse pe sub cupolă. Eram doar noi şi mă uitam la ea ciudat. Am aflat apoi, după mulți ani, că, rămânând fără Versilov care plecase dintr-odată peste graniță, a venit la Moscova pe cei câțiva bănuți pe care-i avea, din propriu imbold, pe furiş, ca să nu ştie cei cărora le fusese lăsată în grijă, şi asta doar ca să mă vadă pe mine. Straniu a fost şi faptul că, intrând şi vorbind cu Touchard, ea nu mi-a spus prin niciun cuvânt că e mama mea. Stătea lângă mine şi-mi amintesc că eram uimit că vorbeşte atât de puțin. Avea cu ea o legăturică pe care a desfăcut-o: în legăturică erau şase portocale, câteva bucăți de turtă dulce, două pâinici albe. M-am supărat pentru pâinici şi, cu o expresie ofensată, i-am spus că acolo ni se dă

să mâncăm bine şi că în fiecare zi ni se dă la ceai câte o pâine întreagă.

- Nu-i nimic, dragul meu, mi-am spus şi eu, în naivitatea mea: „Poate că acolo, la şcoală, îi ține rău”. Nu te supăra pe mine, scumpul meu.

- Dar şi Antonina Vasilievna (soția lui Touchard) se va înfuria. Colegii vor râde şi ei de mine....

- Atunci, nu le iei? Poate totuşi le mănânci.

- Bine, dacă vrei dumneata, lasă-le...

Nu m-am atins de ce-mi adusese mama; portocalele şi turta dulce rămăseseră în fața mea pe măsuță, iar eu stăteam cu ochii în jos, dar cu un aer de mare demnitate. Cine ştie, poate că nu voiam deloc să ascund faptul că vizita ei mă face de ruşine în fața colegilor; să-i arăt măcar un pic asta ca să înțeleagă: „Uite, mă faci de ruşine şi nici nu-ți dai seama de asta”. Eu, care încă de pe atunci alergam cu peria după Touchard ca să curăț de pe hainele lui orice fir de praf! Îmi închipuiam câtă batjocură o să suport din partea băieților şi, poate, chiar din partea lui Touchard imediat ce va pleca - nu aveam în inima mea nicio fărâmă de sentiment bun pentru ea. Priveam doar dintr-o parte la rochia ei veche, închisă la culoare, la mâinile ei destul de mari, muncite, la cizmele ei grosolane şi la fața ei foarte slabă; pe frunte îi apăruseră deja riduri, deşi Antonina Vasilievna mi-a spus apoi, seara, după ce mama a plecat:

- Cred că *maman* a dumitale a fost cândva foarte frumoasă.

Stăteam aşa, deci, când deodată Agafia intră cu o tavă pe care era o ceaşcă de cafea. Era după masa de prânz şi, la ora aceea, şi familia Touchard îşi bea cafeaua în salon. Dar mama a mulțumit şi n-a servit cafeaua: cum am aflat apoi, pe atunci ea nu bea deloc cafea, căci îi provoca palpitații. În sinea lor, soții Touchard considerau vizita ei şi acordarea

permisiunii de a mă vedea o mare favoare din partea lor, încât ceaşca de cafea trimisă mamei era, aşa-zicând, culmea gesturilor de umanitate, un act ce făcea cinste sentimentelor lor civilizate şi ideilor lor europene. Iar mama parcă înadins a refuzat-o.

M-au chemat în casă la Touchard, iar el mi-a ordonat să-mi iau toate caietele şi cărțile şi să i le arăt mamei:

- Să vadă şi dumneaei câte ai învățat în şcoala mea.

La rândul ei, Antonina Vasilievna, încrețindu-şi gurița, îmi şopti jignită şi ironică:

- Se pare că lui *maman* nu i-a plăcut cafeaua noastră.

Mi-am luat caietele şi le-am dus mamei care aştepta, trecând pe lângă „copiii de conți şi de senatori” care se înghesuiau în sala de clasă şi se uitau la noi. Şi chiar mi-a făcut plăcere să-i îndeplinesc dorința lui Touchard cu maximă exactitate. Am început să răsfoiesc metodic caietele şi să explic:

- Iată, aici sunt lecțiile la gramatică franceză, aici sunt exerciții de dictare, iar dincoace conjugarea verbelor auxiliare *avoir* şi *être*[111], iată, aici sunt lecțiile de geografie, descrierea principalelor oraşe ale Europei şi ale tuturor părților lumii etc. etc.

O jumătate de oră sau chiar mai mult am explicat cu un glăscior egal şi timid, cu ochişorii plecați cuviincios. Ştiam că mama nu înțelege nimic din ştiințe, că poate nu ştie nici să scrie, dar rolul meu de atunci îmi plăcea. Nu cred c-o oboseam: asculta totul fără să mă întrerupă, cu mare atenție şi chiar cu adorație, aşa că, la sfârşit, chiar eu m-am plictisit şi m-am întrerupt; privirea ei era, însă, tristă, iar fața - jalnică.

În sfârşit, s-a ridicat să plece; deodată a intrat chiar

---

[111] A avea şi a fi, verbe cu care se construiesc timpurile compuse în limba franceză.

Touchard care, cu un ton de o solemnitate prostească, a întrebat-o dacă e mulțumită de realizările fiului ei. Mama a început să bâiguie ceva şi să mulțumească; a venit şi Antonina Vasilievna. Mama a început să-i roage pe amândoi: „aveți grijă de un orfan, căci acum e ca un orfan, milostiviți-vă de el...” şi, cu lacrimi în ochi, s-a înclinat în fața fiecăruia, făcând o plecăciune adâncă, aşa cum se înclină „cei simpli” când vin să-i roage ceva pe marii boieri. Soții Touchard nu s-au aşteptat la asta, iar Antonina Vasilievna se vedea că fusese mişcată şi, pe loc, şi-a schimbat părerea despre ceaşca de cafea. Touchard, cu o gravitate scorțoasă, a răspuns foarte mărinimos că el „nu face deosebire între copii, că toți cei de acolo sunt copiii lui, iar el - tatăl lor, că trăiesc la el aproape pe picior de egalitate cu copii de conți şi de senatori şi că asta trebuie apreciat” etc. etc. Mama continua să facă plecăciuni, dar s-a fâstâcit; în sfârşit, s-a întors spre mine şi, cu lacrimi în ochi, a spus:

- Rămâi cu bine, scumpul meu!

Şi m-a sărutat, adică am lăsat-o să mă sărute. Se vedea că ar fi vrut să mă sărute de mai multe ori, să mă îmbrățişeze, să mă strângă la piept, dar ori nu a îndrăznit s-o facă în prezența altora, ori era amărâtă de altceva sau şi-a dat seama că mi-e ruşine cu ea, aşa că, înclinându-se încă o dată, în grabă, în fața soților Touchard, s-a îndreptat spre ieşire. Eu nu mă mişcam din loc.

- *Mais suivez donc votre mère*, mi-a spus Antonina Vasilievna, *il n'a pas de coeur cet enfant*![112]

La aceste cuvinte, Touchard a strâns din umeri, asta însemnând: „Nu degeaba, vezi bine, îl tratez ca pe-un lacheu”.

M-am dus repede după mama; am ieşit amândoi pe

[112] Dar condu-o pe mama ta... ce copil fără inimă! (în fr. în orig.)

verandă. Ştiam că toţi se uită la noi pe geam. Mama s-a întors spre biserică de trei ori, s-a închinat spre ea, buzele îi tremurau, un clopot bătea cu un sunet plin şi egal în clopotniţă. Ea s-a întors spre mine şi nu s-a mai putut stăpâni, şi-a pus ambele mâini pe capul meu şi a început să plângă deasupra mea.

- Mămico, ajunge… e ruşine… se uită la noi pe geam…

Ea îşi veni în fie şi se grăbi să spună:

- Vai, Doamne… ei, Dumnezeu cu tine… să te apere îngerii cerului, Maica Preacurata şi Nikolai milostivul… Doamne, Doamne! repeta ea repede, făcând cruci asupra mea, străduindu-se să le facă tot mai des şi în număr cât mai mare. Scumpul meu, copilul meu! Mai stai puţin, dragul meu…

Ea îşi băgă repede mâna într-un buzunar, scoase de acolo o batistă, o batistă albastră în carouri, cu colţurile înnodate strâns, şi vru s-o desfacă… dar nu reuşea…

- Nu contează, ia cu tot cu batistă, e curată şi ţi-o trebui; sunt acolo patru grivne, poate ai nevoie. Iartă-mă, dragul meu, nu am mai mulţi… iartă-mă, scumpul meu.

Am luat batista, am vrut să-i spun că „suntem bine întreţinuţi la domnul Touchard şi la Antonina Vasilievna şi nu ne lipseşte nimic”, dar m-am abţinut şi am acceptat batista.

M-a binecuvântat încă o dată, a mai şoptit o rugăciune şi deodată - şi deodată s-a înclinat şi în faţa mea, cum făcuse acolo sus în faţa soţilor Touchard, cu o plecăciune adâncă, înceată şi îndelungă; n-am să uit asta niciodată! M-am cutremurat atunci, singur nu ştiu de ce. Ce-a vrut ea să spună cu această plecăciune? Nu ştiu dacă „şi-a recunoscut vina în faţa mea”, cum m-am gândit mult timp după aceea. Dar atunci mi s-a făcut şi mai ruşine „că de sus de acolo ne privesc toţi, iar Lambert poate că va începe să

mă şi bată”.

În sfârşit, ea a plecat. Portocalele şi turta dulce le mâncaseră deja înainte de a mă întoarce copiii de conți şi de senatori, iar cele patru grivne mi-au fost imediat luate de Lambert; cu ei au cumpărat prăjituri şi ciocolată de la cofetărie, iar mie nici măcar nu mi-au dat să gust.

A trecut o jumătate de an şi a venit octombrie cel urât şi vântos. Uitasem complet de mama. O, pe atunci ura, o ură surdă față de tot, deja îmi pătrunsese în inimă, mi-o invadase complet; deşi îl curățam pe Touchard cu peria, ca şi înainte, îl uram deja din toate puterile mele, şi ura creştea din zi în zi. Şi iată că-ntr-o zi, la tristul ceas al amurgului, am început să fac curățenie în sertarul meu şi, deodată, într-un colț, am zărit batista ei albastră din batist; zăcuse acolo de când o pusesem eu atunci. Am scos-o şi m-am uitat la ea chiar cu oarece curiozitate; un capăt al batistei mai păstra încă urmele nodului şi chiar semnul rotund că acolo fusese o monedă; dar am pus batista la loc şi am tras sertarul. Era ajun de sărbătoare şi clopotul chema la slujba de seară. Elevii se risipiseră pe la casele lor încă de dupăamiază, dar de data aceasta Lambert rămăsese şi el acolo; nu ştiu de ce nu trimiseseră după el. Deşi continua să mă bată ca şi înainte, îmi mărturisea multe şi avea nevoie de mine.

Am vorbit toată seara despre pistoletele Lepage din care nici el, nici eu nu văzusem vreodată, despre săbiile cercheze şi despre cum taie ele, despre cât de bine ar fi să înființăm o bandă de haiduci; apoi Lambert a trecut la subiectele lui preferate pe tema mizerabilă cunoscută, iar eu, deşi mirat în sinea mea, îl ascultam cu plăcere. De data aceasta însă, brusc, n-am mai putut suporta şi i-am spus că mă doare capul. La ora zece ne-am culcat; eu mi-am acoperit capul cu plapuma şi am scos de sub pernă batista albastră: cu o oră

înainte, nu ştiu de ce coborâsem şi o căutasem în sertar şi, după ce ni se făcuse patul de seară, am pus-o sub pernă. Mi-am lipit-o de faţă şi am început s-o sărut. „Mamă, mamă”, şopteam eu amintindu-mi, şi pieptul mi se strângea ca în menghine. Am închis ochii şi i-am văzut faţa cu buzele tremurânde când s-a închinat în faţa bisericii, când a făcut cruce asupra mea şi când eu i-am spus „E ruşine, se uită la noi”. „Mămico, mamă, o dată în viaţă ai fost şi tu la mine şi… Mamă, unde eşti acum, oaspetele meu de departe? Îţi aminteşti de bietul tău fiu la care ai venit… Arată-mi-te acum măcar o dată, vino în vis măcar ca să-ţi spun cât te iubesc, să te îmbrăţişez doar şi să-ţi sărut ochii albaştri dragi, să-ţi spun că acum nu mă mai ruşinez deloc cu tine şi că te iubeam şi atunci, că inima mea tânjea după tine, deşi stăteam nemişcat în faţa ta, ca un lacheu. N-ai să ştii niciodată, mamă, cum te iubeam eu atunci! Mămico, unde eşti, mă auzi? Mamă, mamă, îţi aminteşti de porumbel, în sat?…”

- Ah, la dracu’… Ce face! bombăni în patul său Lambert. Stai că-ţi arăt eu ţie! Nu laşi omul să doarmă…

Şi iată-l că sare din pat, vine fugind spre mine şi începe să tragă plapuma de pe mine, dar eu ţin tare, tare plapuma în care mi-am ascuns capul.

- Te smiorcăi, de ce te smiorcăi, phrostule? Phrostule! Na!

Şi mă bate, mă loveşte tare cu pumnul în spinare, în coaste, tot mai tare şi mai tare şi… şi eu deschid brusc ochii…

Se luminează de ziuă, acele gerului strălucesc pe zăpadă, pe zid… Stau ghemuit, mai mult mort decât viu, îngheţat în şuba mea şi cineva stă deasupra mea, mă trezeşte certându-mă tare şi lovindu-mă dureros în coastă cu vârful piciorului drept. Mă ridic puţin şi privesc: un om

într-o şubă bogată de urs, cu o căciulă de sobol, cu ochii negri, cu favoriți eleganți negri ca smoala, cu nasul coroiat, cu dinții albi rânjiți la mine, alb, rumen, cu o față ca o mască… S-a aplecat foarte tare spre mine şi aburi îi ies din gură cu fiecare respirație:

- Ai înghețat, bețivule, phrostule! Ai să îngheți ca un câine, scoală! Scoală!

- Lambert! strig eu.

- Cine eşti?

- Dolgoruki!

- Care dracu' Dolgoruki?

- Pur şi simplu Dolgoruki!… Touchard… Acela căruia, la hotel, i-ai înfipt o furculiță în coapsă!…

- A-a-a! strigă el cu un zâmbet lung, amintindu-şi. (Oare chiar mă uitase?) Ha, dar eşti chiar tu, tu!

Mă ridică, mă pune pe picioare; eu abia stau în picioare, abia mă mişc; el mă duce, spijinindu-mă cu mâna. Mi se uită în ochi, gândindu-se, amintindu-şi şi ascultându-mă cu toată ființa lui, iar eu trăncănesc, la rândul meu tot cât mă țin puterile, fără pauză, şi sunt atât de bucuros, atât de bucuros că vorbesc, şi sunt bucuros că el e Lambert. Mi s-a părut că e „salvarea" mea sau m-am lipit de el în acel moment pentru că îl luasem drept un om din cu totul altă lume - nu ştiu, atunci nu judecam -, dar m-am aruncat spre el fără să mă gândesc. Nu-mi amintesc deloc ce-am spus atunci, dar mă-ndoiesc că țineam şirul cât de cât, că măcar pronunțam cuvintele clar. A luat prima sanie ieşită în cale şi, peste câteva minute, stăteam deja la căldură, în camera lui.

III

Fiecare om, oricare ar fi el, probabil că păstrează amintirea unui lucru care i s-a întâmplat şi pe care îl consideră sau este înclinat să-l considere ceva fantastic, neobişnuit, ieşit din comun, aproape miraculos, fie că e vorba de un vis, de o întâlnire, de ceva care i s-a ghicit, de o presimțire sau de ceva de genul acesta. Până astăzi înclin să privesc această întâlnire a mea cu Lambert ca pe o profeție... asta având în vedere împrejurările şi urmările întâlnirii. Toate acestea s-au întâmplat însă, dintr-o altă perspectivă, perfect firesc: amețit, el se-ntorcea pur şi simplu de la o îndeletnicire de-a lui nocturnă (care se va vedea mai târziu) şi, într-o ulicioară, oprindu-se lângă o poartă la un moment dat, a dat de mine. Era la Petersburg doar de câteva zile.

Camera unde m-a dus era micuță, o cameră de mâna a doua din Petersburg, foarte simplu mobilată. Lambert însă era îmbrăcat minunat, în haine scumpe. Pe podea stăteau două geamantane, pe jumătate golite. Colțul camerei era separat de un paravan care ascundea patul.

- Alphonsine! a strigat Lambert.

- *Présente*[113], i-a răspuns de după paravan o voce răguşită de femeie cu accent franțuzesc şi, peste două minute, nu mai mult, s-a ivit de acolo *mademoiselle* Alphonsine, îmbrăcată în grabă într-o cămaşă, se vedea că atunci coborâse din pat; o ființă stranie de statură înaltă şi subțire ca o scândură, o fată brunetă cu talie înaltă, cu o față prelungă, cu ochii mobili şi obrajii scofâlciți - o ființă groaznic de istovită!

- Mai repede! (Traduc, pentru că el îi vorbea pe

---

[113] Sînt aici! (în fr. în orig.)

franțuzeşte.) Vezi că trebuie să existe un samovar; repede, nişte apă fierbinte, un vin roşu şi zahăr, dă-mi un pahar, dar mai repede, a înghețat, este un prieten de-al meu… a dormit toată noaptea pe zăpadă.

- *Malheureux*[114]! a spus ea, plesnindu-şi palmele teatral.

- Hai, hai! a strigat Lambert la ea ca la un cățel, amenințând-o cu degetul; ea a lăsat imediat gesticulația şi a fugit să îndeplinească ordinele.

El mă examina şi mă pipăia, mi-a căutat pulsul, mi-a pipăit fruntea, tâmplele.

- E straniu, n-ai înghețat, mormăi el. E drept ca ai fost bine acoperit de şubă, chiar şi pe cap, stăteai ca-ntr-o vizuină de blană…

Apăru paharul cu apă fierbinte, am băut-o pe nerăsuflate şi m-a înviorat imediat; am început din nou să aiurez; stăteam pe jumătate culcat într-un colț al canapelei şi vorbeam, vorbeam, mă înecam vorbind - dar ce anume şi cum am povestit aproape că nu-mi amintesc nimic; am uitat complet unele momente, chiar episoade întregi. Repet: nu ştiu dacă atunci el înțelegea ceva din povestirile mele; a reuşit să mă înțeleagă atât cât să tragă concluzia că nu poate să nu aprecieze întâlnirea cu mine… Voi explica apoi, la locul potrivit, ce calcule putea el să-şi facă.

Nu numai că mă înviorasem foarte mult, dar în unele momente se pare că eram chiar vesel. Mi-amintesc că soarele a inundat dintr-odată camera atunci când au ridicat storurile, îmi amintesc focul care trosnea în soba pe care cineva o aprinsese - cine şi cum, nu-mi amintesc. Mi-amintesc de cățeluşul mic de tot, negru, pe care-l ținea în brațe *mademoiselle* Alphonsine, strângându-l cochet la inima ei. Acest cățeluş mă amuza atât de tare, că mi-am

---

[114] Săracul! (în fr. în orig.)

întrerupt povestirea şi de vreo două ori am întins mâinile spre el, dar Lambert a făcut un semn din mână şi Alphonsine şi cățelul au dispărut imediat după paravan.

El tăcea, stătea în fața mea şi, aplecându-se mult spre mine, asculta cu mare atenție; uneori zâmbea larg şi îndelung, îşi arăta dinții şi-şi mijea ochii, de parcă înțelegea greu şi voia să priceapă. Mi-amintesc clar doar că atunci când i-am povestit despre „document”, nu puteam nicicum să mă exprim logic şi să leg faptele cum trebuie, iar pe fața lui vedeam prea clar că nu mă poate înțelege deloc, dar că voia foarte mult să înțeleagă, aşa că a riscat chiar să mă întrerupă cu o întrebare, lucru periculos pentru că, imediat ce mă întrerupea, eu pierdeam şirul şi uitam despre ce vorbeam. Nu ştiu cât timp am stat aşa şi-am tot vorbit şi nici nu pot să-mi dau seama. S-a ridicat deodată şi a chemat-o pe Alphonsine:

- Are nevoie de linişte; poate că va trebui să chemăm un doctor. Să faci tot ce te roagă, adică... *vous comprenez, ma fille. Vous avez de l'argent*?[115] Nu? Uite! şi a scos o hârtie de zece ruble şi i-a dat-o. Au început să şuşotească. *Vous comprenez*! *Vous comprenez*! îi tot repeta el, amenințând-o cu degetul şi încruntându-şi sprâncenele. Am văzut că ea tremura groaznic în fața lui.

- Mă întorc imediat, iar tu mai bine dormi, mi-a zâmbit el şi şi-a luat căciula.

- *Mais vous n'avez pas dormi du tout, Maurice*![116] strigă patetic Alphonsine.

- *Taisez-vous, je dormirai après*[117], şi ieşi.

- *Sauvée*![118] şopti ea patetic, arătând cu mâna în urma

---

[115] Înţelegi tu, draga mea. Ai bani? (în fr. în orig.)

[116] Dar n-ai dormit deloc, Maurice! (în fr. în orig.)

[117] Taci din gură, am să dorm după aceea (în fr. în orig.).

[118] Sînt salvată! (în fr. în orig.)

lui.

- *Monsieur*, *monsieur*! începu ea să declame imediat, luând o poză în mijlocul camerei, *jamais homme ne fut si cruel*, *si Bismarck*, *que cet être*, *qui regarde une femme comme une saleté de hasard. Une femme*, *qu'est-ce que ça dans notre époque*? *„Tue la*!" *voilà le dernier mot de l'Academie française*!...[119]

Am făcut ochii mari la ea; vedeam dublu, îmi părea că văd două Alphonsine... Deodată am observat că ea plânge, am tresărit şi mi-am dat seama că îmi vorbeşte de foarte mult timp iar eu, probabil, am dormit sau am fost fără cunoştință.

- *...Hélas*! *de quoi m'aurait servi de le découvrir plus tôt*, a exclamat ea, *et n'aurais-je pas autant gagné à tenir ma honte cachée toute ma vie*? *Peut-être n'est-il pas honnête à une demoiselle de s'expliquer si librement devant monsieur*, *mais enfin je vous avoue que*, *s'il m'était permis de vouloir quelque chose*, *oh*! *ce serait de lui plonger au coeur mon couteau*, *mais en détournant les yeux*, *de peur que son regard exécrable ne fât trembler mon bras et ne glaçât mon courage*! *Il a assassiné ce pope russe*, *monsieur*, *il lui arracha sa barbe rousse*, *pour la vendre à un artiste en cheveux au pont des Maréchaux*, *tout près de la maison de monsieur Andrieux*: *hautes nouveautés*, *articles de Paris*, *linge*, *chemises*, *vous savez*, *n'est-ce pas*... *Oh*!, *monsieur*, *quand l'amitié rassemble à table épouse*, *enfants*, *soeurs*, *amis*, *quand une vive allégresse enflamme mon coeur*, *je vous le demande*, *monsieur*: *est-il bonheur preférable à celui dont tout jouit*? *Mais il rit*, *monsieur*, *ce monstre exécrable et*

[119] Domnule, domnule! niciodată un bărbat n-a fost mai crud, n-a fost atît de Bismarck, precum această fiinţă care se uită la femei ca la ceva întîmplător şi murdar. Ce este femeia în timpurile noastre? „Ucide-o!" – iată ultimul cuvînt al Academiei franceze! (în fr. în orig.)

inconcevable, et si ce n'était pas par l'entremise de monsieur Andrieux, jamais, oh!, jamais je ne serais... Mais quoi, monsieur, qu'avez-vous, monsieur?[120]

Ea se repezi spre mine: se pare că aveam febră şi eram gata să leşin. Nu vă pot spune ce impresie apăsătoare şi dureroasă a produs asupra mea această ființă pe jumătate nebună. Poate credea că i se poruncise să mă distreze, oricum, nu m-a părăsit nicio clipă. Poate cândva jucase pe scenă; declama tot timpul, se-nvârtea, vorbea fără-ncetare, iar eu tăceam demult. Tot ce putusem să-nțeleg din povestirile ei era ceva despre legătura ei cu *la maison de monsieur Andrieux: hautes nouveautés, articles de Paris*[121] etc., despre faptul că venea din *la maison de monsieur Andrieux* şi că fusese ruptă pe veci de la *monsieur Andrieux par ce monstre furieux et inconcevable*[122] şi că în asta consta tragedia ei... Plângea în hohote, dar mi se părea că o face aşa, de ochii lumii, şi că de fapt nu plânge deloc; uneori mi se părea că, deodată, se va dezmembra ca un schelet;

---

[120] Vai! ce folos mi-ar fi putut aduce mie această descoperire dacă o făceam mai devreme, n-ar fi fost mai bine să-mi ascund ruşinea toată viaţa? Poate că nu se cade ca o fată să vorbească atît de sincer cu un bărbat, domnule, dar recunosc că, dacă mi s-ar permite să am dorinţe personale, aş dori un singur lucru: să-i înfing un cuţit în inimă, dar întorcîndu-mi capul ca, din cauza privirii lui blestemate, să nu-mi tremure mîna şi să nu-mi pierd curajul. L-a ucis pe popa acela rus, domnule, i-a smuls barba roşcată şi i-a vîndut-o unui frizer de lîngă podul Mareşalilor, alături chiar de magazinul domnului Andrieux, sigur îl ştiţi: Ultimele noutăţi, lucruri la modă, lenjerie, cămăşi... O, domnule, cînd soţia, copiii, surorile, prietenii se adună veseli la masă, cînd bucuria vie îţi umple inima, spuneţi-mi, domnule: există fericire mai mare decît aceea pe care o trăiesc toţi în aceste clipe? Iar el rîde, domnule, acest monstru respingător şi de neimaginat rîde, şi dacă toate acestea nu s-ar fi aranjat prin domnul Andrieux, niciodată, niciodată n-aş fi... Dar ce se-ntîmplă, domnule, ce-i cu dumneata, domnule? (în fr. în orig.)

[121] Magazinul domnului Andrieux: Ultimele noutăţi, lucruri la modă (în fr. în orig.).

[122] Domnul Andrieux de acest monstru îngrozitor şi de neimaginat (în fr. în orig.).

pronunța cuvintele cu o voce tremurătoare, stinsă; de exemplu, pronunța cuvântul *préférable* pe silabe, pre-fe-ra-ble, behăind ca o oaie pe sunetul *a*. Într-un rând, venindu-mi în fire, am observat că face o piruetă în mijlocul camerei, dar nu dansa, pirueta făcea şi ea parte din povestire, pentru că ea interpreta personajele. Deodată s-a repezit şi a deschis un pian mic, vechi şi dezacordat, care se afla în cameră, a început să zdrăngănească şi să cânte din gură… Se pare că vreo zece minute sau chiar mai mult am pierdut contactul cu realitatea, am adormit, dar cățeluşul a lătrat şi m-am trezit: cunoştința mi s-a întors imediat pe deplin şi în mintea mea s-a făcut lumină deplină; am sărit îngrozit.

„Lambert, sunt la Lambert!” m-am gândit eu şi, înşfăcându-mi căciula, m-am aruncat spre şubă.

- *Où allez-vous*, *monsieur*? [123] strigă vigilentă Alphonsine.

- Vreau să plec, vreau să ies! Lasă-mă, nu mă reține…

- *Oui*, *monsieur*! confirmă Alphonsine foarte convinsă şi se repezi să-mi deschidă chiar ea uşa spre coridor. *Mais c'est pas loin*, *monsieur*, *c'est pas loin du tout*, *ça ne vaut pas la peine de mettre votre chouba*, *c'est ici près*, *monsieur*![124] strigă ea să se audă în tot coridorul.

Fugind din cameră, am luat-o la dreapta.

- *Par ici*, *monsieur*, *c'est par ici*![125] striga ea din toate puterile, agățându-se de şuba mea cu degetele-i lungi osoase, cu cealaltă mână arătând spre stânga, undeva pe coridor, unde nu voiam deloc să merg. M-am smuls şi am luat-o la fugă pe scară, spre uşa de la intrare.

---

[123] Unde mergeţi, domnule? (în fr. în orig.)

[124] Dar nu e departe, domnule, nu e deloc departe, nu trebuie să vă luaţi şuba, e chiar alături! (în fr. în orig.)

[125] Pe aici, domnule, pe aici! (în fr. în orig.)

- *Il s'en va*, *il s'en va*![126] fugea după mine Alphonsine, strigând cu glasul ei răguşit. *Mais il me tuera*, *monsieur*, *il me tuera*![127]

Dar eu deja coborâsem scara şi, deşi ea alerga în urma mea, am reuşit să deschid uşa de la intrare, să ies în stradă şi să mă arunc în prima sanie. Am dat adresa mamei…

---

[126] Pleacă, pleacă! (în fr. în orig.)

[127] Dar mă va ucide, domnule, mă va ucide! (în fr. în orig.)

IV

Dar, după ce licărise o clipă, rațiunea mea s-a stins din nou. Îmi amintesc doar cum am ajuns şi apoi am fost dus la mama, dar acolo, aproape imediat, mi-am pierdut cunoştința. A doua zi, cum mi-au povestit ulterior (dar şi eu îmi aminteam asta), judecata mi s-a întors din nou pentru o clipă. M-am pomenit în camera lui Versilov, pe canapeaua lui; îmi amintesc, în jurul meu, chipul lui Versilov, al mamei şi al Lizei, îmi amintesc bine cum Versilov mi-a vorbit de Zerşcikov, de prinț, cum mi-a arătat o scrisoare, liniştindu-mă. Mi-au povestit apoi că întrebam cu groază de un anume Lambert şi că auzeam lătratul unui cățeluş. Dar licărirea de o clipă a conştiinței s-a stins rapid: spre seara celei de-a doua zile eram cuprins cu totul de febră. Dar mă abat puțin, să explic evenimentele şi tot ce le-a urmat.

Când, în seara aceea, am ieşit în fugă de la Zerşcikov şi când totul s-a mai liniştit acolo, reîncepând jocul, Zerşcikov a anunțat pe loc, ca să se audă bine, că s-a produs o eroare regretabilă: banii pierduți, cele patru sute de ruble, au fost găsiți în grămadă cu alți bani şi calculele băncii erau complet corecte. Atunci prințul, care rămăsese în sală, s-a apropiat de Zerşcikov şi i-a cerut insistent să anunțe public nevinovăția mea şi, în plus, să-mi ceară scuze sub forma unei scrisori. Din partea lui, Zerşcikov a găsit cererea demnă de respect şi şi-a dat cuvântul, în prezența tuturor, că a doua zi chiar îmi va trimite o scrisoare explicativă şi de scuze. Prințul i-a dat adresa lui Versilov şi într-adevăr Versilov a primit a doua zi, personal de la Zerşcikov, o scrisoare pe numele meu şi mai mult de o mie trei sute de ruble care-mi aparțineau şi pe care le lăsasem la ruletă. În felul acesta, cele întâmplate la Zerşcikov s-au rezolvat; această ştire îmbucurătoare a contribuit mult la

însănătoşirea mea, după ce mi-am revenit în simțiri.

După ce s-a întors de la tripou, în aceeaşi noapte, prințul a scris două scrisori - una mie, alta - la regimentul în care i se întâmplase istoria cu cornetul Stepanov. A expediat ambele scrisori în dimineața următoare. Apoi a scris un raport către comandament şi, cu acest raport în mână, dimineața devreme, s-a prezentat la comandantul regimentului său şi i-a declarat că e „un criminal, un falsificator al acțiunilor x, că se dă pe mâna justiției şi cere să fie judecat". Cu acea ocazie, a înmânat şi raportul în care toate acestea erau expuse în scris. A fost arestat.

Iată scrisoarea lui către mine, pe care mi-a scris-o în noaptea aceea, cuvânt cu cuvânt:

„Neprețuite Arkadi Makarovici,

Căutând o «ieşire» de lacheu, am pierdut dreptul de a mă consola măcar cu gândul că am putut şi eu, în sfârşit, să mă decid pentru o faptă dreaptă. Sunt vinovat în fața patriei şi înaintea neamului meu şi de aceea eu, ca ultimul din neam, mă pedepsesc singur. Nu înțeleg cum am putut să mă agăț de instinctul meschin de autoconservare şi, un timp, să visez că voi putea să scap de ei cu ajutorul banilor? În fața conştiinței mele, oricum rămâneam pe veci un criminal. Chiar dacă mi-ar fi înapoiat biletele acelea compromițătoare, aceşti oameni nu m-ar fi lăsat în pace întreaga viață! Şi ce-mi rămânea: să trăiesc cu ei, să fiu ca ei întreaga mea viață - iată ce soartă mă aştepta! Nu puteam s-o accept, aşa că, în sfârşit, am găsit în mine destulă tărie, sau poate doar disperare, ca să procedez aşa cum o fac acum.

Am scris o scrisoare la regimentul meu, către foştii colegi, şi l-am dezvinovățit pe Stepanov. În gestul meu nu este şi nu poate fi ceva eroic care-mi răscumpără vina: e doar testamentul al unui om care mâine va fi mort. Aşa trebuie

luate lucrurile.

Iartă-mă că ți-am întors spatele în casa de joc; asta s-a întâmplat pentru că, în acel moment, nu eram sigur de dumneata. Acum, când sunt deja un om mort, pot face şi asemenea mărturisiri… de pe lumea cealaltă.

Biata Liza! Ea nu ştie nimic de această hotărâre a mea; să nu mă blesteme, să încerce să mă înțeleagă. Nu mă pot justifica şi nici nu-mi găsesc cuvintele pentru a-i explica ceva. Să mai ştii încă, Arkadi Makarovici, că ieri, în cursul dimineții, când a venit la mine pentru ultima oară, i-am spus despre minciuna mea şi am recunoscut că am fost la Anna Andreievna cu intenția de a o cere în căsătorie. Văzându-i iubirea, nu puteam rămâne cu păcatul ăsta pe conştiință înaintea hotărârii mele din urmă şi i-am mărturisit totul. Ea m-a iertat, a iertat totul, dar n-am crezut-o; asta nu e iertare; în locul ei, eu n-aş fi putut ierta.

Nu mă uita.
Al dumitale nefericit, ultimul prinț

Sokolski”

Am zăcut fără cunoştință exact nouă zile.

PARTEA A TREIA

Capitolul I

I

Acum, să vorbim despre cu totul altceva.

Vă tot promit „altceva, altceva” şi nu fac decât să scriu despre mine. Dar am anunțat de o mie de ori că nu vreau deloc să mă descriu pe mine; şi chiar nu voiam atunci când am început însemnările de față: înțeleg prea bine că cititorul nu are nevoie de mine deloc. Îi descriu şi vreau să-i descriu pe alții, nu pe mine, şi dacă mă tot vâr pe aici, asta este doar o tristă eroare pentru că, oricât aş vrea, nu pot scăpa de mine. Important este că sunt supărat din cauza faptului că, scriind cu atâta înflăcărare despre propriile aventuri, dau motive să se creadă că eu continui să fiu la fel cum eram pe atunci. Cititorul îşi aminteşte, desigur, că nu o singură dată am exclamat: „O, dacă aş putea să schimb trecutul şi s-o iau complet de la capăt!”. N-aş fi putut exclama aşa dacă acum nu m-aş fi schimbat radical şi n-aş fi devenit cu totul alt om. E prea evident; de şi-ar putea cineva imagina cum m-am săturat de toate aceste scuze şi prefețe pe care am fost nevoit să le înghesui permanent în chiar inima însemnărilor mele!

La subiect.

După cele nouă zile de boală, m-am trezit la viață, dar nu eram vindecat cu totul; renaşterea mea era stupidă, dacă e să luăm lucrurile în sensul lor larg şi dacă ele ar fi stat acum altfel. Ideea, adică sentimentul, era din nou (ca şi de o mie de ori înainte) că trebuie să plec de la ei definitiv, dar chiar să plec, nu ca înainte când de o mie de ori îmi propusesem asta şi nu puteam nicicum să-mi duc la capăt promisiunea. Nu doream să mă răzbun, şi vă dau cuvântul meu de onoare că aşa era, deşi fusesem jignit de toți. Mă

pregăteam să plec fără silă, fără blesteme, dar aveam nevoie de propria putere, una adevărată, care să nu depindă de vreunul dintre ei sau de restul lumii; eu, care aproape că mă împăcasem cu toate de pe lume! Notez visul meu de atunci nu ca pe un gând, ci ca pe o senzație irepresibilă pe care o încercam. Nu voiam încă s-o formulez cât zăceam încă în pat. Bolnav şi lipsit de puteri, zăcând în camera lui Versilov, pe care mi-o dăduseră mie, înțelegeam cu durere în ce grad de neputință mă aflam; pe pat zăcea un fir de pai şi nu un om, şi asta nu doar din cauza bolii - şi cât mă dureau toate astea! Şi iată că din adâncul ființei mele, cu toată forța, a început să se ridice la suprafață un protest, şi eu mă sufocam din cauza unui sentiment sfidător şi provocator, infinit sporit. Nu-mi amintesc de nicio altă perioadă din întreaga mea viață când să fi fost mai plin de porniri sfidătoare, ca în primele mele zile de însănătoşire, ca atunci când firul de pai se zbătea în pat.

Dar, deocamdată, tăceam şi chiar mă hotărâsem să nu mă gândesc la nimic. Le tot priveam chipurile, încercând să ghicesc după ele tot ce îmi putea fi de folos. Se vedea că nici ei nu voiau să mă descoasă, să-şi manifeste curiozitatea, ci vorbeau cu mine despre cu totul alte lucruri. Îmi plăcea asta, dar mă şi necăjea; nu voi explica această contradicție. Pe Liza o vedeam mai rar decât pe mama, deşi venea şi ea să mă vadă în fiecare zi, uneori chiar de două ori. Din frânturile discuțiilor pe care le purtau şi din felul cum arătau, am tras concluzia că Liza avea extrem de multe griji şi că adesea nu era acasă din cauza acestor treburi: până şi gândul că ea avea „treburile ei" era ceva jignitor pentru mine; dar toate acestea erau senzații maladive, pur fiziologice, pe care nu merită să le descriu. Tatiana Pavlovna venea şi ea să mă vadă aproape zilnic şi, deşi nu era delicată cu mine, nu mă mai certa ca înainte, fapt care nu-mi plăcea

deloc, aşa că i-am spus pur şi simplu:

- Dumneata, Tatiana Pavlovna, când nu te cerți eşti foarte plicticoasă.

- Ei, atunci nu mai vin la tine, mi-a tăiat-o ea şi a plecat.

Iar eu eram bucuros că am putut goni măcar pe unul dintre ei.

Cel mai mult o chinuiam pe mama, pe ea îmi vărsam toți nervii. Aveam o poftă de mâncare teribilă şi bombăneam tare că întârzie cu masa (şi nu întârzia niciodată). Mama nu ştia cum să-mi mai intre în voie. Odată mi-a adus o supă şi, ca de obicei, a început să-mi dea ea să mănânc, dar am boscorodit tot timpul cât am mâncat. Şi dintr-odată m-am supărat pe mine că o cert atâta: „Cred că numai pe ea o iubesc şi tot pe ea o şi chinui!". Dar răutatea mea nu se potolea şi, din cauza ei, brusc, am început să plâng, iar ea, sărăcuța, a crezut că m-am pus pe plâns din recunoştință, s-a plecat spre mine şi a început să mă sărute. M-am stăpânit şi am suportat eu cumva, dar în acel moment o uram cu adevărat. Pe mama am iubit-o mereu, o iubeam şi-atunci şi n-o uram deloc, dar se-ntâmpla ce se-ntâmplă de obicei: pe cine iubeşti mai mult, pe-acela îl şi amărăşti cel mai tare.

Îl uram cu adevărat în acele prime zile doar pe doctor. Era un om tânăr, obraznic, care vorbea dur şi aproape nepoliticos. Avea aerul că abia cu o zi înainte aflase ceva deosebit în ştiință, în timp ce în ziua respectivă nu se întâmplase de fapt nimic; dar aşa se poartă totdeauna „mediocritatea" şi „strada". L-am răbdat mult timp, când, în sfârşit, am izbucnit pe neaşteptate şi i-am spus în prezența tuturor ai casei că degeaba se deranjează, că o să mă înzdrăvenesc şi fără el, că, având o figură de realist, totuşi e plin de prejudecăți şi nu înțelege că medicina n-a vindecat niciodată pe nimeni; în sfârşit, că, după câte se vede, e total

needucat, „ca toți tehnicienii şi specialiştii de astăzi care, în ultimul timp, la noi, şi-au ridicat nasul atât de sus”. Doctorul s-a supărat foarte tare (dovedind chiar prin asta ce fel de om este), dar a continuat să vină. În final, i-am spus lui Versilov că, dacă mai vine, am să-i spun doctorului ceva de zece ori mai neplăcut. Versilov a răspuns că, în comparație cu ce am spus, nu se poate spune ceva de două ori mai neplăcut, darămite de zece ori. Am fost bucuros c-a observat asta.

Ce om, totuşi! Mă refer la Versilov. El, el era cauza a toate, şi ce credeți: numai cu el nu mă purtam urât. Şi nu cred că m-a câştigat doar maniera lui de a se purta cu mine. Cred că amândoi simțeam atunci că ne datorăm unul altuia multe explicații… şi că tocmai de aceea e mai bine să nu avem nicio explicație. E extrem de plăcut când, în ocazii de viață ca acestea, dai de un om deştept! Am anunțat în cea de-a doua parte a povestirii mele, anticipând, că mi-a spus ceva foarte scurt şi clar despre scrisoarea prințului arestat către mine, despre Zerşcikov, despre explicația acestuia în favoarea mea etc. etc. Pentru că hotărâsem să tac, i-am pus vreo două-trei întrebări scurte, cu un ton cât se poate de neutru; mi-a răspuns la ele clar şi exact, fără niciun cuvânt de prisos şi, ceea ce e chiar mai bine, fără sentimente inutile. Atunci mă temeam tocmai de asemenea sentimente.

Despre Lambert tac, dar cititorul şi-a dat seama desigur că mă gândeam mult la el. În delir, am vorbit de câteva ori de Lambert; dar, când mi-am revenit şi am privit în jur, am crezut că problema cu Lambert a rămas o taină, că ei nu ştiu nimic, nici măcar Versilov. M-am bucurat atunci şi spaima m-a părăsit, dar am greşit, cum am aflat mai târziu, spre marea mea mirare: în timpul bolii mele, acesta a fost pe la noi, dar Versilov nu mi-a spus nimic despre asta, iar eu am crezut că pentru Lambert nu mai exist. Mă gândeam des

la el; mai mult decât atât: mă gândeam nu numai fără silă, nu numai cu curiozitate, dar chiar cu afecțiune, presimțind parcă ceva nou, corespunzător noilor sentimente şi planuri care se năşteau în mine. Într-un cuvânt, mi-am propus să examinez chestiunea cu Lambert înaintea tuturor celorlalte, atunci când mă voi hotărî să încep să gândesc. Pomenesc aici doar o ciudățenie: uitasem complet unde stă şi pe ce stradă s-au petrecut toate acele lucruri. Camera, Alphonsine, cățeluşul, coridorul - mi le aminteam pe toate; puteam să le şi desenez; dar unde s-au petrecut toate acestea, adică pe ce stradă şi în ce casă, am uitat cu desăvârşire. Şi ceea ce-i mai ciudat, mi-am dat seama de asta abia a treia sau a patra zi după ce-mi revenisem, atunci când nu-mi mai făceam griji de mult în legătură cu Lambert.

Aşadar, iată care-mi erau primele senzații după învierea mea. Am notat doar lucrurile cele mai superficiale şi, cel mai probabil, n-am ştiut să rețin esențialul. În realitate, poate că esențialul s-a conturat şi s-a formulat în inima mea tocmai atunci; doar nu eram eu supărat şi le făceam mizerii lor doar pentru că nu mi se dă supa. O, îmi amintesc cât eram de trist atunci şi cum mă plictiseam câteodată în acele clipe, îndeosebi când rămâneam mult timp singur. Ca prin minune, ei au înțeles repede că mă deranjează şi că afecțiunea lor mă irită, aşa că au început să mă lase singur din ce în ce mai des: o delicatețe în exces!

II

A patra zi de când îmi revenisem, la ora trei după-amiaza, stăteam culcat în patul meu şi nu era nimeni cu mine. Era o zi senină şi ştiam că la ora patru, când soarele va începe să coboare, o rază oblică roşcată va atinge colțul peretelui şi va pune o pată strălucitoare pe acest loc. Ştiam asta din zilele precedente, ştiam şi că se va întâmpla după o oră, iar faptul că ştiam asta dinainte, ca pe doi ori doi fac patru, m-a indispus până la exasperare. M-am întors cu spatele tremurând din tot corpul şi deodată, în liniştea adâncă, am auzit clar cuvintele: „Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, miluieşte-ne pe noi”. După cuvintele spuse aproape în şoaptă s-a auzit un oftat adânc şi apoi din nou s-a aşternut liniştea. Am ridicat repede capul.

Chiar şi mai înainte, adică din ajun, ba chiar cu două zile înainte, am început să observ ceva special în cele trei camere ale noastre de jos. În cămăruța de la capătul sălii, acolo unde înainte stăteau mama şi Liza, în mod cert acum stătea altcineva. Nu o dată am auzit nişte zgomote, şi ziua şi noaptea, dar toate erau de o clipă, foarte scurte, după care se înstăpânea imediat o tăcere deplină de câteva ceasuri, aşa că nici nu le dădeam atenție. Cu o zi înainte, îmi venise ideea că acolo este Versilov, mai ales că el trecuse de curând prin camera mea, deşi ştiam cu certitudine din discuțiile lor că, în timpul bolii mele, Versilov s-a mutat în altă parte, într-o altă locuință, unde şi rămânea noaptea. Despre mama şi Liza ştiam de mult că s-au mutat amândouă (pentru liniştea mea, credeam eu) sus, în fostul meu „sicriu”, şi chiar m-am gândit o dată: „Cum de încap acolo amândouă?”. Şi uite că acum s-ar părea că în vechea lor cameră stă un om şi că acesta nu este Versilov. Cu o uşurință pe care n-o bănuiam la mine (închipuindu-mi că

sunt încă neputincios), mi-am dat picioarele jos din pat, mi le-am pus în papuci, m-am înfăşurat într-un halat gri din blană de miel care se afla alături (pe care Versilov mi-l cedase mie) şi am pornit-o prin salonul nostru spre dormitorul mamei. Ce-am văzut acolo m-a uluit peste măsură; nu bănuiam nimic din ceea ce mi-a fost dat să văd, aşa că am rămas în prag înlemnit.

Acolo se afla un bătrân alb colilie, cu o barbă lungă şi foarte albă; era clar că stă acolo de mult timp. Stătea nu pe pat, ci pe băncuța mamei şi se sprijinea de pat cu spinarea. Dar se ținea atât de drept, încât părea că nu are nevoie de niciun reazem, deşi se vedea că e bolnav. Avea tras peste cămaşă un cojocel de blană închis, genunchii îi erau acoperiți cu pledul mamei, iar în picioare purta pantofi. Pe cât puteam să-mi dau seama, era înalt, lat în umeri, părea în putere, cu toată boala lui şi cu toate că era puțin palid şi tras la față; fața o avea prelungă, părul foarte des, dar nu prea lung; părea să aibă mai mult de şaptezeci de ani. Lângă el, pe măsuță, la îndemână, se aflau vreo trei sau patru cărți şi nişte ochelari cu ramă de argint. Deşi nu mă aşteptam deloc să-l întâlnesc, imediat mi-am dat seama cine este, dar nu puteam încă să înțeleg cum de a stat aici toate acele zile, aproape de mine, atât de tăcut, că până atunci nu auzisem nimic.

Nu s-a mişcat când m-a văzut, dar s-a uitat la mine fix şi în tăcere, aşa cum îl priveam şi eu, cu diferența că eu mă uitam cu o uimire fără margini, în timp ce el nu era deloc mirat. Dimpotrivă, după ce m-a examinat, pare-se până la ultimul detaliu, preț de cinci sau zece secunde de tăcere, el a zâmbit deodată şi chiar a început să râdă fără glas. Şi, deşi râsul a trecut repede, urma lui luminoasă şi veselă i-a rămas pe față şi, mai ales, în ochii foarte albaştri, strălucitori, mari, dar cu pleoapele lăsate şi umflate de

bătrânețe şi înconjurați de nenumărate riduri. Râsul lui m-a impresionat cel mai mult.

Eu cred că atunci când un om râde, în majoritatea cazurilor, nu-ți face plăcere să te uiți la el. Cel mai adesea, în râsul oamenilor se dezvăluie ceva trivial, ceva care-l coboară pe cel care râde, deşi acesta nu ştie aproape niciodată ce impresie face. Nu ştie, aşa cum nu ştie nici ce față are atunci când doarme. La unii, şi în somn fața este inteligentă, pe când la alții, chiar deştepți fiind, în somn fața le devine stupidă şi de aceea ridicolă. Nu ştiu de ce se-ntâmplă aşa: vreau doar să spun că cel care râde, ca şi cel care doarme, nu prea ştie nimic despre chipul său. O mulțime de oameni nu ştiu deloc să râdă. Dar nu e vorba aici de ştiință: e un dar pe care nu-l poți educa. Îl educi doar atunci când te reeduci, când te dezvolți în bine şi-ți învingi pornirile urâte ale caracterului: atunci, după toate probabilitățile, şi râsul unui asemenea om se poate schimba în bine.

Unii oameni se trădează cu totul prin râs, şi atunci pe loc le afli toate dedesubturile. Chiar şi un râs inteligent este uneori respingător. Râsul cere, înainte de toate, sinceritate, dar unde ai să găseşti la oameni sinceritate? Râsul cere absența răutății, dar cel mai adesea oamenii râd cu răutate. Un râs sincer şi fără răutate înseamnă veselie, dar unde să fie veselie la oamenii din veacul nostru, şi ştiu oare oamenii să se veselească? (Despre veselie în secolul nostru a vorbit Versilov, şi am ținut minte ce-a spus.) Veselia este trăsătura care-l trădează pe om din cap până-n picioare, şi cel mai mult pe omul deschis şi naiv. Câteodată, mult timp, nu poți pătrunde caracterul cuiva, dar e de-ajuns ca omul să râdă din toată inima şi întregul lui caracter ți se prezintă ca-n palmă. Numai omul foarte dezvoltat şi fericit ştie să se veselească molipsitor, adică irezistibil şi naiv. Eu nu de

dezvoltarea lui intelectuală vorbesc, ci de caracterul lui, de omul întreg. Aşadar: dacă vreți să cunoaşteți un om şi să-i pătrundeți sufletul, fiți atent nu la felul în care tace sau cum vorbeşte el, sau la felul cum plânge sau chiar cum se lasă prins de cele mai nobile idei, ci uitați-vă mai bine la el când râde. Dacă omul râde frumos, înseamnă că e un om bun. Țineți minte însă toate nuanțele: de exemplu, trebuie ca râsul omului să nu vi se pară deloc prostesc, oricât de vesel şi de naiv ar fi el. Imediat ce observați cea mai mică urmă de prostie în râs, să ştiți că acel om este limitat, deşi tot timpul a jonglat cu ideile. Dacă râsul nu este prostesc, dar omul însuşi, râzând, a devenit, nu ştiu de ce, puțin ridicol - să ştiți că omul acela nu are o demnitate autentică sau că această demnitate e ştirbită. Sau, în sfârşit, dacă, deşi este molipsitor, dintr-un motiv oarecare râsul lui vi se pare vulgar, să ştiți că şi firea omului aceluia este vulgară; că tot ce ați observat mai devreme la el ca fiind nobil şi sublim e fie praf aruncat în ochi, fie un împrumut inconştient, că, neapărat, omul respectiv va fi ulterior mai rău, se va ocupa de „lucruri cu profit”, renunțând fără regrete la ideile nobile, ca la o rătăcire şi o toană a tinereții.

Intenționat includ aici această lungă paranteză despre râs, jertfind curgerea narațiunii, căci o consider una dintre cele mai serioase constatări ale vieții mele. Şi o recomand îndeosebi fetelor-logodnice care urmează să se căsătorească cu bărbatul ales şi care îl examinează, între timp, gânditoare şi cu neîncredere, nefiind în stare să se hotărască definitiv. Să nu râdeți de un biet adolescent pentru că se bagă cu sfaturile lui în chestiuni de mariaj din care nu pricepe nimic. Dar ştiu un lucru, că râsul este cea mai sigură probă a sufletului. Uitați-vă la un copil: unii copii ştiu să râdă perfect, de aceea şi sunt încântători. Un copil care plânge nu-mi place, dar cel care râde şi este vesel

este un crâmpei de rai, o veste dintr-un viitor când omul va deveni, în sfârşit, tot atât de curat şi de naiv ca un copil. Şi uite, ceva copilăresc şi nespus de atrăgător a licărit în râsul de o clipă al acestui bătrân. M-am apropiat de el imediat.

III

- Aşază-te, ia loc, încă nu te țin picioarele, mă invită el prietenos, arătându-mi locul de lângă el şi continuând să mă cuprindă cu aceeaşi privire luminoasă. M-am aşezat lângă el şi am spus:

- Te cunosc, dumneata eşti Makar Ivanovici.

- Aşa e, dragul meu. Ce bine că te-ai sculat din pat. Eşti tânăr, şi asta e bine. Bătrânul merge spre groapă, tânărul, spre viață.

- Dar eşti bolnav?

- Bolnav, dragul meu, mai ales de picioare; m-au adus ele până aici, dar, de cum m-am aşezat, s-au şi umflat. Asta mă ține de joia trecută, de când a venit vremea (N.B.: adică s-a lăsat gerul). Înainte le dădeam cu unsoare, vezi: mi-a prescris-o, acum trei ani, un doctor, Lichten Edmund Karlâci, de la Moscova, şi m-a ajutat unsoarea asta, da, foarte mult m-a ajutat; dar uite că acum nu mă mai poate ajuta. Dar şi pieptul m-a lăsat. Iar de ieri, şi spinarea, parcă nişte câini muşcă din ea... Nopțile nu dorm.

- Dar cum de nu se aude nimic de aici de la dumneata? l-am întrerupt eu.

M-a privit şi părea că se gândeşte la ceva.

- Numai n-o trezi pe mama, adăugă el, parcă amintindu-şi ceva. Ea s-a agitat pe aici toată noaptea, dar în linişte, ca o muscă; acum ştiu că s-a întins puțin. Of, rău e de un bătrân bolnav, a suspinat el; de ce oare sufletul se agață, se ține şi se bucură de lumină? Şi de-ar fi să ia viața de la capăt, sufletul nu mi s-ar teme de asta; deşi, poate e păcătos un gând ca acesta.

- De ce păcătos?

- E un vis acest gând, iar unui bătrân i se cade să plece frumos. Da, dacă primeşti moartea cârtind ori cu

nemulțumire, asta e mare păcat. Ei, dar dacă ai iubit viața din veselia duhului, atunci, cred că şi Dumnezeu iartă, chiar şi bătrânului. Anevoie i-i omului să recunoască orice păcat, ce e păcătos şi ce nu: e o taină aici care întrece mintea omului. Un bătrân trebuie să fie mulțumit în orice timp şi să moară în deplină floare a minții, blajin şi frumos, bucuros de fiecare zi, rugându-se pentru ultimul lui ceas şi bucurându-se, plecând ca un spic în snop şi împlinindu-şi taina.

- Dumneata tot vorbeşti de „taină"; ce vrea să zică „împlinindu-şi taina"? am întrebat eu şi am privit spre uşă.

Eram bucuros că suntem singuri şi că în jur domnea o linişte adâncă. Soarele strălucea în fereastră, înainte de apus. Vorbea puțin retoric şi neclar, dar foarte sincer şi cu mare însuflețire, de parcă într-adevăr ar fi fost bucuros de venirea mea. Dar am observat la el o stare febrilă, chiar puternică. Eram şi eu bolnav, începuseră să mă scuture frigurile din clipa în care am intrat la el.

- Ce este taina? Totul este o taină, dragul meu, în toate este taina Domnului. În fiecare copac, în fiecare fir de iarbă sălăşluieşte taina aceasta. De cântă o păsăruică, de strălucesc stelele grămadă pe cer în noapte - o taină este, o singură taină. Şi mai mare taină decât toate este ce-l aşteaptă pe om în lumea cealaltă. Aşa e, dragul meu!

- Nu ştiu în ce sens spui dumneata... Sigur, n-o spun ca să te supăr, şi, crede-mă, eu cred în Dumnezeu; dar toate aceste taine au fost demult descifrate de minte, iar ceea ce n-a fost încă descoperit va fi descoperit cu siguranță, probabil, în cel mai scurt timp. Botanica ştie bine cum creşte copacul, fiziologul şi anatomistul ştiu chiar de ce cântă pasărea, sau vor afla curând, iar cât priveşte stelele, ele nu numai că sunt deja numărate toate, dar fiecare mişcare a lor e calculată cu precizie de secundă, încât se

poate prevedea cu mii de ani înainte minutul când va apărea o cometă… Iar acum a devenit cunoscută chiar şi alcătuirea celor mai îndepărtate stele. Iei un microscop - e o sticlă care măreşte obiectele de un milion de ori - şi priveşti la el o picătură de apă şi vezi o lume cu totul nouă, o viață cu ființe vii; asta era cândva tot o taină, şi uite că au descifrat-o.

- Am auzit de asta, dragul meu, nu o dată am auzit de la oameni. Nimic de zis, un lucru mare şi de laudă; totul i s-a dat omului prin voia lui Dumnezeu; nu degeaba Domnul a suflat în noi duhul vieții: „Trăieşte şi cunoaşte”.

- Dar astea-s ştiute. Doar dumneata nu eşti un duşman al ştiinței, nu eşti un habotnic, nu? Adică, nu ştiu dacă mă înțelegi…

- Nu, fiule, de mic am prețuit ştiința şi, deşi nu am înțeles tot, n-o tăgăduiesc; dacă eu n-o pricep, altul sigur o pricepe. Dar poate că tocmai de aceea e mai bine, pentru că i se dă fiecăruia după măsură. Pentru că, dragul meu, nu fiecăruia i se potriveşte ştiința. Oamenii sunt fără măsură, fiecare vrea să uimească lumea, şi eu poate mai mult decât alții, dacă aş avea iscusință. Dar, fiind acum foarte neiscusit, cum pot să mă preamăresc, dacă nu ştiu nimic? Tu eşti tânăr şi istet şi, dacă asta ți s-a dat ție, atunci învață. Cunoaşte tot pentru ca, atunci când vei întâlni un om fără Dumnezeu sau un obraznic, să poți răspunde în fața lui, iar el, cu cuvintele lui goale, să nu te clintească şi să nu-ți smintească gândurile necoapte. Iar sticla asta măritoare chiar am văzut-o, nu demult.

Şi-a tras sufletul şi a oftat. Hotărât lucru, îi făcusem o mare bucurie cu venirea mea. Setea lui de a vorbi era dureroasă. În afară de aceasta, nu greşesc deloc dacă spun că mă privea clipe întregi cu o dragoste nețărmurită: şi-a pus mângâietor palma pe mâna mea, m-a mângâiat pe

umăr... Dar trebuie să recunosc, clipe la rând părea să uite de mine, era parcă singur şi, deşi continua să vorbească înflăcărat, o făcea cumva fără sine.

- În pustiul Sfântului Ghenadie trăieşte, dragul meu, a continuat el, un om tare înțelept. E de neam nobil, locotenent-colonel, cu o mare avere. Fiind în lume, n-a vrut să-şi ia obligația unei căsătorii; se-mplinesc zece ani de când s-a izolat de lume, îndrăgind lăcaşurile liniştite şi mute şi alinându-şi simțurile de grijile lumii. Trăieşte ca un monah, dar nu vrea să se călugărească. Are şi cărți, dragul meu, atâtea câte n-am mai văzut la nimeni; el însuşi mi-a spus că le-a luat pe opt mii de ruble. Îl cheamă Piotr Valerianovici. M-a învățat multe în momente diferite ale vieții, şi mi-a plăcut mult de tot să-l ascult. Îi spun eu odată: „Cum se face că, având aşa o minte înaltă şi trăind deja zece ani în ascultare mănăstirească şi cu tăierea voinței proprii, cum se face că dumneata nu vrei să primeşti haina mănăstirească, să fie totul deplin?”. Iar el mie: „Ce tot vorbeşti, bătrâne, de mintea mea? Poate că tocmai mintea nu m-a făcut deplin, pentru că nu eu am ținut-o în frâu, ci ea pe mine. Şi ce spui despre ascultarea mea? Poate că demult mi-am pierdut măsura. Şi ce-mi vorbeşti de tăierea voinței proprii? Uite, chiar acum pot să-mi las toți banii, cinul şi cavaleria întreagă, dar de pipă nu mă pot lăsa, deşi mă chinui de zece ani. Ce fel de călugăr sunt eu după toate acestea şi ce tăiere a propriei voințe tot proslăveşti aici?”. Şi m-am minunat eu atunci de smerenia aceea. Ei şi, vara trecută, de Sfântul Petru, am trecut eu din nou prin pustiul acela - m-a ajutat Dumnezeu -, şi văd că în chilia lui stă tocmai lucrul acesta: un microscop, pe care-l luase el cu cheltuială mare din străinătate. „Stai, bătrâne, zice, am să-ți arăt ceva uimitor, ceva ce n-ai mai văzut. Vezi picătura de apă, e curată ca lacrima, şi-acum, uită-te ce este în ea şi

vei vedea că, în curând, mecanicii o să găsească toate tainele lumii, nouă n-o să ne mai rămână niciuna”, aşa a spus, țin minte bine. Iar eu mă uitasem în acest microscop cu treizeci şi cinci de ani înainte, la Alexandr Mihailovici Malgasov, boierul nostru, unchiul lui Andrei Petrovici după mamă, de la care moşia a trecut apoi, la moartea lui, în stăpânirea lui Andrei Petrovici. Era un boier de rang, un general, şi organiza mari vânători cu câini, iar eu am fost mulți ani vânător la el. Atunci a făcut el rost de acest microscop, l-a adus cu el şi a comandat tuturor oamenilor de la curte, atât femeilor, cât şi bărbaților, să se apropie unul după altul şi să privească; ne-a arătat o ploşniță şi un păduche, şi vârful unui ac, şi un fir de păr, şi o picătură de apă. Şi să vezi ce bâlci a fost: se temeau să se apropie, se temeau şi de boier - era repede la mânie. Unii nici nu ştiau să se uite, îşi mijeau ochiul şi nu vedeau nimic; alții se temeau şi strigau, iar starostele Savin Makarov şi-a acoperit ochii cu ambele mâini şi a strigat: „Faceți ce vreți cu mine, dar nu merg!”. Multe hohote de râs au mai fost. Dar nu i-am mărturisit lui Piotr Valerianâci că, înainte de asta, cu mai mult de treizeci şi cinci de ani înainte, am văzut această minune, căci cu prea mare plăcere voia să-mi arate omul, ci, dimpotrivă, am început să mă minunez şi să mă înspăimânt. M-a lăsat un timp şi m-a întrebat: „Ei, bătrâne, acum ce mai spui?”. Iar eu mi-am îndreptat spinarea şi i-am spus: „Şi a zis Dumnezeu: «Să fie lumină!» Şi a fost lumină”, la care, el deodată: „Dar n-a fost oare întuneric?” Şi a spus asta atât de straniu, nici măcar n-a râs. Am rămas mirat atunci, iar el parcă se supărase, amuțise.

- Pur şi simplu Piotr Valerianâci al dumitale stătea la mănăstire ca să mănânce colivă şi să bată mătănii, dar nu credea în Dumnezeu, iar dumneata ai căzut într-un moment de şovăială, asta-i tot, am spus eu. Şi-apoi, e destul

de ciudat omul: cred că văzuse de vreo zece ori înainte microscopul, de ce şi-a ieşit aşa din minți a unsprezecea oară? O sensibilitate nervoasă... dobândită în mănăstire, fără îndoială.

- E un om curat şi cu o minte înaltă, a spus bătrânul cu convingere, şi nu e un om fără Dumnezeu. Are minte cu carul, dar inima îi e neliniştită. Acum sunt tot mai mulți astfel de oameni care vin dintre boieri şi dintre învățați. Uite ce spun eu: omul se pedepseşte singur. Dar tu ocoleşte-i şi nu-i supăra, iar înainte de culcare pomeneşte-i în rugăciune, căci ei îl caută pe Dumnezeu. Tu te rogi înainte de culcare?

- Nu, mi se pare un ritual inutil. Dar trebuie să spun că Piotr Valerianovici al dumitale îmi place: nu e un oarecare, ci un om adevărat, şi mi se pare că seamănă cu cineva apropiat nouă, pe care amândoi îl cunoaştem.

Bătrânul fusese atent doar la prima parte din răspunsul meu:

- E rău că nu te rogi, dragul meu; rugăciunea e bună, veseleşte inima şi înainte de culcare, şi când te trezeşti din somn, şi când te trezeşti în toiul nopții. Asta ți-o spun eu. Într-o vară, în luna iulie, ne grăbeam la mănăstirea Maicii Domnului la sărbătoare. Cu cât ne apropiam de loc, cu atât mai multă lume ne ieşea în cale, şi ne-am adunat la sfârşit ca la două sute de suflete care se grăbeau să sărute sfinții şi moaştele celor doi mari făcători de minuni Anikie şi Grigorie. Am înnoptat în câmp şi m-am trezit dimineață devreme, când toți dormeau încă iar soarele nu se arătase încă de după pădure. Mi-am ridicat eu capul, dragul meu, am privit în jur şi am tras aer în piept: pretutindeni o frumusețe de nedescris! Linişte peste tot, aerul, uşor; iarba creştea - creşti, iarba bunului Dumnezeu!; pasărea cânta - cântă, pasărea bunului Dumnezeu!; un copilaş a gângurit

în brațele mamei sale - Dumnezeu cu tine, micuțule, să creşti şi să fii fericit! Şi parcă, pentru prima dată în viața mea, le-am primit pe toate în mine… m-am culcat din nou şi am adormit aşa de uşor! E bine pe lume, dragule! Uite, dacă m-o mai lăsa boala, oi porni din nou la drum la primăvară. Cu atât mai bine că sunt taine pe lume; se teme inima de ele şi i-e frică, şi teama asta e spre veselia inimii: „Totul e în Tine, Doamne, şi eu sunt în Tine, primeşte-mă!”. Nu cârti, tinere: lumea e cu atât mai minunată cu cât e mai tainică, adăugă el cu smerenie.

- „Lumea e cu atât mai minunată cu cât e mai tainică…” O să țin minte aceste cuvinte. Dumneata te exprimi foarte inexact, dar înțeleg… Mă uimeşte că ştii şi înțelegi mult mai multe decât poți să exprimi; dar parcă ai avea febră dumneata… îmi scăpă fără voie, privind la ochii lui înfrigurați şi la fața lui palidă. Dar mi s-a părut că nu m-a auzit.

- Ştii tu, dragă fecioraş, începu el din nou, continuând parcă vorbele dinainte, ştii tu că există un hotar al amintirii omului pe acest pământ? Hotarul amintirii omului e pecetluit pentru o sută de ani. O sută de ani după moartea lui încă îl mai pot pomeni copiii sau nepoții lui şi cei care l-au văzut la față, dar după aceea, chiar dacă se poate prelungi amintirea lui, ea este numai prin vorbă sau în gând, căci se trec cei care i-au văzut fața lui vie. Şi mormântul lui din cimitir se acoperă de iarbă, piatra de mormânt se năruia şi l-or uita toți oamenii, ba chiar şi urmaşii lui; îi vor uita apoi chiar numele, căci numai câțiva rămân în amintirea oamenilor - aşa e să fie! N-au decât să mă uite, dragii de ei, dar eu vă iubesc şi din mormânt. Aud, copilaşi, vocile voastre vesele, vă ascult paşii pe mormintele strămoşilor de ziua morților. Să trăiți în soare cât vi-i dat; bucurați-vă, iar eu am să mă rog la Dumnezeu pentru voi,

am să vin la voi în vis… căci dragostea e şi după moarte!

Eram şi eu cuprins de febră ca şi el; în loc să plec sau să-l conving să se liniştească, poate chiar să-l culc în pat, pentru că era cu totul în delir, l-am prins dintr-odată de mână şi, plecându-mă spre el şi strângându-i mâna, am început să vorbesc într-o şoaptă frenetică şi cu lacrimi în suflet:

- Sunt fericit că te-am putut vedea. Poate că pe dumneata te aşteptam de mult. Nu-l iubesc pe niciunul dintre ei: nu au frumusețe… După ei n-aş merge, nu ştiu încotro o să plec, am să plec cu dumneata…

Din fericire, pe neaşteptate, a intrat mama, altfel nu ştiu ce-aş mai fi spus. A intrat cu o față abia trezită din somn şi îngrijorată, avea în mână o sticluță şi o lingură; văzându-ne, a exclamat:

- Am ştiut eu! Am întârziat să-i dau chinina, şi-acum arde tot! Am adormit, Makar Ivanovici, dragule!

M-am ridicat şi am plecat. Ea a reuşit să-i dea doctoria şi l-a culcat în pat. M-am culcat şi eu în patul meu, dar foarte tulburat. Mă întorsesem la mine plin de curiozitate şi mă gândeam cu toate puterile la această întâlnire. Ce aşteptam eu atunci de la ea nu ştiu. Desigur, nu puteam să gândesc logic, în mintea mea se perindau nu gânduri, ci doar frânturi de gânduri. Stăteam cu fața la perete şi, deodată, în colț, am zărit pata aceea luminoasă, strălucitoare pe care o aşteptam dinainte şi, îmi amintesc, tot sufletul meu parcă a pornit să cânte şi parcă o lumină nouă a pătruns în inima mea. Mi-amintesc această clipă dulce şi nu vreau s-o uit. A fost ca un moment de nădejde şi de putere nouă… Atunci mă însănătoşeam şi, probabil, starea aceea putea fi o consecință a stării nervilor mei; dar cred şi acum în speranța aceea luminoasă - despre ea am vrut eu să scriu acum şi s-o păstrez aici. Desigur, ştiam de

atunci că nu mă voi duce în pelerinaj cu Makar Ivanovici şi că eu însumi nu ştiu ce înseamnă noua năzuință care pusese stăpânire peste mine, dar ştiu că am spus atunci ceva important, chiar dacă în delir: „Ei nu au frumusețe!” - „Desigur, gândeam eu cu înfrigurare, din acest moment, voi căuta «frumusețea», şi cum ei n-o au, am să-i părăsesc”.

Ceva a foşnit în spatele meu şi m-am întors; era mama care se aplecase asupra mea şi mă privea în ochi cu o curiozitate timidă. Am luat-o imediat de mână:

- Dar de ce, mamă, nu mi-ai spus nimic despre acest oaspete drag? am întrebat eu pe neaşteptate, singur neştiind de ce.

Toată neliniştea de pe chipul ei s-a risipit pe loc şi în locul ei a izbucnit parcă bucuria, dar nu mi-a răspuns, a spus doar:

- Nici pe Liza să n-o uiți; ai uitat-o pe Liza.

Mi-a spus asta vorbind repede, roşie la față şi parcă a dat să plece mai repede, pentru că nu-i plăcea deloc să-şi arate sentimentele - cu asta, semăna leit cu mine, adică era reținută şi rațională; şi-apoi, cred că nu voia să înceapă cu mine o discuție despre Makar Ivanovici; era de-ajuns ce ne spusesem din priviri. Dar eu, eu care uram orice efuziune sentimentală, chiar eu am oprit-o, ținând-o de mână: o priveam dulce în ochi, râdeam tăcut şi tandru, iar cu cealaltă palmă îi mângâiam fața dragă, obrajii traşi. S-a aplecat şi şi-a lipit fruntea de fruntea mea.

- Hristos fie cu tine! a spus ea brusc, îndreptându-se de spate şi strălucind toată. Fă-te sănătos. Îți sunt recunoscătoare pentru ce ai făcut azi. El e bolnav, foarte bolnav… Dumnezeu e Cel care ne ține viața… Ah, dar ce-am spus, nu se poate întâmpla una ca asta!

A plecat. Toată viața ei l-a respectat foarte mult, cu spaimă, tremur şi adorație, pe soțul ei legitim, pe pelerinul

Makar Ivanovici, care o iertase din toată inima, odată pentru totdeauna.

Capitolul II

I

Iar pe Liza eu n-o „uitasem”, mama greşea. Sensibilă, mama a văzut un fel de răceală între frate şi soră, dar nu era vorba de lipsa iubirii, ci de gelozie. Ca să explic ceea ce a urmat, voi spune câteva cuvinte.

Încă de la arestarea prințului, biata Liza era ca posedată de o mândrie provocatoare, de o trufie de nedescris, aproape insuportabilă; dar ai casei au înțeles adevărul şi cât de mult suferea ea şi, în ce mă priveşte, dacă la început m-am supărat şi m-am întristat din cauza purtării ei cu noi, asta a fost doar din cauza irascibilității mele meschine, înzecite de boală - aşa gândesc acum despre toate astea. N-am încetat deloc s-o iubesc pe Liza, dimpotrivă, o iubeam şi mai mult, dar nu voiam să sparg eu gheața, înțelegând totuşi că, pentru nimic în lume, nici ea nu va face primul pas.

Imediat ce s-a descoperit totul despre prinț, imediat după arestarea lui, Liza s-a grăbit mai întâi să se poarte față de noi toți, nu importă cine, de parcă nici cu gândul nu putea să admită că ea poate fi compătimită sau consolată, iar prințul - justificat. Din contră, străduindu-se să nu dea explicații şi să nu discute cu nimeni, părea că se mândreşte neîncetat cu fapta nefericitului ei logodnic, că o consideră o faptă de eroism. Părea să ne spună tuturor în orice minut (repet: fără a spune un cuvânt): „Nu-i aşa că niciunul dintre voi n-ar face asta, că nu v-ați preda din rațiuni de cinste şi de datorie? Nu-i aşa că nimeni dintre voi nu are o conştiință atât de sensibilă şi de curată? Cât despre fapta lui, cine nu are pe suflet fapte rele? Doar că voi le ascundeți, dar el a vrut mai degrabă să se piardă pe sine decât să rămână un om nedemn în propriii ochi”. Iată ce exprima, cu siguranță,

fiecare gest al ei. Nu ştiu, dar cred că şi eu aş fi procedat la fel dacă eram în locul ei. Nu ştiu nici dacă acele gânduri erau în sufletul ei, adică în sinea ei; bănuiesc că nu. Cu cealaltă jumătate a judecății sale, e sigur că ea întrezărea toată nimicnicia „eroului” ei; pentru că cine n-ar accepta acum că acest nefericit şi chiar generos om, în felul său, era în acelaşi timp un om de nimic în cel mai înalt grad? Chiar şi această provocare, chiar şi această supărare a ei pe noi toți, această continuă bănuială a ei că noi gândim altfel despre el, toate acestea ne făceau să ghicim că în tainițele sufletului ei putea să se nască şi o altă părere despre nefericitul ei iubit. Dar mă grăbesc să adaug că, totuşi, în ceea ce mă priveşte, ea avea dreptate măcar pe jumătate; şi era cel mai de iertat faptul că ea ezita în judecata finală. Recunosc cu mâna pe inimă că nici în ziua de astăzi, când totul a trecut deja, nu ştiu deloc cum să judec şi pentru ce să-l apreciez în fond pe acest nefericit care ne-a pus în fața unei asemenea situații.

Dar în casă, din cauza ei, s-a instalat un mic iad. Liza, care iubea atâta, fără îndoială suferea foarte mult. Prin caracterul ei, prefera să sufere în tăcere. Semăna cu mine la caracter - autoritar şi mândru - şi mereu am crezut, atunci ca şi acum, că l-a îndrăgit pe prinț dintr-un surplus de putere, tocmai pentru că el nu avea caracter şi pentru că, din primul moment şi de la primul cuvânt, el i s-a supus pe deplin. Totul s-a rezolvat de la sine în inimă, fără niciun fel de calcule preliminarii; dar o asemenea iubire, iubirea celui puternic către cel slab, este uneori incomparabil mai puternică şi mai chinuitoare decât iubirea între caractere egale, pentru că, fără să vrea, cel puternic ia asupra lui răspunderea pentru iubitul cel slab. În orice caz, aşa gândesc eu. Toți ai noştri au înconjurat-o încă de la început cu atenția cea mai delicată, îndeosebi mama; dar ea nu s-a

lăsat, nu a răspuns afecțiunii şi părea că respinge orice ajutor. La început încă mai vorbea cu mama, dar cu fiecare zi devenea tot mai zgârcită la vorbă, mai repezită şi chiar mai crudă. Cu Versilov se mai sfătuia în primele zile, dar curând şi-a luat drept sfătuitor şi ajutor pe Vasin, cum am aflat apoi cu mare uimire… Mergea la Vasin în fiecare zi, mergea şi prin tribunale, pe la şefii prințului, îi vizita pe avocați, mergea pe la procuror; în final, zile întregi aproape că nu mai dădea pe acasă. Se-nțelege că în fiecare zi, de două ori, mergea la prinț care era la închisoare, la secția pentru nobili, dar aceste întâlniri, cum m-am convins pe deplin ulterior, erau foarte grele pentru Liza. Sigur, cum ar putea o terță persoană să cunoască pe deplin ce se petrece între doi oameni care se iubesc? Dar eu ştiu că prințul o jignea profund în fiecare clipă, şi cum anume? Ciudat lucru: printr-o continuă gelozie; dar despre asta, mai târziu. Adaug aici un sigur gând: e greu de spus care din ei îl chinuia mai mult pe celălalt. Mândrindu-se între noi cu eroul ei, poate că Liza se purta cu el cu totul altfel când se aflau numai ei doi, cum bănuiesc eu după unele semne, despre care voi vorbi tot mai târziu.

Aşadar, în ceea ce priveşte sentimentele şi atitudinea mea față de Liza, tot ce se vedea în exterior era doar minciuna păcătoasă a geloziei de ambele părți, dar niciodată nu ne-am iubit unul pe altul mai mult ca în acest timp. Mai adaug că, față de Makar Ivanovici, încă de la prima lui apariție la noi, după primul moment de uimire şi de curiozitate, Liza a început să manifeste neglijență şi chiar aroganță. Părea că dinadins nu-i acordă niciun pic de atenție.

Promițându-mi să tac, cum vă explicam în capitolul precedent, mă gândeam în teorie - adică în visele mele - să-mi respect cuvântul. O, cu Versilov, de exemplu, aş fi

vorbit mai curând despre zoologie şi despre împărații romani decât, de pildă, despre *ea* sau despre cea mai importantă propoziție din scrisoarea lui către *ea*, unde o anunța că „documentul” n-a fost ars, că exista încă şi urma să apară public, o propoziție la care am început din nou să mă gândesc imediat ce-am reuşit să-mi revin şi să-mi recapăt judecata, după febră. Dar vai! În practică, de la primii paşi, sau chiar înainte de primii paşi, mi-am dat seama cât este de greu şi de imposibil să-mi respect hotărârile: a doua zi după prima mea întâlnire cu Makar Ivanovici am fost dat peste cap de o întâmplare neaşteptată.

II

Am fost întors pe dos de vizita neaşteptată a Nastasiei Egorovna[128], mama răposatei Olea. De la mama aflasem deja că trecuse pe la noi de vreo două ori în timpul bolii mele şi că s-a interesat foarte mult de sănătatea mea. N-am întrebat dacă această „femeie cumsecade”, cum îi spunea totdeauna mama, trecea special pentru mine sau o vizita pur şi simplu pe ea, aşa cum făcea înainte. Ca să mă mai distreze, mama îmi povestea totdeauna despre toate cele ale casei, şi asta se-ntâmpla de regulă atunci când îmi aducea supa ca să mă hrănească (când încă nu puteam mânca singur); eu însă mă străduiam cu încăpăţânare să-i arăt de fiecare dată că mă interesează prea puţin aceste informaţii şi de aceea nici despre Nastasia Egorovna nu ceream detalii, ba chiar tăceam complet când venea vorba.

Era cam ora unsprezece; mă pregăteam să cobor din pat şi să mă aşez în fotoliu, la masă, când a intrat ea. Când am văzut-o, am rămas în pat dinadins. Mama era ocupată cu ceva acolo sus şi n-a coborât la sosirea ei, aşa că, fără să vrem, ne-am trezit singuri faţă în faţă. S-a aşezat dinaintea mea, pe un scaun de lângă perete, zâmbind şi nespunând niciun cuvânt. Presimţeam o tăcere lungă; în general venirea ei mă enerva peste poate. Nici măcar n-am salutat-o şi-o priveam drept în ochi; dar şi ea mă privea fix.

- Dacă prinţul nu mai este acolo, dumneata nu te plictiseşti singură-n casă? am întrebat-o eu brusc, pierzându-mi răbdarea.

- Nu, să vezi dumneata, acum nu mai stau în casa

[128] În ediţiile antume, mama sinucigaşei Olea este numită Daria Onisimovna în partea întîi şi în partea a doua a romanului, respectiv Nastasia Egorovna, în cea de-a treia parte.

aceea. Acum, prin Anna Andreievna, am grijă de copilul lui.

- Care copil?

- Al lui Andrei Petrovici, a spus ea într-o şoaptă confidenţială, privind pe furiş spre uşă.

- Dar ştiam că Tatiana Pavlovna…

- Şi Tatiana Pavlovna, şi Anna Andreievna, amândouă, şi Lizaveta Makarovna, şi mămica dumitale… toate. Toate au grijă. Tatiana Pavlovna şi Anna Andreievna sunt bune prietene acum.

Asta da noutate! Vorbind, ea s-a însufleţit în mod uimitor. Eu o priveam cu ură.

- Ai prins viaţă faţă de ultima dată când ai fost la mine.

- Ah, da.

- Te-ai mai îngrăşat, se pare?

Ea mă privi straniu:

- Acum o îndrăgesc mult, tare mult.

- Pe cine adică?

- Păi, pe Anna Andreievna. Foarte mult! E o fiinţă foarte nobilă şi are atâta minte…

- Aşa deci. Ce mai face ea acum?

- E foarte liniştită, foarte.

- Totdeauna a fost liniştită.

- Totdeauna.

- Dacă ai venit cu bârfe, am strigat eu deodată, pierzându-mi răbdarea, să ştii că nu mă amestec pentru nimic în lume, m-am hotărât să părăsesc tot… şi pe toţi, mi-e indiferent, şi am să plec!…

Am tăcut, pentru că mi-am luat seama. Mi se părea înjositor să-i explic ei noile mele ţeluri. Ea mă asculta fără să se mire şi fără emoţie, dar a urmat iar o nouă tăcere. Brusc, s-a ridicat, s-a apropiat de uşă şi a privit în odaia vecină. Convingându-se că nu e nimeni acolo şi că suntem singuri, s-a întors foarte liniştită în locul dinainte.

- Bine îți mai şade! am izbucnit eu în râs deodată.

- Mai păstrezi camera pe care-o aveai la funcționarul acela? mă-ntrebă ea pe neaşteptate, aplecându-se puțin spre mine şi coborând glasul, de parcă asta era problema capitală pentru care venise la mine.

- Camera? Nu ştiu. Poate că am să trec... De unde să ştiu eu?

- Gazdele abia te aşteaptă: funcționarul acela e foarte nerăbdător, şi soția lui, la fel. Andrei Petrovici i-a asigurat că sigur o să te-ntorci.

- Dar de ce te interesează pe dumneata asta?

- Anna Andreievna voia şi ea să ştie: a fost foarte bucuroasă când a aflat că te întorci.

- Dar de ce e ea aşa sigură că voi rămâne negreşit în camera aceea?

Am vrut să adaug: „Şi ce treabă are ea?”, dar m-am abținut să întreb din mândrie.

- Dar şi domnul Lambert le-a spus acelaşi lucru.

- Cu-u-u-m?

- Domnul Lambert. I-a confirmat lui Andrei Petrovici cu toată convingerea că vei rămâne, a asigurat-o de asta şi pe Anna Andreievna.

Ceva parcă m-a lovit în moalele capului. Ce minuni! Deci Lambert deja îl cunoaşte pe Versilov, Lambert a ajuns până la Versilov. Lambert şi Anna Andreievna - a ajuns şi la ea! M-a luat cu fierbințeală, dar n-am spus nimic. Un puternic val de mândrie mi-a cuprins sufletul, de mândrie sau de altceva. Dar parcă mi-aş fi spus mie însumi în acea clipă: „Dacă pun fie şi o întrebare, iar mă încurc cu lumea aceasta şi niciodată n-am să ies din ea”. În sufletul meu s-a aprins ura. M-am hotărât să tac cât pot şi zăceam nemişcat; a tăcut şi ea un minut întreg.

- Ce mai face prințul Nikolai Ivanovici? am întrebat eu

brusc, parcă pierzându-mi judecata. Problema e că o întrebasem decis, ca să schimb subiectul şi, din nou, în ciuda eforturilor, i-am pus întrebarea cea mai importantă, întorcându-mă ca un nebun în lumea din care, tremurând, abia mă hotărâsem să evadez.

- E la Țarskoe Selo. A fost bolnav un timp, dar în oraş acum e o epidemie de friguri şi toți l-au sfătuit să schimbe aerul, să se retragă la Țarskoe Selo, în casa lui de acolo.

N-am spus nimic.

- Anna Andreievna şi generăleasa îl vizitează la fiecare trei zile, merg împreună.

Anna Andreievna şi generăleasa (adică *ea*) sunt prietene! Merg împreună! Tăceam.

- Au devenit aşa bune prietene, şi Anna Andreievna vorbeşte despre Katerina Nikolaievna atât de frumos…

Continuam să tac.

- Katerina Nikolaievna a căzut din nou în patima ieşirilor în lume, e în veşnică sărbătoare, străluceşte ca niciodată; se spune că toți curtenii s-au îndrăgostit de ea… iar la treaba cu domnul Bioring au renunțat cu toții şi n-o să mai fie nuntă; toți spun asta… chiar de atunci…

Adică de la scrisoarea lui Versilov. Am început să tremur tot, dar n-am spus niciun cuvânt.

- Annei Andreievna îi pare tare rău de prințul Serghei Petrovici, dar şi Katerinei Nikolaievna la fel; toți vorbesc numai de el, că va fi achitat şi că-l vor condamna pe celălalt, pe Stebelkov…

M-am uitat cu ură la ea. Ea s-a ridicat şi s-a aplecat deodată asupra mea.

- Anna Andreievna m-a rugat în mod deosebit să aflu cum te simți, a zis ea în şoaptă, şi să-ți spun că te roagă să treci pe la ea imediat ce vei ieşi în lume. Rămâi cu bine. Să te faci sănătos, iar eu am să spun…

A plecat. M-am ridicat în capul oaselor în pat, o transpirație rece mi-a năpădit fruntea, dar nu simțeam teamă: ştirea, neaşteptată şi neplăcută pentru mine, despre Lambert şi despre investigațiile sale nu mă umpluse de groază, cum o făcea, în timpul bolii şi în primele zile de însănătoşire, amintirea întâlnirii mele cu el în noaptea aceea. Dimpotrivă, în primul moment confuz de după plecarea Nastasiei Egorovna, nici măcar nu-mi oprisem gândul la Lambert, ci… cel mai tare mă atinsese vestea despre ruptura ei cu Bioring şi despre fericirea ei în lume, despre sărbători, despre succes, despre „strălucire”. „Străluceşte”, îmi răsuna în urechi cuvântul Nastasiei Egorovna. Şi am simțit deodată că nu pot scăpa de acest vârtej prin propriile puteri, deşi puteam să fiu tare, să tac şi să nu-i pun întrebări Nastasiei Egorovna după relatarile ei ciudate! O sete imensă de viață, viața *lor* pusese stăpânire pe sufletul meu şi… şi încă o altă dorință, dulce, pe care o trăiam cu fericire şi cu o durere chinuitoare. Gândurile parcă mi se învârtejeau, şi eu mă lăsam în voia lor. „De ce să mă gândesc atât?” mi-am zis. „Dar nici măcar mama nu mi-a spus că Lambert venea pe la noi, gândeam eu în licăriri disparate, sigur Versilov i-a ordonat să tacă… Am să mor, dar n-am să-l întreb pe Versilov despre Lambert!” „Versilov, mi-am reluat gândul, Versilov şi Lambert… O, câte lucruri noi s-au întâmplat! Bravo lui Versilov! L-a speriat pe neamț cu scrisoarea aceea; a calomniat-o; *la calomnie… il en reste toujours quelque chose*[129] şi neamțul ăsta curtean s-a speriat de scandal, ha-ha!… O lecție bună pentru ea, să se-nvețe minte!” - „Lambert… n-o fi ajuns şi la ea Lambert? De ce nu? Dar sigur! De ce să nu aibă ea «relații» şi cu Lambert?”

---

[129] Calomnia… lasă mereu urme. (în fr. în orig.)

Ajungând în acel punct, am renunțat să mă mai gândesc la toate acele absurdități şi, disperat, mi-am lăsat capul pe pernă.

- Asta n-o să se-ntâmple! am exclamat eu cu o hotărâre subită.

Am sărit din pat, mi-am încălțat papucii, mi-am pus halatul şi m-am dus direct în camera lui Makar Ivanovici, de parcă acolo s-ar fi aflat soluția la toată năvala aceasta de fapte, de parcă acolo era salvarea, ancora care mă va putea ține.

Da, poate am simțit acel gând cu toată puterea sufletului; altfel, de ce aş fi simțit nevoia imperioasă şi subită de a mă grăbi, de ce aş fi sărit aşa din loc şi de ce m-aş fi aruncat aşa spre Makar Ivanovici în starea sufletească în care eram eu atunci?

III

Dar, deşi nu mă aşteptam, am găsit la Makar Ivanovici doi oaspeți, pe mama şi pe doctor. Pentru că, mergând la el, îmi închipuisem că neapărat îl voi găsi singur, ca şi în ajun, m-am oprit în prag nedumerit, prosteşte. Dar n-am reuşit să mă supăr, că apăru şi Versilov şi apoi, după el, şi Liza… Aşadar, cu toții s-au adunat la Makar Ivanovici, şi „tocmai când nu trebuia”!

- Am venit să văd cum te mai simți, am spus eu, îndreptându-mă direct spre Makar Ivanovici.

- Mulțumesc, dragul meu, te aşteptam, ştiam c-o să vii! Toată noaptea m-am gândit la tine.

M-a privit cu dragoste în ochi şi am văzut că mă iubeşte aproape mai mult ca pe ceilalți. Dar am observat imediat, în ciuda propriei tulburări, că fața lui, deşi veselă, păstra urmele unei nopți de suferință. Doctorul abia terminase să-l examineze serios. Am aflat apoi că acest doctor (acelaşi tânăr cu care mă certasem şi care-l trata pe Makar Ivanovici de la venirea acestuia) era foarte atent cu pacientul său şi - nu ştiu să mă exprim în limbajul lor medical - presupunea o complicație de la mai multe boli. Makar Ivanovici, cum văzusem eu din capul locului, legase o prietenie strânsă cu el, ceea ce, în acel moment, nu mi-a plăcut; dar şi eu eram foarte răutăcios pe atunci.

- Alexandr Semionovici, cum se simte astăzi dragul nostru bolnav? s-a interesat Versilov.

Dacă n-aş fi fost atât de zguduit, cred că în primul rând aş fi fost extrem de curios să-i urmăresc atitudinea lui Versilov față de acest bătrân, lucru la care mă gândisem încă din ajun. Ceea ce mă impresionase acum cel mai mult era expresia blândă şi prietenoasă de pe fața lui Versilov: avea în ea ceva absolut sincer. Cred că am mai spus că fața

lui Versilov devenea uimitor de frumoasă când el se lăsa cât de puțin în voia naivității.

- Păi, uitați, ne tot certăm, a răspuns doctorul.

- Cu Makar Ivanovici? Nu cred, cu el nu te poți certa.

- Nu mă ascultă: nu doarme noaptea...

- Ajunge, Alexandr Semionovici, hai să nu ne mai certăm, începu să râdă Makar Ivanovici. Ei, cum e, dragul meu Andrei Petrovici, ce facem cu domnişoara noastră? De dimineață e-n fierbere, se agită, adăugă el, arătând spre mama.

- Ah, Andrei Petrovici! exclamă mama, foarte neliniştită. Povesteşte mai repede, nu ne fierbe: cum s-a terminat cu sărăcuța de ea?

- Au condamnat-o pe domnişoara noastră!

- Ah! a strigat mama.

- N-au trimis-o în Siberia, linişteşte-te, a luat o amendă de cincisprezece ruble. A fost o întreagă comedie!

S-a aşezat, s-a aşezat şi doctorul. Era vorba de Tatiana Pavlovna, iar eu nu ştiam nimic despre istoria respectivă. Stăteam în stânga lui Makar Ivanovici, iar Liza se aşezase în dreapta, în fața mea; se vedea că avea un necaz în acea zi, cu care venise la mama; avea o față neliniştită şi iritată. În acel moment, am schimbat o privire, şi pe loc am constatat în sinea mea: „Amândoi suntem de tot râsul, şi eu sunt cel care trebuie să facă primul pas către ea". Inima mea s-a muiat deodată față de ea. Între timp, Versilov s-a apucat să povestească aventura din dimineața aceea.

În dimineața aceea, Tatiana Pavlovna avusese la curtea de pace un proces cu bucătăreasa ei. Era un caz complet lipsit de importanță: v-am spus deja că finlandeza aceea rea, când intra în draci, uneori tăcea săptămâni întregi, fără să-i spună niciun cuvânt stăpânei sale când aceasta o întreba ceva; am mai amintit şi de slăbiciunea Tatianei

Pavlovna pentru ea, care-i răbda totul şi care nu voia s-o dea afară şi să termine cu ea. Toate aceste capricii psihologice de fete bătrâne şi de boieroaice, în ochii mei, sunt demne de cel mai mare dispreț şi, deci, de a fi ignorate, iar dacă mă hotărăsc să amintesc aici de această istorie, asta se-ntâmplă doar pentru că acestei bucătărese îi va fi dat apoi, pe parcursul povestirii mele, să joace un loc deloc neînsemnat şi chiar fatal. Şi iată, ieşindu-şi în sfârşit din fire în fața finlandezei încăpățânate care nu-i răspundea de vreo câteva zile, Tatiana Pavlovna a lovit-o pe neaşteptate, lucru care înainte nu se mai întâmplase. Nici de această dată finlandeza n-a spus nici pâs, dar, în aceeaşi zi, a luat legătura cu un miciman[130] în rezervă, Osetrov, care locuia pe aceeaşi scară de serviciu, undeva într-un colț, mai jos, şi care, pentru a mai câştiga ceva, făcea diferite comisioane; se-nțelege, se ocupa şi de prezentarea unor asemenea cazuri la tribunal. Consecința a fost că Tatiana Pavlovna a fost chemată la judecătorul de pace, iar Versilov a fost citat în calitate de martor la proces.

Versilov povestea toate acestea vesel nevoie mare şi pe un ton glumeț, că până şi mama a izbucnit în râs; el îi imita pe rând pe Tatiana Pavlovna, pe miciman şi pe bucătăreasă. De la bun început, bucătăreasa declarase în fața judecătorului că vrea o amendă în bani, „că, dacă o închid pe stăpână, cui o să-i mai gătesc eu?”. La întrebările judecătorului, Tatiana Pavlovna a răspuns cu mare aroganță, nevrând să se apere; dimpotrivă, a terminat cu cuvintele: „Am bătut-o şi o s-o mai bat”, drept care a fost imediat amendată cu trei ruble pentru sfidarea Curții. Micimanul, un lungan tânăr, uscățiv, începuse un lung discurs în apărarea clientei sale, dar s-a încurcat în mod

[130] Grad de subofiţer în Marină.

ruşinos şi a provocat râsul întregii săli. Jurizarea s-a sfârşit repede, iar Tatiana Pavlovna a fost condamnată să plătească victimei Maria cincisprezece ruble. Aceasta, fără să mai aştepte, şi-a scos portmoneul şi a început să scoată banii. Imediat, micimanul s-a întors şi a întins mâna să-i primească, dar Tatiana Pavlovna i-a îndepărtat mâna, aproape lovindu-l, şi s-a întors spre Maria. „Nu vă deranjați, stăpână, puneți-i la socoteală, cu dumnealui o să mă descurc singură”. „Ia uite, Maria, ce lungan ți-ai luat!” arătă Tatiana Pavlovna spre miciman, foarte bucuroasă că Maria, în sfârşit, începuse să vorbească. „Chiar că e un lungan, stăpână, a răspuns hâtru Maria. Oare ați comandat astăzi pârjoale şi mazăre sau n-am auzit eu bine, că mă grăbeam încoace? „A, nu, cu varză, Maria, dar, te rog, n-o arde ca ieri”. „O să-mi dau toată silința astăzi, stăpână, dați-mi mânuța” şi i-a sărutat mâna stăpânei, în semn de împăcare. Într-un cuvânt, au înveselit toată sala.

- Straşnică femeie! clătină mama din cap, foarte mulțumită de veste şi de povestirea lui Andrei Petrovici, dar privind pe furiş, cu nelinişte, spre Liza.

- De când era mică avea personalitate, a râs Makar Ivanovici.

- Fiere şi trândăvie, replică doctorul.

- Eu am personalitate, eu am în plus fiere şi trândăvie? îşi făcu apariția tocmai atunci Tatiana Pavlovna, pare-se foarte mulțumită de ea. Ar fi mai bine să nu spui prostii, Alexandr Semionovici; de la zece ani ştii cât de trândavă sunt, iar de fiere mă tratezi tu însuți de un an şi nu mă poți vindeca, aşa că ruşine să-ți fie! Ei, ajunge cât v-ați bătut joc de mine; mulțumesc, Andrei Petrovici, că te-ai deranjat să vii la tribunal. Ei, cum e, Makaruşka, am venit să te văd doar pe tine, pe el nu - arăta spre mine, dar imediat m-a bătut prieteneşte pe umăr cu mâna; n-o mai văzusem

niciodată atât de veselă. Ei, cum e? încheie ea, întorcându-se brusc spre doctor şi încruntându-se îngrijorată.

- Nu vrea să stea la pat, stă doar în capul oaselor şi aşa nu face decât să se epuizeze.

- Am să mai stau doar puțin aşa, cu oamenii, mormăi Makar Ivanovici, cu o față rugătoare ca de copil.

- Da, tuturor ne place, ne place să stăm la taclale când se adună oameni în jurul nostru; îl cunosc eu pe Makaruşka, spuse Tatiana Pavlovna.

- Uite cât de isteț e, zâmbi din nou bătrânul, adresându-se doctorului. Stai numai puțin, lasă-mă să spun: am să mă culc, dragule, am auzit, dar în popor se zice: „Dacă te culci, apoi nu te mai scoli”. Asta mă pune pe gânduri, dragul meu.

- Ei, da, ştiam eu, numai superstiții: „Dacă am să m-aşez în pat, n-am să mă mai scol” - uite de ce se tem adesea în popor şi de ce oamenii preferă să ducă boala pe picioare decât să se ducă la spital. Dar pe dumneata, Makar Ivanovici, pur şi simplu te-a ajuns aleanul, dorul de libertate şi de drumul mare; asta-i toată boala; te-ai dezobişnuit să stai mai mult într-un loc. Doar dumneata eşti ceea ce se numeşte pelerin, nu? Şi, la ruşi, pelerinajul e aproape o pasiune. Am observat asta nu o dată. Poporul nostru este rătăcitor prin excelență.

- Şi ce, Makar e un rătăcitor, după tine? îl întrebă Tatiana Pavlovna.

- O, nu în sensul acesta; folosesc cuvântul în sensul lui general. Ei, e un călător religios, credincios, dar tot rătăcitor se cheamă. În sensul bun, frumos al cuvântului, dar un rătăcitor… Din punct de vedere medical, eu…

- Te asigur, l-am întrerupt eu pe neaşteptate pe doctor, că rătăcitori suntem mai curând eu şi cu dumneata şi toți

cei de aici, dar nu acest bătrân de la care eu şi dumneata putem să învățăm, pentru că el se conduce după ceva sigur în viață, în timp ce noi, câți am fi, nu avem nimic… Dar cum să înțelegeți dumneata asta.

Se vede că începusem să vorbesc dur, că doar pentru asta şi venisem. De fapt, nu ştiu de ce continuam să rămân acolo, parcă un fel de nebunie pusese stăpânire peste mine.

- Ce-i cu tine? se uită la mine bănuitor Tatiana Pavlovna. Cum îți pare dumnealui, Makar Ivanovici? arătă ea spre mine cu degetul.

- Dumnezeu să-l apere, e isteț, a răspuns bătrânul serios, dar la cuvântul „isteț" aproape toți au început să râdă.

M-am arătat bățos; cel mai tare râdea doctorul. Era destul de rău că atunci nu ştiam ce puseseră ei la cale înainte. Cu trei zile înainte, Versilov, doctorul şi Tatiana Pavlovna îşi propuseseră s-o îndepărteze pe mama de la presimțirile şi temerile ei rele în legătură cu Makar Ivanovici, care era mai bolnav şi mai lipsit de puteri decât îmi închipuiam eu atunci. Iată de ce toți glumeau şi se-ntreceau în râs. Doar că doctorul era un prost şi nu ştia să glumească: de aceea s-a şi întâmplat ce s-a întâmplat apoi. Dacă aş fi ştiut de înțelegerea lor, m-aş fi purtat altfel. Nici Liza nu ştia nimic.

Stăteam şi ascultam pe jumătate: vorbeau şi râdeau, dar mie-mi stătea capul la Nastasia Egorovna şi la veştile ei şi nu mă puteam elibera de ele; mi se tot năzărea cum stă ea şi cum priveşte, cum se ridică precaut şi se uită în cealaltă cameră. În fine, iarăşi au izbucnit cu toții în râs; Tatiana Pavlovna, nu ştiu în legătură cu ce, l-a numit brusc pe doctor necredincios:

- Ei, voi, toți doctoraşii, sunteți toți nişte atei!

- Makar Ivanovici! strigă doctorul, prefăcându-se extrem

de stângaci că este jignit şi caută dreptate, sunt eu un necredincios sau nu?

- Tu să fii necredincios? Nu, tu nu eşti necredincios, a răspuns grav bătrânul, privindu-l țintă. Nu, slavă Domnului! clătină el din cap, eşti un om vesel.

- Iar cine este vesel nu poate fi necredincios? observă ironic doctorul.

- E o idee, observă Versilov, fără să mai râdă.

- E o mare idee! am exclamat eu fără să vreau, izbit de acest gând. Doctorul se uită în jur întrebător.

- La-nceput tare m-am mai temut de oamenii învățați, de toți profesorii aceştia, a început Makar Ivanovici oarecum timid (probabil înainte vorbiseră ceva despre profesori), nu îndrăzneam să apar în fața lor pentru că cel mai mult mă temeam de un necredincios. „Sufletul meu, gândeam eu, este unic; dacă-l pierd, n-o să mai aflu altul"; ei, dar apoi am căpătat curaj: „Ce-i asta, gândeam eu, doar nu sunt mai presus, sunt oameni tot ca noi". Dar şi curiozitatea era mare: „Ia să aflu, îmi ziceam eu, ce e aceea necredință?". Dar apoi, dragii mei, a trecut şi curiozitatea.

A tăcut o clipă, dar se vedea că era hotărât să continue, cu acelaşi zâmbet liniştit şi egal. Există o ingenuitate care se încrede în tot şi în toți, fără să bănuiască nicio ironie. Asemenea oameni sunt totdeauna mărginiți, căci sunt gata să-i arate primului venit ce are el mai scump în inimă. Dar mi s-a părut că în Makar Ivanovici există altceva şi că altceva îl face să vorbească, nu numai inocența simplității sale: se putea ghici în el un predicator. Am surprins cu plăcere o ironie hâtră la adresa doctorului; sau poate că şi la adresa lui Versilov. Discuția aceasta se vădea o continuare a unor dispute de o săptămână; dar în ea, din nefericire, a intervenit din nou acel cuvânt fatal care mă electrizase într-atâta în ajun şi care m-a dus la o ieşire de care îmi pare

rău şi acum.

- De omul fără Dumnezeu, a continuat bătrânul concentrat, poate că mă tem şi acum; numai că, uite ce este, prietene Alexandr Semionovici, niciodată n-am întâlnit un necredincios, în schimb, în locul lui, am întâlnit omul care se agită fără rost - e mai bine să-l numim aşa. Şi omul acesta poate fi de diferite feluri, nici nu-ți închipui de câte feluri: şi mari, şi mici, şi proşti, şi învățați, chiar şi din popor - şi peste toți: zădărnicie. Căci citesc şi tălmăcesc toată viața lor, hrănindu-se cu dulceața cărții, dar ei înşişi trăiesc în nedumerire şi nu pot rezolva nimic. Câte unii sunt atât de împrăştiați, că nu se mai văd nici pe ei înşişi. Alții s-au asprit mai tare ca o piatră, dar în inimă le rătăcesc vise; iar alții sunt nepăsători şi uşuratici şi râd ei singuri de râsul lor. Unul a ales din cărți doar floricelele, şi acelea după cum l-a tăiat capul; el însuşi n-are însă limpezime şi hotărâre şi nu ştie ce să caute ori pentru ce s-a născut. Şi mai e ceva: în toate astea afli multă plictiseală. Omul mărunt are nevoi, n-are pâine, n-are cu ce-şi ține copilaşii, doarme pe paiele goale, dar inima lui este veselă, uşoară; păcătuieşte şi înjură, dar inima îi e tot veselă. Pe când un om însemnat bea prea mult, mănâncă prea mult, stă pe o grămadă de aur, dar în inima lui e mereu tristețe. Altul a trecut prin toate ştiințele - şi tot se plictiseşte. Şi cred aşa: cu cât mai multă minte, cu atât mai multă plictiseală. Şi să ne gândim şi la asta: se învață de când lumea, dar ce s-a învățat bun pentru ca lumea să fie sălaşul cel mai frumos şi mai vesel, plin de toate bucuriile? Şi mai spun: nu au frumusețe, şi nici nu vor să aibă; toți merg spre moarte şi fiecare îşi laudă propria moarte, dar să privească spre unicul adevăr, la asta nu se gândeşte; iar a trăi fără Dumnezeu este doar un chin. Cum ar veni, blestemăm ceea ce ne luminează, şi nici nu vedem asta. Şi ce-ar mai fi de spus despre toate astea: omul

nu poate să trăiască dacă nu se închină; nu se poate îndura pe sine un asemenea om, ba niciun fel de om. Şi, de-l tăgăduie pe Dumnezeu, se-nchină la un idol - de lemn ori de aur sau închipuit. Aceia sunt închinători la idoli, iar nu necredincioşi, aşa să le spunem. Ei, există şi cei fără niciun fel de credință? Sunt câte unii care sunt de-a binelea fără Dumnezeu, doar că aceia sunt mult mai îngrozitori decât cei dinainte, pentru că vin cu numele lui Dumnezeu pe buze. Am auzit despre ei de multe ori, dar nu m-am întâlnit niciodată cu vreunul. Dar există, dragul meu, şi cred chiar că trebuie să fie.

- Există, Makar Ivanovici, confirmă deodată Versilov, există asemenea oameni şi ei trebuie să existe.

- Neapărat există şi ei „trebuie să existe”! am izbucnit eu dintr-un foc, nu ştiu de ce; mă incitase tonul lui Versilov şi mă fermecase o idee din acel „trebuie să existe”.

Discuția aceasta era pentru mine ceva cu totul neaşteptat. Şi în acel moment s-a-ntâmplat ceva la fel de neaşteptat.

IV

Era o zi foarte luminoasă; la sfatul doctorului, în camera lui Makar Ivanovici nu se ridica deloc storul pe parcursul zilei. Acum însă, la fereastră nu mai era tras storul, ci o draperie, aşa că, totuşi, partea de sus a geamului nu era acoperită; asta pentru că bătrânului îi era greu să nu vadă soarele. Şi s-a-ntâmplat că am stat acolo de vorbă până când o rază de soare îi bătu direct în față lui Makar Ivanovici. În timpul discuției, el nu dăduse atenție acestui lucru, dar, pe când vorbea, şi-a ferit involuntar capul într-o parte, pentru că raza strălucitoare îl deranja şi-i irita ochii bolnavi. Mama, care stătea lângă el, a privit cu nelinişte spre fereastră de câteva ori; ar fi putut pur şi simplu să acopere complet fereastra cu ceva, dar, ca să nu tulbure discuția, ea s-a gândit să tragă puțin în dreapta băncuța pe care stătea Makar Ivanovici: era de-ajuns să se mişte vreo cincisprezece, cel mult douăzeci de centimetri. Şi ea s-a aplecat de câteva ori şi a apucat cu mâinile băncuța, dar nu a putut-o urni; băncuța, cu Makar Ivanovici pe ea, nu se clintea. Dându-şi seama de strădaniile mamei, dar fiind în toiul discuției, Makar Ivanovici a încercat de câteva ori să se ridice, dar picioarele nu l-au ascultat. Însă mama continua să se sforțeze şi să tragă, iar asta a scos-o pe Liza din sărite. Văzusem câteva priviri iritate, aprinse pe care le aruncase, dar nu pricepeam ce le provocase, şi-apoi, eram şi eu prins de discuție. Şi iată că, dintr-odată, se auzi cum Liza țipă la Makar Ivanovici:

- Dar ridică-te şi dumneata măcar puțin, vezi ce greu îi este mamei!

Bătrânul o privi rapid, înțelese imediat şi se grăbi pe loc să se ridice, dar n-a reuşit: s-a ridicat vreo opt centimetri şi a căzut la loc pe băncuță.

- Nu pot, draga mea, îi răspunse el cumva tânguitor Lizei, privind-o supus.

- Să povesteşti cât o carte întreagă poți, dar ca să faci o simplă mişcare n-ai putere?

- Liza! strigă Tatiana Pavlovna.

Makar Ivanovici mai făcu o încercare, din toate puterile lui.

- Ia bastonul, e lângă dumneata, cu bastonul o să te poți ridica puțin! continuă Liza.

- Chiar aşa, spuse bătrânul şi apucă bastonul cu grabă.

- Dar trebuie ajutat puțin! se ridică Versilov.

S-a mişcat şi doctorul, a sărit şi Tatiana Pavlovna, dar n-au reuşit să ajungă la el, că Makar Ivanovici, spijinindu-se bine pe baston, se ridică brusc în picioare şi stătu în loc privind în jur cu o bucurie triumfătoare.

- Uite că m-am ridicat, singur! spuse el aproape cu mândrie, râzând bucuros. Mulțumesc, draga mea, mi-ai dat o lecție, iar eu credeam că picioarele nu mă mai ascultă...

Dar n-a rezistat prea mult. Nici nu şi-a terminat vorba, când bastonul pe care se sprijinea cu toată greutatea corpului a alunecat nu ştiu cum pe covor şi, pentru că picioarele nu-l țineau deloc, s-a prăvălit cât era de lung pe podea. A fost ceva cumplit la vedere, pe câte-mi amintesc. Toți au strigat şi s-au repezit să-l ridice, dar, slavă Domnului, nu s-a rănit; genunchii i s-au lovit cu zgomot în podea, însă a reuşit, totuşi, să întindă mâna dreaptă şi să se sprijine în ea. L-au ridicat şi l-au aşezat în pat. Se făcuse foarte palid, dar nu de frică, ci din cauza zguduiturii. (Doctorul îi găsise, pe lângă altele, şi o boală a inimii). Mama nu mai ştia de ea de spaimă. Şi deodată, la fel de palid, cu corpul tremurând şi parcă în delir, Makar Ivanovici s-a întors spre Liza şi, cu un glas lin şi aproape tandru, i-a spus:

- Ei, draga mea, cred că picioarele chiar nu mă mai ascultă!

Nu pot să spun ce impresie mi-a lăsat atunci. Fapt e că în cuvintele bătrânului nu se simțea niciun pic de plângere sau reproş; dimpotrivă, se vedea clar că el nu simțise nimic răutăcios în cuvintele Lizei, că strigătul ei fusese luat de el ca pe ceva cuvenit, că exact aşa şi trebuia el „muştruluit” pentru vina lui. Toate astea au acționat îngrozitor asupra Lizei. În clipa în care el a căzut, şi ea sărise odată cu ceilalți şi a rămas în picioare încremenită, suferind desigur pentru că fusese cauza la toate, însă, la auzul acestor cuvinte, imediat s-a făcut roşie de ruşine şi de părere de rău.

- Gata! comandă brusc Tatiana Pavlovna, toate se trag de la atâtea palavre! Să ne aşezăm cu toții: ce să mai spui, dacă doctorul însuşi s-a întins la vorbă!

- Exact! o susținu Alexandr Semionovici, care se agita pe lângă bolnav. Sunt vinovat, Tatiana Pavlovna, el are nevoie de linişte!

Dar Tatiana Pavlovna nu mai era atentă la el: cam de o jumătate de minut, ea o observa pe Liza în tăcere.

- Vino-ncoace, Liza, şi, dacă vrei, sărută-mă ca pe o proastă bătrână ce sunt, îi spuse ea pe neaşteptate.

Şi o sărută, nu ştiu de ce, dar tocmai aşa trebuia să fie; aproape că-mi venea şi mie s-o sărut pe Tatiana Pavlovna. Pentru că Liza nu trebuia certată, ci felicitată cu bucurie pentru sentimentul nou, minunat, care, fără-ndoială, urma să se nască în sufletul ei. Dar, în loc de asta, m-am ridicat brusc în picioare şi am început, rostind tăios:

- Makar Ivanovici, ai folosit din nou cuvântul „frumusețe”, iar eu de ieri m-am tot frământat cu acest cuvânt... Adevărul este că toată viața m-am frământat, numai că n-am ştiut până acum despre ce era vorba. Cred că-i o coincidență predestinată, aproape miraculoasă...

Spun asta în prezența dumitale…

Dar am fost oprit imediat. Repet: nu ştiam de înțelegerea lor în legătură cu mama şi cu Makar Ivanovici; după tot ce făcusem până atunci, sigur mă considerau capabil de orice scandal.

- Faceți-l să tacă, să tacă! părea că înnebunise Tatiana Pavlovna.

Mama tresări. Văzând temerea tuturor, şi pe Makar Ivanovici l-a cuprins spaima.

- Arkadi, ajunge! strigă sever Versilov.

- Pentru mine, domnii mei, am ridicat eu glasul şi mai tare, pentru mine e o mârşăvie să vă văd pe toți în jurul acestui prunc (arătam spre Makar). Aici e o singură sfântă şi ea este mama, dar şi ea…

- Îl sperii! îmi spuse apăsat doctorul.

- Ştiu că eu sunt socotit duşmanul lumii întregi, am bâiguit eu (ceva în genul acesta) şi, privind în jur încă o dată, m-am uitat provocator la Versilov.

- Arkadi! strigă el din nou, exact aceeaşi scenă s-a mai petrecut cândva între noi. Te implor, acum abține-te!

Nu pot spune cât de afectat a spus toate acestea. O tristețe adâncă, sinceră, deplină, i se vedea pe chip. Mai uimitor ca orice era că se purta ca un vinovat: eu eram judecătorul, iar el - criminalul. Toate astea m-au doborât.

- Da! i-am strigat eu, exact aceeaşi scenă a fost când l-am îngropat pe Versilov şi l-am smuls din inima mea… Dar apoi a urmat învierea din morți, iar acum… acum nu mai sunt speranțe de lumină! Dar… dar veți vedea toți cei de aici de ce sunt eu în stare! Nici nu visați ce pot eu să vă dovedesc!

După ce-am spus asta, am plecat în fugă în camera mea. Versilov a venit după mine…

V

Am avut o recidivă a bolii; am început din nou să am friguri, iar la căderea nopții am intrat în delir. Şi nu era doar delir: erau vise fără număr, într-un şir neîntrerupt şi fără măsură, dintre care un vis sau un fragment de vis mi s-a întipărit în memorie pentru întreaga viață. Îl relatez fără niciun fel de explicații; a fost o profeție şi nu pot trece peste el.

Se făcea că, prins de un gând mare şi mândru în inimă, m-am trezit într-o cameră mare şi înaltă; nu era la Tatiana Pavlovna, îmi amintesc foarte bine camera; spun asta, anticipând lucrurile. Şi, deşi sunt singur, simt în permanență, cu nelinşte şi chin, că nu sunt chiar singur, că sunt aşteptat şi că de la mine se aşteaptă ceva. Undeva în spatele uşilor stau nişte oameni şi aşteaptă să fac ceva. E o senzație insuportabilă: „O, dacă aş fi singur!”. Şi deodată intră *ea*. Priveşte timid, se teme îngrozitor, îmi caută ochii. *Am în mâini documentul*! Ea zâmbeşte ca să mă farmece, se alintă; mi-e milă, dar încep să simt repulsie. Deodată, ea îşi acoperă fața cu mâinile. Arunc „documentul” pe masă cu un dispreț suprem: „Nu mă ruga, ia-l, nu-mi trebuie nimic de la dumneata! Mă răzbun disprețuind, pentru toate jignirile care mi s-au adus!”. Ies din cameră, sufocându-mă de atâta mândrie. Dar în prag, în întuneric, mă înşfacă Lambert: „Phrostule, phrostule! şopteşte el cu toată forța fără să-mi dea drumul la mână, ea ar trebui să deschidă un pension pentru fete de nobili pe insula Vasilievsk” (N.B.: cu alte cuvinte, ca să aibă ce mânca, dacă tatăl ei o va scoate din testament şi o va alunga de acasă, după ce va afla de la mine despre document. Transcriu aici exact cuvintele lui Lambert, aşa cum le-am auzit în vis). „Arkadi Makarovici caută «frumusețea»„, se aude glăsciorul Annei Andreievna

de undeva de aproape, de pe scară. Dar nu laudă, ci ironie insuportabilă răzbate din vorbele ei. Eu mă întorc în cameră cu Lambert. Şi, văzându-l pe Lambert, pe loc *ea* începe să râdă în hohote. Prima mea impresie este o spaimă îngrozitoare, o asemenea spaimă, că mă opresc şi nu mai vreau să mă apropii. O privesc şi nu-mi vine-a crede; parcă şi-ar fi scos masca de pe față: aceleaşi trăsături, dar pare că fiecare linie fină a feței a fost deformată de o aroganță nemăsurată. „Plata, doamnă, plata!" strigă Lambert şi amândoi râd şi mai tare, iar inima mea încremeneşte: „O, oare această femeie fără ruşine este aceea care, cu o singură privire, îmi făcea inima să se aprindă pentru cauza binelui?". „Uite de ce sunt capabili pentru bani aceşti orgolioşi, în lumea lor înaltă!" exclamă Lambert. Dar pe neruşinată n-o tulbură nici măcar aceste cuvinte; ea râde în hohote tocmai de lucrul care pe mine mă sperie atâta. Oh, ea e gata de plată, văd asta şi… şi ce-i cu mine? Nu mai simt nici milă, nici dezgust; tremur ca niciodată… Un nou sentiment pune stăpânire pe mine, un sentiment inefabil, pe care nu l-am mai trăit, puternic precum lumea întreagă… O, acum nu mai am putere să plec, pentru nimic în lume! O, cât îmi place acum această neruşinare! O prind de mâini, atingerea mâinilor ei mă cutremură chinuitor şi îmi apropii buzele de buzele ei care mă cheamă, neruşinate, roşii, tremurând de râs.

O, la o parte cu această amintire vulgară! Blestemat vis! Vă jur că până ce am avut acest vis ticălos nici nu mi-a trecut prin minte ceva care să semene cu acest gând ruşinos! Nu mai existase nici măcar un vis involuntar de acest fel (deşi păstram „documentul" cusut în buzunar şi uneori pipăiam buzunarul cu o stranie ironie). De unde să se fi ivit toate acestea într-o formă finită? S-a-ntâmplat pentru că aveam un suflet de păianjen! Vreau să spun că

totul luase naştere demult şi zăcea în inima mea destrăbălată, în *dorința mea*, dar inima se ruşina în realitate şi mintea nu îndrăznea încă să-şi reprezinte ceva conştient. Însă în somn sufletul a imaginat şi a scos la lumină tot ce era în inimă, cu o desăvârşită exactitate, într-un tablou complet şi într-o formă profetică. Oare asta oi fi vrut să le *dovedesc* atunci când am fugit dimineață din camera lui Makar Ivanovici? Dar ajunge, deocamdată nu mai spun nimic despre asta! Acest vis pe care l-am avut este una dintre cele mai stranii aventuri ale vieții mele.

Capitolul III

I

Peste trei zile, dimineața, m-am dat jos din pat şi, ridicându-mă în picioare, deodată am simțit că am terminat-o cu zăcutul. Am simțit pe deplin apropierea însănătoşirii. Poate că n-ar fi meritat să înregistrez toate aceste mici detalii, dar atunci au urmat câteva zile care, deşi nu au adus întâmplări deosebite, mi-au rămas în amintire ca ceva plin de linişte şi de bucurie, iar un asemenea lucru este o raritate în amintirile mele. Deocamdată n-am să-mi definesc starea sufletească; dacă cititorul ar afla în ce consta ea, e sigur că nu m-ar crede. Ea va reieşi mai bine din fapte. Deocamdată însă voi spune doar atât: cititorul trebuie să țină minte *sufletul de păianjen*[131]. Şi asta cu privire la cel care voia să se depărteze de ei şi de întreaga lume, în numele unei „frumuseți” demne! Setea de frumos exista în cel mai înalt grad, dar cum şi în ce fel se putea ea asocia cu Dumnezeu ştie ce alte năzuințe a rămas pentru mine o taină. De altfel, a fost totdeauna o taină şi de mii de ori m-a uimit această capacitate a omului (şi se pare, îndeosebi a rusului) de a purta în sufletul său idealul cel mai înalt alături de cea mai mare mârşăvie, şi asta cu toată sinceritatea. E vorba de o amploare deosebită a sufletului rusului, o amploare care-l duce departe, sau e vorba pur şi simplu de ticăloşie, nu ştiu.

Dar să lăsăm asta. Cum-necum în viața mea s-a făcut linişte. Am înțeles pur şi simplu că trebuie să mă fac sănătos cu orice preț şi cât se poate de repede, pentru a începe să acționez cât mai curând, de aceea am hotărât să

---

[131] La Dostoievski, păianjenul este un simbol al răului şi al josniciei.

respect igiena şi să-l ascult pe doctor (oricare ar fi fost el) şi, cu maximă rațiune (fructul amplorii spiritului), am amânat până în ultima zi, adică până la însănătoşire, planurile mele îndrăznețe. Cum anume s-au putut împăca toate impresiile de pace şi de încântare în fața liniştii cu bătăile chinuitor de dulci şi de agitate ale inimii mele la gândul unor apropiate, furtunoase hotărâri, nu ştiu, dar bănuiesc că totul ține tot de „amploare”. Însă nu mai simțeam neliniştea dinainte; am amânat totul până la soroc, fără să mai tremur în fața viitorului aşa cum făceam înaine, ca un bogat sigur de mijloacele şi de forțele sale. Tot mai mult simțeam provocarea şi sfidarea destinului care mă aştepta, în parte, presupun, datorită însănătoşirii mele reale şi rapidei reveniri a forțelor mele vitale. Îmi amintesc cu deplină satisfacție tocmai aceste câteva zile de însănătoşire definitivă şi reală.

O, ei mi-au iertat totul, adică ieşirea aceea, şi au făcut asta exact acei oameni pe care i-am numit în față urâți! Asta iubesc eu la oameni, asta numesc eu inteligența inimii; în orice caz, acest lucru mă atrăgea spre ei până la un punct, se-nțelege. De exemplu, cu Versilov vorbeam ca două foarte bune cunoştințe, dar numai într-o anumită măsură: imediat ce deveneam prea expansivi (şi se-ntâmpla asta din când în când), imediat ne înfrânam amândoi de parcă ne ruşinam de ceva anume. Există cazuri în care învingătorul nu poate să nu se ruşineze de cel învins de el, şi asta tocmai pentru că a fost mai presus de el. Evident, învingătorul eram eu; de aceea mă şi ruşinam.

În dimineața aceea, adică atunci când m-am ridicat din pat după recidiva bolii, el a venit la mine şi am aflat pentru prima dată de la el despre înțelegerea lor de atunci în legătură cu mama şi cu Makar Ivanovici; a spus că, deşi bătrânul se simte mai bine, doctorul nu garantează nimic.

I-am promis din toată inima să mă port mai cu grijă. Când Versilov îmi povestea toate acestea, pentru prima dată am observat că şi el este preocupat sincer de acest bătrân, adică se implică mult mai mult decât m-aş fi putut eu aştepta de la un om ca el, am simțit că-l consideră o ființă dragă pentru el, şi nu numai din cauza mamei. Faptul mi-a atras imediat atenția, ba chiar m-a uimit, şi recunosc că fără Versilov aş fi trecut pe lângă multe lucruri şi nu le-aş fi prețuit destul la acest bătrân care a lăsat în inima mea o amintire dintre cele mai durabile şi mai vii.

Versilov părea că se teme de purtarea mea față de Makar Ivanovici, adică nu avea încredere nici în mintea, nici în tactul meu, şi de aceea a fost foarte mulțumit apoi când a văzut că uneori pot să înțeleg cum trebuie să mă port cu un om cu gânduri şi concepții cu totul diferite, într-un cuvânt că, atunci când trebuie, pot fi şi împăciuitor şi îngăduitor. Mai recunosc (fără să mă cobor pe mine însumi, cred) şi că în această ființă din popor am aflat ceva cu totul nou pentru mine privitor la alte trăiri şi la alte păreri, ceva necunoscut, ceva mult mai luminos şi consolator față de părerile mele referitoare la aceleaşi lucruri. Cu toate acestea, nu se putea să nu-mi ies din fire din cauza unor prejudecăți în care bătrânul credea cu o linişte şi o statornicie nedezmințite. Dar aici, desigur, era vinovată doar lipsa lui de cultură, căci sufletul îi era destul de bine orânduit, şi încă în aşa măsură, că n-am mai văzut apoi pe nimeni altcineva care să-l întreacă.

II

Înainte de toate mă atrăgea la el, aşa cum am mai spus-o şi înainte, inima lui foarte curată şi absența oricărui orgoliu; simțeam în el chiar o inimă fără de păcate. Avea o mare „veselie” a inimii, şi, deci, şi „frumusețe”. Cuvântul „veselie” îi plăcea mult şi îl folosea des. E adevărat că uneori cădea într-un entuziasm maladiv, un fel de boală a smereniei - presupun că, în parte, şi din cauză că frigurile nu-l mai lăsau -, dar asta nu-i ştirbea frumusețea. Erau şi contraste: alături de o naivitate uimitoare care, uneori, nu sesiza deloc ironia (adesea, spre ciuda mea), exista în el şi o subtilitate vicleană, îndeosebi în înfruntările polemice. Iar polemica îi plăcea, deşi, adesea, într-un mod original. Se vedea că umblase mult prin Rusia, că a auzit multe, dar, repet, cel mai mult îi plăcea duioşia, care îl şi copleşea adesea şi care-l îmboldea să povestească lucruri înduioşătoare. În general, îi plăcea mult să povestească. Am auzit multe de la el despre călătoriile sale, despre legende din viața celor mai vechi mucenici. Nu cunoşteam subiectele, dar cred că a schimbat multe din aceste legende pe care, în cea mai mare parte, le-a luat din povestirile orale populare. Unele lucruri pur şi simplu nu puteau fi admise. Dar, alături de transformări evidente şi chiar de minciuni, totdeauna se întrezărea în ele ceva uimitor de integru, plin de simțirea poporului şi, todeauna, înduioşător… Am reținut, de exemplu, din aceste povestiri o lungă poveste - *Viața Mariei Egipteanca*[132]. Până atunci nu avusesem habar despre viața aceasta şi despre altele asemenea ei. Dar vă

---

[132] *Viaţa Mariei Egipteanca*, carte despre viaţa unei sfinte creştine. Conform tradiţiei, în tinereţe fusese prostituată. S-a convertit la creştinism şi a trăit apoi patruzeci şi şapte de ani în Pustiul Iordanului, spălîndu-şi păcatele.

spun drept: nu puteai să o asculți fără lacrimi în ochi, şi nu de duioşie, ci de un straniu entuziasm: simțeai în ea ceva neobişnuit şi fierbinte, ca pustiul acela încins, cu lei, în care rătăcea sfânta. Dar nu despre asta vreau să vorbesc, şi-apoi nici nu sunt în măsură s-o fac.

În afară de duioşie, îmi plăceau la el şi unele păreri foarte originale referitoare la lucruri foarte discutabile din societatea actuală. Într-un rând, ne-a povestit, de exemplu, o istorie recentă despre un soldat lăsat la vatră; aproape că fusese el însuşi martor la această întâmplare. Un soldat se-ntorcea acasă din armată; revenea din nou în rândul mujicilor, dar nu i-a mai plăcut să trăiască în mijlocul lor, cum nici el nu le-a mai plăcut mujicilor. Şi-a pierdut omul calea, a-nceput să bea şi a jefuit pe cineva; dovezi clare nu existau, dar l-au prins şi-au început să-l judece. La tribunal, avocatul pleda nevinovat - nu există dovezi şi gata! -, când, după ce tot ascultase şi ascultase, soldatul s-a ridicat brusc în picioare şi l-a întrerupt pe avocat: „Nu, nu mai spune nimic”, apoi a povestit tot „până la ultimul amănunt”; a recunoscut tot, plângând şi căindu-se. Jurații au plecat, s-au închis să decidă şi iată-i că ies: „Nu, nu e vinovat”. Toți au început să strige, s-au bucurat, dar soldatul a rămas țintuit locului, părea că se transformase într-un stâlp, nu înțelegea nimic; n-a înțeles nimic nici din ceea ce i-a spus preşedintele, care i-a dat câteva sfaturi şi l-a lăsat liber. Pleacă soldatul din nou în lume şi nu-i vine a crede. Începe să fie trist, cade pe gânduri, nu mănâncă, nu bea, cu oamenii nu vorbeşte, iar a cincea zi se hotărăşte şi se spânzură. „Uite cât e de greu să trăieşti cu păcatul pe suflet!” a încheiat Makar Ivanovici. Desigur, povestea aceasta e măruntă, şi ca ea sunt mii astăzi, în tot felul de ziare, dar mi-au plăcut tonul ei şi, mai ales, unele expresii care, categoric, aveau un tâlc nou. Vorbind, de exemplu,

despre faptul că, atunci când s-a-ntors în sat, soldatul nu le-a plăcut mujicilor, Makar Ivanovici a spus: „Iar soldatul, se ştie ce este soldatul - *un mujic stricat*”. Vorbind apoi despre avocat, care aproape câştigase procesul, a folosit cuvintele; „Iar avocații se ştie ce sunt: *o conştiință cumpărată*”. Aceste două expresii le-a pronunțat fără efort şi fără să observe, dar în ele se află o întreagă viziune, o viziune care, chiar dacă nu era una populară, îi aparținea însă lui Makar Ivanovici, nu era împrumutată! Astfel de judecăți venite din popor, despre o temă sau alta, câteodată sunt minunate prin originalitatea lor.

- Dar ce părere ai, Makar Ivanovici, despre păcatul sinuciderii? l-am întrebat eu cu acea ocazie.

- Să-ți iei viața e cel mai mare păcat al omului, a răspuns el, oftând, dar numai Dumnezeu judecă, căci doar El ştie totul, orice hotar şi orice măsură. Noi trebuie să ne rugăm neapărat pentru acei păcătoşi. De fiecare dată când auzim de acest păcat, când mergem la culcare să ne rugăm pentru acel păcătos cu smerenie; trimite măcar un suspin către Dumnezeu pentru el, chiar şi atunci când nu-l cunoşti deloc - rugăciunea ta va fi cu atât mai bine primită.

- Dar îl ajută oare rugăciunea mea dacă el e deja condamnat?

- Cum să nu? Oh, mulți, mulți nu cred şi, cu asta, îi pun pe cale greşită pe cei care nu ştiu; tu nu-i asculta, căci nu ştiu nici ei pe unde umblă. Rugăciunea pentru un condamnat din partea unui om viu este primită cu adevărat. Gândeşte-te, cum se simte un om pentru care nu are cine să se roage? De aceea, când îți faci rugăciunea înainte de culcare, la sfârşitul ei adaugă: „Miluieşte-i, Doamne Iisuse, şi pe cei pentru care n-are cine să se roage”. E foarte prielnică aşa o rugăciune, şi e foarte plăcută. Dar şi pentru toți păcătoşii în viață spune: „Doamne, apără cu

puterea Ta viețile tuturor celor care nu se căiesc” - şi asta este o rugăciune bună.

I-am promis că mă voi ruga simțind că, făgăduind asta, îi fac o mare bucurie. Şi, într-adevăr, bucuria i-a luminat fața; dar mă grăbesc să adaug că, în astfel de situații, el nu mă trata niciodată de sus, ca un bătrân pe un adolescent, acolo; dimpotrivă, foarte adesea îi plăcea să mă asculte, mă asculta chiar cu atenție pe teme diferite, chiar dacă avea de-a face cu un „copchil”, cum se exprima el (ştia foarte bine că trebuie să spună „tânăr”, iar nu „copchil”), înțelegând totodată şi că acest, „copchil” are mai multă şcoală ca el. Îi plăcea, de exemplu, să vorbească foarte des despre viața în pustie şi punea pustiul cu mult deasupra călătoriilor. Eu îl contraziceam cu ardoare, accentuând egoismul oamenilor care părăsesc lumea şi folosul pe care îl refuză omenirii, din cauza ideii egoiste de a se salva pe sine. La început el nu înțelegea, bănuiesc chiar că n-a înțeles deloc niciodată ce-i spun; dar apăra foarte tare pustiul:

- La-nceput ți-e milă de tine, desigur (adică, atunci când te aşezi în pustie), dar apoi, cu fiecare zi, te bucuri tot mai mult, şi la urmă îl vezi şi pe Dumnezeu.

Aici i-am expus un întreg tablou al activității în lume a unui medic, savant, în general a unui prieten al omenirii, şi i-am stârnit un entuziasm real, pentru că eu însumi vorbeam cu pasiune; mă aproba la fiecare pas: „Aşa, dragule, aşa, să te aibă Domnul în paza Lui, gândeşti cu adevăr”; dar, când am terminat, n-a mai fost complet de acord:

- Aşa o fi, cum spui, a oftat el adânc, dar câți rabdă şi nu se abat? Banii, chiar de nu-s desăvârşirea, te farmecă şi sunt o mare ispită; şi mai pune la socoteală şi femeia, şi orgoliul, şi invidia. Uită câte unul de faptele mari şi se-ndeletniceşte cu mărunțişuri. Aşa să fie şi în pustie? În

pustie, omul se întăreşte pentru o faptă mare. Dragul meu! Dar ce este lumea? a spus el exaltat. Nu e ea oare întocmai unui vis? Ia un fir de nisip şi pune-l pe o pietricică; când nisipul galben va încolți pe pietricica aceea, atunci şi visul tău în lume se va împlini - aşa se spune pe la noi. Dar Hristos spune altceva: „Du-te şi dă-ți toată bogăția ta şi fii sluga tuturor". Şi mai bogat ca înainte de mii de ori vei fi; căci nu doar cu pâine, nu cu haine bogate, nu cu mândrie şi nici cu invidie vei fi fericit, ci cu iubire înmulțită de câteva ori. Şi nu o bogăție mică, nu o sută de mii, nu un milion, ci lumea întreagă o vei dobândi! Acum, adunăm fără măsură şi risipim ca nebunii; atunci însă, n-ar mai fi nici orfani, nici săraci, pentru că de toți aş îngriji, toți mi-ar fi neamuri, de toți aş îngriji şi toți ar fi ai mei, de la primul la ultimul. În ziua de azi, bogatul şi cel puternic se arată nepăsători de numărul zilelor lor, nu mai ştiu ce distracții să inventeze; dar atunci, şi de s-ar înmulți zilele şi orele de o mie de ori, tot n-ai vrea să pierzi niciun minut, când simți în fiecare clipă veselia inimii. Atunci n-o să sorbi înțelepciune doar din cărți, atunci o să stai cu Dumnezeu față către față; şi va străluci pământul mai tare ca soarele, şi nu va mai fi nici tristețe, nici întristare, ci doar un rai neprețuit…

Cred că aceste ieşiri înflăcărate îi plăceau enorm şi lui Versilov. De data aceea, el era cu noi în cameră.

- Makar Ivanovici! l-am întrerupt eu brusc, înfierbântat peste măsură (mi-amintesc foarte bine seara aceea), dacă-i aşa, înseamnă că dumneata propovăduieşti comunismul, comunismul pur şi simplu!

Şi pentru că habar nu avea de doctrina comunistă, ba şi cuvântul îl auzea pentru prima dată, m-am apucat să-i explic tot ce ştiam despre subiect. Recunosc, ştiam lucruri puține şi disparate, nici acum nu sunt complet informat, dar ceea ce ştiam i-am spus cu cel mai mare avânt, fără

niciun fel de reținere. Țin minte cu plăcere şi astăzi impresia copleşitoare pe care am produs-o asupra bătrânului. Şi s-ar putea spune că nu a fost vorba de impresie, ci aproape de un şoc. S-a informat insistent asupra detaliilor istorice: „Când? Cum? Cine a făcut? Cine a spus?”. Dar, am observat, asta e o trăsătură a oamenilor simpli: nu se mulțumesc cu o idee generală şi, dacă sunt interesați de ceva, apoi neapărat încep să ceară amănuntele cele mai exacte şi mai solide. La amănunte m-am cam încurcat şi, pentru că era de față şi Versilov, mi-a fost ruşine de el şi, de aceea, m-am aprins şi mai tare. S-a terminat cu faptul că, spre sfârşit, Makar Ivanovici, înduioşat, repeta la fiecare cuvânt: „Aşa, aşa!”, evident fiindcă nu înțelegea şi pentru că pierduse firul. Mi-a fost ciudă, dar Versilov a întrerupt convorbirea brusc, s-a ridicat şi ne-a spus că e timpul să mergem la culcare. Eram cu toții adunați la Makar Ivanovici în seara aceea şi se făcuse deja târziu. Când a trecut prin camera mea după câteva momente, l-am întrebat imediat ce părere are despre Makar Ivanovici, în general, şi ce impresie i-au făcut cuvintele lui. Versilov a râs vesel (dar nu de greşelile mele cu privire la comunism - dimpotrivă, despre ele n-a pomenit nimic). Revin: părea că-l avea la suflet pe Makar Ivanovici şi adesea îi surprindeam pe față un zâmbet nemaipomenit de plăcut când îl asculta pe bătrân. Dar zâmbetul nu-l împiedica să fie critic:

- Mai întâi, Makar Ivanovici nu-i un simplu mujic, ci om trăit la curte, a spus el cu mare plăcere, un fost om de la curte şi o fostă slugă, născut slugă din familie de slugi. Aceşti oameni de curte şi aceste slugi împărtăşeau multe din interesele particulare, spirituale şi intelectuale, ale stăpânilor lor. Ia aminte că Makar Ivanovici, până în ziua de astăzi, este interesat mai mult de întâmplări din viața moşierilor şi a societății înalte. Nici nu ştii ce curios este să

afle întâmplări din Rusia ultimilor ani. Ştii că e foarte interesat de politică? Nu-i un om care să se mulţumească din ce aude, pe sărite: trebuie să-i povesteşti tot, cine şi unde luptă şi dacă intrăm şi noi în război. Cândva îl făceam fericit cu discuţii de acest fel. Respectă mult ştiinţa şi, dintre ştiinţe, cel mai mult îi place astronomia. Dar şi-a creat în sinea lui o gândire atât de independentă, că nu poate fi urnit cu nimic. Are convingeri, ferme şi destul de clare... şi adevărate. În ciuda marii sale lipse de cultură, te poate uimi cu nişte cunoştinţe neaşteptate pe care nu i le-ai fi bănuit. Laudă pustia cu frenezie, dar pentru nimic în lume n-o să meargă nici în pustie, nici la mănăstire, pentru că, mai presus de toate, este un rătăcitor, cum bine l-a numit Alexandr Semionovici pe care, fie vorba între noi, degeaba te superi. Ei, şi mai e ceva: e puţin artist, multe expresii sunt ale lui, altele - nu. Şchioapătă puţin când e vorba să expună ceva logic, altădată e foarte abstract, cu unele ieşiri sentimentale, dar curat populare sau, mai bine zis, cu accese de duioşie populară, cu care poporul nostru îşi umple din plin trăirea religioasă. Despre curăţenia inimii şi bunătatea lui nu mai vorbesc: nu noi suntem în măsură să vorbim despre ele...

III

Ca să termin portretul lui Makar Ivanovici, voi reda una dintre istorioarele lui, ținând de viața personală. Aceste istorioare aveau un caracter straniu, mai exact nu aveau nicio trăsătură comună; nu puteai scoate din ele vreo morală sau vreo învățătură, doar că toate erau mai mult sau mai puțin înduioşătoare. Dar erau şi din unele neînduioşătoare, unele - vesele de-a binelea, altele - chiar ironii la adresa unor monahi vicioşi, astfel că el îşi compromitea însăşi ideea povestindu-le, lucru pe care i l-am şi spus; dar el n-a înțeles ce-am vrut eu să zic. Uneori era greu să-nțelegi ce-l îmboldeşte să povestească, astfel că nu de puține ori am fost uimit de atâta poftă de vorbă, dar, în parte, puneam asta pe seama bătrâneții sau a bolii.

- Nu mai e ce-a fost, mi-a şoptit odată Versilov, înainte nu era deloc aşa, nici să nu te gândeşti. Va muri curând, mai curând decât credem, şi trebuie să fim pregătiți.

Am uitat să spun că ne luaserăm obiceiul să ne adunăm cu toții seara în jurul lui. În afara mamei, care nu-l părăsea pe Makar Ivanovici, veneam totdeauna seara în camera lui eu şi Versilov (eu, pentru că nici nu aveam unde mă duce, de altfel); în ultimele zile, deşi mai târziu decât ceilalți, venea şi Liza, care totdeauna stătea tăcută. Venea şi Tatiana Pavlovna şi, mai rar, era de față şi doctorul. Nu ştiu cum s-a întâmplat, dar brusc m-am apropiat de doctor; nu ne înțelegeam perfect, dar, oricum, nu mai aveam ieşirile dinainte. Îmi plăcea simplitatea pe care, în sfârşit, am desluşit-o la el, îmi plăcea şi ataşamentul lui pentru familia noastră, aşa că m-am hotărât, în sfârşit, să-i iert aroganța de medic şi, mai ales, l-am învățat să-şi spele mâinile şi să-şi curețe unghiile, dacă tot îi era peste puteri să poarte haine curate. L-am făcut să înțeleagă că asta nu ține de

fudulie şi că nu trebuie s-o faci pentru nu ştiu ce „arte frumoase”, că în obligațiile meseriei de doctor intră firesc şi curățenia corpului, şi i-am demonstrat asta. Adesea, venea de la bucătăria ei şi Lukeria care, stând după uşă, asculta cum povesteşte Makar Ivanovici. Versilov i-a spus într-o zi să iasă de după uşă şi a chemat-o să se aşeze împreună cu noi. Mi-a plăcut asta; dar, din acel moment, ea nu s-a mai apropiat de uşă. Fiecare cu firea lui!

Adaug aici una dintre povestiri, luată cu totul la întâmplare, doar pentru că mi-o amintesc mai bine decât pe celelalte. E povestea unui negustor, şi cred că asemenea istorii se-ntâmplă în oraşele şi în orăşelele noastre cu miile, trebuie doar să ştii să le vezi. Cei care vor, pot sări povestirea, mai ales că eu o redau în stilul bătrânului.

IV

„Şi s-a-ntâmplat în oraşul nostru, Afimiev, cum vă spun, uite ce minune. Era un negustor, Skotoboinikov Maxim Ivanovici îi spunea, şi nu exista om mai bogat ca el în împrejurimi. A ridicat o fabrică de pânză şi avea acolo câteva sute de muncitori; şi tare se mai fudulea el. Şi trebuie să vă spun că toate mergeau după voia lui, şi nici administrația orăşelului nu-l oprea de la nimic, chiar şi arhimandritul îi mulțumea pentru râvna lui: dăduse multe danii mănăstirii şi, când îl apuca vreo toană, se gândea mult la sufletul său şi se-ngrijea de veacul celălalt tot pe atâta. Era văduv şi nu avea copii; despre soția lui umbla vorba că el îi făcuse de petrecanie încă din primul an şi că încă din tinerețe îi plăcea să-şi dea drumul mâniei; doar că asta se-ntâmpla cu mult înaintea celor povestite; nu mai voia să se-njuge din nou la căsnicie. Era o fire slabă şi bea şi, când îl apuca, umbla băut prin oraş gol-goluț şi urla; oraşul nu era mare şi se afla totul pe dată. Când îi trecea, se făcea iar serios şi tot ce gândea el era bine şi tot ce poruncea el era minunat. Şi le făcea socotelile oamenilor cum îi trăsnea; lua abacul, îşi punea ochelarii:

- Ție, Foma, cât trebuie să-ți dau?

- De la Crăciun n-am mai luat nimic, Maxim Ivanovici, treizeci şi nouă de ruble mi se cuvin.

- Oho, ce de bani! E mult pentru tine; tu, tot, nu faci atâția bani; n-o să-ți stea bine cu ei; uite ce facem: zece ruble le dăm la o parte şi primeşti douăzeci şi nouă.

Şi omul tace; şi nimeni nu crâcneşte, toți tac.

- Eu, spune el, ştiu foarte bine cât şi cui trebuie să-i dau. Cu norodul ăsta nu se poate altfel. Poporul ăsta e stricat; fără mine, toți câți sunt pe-aici ar muri de foame. O spun din nou, toți sunt nişte hoți: ce văd, aceea şi apucă, şi

n-au nicio tragere de inimă să trudească. Şi unde mai pui că sunt şi bețivi; fă-le socotelile, şi ei duc totul la crâşmă, şi pleacă de-acolo şi fără nădragi, goi puşcă. Şi mai sunt şi ticăloşi pe deasupra: se-aşază în fața crâşmei pe-o piatră şi se-apucă să se căineze: „Maică, măiculiță, de ce m-ai mai născut pe lume aşa un bețiv înrăit? Mai bine m-ai fi ucis din leagăn, bețivul de mine!”. Ăsta-i om? E o fiară, iar nu om; trebuie întâi şi-ntâi să-i destupi capul şi-apoi să-i dai bani. Iar eu ştiu când pot să-i dau.

Uite-aşa vorbea Maxim Ivanovici despre oamenii din Afimiev; şi, deşi vorbea urât, era adevărat: oamenii erau răi şi neînfrânați.

Mai trăia în oraşul acela un alt negustor, care pân’ la urmă a murit; era un om tânăr şi uşuratic; a rămas mofluz şi şi-a pierdut tot avutul. În ultimul an, s-a zbătut ca peştele pe uscat şi n-a învățat lecția vieții. Era tot într-o ceartă cu Maxim Ivanovici şi-i era dator vândut. În ultimul ceas l-a blestemat pe Maxim Ivanovici. Şi a lăsat după el o văduvă încă tânără şi cinci copii. Şi a fost mare încercare pentru văduvă să rămână singură fără soț, ca o rândunică fără cuib; şi el nu s-a uitat că avea cinci copii la care n-avea ce le da să mănânce: ultimul avut, o casă de lemn, l-a luat Maxim Ivanovici în contul datoriei. Şi i-a aşezat mama pe toți la rând la uşa bisericii; băiatul, cel mai mare, avea opt anişori, iar ceilalți, toate fete, erau care mai de care mai mici; cea mai mare avea patru anişori, iar cea mai mică era încă un prunc, sugea la piept. S-a terminat slujba, iese Maxim Ivanovici şi toți copilaşii, toți la rând au căzut în fața lui în genunchi - îi învățase ea aşa înainte - şi-au ridicat mâinile a rugă toți odată, şi ea, cu cel de-al cincilea în brațe, s-a plecat până la pământ în fața lui:

- Tăicuțule, Maxim Ivanovici, fie-ți milă de orfani, nu le lua ultima bucățică de la gură, nu ne alunga din casa

noastră!

Şi toți cei de față au lăcrimat, aşa de bine îi învățase ea. Se gândise ea: „De față cu oamenii, o lăsa mândria şi o ierta, o da casa orfanilor”, numai că n-a fost aşa. Iar Maxim Ivanovici:

- Tu, spune el, eşti văduvă tânără, plângi că vrei un bărbat, nu-i plângi tu pe orfani. Răposatul m-a blestemat pe patul de moarte!

Şi-a trecut mai departe şi nu le-a dat casa orfanilor. Gândise: „De ce să mă potrivesc eu la prostiile lor (adică să fie bun)? Arată-le milă, şi te-or vorbi de rău şi mai abitir; de aici, folos mai nimica, doar se va-ntinde vorba şi-or veni necazuri”. Şi vorba chiar se-ntinsese că, la această văduvă, pe când era fată, cu vreo zece ani în urmă, el trimisese pețitori şi oferise bani buni (căci era tare frumoasă), uitând că dacă procedează aşa e un păcat la fel de mare ca atunci când jefuieşti o biserică a Domnului; dar nu i-a mers atunci. Şi a mai făcut asemenea mizerii şi în oraş, şi în toată gubernia, pierzând orice măsură.

A bocit mama cu puii ei, dar el i-a alungat pe orfani din casă, şi nu doar din răutate, că omul singur nu ştie câteodată de ce o ține morțiş pe-a lui. Ei, au ajutat-o oamenii la început, apoi şi-a găsit şi ea de muncă. Şi ce muncă poți găsi la noi, dacă nu într-o fabrică? Într-un loc, spală podele, într-un alt loc pliveşte grădina, într-altul face focul la baie, şi tot cu copilul în brațe, şi plânge; iar ceilalți patru aleargă pe stradă în cămăşuțe. Când îi pusese în genunchi în fața uşii bisericii, mai aveau în picioare cizmulițe, cum or fi fost ele, şi erau îmbrăcați cu paltonaşe, doar erau copii de negustor; acum însă alergau desculți: se ştie doar că îmbrăcămintea nu ține mult la un copil. Iar copiilor ce să le pese: soare să fie, că ei se bucură, nu simt moartea, sunt ca nişte păsărele şi glasurile li-s ca nişte

clopoței. Se gândeşte văduva: „Vine iarna şi unde am să vă pun atunci? De v-ar chema bunul Dumnezeu până atunci!”. Dar n-a trebuit să vină iarna. Există prin locurile noastre o tuse la copii care trece de la unul la altul. Prima a murit fetița de țâță, după ea s-au îmbolnăvit şi ceilalți, şi toate cele patru fetițe s-au dus una după alta în toamna aceea. E-adevărat că una a fost călcată de nişte cai pe stradă. Ce credeți? I-a îngropat şi i-a bocit; blestemase ea înainte, dar, cum i-a luat Dumnezeu, a durut-o inima. Inimă de mamă!

A rămas în viață doar băiatul, cel mai mare dintre ei, şi ea nu mai ştia cum să-l apere, tremura pentru el. Era slăbuț şi plăpând, cu o fețişoară frumoasă ca de fetiță. Şi l-a dus la fabrică la naşul său, administratorul, iar ea s-a băgat să îngrijească de copiii unui funcționar. Şi într-o zi, pe când avea treabă băiatul prin curte, s-a nimerit pe-acolo Maxim Ivanovici cu droşca, şi era bine băut; băiatul a dat peste el direct de pe scară; adică, fără să vrea, lunecase şi se ciocnise de acesta tocmai când el cobora din droşcă, proptindu-se cu ambele mâini drept în burta lui. L-a înşfăcat de păr Maxim Ivanovici şi a-nceput să urle:

- Al cui este? Nuielile! Să fie bătut imediat, cu mine de față!

A încremenit băiatul, au început să-l bată, iar el să strige.

- Mai şi strigi? Arde-l până nu mai strigă!

Nu ştiu cât l-au mai bătut, dar el n-a încetat să strige până când a căzut lat la pământ. Atunci nu l-au mai bătut, s-au speriat, copilul nu mai sufla, zăcea fără viață. Mi-au zis oamenii apoi că nu-l bătuseră aşa de mult, dar că era băiatul sperios. S-a speriat şi Maxim Ivanovici:

- Al cui este? a întrebat el, şi i-au spus. Ca să vezi! Duceți-l la mama lui, ce caută aici la fabrică?

Apoi a tăcut două zile, şi-apoi a întrebat din nou:

- Ce face băiatul? Iar cu băiatul nu era bine: se-mbolnăvise, stătea într-un colț la mama lui, care şi-a lăsat slujba la funcționar, şi făcuse aprindere la plămâni. Ca să vezi! a zis negustorul, şi din ce? Şi de ce li se pare că a fost bătut tare, ce atâta gălăgie? Am poruncit să fie bătuți la fel şi alții, şi s-a terminat fără aşa o tevatură.

El aştepta ca mama să meargă să facă plângere şi, mândru, tăcea; dar cum să aibă curaj mama să facă plângere? Şi atunci el i-a trimis cincisprezece ruble şi un doctor; şi nu pentru că s-ar fi temut de ceva, ci aşa s-a gândit el. Şi tot atunci i-a venit şi toana lui şi a băut trei săptămâni la rând.

A trecut iarna şi, în duminca luminoasă a lui Hristos, de Paşte, în cea mai sfântă zi, întreabă Maxim Ivanovici din nou:

- Ce-i cu băiatul acela?

Şi doar tăcuse toată iarna, nu întrebase nimic. Şi i s-a răspuns:

- S-a-nzdrăvenit, iar mama lui tot cu ziua lucrează.

Şi-n aceeaşi zi, se duce Maxim Ivanovici la văduvă; n-a intrat în casă, a chemat-o la poartă, iar el rămas în droşcă:

- Uite ce e, preacinstită văduvă, zice el, vreau să-i fiu adevărat binefăcător fiului tău şi să-i arăt mila mea fără margini: îl iau la mine, în casa mea. Şi dacă o să mă asculte, o să-i trec pe numele lui o avere frumuşică; după moartea mea, pot să-l numesc moştenitor ca pe un fiu adevărat, cu condiția ca dumneata să nu calci în casa mea în afara marilor sărbători. Dacă e bine aşa pentru dumneata, atunci adu-l mâine dimineață pe băiat, doar n-o să se tot joace în țărână.

Şi, după ce-a spus asta, a plecat, lăsând-o pe mamă înnebunită. Oamenii care-auziseră i-au spus văduvei:

- O să crească micuțul şi te va certa că l-ai lipsit de-aşa

un trai.

Toată noaptea a plâns mama la căpătâiul lui şi dimineața l-a dus pe băiat. Băiatul era mai mult mort decât viu.

Şi l-a-mbrăcat Maxim Ivanovici ca pe-un copil de nobil, i-a luat profesori şi, din acea clipă, l-a pus pe carte; şi nu-l lăsa deloc din ochi, şi-l ținea tot pe lângă el. Cum se lua puțin copilul cu joaca, cum striga la el:

- La carte! Învață: vreau să te fac om!

Dar băiatul era slăbuț, rămăsese cu tusea de atunci când fusese bătut. „Oare nu trăieşte el bine aici? se minuna Maxim Ivanovici. La maică-sa alerga desculț, mânca doar coji de pâine, şi acum de ce-i mai slab ca înainte?” Iar profesorul i-a spus:

- Orice copil, zice, trebuie să se mai şi joace, nu doar să-nvețe tot timpul; are nevoie să se mişte. Şi i-a spus toate acestea cu judecată.

Maxim Ivanovici a căzut pe gânduri, apoi a zis:

- Ai dreptate.

Pe profesorul acela îl chema Piotr Stepanovici, Dumnezeu să-l ierte; era un om bun, dar avea o patimă: bea foarte mult, chiar fără măsură, aşa că fusese dat afară demult din toate slujbele şi trăia în oraş din mila oamenilor, dar avea o minte mare şi multă ştiință de carte. „Eu n-ar trebui să fiu aici, ar trebui să fiu profesor la Universitate şi când colo aici umblu prin noroaie şi «s-au săturat de mine până şi hainele mele»„.

Şi iată că Maxim Ivanovici i-a spus copilului să se joace, dar acesta abia îndrăznea să sufle în fața lui. Ajunsese până acolo că nici glasul lui nu-l putea suporta copilul: începea să tremure de cum îl auzea. Iar Maxim Ivanovici era tot mai uimit: „Nu-i bine nici aşa, nici altfel; l-am ridicat din noroi, l-am îmbrăcat cu haine alese; poartă ghetuțe din postav,

cămaşă în cusături, îl țin ca pe un fiu de general, de ce nu se lipeşte de mine? De ce tace ca un pui de lup?”. Şi, deşi de mult nu mai avea cu ce să mire pe nimeni, de data aceasta Maxim Ivanovici iar a stârnit uimire: în el a ieşit la iveală omul: se lipise de copilul acesta micuț, nu putea să renunțe la el. „Chiar de-am să mor, am să scot eu năravul din el. Tată-său m-a blestemat pe patul de moarte pe când se-mpărtăşea; firea lui tată-său a moştenit-o”. Niciodată nu l-a mai atins cu nuiaua (se temea s-o facă, de atunci). Băiatul era speriat de tot, nu mai era nevoie de nuia.

Şi să vezi ce s-a-ntâmplat. Într-o zi când era ieşit din casă, băiatul a lăsat cartea şi a sărit direct pe-un scaun: înainte de asta, aruncase mingea pe şifonier şi acum voia s-o ia, dar a agățat cu mâneca o lampă de porțelan de acolo; lampa a căzut pe podea şi s-a făcut țăndări, cu un zgomot ce s-a auzit în toată casa; şi era un lucru scump - porțelan de Saxa. Maxim Ivanovici a auzit de la trei odăi depărtare şi-a-nceput să urle. De spaimă, copilul a luat-o la fugă ca din puşcă; a ieşit afară, apoi în grădină şi, de acolo, prin poarta din spate şi s-a-ndreptat drept spre malul râului. Pe malul râului trece un bulevard, sunt sălcii bătrâne, într-un cuvânt e frumos acolo. De pe drumul acela, a luat-o la fugă în jos spre apă şi oamenii l-au văzut, au dat din mâini, iar el, nu ştiu, s-a-nfricoşat poate în fața apei, dar a rămas pironit chiar în fața podului plutitor. Iar locul acela e larg, apa e repede, trec bărci, iar pe partea cealaltă sunt prăvălii, piața oraşului şi biserica Domnului strălucind cu cupolele ei de aur. Şi tocmai atunci se grăbea să treacă pe malul celălalt, cu fiica ei, coloneleasa Ferzing - era acolo regimentul de infanterie. Fata, şi ea un copil de opt anişori, trece în rochița ei albă, se uită la băiat şi râde; avea în mână un coşuleț mic, țărănesc, şi în el - un aricel.

- Uită-te, mamă, cum se uită băiatul la aricelul meu.

- Nu, îi spuse coloneleasa, lui i-e frică de ceva. De ce te-ai speriat aşa, drag băiețel? (Aşa povesteau apoi cu toții că a spus). Şi ce băiat frumos, zice, şi ce frumos e îmbrăcat; al cui eşti, micuțule?

Iar el, care nu văzuse niciodată un aricel, se apropie şi uită de tot - ce vreți, copil!

- Ce-i asta, zice, din coş?

- Ăsta, zice domnişoara, e un aricel, l-am cumpărat acum de la un țăran din sat, l-a găsit în pădure.

- Cum, aşa arată un aricel? şi râde şi-ncepe să-l îmboldească cu degețelul, iar ariciul îşi strânge acele şi fata e fericită şi ea de bucuria băiatului:

- Îl ducem acasă, spune ea, şi vrem să-l îmblânzim.

- Ah, spune el, dați-mi-l mie!

Chiar aşa a rugat-o, atât de simplu.

Şi numai ce-a terminat de spus asta că, deodată, de sus, s-a auzit Maxim Ivanovici:

- A! Aici erai! Prindeți-l! (Într-atât îşi ieşise din fire, că el însuşi o luase la goană după băiat, fără căciulă.)

Cum şi-a amintit de tot, băiatul a dat un țipăt şi a luat-o la fugă spre apă cu pumnişorii strânşi lângă piept, şi-a ridicat ochii spre cer (au văzut, toți au văzut!) şi buf! în apă! Au început să strige toți, s-au aruncat de pe podul umblător, au încercat să-l prindă, dar l-a luat apa - e un râu repede - şi, când l-au scos, deja se înecase, era mort. Avea un pieptuț slab, nu suporta apa, şi-apoi, mult îi trebuie unui copil să se-nece? Şi nu-şi aminteau oamenii de pe acolo ca un copil atât de mic să-şi ia zilele. Aşa un păcat! Şi ce poate un sufletel ca acestea să răspundă în fața Domnului pe lumea cealaltă!

De atunci, Maxim Ivanovici s-a tot gândit la ce s-a-ntâmplat. Şi s-a schimbat omul de nu-l mai recunoşteai. S-a întristat atunci foarte tare. A început să

bea, a băut mult, dar n-a uitat nimic. A încetat să meargă şi la fabrică, nu asculta de nimeni. Dacă i se vorbea, tăcea sau dădea din mână, să fie lăsat în pace. Aşa a trăit el vreo două luni, iar apoi a început să vorbească cu sine. Mergea şi vorbea de unul singur. A luat foc sătucul Vaskova dintr-o suburbie, au ars nouă case; s-a dus Maxim Ivanovici să vadă. L-au înconjurat nefericiții, au început să plângă - le-a promis ajutor şi a dat ordine, dar apoi l-a chemat pe vechil şi a anulat totul:

- Nu trebuie, zice, să le dai nimic, şi n-a spus de ce. Domnul, zice el, m-a dat spre ocara tuturor oamenilor, m-a făcut o fiară, atunci aşa să fie. Ca vântul, zice el, s-a risipit slava mea.

A venit la el însuşi arhimandritul: un călugăr bătrân, aspru şi care statornicise traiul în obşte în mănăstire.

- Ce-i cu tine? l-a certat el.

- Uite ce, şi i-a deschis Maxim Ivanovici cartea şi i-a arătat locul: „Dar pentru oricine va face să păcătuiască pe unul din aceştia micuți, care cred în Mine, ar fi mai de folos să i se atârne de gât o piatră mare de moară, şi să fie înecat în adâncul mării” (Matei, 18, 6).

- Da, a spus arhimandritul, deşi nu despre asta e vorba, ci de ceva pe-aproape. E rău când omul îşi pierde măsura: e pierdut omul acela. Iar tu prea te îngâmfaseşi.

Iar Maxim Ivanovici stătea neclintit, de parcă-l lovise boala. Arhimandritul s-a tot uitat la el.

- Ascultă, zice, şi nu uita. Se spune: „Cuvintele celui disperat sună în pustiu”. Şi mai aminteşte-ți că nici îngerii Domnului nu sunt desăvârşiți, că desăvârşit şi fără de păcat e numai Domnul nostru Iisus Hristos şi că pe El îl slujesc îngerii. Şi n-ai vrut moartea acestui copilaş, ai fost doar fără judecată. Doar că, uite ce e, zice, sunt tare uimit; doar nu puține blestemății ai făcut, nu puțini oameni ai lăsat fără

adăpost, i-ai nenorocit, i-ai făcut să-şi ia lumea-n cap - asta nu-i tot crimă? Şi surorile băiatului n-au murit şi ele înainte, toate pe rând, şi aproape sub ochii tăi? De ce te-a tulburat atâta numai el dintre toți ceilalți? Nu numai că nu i-ai plâns, dar nici nu te-ai gândit la ei, nu-i aşa? De ce ți-e atât de frică de acest copilaş de moartea căruia nu eşti chiar cu totul vinovat?

- Îl visez, i-a spus Maxim Ivanovici.

- Şi ce?

Dar el n-a mai spus nimic, a rămas tăcut. S-a mirat arhimandritul şi-a plecat, a văzut că acolo nu era nimic de făcut.

Şi a trimis Maxim Ivanovici după profesor, după Piotr Stepanovici; nu se mai văzuseră de la întâmplarea aceea.

- Ți-l aminteşti? zice.

- Mi-l amintesc, zice celălalt.

- Se spune c-ai pictat tablouri pentru birt şi că ai făcut şi o copie de pe portretul arhiereului. Poți să-mi faci şi mie un tablou în culori?

- Pot să-l fac; mă pricep la toate, pot să fac orice.

- Atunci, fă-mi un tablou, cât poți de mare, cât peretele, şi pictează pe el şi râul, şi malul, şi podul plutitor, şi fă aşa ca toți oamenii care au fost atunci să fie în tablou. Şi coloneleasa, şi fetița, şi puiul de arici. Fă şi celălalt mal, să se vadă cum este - cu biserica, cu piața, cu prăvăliile, şi unde stau vizitiii; totul cum este să-mi faci. Şi, lângă pod, băiatul deasupra râului, chiar în acel loc, şi neapărat vreau să aibă pumnişorii uite-aşa strânşi la piept. Neapărat. Şi, de partea cealaltă, deasupra bisericii, deschide în fața lui cerul, şi toți îngerii să zboare în lumina cerului în întâmpinarea lui. Poți să faci asta sau nu?

- Pot tot.

- Nu l-aş ruga pe-un zugrav ca tine, aş comanda la cel

mai mare pictor de la Moscova sau, dacă vreau, chiar la un pictor din Londra, dar tu îți aminteşti chipul lui. Dacă nu seamănă sau seamănă prea puțin, îți dau doar cincizeci de ruble, dar dacă o să semene cu el, îți dau două sute. Ține minte, ochişorii albaştri... Şi să fie un tablou mare, mare.

S-au înțeles; a început să picteze Piotr Stepanovici, dar iată-l că se-ntoarce pe neaşteptate la negustor:

- Nu, zice, aşa nu pot să pictez.

- Cum aşa?

- Pentru că păcatul ăsta, să-ți iei viața, e cel mai mare din toate păcatele. Cum să-l întâmpine îngerii după aşa un păcat?

- Dar el era un copilaş, nu i se pune la socoteală...

- Nu, nu era un copilaş, putea să judece: avea opt ani când s-a-ntâmplat asta. Totuşi, va trebui să răspundă cumva.

S-a înspăimântat şi mai tare Maxim Ivanovici.

- Uite ce m-am gândit, zice Piotr Stepanovici: n-o să deschidem cerul şi n-am să pictez îngeri; am să cobor din cer o rază, care îl întâmpină parcă; o singură rază luminoasă: va fi totuşi ceva.

Aşa a şi făcut. Şi am văzut eu însumi, după un timp, acest tablou şi raza aceea, şi râul care se-ntindea pe tot peretele, era albastru tot; şi copilul era acolo, cu amândouă mâinile lipite de piept, şi fetița, şi puiul de arici - totul era acolo. Dar Maxim Ivanovici n-a arătat nimănui tabloul atunci, l-a încuiat cu cheia la el în cabinet, ferindu-l de ochi străini. Şi cum mai doreau cei din oraş să-l vadă! Le-a trântit tuturor uşa-n nas. Şi mult s-a mai vorbit despre asta. Dar Piotr Stepanovici parcă nu mai era acelaşi om:

- Eu, zice, acum pot tot; locul meu, zice, e la SanktPetersburg, la curte.

Era cel mai bun om, doar că-i plăcea să se laude peste

măsură. Şi l-a ajuns necazul: imediat ce a primit cele două sute de ruble, a şi început să bea şi şi-a arătat banii, lăudându-se, la toată lumea; şi într-o noapte l-a ucis pe bețiv un orăşean de-al nostru cu care el băuse şi care i-a luat toții banii; toate acestea s-au şi aflat a doua zi dimineață.

Şi povestea s-a sfârşit aşa de osebit, că şi acum oamenii de-acolo îşi amintesc. Pe neaşteptate, vine Maxim Ivanovici la văduvă: stătea ea într-o izbă[133] de la marginea oraşului. De data asta, a intrat în curte; i s-a aşezat în față şi s-a ploconit până la pământ. Iar ea, pe atunci, era bolnavă, abia se mişca.

- Măicuță, începu el, cinstită văduvă, ia-l de bărbat pe nemernicul de mine, să pot să trăiesc pe lume! Femeia îl priveşte nici vie, nici moartă. Vreau, zice el apoi, să ni se nască un băiat şi, de se va naşte, înseamnă că celălalt băiat ne-a iertat pe amândoi, pe tine şi pe mine. Aşa mi-a poruncit băiatul.

Vede ea că omul nu-i în toate mințile, că se purta ca un nebun, dar tot n-a mai putut să rabde.

- Toate astea sunt prostii, îi răspunde ea, şi slăbiciune. Din cauza slăbiciunii mi-am pierdut eu toți puişorii. Nu pot nici să te văd în fața ochilor, dar'mite să iau asupra mea un asemenea chin.

A plecat Maxim Ivanovici, dar tot nu s-a potolit. A vuit tot oraşul de-aşa o minune. Iar Maxim Ivanovici a trimis pețitori. A chemat din gubernie două mătuşi de-ale sale, boieroaice. Mătuşi sau nu, erau totuşi rude şi, deci, era o cinste pentru ea; au început ele s-o convingă, s-au apucat s-o linguşească, nu mai ieşeau din izbă. A trimis şi dintre orăşeni, şi dintre negustori, şi pe protopopeasa de la

---

[133] Casă ţărănească făcută din lemn, specifică Rusiei.

biserică, şi din funcţionărime; tot oraşul i-a trecut prin curte, dar ea tot cu scârbă:

- De mi-ar învia orfanii, poate; dar acum, la ce bun? Nu pot să-mi iau păcatul ăsta în faţa orfanilor mei!

L-a atras de partea lui şi pe arhimandrit, i-a strecurat şi acesta în ureche:

- Tu, zice, poţi face din el un om nou.

Şi-a apucat-o spaima de-a binelea. Iar oamenii se minunau de purtarea ei: „Cum poţi să dai cu piciorul la aşa o fericire?”. Şi uite cu ce a înduplecat-o el în final:

- Însă el şi-a luat viaţa, şi nu era copil mic, putea să judece şi, după vârstă, trebuia să se mărturisească pentru a se putea împărtăşi, aşa că tot va trebui să răspundă cumva. Dacă mă iei de bărbat, îţi făgăduiesc că o să înalţ o nouă biserică pentru veşnica lui pomenire.

În faţa acestei făgăduieli, ea n-a mai rezistat şi a primit. Aşa s-au şi cununat ei.

Şi ce a urmat a uimit pe toată lumea. Încă din prima zi, au trăit în înţelegere mare şi fără ascunzişuri, veghind la căsnicia lor, ca un singur suflet în două trupuri. A rămas grea în aceeaşi iarnă, şi au început să meargă pe la biserici şi să tremure de frica lui Dumnezeu. Au fost la trei mănăstiri şi au ascultat de profeţii. El a ridicat biserica promisă şi a mai făcut în oraş un spital şi un azil. A împărţit bani la văduve şi la orfani. Şi şi-a adus aminte de toţi cei pe care-i obidise şi a dorit să le înapoieze cele luate; a început să dea bani fără să se uite, dar soţia şi arhimandritul îl trăgeau de mânecă, căci „e de-ajuns şi-atât” ziceau ei. I-a ascultat Maxim Ivanovici:

- Eu, zice el, l-am furat pe Foma la plată.

Ei, şi i-au dat lui Foma diferenţa. Iar Foma a izbucnit în plâns:

- Eu, zice, eu şi aşa… am primit multe de la dumneata şi

sunt dator să mă rog la Dumnezeu.

Toți au fost pătrunşi de această prefacere şi adevărat se spune că omul e viu prin exemplul lui bun. Iar poporul e iertător.

De fabrică a început să se ocupa chiar nevasta lui, şi a făcut-o în aşa chip, că şi azi o pomenesc oamenii. El nu s-a lăsat de băut, dar ea veghea asupra lui şi încerca să-l vindece. Vorba lui s-a făcut măsurată, i s-a schimbat chiar şi glasul. A devenit milos, chiar față de animale: a văzut de pe geam cum un mujic biciuia groaznic peste cap un cal şi imediat a trimis pe cineva de i-a cumpărat calul la preț dublu. Şi a primit şi darul lacrimilor: cu oricine ar fi vorbit, începea să verse lacrimi. Când a venit sorocul, le-a ascultat Dumnezeu rugăciunile şi le-a trimis un fiu, şi Maxim Ivanovici s-a luminat la chip întâia oară după întâmplarea aceea; a dat mult de pomană, a iertat multe datorii, la botez a chemat întregul oraş. A chemat el oraşul, dar a doua zi a apărut din nou întunecat la față. A văzut soția că s-a întâmplat ceva cu el şi i-a adus pruncul:

- Ne-a iertat băiatul, ne-a primit lacrimile şi rugăciunile pentru el.

Dar despre asta, trebuie să spun, nu vorbiseră nimic tot anul, au ținut în ei amândoi. Şi s-a uitat la ea Maxim Ivanovici întunecat ca noaptea:

- Uite, a spus, socoate şi tu: un an întreg nu mi-a apărut, iar în noaptea asta l-am visat din nou.

«Atunci, după acele cuvinte ciudate, întâia dată a pătruns şi în inima mea spaima», îşi amintea ea apoi.

Şi nu degeaba i-a apărut în vis băiatul. Numai ce Maxim Ivanovici a vorbit despre asta şi, chiar în acea clipă, s-a întâmplat ceva cu pruncul: dintr-odată a căzut bolnav. Şi a bolit copilul opt zile, se rugau neîncetat pentru el, au chemat şi doctori, au chemat şi de la Moscova pe cel mai

mare doctor, care a venit pe calea ferată. A venit doctorul, s-a supărat.

- Eu, zice el, sunt cel mai bun doctor, o Moscovă întreagă mă aşteaptă.

A prescris nişte picături şi a plecat în graba mare. I-au dat opt sute de ruble. Iar copilaşul a murit spre seară.

Şi ce-a fost după aceea? A trecut Maxim Ivanovici tot avutul pe numele iubitei sale soţii, i-a predat toată averea şi toate documentele, a făcut totul corect şi după lege, apoi s-a dus la ea şi i s-a închinat până la pământ:

- Lasă-mă, soţie nepreţuită, să-mi salvez sufletul, cât mai pot. Dacă voi petrece timpul fără folos sufletului, nu mă mai întorc. Am fost şi aspru şi crud şi am făcut pe mulţi să sufere, dar nădăjduiesc că pentru tristeţea şi pelerinajul ce-mi stau în faţă nu mă va lăsa Dumnezeu fără mila Lui, căci a părăsi toate acestea este pentru mine o mare cruce şi o mare durere.

Şi l-a rugat soţia lui cu multe lacrimi în ochi:

- Numai tu mi-ai rămas în viaţa asta, eu cui rămân? Eu, zice, în tot anul care-a trecut am avut parte în inimă numai de fericire de la tine.

Şi l-au sfătuit toţi din oraş o lună întreagă, şi l-au tot rugat, ba au pus chiar să fie păzit. Dar nu i-a ascultat şi a plecat într-o noapte, fără să-l vadă nimeni, şi nu s-a mai întors. Se spune că se osteneşte şi astăzi în călătorii şi-n smerenie şi că o dată la fiecare an îi trimite veste dragei lui soţii...”

Capitolul IV

I

Acum să trecem la catastrofa finală care încheie însemnările mele. Dar, pentru a merge mai departe, trebuie să anticipez şi să explic un lucru despre care nu ştiam nimic pe atunci când acționam, dar despre care am aflat şi am priceput pe deplin cu mult mai târziu, adică atunci când deja totul se sfârşise. Altfel nu pot fi clar, căci ar trebui să vă vorbesc în şarade. Şi de aceea recurg la o explicație directă şi simplă, jertfind aşa-numita artisticitate, şi o s-o fac de aşa manieră de parcă n-aş fi scris eu, de parcă aş face-o fără participarea inimii mele, cumva ca într-un *entrefilet*[134] din ziare.

Lambert, tovarăşul meu din copilărie, putea fi asociat foarte mult, şi chiar direct, cu acele bande murdare de şarlatani mărunți care se unesc în vederea a ceea ce astăzi se numeşte şantaj şi pentru care acum se caută prin lege o denumire şi o pedeapsă. Banda din care făcea parte Lambert se constituise încă de la Moscova, unde dăduse destule lovituri (apoi, ea a fost descoperită). Am auzit după aceea că, la Moscova, o bucată de timp au avut un şef foarte experimentat şi deloc prost, un om mai în vârstă. Dădeau lovitura fie toată banda, fie individual. Alături de lucruri dintre cele mai murdare şi licențioase (despre care apăruseră ştiri în ziare), sub conducerea şefului lor ei se dedau şi la fapte destul de complicate şi chiar subtile. Despre câteva am aflat apoi, dar n-am să vă prezint detalii. Amintesc doar că procedeele lor constau, în principal, în a afla unele secrete ale oamenilor, uneori dintre cei mai

---

[134] Notiţă, extras (în fr. în orig.).

cinstiți şi sus-puşi, apoi în a se prezenta în fața acestor persoane amenințându-le cu darea în vileag de documente (pe care deseori nu le dețineau defel) şi a cere un preț pentru tăcerea lor. Există lucruri care nu sunt condamnabile sau criminale, dar darea lor în vileag îi înspăimântă până şi pe cei mai tari şi mai corecți. În cea mai mare parte, era vorba de secrete de familie. Pentru a arăta cât de abil acționa uneori şeful lor, voi povesti, fără niciun fel de amănunte, în trei cuvinte doar, despre un tertip al lor. Într-o casă de oameni foarte cinstiți s-a întâmplat ceva care ținea cu adevărat şi de păcat, şi de crimă; şi anume, soția unui om cunoscut şi respectat a început o legătură amoroasă cu un ofițer tânăr şi bogat. Cei din bandă au mirosit asta şi iată cum au procedat: i-au dat de înțeles direct tânărului că-i vor spune totul soțului. Nu aveau nici cea mai mică dovadă, tânărul ştia prea bine asta, şi nici ei nu se ascundeau de el; dar toată abilitatea procedeului şi întreaga viclenie a calculului consta în acest caz doar în ideea că soțul anunțat va proceda cum se aşteptau toți chiar fără dovezi şi că va face exact aceiaşi paşi pe care i-ar face dacă ar avea în față demonstrații matematice. Ei se bizuiau aici pe cunoaşterea caracterului omului respectiv şi a situației din familie. Din bandă făcea parte un tânăr dintr-un cerc de oameni respectabili şi, prin el, se dobândeau informațiile preliminare. De la amant au scos o sumă frumuşică, şi asta fără nici cel mai mic pericol pentru ei, pentru că jertfa era foarte interesată să mențină secretul.

Deşi participa, Lambert nu aparținea totuşi pe deplin bandei de la Moscova; prinzând gust, a început încet-încet şi cu regim de probă să acționeze de unul singur. Voi spune anticipat: nu era foarte capabil să facă asta. Era un om inteligent şi calculat, dar prea impulsiv şi, mai ales, naiv sau, mai bine zis, prostuț, adică nu cunoştea nici oamenii,

nici societatea. De exemplu, se pare că nu înțelegea deloc importanța acelui şef moscovit şi presupunea că e foarte uşor să conduci şi să organizezi asemenea lucruri. În sfârşit, credea că toți sunt la fel de ticăloşi ca şi el. Sau, de exemplu, închipuindu-şi că un om se teme sau trebuie să se teamă de cutare sau cutare lucru, deja nu se mai îndoia că acesta chiar se teme, ca într-o axiomă. Nu ştiu cum să exprim asta: mai târziu, voi explica mai bine prin fapte, dar, după părerea mea, era destul de necioplit şi existau sentimente bune şi nobile în care nu doar că nu credea, dar despre care, poate, nici măcar nu ştia că există.

A venit la Petersburg pentru că de mult se gândise la acest oraş ca la un câmp de acțiune mai larg decât Moscova, dar şi pentru că la Moscova, undeva şi într-un fel, dăduse greş şi cineva îl căuta cu cele mai rele intenții în ceea ce-l privea. Sosit în Petersburg, a luat legătura imediat cu un fost camarad, dar şi aici a dat de un câmp sărac şi de afaceri mărunte. Şi-a lărgit apoi cercul de cunoştințe, dar tot nu se întâmpla nimic. „Aici sunt numai oameni de nimic, doar nişte băiețandri”, mi-a spus chiar el apoi. Şi iată că, într-o frumoasă dimineață, în zori, pe neaşteptate, mă găseşte pe mine înghețat sub un gard şi cade imediat pe urma „celei mai grase afaceri”. Cel puțin asta era părerea lui. Totul se bizuia pe ce bâiguisem eu pe când mă dezghețam în locuința lui. O, eram ca-n delir atunci! Totuşi, din cuvintele mele se-nțelegea clar că dintre toate necazurile mele din ziua aceea fatală pomeneam şi țineam la inimă doar jignirea pe care mi-o aduseseră Bioring şi *ea*; altfel, n-aş fi delirat doar despre asta la Lambert, ci aş fi pomenit şi de Zerşcikov, de exemplu; s-a-ntâmplat însă să vorbesc doar despre primii, cum am aflat ulterior de la Lambert. În plus, eram entuziasmat, îi priveam pe Lambert şi pe Alphonsine ca pe nişte eliberatori şi salvatori. Când apoi, venindu-mi în fire,

stând încă la pat, mă gândeam ce-a putut afla Lambert din vorbele mele şi până unde mi-am dat drumul la gură în fața lui, niciun minut n-am bănuit măcar că a putut afla atât de multe! O, desigur, judecând după mustrările de conştiință, chiar de atunci m-am gândit că poate am spus multe lucruri în plus, dar, repet, în niciun caz nu puteam presupune că o făcusem în halul acesta! Nădăjduiam şi contam pe faptul că atunci, la el, nici cuvintele nu le puteam pronunța distinct, lucru despre care îmi aminteam perfect, şi totuşi, în realitate, s-a dovedit că vorbisem mult mai clar decât credeam şi nădăjduiam eu. Dar important este că toate acestea s-au văzut doar ulterior, după mult timp, şi asta a şi fost nenorocirea mea.

Din delirul, din aprecierile, din bâiguiala, din extazele mele etc. el a aflat, în primul rând, aproape toate numele de familie cu exactitate, şi a aflat chiar şi unele adrese. În al doilea rând, şi-a format o părere destul de aproximativă despre semnificația acestor persoane (a bătrânului prinț, a ei, a lui Bioring, a Annei Andreievna şi chiar a lui Versilov); în al treilea rând, a aflat că sunt jignit şi că ameninț să mă răzbun şi, în al patrulea rând, şi cel mai important: a aflat că există un document secret şi ascuns, o scrisoare care, dacă-i va fi arătată bătrânului prinț pe jumătate nebun, acesta, citind-o şi văzând că propria fiică îl consideră nebun şi că deja „s-a consultat cu un jurist” cum să-l interneze undeva, fie va înnebuni de-a binelea, fie o va goni de acasă şi-o va lipsi de moştenire, fie se va căsători cu o *demoiselle* Versilova, cu care deja vrea să se căsătorească, dar nu i se permite. Într-un cuvânt, Lambert a înțeles foarte multe; fără îndoială că multe lucruri îi vor fi rămas nelămurite, dar şantajistul iscusit dăduse totuşi de prima urmă. Când am fugit de la Alphonsine, el mi-a căutat imediat adresa (în felul cel mai simplu: a mers la biroul de adrese); apoi a făcut

investigațiile necesare din care a aflat că toate persoanele despre care am delirat există cu adevărat. Atunci a făcut primul pas.

Esențial era că există un *document*, că posesorul acestuia sunt eu şi că acest document este foarte prețios; Lambert nu se-ndoia de asta. Aici sar peste o împrejurare despre care e mai bine să vă vorbesc mai târziu şi la locul potrivit, amintesc însă doar că, fiind de cea mai mare importanță, această împrejurare l-a convins pe Lambert de existența reală şi, mai ales, de valoarea documentului. (O împrejurare fatală, vă previn, pe care nicicum n-aş fi putut-o prevedea nu doar atunci, dar chiar până la sfârşitul întregii istorii, când totul a ieşit la iveală şi s-a limpezit de la sine.) Aşadar, convins de ceea ce era esențial, ca prim pas, s-a dus la Anna Andreievna.

Pentru mine, însă, un mister a rămas nedezlegat până azi: cum a putut el, Lambert, să se infiltreze şi să se apropie de o persoană atât de inaccesibilă şi de nobilă ca Anna Andreievna? E adevărat, culesese ceva informații, dar ce importanță are asta? E adevărat, era îmbrăcat superb, vorbea cu accent parizian şi avea un nume de familie franțuzesc, dar cred că Anna Andreievna nu putea să nu vadă în el imediat un escroc. Sau ar trebui să presupun că atunci avea nevoie chiar de un escroc. Oare chiar aşa să fie?

N-am putut afla niciodată detalii ale întâlnirii lor, dar de multe ori apoi mi-am închipuit această scenă. Cel mai probabil este că Lambert, de la primul cuvânt şi de la-ntâiul gest, a jucat în fața ei rolul prietenului meu din copilărie, care tremură de grija colegului său iubit şi drag. Dar, desigur, la această primă întâlnire ar fi putut să facă aluzie foarte clar şi la faptul că dețin un „document”, să-i dea de înțeles că este un secret şi că doar el, Lambert, ştie acest secret, şi că eu mă pregătesc să mă răzbun cu acest

document pe generăleasa Ahmakova etc. Esențial este că i-a putut explica acesteia cât se poate de clar semnificația şi valoarea acestei hârtii. Cât despre Anna Andreievna, ea se găsea exact în situația în care nu putea să nu se agațe de o ştire de acest gen, nu putea să nu asculte cu cea mai mare atenție şi… nu putea să nu muşte momeala - „din instinctul de conservare”.

Tocmai atunci îi luaseră logodnicul şi-l puseseră sub tutelă la Țarskoe Selo, ba şi pe ea o luaseră sub observație. Şi, deodată, o asemenea descoperire: nu era vorba de şoapte la ureche între femei, de lacrimi şi de jelanii, de comploturi sau de bârfe, ci de o scrisoare, de ceva scris, adică de o dovadă matematică a perfidiei intențiilor fiicei lui şi a tuturor acelora care îl iau de lângă ea; era dovada, prin urmare, a faptului că el trebuia să se salveze chiar prin fugă, să se salveze venind la ea, la Anna Andreievna, şi cununându-se cu ea în ziua următoare; altfel, îl bagă la casa de nebuni.

Dar poate că Lambert n-a umblat cu şiretlicuri nicio clipă şi poate că doar i-a trântit încă de la primul cuvânt, s-o intimideze: „*Mademoiselle*, sau rămâi fată bătrână, sau devii prințesă şi milionară: iată documentul, am să-l fur de la adolescent şi am să ți-l aduc… pentru un cec de treizeci de mii”. Chiar cred că aşa a fost. Da, el îi considera pe toți ticăloşi ca şi el; repet, avea în el o naivitate de ticălos, o nevinovăție de ticălos… Aşa sau altfel, e foarte posibil ca Anna Andreievna să nu se fi pierdut deloc nici măcar la acest prim atac, că a ştiut să se stăpânească de minune şi să-l asculte pe şantajist care-i vorbea pe limba lui - şi asta dintr-o „lărgime” a inimii. Ei, la-nceput, se-nțelege că a roşit puțin, dar s-a abținut şi a ascultat până la capăt. Şi cum să mi-o închipui eu pe această fată inaccesibilă, mândră şi realmente demnă, cu o minte atât de ageră, mergând

mână-n mână cu Lambert... dar asta-i problema, cu aşa o minte! Mintea rusului prinde asemenea dimensiuni! îi place amploarea; ce să mai spun de o minte de femeie, şi încă aflată într-o asemenea situație!

Acum voi face un rezumat: în ziua şi la ora primei mele ieşiri după boală, Lambert avea două posibilități (acum o ştiu cu certitudine): prima, să ia de la Anna Andreievna un cec nu mai mic de treizeci de mii pentru document şi apoi s-o ajute să-l sperie pe prinț, să-l răpească şi să-l cunune cu ea - pe scurt, ceva în genul acesta. A fost chiar stabilit un întreg plan; aşteptau doar ajutorul meu, adică documentul.

Cel de-al doilea proiect: s-o trădeze pe Anna Andreievna, s-o părăsească şi să-i vândă documentul generălesei Ahmakova, dacă aşa va fi mai avantajos. Aici se conta şi pe Bioring. Dar Lambert încă nu se prezentase la generăleasă, însă o pândea. Şi-n acest caz, mă aştepta pe mine.

O, avea mare nevoie de mine, de fapt nu de mine, ci de document! În legătură cu mine, îşi făcuse tot două planuri. Primul era ca, dacă nu se poate altfel, să acționăm de comun acord şi să împărțim pe din două, dar, înainte de asta, să mă supună moral şi fizic. Al doilea plan însă îi zâmbea mai mult: se gândea să mă ducă de nas ca pe-un copil şi să-mi se fure documentul sau, pur şi simplu, să-mi fie luat cu forța. Prefera acest plan, visa la el. Repet: a existat o împrejurare datorită căreia nu se îndoia, ca să spun aşa, de reuşita celui de-al doilea plan, dar, după cum v-am spus, voi vorbi despre asta mai târziu. În orice caz, mă aştepta cu o nerăbdare înfrigurată: totul depindea de mine, toți paşii şi toate hotărârile.

Şi trebuie să recunosc: s-a stăpânit un timp, cu toată nerăbdarea lui. N-a apărut la mine acasă cât am fost bolnav, a venit doar o singură dată şi s-a văzut cu Versilov; nu m-a deranjat, nu m-a înfricoşat, a păstrat față de mine

distanța cea mai mare până în ziua şi la ora în care am ieşit. Era liniştit şi în privința faptului că aş fi putut aduce la cunoştință cuiva, înstrăina sau distruge documentul. Din cuvintele mele, a putut înțelege că eu însumi prețuiesc acest secret şi că mă tem să nu afle cineva de document. Nu se-ndoia deloc nici că, în prima zi după însănătoşirea mea, el şi nu altcineva va fi primul pe la care voi trece. Nastasia Egorovna trecea pe la mine şi din ordinul lui, iar el ştia că îmi va stârni spaima şi curiozitatea şi că nu voi mai suporta… În plus, îşi luase toate măsurile şi putea şti chiar şi ziua în care am ieşit din casă pentru prima dată, încât, chiar dacă aş fi vrut, nu puteam să scap de el nicicum.

Dar, dacă mă aştepta Lambert, cu atât mai mult, probabil, mă aştepta Anna Andreievna. S-o spun direct: în parte, Lambert putea să aibă dreptate când se pregătea s-o trădeze, şi vinovată de asta era doar ea. Cu toată înțelegerea lor (în ce formă, nu ştiu, dar nu mă îndoiesc că o înțelegere exista), până-n ultima clipă Anna Andreievna n-a fost sinceră cu el pe deplin. Nu şi-a deschis sufletul în întregime. I-a sugerat că, din partea ei, e de acord cu totul şi promite ce cere el, dar a sugerat numai; poate că i-a ascultat tot planul, în toate detaliile, dar l-a aprobat doar în tăcere. Am toate motivele să cred asta, iar cauza la toate era faptul că *mă aştepta pe mine*. Voia să aibă de-a face mai curând cu mine decât cu mârşavul de Lambert - iată un lucru de care nu mă îndoiesc deloc! Şi-l înțeleg; dar eroarea ei a constat în faptul că, în final, a înțeles acest lucru şi Lambert. Iar pentru sine era extrem de neprofitabil dacă, trecând peste el, ea ar fi obținut documentul de la mine şi ar fi căzut la-nvoială cu mine. Şi-apoi, la momentul acela era deja convins de soliditatea „afacerii”. Altuia în locul lui i-ar fi fost frică şi ar fi avut îndoieli; dar Lambert era tânăr, îndrăzneț, cu o sete de înavuțire care nu mai putea aştepta; cunoştea

prea puțin oamenii şi, fără-ndoială, îi considera pe toți nişte ticăloşi; un om ca acesta nu putea avea dubii, cu atât mai mult cu cât obținuse de la Anna Andreievna confirmările esențiale.

Un ultim cuvințel, dar de cea mai mare importanță: la data respectivă, Versilov ştia ceva şi oare era părtaş deja de atunci la planurile îndepărtate ale lui Lambert? Nu, nu şi iar nu, *atunci* încă nu, deşi poate că deja fusese pronunțat cuvântul fatal… Dar, gata, gata, merg prea mult înainte.

Ei, dar cu mine cum rămâne? Ştiam eu ceva? Şi ce anume ştiam la data ieşirii mele în lume? Începând acest *entrefilet*, v-am asigurat că nu ştiam nimic în ziua aceea, că am aflat totul prea târziu, şi tocmai atunci când lucrurile deja se sfârşiseră. Este adevărat, dar e oare complet adevărat? Nu, nu e aşa; fără-ndoială, ştiam câte ceva, ştiam chiar prea mult, dar cum? Cititorul să-şi amintească de *vis*! Dacă am putut avea un asemenea vis, dacă a putut țâşni el din inima mea şi a putut să ia forma aceea, înseamnă că nu ştiam, dar *presimțeam* extrem de multe din ceea ce tocmai v-am explicat şi din ceea ce în realitate am aflat doar atunci „când deja totul se sfârşise”. Nu era cunoaştere, dar inima îmi bătea chinuită de presimțiri şi duhurile rele deja puseseră stăpânire pe visele mele. Şi, uite, spre omul acesta m-am pornit eu, ştiind foarte bine ce fel de om este şi presimțind chiar şi nişte detalii! Şi de ce-o pornisem aşa? Închipuiți-vă: acum, exact în clipa când scriu, mi se pare că deja de atunci ştiam, în toate amănuntele, de ce am luat-o spre el, deşi, totuşi, nu ştiam nimic. Poate că cititorul va-nțelege asta. Iar acum, la obiect, şi s-o iau pas cu pas.

II

Totul a început aşa: cu două zile înainte ca eu să ies pentru prima oară, Liza s-a întors spre seară extrem de agitată. Era pofund tulburată; şi într-adevăr, i se-ntâmplase ceva de nesuportat.

Am amintit deja de relațiile ei cu Vasin. Mergea la el nu doar ca să ne arate că nu are nevoie de noi, dar şi pentru că îl prețuia sincer. Se cunoşteau încă de la Luga şi mi s-a părut mereu că Vasin nu era indiferent față de ea. În nenorocirea care-o lovise, ea avea nevoie în mod real de sfatul minții treze, liniştite, totdeauna la înălțime, pe care ştia c-o are Vasin. Şi-apoi, femeile nu sunt deloc meştere în aprecierea minții bărbaților dacă omul le place şi acceptă paradoxurile drept concluzii stricte dacă acestea sunt de acord cu propriile lor dorințe. La Vasin, Lizei îi plăceau înțelegerea pe care el o arăta pentru situația ei şi, cum i se păruse la început, simpatia lui pentru prinț. Pe de altă parte, bănuind totuşi sentimentele lui pentru ea, n-a putut să nu prețuiască simpatia lui pentru rivalul său. Prințul, căruia i-a spus ea însăşi că merge uneori la Vasin să se sfătuiască împreună, încă de la început a primit vestea cu cea mai mare nelinişte; a început să fie gelos. Liza s-a simțit jignită din cauza asta şi înadins a continuat relațiile cu Vasin. Prințul a tăcut, dar s-a întunecat tot. Liza mi-a mărturisit mai târziu (mult timp după aceea) că foarte curând Vasin a încetat să-i mai placă; era liniştit, şi tocmai această linişte egală, neştirbită, care îi plăcuse ei atât la început, i-a devenit apoi nesuferită. Desigur, era un om practic, şi într-adevăr i-a dat câteva sfaturi aparent bune, dar toate aceste sfaturi, ca un făcut, s-au dovedit nerealizabile. Uneori judeca lucrurile prea de sus şi fără să se jeneze de ea - fără să se jeneze, pe măsură ce timpul

trecea -, lucru pe care ea l-a pus pe seama ignorării crescânde şi involuntare a situației ei. Într-un rând, i-a mulțumit pentru că e atât de binevoitor cu mine, pentru că, deşi superior mie ca inteligență, discută totuşi cu mine de la egal (adică i-a transmis chiar cuvintele mele). El i-a răspuns:

- Nu-i adevărat, şi nu de asta. Este din cauză că între el şi alții nu văd nicio diferență. Nu-l consider nici mai prost decât cei deştepți, nici mai rău decât cei buni. Față de toți sunt la fel pentru că în ochii mei toți oamenii sunt la fel.

- Cum, dumneata nu vezi nicio deosebire?

- O, desigur, toți se deosebesc prin ceva unii de alții, dar, în ochii mei, nu există diferențe, pentru că deosebirile dintre oameni nu mă privesc; pentru mine toți sunt egali şi totul este la fel, de aceea sunt bun cu toți.

- Şi nu te plictiseşti aşa?

- Nu; totdeauna sunt mulțumit de mine.

- Şi nu-ți doreşti nimic?

- Îmi doresc, cum să nu? Dar nu multe. Aproape că nu-mi trebuie nimic, nicio rublă mai mult. Mi-e totuna dacă sunt îmbrăcat în aur sau sunt cum sunt; un veşmânt de aur nu-i adaugă nimic lui Vasin. Demnitățile nu mă ispitesc: există oare slujbe sau onoruri care să facă atât cât merit eu?

Liza m-a asigurat, jurându-se, că într-o zi i-a spus exact aceste vorbe. Dar nu poți judeca lucrurile aşa, trebuie să cunoşti împrejurările în care s-au spus asemenea cuvinte.

Puțin câte puțin, Liza a ajuns la concluzia că şi față de prinț el este îngăduitor poate numai din cauză că pentru el toți sunt egali şi „nu există diferențe”, iar nu din simpatie pentru ea. Dar în final se vede că el a prins să-şi piardă calmul şi a început nu numai să-l judece pe prinț, dar şi să vorbească despre el cu o ironie disprețuitoare. Asta a

mâniat-o pe Liza, dar Vasin n-a renunțat. Culmea e că el se exprima totdeauna cu blândețe, chiar condamna fără să se indigneze şi ajungea la concluzii logice despre nimicnicia eroului ei; dar tocmai în această logică se ascundea ironia. În sfârşit, i-a prezentat aproape direct toată „absurditatea" iubirii ei, toată natura forțată a iubirii aceleia.

- Te-ai rătăcit în propriile sentimente, iar rătăcirile odată conştientizate trebuie să fie corectate neapărat.

Asta s-a-ntâmplat exact în ziua aceea; Liza s-a ridicat revoltată, ca să plece, dar ce-a făcut şi cu ce a sfârşit, drept concluzie, acel om rațional? În modul cel mai cuviincios şi cu simțire, i-a cerut mâna. Pe loc, Liza i-a spus drept în față că e un prost şi a plecat.

Să-i propui să-l trădeze pe un nefericit pentru că acest nefericit „n-o merită" şi, mai ales, s-o ceri în căsătorie pe o femeie gravidă cu acest nefericit - iată câtă minte a avut acest om! Eu numesc asta încredere excesivă în teorie şi desăvârşită necunoaştere a vieții, amândouă fiind efectul unui orgoliu nemăsurat. Şi, colac peste pupăză, Liza şi-a dat seama în modul cel mai clar că Vasin era mândru de gestul lui, mai ales pentru că ştia deja de sarcină. S-a dus în grabă la prinț, cu lacrimi de indignare, iar acesta - acesta chiar l-a-ntrecut pe Vasin: deşi, după istorisirea ei, ar fi putut să-nțeleagă că nu avea de ce să fie gelos, tot şi-a ieşit din minți. De fapt, toți geloşii sunt la fel. I-a făcut o scenă îngrozitoare şi a jignit-o atât de tare, că era cât pe ce să rupă imediat orice relație cu el.

A venit acasă încă stăpână pe sine, dar n-a putut să nu-i spună mamei. În seara aceea s-au apropiat din nou ca înainte: gheața s-a spart; se-nțelege că ambele au plâns pe săturate, îmbrățişate după obicei, iar Liza a părut că s-a liniştit, deşi era foarte mohorâtă. Seara, a stat la Makar Ivanovici fără să spună un cuvânt, însă n-a părăsit camera.

Asculta foarte atentă ce spunea el. Din ziua cu băncuța, îi arăta un respect imens şi cumva timid, deşi rămânea mereu tăcută.

Dar, de data aceea, Makar Ivanovici a deviat discuția, neaşteptat şi uimitor; trebuie să spun că Versilov şi doctorul discutaseră de dimineață foarte trişti despre sănătatea lui. Mai adaug şi că, deja de câteva zile, în casa noastră se făceau pregătiri să se sărbătorească ziua de naştere a mamei, care cădea exact după cinci zile, şi că se vorbea des despre eveniment. În legătură cu asta, Makar Ivanovici începu să fie stăpânit de amintiri şi-şi aduse aminte, din copilăria mamei, de timpul când ea încă „nu mergea pe picioruşele ei".

- N-o mai lăsam din brațe, îşi amintea bătrânul, am învățat-o să meargă, am pus-o într-un colțişor la vreo trei paşi şi am chemat-o la mine, iar ea se legăna spre mine prin cameră şi nu se temea, râdea, alerga până la mine, mi se arunca în brațe şi mă lua de gât. Ți-am spus apoi poveşti, Sofia Andreievna, tare-ți mai plăceau poveştile; stăteai şi câte două ceasuri pe genunchii mei şi ascultai. Se mirau cei din izbă: „Uite cum s-a lipit de Makar". Te duceam în pădure, căutam o tufă de zmeură, te aşezam lângă ea, iar cât mâncai eu îți făceam un fluieraş de lemn. Ne plimbam mult şi, când ne-ntorceam acasă, adormeai în brațele mele. Odată te-ai speriat de lup, te-ai aruncat tremurând în brațele mele, dar nu era niciun lup.

- Asta-mi amintesc, a spus mama.

- Chiar îți aminteşti?

- Îmi amintesc multe. De când mă ştiu, am văzut totdeauna iubirea şi grija dumitale pentru mine, a spus ea cu o voce emoționată şi s-a-nroşit dintr-odată.

Makar Ivanovici a aşteptat puțin:

- Iertați-mă, fiii mei, eu mă duc. A venit sorocul şi

pentru viața mea. La bătrânețe am primit mângâiere pentru toate durerile mele; mulțumescu-vă vouă, dragii mei.

- Ajunge, Makar Ivanovici, dragul meu, a exclamat emoționat Versilov, doctorul îmi spunea dăunăzi că îți e cu mult mai bine…

Mama asculta speriată.

- Ei, ce ştie despre asta Alexandr Semionovici al tău? a zâmbit Makar Ivanovici. E un om tare bun, dar atât. Fiți pe pace, dragii mei, doar nu credeți că mă tem de moarte? Astăzi, după rugăciunea de dimineață, am simțit că n-am să mai plec de aici; parcă mi-a spus cineva asta. Ei, ce să-i faci, fie binecuvântat numele Domnului; doar că vreau să mă uit mai mult la voi încă o dată. Şi Iov cel suferitor[135] se alina când îşi privea noii copilaşi, dar să-i fi uitat pe cei dinainte, să fi putut el să-i uite, asta nu era cu putință! Doar cu anii tristețea se amestecă cu bucuria, transformându-se în luminoasă tânguire. Aşa e în lume: fiecare suflet e şi încercat, şi mângâiat. Mă gândeam, fiii mei, să vă spun un cuvințel, nu mare, continuă el cu un zâmbet liniştit şi minunat pe care n-am să-l uit niciodată; apoi, deodată se-ntoarse spre mine: Tu, dragul meu, să te-ncredințezi sfintei biserici şi dacă te-ndeamnă vremea, să şi mori pentru ea; dar aşteaptă, nu te speria, nu acum, râse el. Acum, poate că tu nici nu te gândeşti la asta, dar după aceea o să te gândeşti. Numai că, încă ceva: dacă te gândeşti să faci bine, fă-l pentru Dumnezeu, iar nu de dragul laudei. Să fii hotărât cu ce ai de făcut, să nu cazi după fiece slăbiciune a sufletului; fă totul în tihnă, nu te arunca şi nu

---

[135] Referinţă la *Cartea lui Iov*, una dintre cărţile Bibliei. Pentru a-i încerca credinţa lui Iov, diavolul îi trimite acestuia tot felul de nenorociri: îl lipseşte de copii, de bogăţie, de sănătate. Iov a rezistat tuturor acestor încercări cu credinţa neclintită în Domnul care, drept răsplată, i-a înapoiat sănătatea, i-a dat alţi copii şi i-a dăruit fericirea pămîntească.

te năpusti; asta-i tot ce-ți trebuie. Pentru acum, învață doar să-ți faci rugăciunea neabătut şi în fiecare zi. Ți-o spun aşa, poate cândva o să-ți aduci aminte. Şi dumitale, Andrei Petrovici, am vrut să-ți spun ceva, dar Dumnezeu îți va găsi inima şi fără să spun eu ceva. De mult am încetat noi amândoi să vorbim despre asta, de când această săgeată mi-a pătruns inima. Acum, la plecare, îmi amintesc doar… despre ce mi-ai promis atunci…

A rostit aproape şoptit ultimele cuvinte, stând cu capul plecat.

- Makar Ivanovici! a spus Versilov tulburat şi s-a ridicat de pe scaun.

- Ei, ei, nu te supăra, dragul meu, am amintit şi eu, doar aşa… Iar cel mai vinovat în fața lui Dumnezeu pentru asta sunt eu; căci, deşi erai stăpânul meu, n-ar fi trebuit să fiu atât de slab. De aceea şi tu, Sofia, nu-ți tulbura prea mult sufletul, căci tot păcatul tău e de fapt al meu, iar tu, mă gândesc, pe-atunci nici înțelegere nu aveai, şi cred că nici dumneata, dragul meu, n-aveai cu mult mai mult ca ea, zâmbi el cu buzele tremurând de o durere anume. Şi, deşi puteam să te înțelepțesc de pe-atunci pe tine, soția mea, chiar şi cu varga, şi s-ar fi cuvenit s-o fac, mi s-a făcut milă de cum ai căzut în fața mea în lacrimi şi cum n-ai ascuns nimic… cum mi-ai sărutat picioarele. Nu ca să te mustru amintesc eu toate astea, draga mea, ci ca să-i aduc aminte lui Andrei Petrovici… ca dumneata, dragule, să ții minte făgăduința de nobil, căci cununia răscumpără totul… Ți-o spun de față cu copiii…

Era extrem de tulburat şi-l privea pe Versilov de parcă aştepta de la el un cuvânt de încuviințare. Repet, toate acestea erau atât de neaşteptate, încât rămăsesem încremenit. Versilov era tulburat nu mai puțin decât el; s-a apropiat de mama în tăcere şi-a îmbrățişat-o puternic; apoi,

tot în tăcere, mama s-a apropiat de Makar Ivanovici şi i s-a închinat până la pământ.

Într-un cuvânt, a fost o scenă cutremurătoare; de data aceasta, în cameră erau doar ai noştri, nu era nici măcar Tatiana Pavlovna. Liza şi-a îndreptat spinarea, acolo pe locul ei, şi asculta în tăcere; deodată s-a ridicat şi i-a spus ferm lui Makar Ivanovici:

- Binecuvântează-mă şi pe mine, Makar Ivanovici, m-aşteaptă o mare încercare. Mâine mi se hotărăşte soarta… Roagă-te pentru mine astăzi.

Şi a ieşit din cameră. Ştiu că Makar Ivanovici ştia toată povestea ei de la mama. Dar, pentru prima dată, în seara aceea i-am văzut pe Versilov şi pe mama împreună ca doi egali; până atunci o văzusem lângă el doar pe roaba lui. Încă nu ştiam şi nu observasem extrem de multe lucruri la omul pe care îl condamnasem deja, de aceea m-am întors răvăşit în camera mea. Şi trebuie să spun că tocmai în acea vreme mi se-nmulțiseră nedumeririle privitoare la el; niciodată nu-mi mai păruse atât de misterios şi de nedescifrat ca în acea vreme; dar despre asta vorbeşte şi istoria pe care o scriu; toate la timpul lor însă.

„Totuşi, gândeam eu în sinea mea pe când mă pregăteam de culcare, înseamnă că i-a dat lui Makar Ivanovici „cuvântul lui de nobil” că se va cununa cu mama dacă ea va rămâne văduvă. Dar despre asta a tăcut când mi-a povestit înainte despre Makar Ivanovici”.

A doua zi, Liza n-a dat pe acasă deloc şi când s-a întors, destul de târziu, s-a dus direct la Makar Ivanovici. Eu nu voiam să intru ca să nu-i deranjez, dar am văzut că erau acolo şi mama şi Versilov, aşa că am intrat. Liza stătea lângă bătrân şi plângea pe umărul lui, iar el, cu fața întristată, o mângâia pe cap în tăcere.

Versilov mi-a explicat (la mine în cameră, mai târziu) că

prinţul a ţinut-o pe-a lui şi că intenţiona să se cunune cu Liza cu prima ocazie, chiar înainte de a primi sentinţa. Lizei îi era greu să se hotărască, deşi nu putea să nu accepte. Dar şi Makar Ivanovici îi „ordonase” să se căsătorească. Desigur, toate s-ar fi rezolvat apoi de la sine şi ei s-ar fi căsătorit negreşit fără ordine şi fără ezitări din partea ei, dar în clipa aceea era atât de jignită de cel pe care-l iubea şi fusese atât de înjosită, chiar şi în proprii ochi de această iubire, încât îi venea greu să se decidă. Şi, pe lângă jignire, s-a mai adăugat un fapt pe care nici nu l-aş fi putut bănui.

- Ai auzit că toţi acei tineri de pe Petersburgskaia au fost arestaţi ieri? m-a întrebat din senin Versilov.

- Cum? Dergaciov? am strigat eu.

- Da. Şi Vasin de asemenea.

Am fost şocat, îndeosebi când am auzit despre Vasin.

- Dar cum, e amestecat în ceva? Dumnezeule, ce-o să fie cu ei acum? Şi asta exact când Liza îl învinuia atâta pe Vasin!... Ce crezi, ce-o să li se întâmple? Aici e mâna lui Stebelkov! Jur că Stebelkov s-a amestecat aici!

- Să lăsăm asta, a spus Versilov, privindu-mă straniu (aşa cum te uiţi la un om care nu înţelege şi nu pricepe nimic), cine ştie ce probleme au şi cine poate şti ce va fi cu ei? Nu despre asta voiam să vorbim: am auzit că mâine vrei să ieşi. N-ai vrea să treci pe la prinţul Serghei Petrovici?

- Ba da, deşi trebuie să recunosc că mi-e foarte greu. Vrei să-i transmiţi ceva?

- Nu, nimic. O să mă văd şi eu cu el. Mi-e milă de Liza. Şi ce sfat îi poate da ei Makar Ivanovici? El singur nu pricepe nimic nici în oameni, nici în viaţă. Şi încă ceva, dragul meu (demult nu-mi mai spusese „dragul meu”), mai este ceva… Unii tineri… între care un fost coleg, Lambert… mi se pare că sunt mari ticăloşi… Vreau doar să te previn… dar asta-i doar treaba ta şi înţeleg că nu am dreptul…

- Andrei Petrovici, l-am prins eu de mână, fără să mă gândesc şi plin de entuziasm, cum mi se întâmplă adesea (în cameră era aproape întuneric), Andrei Petrovici, am tăcut - doar ai văzut asta, am tot tăcut până acum, şi ştii de ce? Ca să evit tainele pe care dumneata le-ai putea avea. Mi-am promis să nu le cunosc niciodată. Sunt un laş, mă tem că tainele dumitale mi te vor smulge complet din inimă, şi nu vreau asta. Şi, dacă-i aşa, atunci de ce vrei să-mi cunoşti secretele? Ar trebui să-ți fie indiferent unde mă duc! Nu-i aşa?

- Ai dreptate, să nu mai spunem nimic, dar te implor! a spus el şi a ieşit din camera mea.

În felul acesta, pe neaşteptate, am avut o fărâmă de explicație. Dar el n-a făcut decât să-mi sporească emoția de dinaintea noului pas în viață pe care mă pregăteam să-l fac a doua zi, aşa că toată noaptea m-am tot trezit din somn. Dar mă simțeam bine.

III

A doua zi am ieşit din casă şi, deşi era ora zece, m-am străduit să plec pe tăcute, fără să-mi iau rămas-bun şi fără să le spun nimic; cu alte cuvinte, m-am furişat. De ce am procedat aşa nu ştiu nici eu, dar dacă însăşi mama m-ar fi văzut cum plec şi mi-ar fi vorbit, cred că i-aş fi răspuns cu o răutate. Când m-am văzut în stradă şi am tras în piept aerul rece de afară, am tresărit din cauza unei senzații copleşitoare, aproape animalice, pe care aş numi-o *voluptuoasă*. De ce plecam şi unde mă duceam? Era ceva complet incert şi-n acelaşi timp plin de *voluptate*. Mi-era şi frică, dar eram şi bucuros - totul la un loc.

„O să mă murdăresc sau n-o să mă murdăresc astăzi?" gândeam eu în sinea mea vitejeşte, deşi ştiam prea bine că, odată făcut pasul, va fi hotărâtor şi de nerecuperat pentru întreaga viață. Dar să nu mai vorbesc în şarade.

M-am dus direct la închisoare, la prinț. Aveam deja de trei zile un bilețel din partea Tatianei Pavlovna pentru supraveghetor şi acesta m-a primit minunat. Nu ştiu dacă e un om bun, dar nu asta interesează; mi-a aranjat întâlnirea cu prințul în camera lui, pe care ne-a pus-o la dispoziție cu amabilitate. Camera era ca toate camerele - o cameră obişnuită dintr-o locuință de serviciu pentru un funcționar de o anumită categorie, cred că n-are niciun rost s-o descriu. Aşadar, am rămas acolo numai eu şi prințul.

M-a întâmpinat îmbrăcat într-o haină de casă pe jumătate militară, dar purtând cămaşă foarte curată, cu o cravată cochetă, curat şi piptănat, însă îngrozitor de slăbit şi îngălbenit la față. Am observat că până şi ochii i se îngălbeniseră. Într-un cuvânt, îşi schimbase atât de mult înfățişarea, că am stat locului de uimire.

- Cum te-ai schimbat! am strigat eu.

- Nu-i nimic! Ia loc, dragul meu, îmi arătă el un fotoliu cu un gest curtenitor şi se aşeză şi el în fața mea. Să trecem la lucruri importante: vezi, dragul meu Alexei Makarovici…

- Arkadi, l-am corectat eu.

- Cum? Ah, da; ei, totuna. A, da! îşi dădu el seama imediat, iartă-mă, dragul meu, să trecem la esență…

Într-un cuvânt, se grăbea mult să treacă la un subiect. Era preocupat cu toată ființa lui de ceva, de o idee foarte importantă pe care voia s-o formuleze şi să mi-o expună. Vorbea îngrozitor de mult şi de repede, explicându-mi ceva tensionat şi îndurerat şi gesticulând, aşa că în primele clipe n-am înțeles absolut nimic.

- Pe scurt (folosise expresia „pe scurt” de vreo zece ori), pe scurt, conchise el, Arkadi Makarovici, dacă te-am deranjat şi te-am chemat atât de insistent ieri prin Liza, de parcă ar fi luat foc undeva, a fost pentru că era urgent, dar, cum esența soluției trebuie să fie definitivă şi extraordinară, atunci noi…

- Permite-mi, prinţe, l-am întrerupt eu, m-ai chemat ieri? Liza nu mi-a transmis nimic.

- Cum asta! strigă el şi se opri brusc într-o mare nedumerire, aproape în spaimă.

- Nu mi-a transmis absolut nimic. Aseară a venit atât de indispusă, că n-a reuşit să schimbe o vorbă cu mine.

Prințul sări de pe scaun, ca ars.

- Spui adevărul, Arkadi Makarovici? În acest caz, asta… asta…

- Dar ce importanță are, totuşi? De ce eşti atât de neliniştit? Pur şi simplu a uitat sau ceva…

S-a aşezat, dar nu putea ieşi din încremenire. Părea că ştirea despre faptul că Liza nu mi-a transmis nimic l-a strivit. Brusc, a început să vorbească repede şi să dea din mâini şi, din nou, mi-era îngrozitor de greu să-nțeleg ceva.

- Stai! spuse el deodată, după care tăcu şi ridică în sus un deget, stai, asta... asta... dacă nu greşesc... asta e o chestie!... mormăi el cu zâmbetul unui maniac, şi înseamnă că...

- Nu-nseamnă absolut nimic! l-am întrerupt eu, şi nu înțeleg de ce un fapt minor te chinuie atât... Ah, prințe, din momentul acela, din noaptea aceea, ți-amineşti...

- Din ce noapte şi ce-i cu ea? strigă el capricios, evident supărat că l-am întrerupt.

- De la Zerşcikov, unde ne-am văzut pentru ultima dată, ei, aceea de dinaintea scrisorii dumitale? Atunci erai tot într-o stare îngrozitoare, dar atunci şi acum sunt lucruri atât de diferite, chiar mi-e groază pentru dumneata... Sau nu-ți aminteşti?

- Ah, da, spuse el cu tonul unui om de salon, amintindu-şi parcă brusc, ah, da! Seara aceea... Am auzit... Ei, cum te mai simți şi ce mai faci dumneata, Arkadi Makarovici, după toate acestea?... Dar să trecem la esențial. Vezi, eu urmăresc trei scopuri; am trei probleme în față şi eu...

A început să vorbească rapid despre „esențialul” lui. Am înțeles, în sfârşit, că mă aflu în fața unui om căruia, în cel mai bun caz, ar trebui să i se înfăşoare capul într-un prosop îmbibat cu oțet, dacă nu să i se ia sânge. Toată discuția lui fără şir, cum era şi firesc, se învârtea în jurul procesului, în jurul unei posibile sentințe; era în legătură cu faptul că l-a vizitat însuşi comandantul regimentului şi că, timp îndelungat, l-a sfătuit să renunțe, dar că el nu l-a ascultat; era în legătură cu o scrisoare pe care o trimisese chiar el undeva, cu procurorul; despre faptul că, probabil, după ce va fi lipsit de orice drepturi, va fi trimis undeva în nordul Rusiei; despre posibilitatea de a deveni colonist la Taşkent şi de a sluji acolo în armată; despre faptul că-l va învăța pe

fiul său (viitorul fiu, de la Liza) cutare lucru şi că-i va transmite cutare lucru „în provincie, la Arhanghelsk, la Holmogorî”.

- Dacă am vrut părerea dumitale, Arkadi Makarovici, crede-mă, e pentru că prețuiesc atâta sentimentul… Dacă ai şti, dacă ai şti ce-nseamnă Liza pentru mine, ce-a însemnat ea aici, acum, în tot acest timp! a strigat el deodată, luându-se cu ambele mâini de cap.

- Serghei Petrovici, oare o s-o distrugi luând-o cu dumneata? La Holmogorî! am izbucnit eu brusc fără să mă mai pot abține.

Viața Lizei cu acest maniac, pentru totdeauna - iată ce s-a arătat conştiinței mele clar şi parcă pentru prima dată. El m-a privit, s-a ridicat din nou, a făcut câțiva paşi, s-a întors, apoi s-a aşezat din nou, tot timpul cu capul între mâini.

- Visez numai păianjeni! spuse el pe neaşteptate.

- Eşti într-o agitație teribilă. Te-aş sfătui, prințe, să te odihneşti şi să chemi imediat un doctor.

- Nu, dă-mi voie, asta după aceea. Te-am invitat la mine ca să-ți spun… despre cununie. Cununia, după cum ştii, va avea loc aici la biserică, am vorbit deja. Avem acordul pentru toate astea, şi ei chiar apreciază… În ce-o priveşte pe Liza…

- Prințe, ai milă de Liza, dragul meu, am strigat eu, n-o chinui măcar acum, nu fi gelos!

- Cum? a strigat el, privindu-mă fix, cu ochii aproape ieşiți din orbite şi strâmbându-şi fața într-un zâmbet lung, prostesc şi întrebător. Se vedea că în cuvintele „nu fi gelos”, nu ştiu de ce, ceva îl şocase cumplit.

- Iartă-mă, prințe, n-am vrut. O, prințe, în ultimul timp am cunoscut un bătrân, pe tatăl meu… O, dacă l-ai fi văzut, ai fi fost mai liniştit… Şi Liza îl prețuieşte mult.

- Ah, da, Liza... ah, da, este tatăl vostru! Da... *pardon, mon cher*[136], e ceva ce... Mi-amintesc... mi-a vorbit... un bătrânel... Sunt convins, sunt convins. Şi eu am cunoscut un bătrânel... *Mais passons*[137], important este să lămurim esenţa lucrurilor, trebuie...

M-am ridicat în picioare ca să plec. Sufeream când îl priveam.

- Nu înţeleg! a spus el sever şi solemn, văzând că mă ridic să plec.

- E dureros să te privesc, am răspuns eu.

- Arkadi Makarovici, un cuvânt, numai un cuvânt! mă apucă brusc de umeri, cu o expresie şi un gest complet diferite, şi mă aşeză la loc în fotoliu. Dumneata ai auzit de aceia, înţelegi, nu-i aşa? şi se aplecă spre mine.

- A, da, Dergaciov. Aici sigur e mâna lui Stebelkov! am strigat eu, fără să mă abţin.

- Da, Stebelkov şi... nu ştii?

A tăcut şi din nou şi-a pironit privirea pe mine cu aceiaşi ochi ieşiţi din orbite şi cu acelaşi zâmbet lung, tremurat, prostesc şi întrebător care i se lăţea tot mai mult pe faţă. Chipul i-a pălit treptat. Ceva parcă m-a scuturat deodată: mi-am amintit privirea din ajun a lui Versilov când mi-a vorbit despre arestarea lui Vasin.

- O, să fie adevărat? am strigat eu înspăimântat.

- Vezi, Arkadi Makarovici, tocmai de aceea te-am chemat, ca să-ţi explic... am vrut... îmi şopti el repede.

- Dumneata l-ai denunţat pe Vasin! am strigat.

- Nu; vezi, la mijloc e un manuscris. Cu o zi înainte de cele întâmplate, Vasin i l-a dat Lizei... spre păstrare. Iar ea mi l-a lăsat aici să-l văd, şi apoi s-a-ntâmplat că s-au certat

[136] Iartă-mă, dragul meu (în fr. în orig.).
[137] Dar să trecem peste asta (în fr. în orig.).

a doua zi…

- Şi dumneata ai dat autorităţilor manuscrisul!

- Arkadi Makarovici, Arkadi Makarovici!

- Aşadar, dumneata, am strigat eu sărind în sus şi pronunţând rar cuvintele, dumneata ai predat *manuscrisul încredinţat Lizei*, fără niciun fel de gând, fără alt scop, ci doar pentru că nefericitul Vasin *este rivalul dumitale*, numai din gelozie… Cui l-ai dat? Cui? Procurorului?

Dar el n-a apucat să răspundă şi mă-ndoiesc că ar fi putut să răspundă, pentru că stătea în faţa mea ca o stană de piatră, cu acelaşi zâmbet bolnav şi cu aceeaşi privire fixă; dar, deodată, s-a deschis uşa şi a intrat Liza.

- Tu, aici? Cum de eşti aici? a strigat ea cu chipul desfigurat şi luându-mă de mână, deci tu *ştii*?

Dar deja citise pe faţa mea că „ştiu”. Am îmbrăţişat-o imediat, strâns, strâns! Şi, pentru prima dată, în acel minut am înţeles în întregime ce durere întunecată, fără margini şi fără ieşire, s-a aşternut peste întreaga viaţă a acestei… conştiente căutătoare de chinuri!

- Dar poţi oare vorbi cu el acum? s-a desprins ea brusc din îmbrăţişarea mea. Poţi fi cu el acum? De ce eşti aici? Uită-te la el, uită-te bine! Crezi că poţi oare să-l judeci?

Pe faţa ei se citeau o suferinţă şi-o milă infinită când, exclamând acestea, arăta spre nefericit. El stătea în fotoliu cu faţa ascunsă în mâini. Şi avea dreptate ea: era un om în delir, care nu răspundea de sine, şi poate că nu răspunsese de sine nici cu trei zile în urmă. În aceeaşi dimineaţă l-au dus la spital, iar până seara a făcut o comoţie cerebrală.

IV

De la prinț, pe care l-am lăsat cu Liza, cam pe la ora unu am trecut pe la vechea mea locuință. Am uitat să spun că era o zi cenuşie, întunecată, că începea dezghețul şi bătea un vânt călduț în stare să zdruncine până şi nervii unui elefant. Gazda m-a întâmpinat cu bucurie, agitându-se şi umblând de colo-colo, lucru care, în asemenea momente, îmi displace enorm. M-am purtat distant şi m-am îndreptat direct spre camera mea, dar m-a urmat şi, deşi nu îndrăznea să întrebe nimic, ochii îi sclipeau de curiozitate şi avea aerul că are chiar dreptul să fie curios. A trebuit să mă port politicos din propriu interes; cu toate că aveam mare nevoie să aflu câteva lucruri (şi ştiam c-am să aflu), nu-mi plăcea să încep eu cu întrebările. L-am cercetat despre sănătatea soției şi am trecut pe la ea împreună. M-a întâmpinat extrem de preocupată şi de tăcută, deşi nu lipsită de atenție; acest lucru m-a mai potolit puțin. Pe scurt, am aflat atunci lucruri extrem de ciudate.

Desigur, Lambert trecuse pe acolo, dar apoi mai venise de două ori şi „intrase în toate camerele”, spunând că, probabil, va închiria una din ele. A venit de câteva ori şi Nastasia Egorovna, Dumnezeu ştie de ce. „Şi ea era foarte curioasă”, a adăugat proprietarul, dar eu nu i-am dat satisfacție, nu l-am întrebat ce anume o interesa În general, n-am pus întrebări, vorbea doar el în timp ce eu mă făceam că-mi caut ceva în geamantan (în care aproape că nu mai rămăsese nimic). Dar cel mai supărător a fost că şi el s-a gândit să se joace de-a secretul şi, văzând că nu pun întrebări, a socotit de cuviință să devină mai laconic, aproape misterios.

- A fost şi domnişoara, a adăugat el, privindu-mă straniu.

- Ce domnişoară?

- Anna Andreievna; a fost de două ori; a făcut cunoştinţă cu soţia mea. E o persoană foarte drăguţă, foarte plăcută. Aşa o cunoştinţă nu ai cum să n-o preţuieşti mult, Arkadi Makarovici… şi spunând aceasta, a făcut un pas către mine: voia mult ca eu să pricep ceva.

- Chiar de două ori?

- A doua oară, a venit cu fratele dumisale.

„Asta înseamnă cu Lambert”, m-am gândit eu imediat fără să vreau.

- Nu, nu cu domnul Lambert, îmi ghici el gândul pe loc, de parcă-mi pătrunsese cu ochii în suflet, ci cu fratele dumisale, fratele adevărat, un tânăr domn Versilov. E kamerjunker, nu-i aşa?

Eram foarte tulburat; el mă privea zâmbind exagerat de duios.

- A, şi-a mai fost cineva care-a întrebat de dumneata, duduia aceea, franţuzoaica, mamzel Alphonsine de-Verdaine. Ah, cum cântă şi ce frumos recită poezii! S-a dus în taină la prinţul Nikolai Ivanovici la Ţarskoe, zicea ea că vrea să-i vândă un căţeluş de rasă, negruţ, cât un pumnişor…

L-am rugat să mă lase singur, pretextând o durere de cap. El s-a conformat cât ai clipi, chiar înainte de a-şi termina fraza; nu părea deloc jignit, ba chiar era mulţumit şi a dat din mână, însemnând „Înţeleg, înţeleg”, şi, chiar dacă n-a spus asta, a ieşit din cameră în vârful picioarelor, părând foarte mulţumit. Există pe lume oameni de neînţeles.

Am stat în cameră cam o oră şi jumătate, singur şi gânditor. Deşi eram tulburat, nu eram deloc mirat. Mă aşteptam chiar la mai mult, la minuni şi mai mari. „Poate că s-au pus pe treabă” m-am gândit eu. Dinainte, încă de

acasă, eram ferm convins că maşina lor era deja pusă la punct şi că mergea din plin. „Doar eu le lipsesc, asta-i tot” m-am gândit eu cu o mulțumire de sine enervantă şi plăcută. Era clar ca lumina zilei că mă aşteaptă şi că intenționează să pună la cale ceva în locuința mea. „Nu cumva nunta bătrânului prinț? Văd că-l hăituiesc, nu glumă. Dar am să permit eu asta, domnilor? Asta-i întrebarea!” am conchis eu cu o mulțumire plină de insolență.

„E suficient să încep, şi imediat intru iar în vârtej, ca o surcea. Mai sunt eu liber acum sau nu mai sunt? Întorcându-mă în seara asta în casa mamei, voi putea să-mi spun, ca în ultimele zile: «Sunt propriul meu stăpân»?”

Iată esența întrebărilor mele sau, mai bine zis, a bătăilor inimii mele în acea oră şi jumătate cât am stat în colț, pe pat, cu coatele pe genunchi, sprijinindu-mi capul în palme. Dar ştiam, ştiam încă de pe atunci că toate aceste întrebări sunt prostie curată şi că mă atrage doar *ea* - ea şi numai ea! În sfârşit, am spus asta direct şi am scris-o cu penița pe hârtie căci, chiar şi acum când scriu, după un an, încă nu ştiu ce nume să dau sentimentului meu de atunci!

O, mi-era milă de Liza şi inima mi-era plină de cea mai sinceră durere! Singur acest sentiment de durere pentru ea ar fi fost suficient, poate, să potolească sau să şteargă din mine pentru un timp *voluptatea* (amintesc din nou acest cuvânt). Dar eram cuprins de o curiozitate fără margini şi de spaimă, precum şi de un sentiment - nu ştiu de ce fel era, dar ştiu şi o ştiam şi atunci că nu era un sentiment bun. Poate că voiam să cad la picioarele *ei* sau poate voiam s-o dau pradă tuturor chinurilor şi să-i dovedesc nu ştiu ce „cât mai repede, cât mai repede”. Nicio durere şi nicio compasiune pentru Liza nu mă mai puteau opri. Ei, puteam eu să mă ridic acum şi să plec acasă... lângă Makar

Ivanovici?

„Dar n-aş putea oare doar să mă duc la ei, să mă informez despre toate şi să plec pe neaşteptate pentru totdeauna, trecând fără să fiu atins pe lângă minuni şi monştri?”

La ora trei, adunându-mă şi înțelegând că aproape am întârziat, am ieşit repede, am luat o sanie şi am zburat spre Anna Andreievna.

Capitolul V

I

Imediat ce a fost anunțată de venirea mea, Anna Andreievna a lăsat lucrul de mână şi mi-a ieşit repede în întâmpinare în prima ei cameră, ceea ce înainte nu se mai întâmplase niciodată. Mi-a întins amândouă mâinile şi a roşit brusc. M-a condus la ea în tăcere, s-a apucat din nou de lucru şi m-a aşezat lângă ea; dar de fapt nu lucra, ci continua să mă privească, mută, cu acelaşi interes arzător.

- Ai trimis-o la mine pe Nastasia Egorovna, am început eu direct, intimidat de interesul ei prea evident, deşi plăcut pentru mine.

Ea începu să vorbească dintr-odată, fără să-mi răspundă la întrebare.

- Am auzit tot, ştiu tot. Acea noapte îngrozitoare... O, cât a trebuit să suferi! E adevărat, e adevărat că ai fost găsit fără simțire, în ger?

- Asta ți-a spus-o... Lambert? am mormăit eu roşind.

- Am aflat totul de la el chiar atunci; dar te aşteptam pe dumneata. O, a venit la mine speriat! În locuința dumitale... acolo unde ai zăcut bolnav nu l-au lăsat să te vadă... şi l-au primit în mod straniu... E-adevărat că nu ştiu cum s-a-ntâmplat, dar el mi-a povestit totul despre noaptea aceea; spunea că, imediat ce ți-ai revenit cât de cât, i-ai vorbit despre mine şi... despre devotamentul dumitale pentru mine. Am fost mişcată până la lacrimi, Arkadi Makarovici, şi nu ştiu cu ce am meritat atâta simpatie din partea dumitale, şi încă în starea în care erai! Spune-mi, domnul Lambert este prietenul dumitale din copilărie?

- Da, doar că atunci... recunosc că am fost imprudent şi că, probabil, i-am spus atunci prea multe.

- O, despre intriga aceasta neagră, îngrozitoare aş fi aflat şi fără el! Am presimțit totdeauna, totdeauna, că se va ajunge până acolo. Spune-mi, e adevărat că Bioring a îndrăznit să ridice mâna asupra dumitale?

Vorbea de parcă doar din cauza lui Bioring şi a *ei* ajunsesem eu lângă zid. Dar chiar are dreptate, mi-a trecut prin minte, însă am izbucnit:

- Dacă el ar fi ridicat mâna asupra mea, n-ar fi scăpat nepedepsit şi eu n-aş fi stat acum în fața dumitale fără să mă fi răzbunat, am răspuns eu cu patos.

Îmi dădeam seama că părea, nu ştiu din ce cauză, că vrea să mă provoace, să mă întărâte împotriva cuiva (dar se ştie împotriva cui); şi totuşi, m-am supus.

- Dacă spui că ai prevăzut că mă vor duce *la asta*, adevărul este că în ceea ce-o priveşte pe Katerina Nikolaievna a fost doar o neînțelegere… deşi e drept şi că ea a schimbat prea repede sentimentele-i bune pentru mine cu această neînțelegere…

- Tocmai asta-i, că prea repede! a reluat Anna Andreievna cu oarecare încântare chiar. O, de-ai şti ce intrigă se coace acum acolo! Desigur, Arkadi Makarovici, acum ți-e greu să-nțelegi cât de delicată este situația mea, a spus ea înroşindu-se la față şi plecându-şi capul. De când ne-am văzut ultima oară, în acea dimineață chiar, am făcut un pas pe care nu oricine-l poate înțelege şi pricepe aşa cum l-ar înțelege un om ca dumneata, cu mintea curată şi cu inima iubitoare, fragedă şi nestricată. Fii sigur, dragul meu, că sunt capabilă să prețuiesc devotamentul dumitale față de mine şi-ți rămân datoare pentru el cu o veşnică recunoştință. Desigur, lumea va ridica piatra şi a ridicat-o deja. Dar, chiar dacă ar avea dreptate din punctul lor de vedere îngust, cine ar putea, cine ar îndrăzni să mă condamne chiar şi atunci? Am fost părăsită de tatăl meu

încă din copilărie; noi, Versilovii - un neam rusesc vechi, de rang înalt - suntem acum nişte aventurieri, iar eu mănânc pâine în străini, din milă. Nu era firesc să apelez la acela care, încă din copilărie, mi-a ținut loc de tată, la cel de a cărui bunătate m-am bucurat atâția ani? Sentimentele mele pentru el le vede şi le judecă numai Dumnezeu şi nu admit judecata lumii asupra pasului pe care l-am făcut! Când, după toate acestea, mai e în joc şi cea mai perfidă, cea mai întunecată intrigă şi când propria fiică a complotat să-l piardă pe tatăl ei încrezător şi generos, cum să mai rabzi? Nu, chiar dacă-mi pierd reputația, am să-l salvez! Sunt gata să-i fiu doar îngrijitoare, să-i fiu paznic, supraveghetoare, dar n-am să las să triumfe calculul rece, mărunt şi josnic!

Vorbea cu o însuflețire neobişnuită, poate că pe jumătate făcută, dar totuşi sinceră, pentru că era evident cât de mult era implicată ea în toată afacerea. O simțeam că minte (deşi sincer, pentru că se poate minți şi sincer), că atunci era falsă; dar e uimitor ce fac femeile: înfățişarea ei respectabilă, manierele ei alese, puritatea trufaşă - toate acestea m-au zăpăcit şi am căzut de acord cu ea în toate atunci, mai precis cât timp m-am aflat în casa ei; în orice caz, nu mă încumetam s-o contrazic. O, un bărbat, mai ales dacă e generos, este robul moral al femeii! O asemenea femeie îl poate convinge de orice pe un om generos. „Ea şi Lambert, Dumnezeule”, gândeam eu, privind-o nedumerit. Dar să spun totul: nici până astăzi nu sunt în stare s-o judec; sentimentele ei, într-adevăr, puteau fi văzute doar de Dumnezeu, iar omul e o maşină atât de complicată, încât uneori nu mai înțelegi nimic, cu atât mai mult când acest om este o femeie.

- Anna Andreievna, ce anume aştepți de la mine? am întrebat eu cu un aer destul de hotărât.

- Cum? Ce înseamnă întrebarea dumitale, Arkadi

Makarovici?

- Mi se pare, după toate… şi după unele indicii… am explicat eu, încurcându-mă, că m-ai chemat aşteptând ceva de la mine; deci, ce anume?

Fără să răspundă la întrebare, ea a început să vorbească imediat, tot atât de repede şi de însufleţită:

- Eu nu pot, sunt prea mândră ca să intru în explicaţii şi tratative cu persoane necunoscute ca domnul Lambert! Te-am aşteptat pe dumneata să mă ajuţi, şi nu pe domnul Lambert. Situaţia mea este la limită, îngrozitoare, Arkadi Makarovici! Sunt obligată să mă folosesc de viclenii, înconjurată fiind de intrigile acestei femei - şi asta e de nesuportat. Aproape că mă-njosesc până la intrigă şi te-am aşteptat ca pe-un salvator. Nu pot fi învinuită că privesc în jur cu speranţa de a descoperi măcar un prieten, de aceea n-am putut să nu mă bucur de un prieten: cel care, aproape îngheţat de frig, a putut, în noaptea aceea, să-şi amintească de mine şi să pomenească doar numele meu, acela, desigur, mi-e devotat. Aşa am gândit în tot acest timp, şi de aceea mi-am pus nădejdea în dumneata.

Mă privea în ochi cu nerăbdare întrebătoare. Şi iată că din nou nu m-a lăsat inima să-i dezmint spusele, să-i explic direct că Lambert a înşelat-o şi că atunci nu i-am spus deloc acestuia că-i sunt ei atât de devotat şi că nicidecum nu mi-am amintit „doar numele ei”. Astfel, prin tăcerea mea, am susţinut minciuna lui Lambert. O, cred că şi ea, sunt convins, a înţeles prea bine că Lambert a exagerat, că pur şi simplu a minţit-o numai pentru a avea un motiv onorabil de a o vizita şi de a intra în relaţii cu ea; dacă mă privea în ochi, încredinţată de adevărul cuvintelor mele şi al devotamentului meu, sigur ştia că n-am să am curajul s-o refuz, măcar din delicateţe şi din cauza tinereţii mele. Şi totuşi, nu ştiu dacă presupunerea aceasta e dreaptă sau

nu. Într-atât de coruptă mi-este judecata.

- Mă susține fratele meu, a spus ea deodată cu înflăcărare, văzând că nu vreau să răspund.

- Mi s-a spus că ai fost cu el la locuința mea, am bâiguit eu încurcat.

- Nefericitul prinț Nikolai Ivanovici nu are unde să se salveze acum de această intrigă şi, la drept vorbind, de propria lui fiică, decât în locuința dumitale, adică a unui prieten; doar are motive să te considere cel puțin prieten! Şi-atunci, dacă vei vrea să faci ceva în folosul lui, dacă poți face asta, dacă ai generozitate şi curaj... şi, în sfârşit, dacă într-adevăr *vei putea face ceva*. O, nu pentru mine, nu-ți cer asta pentru mine, ci pentru nefericitul bătrân, singurul care te-a îndrăgit sincer, care a reuşit să se ataşeze cu inima de dumneata, ca față de fiul său, căruia îi este dor şi acum de dumneata! Pentru mine nu aştept nimic, nici măcar de la dumneata - dacă până şi tatăl meu a avut o ieşire atât de perfidă, atât de plină de răutate!

- Mi se pare că Andrei Petrovici... am început eu.

- Andrei Petrovici, m-a întrerupt ea cu un râs amar, Andrei Petrovici a răspuns la întrebarea mea directă de atunci că n-a avut niciodată vreo intenție în legătură cu Katerina Nikolaievna, lucru pe care l-am crezut pe deplin când am făcut pasul acela; dar se pare că nu s-a simțit liniştit decât până la prima ştire despre un oarecare domn Bioring.

- Nu-i vorba despre asta! am strigat eu. A fost o clipă când şi eu am crezut în dragostea lui pentru acea femeie, dar nu-i aşa... şi chiar de-ar fi aşa, se pare că acum poate fi pe deplin liniştit... de demisia acestui domn.

- Care domn?

- Bioring.

- Cine ți-a vorbit despre demisie? Poate că niciodată

acest domn nu s-a bucurat de mai multă putere, a râs ea batjocoritor; mi s-a părut chiar că şi pe mine mă priveşte ironic.

- Mi-a spus Nastasia Egorovna, am bâiguit eu cu o emoție pe care n-am fost în stare s-o ascund şi pe care ea mi-a sesizat-o prea bine.

- Nastasia Egorovna e o persoană foarte drăguță şi, desigur, nu-i pot interzice să mă iubească, dar ea nu are nicio posibilitate de a cunoaşte lucruri care nu o privesc.

Inima mi s-a oprit; şi, întrucât ea voise să-mi stârnească indignarea, indignarea deja fierbea în mine, dar nu la adresa *acelei* femei, ci, deocamdată, doar la adresa Annei Andreievna în persoană. M-am ridicat de la locul meu.

- Ca om cinstit, trebuie să te previn, Anna Andreievna, că aşteptările dumitale... în legătură cu mine... pot fi zadarnice...

- Aştept să fii de partea mea, m-a privit ea ferm, de partea unei persoane părăsite de toți... de partea surorii dumitale, dacă vrei, Arkadi Makarovici!

Încă o clipă, şi ar fi început să plângă.

- Ei, mai bine nu aştepta, pentru că „poate" nu va fi nimic, am îngăimat eu cu un sentiment nespus de apăsător.

- Cum să înțeleg cuvintele dumitale? a spus ea parcă temătoare.

- Aşa, că vă părăsesc pe toți, şi basta! am strigat eu aproape furibund. Iar *documentul* va fi rupt. Adio!

I-am făcut o plecăciune şi am ieşit în tăcere, fără să îndrăznesc să mă uit la ea; însă nu coborâsem încă scara, când m-a ajuns din urmă Nastasia Egorovna, în mână cu o foaie de hârtie împăturită în două. De unde apăruse Nastasia Egorovna şi unde stătuse ea cât timp am vorbit cu Anna Andreievna nu pot înțelege. N-a spus niciun cuvințel, mi-a înmânat doar hârtia şi a fugit înapoi. Am desfăcut

foaia: pe ea era scrisă clar şi citeț adresa lui Lambert şi, pe câte se vedea, fusese scrisă cu câteva zile înainte. Mi-am amintit pe loc că, atunci când a fost la mine Nastasia Egorovna, i-am spus că nu ştiu unde stă Lambert, dar în singurul sens că „nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu”. În momentul acela însă cunoşteam deja adresa lui Lambert de la Liza, pe care o rugasem special să se informeze la biroul de adrese. Ieşirea Annei Andreievna mi s-a părut prea decisă, chiar cinică: cu tot refuzul de a fi de partea ei, ea, parcă necrezându-mă nici cât negru sub unghie, mă trimitea direct la Lambert. Mi-a fost foarte clar că a aflat totul despre document - şi de unde oare, dacă nu de la Lambert, la care mă şi trimitea ca să cad la învoială?

„Hotărât lucru, cu toții, fără excepție, mă iau drept un băiețaş fără voință şi fără caracter cu care poți face ce vrei!” am constatat eu cu indignare.

II

Şi, cu toate acestea, m-am dus la Lambert. Unde altundeva puteam găsi răspunsuri care să-mi astâmpere curiozitatea? Cum s-a dovedit, Lambert locuia foarte departe, pe ulicioara Kosoi, lângă Grădina de Vară, dar în aceeaşi cameră mobilată pe care-o ştiam; când am fugit de la el, nu fusesem deloc atent la drum şi la distanțe, astfel că, primind de la Liza adresa lui cu o zi înainte, m-am mirat şi aproape că nu mi-a venit a crede că el stă tocmai acolo. La uşa camerei, la al treilea etaj, când urcam încă scara, am văzut doi tineri şi m-am gândit că au sunat înaintea mea şi aşteaptă să li se deschidă. Cât am urcat eu, amândoi, întorcându-se cu spatele la uşă, m-au examinat cu atenție. „Aici sunt camere mobilate şi, desigur, au venit la alți locatari", mi-am spus eu, pe când mă apropiam de uşă. Nu mi-ar fi plăcut să găsesc pe cineva la Lambert. Încercând să nu mă uit la ei, am întins mâna spre sonerie.

- *Attendez*![138] a strigat unul dintre ei.

- Vă rog, nu sunați încă, interveni celălalt tânăr cu un glas sonor şi delicat, prelungind cumva cuvintele. Uitați, terminăm şi sunăm pentru toți o dată, vreți?

M-am oprit. Erau amândoi foarte tineri, la vreo douăzeci-douăzeci şi doi de ani; se-ndeletniceau cu ceva ciudat acolo lângă uşă, şi eu am încercat, uimit, să pricep ce fac. Cel care strigase „*attendez*" era foarte înalt, de vreun metru optzeci cel puțin, slăbuț şi uscat, dar foarte musculos, cu o față foarte mică în comparație cu statura lui şi cu o expresie stranie, de o seriozitate comică pe fața-i cam ciupită de vărsat, dar destul de isteață şi chiar plăcută. Ochii lui priveau parcă prea fix, exprimând o hotărâre

[138] Aşteptaţi! (în fr. în orig.)

inutilă şi excesivă. Era îmbrăcat foarte prost: într-o manta veche vătuită, mult prea scurtă pentru el, cu un mic guler de enot cu blana rărită - se vedea că era haina altcuiva -, în picioare avea nişte cizme oribile, aproape ţărăneşti, şi pe cap un joben boţit, devenit roşcat de-atâta purtat. În totul, se vedea că e un om neîngrijit: mâinile fără mănuşi erau murdare, cu negru sub unghiile lungi. Dimpotrivă, însoţitorul său era îmbrăcat cochet judecând după şuba uşoară de dihor, după pălăria elegantă şi după mănuşile curate de culoare deschisă, puse pe degetele lui subţiri; era de statura mea, dar cu o expresie foarte simpatică pe chipul lui tânăr şi proaspăt.

Flăcăul cel înalt îşi scoase cravata, o panglică complet scămoşată şi murdară sau aproape un şnur, în timp ce tovarăşul său elegant, scoţând din buzunar o cravată neagră nouă, abia cumpărată, i-a pus-o la gât flăcăului înalt care, ascultător şi cu o mină extrem de serioasă, îşi întinsese gâtul foarte lung, dând jos puţin şuba pe umeri.

- Nu, nu se poate, cu o cămaşă atât de murdară, a spus cel care punea cravata, nu numai că nu va fi de niciun efect, dar va părea şi mai murdară. Doar ţi-am spus să-ţi pui guler. Nu pot… dumneata ai putea? mi se adresă el brusc.

- Ce? am întrebat eu.

- Păi, să-i legi cravata. Vezi, trebuie făcut astfel ca să nu i se vadă cămaşa murdară, altfel se pierde orice efect, dar fă cum crezi dumneata. I-am cumpărat special o cravată de la Filip frizerul, am cumpărat-o chiar acum, pe o rublă.

- Asta e rubla aceea? mormăi lunganul.

- Da, aceea; acum n-am nicio copeică. Deci nici dumneata nu poţi? În cazul ăsta, trebuie s-o rugăm pe Alphonsine.

- La Lambert? m-a întrebat tranşant lunganul.

- La Lambert, am răspuns eu tot atât de hotărât,

privindu-l în ochi.

- *Dolgorowky*? repetă el pe acelaşi ton şi cu acelaşi glas.

- Nu, nu sunt Korovkin, i-am răspuns eu tot aşa de tranşant, după ce-am auzit greşit numele.

- *Dolgorowky*?! repetă lunganul, aproape strigând şi înaintând spre mine cam amenințător. Prietenul lui izbucni în hohote de râs.

- El spune *Dolgorowky* şi nu Korovkin, mă lămuri el. Ştii, în *Journal des Débats* francezii pocesc adesea numele de familie ale ruşilor…

- În *Indépendance*, mugi lunganul.

- … Ei, fie, şi în *Indépendance*. Numele Dolgoruki, de exemplu, îl scriu *Dolgorowky*, am citi eu însumi, iar V_v e întotdeauna la ei *comte Wallonieff*.

- *Doboyny*! strigă lunganul.

- Da, există de asemenea un *Doboyny*; am citi eu însumi şi am râs amândoi: o oarecare *madame Doboyny*, rusoaică în străinătate… doar că, la ce să le-amintim pe toate? se-ntoarse el brusc spre lungan.

- Scuzați, dumneata eşti cumva domnul Dolgoruki?

- Da, sunt Dolgoruki, dar de unde ştii?

Pe dată, lunganul se puse pe şoptit ceva băiatului elegant, acesta s-a încruntat şi a făcut un semn de negare; dar lunganul s-a repezit spre mine:

- *Monsieur le prince*, *vous n'avez pas de rouble d'argent pour nous*, *pas deux*, *mais un seul*, *voulez-vous*?[139]

- Ah, ce rău eşti! strigă băiatul.

- *Nous vous rendons*[140], continuă lunganul, pronunțând stângaci şi grosier cuvintele franțuzeşti.

- Ştii, el e un cinic, îmi zâmbi băiatul, dumneata să nu

---

[139] Prinţe, nu aveţi să ne daţi o rublă de argint, nu două, doar una singură, vreţi? (în fr. în orig.)

[140] Vi-o dăm înapoi (în fr. în orig.).

crezi cumva că nu ştie să vorbească franceza. O vorbeşte ca un parizian, dar îi place să-i provoace pe ruşii care, în societate, vorbesc tare între ei în franceză, dar de fapt nu ştiu…

- *Dans les wagons*[141], mă lămuri lunganul.

- Ei, da, în vagoane; vai, ce plictisitor eşti! Nu trebuie să explici. Ce plăcere, să faci pe prostul!

Între timp, am scos o rublă şi i-am întins-o lunganului.

- *Nous vous rendons*, spuse acesta, ascunse rubla şi deodată, întorcându-se spre uşă, cu o faţă complet serioasă şi nemişcată, începu să bată în ea cu vârful cizmei sale imense şi grosolane, fără niciun fel de iritare.

- Ah, iar ai să te-ncaieri cu Lambert! observă neliniştit băiatul. Mai bine sună dumneata!

Am sunat, dar lunganul continua să bocăne cu cizma.

- *Ah, sacré*…[142] se auzi deodată, de dincolo de uşă, glasul lui Lambert care deschise repede.

- *Dites donc, voulez-vous que je vous casse la tête, mon ami*?[143] îi strigă el lunganului.

- *Mon ami, voilà Dolgorowky, l'autre mon ami*[144], vorbi serios şi important lunganul, privindu-l drept în faţă pe Lambert care se înroşise de supărare. Dar, cum m-a văzut, parcă a devenit alt om.

- Tu eşti, Arkadi! În sfârşit! Ei, eşti sănătos, în sfârşit, te-ai făcut bine?

M-a prins de mâini, strângându-le cu putere; într-un cuvânt, era atât de sincer încântat, că imediat m-am simţit foarte bine şi chiar am prins drag de el.

- La tine am venit întâi!

---

[141] În vagoane (în fr. în orig.).

[142] A, blestematul... (în fr. în orig.)

[143] Ascultă, prietene, ia spune, vrei să-ţi sparg capul? (în fr. în orig.)

[144] Prietene, iată-l pe Dolgorowky, un al prieten al meu (în fr. în orig.).

- Alphonsine! începu să strige Lambert.

Aceasta a sărit imediat de după paravan.

- *Le voilà*![145]

- *C'est lui*![146] exclamă Alphonsine bătând din palme şi, desfăcându-şi braţele, se năpusti să mă îmbrăţişeze, dar Lambert m-a apărat.

- Ei-ei-ei, marş! strigă el la ea, ca la un căţeluş. Vezi, Arkadi: am stabilit cu câţiva băieţi să luăm masa astăzi la tătari. Nu te las să pleci, mergi cu noi. Luăm prânzul; pe ăştia îi alung imediat şi, după aceea, stăm la vorbă. Dar intră, intră! O să plecăm imediat, doar un minut…

Am intrat şi m-am trezit în mijlocul camerei, privind în jur şi amintindu-mi-o. Lambert se îmbrăca în grabă după paravan. Lunganul şi prietenul său intraseră şi ei după noi, fără să ia în seamă cuvintele lui Lambert. Stăteam toţi în picioare.

- *Mademoiselle Alphonsine*, *voulez-vous me baiser*?[147] mugi lunganul.

- *Mademoiselle Alphonsine*, înaintă cel mai mic spre ea, arătându-i cravata, dar aceasta se năpusti sălbatic asupra lor.

- *Ah*, *le petit vilain*, îi strigă ea băiatului, *ne m'approchez pas*, *ne me salissez pas*. *Et vous*, *le grand dadais*, *je vous flanque à la porte tous les deux*, *savez-vous cela*?[148]

Deşi ea se depărtase dispreţuitor şi cu scârbă de el, de parcă se temea chiar că o va murdări (lucru pe care nu l-am înţeles deloc, pentru că era foarte elegant şi s-a dovedit foarte bine îmbrăcat când a dezbrăcat şuba), cel mai scund

---

[145] Iată-l! (în fr. în orig.)

[146] El este! (în fr. în orig.)

[147] Domnişoară Alphonsine, vrei să mă săruţi? (în fr. în orig.)

[148] A, secătură! (…) Nu te-apropia de mine, mă murdăreşti, nici dumneata, lunganule prostănac; altfel, vă arunc afară pe amîndoi! (în fr. în orig.)

o ruga insistent să-i lege cravata prietenului său lungan, nu înainte de a-i pune şi lui un guler curat de la Lambert. Alphonsine mai că nu s-a pus să-i bată, atât era de indignată de propunerea lor, dar Lambert, auzind totul, a strigat de după paravan să facă aşa cum o roagă, „altfel nu mai scapă de ei”, a adăugat, aşa că Alphonsine luă imediat un guler şi începu să-i lege lunganului cravata fără niciun fel de scârbă. Exact ca mai devreme, pe scară, lunganul şi-a întins gâtul, şi a stat aşa până ce Alphonsine i-a legat cravata.

- *Mademoiselle Alphonsine, avez-vous vendu votre bologne*?[149] întrebă el.

- *Qu'est que ça, ma bologne*?[150]

Cel mai mic o lămuri că *bologne* înseamnă „căţeluş”.

- *Tiens, quel est-ce baragouin*?[151]

- *Je parle comme une dame russe sur les eaux* minérales[152], îi explică *le grand dadais*[153], stând în continuare cu gâtul întins.

- *Qu'est-ce que ça qu'une dame russe sur les eaux minérales..., et où est donc votre jolie montre que Lambert vous a donnée*?[154] îi spuse ea deodată celui mai tânăr.

- Cum, iar n-ai ceas? întrebă enervat Lambert de după paravan.

- L-am mâncat! mugi *le grand dadais*.

---

[149] Domnişoară Alphonsine, ţi-ai vîndut bichonul? (în fr. în orig.) În text, termenul folosit, *bologne*, este o deformare franţuzită a numelui „bolonka“, desemnînd o rasă de cîini derivată din tipul bichonilor şi originară din Rusia.

[150] Ce-i aceea „ma bologne“?

[151] Ia uite, ce-i cu jargonul ăsta? (în fr. în orig.)

[152] Vorbesc ca o doamnă rusoaică la apele minerale (fr. incorectă).

[153] Lunganul cel prost (în fr. în orig.).

[154] Ce înseamnă asta, ca o doamnă rusoaică la apele minerale?... şi unde ţi-este ceasul pe care ţi l-a dat Lambert? (în fr. în orig.)

- L-am vândut pe opt ruble: era doar din argint aurit, iar dumneata mi-ai spus că-i de aur. Sunt şi la magazin aşa ceasuri, de numai şaisprezece ruble, i-a răspuns cel mai tânăr lui Lambert, justificându-se iritat.

- Asta trebuie să se termine odată! continuă Lambert şi mai nervos. Tinere prieten, nu-ți cumpăr haine şi nu-ți dăruiesc lucruri minunate pentru ca să le vinzi pentru prietenul dumitale lungan… Ce cravată i-ai mai cumpărat?

- A costat doar o rublă; şi n-am luat-o pe banii dumitale. Nu avea nicio cravată, şi mai trebuie să-i cumpăr şi o pălărie.

- Prostii! îşi ieşi Lambert din fire de-a binelea, i-am dat să-i ajungă şi pentru pălărie, dar el s-a aruncat imediat la stridii şi la şampanie. Şi pute; e un nespălat; nu-l poți lua nicăieri. Cum să-l duc la masă?

- Cu birja, mugi *le dadais*. *Nous avons un rouble d'argent que nous avons preté chez notre nouvel ami.*[155]

- Nu le da nimic, Arkadi! strigă din nou Lambert.

- Permite-mi, Lambert, îți cer chiar acum zece ruble, se supără brusc băiatul cel frumos, înroşindu-se tot şi fiind de două ori mai frumos aşa. Şi să nu-ndrăzneşti să mai spui niciodată prostii, aşa cum ai făcut adineaori cu Dolgoruki. Cer zece ruble pentru a-i înapoia pe loc rubla lui Dolgoruki şi pentru a-i cumpăra imediat o pălărie lui Andreiev, o să te convingi singur.

Lambert ieşi de după paravan:

- Uite trei hârtii galbene, trei ruble, şi nimic mai mult până marți, şi să nu-ndrăzneşti… altfel…

Lunganul îi smulse banii din mână.

---

[155] Avem o rublă de argint pe care ne-a împrumutat-o noul nostru prieten (fr. incorectă). (Confuzia între verbul fr. *prêter* – a da cu împrumut şi verbul fr. *emprunter* – a lua cu împrumut este frecventă la cei care nu cunosc bine limba franceză.)

- Dolgorowky, iată rubla, *nous vous rendons avec beaucoup de grâce*.[156] Petia, să mergem! îi strigă el tovarăşului său, apoi, brusc, ridicând două bancnote în sus, fluturându-le şi privindu-l fix pe Lambert, strigă din rărunchi: *Ohé*, *Lambert*!, *où est Lambert*?, *as-tu vu Lambert*?[157]

- Să nu-ndrăzneşti, să nu-ndrăzneşti! răcni Lambert cumplit de furios.

Am simțit că în toate acestea era vorba de o istorie mai veche despre care eu nu ştiam nimic, şi priveam cu uimire. Dar lunganul nici nu s-a sinchisit de furia lui Lambert; dimpotrivă, a strigat şi mai tare *Ohé*, *Lambert*! etc. Striga şi când au ieşit să coboare scara. Lambert se luase după ei, dar s-a întors.

- Ei, curând îi dau eu de guler afară! Mai mult mă costă decât să-mi dea... Să mergem, Arkadi! Am întârziat. Mă aşteaptă acolo... un om de care am nevoie... Un derbedeu, şi acela... Toți sunt nişte derbedei! Secături, se-că-turi! strigă el din nou, aproape scrâşnind din dinți; dar îşi reveni repede, complet, şi continuă: Sunt bucuros că, în sfârşit, ai venit. Alphonsine, să nu faci un pas afară din casă! Să mergem!

La scară îl aştepta o trăsură de lux. Am urcat, dar tot drumul Lambert nu şi-a putut reveni din furia pe cei doi tineri şi nu s-a liniştit. M-am mirat că o ia atât de în serios, m-a mirat şi faptul că ei sunt atât de lipsiți de respect față de Lambert, că lui mai că nu i-e frică de ei. Mie, care mi se înrădăcinase o anumită impresie în copilărie, mi se părea că toți trebuie să se teamă de Lambert şi, cu toată independența mea, în acel moment încă-mi mai era frică de

[156] V-o înapoiem cu multe mulţumiri (în fr. în orig.).

[157] Hei, Lambert! Unde-i Lambert, l-ai văzut pe Lambert? (în fr. în orig.)

el.

- Îți spun, sunt nişte secături îngrozitoare, nu se liniştea Lambert. Mă crezi: lunganul ăsta murdar m-a chinuit acum trei zile în mijlocul unei societăți alese. Stătea în fața mea şi striga: „*Ohé*, *Lambert*!”. Şi asta într-o societate aleasă! Toți au râs. Se ştia că face asta ca să-i dau bani - îți poți închipui scena. I-am dat. O, sunt nişte ticăloşi! Mă crezi, a fost iuncher într-un regiment şi l-au dat afară, ca să-ți faci o idee; e cult, a fost educat într-o casă onorabilă, închipuie-ți! Are idei, ar fi putut… Eh, la dracu’! Şi e puternic ca Hercule. Mi-e de folos, dar prea puțin. Şi ai putut vedea: nu-şi spală mâinile. L-am recomandat unei doamne, unei nobile bătrâne cunoscute, spunând că se căieşte şi că vrea să-şi ia viața din cauza mustrărilor de conştiință, iar el a venit la ea, s-a aşezat şi a început să fluiere. Celălalt e băiat bun, e fiu de general; familiei îi este ruşine cu el; l-am smuls dintr-un proces, l-am salvat, şi el uite cum îmi plăteşte. Nu-s oameni! Afară, afară cu ei!

- Ştiau cum mă cheamă. Le-ai vorbit cumva despre mine?

- Am făcut prostia asta. În timpul mesei, te rog să te abții, să stai la locul tău… Va veni acolo încă o canalie îngrozitoare, un om cumplit de viclean; aici toți sunt nişte canalii; nu e nici măcar un om cinstit! Ei, dar să sfârşim, şi atunci… Ce-ți place să mănânci? Ei, nu importă, acolo e bună mâncarea. Plătesc eu, nu-ți face griji. E bine că eşti îmbrăcat frumos. Pot să-ți dau şi bani. Nu trebuie decât să vii pe la mine. Închipuie-ți, de când sunt aici le-am dat să mănânce şi să bea, în fiecare zi le-am dat plăcinte; şi ceasul pe care l-au vândut era al doilea pe care li-l dăruisem. Cel mai mic, Trişatov, l-ai văzut - Alphonsine nici măcar nu se poate uita la el şi-i interzice să se apropie de ea -, când eram la restaurant se ridică deodată, în prezența unor ofițeri, şi

țipă: „Vreau becațe!” I-am dat becațe. Dar mă răzbun eu!

- Ți-aminteşti, Lambert, ziua când am mers la crâşmă la Moscova şi când m-ai înțepat cu o furculiță? Aveai atunci mai mult de cinci sute de ruble.

- Da, mi-amintesc! Ei, drace, chiar îmi amintesc! Te apreciez... Crede-mă. Nimeni nu te iubeşte, dar eu te iubesc; numai eu, să nu uiți asta... Cel care vine acolo, ciupitul de vărsat, e cea mai vicleană canalie; nu-i spune nimic dacă nu-ți vorbeşte, iar dacă începe să întrebe, răspunde-i în doi peri sau taci...

În orice caz, din cauza emoțiilor, nu m-a întrebat nimic pe drum. Eram chiar ofensat că e atât de sigur de mine şi nici măcar nu bănuieşte că nu-l cred. Mi se părea că are o idee prostească în minte, că va îndrăzni să-mi poruncească, aşa cum făcea înainte. „Şi mai este şi îngrozitor de incult”, mi-a trecut prin minte pe când intram în restaurant.

III

În restaurantul din Morskaia mai fusesem în epoca ruşinoasei mele căderi şi depravări şi de aceea impresia pe care mi-o făceau camerele, lacheii care m-au privit şi au recunoscut în mine un client de-al lor, în sfârşit, impresia pe care mi-o făcea misteriosul grup de prieteni ai lui Lambert, în care m-am trezit atât de brusc şi căruia părea că-i aparțineam, dar mai ales un presentiment întunecat că mă angajez de bună voie în nişte mizerii şi că voi sfârşi săvârşind cine ştie ce faptă urâtă - toate acestea m-au fulgerat dintr-odată. A fost o clipă când a fost cât pe ce să plec; dar clipa aceea a trecut şi eu am rămas.

„Ciupitul de vărsat" de care se temea atâta Lambert ne aştepta deja. Era un om cu înfățişare stupid-aferată, pe care n-o suport deloc aproape din copilărie; avea vreo patruzeci de ani, era de statură mijlocie, cărunt, cu fața rasă până la sânge şi cu favoriți mici, cărunți, corect ajustați, că păreau doi cârnați pe ambii obraji ai unui chip foarte plat şi plin de răutate. Se-nțelege, era plicticos, serios, chiar tăcut, dar nu ştiu de ce insolent, cum sunt de obicei toți aceşti omuleți. M-a examinat foarte atent, dar n-a spus un cuvânt, iar Lambert a fost atât de prost, încât, aşezându-ne la aceeaşi masă, n-a crezut necesar să ne facă cunoştință şi, de aceea, individul m-a putut lua drept unul dintre şantajiştii care-l însoțeau pe Lambert. Nici cu tinerii (care ajunseseră aproape odată cu noi) individul n-a schimbat vreo vorbă în timpul mesei, dar se vedea, totuşi, că-i ştie foarte bine. Discuta ceva doar cu Lambert, însă şi atunci aproape în şoaptă; se pare că vorbea mai mult Lambert, iar ciupitul răspundea doar în frânturi de cuvinte, supărat şi ultimativ. Se purta de sus, era rău şi zeflemitor, în timp ce Lambert era extrem de agitat, încerca să-l convingă de ceva, probabil

atrăgându-l în vreo acțiune. O dată, am întins mâna după o sticlă cu vin roşu; ciupitul de vărsat a apucat brusc o sticlă de xeres şi mi-a dat-o, după ce până atunci nu-mi adresase niciun cuvânt.

- Poți să încerci asta, a spus el, întinzându-mi sticla.

Mi-am dat seama imediat că probabil ştia absolut totul despre mine - şi istoria mea, şi numele, şi, poate, şi despre lucrul pe care Lambert îl aştepta de la mine. Gândul că mă ia drept sluga lui Lambert m-a înfuriat din nou la culme şi am citit pe fața celui din urmă cea mai puternică şi mai stupidă nelinişte de îndată ce celălalt a început să-mi vorbească. Ciupitul a observat asta şi a-nceput să râdă. „Categoric, Lambert depinde de toți”, m-am gândit eu, urându-l în acea clipă din tot sufletul. Astfel, deşi am stat tot prânzul la aceeaşi masă, eram împărțiți în două grupuri: ciupitul cu Lambert, mai aprope de geam, unul în fața celuilalt, şi eu alături de jegosul Andreiev, avându-l în fața mea pe Trişatov. Lambert se grăbea cu felurile de mâncare, îmboldind mereu sluga să ne servească. Când s-a servit şampania, şi-a întins deodată paharul spre mine:

- Să ciocnim în sănătatea ta! a spus el, întrerupându-şi discuția cu ciupitul.

- Dă-mi voie să ciocnesc cu dumneata, a spus elegantul Trişatov, întinzându-şi paharul peste masă, spre mine.

Înainte de şampanie, fusese îngândurat şi tăcut. *Dadais*-ul nu spunea nicio vorbă, mânca în linişte şi mult.

- Cu plăcere, i-am răspuns eu lui Trişatov.

Am ciocnit şi-am băut.

- Eu n-am să beau în sănătatea dumitale, s-a-ntors brusc spre mine *dadais*. Şi nu pentru că ți-aş dori moartea, ci pentru ca dumneata să nu bei şi mai mult astăzi. Vorbea apăsat şi serios. A continuat: Pentru dumneata, sunt de-ajuns trei pahare. Mi se pare că te uiți la pumnul meu

nespălat? a urmat el, etalându-şi pumnul pe masă. Nu mi-l spăl, şi aşa, nespălat, i-l pun la dispoziție lui Lambert ca să spargă capete străine, în situații delicate pentru el.

Şi, spunând acestea, deodată a izbit cu pumnul în masă cu aşa o forță, că au sărit în sus toate farfuriile şi paharele. În afară de noi, în aceeaşi sală mai erau ocupate patru mese: luau prânzul ofițeri şi alți domni cu înfățişare respectabilă. Era un restaurant la modă; imediat, toți şi-au întrerupt discuțiile şi au privit spre colțul nostru; se pare chiar că încă dinainte stârnisem oarece curiozitate. Lambert s-a înroşit tot.

- Ah, iar începe! Parcă te-am rugat, Nikolai Semionovici, să te poți cum trebuie, îi spuse el şoptind şuierător lui Andreiev.

Acesta îl măsură cu o privire lungă şi înceată.

- Nu vreau ca noul meu prieten Dolgorowky să bea astăzi mult vin.

Lambert se-nroşi şi mai tare. Ciupitul asculta în tăcere, dar cu evidentă satisfacție. Nu ştiu de ce, ieşirea lui Andreiev i-a fost pe plac. Eu eram singurul care nu înțelegea de ce nu pot să beau vin.

- Face asta doar ca să-i dau nişte bani în plus! Îți mai dau încă şapte ruble după masă, auzi? dar acum lasă-ne să terminăm de mâncat şi nu ne mai face de ruşine, scrâşni din dinți spre el Lambert.

- Aha! mugi victorios *dadais*.

Asta îl încântă peste măsură pe ciupit, care chicoti răutăcios.

- Ascultă, mergi prea departe cu gluma... îi spuse Trişatov prietenului său cu nelinişte şi aproape cu durere, de bună seamă vrând să-l potolească. Andreiev tăcu, dar nu pentru mult timp; avea el altele în cap.

Dincolo de masa noastră, la vreo cinci paşi, doi domni

luau masa şi discutau însufleţit. Amândoi erau de vârstă mijlocie, cu înfăţişare de oameni pretenţioşi. Unul, înalt şi foarte corpolent; celălalt - tot bine făcut, dar mai scund. Vorbeau în poloneză despre evenimentele recente de la Paris. *Dadais* îi privea deja curios de ceva timp, trăgând cu urechea. Se vede că micuţul polonez îi părea o figură comică, aşa că a prins ură pe el, ca toţi oamenii bolnavi cu fierea, cărora li se întâmplă asta brusc, fără nicio cauză. Deodată, polonezul mărunţel rosti numele deputatului Madier de Montjau, pronunţându-l în poloneză, adică punând accentul cum fac de obicei conaţionalii săi, pe penultima silabă, ceea ce-l făcea să sune Mádier de Móntjau. Nu i-a trebuit mai mult lui *dadais*. S-a întors spre polonezi şi, îndreptându-şi spatele cu importanţă, a spus grav, tare, silabisind, cu aerul că întreabă:

- Mádier de Móntjau?

Polonezii s-au întors spre el furioşi.

- Ce doreşti? a strigat în ruseşte, ameninţător, polonezul cel înalt şi corpolent.

Dadais a făcut o pauză.

- Mádier de Móntjau? repetă el din nou ca să audă toată sala, fără să dea niciun fel de explicaţii, exact cum făcuse cu mine în faţa uşii, repetând prosteşte „Dolgorowky" şi înaintând spre mine.

Polonezii au sărit în picioare, Lambert a sărit şi el de la masă, s-a aruncat spre Andreiev, dar, renunţând, se grăbi spre polonezi, începând să-şi ceară scuze în faţa lor, înjositor.

- Nişte paiaţe, asta sunt, nişte paiaţe! repeta dispreţuitor polonezul cel mărunt, roşu de indignare, ca un rac. Curând n-o să mai ai loc de ei aici!

În sală s-a produs agitaţie, se auzeau vociferări din toate părţile, dar încă şi mai multe râsete.

- Ieşi... te rog... să mergem! bâigui Lambert care se pierduse cu totul, încercând să-l scoată cumva pe Andreiev din sală. Acesta îl privi cercetător pe Lambert şi, dându-şi seama că îi va da banii imediat, a acceptat să-l urmeze. Probabil că nu o dată, printr-un procedeu neruşinat ca acesta, îi storsese bani lui Lambert. Trişatov a vrut şi el să fugă după ei, dar m-a privit şi a rămas.

- Ah, ce mizerie! spuse el, acoperindu-şi ochii cu degetele lui subțiri.

- Mare mizerie, şopti ciupitul cu o figură plină de răutate.

Peste puțin timp, Lambert s-a întors foarte palid şi, gesticulând violent, începu să-i şoptească ceva ciupitului. A cerut apoi să se servească mai repede cafeaua; asculta distrat; se vedea că vrea să plece cât mai repede de acolo. Totuşi, întreaga întâmplare era o poznă. Cu ceaşca de cafea în mână, Trişatov şi-a părăsit locul şi a venit să se aşeze alături de mine.

- Țin foarte mult la Andreiev, începu el să vorbească atât de sincer, de parcă dintotdeauna am fi discutat despre asta. N-o să crezi cât este de nefericit. A mâncat şi a băut zestrea surorii lui, ba, în anul în care a slujit, a mâncat şi-a băut tot ce avea familia, iar acum văd cum se chinuie. Şi, dacă nu se spală, asta-i din cauza disperării. Şi are nişte nişte idei extrem de stranii: îți spune că să fii ticălos ori cinstit e totuna şi că nu există diferență; şi că nu trebuie să faci nimic, nici bun, nici rău, sau că n-are importanță: poți face şi binele, şi răul, dar că cel mai bine e să stai culcat fără să te dezbraci o lună întreagă, să bei, să mănânci, să dormi - şi atât. Dar, crede-mă, spune astea doar aşa. Şi, ştii, chiar cred că acum a făcut-o de oaie tocmai pentru că a vrut să termine cu Lambert pentru totdeauna. Ieri chiar mi-a spus asta. Mă crezi că, uneori noaptea sau când stă mult timp

singur, începe să plângă şi, ştii, când plânge, o face cumva diferit, ca nimeni altcineva: începe să urle, să urle îngrozitor, şi, ştii, asta-i şi mai jalnic... Un om atât de mare şi de puternic, brusc, începe să plângă în hohote. Bietul de el, nu-i aşa? Vreau să-l salvez, dar eu însumi sunt un individ dezgustător, un băiețandru pierdut, nici n-ai idee. O să mă primeşti în casa dumitale, Dolgoruki, dacă voi veni vreodată s-o văd?

- O, desigur, chiar îmi place de dumneata.

- Dar de ce? Oricum, mulțumesc. Ascultă, hai să mai bem un pahar. Dar ce-i cu mine? Mai bine nu bei. A avut dreptate că nu trebuie să mai bei, mi-a făcut el din ochi cu subînțeles, dar eu am să beau. Nu are ce să-mi facă mie, şi nici nu mă pot abține de la nimic. Uite, spune-mi să nu mai mănânc prin restaurante, şi sunt în stare de orice numai să mănânc acolo. O! dorim sincer să fim cinstiți, te asigur, doar că tot amânăm pe mai târziu.

Şi anii trec, toți anii cei mai buni![158] şi mă tem cumplit pentru el: se va spânzura. Se va duce şi nu va spune nimănui. Aşa e el. Acum toți îşi pun ştreangul de gât; cine ştie, or fi mulți ca noi? Eu, de exemplu, nu pot trăi fără un ban în buzunar. Sunt mai importanți pentru mine banii de prisos decât cei necesari. Ascultă, îți place muzica? Mie îmi place la nebunie. O să îți cânt ceva când am să te vizitez. Cânt foarte bine la pian şi am studiat foarte mulți ani. Am studiat serios. Dacă aş compune o operă, să ştii că aş lua subiectul din *Faust*. Îmi place mult tema. Tot creez o scenă într-o catedrală, dar asta în cap; doar mi-o imaginez. O catedrală gotică, interiorul, coruri, imnuri, intră Gretchen, şi ştii dumneata, coruri medievale, ca să se simtă secolul al cincisprezecelea. Gretchen e tristă: la început - un recitativ

---

[158] Vers din poezia *Te-apasă greu urîtul* (1840) de Mihail Lermontov (1814-1841).

cu voce joasă, dar îngrozitor, chinuitor. Şi corurile bubuie întunecat, sever, indiferent:

Dies irae, dies illa![159]

Şi, dintr-odată, vocea diavolului, cântecul diavolului. El nu se vede, doar i se-aude cântecul, alături de imnuri, împreună cu ele, aproape unindu-se ele, fiind totuşi cu totul altceva - cumva aşa ar trebui făcut. Un cântec lung, neistovit - acesta este tenorul, neapărat tenorul. Începe încet, delicat: „Ți-aminteşti, Gretchen, cum, nevinovată încă, doar o copilă, veneai cu mama ta în astă catedrală şi îngânai rugăciuni dintr-o carte veche?”. Dar cântecul se face tot mai puternic, devine tot mai pătimaş, mai avântat; notele trebuie să fie mai înalte: în ele sunt lacrimi, o tristețe necurmată şi fără ieşire şi, în sfârşit, disperare: „Nu există iertare, Gretchen, aici nu există iertare pentru tine!”. Gretchen vrea să se roage, dar din pieptul ei nu se aud decât strigăte - ştii, ca atunci când pieptul se cutremură de lacrimi -, iar cântecul Satanei nu mai tace, se-nfige tot mai adânc în suflet, ca un cuțit, urcă tot mai sus şi, deodată, se rupe aproape într-un strigăt: „Totul s-a sfârşit, eşti blestemată!”. Gretchen cade în genunchi, îşi alătură palmele - şi aici intervine rugăciunea ei, ceva foarte scurt, un semirecitativ, dar naiv, frust, ceva medieval în cel mai înalt grad, patru versuri, doar patru versuri, Stradella[160] are câteva note de acest fel, şi, la ultima notă, apoteotic, leşinul ei. Agitație. Este ridicată şi dusă şi, deodată, izbucneşte în tunet corul. Voci ca de trăsnet, un cor inspirat, victorios, copleşitor, ceva în genul Imnului

[159] Ziua aceasta, ziua mîniei! (în lat. în orig.)

[160] Alessandro Stradella (1639-1682), compozitor italian, autor al mai multor oratorii şi cantate.

Heruvimilor, ceva care să cutremure firea, iar apoi totul trece într-un strigăt exultant şi victorios: „Osana!” pare că strigă întregul univers, iar pe ea o duc, o tot duc, şi în momentul acesta se lasă cortina! Ei, ştii, dacă aş fi putut, aş fi făcut ceva! Doar că acum nu pot nimic, doar visez. Tot visez şi visez; întreaga mea viață a devenit un vis, chiar şi noaptea visez la asta. Ah, Dolgoruki, ai citit *Magazinul de antichități*[161] al lui Dickens?

- Am citit, de ce?

- Îți aminteşti… Stai să mai beau un pahar. Îți aminteşti, la sfârşit, este un loc în care ei - bătrânul nebun şi încântătoarea fetiță de treisprezece ani, nepoata lui - după fuga lor fantastică şi după rătăciri, şi-au găsit adăpost, în sfârşit, undeva la granița Angliei, lângă o catedrală gotică medievală, şi fetița primeşte aici o slujbă: să le arate catedrala vizitatorilor… Şi iată că odată, la un apus de soare, copila stă în fața uşilor catedralei, scăldată toată în ultimele raze, stă şi priveşte apusul de soare cu aşa o înțelegere îngândurată în sufletul ei de copil, un suflet mirat, ca şi cum ar sta în fața unei taine, pentru că şi una, şi alta sunt taine - soarele, ca gând al lui Dumnezeu, şi catedrala, ca gând al omului… Nu-i aşa? Oh, nu ştiu cum să exprim asta, dar lui Dumnezeu îi plac aceste gânduri dintâi ale copiilor… Iar acolo, lângă ea, pe trepte, bătrânul nebun, bunicul ei, se uită la ea cu o privire fixă… Vezi dumneata, aici, în acest tablou al lui Dickens, nu este nimic neobişnuit, absolut nimic şi, cu toate acestea, nu se poate uita niciodată, a rămas cunoscut în întreaga Europă, şi ştii de ce? Aici e frumosul! E nevinovăția! Ah, nu ştiu ce e, dar e

[161] Roman de Charles Dickens (1812-1870) din care Trişatov redă o scenă în notă creştin-sentimentală. În locul bisericii mici de ţară, la Trişatov apare o catedrală gotică văzută nu în soarele dimineţii, ci scăldată în razele apusului, care induce fetiţei mirare plină de îngîndurare.

frumos! În gimnaziu am tot citit romane. Ştii, am o soră la țară, e doar cu un an mai mare ca mine… O, acum totul e vândut acolo şi nu mai avem pământuri! Stăteam cu ea pe terasă, sub teii noştri bătrâni, şi citeam acest roman, şi soarele era tot la asfințit, şi deodată ne-am oprit din citit şi ne-am spus unul altuia că vom fi tot atât de buni, că şi noi vom fi frumoşi - pe atunci mă pregăteam pentru Universitate şi… Ah, Dolgoruki, ştii, fiecare îşi are amintirile lui…

Şi dintr-odată şi-a pus capul frumos pe umărul meu şi a început să plângă. Mi s-a făcut milă, tare milă de el. E adevărat că băuse mult vin, dar a vorbit atât de sincer şi de frățesc cu mine şi cu aşa o sensibilitate… Şi în acea clipă, de pe stradă, s-a auzit un strigăt şi în fereastră au început să se-audă lovituri puternice (erau ferestre mari la parter, aşa că puteai bate în ele de pe stradă). Era Andreiev, care fusese dat afară.

- *Ohé, Lambert*! *Où est Lambert*? *As-tu vu Lambert*? s-a auzit din stradă strigătul lui sălbatic.

- Ah, dar e încă aici! Cum, n-a plecat? exclamă băiatul cel frumos, smulgându-se din loc.

- Plata! a spus Lambert slugii, scrâşnind din dinți. Pur şi simplu îi tremurau mâinile de supărare când a început să achite, dar ciupitul nu i-a dat voie să plătească pentru el. Dar de ce? întrebă Lambert. Doar eu te-am invitat, iar dumneata ai acceptat invitația.

- Nu, te rog, îşi scoase portmoneul ciupitul care, calculându-şi consumația, plăti separat.

- Dar mă jigneşti, Semion Sidorâci!

- Aşa vreau eu, i-o tăie Semion Sidorâci şi, luându-şi pălăria, ieşi din sală fără să salute pe nimeni. Lambert îi aruncă banii slugii şi o luă rapid la fugă după el, în confuzia lui uitând chiar de mine. Am ieşit cu Trişatov în urma

tuturor. Andreiev stătea ca un stâlp la intrare şi-l aştepta pe Trişatov.

- Nemernicule! nu se putu abține Lambert.

- Ei-ei! mârâi la el Andreiev şi, cu o mişcare rapidă de mână, îi zbură lui Lambert de pe cap pălăria, care se rostogoli pe trotuar. Lambert alergă umil s-o ridice.

- *Vingt cinq roubles*![162] îi arătă Andreiev lui Trişatov o hârtie pe care i-o ceruse înainte lui Lambert.

- Ajunge! îi strigă Trişatov. De ce faci atâta scandal… Şi de ce l-ai ciupit de douăzeci şi cinci de ruble? Trebuia să iei numai şapte.

- De ce l-am ciupit? Ne-a promis o masă la separeu, cu nişte grecoaice, şi în loc de femei ni l-a servit pe ciupit. În afară de asta, n-am terminat de mâncat şi am înghețat aici în ger, fix pentru optsprezece ruble. Şapte ruble ne era dator, aşa că totul face douăzeci şi cinci.

- Duu-cee-ți-vă amândoi la dracu'! începu să urle Lambert. Mă lipsesc de voi amândoi şi vă arăt eu vouă…

- Lambert, eu am să mă lipsesc de dumneata şi-am să-ți arăt cum stă treaba! a strigat Andreiev. *Adieu, mon prince*![163] Nu mai bea vin! Petia, marş! *Ohé, Lambert*! *Où est Lambert*? *As-tu vu Lambert*? urlă el pentru ultima dată, depărtându-se cu paşi mari.

- Atunci, am să vin la dumneata, dacă îmi dai voie, îmi şopti grăbit Trişatov, grăbindu-se să-şi ajungă prietenul.

Am rămas singur cu Lambert.

- Ei… să mergem! spuse el de parcă abia mai putea respira şi înnebunise de-a binelea.

- Unde să merg? Nu merg nicăieri cu tine! m-am grăbit eu să-i strig provocator.

---

[162] Douăzeci şi cinci de ruble! (în fr. în orig.)

[163] Adio, prinţe! (în fr. în orig.)

- Cum nu mergi? tresări speriat Lambert, ca trezit brusc din somn. Şi-am aşteptat atâta ca să rămânem singuri!

- Dar unde să mergem?

Recunosc, îmi juca şi mie puțin vinul în cap de la cele trei pahare şi de la cele două păhăruțe de xeres.

- Aici, uite-aici, vezi?

- Dar aici au stridii proaspete, vezi, chiar scrie. Miroase prea urât…

- Ți se pare ție, pentru că ai mâncat deja, dar aici e prăvălia lui Miliutin. N-o să mâncăm stridii, dar fac cinste cu şampanie…

- Nu vreau! Vrei să mă-mbeți.

- Aşa ți-au spus ei, au râs de tine. Îi crezi pe mizerabilii ăştia?

- Nu, Trişatov nu-i un mizerasbil. Şi-apoi, ştiu şi singur să mă feresc. Asta-i!

- Adică, ai caracter?

- Da, am caracter, mai mult decât ai tu, pentru că tu eşti sclavul primului venit. Ne-ai făcut de ruşine, le-ai cerut scuze polonezilor ca un lacheu. Chiar ai luat bătaie des în cârciumi?

- Dar trebuie să vorbim, phrostule! strigă el cu acea nerăbdare dispreţuitoare care spunea: „Şi tu eşti ca ei?". Ți-e frică, sau ce? Eşti prietenul meu sau nu?

- Nu-ți sunt prieten, iar tu un eşti decât un escroc. Prea bine, să mergem! Ca să-ți dovedesc că nu mă tem de tine. Ah, ce duhneşte, pute-a brânză! Ce porcărie!

Capitolul VI

I

Vă rog încă o dată să v-amintiți că-mi vuia capul; dacă n-ar fi fost aşa, în starea aceea poate c-aş fi vorbit şi m-aş fi purtat altfel. În dugheana aceea, într-o cameră din fund, într-adevăr se puteau mânca stridii, şi ne-am aşezat la o măsuță acoperită cu o fața de masă oribilă, murdară. Lambert a comandat şampanie; un pahar cu un vin rece auriu a apărut dinaintea mea şi-mi făcea cu ochiul; dar eu eram supărat.

- Vezi, Lambert, cel mai mult mă jigneşte că tu crezi până şi acum că poți să-mi ordoni ca la Touchard, în timp ce tu eşti supusul tuturor de aici.

- Phrostule! Hai să ciocnim!

- Nici nu te oboseşti să te prefaci în fața mea; măcar să fi ascuns că vrei să mă îmbeți.

- Spui phrostii şi eşti beat! Trebuie să mai bem, şi vei fi mai vesel. Ia paharul, hai, ia-l!

- Ce tot atâta „ia-l”? Plec, şi cu asta, basta.

Şi într-adevăr mă ridicasem de pe scaun pe jumătate. S-a supărat îngrozitor:

- Trişatov ți-a tot şoptit ceva despre mine; am văzut eu, ați tot şuşotit acolo. Eşti un phrost şi jumătate. Alphonsine se sufocă numai la gândul că se apropie de ea... E un mizerabil. Am să-ți povestesc ce fel de om este.

- Mi-ai spus deja. Judeci numai după Alphonsine; eşti îngrozitor de limitat.

- Eu, limitat? nu înțelegea Lambert. Acum tratează cu ciupitul. De-asta i-am gonit. Sunt necinstiți. Ciupitul e o canalie şi-i va perverti. Eu, din contră, le-am cerut să se poarte mereu cuviincios.

M-am aşezat la loc, am pus mâna pe pahar parcă fără să-mi dau seama şi am luat o înghițitură.

- Sunt cu mult mai presus decât tine ca educație, am spus eu. Dar el era prea bucuros că m-am aşezat şi mi-a mai turnat vin. Dar ție ți-e frică de ei, nu-i aşa? continuam eu să-l provoc (şi cred că atunci eram mai mizerabil decât el). Andreiev ți-a aruncat pe jos pălăria de pe cap, iar tu i-ai dat douăzeci şi cinci de ruble pentru asta.

- I-am dat, dar o să mi-o plătească. Şi-au luat-o ei în cap, dar îi domolesc eu…

- Te bagă-n sperieți ciupitul. Ştii, mi se pare că nu ți-am mai rămas decât eu. Toate speranțele tale sunt la mine acum, nu?

- Da, Arkaşka, asta aşa este: numai tu mi-ai rămas prieten. Uite ce frumos ai spus-o! mă bătu el pe umăr.

Ce era să fac cu un om atât de necioplit? Era complet nedezvoltat şi a luat ironia drept laudă.

- M-ai putea scuti de necazuri, dacă ai fi un bun prieten, Arkadi, continuă el, privindu-mă mângâietor.

- Cum adică?

- Ştii şi singur cum. Fără mine eşti doar un phrost şi probabil vei proceda stupid, dar eu ți-aş da treizeci de mii, am împărți pe jumătate, şi ştii tu cum. Ei, gândeşte-te numai cine eşti tu acum: nu ai nimic, nici nume, nici familie. Şi aşa, deodată, ar veni un câştig. Cu atâția bani, vei şti cum să-ți faci o carieră!

Am fost pur şi simplu stupefiat de îndrăzneala lui. Presupuneam că va umbla cu tertipuri, dar el a început să discute direct, deschis, ca un copil. Am hotărât să-l ascult din lărgimea sufletului meu şi… dintr-o curiozitate nebună.

- Vezi, Lambert: n-ai să-nțelegi asta, dar sunt de acord să te ascult, pentru că sunt larg la inimă, i-am declarat eu ferm şi am băut din nou din pahar.

Lambert a turnat imediat, umplându-l.

- Uite ce e, Arkadi: dacă unul ca Bioring ar fi îndrăznit să mă înjure şi să mă lovească în prezența unei dame pe care o divinizez, nu ştiu ce-aş fi făcut! Dar tu ai răbdat, şi mi-e silă de tine: eşti o cârpă!

- Cum îndrăzneşti să spui că m-a lovit Bioring! am strigat eu, înroşindu-mă. Mai curând eu l-am lovit pe el, nu el pe mine.

- Nu, el te-a lovit pe tine, nu tu pe el.

- Minți, ba i-am strivit şi piciorul!

- Dar el te-a împins şi a poruncit lacheilor să te ducă de-acolo… iar ea stătea şi privea din trăsură şi râdea de tine - ştie prea bine că n-ai tată şi că poți fi jignit.

- Nu ştiu, Lambert, dar acum avem o discuție de băiețandri, de care mi-e ruşine. Vrei doar să mă provoci şi procedezi grosolan şi direct, de parcă ai avea de-a face cu unul de şaisprezece ani. Te-ai înțeles cu Anna Andreievna! am strigat eu, tremurând de furie şi continuând să sorb din vin, fără să-mi dau seama.

- Anna Andreievna e o escroacă! Te va duce de nas şi pe tine, mă va duce şi pe mine, şi pe toți! Te-am aşteptat pentru că ți-ar fi mai uşor să te-nțelegi cu cealaltă.

- Care cealaltă?

- Cu *madame* Ahmakova. Ştiu totul. Chiar tu mi-ai spus că ea se teme de scrisoarea aceea care e la tine.

- Ce scrisoare?… Minți… Ai văzut-o? am bolborosit eu emoționat.

- Am văzut-o. E frumoasă. *Très belle*[164], ai gust.

- Ştiu că ai văzut-o; doar că n-ai îndrăznit să-i vorbeşti şi nici nu vreau să-ți permit să vorbeşti despre ea.

- Eşti un băiețel, iar ea râde de tine - ăsta-i adevărul!

[164] Foarte frumoasă (în fr. în orig.).

Aveam noi o poamă ca asta la Moscova: oh, cum mai umbla cu nasul pe sus! Dar a început să tremure când am amenințat-o că vom povesti totul şi imediat s-a făcut ascultătoare. Iar noi am căpătat de la ea şi una, şi alta; şi banii, şi... înțelegi, nu? Acum face din nou pe măreața în lume - pfui, drace! Şi ce sus țintește, şi ce caretă are! Şi de-ai fi văzut în ce cloacă s-a întâmplat totul! Încă nu cunoşti viața; dac-ai şti cum nu se sperie ele de nicio cloacă...

- M-am gândit eu, am mormăit fără să mă pot abține.

- Sunt perverse până-n măduva oaselor; nu ştii de ce sunt capabile! Alphonsine a trăit într-o casă ca asta, şi fii atent: până şi pe ea o dezgustă!

- M-am gândit eu, am spus eu iarăşi.

- Te-au bătut, şi ție ți-e milă...

- Lambert, eşti un mizerabil, un blestemat! am strigat eu brusc, înțelegând şi începând să tremur. Am văzut toate astea în vis, erai acolo cu Anna Andreievna... O, blestematule! Cum de ți-a trecut prin minte că sunt aşa un ticălos? Am şi văzut asta în vis, aşa că ştiam dinainte ce-ai să spui. Şi, în sfârşit, toate astea n-au cum să fie atât de simple, doar tu vorbeşti de ele aşa direct şi simplu!

- Ia te uită, te-ai supărat! E-te-te! spuse lăbărțat Lambert, râzând şi jubilând. Ei, dragă Arkaşka, acum am aflat tot ce trebuie să ştiu. Tot timpul ăsta, cât te-am aşteptat, doar am bănuit. *Ceci posé*, *cela change la question*![165] Şi cu atât mai bine, pentru că şi ea te iubeşte. Aşa că însoară-te fără întârziere. De altfel, nici n-ai altă soluție mai bună. Dar să ştii, Arkaşa, că ai un prieten, şi acest prieten sunt eu, cel pe care-l poți călări cum vrei. Acest prieten te va ajuta şi te va căsători; Arkaşa, fac rost de

---

[165] Dacă-i aşa, se schimbă situaţia! (în fr. în orig.)

toate din pământ, din iarbă verde! În schimb, tu dăruieşte-i pentru asta prietenului tău treizeci de mii, da? Iar eu am să te-ajut, să nu te-ndoieşti de asta, ştiu toate chițibuşurile în astfel de treburi. Vei primi o dotă şi vei fi om bogat şi cu carieră!

Deşi mi se-nvârtea capul, mă uitam cu mirare la Lambert. Vorbea serios, adică nu doar serios, am văzut clar că el chiar credea cu totul în posibilitatea de a mă căsători şi că accepta ideea cu entuziasm. Desigur, şi eu eram conştient că-mi întinde o cursă ca unui băiețaş (am văzut încă de-atunci, desigur); dar gândul de a mă căsători cu ea m-a săgetat atât de puternic, că, deşi eram mirat cum de poate Lambert să creadă o asemenea fantezie, totuşi am crezut în acea idee imediat, fără a-mi pierde o secundă conştiința că acest lucru nu se va putea realiza în niciun caz. Toate acestea, nu ştiu cum, se-mpăcau una cu alta.

- Dar o să fie posibil? am îngăimat eu.

- De ce nu? Îi arăți documentul, ea se va teme şi se va căsători cu tine, ca să nu piardă banii.

M-am decis să nu-l opresc pe Lambert din ticăloşiile sale pentru că mi le prezenta atât de sincer, încât nici măcar nu-i trecea prin cap că mă pot supăra la un moment dat. Totuşi am bâiguit că n-aş vrea să mă căsătoresc doar cu forța.

- Pentru nimic în lume nu m-aş căsători, obligând-o; cum poți fi atât de ticălos, să crezi asta despre mine?

- Ete, na! Dar ea singură o să vrea: o să-i fie frică şi va consimți... Şi se va căsători şi pentru că te iubeşte, adăugă Lambert, corectându-se.

- Minți. Râzi de mine. De unde ştii tu că mă iubeşte?

- Categoric te iubeşte. Ştiu eu. Şi Anna Andreievna bănuieşte asta. Îți spun serios şi e adevărat: şi Anna Andreievna presupune asta. Şi-apoi, când ai să vii la mine,

am să-ți povestesc mai multe şi vei vedea că te iubeşte. Alphonsine a fost la Țarskoe; şi ea a aflat acolo...

- Ce-ar fi putut ea afla acolo?

- Uite ce, să mergem la mine şi-ți va povesti chiar ea, va fi mai bine pentru tine. Dar cu ce-ai fi tu mai rău ca alții? Eşti frumos, eşti educat...

- Da, sunt educat, am şoptit eu abia respirând. Inima mi se zbătea în piept şi, desigur, nu doar din cauza vinului.

- Eşti frumos. Eşti bine îmbrăcat.

- Da, sunt bine îmbrăcat.

- Şi eşti bun la suflet...

- Da, sunt bun la suflet.

- Şi-atunci, de ce n-ar fi de acord? Iar Bioring oricum n-o ia fără bani, în schimb tu o poți lăsa fără ei - şi iată de ce se va speria ea; te vei căsători şi, aşa, te vei răzbuna pe Bioring. Chiar tu mi-ai spus în noaptea aceea, când erai înghețat, că ea e îndrăgostită de tine.

- Ți-am spus eu asta? Sigur n-am spus aşa.

- Ba da, aşa.

- Eram în delir. E adevărat că atunci ți-am spus şi despre document?

- Da, mi-ai spus că ai o scrisoare; m-am şi gândit: cum se face că, având o asemenea scrisoare, poți să pierzi un drept al tău?

- Toate astea sunt invenții! Nu sunt atât de prost ca să te cred, am mormăit eu. În primul rând, e o diferență de vârstă, în al doilea rând, nu sunt de familie bună.

- O să fie de acord; nu se poate să nu fie, când sunt în joc atâția bani. Mă ocup eu de asta. Şi-n plus, te iubeşte. Ştii, prințul bătrân e foarte ataşat de tine; o să vezi câte legături poți stabili prin el; iar cât priveşte numele, familia, nici nu-i nevoie: doar să pui mâna pe bani - şi-o să urci, din ce în ce, şi după zece ani vei fi aşa un milionar, că întreaga

Rusie o să tremure dinaintea ta, ce nevoie ai să mai ai atunci de nume? În Austria îți poți cumpăra un titlu de baron. Şi, cum te căsătoreşti, s-o ții din scurt. Trebuie să ştii să le iei cu frumosul. Dacă iubeşte, femeii îi place s-o ții bine la respect. Femeii îi place bărbatul cu caracter. Şi, când ai s-o-nfricoşezi cu scrisoarea, o să-i arăți că ai caracter. „A, va spune ea, e atât de tânăr şi are aşa un caracter!”

Stăteam năucit. Cu nimeni altcineva n-aş fi putut să decad la aşa o discuție. Dar o dulce însuflețire mă trăgea să o tot lungesc. Şi-apoi, Lambert era atât de prost şi de ticălos, că nu-mi putea fi ruşine de el.

- Nu, uite ce e, Lambert, am spus eu brusc, poți să spui ce vrei, dar e multă prostie în ce zici. Stau de vorbă cu tine pentru că suntem prieteni şi nu avem de ce ne ruşina unul de altul. Dar cu altcineva nu m-aş fi înjosit într-atât. Şi, la drept vorbind, de ce eşti aşa sigur că mă iubeşte? Acum o clipă mi-ai vorbit pe bună dreptate de avere; dar, vezi tu, Lambert, tu nu cunoşti lumea bună: la ei, totul se bazează pe cele mai tradiționale şi de neam relații, ca să mă exprim aşa; şi, cum nu-mi cunoaşte capacitățile şi nu ştie până unde pot ajunge în viață, ea se va ruşina cu mine. Dar nu-ți ascund, Lambert, că există ceva care ne poate da speranțe. Vezi tu: ea se poate căsători cu mine din recunoştință, pentru că atunci o voi izbăvi de ura unui om. Iar ea se teme de el, de acest om.

- A, e vorba de tatăl tău? Dar cum e, o iubeşte foarte mult? tresări Lambert curios peste poate.

- O, nu! am strigat eu. Cât de rău şi de prost în acelaşi timp poți să fii, Lambert! Crezi că, dacă tata ar iubi-o, aş mai vrea să mă însor cu ea? Fiul şi tatăl! Ar fi, în orice caz, de ruşine. El o iubeşte pe mama, şi am văzut cum a îmbrățişat-o; am crezut şi eu cândva că o iubeşte pe

Katerina Nikolaievna! Dar am înțeles prea bine că, dacă a iubit-o în trecut, acum o urăşte... şi vrea să se răzbune, iar ea se teme, pentru că, îți spun, Lambert, e cumplit când vrea să se răzbune. E aproape nebun. Când se-nfurie pe cineva, e capabil de orice. E o duşmănie din vechime, care vine din principii. În timpul nostru, nu mai dă nimeni doi bani pe principii; în timpul nostru, nu mai există principii generale, doar cazuri particulare. Ah, Lambert, nu înțelegi nimic, eşti prost ca noaptea; eu îți vorbesc acum de aceste principii, iar tu, sunt sigur, nu înțelegi nimic. Eşti groznic de incult. Îți aminteşti cum mă băteai? Acum sunt mai puternic decât tine, ştii asta?

- Arkaşa, hai să mergem la mine! O să ne petrecem seara împreună, mai bem o sticluță, iar Alphonsine o să ne cânte ceva la chitară.

- Nu, nu merg. Ascultă, Lambert, am o „idee”. Dacă povestea asta nu va reuşi şi n-o să mă-nsor, o să mă cufund în ideea mea; dar tu nu ai nicio idee.

- Bine, bine, o să-mi povesteşti, să mergem.

- Nu merg! m-am ridicat eu în picioare. Nu vreau şi nu merg. Am să vin eu la tine, dar eşti un ticălos. O să-ți dau treizeci de mii, fie, dar sunt mai curat şi mai presus de tine... Doar văd că vrei să mă-nşeli în toate. Dar la ea îți interzic să te şi gândeşti: ea e mai presus de toți, iar planurile tale sunt aşa o mizerie, că mă şi mir de tine, Lambert. Vreau să mă însor - asta-i altă treabă -, dar n-am nevoie de bani, dispreţuiesc banii. Nu i-aş primi, nici dacă ea mi i-ar oferi în genunchi... Dar să mă căsătoresc, să mă căsătoresc, asta-i altceva. Şi ştii, ai spus bine că trebuie s-o ţin din scurt. Să iubeşti, să iubeşti pătimaş, cu toată generozitatea de care e capabil un bărbat şi pe care n-o poate avea o femeie, dar şi să fii un despot, asta-i bine. Pentru că ştii ceva, Lambert? Femeii îi place despotismul.

Tu, Lambert, cunoşti femeia. Dar eşti uimitor de prost în toate celelalte privințe. Şi ştii, Lambert, nu eşti atât de mizerabil cum pari, eşti un om simplu. Te iubesc. Ah, Lambert, de ce eşti aşa o lichea? Am putea trăi atât de vesel! Ştii, Trişatov e tare drăguț.

Toate aceste ultime fraze fără şir le-am îndrugat pe când eram deja pe stradă. O, îmi amintesc toate amănuntele până la cel mai mic, cititorul poate să vadă cum, cu toate entuziasmele, jurămintele şi promisiunile de a renaşte în bine şi de a căuta frumusețea, puteam atunci să cad atât de uşor, şi în aşa murdărie! Şi, vă jur, de n-aş fi complet convins că acum nu mai sunt deloc cel vechi şi că am dobândit învățături şi experiență, n-aş fi făcut toate aceste confidențe.

Am ieşit din prăvălie şi Lambert mă susținea, ținându-mă uşor de mijloc. Deodată, m-am uitat la el şi i-am văzut aceeaşi privire fixă, cercetătoare, extrem de atentă şi lucidă în cel mai înalt grad, pe care o avea în dimineața aceea când înghețasem şi el mă ducea, ținându-mă cu o mână, tot ca acum, la trăsură, urmărind, cu urechile şi cu ochii, bâiguiala mea fără şir. Oamenii amețiți de băutură, dar care nu sunt beți de-a binelea, au neaşteptate momente de luciditate deplină.

- Nu vin la tine pentru nimic în lume! am spus eu ferm şi fără poticnire, privindu-l cu ironie şi dându-i mâna la o parte.

- Hai, hai, am să-i cer Alphonsinei să facă un ceai.

Era foarte convins că n-am să-i scap, mă îmbrățişase şi mă ținea cu satisfacție, ca pe o mică jertfă, căci, desigur, avea nevoie de mine, tocmai în seara aceea şi exact în starea în care eram! Se va lămuri apoi pe deplin şi de ce.

- Nu merg! am repetat eu. Vizitiu!

Tocmai trecea o sanie, iar eu am sărit în ea.

- Unde te duci? Ce faci? urlă Lambert îngrozitor de speriat, apucându-mă de şubă.

- Să nu mă urmăreşti! am strigat eu. Nu veni după mine!

În acel moment, vizitiul a pornit sania şi Lambert a trebuit să dea drumul la şubă.

- Tot ai să vii! îmi strigă el din urmă cu un glas rău.

- Vin dacă vreau - după voia mea! i-am strigat eu întors spre el, din sanie.

II

Nu m-a urmărit, probabil pentru că n-a avut o sanie la-ndemână, şi am reuşit să scap de el. Am mers doar până la Sennaia şi am coborât din sanie. Voiam mult să fac o plimbare pe jos. Nu mă simțeam nici obosit, nici amețit; aveam o energie deosebită, un prisos de forță, o capacitate neobişnuită de a face orice şi o mulțime de idei plăcute în minte.

Inima îmi bătea clar şi cu putere: îi auzeam fiecare bătaie. Şi toate îmi erau atât de dragi, mă simțeam atât de uşor! Trecând pe lângă garda de pe Sennaia, simțeam o dorință nebună să mă apropii de santinelă şi să-l îmbrățişez. Se dezgheța, piața era plină de noroi şi mirosea urât, dar totul îmi plăcea nespus.

„Acum o iau pe bulevardul Obuhov, mă gândeam eu, apoi o iau la stânga şi ies la cazarma regimentului Semionovski, apoi fac colțul, e minunat, totul e minunat. Mi-am lăsat şuba descheiată, dar nimeni nu-mi tă târcoale - atunci, unde-s hoții? Pe Sennaia se spune că sunt hoți; n-au decât să vină, poate că le dau chiar eu şuba. La ce-mi trebuie şuba? Şuba e şi ea o proprietate. *La propiété, c'est le vol.*[166] Dar e o prostie. Ce frumos e totul! E bine că se dezgheață. Cui îi foloseşte să fie ger? N-ar trebui să fie niciodată ger. E bine şi să spui astfel de prostii. Ei, dar oare ce i-am spus lui Lambert despre principii? I-am spus că nu există principii generale, că există doar cazuri particulare. Am mințit, şi încă exagerat! Special ca să-l impresionez, mi-e cam ruşine, dar nu-i nimic, o să corectez. Nu te ruşina,

---

[166] Proprietatea este un furt – propoziţie, devenită celebră, din lucrarea *Ce este proprietatea*? (1840) a filosofului şi economistului francez Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865).

nu te pierde cu firea, Arkadi Makarovici. Arkadi Makarovici, îmi place de dumneata. Îmi placi chiar foarte mult, tinere prieten. Păcat că eşti un mic şarlatan… şi… şi… a, da… ah!”

M-am oprit brusc şi, din nou, inima mea a fost copleşită de încântare.

„Doamne! Ce-a spus el? A spus că ea mă iubeşte. O, el e un pungaş, a minţit; a făcut-o ca să merg să-mi petrec seara la el. Sau poate că nu. A spus că şi Anna Andreievna crede asta… O! Putea să afle ceva pentru el şi Nastasia Egorovna: asta se vâră peste tot. Şi de ce nu m-am dus la el? Aş fi aflat tot! Hm! Are el un plan şi mi-am dat seama de asta până la ultimul amănunt. Visul. Le-ai ticluit bine, domnule Lambert, doar că minţi, nu se va-ntâmpla aşa. Sau poate că da! Poate că da! Şi oare ar putea el să mă însoare? E posibil să poată, totuşi. E naiv şi crede. E prost şi îndrăzneţ, ca toţi oamenii de afaceri. Prostia şi îndrăzneala, dacă se unesc, sunt o forţă redutabilă. Dar recunoaşte, nu-i aşa, că, totuşi, ţi-a fost frică de Lambert, Arkadi Makarovici! Şi ce nevoie are el de oameni cinstiţi? O spune aşa de serios: nu mai e niciun om cinstit pe lume! Dar tu, atunci? Ei, ce tot spun! Oare oamenii cinstiţi nu le sunt de folos ticăloşilor? În potlogării e nevoie de oameni cinstiţi mai mult decât oriunde. Ha-ha! În nevinovăţia ta deplină, numai asta nu ştiai până acum, Arkadi Makarovici. Doamne! Ce-ar fi ca el chiar să mă însoare!”

M-am oprit din nou o clipă. Trebuie să vă mărturisesc aici despre o prostie (pentru că aceasta a trecut demult), trebuie să vă spun că, încă înainte de asta, voiam să mă însor - adică nu voiam, şi asta nu s-ar fi întâmplat niciodată, dar cu mult înainte şi nu o dată m-am gândit ce bine ar fi să mă însor -, la asta m-am gândit de foarte, foarte multe ori, îndeosebi înainte de a adormi, noaptea. A început cam de când aveam şaisprezece ani. Aveam în gimnaziu un

coleg, de-o seamă cu mine, Lavrovski - un băiat foarte drăguț, liniştit şi bun, care, totuşi, nu se remarca prin nimic. Nu discutam aproape niciodată cu el. Odată, nu ştiu cum, s-a nimerit să stăm alături, şi el, foarte gânditor, mi-a spus deodată:

- Ah, Dolgoruki, ce părere ai, cum ar fi să ne-nsurăm de-acum? Ce timp mai bun să te însori, dacă nu acum? Acum ar fi timpul cel mai potrivit şi, totuşi, nu se poate!

Şi a spus-o cu adevărat sincer. Iar eu, pe loc, am fost de acord din toată inima, pentru că eu însumi visam la aşa ceva. Apoi ne-am întâlnit câteva zile la rând şi, cumva în secret, am vorbit numai despre asta. Mai târziu, nu ştiu cum s-a-ntâmplat că ne-am despărțit şi n-am mai vorbit. Iată de când am început să visez. Desigur, n-ar fi meritat să amintesc de acest episod, dar am vrut să arăt că uneori lucrurile vin de foarte departe…

„Aici ar fi o obiecție puternică, m-am gândit eu, continuându-mi drumul. O, desigur, diferența de vârstă dintre noi nu poate fi o piedică, dar intervine altceva: ea e o aristocrată, iar eu - Dolgoruki pur şi simplu! Neplăcută treabă! Hm! Oare, însurându-se cu mama, Versilov n-ar putea cere guvernului dreptul de a mă adopta? Poate, pentru meritele tatălui… Doar a slujit statul, deci trebuie să aibă nişte merite; a fost judecător de pace… O, dracu' să mă ia, ce porcărie!"

Am exclamat asta şi, deodată, m-am oprit a treia oară în loc, de data asta, învins. Un sentiment dureros de înjosire apărut din conştiința că mi-am dorit o ruşine ca aceea să-mi schimb numele prin adopție, din trădarea întregii mele copilării - toate acestea mi-au distrus într-o clipă starea dinainte, şi toată bucuria mea s-a risipit în vânt. „Nu, asta n-am s-o spun nimănui, m-am gândit eu, înroşindu-mă îngrozitor. M-am înjosit aşa doar pentru că…

sunt îndrăgostit şi sunt un prost. Nu, dacă Lambert are dreptate în ceva, apoi acela este adevărul că acum nu am nevoie de toate acele prostii, că în timpul nostru cel mai important lucru este omul însuşi şi după aceea banii lui. Sau mai bine nu banii, ci puterea lui. Cu acest capital mă voi lansa în „ideea” mea şi în zece ani întreaga Rusie va vui, iar eu mă voi răzbuna. Iar cu ea n-am de ce să mă port cu mănuşi, aici are din nou dreptate Lambert. Îi va fi frică şi va accepta pur şi simplu. Va accepta în modul cel mai simplu şi mai vulgar şi se va căsători. «Şi de-ai fi văzut în ce cloacă s-a întâmplat totul!» Cuvintele lui Lambert de mai devreme mi-au revenit în minte. Şi e adevărat, am aprobat eu, Lambert are dreptate în totul, de o mie de ori mai mult decât mine, decât Versilov şi decât toţi idealiştii din lume! El este un realist. Ea va vedea că am caracter şi va spune: «A, e un om de caracter!». Lambert e un ticălos, mă va jupui de treizeci de mii şi, cu toate astea, el este singurul meu prieten. Nu există şi nici nu poate exista un alt fel de prietenie; la altceva visează doar oamenii lipsiţi de simţ practic. Iar pe ea n-o s-o înjosesc; oare eu o înjosesc? Deloc: toate femeile sunt aşa! Există oare femeie care să nu fie ticăloasă? Femeile au fost create ca să fie îngenuncheate, tocmai de aceea au şi nevoie de bărbatul-stăpân. Femeia este ispită şi păcat, în timp ce bărbatul este nobleţe şi generozitate Şi aşa va fi în veacul vecilor. Iar faptul că sunt gata să folosesc «documentul» nu înseamnă nimic. Nu impietează asupra nobleţei şi generozităţii mele. Nu există Schilleri în stare pură - ei sunt o invenţie. Nu mai contează un mic defect, dacă scopul e măreţ! Totul se va curăţa apoi, totul se va netezi. În zilele noastre totul ţine de o inimă largă, de viaţă, de adevăr practic. Aşa se judecă o situaţie în ziua de astăzi.”

Oh, mai spun o dată: să fiu iertat dacă vă redau până la

ultimul detaliu tot delirul meu de atunci de om beat. Desigur, e doar esența gândurilor pe care le-am avut, dar mi se pare că mă exprimam exact cu aceste cuvinte. A trebuit să vi le prezint, pentru că m-am pus pe scris ca să mă judec. Şi ce am de judecat, dacă nu tocmai felul de a gândi? Poate exista în viață ceva mai serios? Nu vinul este scuza. *In vino veritas.*[167]

Astfel, visând şi cufundându-mă în tot felul de fantezii, nici n-am observat că am ajuns acasă, adică la locuința mamei mele. Nici n-am observat măcar cum am intrat în casă; dar, imediat ce am pătruns în micul nostru coridor, am înțeles pe loc că s-a întâmplat ceva ieşit din comun. Din camere, se auzeau voci care strigau şi cum plângea mama. În uşă, aproape că m-a pus la pământ Lukeria, care ieşea în fugă din camera lui Makar Ivanovici şi se-ndrepta spre bucătărie. Mi-am scos şuba şi am intrat la Makar Ivanovici, unde erau adunați cu toții.

Erau acolo Versilov şi mama. Mama era în brațele lui, iar el o ținea strâns lângă inimă. Makar Ivanovici stătea, ca de obicei, pe băncuța lui, dar părea lipsit de putere, aşa că Liza abia îl putea susține pe după umeri ca să nu cadă; era clar că el se lăsa tot mai greu şi era gata să se prăbuşească. M-am repezit spre ei, m-am cutremurat şi am înțeles: bătrânul era mort.

Abia ce murise, probabil cu o clipă înainte de a veni eu. Cu zece minute mai devreme se simțise ca-ntotdeauna. Atunci era cu el doar Liza; ea stătea în camera lui şi-i povestea despre durerea ei, iar el o mângâia pe cap, cum făcuse şi cu o zi înainte. Brusc, l-a prins un tremur (povestea Liza), a vrut să se ridice, a vrut să strige, dar a început să se lase mut pe partea stângă. „Atac de inimă!” a

167 Adevărul e în vin. (în lat. în orig.)

spus Versilov. Liza a strigat ca să se audă în toată casa şi toți s-au adunat în fugă - asta se-ntâmpla doar cu o clipă înainte de venirea mea.

- Arkadi! strigă Versilov, fugi repede la Tatiana Pavlovna. Trebuie să fie acasă. Cheam-o neîntârziat! Ia o sanie. Mai repede, te implor!

Ochii îi străluceau, îmi amintesc asta cu claritate. N-am observat pe fața lui nimic de felul unei păreri de rău curate şi nici lacrimi; plângeau doar mama, Liza şi Lukeria. Dimpotrivă, îmi amintesc foarte bine că m-a frapat însuflețirea neobişnuită de pe chipul lui, care părea să semene a încântare. Am fugit după Tatiana Pavlovna.

Cum ştiți dinainte, drumul până la ea nu era lung. N-am luat o sanie, am fugit tot drumul fără oprire. Mintea mi-era tulbure, dar simțeam şi eu tot ceva ca o încântare. Am înțeles că s-a petrecut ceva radical. Beția mi se risipise cu totul şi, împreună cu ea, dispăruseră şi gândurile ruşinoase când am sunat la Tatiana Pavlovna.

Mi-a deschis finlandeza:

- Nu e acasă! şi a vrut să închidă uşa imediat.

- Cum nu este acasă? m-am năpustit eu cu forța în coridor. Nu se poate! A murit Makar Ivanovici!

- Ce-e! a răsunat brusc strigătul Tatianei Pavlovna prin uşa închisă de la salonul ei.

- A murit! Makar Ivanovici a murit! Andrei Petrovici te roagă să vii numaidecât!

- Nu se poate, minți...

S-a auzit lanțul, iar uşa s-a întredeschis:

- Ce este, spune!

- Nu ştiu nici eu, abia am venit acasă, iar el e mort. Andrei Petrovici spune c-a fost atac de inimă!

- Imediat, chiar acum. Du-te şi spune-le că vin: hai du-te, du-te, du-te! Ce mai aştepți?

Prin uşa întredeschisă, am văzut clar că cineva a ieşit de după draperia unde se afla patul Tatianei Pavlovna şi s-a dus în fundul camerei, în spatele Tatianei Pavlovna. Instinctiv, maşinal, am pus mâna pe clanță şi n-am lăsat-o să închidă uşa.

- Arkadi Makarovici! E adevărat că a murit? s-a auzit o voce liniştită, egală, metalică, atât de cunoscută mie, o voce care m-a cutremurat până-n fundul inimii: se simțea în întrebare ceva ce-i pătrunsese şi-i mişcase sufletul.

- Dacă-i pe-aşa, a deschis brusc uşa Tatiana Pavlovna, dacă-i pe-aşa, atunci descurcă-te singură cum ştii. Singură ți-ai făcut-o!

A ieşit în fugă din cameră, aruncându-şi din mers pe ea haina şi un şal, şi a coborât scara. Eu mi-am dezbrăcat şuba, am făcut un pas şi am închis uşa după mine. Ea stătea în fața mea ca atunci, la acea întâlnire, cu privirea ei luminoasă şi, ca şi atunci, mi-a întins ambele mâini. Ca secerat, am căzut pur şi simplu la picioarele ei.

III

Am început să plâng, nici eu nu ştiu de ce; nu-mi amintesc cum m-a aşezat alături de ea, țin minte doar - o, neprețuită amintire! - cum am stat alături, mână în mână, şi cum am vorbit cu precipitare: ea m-a întrebat despre bătrân şi despre moartea lui, iar eu i-am povestit despre el, aşa că s-ar fi putut înțelege că-l plângeam pe Makar Ivanovici, lucru ce ar fi fost mai mult decât stupid; şi ştiu că ea n-ar fi putut presupune că sunt atât de copilăros şi de slab. În sfârşit, mi-am revenit şi mi s-a făcut ruşine. Acum, cred că atunci am plâns doar de fericire, şi bănuiesc că ea a înțeles asta prea bine şi singură, aşa că în privința acestei amintiri sunt liniştit.

Deodată, mi s-a părut foarte straniu că mă întreba atâtea despre Makar Ivanovici.

- L-ai cunoscut cumva? am întrebat-o eu uimit.

- Demult. Nu l-am văzut niciodată, dar a jucat un rol şi în viața mea. Mi-a vorbit mult despre el cel de care mă tem. Ştii despre cine este vorba.

- Aflu abia acum că acel om a fost mult mai apropiat de sufletul dumitale decât mi-ai spus cândva, am spus eu fără să ştiu ce-am vrut să spun, dar cu oarecare reproş şi întristându-mă.

- Şi spui că a sărutat-o adineaori pe mama dumitale? A îmbrățişat-o? Ai văzut asta cu propriii ochi? continuă ea cu întrebările fără să mă asculte.

- Da, am văzut; şi crede-mă, totul a fost în întregime sincer şi din inimă! m-am grăbit eu să-i confirm, văzând cât este de bucuroasă.

- Să-l ajute Dumnezeu! s-a închinat ea. Acum a primit dezlegare. Acest bătrân minunat l-a ținut legat de mâini şi de picioare. Odată cu moartea lui, în el va renaşte din nou

datoria… şi demnitatea, cum au mai înviat o dată. Pentru că este bun, îi va linişti inima mamei dumitale pe care o iubeşte mai mult ca orice pe lume şi se va linişti, în sfârşit, şi el, căci, slavă Domnului, era şi timpul.

- Ții mult la el?

- Da, țin, deşi nu în sensul în care ar fi vrut el şi în care mă întrebi acum.

- Dar acum te temi pentru el sau pentru dumneata? am întrebat eu deodată.

- Ei, să lăsăm întrebările cu tâlc.

- Să le lăsăm, sigur că da; doar că eu n-am ştiut nimic din toate acestea; dar fie, ai dreptate, acum totul va fi altfel şi, dacă este cineva care a înviat, atunci acel cineva sunt chiar eu. Sunt mai prejos de dumneata cu gândurile mele, Katerina Nikolaievna, şi cred că, acum o oră, nu mai mult, am săvârşit o mârşăvie împotriva dumitale, şi cu fapta, dar să ştii, uite, stau alături de dumneata şi nu regret deloc. Pentru că totul a dispărut acum şi totul este nou iar pe omul care acum o oră a pus la cale o mârşăvie împotriva dumitale nu-l cunosc şi nici nu vreau să ştiu de el!

- Linişteşte-te, zâmbi ea, parcă ai delira.

- Oare mai pot eu să mă judec când mă aflu lângă dumneata? am continuat eu. E totuna de sunt cinstit sau de sunt josnic, dumneata tot rămâi de neatins, ca soarele… Spune-mi, cum de mi-ai venit în întâmpinare, după tot ce-a fost? De-ai şti ce s-a-ntâmplat acum o oră, doar acum o oră! Ce vis era pe cale să se împlinească!

- Cred că ştiu totul, a zâmbit ea liniştită. Ai vrut să te răzbuni, ai jurat să mă distrugi şi, probabil, ai fi ucis sau l-ai fi bătut pe oricine ar fi spus vreo vorbă urâtă despre mine în prezența dumitale.

O, ea zâmbea şi glumea; dar făcea asta doar din prea multă bunătate, pentru că, în acel moment, tot sufletul îi

era plin, cum mi-am dat seama mai târziu, de propriile griji foarte mari şi de un sentiment atât de puternic şi de măreț, încât nu-mi putea vorbi şi răspunde întrebărilor mele prosteşti şi enervante decât cum i-ai răspunde unui copil mic la o întrebare copilărească şi insistentă, numai pentru a scăpa de el. Am înțeles asta imediat şi mi s-a făcut ruşine, dar nu puteam renunța.

- Nu! am strigat eu fără să mă pot stăpâni. Nu, nu l-am ucis pe cel care vorbea urât de dumneata, dimpotrivă, chiar l-am susținut!

- O, pentru Dumnezeu, nu trebuie, nu-i nevoie să-mi povesteşti nimic, a întins ea mâna imediat ca să mă oprească, şi parcă o făcea cu suferință pe chip, dar eu sărisem deja în picioare şi mă postasem în fața ei ca să-i spun tot şi, dacă aş fi reuşit să-i spun tot, poate că nu s-ar fi întâmplat ce s-a-ntâmplat apoi, căci aş fi ajuns să recunosc totul şi i-aş fi înapoiat documentul. Dar ea a izbucnit dintr-odată în râs: Nu trebuie, nu e nevoie de nimic, de niciun fel de amănunte! Cunosc toate crimele dumitale: pun pariu că ai vrut să te căsătoreşti cu mine sau ceva de felul acesta şi că abia ce te-ai înțeles în privința asta cu unul din ajutoarele dumitale, dintre foştii prieteni de şcoală... Ah, se pare c-am ghicit! a strigat ea, privindu-mă serios drept în față.

- Cum... cum de-ai ghicit? am îngăimat eu ca un prost, extrem de mirat.

- Ei, asta-i! Hai, ajunge, ajunge! Te iert, dar să nu mai vorbim despre asta, făcu ea un gest din mână din nou, deja cu vizibilă nerăbdare. Şi mie-mi place să visez, şi dacă ai şti la ce mijloace recurg în vis, când totul depinde de mine! Destul, mă tot faci să-mi pierd firul. Sunt foarte bucuroasă că Tatiana Pavlovna a plecat; voiam foarte mult să te văd, iar în prezența ei n-am fi putut vorbi ca acum. Mi se pare că

sunt vinovată în fața dumitale pentru ceea ce s-a întâmplat atunci. Nu-i aşa? Nu?

- Dumneata, vinovată? Dar atunci eu te-am trădat față de *el*. Oare ce-ai crezut despre mine? De atunci, m-am gândit la asta tot timpul, în toate aceste zile, în fiece moment m-am gândit şi m-am chinuit. (Nu mințeam.)

- Te-ai chinuit degeaba, atunci am înțeles prea bine ce s-a întâmplat; pur şi simplu, ți-ai dat drumul la gură de bucurie că eşti îndrăgostit de mine şi că eu... ei, şi că eu te ascult. De aceea şi ai douăzeci de ani. Nu-i aşa că-l iubeşti cel mai mult, nu-i aşa că vezi în el un prieten, un ideal? Am înțeles asta prea bine, dar era deja târziu; o, da, eu însămi am fost vinovată atunci: trebuia să te chem imediat şi să te linişesc, dar mi-a fost necaz; şi am cerut să nu fii primit în casă; aşa s-a născut scena de la intrare şi, apoi, noaptea aceea. Şi ştii ceva? În tot acest timp, şi eu, ca şi dumneata, am visat să ne vedem în taină, numai că nu ştiam cum să fac să se întâmple. Şi ştii de ce m-am temut cel mai tare, în ce te priveşte? Că o să crezi tot ce spune el despre mine.

- Niciodată! am strigat eu.

- Țin la întâlnirile noastre dinainte; mi-e dragă tinerețea dumitale şi, poate, chiar această sinceritate... Pentru că eu am un caracter foarte serios. Am cel mai serios şi sever caracter dintre femeile moderne, poți să ştii asta... ha-ha-ha! O să mai vorbim, dar acum nu mă simt prea bine, sunt emoționată şi... se pare că am o criză de isterie. Sper că, în sfârşit, în sfârşit, *el* mă va lăsa şi pe mine să trăiesc pe lumea asta!

Exclamația i-a scăpat pe neaşteptate; am înțeles-o imediat şi n-am vrut să spun nimic, dar am început să tremur tot.

- El ştie că l-am iertat! a spus ea brusc, vorbind parcă cu sine.

- Oare i-ai putut ierta scrisoarea aceea? Şi cum a putut el afla că l-ai iertat? am strigat eu, nemaiputând să mă abţin.

- Cum a aflat? O, el ştie, a continuat ea, dar părea că a uitat de mine şi că vorbeşte cu sine însăşi. Acum şi-a revenit. Şi cum să nu ştie că l-am iertat, când îmi cunoaşte sufletul ca-n palmă? Doar ştie prea bine că suntem aproape la fel.

- Dumneata?

- Da, da, şi el o ştie prea bine. O, nu sunt pătimaşă, sunt liniştită: dar aş fi vrut, ca şi el, dragul meu, ca toţi să fie buni... Doar nu m-a iubit fără vreun motiv.

- Atunci, de ce a spus că în dumneata zac toate păcatele?

- Asta a spus-o doar aşa; în sinea lui, are un cu totul alt secret. Dar nu-i aşa că scrisoarea a fost foarte nostimă?

- Nostimă? (Eram numai urechi; cred că într-adevăr avea o criză de isterie şi că poate ceea ce spunea nu era deloc pentru mine; dar nu puteam să mă abţin să nu-i pun întrebări.)

- O, da, nostimă, şi cum aş mai fi râs dacă... dacă nu m-aş fi temut. Să ştii că nu sunt chiar aşa de fricoasă; dar din cauza acestei scrisori n-am dormit noaptea aceea, era parcă scrisă cu sânge bolnav... şi după aşa o scrisoare, ce poate să mai rămână? Îmi place viaţa, mă tem cumplit pentru viaţa mea, în privinţa asta sunt foarte temătoare... Ah, ascultă! a exclamat ea brusc. Mergi la el! Acum este singur, cred că a plecat de acasă, probabil a plecat undeva şi e singur, caută-l cât mai degrabă, neapărat, fugi la el, arată-i că eşti un fiu iubitor, dovedeşte-i că eşti un băiat drăguţ, bun, studentul meu, pe care eu... O, să-ţi dea Dumnezeu fericire! Nu iubesc pe nimeni, şi e mai bine aşa, dar le doresc tuturor fericire, tuturor, în primul rând lui, şi

vreau ca el să afle asta, chiar acum; asta mi-ar face o deosebită plăcere…

S-a ridicat şi a dispărut brusc după draperie; în clipa aceea pe obraz îi străluceau lacrimi (lacrimi isterice, după râs). Am rămas singur, emoționat şi răvăşit. Pur şi simplu nu ştiam cum să-mi explic emoția care o cuprinsese şi pe care n-aş fi bănuit-o niciodată la ea. Am simțit că inima mi se strânge.

Am aşteptat cinci minute, apoi încă cinci; liniştea adâncă m-a frapat brusc şi-am hotărât să mă uit puțin din uşă şi să o strig. La strigătul meu, a apărut Maria care m-a anunțat cu cel mai liniştit ton că doamna s-a-mbrăcat de mult şi că a ieşit pe scara de serviciu.

Capitolul VII

I

Atât mi-a trebuit. Mi-am înşfăcat şuba şi, îmbrăcându-mă din mers, am ieşit în fugă, întrebându-mă: „Mi-a poruncit să mă duc la el, dar unde să-l găsesc?”.

Dar, pe lângă toate, eram obsedat de un gând: „Dar de ce crede ea că acum s-a întâmplat ceva şi că *el* o va lăsa în pace? Desigur, pentru că se va căsători cu mama, dar ce-i cu ea? Se bucură că el se va însura cu mama sau, dimpotrivă, tocmai din cauza asta e nefericită? Oare de-asta a făcut criza de isterie? Şi de ce nu-i pot da eu de capăt acestei întrebări?”

Notez exact acest al doilea gând care m-a fulgerat atunci: e foarte important, trebuie reținut. A fost o seară fatală. Şi uite că, fără să vrei, ajungi să crezi în destin: n-am făcut nicio sută de paşi spre locuința mamei, când, brusc, m-am ciocnit de cel pe care tocmai îl căutam. M-a prins de umăr şi m-a oprit.

- Tu erai? strigă el plin de bucurie şi, în acelaşi timp, de cea mai mare uimire. Închipuie-ți, am trecut pe la tine, a început el să vorbească repede, te căutam, am întrebat de tine - din toată lumea, numai de tine am nevoie acum! Funcționarul tău mi-a îndrugat Dumnezeu ştie ce istorie; dar nu erai acasă şi am plecat, uitând să-l rog să-ți transmită să vii imediat la mine. Şi ce să vezi, am pornit-o cu credința nestrămutată că destinul nu poate să nu mi te scoată în cale acum, când am cea mai mare nevoie de tine, şi uite că eşti primul care-mi iese în cale! Să mergem la mine. N-ai fost niciodată la mine…

Într-un cuvânt, ne căutam unul pe celălalt şi cu fiecare dintre noi s-a-ntâmplat ceva asemănător. Am pornit-o în

mare grabă.

Pe drum mi-a spus doar câteva cuvinte, că a lăsat-o pe mama cu Tatiana Pavlovna etc. Mă ducea ținându-mă de mână. Nu stătea departe, aşa că am ajuns repede. Într-adevăr, nu mai fusesem la el. Era o locuință micuță, de trei camere, pe care-o închiriase (sau, mai precis, i-o închiriase Tatiana Pavlovna) doar pentru „pruncul acela". Casa era în grija Tatianei Pavlovna şi stăteau în ea dădaca şi copilul (iar acum, şi Nastasia Egorovna); dar dintotdeauna a existat acolo şi o cameră pentru Versilov, prima de la intrare, largă şi destul de frumos mobilată pentru un cabinet în care să poți citi şi scrie. Într-adevăr, pe masă, în dulap şi pe rafturi erau multe cărți (în timp ce în locuința mamei nu prea erau); se aflau acolo foi de hârtie scrise, pachete de scrisori legate - cu alte cuvinte, totul dovedea că spațiul e locuit de mult; ştiam şi eu că Versilov uneori se muta aici cu totul (deşi destul de rar), rămânând chiar câteva săptămâni la rând. Primul lucru care mi-a atras atenția a fost portretul mamei într-o ramă scumpă, sculptată într-un lemn rar, care atârna deasupra mesei de scris - era o fotografie făcută în străinătate, desigur, un lucru foarte scump, judecând după dimensiunile ei. Nu ştiam şi nu auzisem nimic de acest portret înainte de asta şi ceea ce m-a frapat îndeosebi a fost asemănarea extraordinară, mai bine zis asemănarea spirituală - părea să fie un adevărat portret făcut de o mână de artist, şi nu o reproducere mecanică. De cum am intrat, m-am oprit în fața lui fără să vreau.

- Nu-i aşa? Nu-i aşa? repeta Versilov lângă mine.

Adică „nu-i aşa că seamănă uimitor?". M-am întors spre el şi m-a izbit expresia feței sale. Era puțin palid, dar avea o privire fierbinte, încordată, ce strălucea de fericire şi de forță: nu-i cunoşteam deloc această expresie.

- N-am ştiut că o iubeşti atât de mult pe mama! am spus eu repede, entuziasmat.

A zâmbit blând, deşi zâmbetul lui avea şi ceva suferind, sau, mai bine zis, ceva uman, sublim... nu ştiu cum să spun; dar mi se pare că oamenii superiori nu pot avea o expresie de fericire victorioasă şi triumfală. Fără să răspundă, a desprins cu ambele mâini portretul din cui, l-a apropiat de ochi şi apoi l-a atârnat din nou pe perete.

- Ia aminte, a spus el, fotografiile sunt foarte rar fidele, şi e de înțeles: originalul însuşi, adică oricare dintre noi, seamănă cu sine în extrem de rare rânduri. În puține momente fața omului exprimă principala lui trăsătură, ideea sa cea mai adâncă. Artistul studiază fața şi surprinde gândul esențial al feței, deşi în momentul în care pictează acea expresie poate să nu fie prezentă pe chip. Fotografia nu-l scoate pe om aşa cum este el, şi e foarte posibil ca Napoleon să fi ieşit într-o poză stupid, iar Bismarck - tandru. Aici, în acest portret, parcă înadins soarele a găsit-o pe Sonia într-o clipă esențială - a unei iubiri timide, smerite şi a unei purităţi sperioase şi sălbatice. Şi ce fericită a fost când, în sfârşit, s-a convins că doresc atât de mult să am portretul ei! Deşi această fotografie nu este făcută cu prea mult timp în urmă, era pe atunci mai tânără şi mai frumoasă; dar şi pe atunci existau obrajii scobiți, ridurile pe frunte, timiditatea sperioasă a privirii, care a crescut cu anii, cu fiecare an tot mai mult. Mă crezi, dragul meu? Aproape că nu mi-o pot închipui acum cu un alt chip, şi fără îndoială a fost şi ea cândva tânără şi frumoasă! Rusoaicele se trec repede, frumusețea lor e ca un fulger, şi asta nu doar din cauza unui specific etnografic, ci şi pentru că ele ştiu să iubească până la uitarea de sine. Când iubeşte, femeia rusă se dăruieşte cu totul, dintr-odată - dăruieşte şi clipa, şi soarta, şi prezentul, şi viitorul: ea nu ştie să drămuiască, nu

lasă şi pentru mai târziu, iar frumusețea ei se duce repede în cel pe care-l iubeşte. Aceşti obraji scobiți sunt frumusețea pe care ea a sacrificat-o pentru plăcerea mea scurtă. Eşti bucuros că am iubit-o pe mama ta, aşa-i că n-ai crezut că am iubit-o? Da, dragul meu, am iubit-o foarte mult, dar eu nu i-am adus nimic în afară de suferință… Mai am aici un portret, uită-te şi la el.

L-a luat de pe masă şi mi l-a dat. Era tot o fotografie, de dimensiuni incomparabil mai mici, într-o ramă subțire, ovală, de lemn - fața unei fete, slabă şi bolnavă de plămâni, şi, cu toate acestea, minunată; o față gânditoare şi totuşi ciudat de lipsită de gânduri. Trăsături regulate ale unui tip rafinat de generații, care-ți lăsau totuşi o impresie dureroasă: părea că ființa aceea fusese luată în stăpânire de o idee fixă, chinuitoare tocmai pentru că îi depăşea puterile.

- Este… este fata aceea cu care ai vrut să te căsătoreşti şi care a murit de tuberculoză… fiica *ei* vitregă? am spus eu cumva sfios.

- Da, am vrut să mă căsătoresc cu ea, a murit de tuberculoză, era fiica *ei* vitregă. Ştiam că ştii… toate aceste bârfe. Dar, în afară de bârfe, n-ai putut afla nimic. Lasă portretul, dragul meu, e o biată nebună şi nimic mai mult.

- Complet nebună?

- Sau idioată; dar cred că şi nebună. A avut un copil de la prințul Serghei Petrovici (din nebunie, iar nu din iubire; e una din faptele cele mai urâte ale prințului Serghei Petrovici); copilul e acum aici, în camera aceea, am vrut să ți-l arăt de mult. Prințul Serghei Petrovici n-a avut curajul să vină aici şi să vadă copilul; a fost înțelegerea pe care am făcut-o amândoi în străinătate. Am luat copilul la mine cu acordul mamei tale. Cu acordul mamei tale am vrut şi să mă însor cu… această nefericită…

- Dar e posibil un asemenea acord? am spus eu aprins.

- O, da! Ea mi-a permis: poți fi gelos pe o femeie, dar aceea nu era femeie.

- Nu era femeie pentru ceilalți, dar nu şi pentru mama! N-am să cred cât voi trăi că mama n-a fost geloasă! am strigat eu.

- Şi ai dreptate. Mi-am dat seama de asta când totul se sfârşise deja, adică atunci când şi-a dat consimțământul. Dar să lăsăm asta. Lucrurile nu s-au întâmplat din cauza morții Lidiei, şi, chiar dacă ar fi rămas în viață, tot nu s-ar fi întâmplat nimic, iar pe mama n-o las nici acum să vadă copilul. E doar un episod. Dragul meu, am aşteptat de mult timp să vii aici. Am visat de-acum mult timp cum o să ne întâlnim aici; şi ştii de când? De doi ani tot visez.

M-a privit în ochi sincer şi convingător, cu căldură. L-am luat de mână:

- De ce ai amânat, de ce nu m-ai chemat mai devreme? Dacă ai şti ce s-ar fi întâmplat... şi ce nu s-ar fi întâmplat, dacă m-ai fi chemat mai devreme!...

În acea clipă s-a adus samovarul, şi tot atunci Nastasia Egorovna a adus copilaşul care dormea.

- Uită-te la el, a spus Versilov, îl iubesc şi am cerut să-l aducă înadins ca să-l vezi şi tu. Ei, poți să-l iei, Nastasia Egorovna. Aşază-te lângă samovar. O să-mi imaginez că am trăit aşa mereu amândoi şi că ne-am văzut în fiecare seară fără să ne despărțim. Lasă-mă să te privesc: aşază-te aşa, să-ți văd chipul. Cât de mult îmi place chipul tău! Cum mi-am imaginat chipul tău pe când încă te aşteptam să vii de la Moscova! Mă întrebi de ce n-am trimis după tine mai devreme? Aşteaptă, poate că acum ai să înțelegi.

- Dar oare doar moartea acestui bătrân ți-a dezlegat limba? E straniu...

Şi chiar dacă am spus asta, mă uitam la el cu dragoste. Vorbeam ca doi prieteni în sensul cel mai deplin şi mai înalt

al cuvântului. Mă adusese aici ca să-mi explice ceva, să-mi povestească, să se justifice; dar, dincolo de cuvinte, totul era deja explicat şi justificat. Orice-aş fi auzit de la el acum, rezultatul ar fi fost acelaşi, şi asta o ştiam amândoi, fericiți, cum de altfel ne şi priveam.

- Nu atât moartea acestui bătrân, a răspuns el, nu numai moartea; mai există şi altceva care s-a petrecut în acelaşi timp… Să binecuvânteze Domnul această clipă şi viața noastră, acum şi pururea! Dar hai să vorbim, dragul meu. Tot deviez, mă iau cu vorba, vreau să vorbesc despre un lucru, dar mă pierd în mii de amănunte fără importanță. Asta se-ntâmplă mereu când inima ți-e prea plină… Dar să vorbim: a venit momentul, află că de mult țin la tine, fiul meu…

S-a lăsat în fotoliu şi m-a examinat din nou.

- Ce ciudat! Ce ciudat e să aud asta! am repetat răpit de entuziasm.

Şi iată că imediat, îmi amintesc, pe față i s-a arătat cunoscuta cută de tristețe şi de ironie în acelaşi timp. S-a adunat şi a-nceput cu oarece greutate.

II

- Uite ce este, Arkadi, dacă te chemam mai devreme, ce crezi că ți-aş fi putut spune? În această întrebare se află întregul meu răspuns.

- Adică vrei să spui că acum eşti soțul mamei şi tatăl meu, în timp ce atunci... n-ai fi ştiut ce să-mi spui despre situația mea socială? Aşa este?

- Nu e vorba numai de asta, dragul meu, nu ştiam ce să-ți spun: trebuia să trec sub tăcere multe lucruri. Sunt multe lucruri ridicole, chiar înjositoare, pentru că seamănă cu o farsă; chiar aşa, cu o farsă de bâlci. Ei, cum să ne fi înțeles noi înainte unul cu altul, când nici măcar eu nu m-am înțeles pe mine decât astăzi, la ora cinci după-amiază, exact cu două ore înainte de moartea lui Makar Ivanovici. Văd că te uiți la mine cu o mirare neplăcută. Nu fi neliniştit: am să-ți explic; dar ceea ce am spus e pe deplin adevărat: toată viața am dus-o în nedumeriri şi în călătorii, şi - deodată - soluția acestora a venit în ziua cutare, la ora cinci după-amiaza! E chiar jenant, nu ți se pare? Într-un timp nu prea îndepărtat, chiar m-aş fi simțit jignit de asta.

Într-adevăr, ascultam cu o nedumerire dureroasă; se arăta bine cuta aceea veche a lui Versilov pe care n-aş fi vrut s-o văd în seara aceasta, după atâtea cuvinte spuse. Pe neaşteptate, am exclamat:

- Dumnezeule! Ai primit ceva de la ea... la ora cinci, astăzi?

M-a privit pătrunzător şi se vedea că e şocat de exclamația mea şi poate că şi din cauza expresiei mele: „de la ea”.

- Ai să afli totul, a spus el cu un zâmbet gânditor, şi desigur n-am să ascund de tine ceea ce nu trebuie să

ascund, pentru că de aceea te-am adus; dar să amânăm asta un timp. Vezi, dragul meu, ştiam de multă vreme că avem copii care, încă din copilărie, şi-au pus întrebări despre familia lor, copii jigniți de necuviința părinților şi de mediul în care trăiesc. Încă de la şcoală am observat astfel de copii meditativi şi am conchis atunci că totul se întâmpla pentru că erau invidioşi prea de devreme. Pentru că, totuşi, eram şi eu unul dintre aceşti copii meditativi, dar... iartă-mă, dragul meu, sunt teribil de împrăştiat. Am vrut doar să înțelegi câte temeri am avut eu pentru tine în tot acest timp. Mi te-am imaginat mereu ca pe una dintre ființele acelea micuțe, conştiente de capacitățile lor şi care se izolează. La fel ca ție, nu mi-au plăcut niciodată colegii. Ce nefericire pe aceste ființe lăsate să se descurce numai cu puterile şi cu visele lor, care au o sete prea timpurie, aproape răzbunătoare, de frumos - exact! răzbunătoare. Dar ajunge, dragul meu, am deviat din nou... Încă înainte de a începe să te iubesc, mi te-am imaginat cu visele tale singuratice care te sălbăticeau... Dar de-ajuns; cred că am uitat despre ce am început să vorbim. A trebuit, totuşi, să-ți spun asta... Iar înainte, înainte, ce-ți puteam eu spune? Acum îți văd privirea oprită asupra mea şi ştiu că se uită la mine *fiul* meu; şi când te gândeşti că ieri chiar nici nu mă puteam gândi că, într-o zi, voi sta şi voi vorbi cu băiatul meu, aşa cum o facem astăzi.

Într-adevăr devenea foarte împrăştiat şi-n acelaşi timp, nu ştiu de ce, foarte emoționat.

- Acum nu am nevoie să visez şi să-mi imaginez, acum te-am găsit şi voi rămâne cu dumneata! Te voi urma! am spus eu, lăsându-mă în voia lui cu tot sufletul meu.

- Pe mine? Dar călătoriile mele tocmai s-au sfârşit, şi s-au sfârşit exact astăzi: ai întârziat, dragul meu. Astăzi este finalul ultimului act şi cortina cade. A durat mult acest

ultim act. A început acum mult timp, când am fugit ultima oară în străinătate. Atunci am părăsit totul, şi să ştii, dragul meu, că atunci m-am despărțit de mama ta şi am anunțat-o şi pe ea despre asta. Asta trebuie s-o ştii. I-am explicat atunci că plec pentru totdeauna, că nu mă va mai vedea niciodată. Cel mai rău este că atunci am uitat să-i las măcar nişte bani. Nici la tine nu m-am gândit măcar o secundă. Am plecat cu intenția de a rămâne în Europa şi de a nu mă mai întoarce niciodată, dragul meu. Am emigrat.

- Să i te alături lui Herzen[168]? Ca să participi la propaganda din străinătate? Nu-i aşa că toată viața ai participat la un complot? am strigat eu fără să mă pot abține.

- Nu, dragul meu, n-am participat la niciun complot. Au şi început să-ți strălucească ochii; îmi plac exclamațiile tale, dragul meu. Nu, atunci plecam pur şi simplu din cauza plictisului; din cauza unui neaşteptat plictis. Era plictisul unui nobil rus - aşa este, nu mă pot exprima mai bine. Un plictis nobiliar şi nimic mai mult.

- Iobăgismul... eliberarea poporului? am bâiguit eu.

- Iobăgismul? Crezi că-mi părea rău de iobăgism? Că n-am putut suporta eliberarea iobagilor? O, nu, dragul meu, doar tot noi i-am eliberat. Am emigrat fără nicio ranchiună. Fusesem nu demult judecător de pace şi luptasem şi eu din toate puterile pentru asta; m-am bătut dezinteresat şi am plecat nu pentru că aş fi primit prea puțin pentru liberalismul meu. Atunci, nimeni dintre noi n-a primit nimic, adică dintre cei ca mine. Am plecat fiind mai curând mândru decât căindu-mă, şi, crede-mă, eram

---

[168] Scriitorul şi gînditorul rus A.I. Herzen (1812-1870), autorul romanului *Cine-i de vină? (1847), a emigrat în Occident, editînd la Londra ziarul de orientare democratăKolokol (1857-1867). În 1853, tot la Londra, a înfiinţat o tipografie unde a publicat cărţi şi lucrări interzise în Rusia.*

foarte departe de gândul că a venit timpul să-mi sfârşesc viața ca simplu cizmar. *Je suis gentilhomme avant tout et je mourrai gentilhomme*![169] Totuşi, eram trist. În Rusia sunt probabil vreo mie de oameni ca mine; poate că nu sunt mulți, dar ei sunt prea de-ajuns ca ideea să nu moară. Noi suntem purtătorii unei idei, dragul meu! Dragul meu, îți vorbesc cu speranța ciudată că vei înțelege ceva din toată această vorbărie. Te-am chemat dintr-un capriciu al inimii: visez de mult timp cum am să-ți spun ceva… ție, numai ție! Şi totuşi… totuşi…

- Nu, vorbeşte! am strigat eu. Ți se citeşte pe chip sinceritatea… Şi cum e, ai fost atunci în Europa ca să revii la viață? Şi ce-i cu „plictisul nobiliar”? Iartă-mă, încă nu înțeleg.

- Dacă Europa m-a readus la viață? Dar eu plecam tocmai ca s-o îngrop.[170]

- S-o îngropi? am repetat eu mirat.

A zâmbit.

- Arkadi, dragul meu, acum sufletul mi s-a înduioşat, iar gândurile mi s-au tulburat. Nu voi uita niciodată primele mele clipe trăite atunci în Europa. Mai stătusem şi înainte în Europa, dar atunci a fost un timp special şi niciodată n-am mai pus piciorul acolo cu o tristețe aşa adâncă şi… cu atâta iubire, ca atunci. Am să-ți povestesc una din primele mele impresii de atunci, un vis trăit în vremea aceea, un vis adevărat.

S-a-ntâmplat în Germania. Abia plecasem de la Dresda şi, distrat, am trecut de stația la care trebuia să schimb

---

[169] Înainte de toate sînt nobil şi voi muri nobil! (în fr. în orig.)

[170] Expresia este în acord cu părerile lui Herzen care, în *Scrisori din Franţa şi din Italia,1847-1851* şi, mai ales, în *De pe malul celălalt* (1847-1851) vorbeşte frecvent despre „moartea“ vechii Europe şi despre dispariţia ei istorică inevitabilă. Cîteva momente ale „spovedaniei“ lui Versilov exprimă tocmai aceste gînduri ale lui Herzen.

trenul pentru a-mi urma drumul, aşa că am nimerit pe altă legătură. M-au dat jos imediat; era ora trei după-amiază, într-o zi senină. Mă aflam într-un orăşel german. Mi-au arătat unde este un hotel. Trebuia să aştept: următorul tren trecea pe la unsprezece noaptea. Eram chiar mulțumit de aventură pentru că nu mă grăbeam nicăieri anume. Rătăceam, dragul meu, de colo-colo. Hotelul era prost şi micuț, dar era acoperit de verdeață şi înconjurat de straturi de flori, cum se obişnuieşte la ei. Mi-au dat o cameră îngustă şi, pentru că fusesem toată noaptea pe drum, am adormit cam pe la ora patru după-amiază.

Am avut un vis absolut neaşteptat, niciodată nu mai avusesem astfel de vise. La galeria din Dresda există tabloul lui Claude Lorrain[171] care, după catalog, se numeşte *Acis şi Galateea*; nu ştiu de ce, eu l-am numit mereu *Vârsta de aur*. Îl mai văzusem şi înainte şi, chiar mai devreme cu trei zile, îl mai observasem o dată în trecere. Am visat exact acest tablou, dar nu ca pe-un tablou, ci ca pe-o poveste. De fapt, nu ştiu ce anume am văzut în vis; la fel ca în tablou, am văzut un colț din arhipelagul grecesc, într-un timp care se-ntorsese cu trei mii de ani în urmă: valuri albastre, mângâietoare, insule şi stânci, un țărm înflorit, o privelişte minunată în depărtare, soarele în apus care te chema... nu se poate spune în cuvinte. Lumea europeană îşi amintea de leagănul ei, şi gândul acesta părea că-mi umple şi mie sufletul cu o dragoste de frate. Aici a fost raiul pământesc al omenirii: zeii coborau din ceruri şi se-nsoțeau cu oamenii... O, cât de frumoşi erau acei oameni! Se sculau şi se culcau fericiți şi nevinovați; luncile şi crângurile erau pline de cântecele şi de strigătele lor vesele; un uriaş belşug de forțe

---

[171] Claude Lorrain (cca 1600-1682), pictor francez, autor a numeroase peisaje cu temă clasică.

nefolosite se prefăcea în iubire şi în bucurie naivă. Soarele îi scălda în căldură şi lumină, fermecat de acei fii minunați… Vis sublim, sublimă rătăcire a omenirii! Vârsta de aur este visul cel mai fantastic dintre toate visele care au fost, pentru el oamenii şi-ar da întreaga viață şi toate forțele lor, pentru el au murit şi au fost ucişi prorocii, fără el popoarele nu mai vor să trăiască şi nu pot nici măcar să moară! Şi am trăit parcă toate aceste senzații în visul meu; stâncile şi marea, razele oblice ale soarelui în apus - pe toate parcă le mai vedeam când m-am trezit şi am deschis ochii, care erau pur şi simplu scăldați în lacrimi. Îmi amintesc că eram fericit. O senzație de fericire până atunci niciodată trăită de mine mi-a străpuns inima până la durere; era iubirea pentru întreaga omenire. Se făcuse deja seară; prin fereastra micii mele camere, prin verdele florilor de pe fereastră pătrundea un mănunchi de raze oblice şi mă scălda în lumină. Şi iată, dragul meu, iată că acest soare de apus al primei zile pentru lumea europeană, soarele pe care-l văzusem în visul meu, s-a transformat imediat ce m-am trezit, sub ochii mei, în soarele de apus, al ultimei zile pentru lumea europeană! Atunci deasupra Europei s-a auzit bătând un clopot de îngropăciune. Nu vorbesc doar despre război şi nu despre Palatul Tuileries[172]; ştiam şi fără vis că, mai devreme sau mai târziu, totul va trece, întreaga etapă a vechii lumi europene; dar, ca rus european, nu puteam admite acest lucru. Da, nu e mult de când au dat foc la Tuileries… O, stai

---

[172] Tuileries – palat în Paris, aşezat la vest de Louvre. A fost început în 1564 de Philibert Delorme pentru Caterina de Medici. Construcţia lui a fost continuată de Henric al IV-lea şi de Ludovic al XIV-lea care, apoi, a renunţat la el pentru Versailles. În timpul Revoluţiei din 1789, Palatul Tuileries a fost sediul puterii executive şi apoi, în timpul Imperiului, a devenit reşedinţa împăratului. A fost incendiat parţial în 1871 în timpul ultimelor lupte ale comunarzilor cu armatele de la Versailles. De aici şi numele dat comunarzilor – „petrolişti", nume invocat de Dostoievski în roman.

liniştit, ştiu că era ceva „logic" şi înțeleg prea bine imperativul ideii actuale, dar, ca purtător al înaltei idei ruse de cultură, n-am putut să accept asta, căci cea mai înaltă idee rusă este armonizarea universală a ideilor. Şi cine din lume ar fi putut înțelege atunci această idee? Eram singur şi rătăcitor. Nu vorbesc despre mine ca persoană, vorbesc de ideea rusă. Acolo, în Europa, exista conflict, dar şi logică, acolo francezul era doar un francez şi neamțul numai un neamț, şi asta cu cea mai mare înverşunare din întreaga istorie; în consecință, poate că niciodată francezul n-a mai pricinuit atâta rău Franței, şi neamțul - Germaniei, ca în acele vremuri! În întreaga Europă nu mai exista atunci niciun european! Eu singur, între atâția petrolişti, le puteam spune în față că Tuileries-ul lor este o greşeală; şi numai eu, între toți conservatorii-răzbunători, puteam să le spun răzbunătorilor că ce se-ntâmplă cu Tuileries, deşi este o crimă, reprezintă, totuşi, ceva logic. Şi asta, dragul meu, pentru că doar eu, rusul, eram atunci *singurul european* în Europa. Nu vorbesc despre mine personal, vorbesc despre întreaga gândire rusă. Am călătorit, dragul meu, am călătorit şi ştiam sigur că nu trebuie decât să tac şi să călătoresc. Totuşi, eram trist. Pentru că eu, fiul meu, nu pot să nu-mi respect noblețea. Mi se pare mie sau chiar râzi?

- Nu, nu râd, i-am răspuns emoționat, nu râd deloc; mi-ai cutremurat inima cu viziunea asupra vârstei de aur, şi fii convins că încep să înțeleg. Dar cel mai mult mă bucură că mă respecți atât de mult. Mă grăbesc s-o spun. Niciodată n-am sperat asta de la dumneata!

- Ți-am mai spus cât îmi plac mirările tale, dragul meu, zâmbi el din nou la exclamația mea naivă şi, ridicându-se din fotoliu, fără să observe, începu să meargă în sus şi-n jos prin cameră.

M-am ridicat şi eu. A continuat să-mi vorbească în

limbajul lui straniu, dar care vădea o gândire foarte profundă.

III

- Da, fiul meu, îți spun încă o dată că nu pot să nu-mi respect noblețea. Veacuri la rând, la noi s-a creat un tip superior de civilizație, necunoscut în alte părți, care nu există nicăieri în lume: tipul pătimirii pentru toată omenirea. E un tip rusesc, dar, cum a apărut la cel mai de sus nivel al poporului rus, am cinstea să-i aparțin. Acest tip poartă în sine viitorul Rusiei. Poate că nu suntem mai mult de o mie de oameni de acest fel - s-ar putea să fie mai mulți sau poate mai puțini - dar întreaga Rusie a trăit până acum doar pentru a produce această mie de oameni. Se va spune că e puțin, se vor indigna că pentru o mie de oameni s-au cheltuit atâtea veacuri şi atâtea milioane de suflete. După părerea mea, nu e puțin.

Ascultam concentrat. Se exprima o convingere, direcția unei vieți întregi. Aceşti „o mie de oameni" îl reliefau atât de bine pe el! Simțeam că acest elan de confesiune a lui în fața mea se datora unei zguduiri care venise din exterior. Îmi spunea toate acele cuvinte pline de căldură pentru că mă iubea; dar cauza pentru care începuse să se dezvăluie brusc şi pentru care a dorit să vorbească tocmai cu mine îmi rămânea totuşi necunoscută.

- Am emigrat, a continuat el, şi nu mi-a părut rău de nimic din ce-am lăsat în urmă. Cât timp m-am aflat în Rusia am slujit-o cât mi-au permis puterile mele; plecând, am continuat s-o slujesc, dar dând altă amploare ideii. Şi, slujind aşa, i-am adus servicii mult mai mult decât dacă aş fi rămas numai un rus, aşa cum francezul rămăsese numai francez şi neamțul numai neamț. În Europa, acest lucru încă nu se înțelege. Europa a creat tipuri nobile de francez, de englez, de neamț, dar despre omul ei viitor, deocamdată, ea nu ştie aproape nimic. Şi se pare că, tot deocamdată, nici

nu vrea să ştie ceva. Şi e de înțeles: ei nu sunt liberi, în schimb, noi suntem liberi. În Europa, numai eu, cu tristețea mea rusească, eram liber.

Ia seama, dragul meu, la o ciudățenie: fiecare francez poate sluji nu numai Franței sale, ci şi omenirii, condiția ar fi însă ca el să rămână mai ales francez; la fel şi englezul sau neamțul. Numai rusul, chiar în timpul nostru, dar şi cu mult înainte de a se trage linia, a primit darul de a fi cu atât mai mult rus cu cât este mai european. Aceasta este trăsătura noastră națională cea mai importantă care ne deosebeşte de toți ceilalți, şi, în privința asta, nimeni nu mai e ca noi. În Franța, sunt francez, neamț - cu neamțul, grec - cu grecul antic, şi, tocmai de aceea, sunt mai rus. Tocmai de aceea sunt un adevărat rus şi slujesc mai mult Rusia, pentru că-i pun în valoare ideea ei esențială. Eu sunt pionier al acestei idei. Atunci am emigrat, dar oare am părăsit Rusia? Nu, am continuat s-o slujesc. Chiar dacă n-am făcut nimic în Europa, chiar dacă am plecat doar să călătoresc (şi ştiam că doar pentru asta am plecat), a fost suficient că m-au însoțit ideea şi conştiința mea. Am dus atunci cu mine tristețea mea de rus. O, nu m-a speriat doar sângele de atunci, nu doar Tuileries, ci şi tot ce urma să se întâmple. Le era sortit să se bată încă mult timp, pentru că erau prea nemți şi prea francezi şi pentru că încă nu-şi împliniseră destinul în rolurile lor. Dar, până să se întâmple asta, îmi părea rău de distrugeri. Pentru rus, Europa este la fel de prețioasă ca Rusia; el îi iubeşte şi îi prețuieşte fiecare piatră. Ca şi Rusia, Europa este patria rusului. O, chiar mai mult! Nu poți iubi Rusia mai mult decât o iubesc eu, dar niciodată nu mi-am reproşat că Veneția, Roma, Parisul, comorile lor de artă şi de ştiință, întreaga lor istorie îmi sunt mai dragi decât Rusia. O, ruşilor le sunt dragi pietrele vechi străine, aceste minuni ale vechii lumii a lui Dumnezeu,

rămăşițele frumuseților sacre; prețuim toate aceste lucruri chiar mai mult decât ei! Acum, ei au alte idei şi alte sentimente şi au încetat să aprecieze pietrele vechi… Acolo, conservatorul luptă doar pentru existență; chiar şi petrolistul intervine doar pentru dreptul la porția lui. Numai Rusia nu trăieşte pentru sine, ci pentru idee şi recunoaşte, dragul meu, că e un fapt semnificativ că, de un secol întreg, Rusia nu mai trăieşte categoric pentru sine, ci doar pentru Europa! Iar ei? Ei trebuie să treacă prin chinuri groaznice înainte de a atinge împărăția lui Dumnezeu.

Vă mărturisesc, ascultam cu mare tulburare; mă înfricoşa până şi tonul lui, deşi nu puteam să nu fiu uimit de ideile lui. Mă temeam dureros de mult să nu fie o minciună. Brusc am remarcat cu o voce dură:

- Ai pomenit acum de „împărăția lui Dumnezeu”. Am auzit că l-ai propovăduit acolo pe Dumnezeu, că ai purtat lanțuri.

- Despre lanțuri să vorbim mai târziu, a zâmbit el, e cu totul altceva. Pe atunci încă nu propovăduiam nimic, dar e adevărat că mi-era dor de Dumnezeu. Ei tocmai se declaraseră atei… o parte dintre ei, dar n-are importanță; erau doar primii vestitori, dar era şi primul pas *de realizare* a ateismului, şi numai acest lucru contează. Aici intervine din nou logica lor; dar se ştie că în logică întotdeauna este şi tristețe. Eu veneam din altă cultură, şi inima mea nu era de acord cu asta. Pentru mine erau de nesuportat nerecunoştința cu care se despărțeau de o idee, fluieratul şi bulgării de noroi. Primitivismul procesului mă înfricoşa. Dar, pe de altă parte, realitatea răspunde totdeauna cu cizma, chiar şi atunci când năzuința spre ideal este cea mai clară, şi eu, desigur, trebuia să ştiu asta; şi totuşi, eram un om de alt tip; eram liber să aleg, în timp ce ei nu erau - iar eu plângeam, plângeam pentru ei, plângeam vechea idee şi

poate că plângeam cu lacrimi adevărate, fără să exagerez.

- Credeai atât de mult în Dumnezeu? am întrebat eu sceptic.

- Dragul meu, cred că întrebarea asta e de prisos. Să presupunem că nu credeam foarte mult, dar nu se putea să nu-mi fie dor de idee. Erau momente când nu reuşeam să-mi imaginez cum va trăi omul fără Dumnezeu, nici dacă asta va fi posibil vreodată. Inima îmi răspundea mereu că e imposibil; dar că, poate, o perioadă oarecare va fi posibil... Nu mă-ndoiesc deloc că acel timp va veni; dar aici îmi închipuiam un cu totul alt tablou...

- Care?

E adevărat că înainte îmi spusese că e fericit şi, desigur, era multă însufleţire în vorbele lui; aşa şi înţeleg acum multe din ceea ce mi-a spus atunci. Din respect pentru acest om, am hotărât să nu pun pe hârtie tot ce am vorbit noi atunci; totuşi, am să vă prezint câteva linii din tabloul straniu pe care am reuşit să-l scot de la el. Mai mult decât altele, povestea „lanţurilor" mă chinuise constant şi voiam să mă lămuresc în privinţa lor, iată de ce am fost atât de insistent. Au rămas în inima mea pentru totdeauna câteva idei fantastice şi extrem de ciudate pe care le-a exprimat el atunci.

- Îmi închipui, scumpul meu, a început el cu un zâmbet visător, că bătălia s-a terminat şi că lupta a încetat. După blesteme, bulgări de noroi şi fluierături, s-a aşezat liniştea şi oamenii au rămas *singuri*, aşa cum şi-au dorit: marea idee de demult i-a părăsit; izvorul generos care-i hrănea şi-i încălzea până atunci s-a depărtat, ca soarele acela de apus măreţ şi fascinant din tabloul lui Claude Lorrain, numai că acum era cumva vorba de ultima zi a omenirii. Şi oamenii au înţeles deodată că au rămas cu totul singuri şi toţi, până la ultima suflare, s-au simţit orfani. Dragul meu băiat,

niciodată nu mi i-am putut imagina pe oameni nerecunoscători şi prostiți. Oamenii deveniți orfani ar trebui să se strângă imediat unii în alții cu mai multă încredere şi iubire; ar trebui să se prindă de mâini, înțelegând că acum sunt totul unul pentru celălalt. Atunci ar dispărea marea idee a nemuririi şi ar trebui înlocuită cu altceva; şi tot prisosul iubirii trecute pentru ceea ce era chiar nemurirea s-ar transfera asupra naturii, asupra lumii, asupra oamenilor, asupra fiecărui lucru. Ar iubi nemărginit pământul şi viața, conştienți de faptul că sunt trecători şi limitați, dar cu o dragoste specială, diferită de cea dinainte. Ar începe să observe şi să descopere în natură fenomene şi taine pe care nici nu le bănuiau înainte, căci s-ar uita la natură cu alți ochi, cu ochii unui îndrăgostit care-şi priveşte iubita. S-ar despărți şi s-ar întâlni îmbrățişându-se unii pe alții, grăbindu-se să iubească, având conştiința că zilele sunt scurte şi că doar atât le-a mai rămas. Ar munci unul pentru celălalt şi fiecare ar dărui tuturor tot ce are şi, chiar prin aceasta, ar fi mai fericit. Orice copil ar şti şi ar simți că orice ființă de pe pământ îi este mamă şi tată. „Chiar dacă mâine este ultima mea zi, ar gândi fiecare, privind soarele care apune, chiar dacă mie tot îmi este dat să mor, vor rămâne ei toți, şi, după ei, copiii lor", şi gândul că aceştia vor rămâne iubind la fel şi tremurând unul pentru altul va înlocui ideea despre întâlnirea de dincolo de mormânt. O, s-ar grăbi să iubească pentru a stinge marea tristețe din inima lor. Ar fi mândri şi curajoşi în ceea ce-i priveşte, dar temători unul pentru altul; fiecare ar tremura pentru viața şi pentru fericirea celuilalt. Ar fi tandri unul față de celălalt şi nu s-ar ruşina de asta ca acum, şi s-ar mângâia unii pe alții cu o privire adâncă şi înțelegătoare, şi în privirea lor ar fi iubire şi tristețe…

Dragul meu, s-a întrerupt el zâmbind, toate astea sunt o

fantezie, şi încă dintre cele mai imposibile; dar mi-am imaginat-o deja prea des pentru a mai putea trăi fără ea şi fără să mă gândesc la ea. Nu vorbesc de credința mea; credința mea este mică, eu sunt deist, un deist filosof, ca toți acei o mie ai noştri, aşa cred, dar… dar e extraordinar că întotdeauna mi-am sfârşit tabloul cu o viziune, ca la Heine, cu viziunea lui „Hristos pe Marea Baltică”[173]. Nu puteam să trec peste ea, nu puteam să nu mi-o reprezint în mijlocul oamenilor rămaşi orfani. El venea spre ei, întindea mâinile către ei şi spunea: „Cum de m-ați putut uita?”. Şi atunci parcă un văl le cădea de pe ochi şi răsuna marele imn plin de bucurie al noii şi ultimei învieri…

Să lăsăm asta, dragul meu; cât priveşte „lanțurile” mele, e o prostie; nu-ți face probleme din cauza lor. Şi încă ceva: ştii că atunci când vorbesc sunt cumpătat şi reținut; dacă am vorbit atât de mult acum, este… din sentimente diferite şi pentru că sunt cu tine; altui om nu i-aş fi mărturisit niciodată. Spun asta ca să te liniştesc.

Dar eram cutremurat; nu fusese niciun pic din minciuna de care mă temeam şi mă simțeam nespus de bucuros că vedeam limpede cât de trist fusese şi cât suferise şi că, într-adevăr, a iubit mult - iar asta mă impresiona cel mai mult. I-am spus asta cu emoție.

- Dar, ştii, am adăugat repede, mi se pare că, deşi erai atât de trist atunci, erai şi foarte fericit, nu-i aşa?

A izbucnit în râs, vesel.

- Astăzi eşti tare subtil în observații, a spus el. Ei, da, eram fericit, doar nu puteam să fiu nefericit cu aşa o tristețe, nu-i aşa? Nu există om mai liber şi mai fericit decât un călător rus european aparținând celor o mie. Spun asta

[173] Referire la poezia *Lumea* a lui H. Heine (1797-1856), din ciclul *Marea Nordului – Cartea cîntecelor.*

fără să râd, e ceva foarte serios aici. Da, n-aş fi dorit nicio altă fericire în schimbul tristeții mele. În acest sens, am fost mereu fericit, scumpul meu, toată viața. Şi datorită acestei fericiri am îndrăgit-o pentru prima dată în viață pe mama ta.

- Cum pentru prima dată în viață?

- Exact aşa. Rătăcind şi fiind plin de tristețe, deodată am început s-o iubesc ca niciodată înainte şi am trimis imediat după ea.

- O, spune-mi şi despre asta, povesteşte-mi despre mama!

- De asta te-am şi chemat, şi, ştii, a zâmbit el vesel, mă temeam că m-ai iertat pentru mama din cauza lui Herzen sau a nu ştiu cărui mic complot…

Capitolul VIII

I

Pentru că am vorbit atunci întreaga seară şi pentru că ne-a prins noaptea în discuţii, n-o să vă povestesc tot ce-am spus, ci doar ceea ce mi-a lămurit un moment misterios din viaţa lui.

Încep prin a vă spune că nu am nicio îndoială că el o iubea pe mama şi că, dacă a părăsit-o şi s-a despărţit de ea la plecare, asta s-a întâmplat pentru că se plictisea prea tare sau ceva de felul acesta, lucru care li se întâmplă tuturor, dar care e prea greu de explicat. Nu după mult timp de când era în străinătate, s-a simţit cuprins din nou de iubire pentru mama; o iubea în absenţă, în gând, şi a trimis după ea. Veţi spune că a fost „un capriciu", dar eu vă spun altceva: după părerea mea, în acest gest exista tot ce poate fi mai serios în viaţa omului, cu toată aparenta impresie că totul n-a fost decât un capriciu, pe care eu, în parte, o accept. Dar jur că tristeţea lui europeană e pentru mine mai presus de orice îndoială şi nu numai că stă alături, dar este imcomparabil superioară oricărei activităţi practice, cum ar fi construirea de căi ferate. În iubirea lui pentru omenire văd un sentiment sincer şi profund, lipsit complet de exagerări; iar iubirea lui pentru mama mi se pare ceva absolut indiscutabil, deşi poate că puţin şi fantastic. În străinătate, „în tristeţe şi în fericire" şi, adaug, în singurătatea cea mai sever monahală (această informaţie specială am primit-o apoi de la Tatiana Pavlovna), şi-a amintit brusc de mama - şi-a amintit tocmai de „obrajii ei traşi" şi a trimis imediat după ea.

- Dragul meu, a spus el fără voie, între altele, am înţeles deodată că slujind ideea nu mă eliberez ca fiinţă

moral-raţională de datoria de a face fericit în mod concret măcar un singur om în viaţa mea.

- Acest gând livresc să fie oare pricina a toate? am întrebat eu nedumerit.

- Nu este un gând livresc. Sau poate că da. Aici e vorba de mai multe: doar o iubeam pe mama ta în mod real, sincer, şi nu livresc. Dacă n-o iubeam aşa, nu trimiteam după ea, ci aş fi „fericit" un neamţ sau o nemţoaică ce mi-ar fi ieşit în cale, de îndată ce am descoperit ideea. Iar a face fericită neapărat şi prin ceva anume o fiinţă, a o face fericită concret, adică în realitate, aş considera că este o poruncă pentru orice om evoluat; la fel cum, în condiţiile despăduririi Rusiei, aş considera o lege sau o obligaţie pentru fiecare mujic de a sădi măcar un pom în viaţa lui; dar e puţin un singur copac, s-ar putea ordona ca în fiecare an acesta să sădească un pom. Un om superior, cultivat, când urmăreşte o idee superioară, uneori se rupe complet de ceea ce este esenţial, devine ridicol, capricios şi rece, ba chiar, ţi-o spun fără înconjur, se prosteşte, şi nu numai în viaţa practică, dar, în final, şi în propriile teorii. În felul acesta, datoria de a se ocupa de practică şi de a face fericită cu adevărat măcar o fiinţă ar îndrepta şi ar împrospăta fiinţa însăşi a binefăcătorului. Ca teorie, e ridicolă; dar dacă ideea e pusă în practică şi devine obicei, atunci nu mai este o prostie. Am experimentat-o eu însumi: imediat ce am început să dezvolt această idee despre o nouă poruncă - la-nceput, se-nţelege, în glumă -, am început să înţeleg întreaga dimensiune a iubirii care se ascundea în mine faţă de mama ta. Până atunci nu înţelesesem deloc că o iubesc. Cât am trăit cu ea, m-am desfătat cu ea pe când era frumoasă, apoi am fost capricios. Doar în Germania am înţeles eu c-o iubesc. A-nceput cu faţa ei trasă, pe care niciodată nu mi-o puteam aminti, iar uneori nici s-o văd nu

puteam, fără o durere în inimă - o durere adevărată, fizică. Există amintiri dureroase, dragul meu, care pricinuiesc o adevărată suferință; aproape fiecare are asemenea amintiri, numai că oamenii le dau uitării; dar se-ntâmplă că, pe neaşteptate, şi le amintesc, chiar dacă numai într-un singur detaliu, şi-apoi nu se mai pot elibera. Am început să-mi aduc aminte mii de detalii din viața mea cu Sonia; la sfârşit veneau de la sine, în număr mare, punând stăpânire pe mine şi chinuindu-mă de moarte cât timp am aşteptat-o. Cel mai mult mă chinuia amintirea veşnicei ei supuneri în fața mea şi a faptului că se simțea mereu infinit inferioară mie în toate privințele - închipuie-ți, chiar şi fizic. Se ruşina şi se-nroşea toată când uneori îi priveam mâinile şi degetele care nu sunt deloc aristocratice. Şi-i era ruşine nu numai cu degetele ei, ci cu toate, deşi îi iubeam frumusețea Cu mine, ea a fost totdeauna pudică până la a fi sălbatică, dar rău era că această pudoare era mereu amestecată cu un fel de teamă. Într-un cuvânt, în fața mea se considera de parcă nici n-ar exista sau ar fi ceva aproape indecent. E adevărat că la-nceput mă gândeam uneori că ea mă consideră încă stăpânul ei şi se teme de mine, dar nu era deloc vorba de asta. Şi mă jur că, totuşi, ea era capabilă ca nimeni altul să-mi înțeleagă defectele, că n-am întâlnit în viața mea o inimă de femeie atât de delicată şi de subtilă. O, cât era de nefericită că la-nceput, când era încă atât de frumoasă, îi ceream să se gătească. Era în asta deopotrivă mândrie, dar şi un sentiment de ofensă: înțelegea că niciodată nu va fi o doamnă şi că un costum străin ar face-o caraghioasă. Ca femeie, nu voia să fie ridicolă prin felul cum se-mbracă, înțelegând că fiecărei femei i se potriveşte o anume ținută, lucru pe care mii şi sute de mii de femei, care nu vor decât să fie-n pas cu moda, nu-l vor pricepe niciodată. Se temea de privirea mea ironică, asta-i! Dar era dureros pentru mine

să-mi amintesc privirile ei adânc uimite pe care le surprindeam asupra mea tot timpul cât am fost împreună: simțeam în ele înțelegerea perfectă a destinului ei şi a viitorului care-o aştepta, astfel că mi-era greu să suport aceste priviri, deşi, recunosc, pe atunci nu discutam cu ea şi o tratam mereu de sus. Şi, ştii, ea n-a fost totdeauna atât de sălbatică şi de sperioasă cum este acum; se mai întâmplă chiar şi acum să devină veselă şi, deodată, să fie din nou frumoasă ca o fată de douăzeci de ani; însă atunci, în tinerețe, îi plăcea tare mult să pălăvrăgească şi să râdă, desigur, în mediul ei - cu fetele, cu femeile din casă; şi cum mai tresărea când o surprindeam că râde, cât de repede roşea şi mă privea speriată! Odată, cu puțin timp înainte de a pleca în străinătate, de fapt aproape în ajunul despărțirii mele de ea, am intrat în camera ei şi am găsit-o singură, fără lucrul de mână, sprijinită cu coatele de o măsuță şi cufundată în gânduri. Nu se întâmpla aproape niciodată să stea fără să lucreze. În perioada aceea, încetasem de mult s-o mai mângâi. Am reuşit să m-apropii în tăcere, în vârful picioarelor, s-o îmbrățişez şi s-o sărut pe neaşteptate... A sărit în picioare: n-am să uit niciodată încântarea, fericirea de pe fața ei şi cum, rapid, s-a înroşit şi ochii i s-au aprins. Ştii ce-am citit în această privire aprinsă? „Mi-ai arătat mila ta, nimic mai mult!” A-nceput să plângă isteric sub pretextul că am speriat-o, dar mi-a dat de gândit încă de-atunci. Asemenea amintiri apasă tare greu, dragul meu. E ca atunci când, la marii creatori, în poemele lor apar nişte scene atât de *dureroase*, că te tulbură toată viața, de fiecare dată când ți le aminteşti - de exemplu, ultimul monolog al lui Othello la Shakespeare, Evgheni la picioarele Tatianei[174] sau întâlnirea de la fântână a ocnaşului evadat cu fetița,

---

[174] Referire la scena finală din romanul *Evgheni Oneghin* de A. Puşkin.

într-o noapte rece din *Mizerabilii* de Victor Hugo; e ceva ce-ți străpunge inima fulgerător şi apoi rana rămâne pentru totdeauna. O, cum o mai aşteptam pe Sonia şi cum voiam s-o îmbrățişez cât mai grabnic! Visam cu o nerăbdare febrilă la o nouă viață; visam să fac să dispară din sufletul ei veşnica-i teamă de mine, voiam ca, treptat, printr-un efort metodic, s-o conving de propria ei valoare şi de calitățile prin care, incomparabil, e mai presus de mine. O, chiar şi atunci ştiam prea bine că începeam s-o iubesc pe mama ta imediat după ce mă despărțeam de ea şi că deveneam rece față de ea de cum ne apropiam din nou; dar de data asta era vorba de cu totul altceva.

Eram mirat. O întrebare îmi fulgeră prin minte: „Dar *ea*?”.

- Şi ce s-a-ntâmplat, cum te-ai întâlnit atunci cu mama? am întrebat eu precaut.

- Atunci? Dar atunci nu m-am întâlnit cu ea deloc. Abia a ajuns până la Königsberg şi a rămas acolo, în timp ce eu eram pe Rin. Nu m-am dus la ea, i-am spus să rămână acolo şi să mă aştepte. Ne-am văzut mult mai târziu, o, mult mai târziu, când m-am dus la ea să-i cer permisiunea să mă însor…

II

Aici vă voi spune doar esențialul, adică doar ceea ce am putut reține; de altfel, şi el devenise incoerent. De cum a ajuns la acest episod, a-nceput să vorbească de zece ori mai fără şir şi mai dezordonat.

A-ntâlnit-o pe Katerina Nikolaievna pe neaşteptate, exact atunci când o aştepta pe mama, în cel mai critic moment al aşteptării. Erau cu toții atunci pe Rin şi se tratau la ape minerale. Soțul Katerinei Nikolaievna era pe moarte, în orice caz, doctorii nu mai credeau că scapă. De la prima întâlnire ea l-a frapat: parcă l-a vrăjit cu ceva. A fost o fatalitate. Luați seama că, în timp ce memorez şi notez acum, nu-mi amintesc ca în povestirea lui el să fi pronunțat măcar o singură dată cuvântul „iubire" sau să fi spus că era „îndrăgostit". Însă îmi amintesc cuvântul „fatalitate".

Şi, într-adevăr, a fost o fatalitate. El *nu voia asta*, „nu dorea să iubească". Nu ştiu dacă voi putea reda asta clar; doar că întreg sufletul lui era răscolit tocmai de faptul că acest lucru i se putuse întâmpla. Toată libertatea lui a dispărut pe dată în fața acestei întâlniri, şi bărbatul din el a fost țintuit pe veci de o femeie care nu avea nicio legătură cu el. El nu voia această robie a pasiunii. Voi spune direct: Katerina Nikolaievna este un tip rar de femeie de lume, un tip care poate nici nu există în acest mediu. Este un tip de femeie simplă şi sinceră în cel mai înalt grad. Am auzit, mai bine spus ştiu sigur, că tocmai asta o face unică în societate, când apare acolo (căci deseori fugea de această societate). Se-nțelege că, la prima întâlnire, Versilov n-a crezut că ea este aşa, dimpotrivă, era încredințat de contrariu, adică o credea afectată şi prefăcută. Aici voi prezenta, anticipând lucrurile, părerea ei despre el: ea afirma că el nici nu putea gândi altfel despre ea „pentru că

un idealist care dă de realitate întotdeauna este înclinat, mai mult decât alții, să vadă în ea tot felul de mizerii”. Nu ştiu dacă asta îi caracterizează cu adevărat pe idealişti, dar în ceea ce-l priveşte e cum nu se poate mai adevărat. Adaug aici şi propria-mi părere care m-a fulgerat atunci când îl ascultam: m-am gândit că pe mama o iubea mai mult cu o dragoste plină de omenie, universală, decât cu o dragoste simplă, cu care este iubită o femeie, şi că, imediat ce a întâlnit o femeie pe care a început s-o iubească cu această dragoste simplă, a refuzat pe loc această iubire - cel mai probabil, din teama de necunoscut. Dar se poate ca acest gând să nu fie corect; desigur, lui nu i l-am spus. Ar fi fost nedelicat; vă jur, era şi într-o stare în care trebuia cruțat: era răscolit; în unele momente ale povestirii, se-ntrerupea şi tăcea, mergând prin cameră cu un chip întunecat.

Ea a ghicit repede taina lui; o, poate că a şi cochetat cu el înadins: chiar şi cele mai pure femei pot fi ticăloase în asemenea cazuri, căci ține de instinctul lor de neînvins. Au sfârşit printr-o ruptură încrâncenată şi se pare că el a vrut s-o ucidă; a speriat-o şi poate că ar fi ucis-o chiar, „dar totul s-a transformat brusc în ură”. Apoi a urmat o perioadă stranie: dintr-odată, lui i-a venit o idee ciudată: să se chinuie prin disciplină, „prin disciplina la care recurg călugării. Treptat şi cu metodă, ajungi să îți depăşeşti vrerea, începând cu cele mai de râs şi mărunte lucruri şi sfârşind cu anihilarea propriei voințe, devenind astfel liber”. A adăugat că astfel de lucruri sunt foarte serioase la călugări, odată ce, după o experiență milenară, ele au devenit ştiință. Dar de reținut este că a îmbrățişat ideea de „disciplină” nu pentru a se elibera de Katerina Nikolaievna, ci din convingerea că nu numai n-o iubeşte, dar chiar o urăşte amarnic. Şi într-atât a crezut el în ura lui pentru ea, că s-a gândit imediat să se îndrăgostească şi să se însoare

cu fiica ei vitregă, înşelată de prinț; s-a convins pe sine complet de noua sa iubire şi a făcut-o pe biata idioată să se îndrăgostească la nebunie de el, care i-a oferit prin această iubire o fericire desăvârşită în ultimele ei luni de viață. De ce atunci, în loc de ea, nu s-a gândit la mama care îl tot aştepta la Königsberg a rămas pentru mine un mister… Dimpotrivă, de mama a uitat repede şi cu totul, nu i-a trimis nici măcar bani pentru traiul de zi cu zi, aşa că Tatiana Pavlovna a salvat-o atunci; şi totuşi, pe neaşteptate, s-a pornit spre mama „să-i ceară voie" să se căsătorească cu fata aceea sub pretextul că „o asemenea mireasă nu este o femeie". O, poate că toate acestea nu alcătuiesc decât „portretul unui om livresc", cum l-a numit apoi Katerina Nikolaievna, dar de ce totuşi aceşti „oameni de hârtie" (dacă e adevărat că sunt de hârtie) sunt în stare să se chinuie atât de veridic şi să ajungă la asemenea tragedii? Dar în acea seară gândeam puțin altfel şi m-a zguduit un gând:

- Toată evoluția dumitale, toată structura dumitale sufletească le-ai dobândit prin suferință şi lupta de o viață, pe când ei i s-a dăruit desăvârşirea de la sine. E o inegalitate… Prin ea, femeia stârneşte indignare.

Am spun toate acestea nu ca să-l flatez pe el, ci cu patos şi cu indignare.

- Desăvârşire? Desăvârşirea ei? Dar ea nu are nimic desăvârşit! a spus el deodată, mirat de cuvintele mele. E cea mai ordinară femeie, e chiar o femeie de nimic… Dar se impunea să aibă toate desăvârşirile!

- Cum adică se impunea?

- Tocmai pentru că deținea o asemenea putere se impunea să fie desăvârşită! a strigat el cu mânie.

- Mai trist decât orice este că dumneata şi acum eşti chinuit! mi-a scăpat pe neaşteptate.

- Acum? Sunt chinuit? mi-a repetat el cuvintele,

oprindu-se în fața mea, cuprins parcă de nedumerire. Şi deodată un zâmbet liniştit, larg, îngândurat i-a luminat fața; a ridicat un deget, părând că meditează. Apoi, revenindu-şi complet, a luat repede de pe masă o scrisoare desfăcută şi mi-a aruncat-o în față: Uite, citeşte! Trebuie să ştii neapărat totul... De ce m-ai lăsat să scormonesc atât de mult în amintirile astea de demult?... Doar mi-am întinat inima şi mi-am reaprins mânia din ea!...

Nu pot să-mi descriu mirarea. Scrisoarea era de la *ea* către el, era din ziua aceea şi fusese primită cam pe la ora cinci după-amiaza. Am citit-o aproape tremurând de emoție. Era scurtă, dar scrisă atât de direct şi de sincer încât, citind-o, o vedeam pe ea în fața ochilor şi-i ascultam cuvintele. Ea îşi recunoştea în modul cel mai deschis (şi de aceea, aproape mişcător) frica şi, apoi, îl implora „s-o lase în pace". În final, îl înştiința că acum se căsătoreşte cu Bioring. Până atunci, ea nu-i mai scrisese niciodată.

Şi iată ce-am înțeles eu atunci din explicațiile lui:

Adineaori, imediat ce a citit această scrisoare, deodată a simțit în el cel mai neaşteptat efect: pentru prima dată în aceşti doi ani fatali, n-a mai fost încercat de ură şi nu s-a mai cutremurat aşa cum se-ntâmplase nu demult când „îşi ieşise din minți" la primul zvon privitor la Bioring: „Din contră, i-am trimis binecuvântarea mea din toată inima!" a spus el adânc emoționat. L-am ascultat cu încântare. Înseamnă că tot ce fusese în el pasiune, chin a dispărut deodată, de la sine, ca un vis, ca o obsesie care a durat doi ani. Încă neîncrezător în sine, s-a grăbit să meargă la mama şi - ce să vezi: a intrat exact în momentul în care ea devenise *liberă*, când bătrânul care i-o încredințase cu o zi înainte murise. Aceste două coincidențe i-au zguduit sufletul. Puțin mai târziu s-a pornit să mă caute, şi niciodată n-am să uit că s-a gândit la mine atât de grabnic.

N-am să uit nici cum s-a sfârşit acea seară. Acest om s-a transformat din nou, brusc şi în întregime. Am stat până noaptea târziu. Despre urmările acestei „veşti” asupra mea voi vorbi mai târziu, la momentul potrivit, acum însă iată câteva cuvinte de încheiere privitoare la el. Gândindu-mă acum mai bine, înțeleg că asupra mea cel mai mult a avut efect smerenia sa în fața mea, sinceritatea lui încrezătoare față de mine, un băiețandru! „A fost o orbire, dar o orbire binecuvântată! a strigat el. Fără ea, poate că niciodată n-aş fi găsit-o în inima mea, pe de-a-ntregul şi pentru totdeauna, pe singura mea regină, pe mucenica mea - pe mama ta.” Notez aceste cuvinte entuziaste rostite cu ardoare, îndeosebi în legătură cu ce a urmat. În momentul acela însă, el m-a cucerit cu totul.

Mi-aduc aminte că la sfârşit eram veseli peste măsură. Am cerut să ni se aducă şampanie şi am băut amândoi pentru mama şi pentru „viitor”. El era atât de plin de viață şi se pregătea atât de mult să trăiască! Dacă eram veseli peste poate, nu se-ntâmpla din cauza vinului: băusem doar câte două pahare. Nu ştiu de ce, dar la sfârşit am râs aproape fără să ne putem opri. Am început să vorbim despre lucruri mărunte; mi-a spus anecdote, iar eu i-am urmat exemplul. Şi râsul şi glumele noastre erau complet lipsite de răutate şi de ironie, eram pur şi simplu veseli. Nu voia să mă lase să plec: „Mai stai, mai stai puțin!” repeta el, iar eu rămâneam. A ieşit chiar să mă conducă; era o seară minunată, înghețase puțin afară.

- Spune-mi: i-ai răspuns deja? am întrebat eu cu totul pe neaşteptate, strângându-i mâna pentru ultima oară, la o răscruce.

- Nu, încă nu, dar n-are nicio importanță. Vino mâine, vino mai devreme… Şi încă ceva: renunță definitiv la Lambert şi rupe „documentul”, şi asta cât mai repede. La

revedere!

Spunând asta, a plecat imediat; eu însă am rămas pe loc atât de tulburat, că n-am îndrăznit să-l chem înapoi. Cuvântul „document” m-a cutremurat: de la cine ar fi putut el afla, şi încă atât de exact, dacă nu chiar de la Lambert? M-am întors acasă foarte tulburat. Şi o întrebare mi-a trecut prin minte: cum e cu putință ca o „obsesie care a durat doi ani” să dispară ca un vis, ca un fum, ca o nălucă?

Capitolul IX

I

A doua zi dimineață m-am trezit mai proaspăt şi cu inima mai uşoară. Îmi reproşam chiar, involuntar şi din tot sufletul, o anume superficialitate şi un fel de aroganță cu care îmi aminteam că-i ascultasem în ajun unele pasaje din „spovedania” lui. E adevărat că, în parte, fusese dezordonată, iar unele dezvăluiri fuseseră vagi şi chiar fără coerență, dar oare, când m-a chemat la el, intenționa să-mi țină un discurs oratoric? Mi-a făcut o mare cinste doar îndreptându-se spre mine ca spre singurul prieten, într-un asemenea moment, şi n-am să uit asta niciodată. Dimpotrivă, spovedania lui a fost „mişcătoare”, oricât ați râde de mine pentru că spun asta, şi, dacă uneori a avut nuanțe cinice sau cumva rizibile, eu aveam vederi prea largi ca să nu înțeleg şi să nu admit realitatea, totuşi, fără a mânji idealul. Esențialul este că, în sfârşit, l-am înțeles pe acest om, şi îmi era milă şi-mi era parcă necaz că toate s-au dovedit atât de simple: în inima mea, totdeauna îl aşezasem pe o culme, în slava cerului; îi învăluisem destinul în taină şi, în mod firesc, doream acum ca lădița cu minuni să se fi deschis mai greu. Şi totuşi, în întâlnirea lui cu *ea* şi în suferințele lui de-a lungul celor doi ani erau destul de multe lucruri complicate: „el nu voia fatalitatea vieții; avea nevoie de libertate şi nu de robia fatalității; din cauza acestei robii, a fost nevoit s-o jignească pe mama care stătea la Königsberg”... În plus, pe acest om îl socoteam un propovăduitor: purta în inimă vârsta de aur şi cunoştea viitorul ateismului; şi uite că întâlnirea cu ea a frânt totul, a pervertit totul! O, cu toate acestea, deşi am fost de partea lui, pe ea n-am trădat-o. Mama, gândeam eu, n-ar fi pus

stavilă la nimic din viața lui, nici chiar căsătorindu-se cu el mama nu l-ar fi oprit de la nimic. Am înțeles asta; era cu totul altceva decât întâlnirea cu *cealaltă*. E adevărat că nici mama nu l-ar fi putut linişti, dar asta era cu atât mai bine: asemenea oameni trebuie judecați altfel şi lăsați să-şi trăiască viața; şi nu e vorba de nimic monstruos aici, dimpotrivă, ar fi fost monstruos dacă şi ei s-ar linişti sau ar deveni asemănători celorlalți oameni. Laudele pe care le-a adus nobilimii şi cuvintele lui: „*Je mourrai gentilhomme*” nu m-au indignat niciun pic: am înțeles despre ce *gentilhomme* este vorba; era omul care dăruia totul şi care devenea propovăduitorul cetățeniei universale şi al ideii ruse esențiale de „armonie a tuturor ideilor”. Şi, deşi toate acestea puteau fi o prostie, adică „armonia tuturor ideilor” (ceea ce este de neconceput), totuşi e bine măcar că toată viața el s-a închinat la o idee, iar nu stupidului vițel de aur. Dumnezeule! Dar oare eu, eu însumi, gândindu-mi „ideea”, oare m-am închinat vițelului de aur, oare de bani aveam eu atunci nevoie? Jur că aveam nevoie numai de idee! Jur că nu mi-aş fi îmbrăcat în catifea niciun scaun, nicio canapea şi că, şi de-aş fi avut o sută de milioane, aş fi mâncat aceeaşi farfurie de supă cu carne de vită, ca şi acum!

M-am îmbrăcat şi am plecat în grabă spre el. Adaug: în legătură cu ieşirea lui din ajun despre „document”, eram de cinci ori mai liniştit decât înainte. În primul rând, speram să am o explicație cu el, iar în al doilea rând, ce importanță are că Lambert s-a infiltrat în apropierea lui şi a vorbit ceva cu el? Dar bucuria mea cea mare venea dintr-o senzație deosebită; era gândul că el deja „n-*o* mai iubea”; o simțeam ca pe-o convingere nestrămutată şi mi se luase o piatră cumplită de pe inimă. Mi-amintesc chiar o presupunere care m-a fulgerat atunci: exagerarea şi absurditatea ultimei lui ieşiri atunci când a aflat despre Bioring, expedierea

acelei scrisori ofensatoare, aceste excese puteau vesti şi anticipa cea mai radicală schimbare în sentimentele lui, fiind un semn al apropiatei sale întoarceri la rațiune. „Trebuie că se întâmplă ca într-o boală, gândeam eu, şi el a trebuit să atingă tocmai punctul opus - e o lege a medicinei, şi nimic mai mult!” Gândul acesta mă făcea fericit.

„Şi fie, fie ca *ea* să dispună de soarta ei cum doreşte, n-are decât să se mărite cu Bioring al ei cât vrea, dar dă, Doamne, ca tatăl meu, el, prietenul meu să n-o mai iubească” am exclamat eu în gând. Dar mai era o taină a sentimentelor mele, despre care nu mai vreau să vorbesc aici, în aceste note.

Ajunge cu gândurile. Vă voi povesti acum fără niciun fel de comentarii toată grozăvia care a urmat, toată complicarea faptelor.

II

La ora zece, când tocmai mă pregăteam să ies - se-nțelege, să merg la el -, a apărut Nastasia Egorovna. Am întrebat-o bucuros dacă vine din partea lui şi am aflat cu ciudă că nu venea deloc din partea lui, ci din partea Annei Andreievna şi că ea, Nastasia Egorovna, „a plecat de acasă cum s-a luminat de ziuă”.

- De unde de acasă?

- De unde ai fost ieri. Din locuința în care este pruncul; e trecută pe numele meu acum, dar plăteşte Tatiana Pavlovna…

- Ei, nu mă interesează! am întrerupt-o eu cu ciudă. Dar el e acasă, nu? Îl găsesc acolo?

Şi, spre mirarea mea, am aflat de la ea că a plecat de acasă chiar înaintea ei; or, dacă ea a plecat „de cum s-a luminat”, însemna că el a plecat şi mai devreme.

- Dar acum poate că s-a întors?

- Nu, domnule, sigur nu s-a întors şi nu cred c-o să se mai întoarcă vreodată, a spus ea, cu privirea aceea pătrunzătoare şi hoțească, fără să-şi ia ochii de la mine, exact ca în vizita pe care mi-a făcut-o când eram bolnav.

Am explodat la gândul că au intervenit din nou nu ştiu ce taine şi prostii şi că aceşti oameni, evident, nu puteau trăi fără taine şi fără viclenii.

- De ce spui că n-o să se mai întoarcă? Ce vrei să spui? S-a dus la mama, asta-i tot!

- Nu ştiu.

- Dar dumneata de ce-ai venit?

Mi-a explicat că vine din partea Annei Andreievna, care mă cheamă şi mă aşteaptă neapărat chiar acum, că apoi „va fi prea târziu”. Acest cuvânt misterios m-a scos deja din sărite.

- De ce să fie prea târziu? Dacă nu vreau, nu mă duc! Nu mă las din nou luat în stăpânire! Nu-mi pasă de Lambert, aşa să-i şi spui, şi mai spune-i că, dacă-l trimite la mine pe Lambert al ei, îl alung în şuturi - aşa să-i spui!

Nastasia Egorovna s-a speriat îngrozitor.

- Ah, nu se poate, păşi ea spre mine, unindu-şi palmele şi aproape implorând, nu te repezi aşa. E vorba de ceva important, pentru dumneata e chiar foarte important, şi pentru ei de asemenea, pentru Andrei Petrovici, pentru mama dumitale, pentru toți... Mai bine mergi la Anna Andreievna neîntârziat, pentru că nu mai poate aştepta deloc... te încredințez de asta pe onoarea mea... Iar apoi, o să vezi dumneata ce-i de făcut.

O priveam cu uimire şi dezgust.

- Prostii! N-o să se-ntâmple nimic, nu mă duc! am strigat eu cu încăpățânare şi cu răutate. Acum, totul s-a schimbat! Nu poți înțelege asta? La revedere, Nastasia Egorovna, înadins n-am să mă duc, înadins n-am să te mai întreb nimic. Nu faci decât să mă zăpăceşti. Nu vreau să mai ştiu de tainele voastre.

Dar, pentru că nu pleca şi rămânea locului, mi-am înşfăcat şuba şi căciula şi am ieşit, lăsând-o în mijlocul camerei. Nu aveam în cameră scrisori sau acte de vreun fel, şi-apoi nici înainte nu încuiam camera la plecare. Dar nici n-am ajuns la poartă când după mine a coborât în fugă scara, fără pălărie şi în veston, gazda, Piotr Ippolitovici.

- Arkadi Makarovici! Arkadi Makarovici!

- Ce-ai mai pățit şi dumneata?

- Nu porunceşti nimic la plecare?

- Nimic.

M-a privit cu nişte ochi străpungători şi cu nelinişte evidentă:

- În legătură cu camera, de exemplu?

- Cum adică în legătură cu camera? Doar am plătit la timp, nu?

- Nu, nu e vorba de bani, a zâmbit el larg dintr-odată, continuând să mă scormonească din ochi.

- Dar ce-ați pățit cu toții? am strigat eu în sfârşit, aproape ieşit din minți cu totul. Ce mai doreşti atunci?

A pregetat câteva secunde, aşteptând parcă ceva de la mine.

- Ei, înseamnă că-mi vei spune dumneata mai încolo… dacă acum nu te trage inima, a mormăit el, zâmbind şi mai lăbărțat. Bine, atunci du-te, că şi eu mă duc la treabă.

Şi a luat-o la fugă pe scări înapoi. Desigur, toate astea ar fi trebuit să mă pună pe gânduri. Intenționat nu pierd din vedere nici cel mai mic detaliu din toate lucrurile mărunte de atunci, pentru că fiecare liniuță a intrat apoi într-un buchet final unde şi-a şi găsit locul, aşa cum se va încredința cititorul. Dacă eram atât de tulburat şi de iritat, asta se-ntâmpla pentru că în cuvintele lor distingeam din nou tonul de intrigi şi de taine care mă plictisea atât şi-mi amintea de trecut. Dar să continui.

Versilov nu era acasă, ieşise într-adevăr în zori. „Desigur, e la mama” o țineam eu pe-a mea. Pe dădacă, o femeie destul de proastă, n-am întrebat-o nimic şi, în afară de ea, în casă nu mai era nimeni. Am dat fuga la mama şi, vă mărturisesc, eram atât de neliniştit, că am luat o sanie pe la jumătatea drumului. *La mama nu mai fusese din seara precedentă.* Cu mama erau doar Tatiana Pavlovna şi Liza. Imediat ce am intrat, Liza s-a pregătit de plecare.

Erau toate sus, în „sicriul” meu. Jos, în salon, stătea întins pe masă Makar Ivanovici, iar la căpătâiul lui un bătrân citea monoton din psaltire. N-am să descriu nimic din ceea ce nu are legătură directă cu problema, consemnez doar că sicriul, care fusese deja făcut şi se afla acolo în

cameră, nu era simplu şi, deşi era negru, era capitonat cu catifea, iar acoperământul de pe mort era dintre cele scumpe, un lux care nu se potrivea cu bătrânul şi nici cu convingerile lui; dar fusese dorința expresă a mamei şi a Tatianei Pavlovna.

Se-nțelege că nu mă aşteptam să le găsesc vesele; dar m-a izbit imediat acea tristețe apăsătoare, amestecată cu grijă şi nelinişte, pe care am citit-o în ochii lor şi am conchis rapid că „sigur, aici cauza nu este doar mortul”. Repet, toate acestea mi le-am întipărit în minte foarte bine.

Am îmbrățişat-o însă pe mama tandru şi imediat am întrebat de *el*. În privirea ei a scânteiat rapid o undă de curiozitate neliniştită. Le-am spus că am petrecut cu el toată seara trecută până noaptea târziu, dar că astăzi nu este acasă încă de când s-a luminat de ziuă, deşi, la despărțire, singur mă invitase cu o zi înainte să vin cât pot de repede a doua zi. Mama n-a răspuns nimic, dar Tatiana Pavlovna, prinzând un moment, m-a amenințat cu degetul.

- La revedere, frate! ne-a întrerupt brusc Liza care ieşi repede din cameră. Se-nțelege că am pornit după ea şi am găsit-o aşteptându-mă chiar lângă uşa de la intrare. M-am gândit eu c-o să-ți vină-n minte să cobori, a spus ea cu cu o şoaptă grăbită.

- Liza, ce s-a-ntâmplat?

- Nici eu nu ştiu, dar s-au întâmplat multe. Probabil, deznodământul la „veşnica poveste”. El n-a venit, iar ele au ceva veşti despre el. Ție n-o să-ți povestească, nu te nelinişti şi nu le întreba nimic dacă eşti deştept. Dar mama e terminată. Nici eu n-am întrebat nimic. Rămâi cu bine.

A deschis uşa.

- Liza, dar cu tine nu s-a întâmplat nimic, ce ai? am sărit eu după ea în antreu. Chipul ei pierdut, disperat mi-a săgetat inima. M-a privit nu cu răutate, dar cumva cu

cruzime, a zâmbit amar şi a dat din mână.

- Dacă ar muri, i-aş mulţumi lui Dumnezeu! a aruncat ea vorbele coborând treptele şi a plecat.

Vorbea despre prinţul Serghei Petrovici, care zăcea cuprins de friguri şi inconştient. „Veşnica poveste! Care veşnică poveste?” mă gândeam eu iritat, şi pe loc mi-a venit să le povestesc măcar o parte din trăirile mele din ajun în timpul spovedaniei lui nocturne, ba chiar şi spovedania însăşi. „Acum Dumnezeu ştie ce rău mai gândesc ele despre el - ar trebui să afle tot!” îmi trecu prin minte.

Mi-amintesc că am reuşit să încep povestirea foarte dibaci. Într-o clipă, pe feţele lor am putut citi o curiozitate devoratoare. De data aceasta, chiar şi Tatiana Pavlovna îşi înfigea parcă privirile în mine; dar mama era mai reţinută; era foarte serioasă, însă un zâmbet uşor, minunat, deşi complet deznădăjduit s-a-nfiripat pe faţa ei şi a rămas acolo aproape tot timpul cât am povestit. Desigur, vorbeam bine, deşi ştiam că pentru ele era ceva mai mult sau mai puţin de neînţeles. Spre mirarea mea, Tatiana Pavlovna nu m-a întrerupt, nu a insistat să fiu mai exact, nu mi-a pus beţe-n roate aşa cum făcea mereu când începeam să spun ceva. Doar îşi strângea buzele uneori şi-şi mijea ochii de parcă înţelegea cu greu ce spun. Câteodată, mi se părea că ele înţeleg tot, dar nu putea fi adevărat. Le-am vorbit, de pildă, despre convingerile lui, dar şi mai mult despre entuziasmul lui din seara aceea, despre admiraţia pentru mama, despre dragostea lui pentru mama, despre faptul că i-a sărutat portretul. Auzind aceasta, ele s-au uitat una la alta rapid şi în tăcere, mama s-a înroşit toată, deşi ambele continuau să tacă. Apoi… apoi, desigur, n-am putut să ating punctul principal în prezenţa mamei, adică să vorbesc despre întâlnirea cu *ea* sau despre „renaşterea” lui morală după scrisoare; şi cum aceasta era lucrul cel important, toate

sentimentele lui de ieri cu care voisem s-o bucur pe mama, în mod firesc au rămas de neînţeles, deşi, desigur, nu din vina mea, pentru că tot ce am putut povesti eu am povestit minunat. Am sfârşit complet nedumerit; tăcerea lor continua şi mă simţeam stânjenit.

- Sigur, acum s-a întors sau poate stă la mine şi mă aşteaptă, am spus eu şi m-am ridicat să plec.

- Du-te, du-te, m-a îndemnat cu hotărâre Tatiana Pavlovna.

- Ai fost jos? m-a întrebat mama aproape în şoaptă când îşi lua rămas-bun.

- Am fost, m-am înclinat şi m-am rugat pentru el. Ce faţă liniştită şi frumoasă are, mamă! Mamă, îţi mulţumesc că nu v-aţi scumpit şi i-aţi luat un sicriu frumos. La-nceput, mi s-a părut straniu, dar imediat mi-am dat seama că aş fi făcut şi eu la fel.

- Vii mâine la biserică? a-ntrebat ea şi buzele au început să-i tremure.

- Cum asta, mamă? m-am mirat eu, vin şi astăzi la priveghi, vin la toate; şi… doar mâine e ziua dumitale de naştere, mamă, draga mea! Dacă mai trăia măcar trei zile!

Am plecat într-o stare de uimire dureroasă: cum să-mi pună asemenea întrebări, dacă vin sau nu vin la slujba de înmormântare? Dacă aşa gândesc ele despre mine, atunci ce cred despre *el*?

Ştiam că Tatiana Pavlovna va veni în fugă după mine şi de aceea m-am oprit intenţionat la uşa de la intrare; dar, ajungându-mă din urmă, m-a împins cu mâna afară pe scară, a ieşit în urma mea şi a închis uşa.

- Tatiana Pavlovna, înţeleg că nu l-ai văzut pe Andrei Petrovici astăzi şi nu-l aştepţi nici mâine? Sunt speriat…

- Taci. Mare brânză că eşti speriat. Spune: ce n-ai spus acolo până la capăt când ai povestit din ce-aţi vorbit ieri?

N-am găsit de cuviință să ascund şi, cumva supărat pe Versilov, i-am spus totul despre scrisoarea pe care i-a trimis-o Katerina Nikolaievna şi despre efectul acestei scrisori, adică despre renaşterea lui la o nouă viață. Spre marea mea mirare, scrisoarea n-a mirat-o deloc şi mi-am dat seama că ştia deja despre ea.

- Nu minți?

- Nu, nu mint.

- Ca să vezi, zâmbi ea veninos, gândindu-se, a renăscut! Te poți aştepta de la el la orice! Şi e-adevărat că a sărutat portretul?

- E-adevărat, Tatiana Pavlovna.

- L-a sărutat sincer sau s-a prefăcut?

- Să se prefacă? Dar s-a prefăcut el vreodată? Ruşine să îți fie, Tatiana Pavlovna, ai un suflet nedelicat, de femeie.

Am spus asta înfierbântat, dar ea părea să nu mă fi auzit; se gândea din nou la ceva anume, cu tot frigul pătrunzător de pe scară. Eu eram îmbrăcat cu şuba, dar ea era doar în rochie.

- Ți-aş încredința o treabă, dar păcat că eşti atât de prost, a început ea să vorbească disprețuitor şi cu ciudă parcă. Ascultă, du-te la Anna Andreievna şi vezi ce se-ntâmplă pe-acolo... Ba nu, nu te duce; tâmpitul tot tâmpit rămâne! Marş de-aici, ce-ai rămas ca o stană de piatră?

- Uite că nu mă duc la Anna Andreievna! De fapt, chiar ea a trimis după mine.

- Chiar ea? Pe Nastasia Egorovna? s-a-ntors ea brusc spre mine, căci plecase deja şi deschisese uşa, dar a trântit-o la loc.

- Pentru nimic în lume nu mă duc la Anna Andreievna! am repetat eu cu o satisfacție răutăcioasă, nu mă duc pentru că adineaori m-ai făcut tâmpit, în timp ce eu n-am

fost niciodată mai pătrunzător ca astăzi. Văd toate afacerile voastre ca-n palmă; dar la Anna Andreievna tot nu mă duc!

- Am ştiut eu! exclamă ea, dar nu era un răspuns la cuvintele mele, ci la gândurile ei. O prind acum în plasă cu totul şi-i vor pune ştreangul de gât!

- Annei Andreievna?

- Prostule!

- Dar despre cine vorbeşti? Nu cumva despre Katerina Nikolaievna? Ce ştreang?

M-am speriat îngrozitor. Un gând confuz, îngrozitor mi-a cuprins sufletul. Tatiana s-a uitat scrutător la mine.

- Ce-i cu tine? întrebă ea brusc. În ce te-ai băgat? Am auzit eu câte ceva şi despre tine - fii foarte atent!

- Ascultă, Tatiana Pavlovna, am să-ți dezvălui un secret îngrozitor, dar nu acum, acum nu avem timp, o s-o fac mâine între patru ochi, dar acum spune-mi tot adevărul, ce-i cu ştreangul acela… pentru că tremur tot…

- Nu mai pot eu de tremurul tău! a exclamat ea. Ce secret mai vrei să-mi dezvălui mâine? Oare chiar nu ştii nimic? îşi înfipse ea în mine ochii întrebători. N-ai jurat tu atunci că a fost arsă scrisoarea de la Kraft?

- Tatiana Pavlovna, te rog încă o dată, nu mă chinui, o țineam eu pe-a mea, fără să-i răspund la întrebare, pentru că nu mai ştiam ce-i cu mine. Tatiana Pavlovna, ceea ce-mi ascunzi dumneata poate face lucrurile şi mai grave… doar ieri era în deplină renaştere!

- Cară-te de-aici, măscăriciule! Eşti şi tu îndrăgostit lulea! Tatăl şi fiul, îndrăgostiți de aceeaşi femeie! Pfui, mizerabililor!

A dispărut, trântind uşa indignată. Furios la culme, am luat-o la fugă profund jignit de cinismul murdar şi fără de ruşine din ultimele ei cuvinte, cinism de care doar o femeie este capabilă. Dar n-am să descriu aici senzațiile mele

tulburi, doar v-am dat deja cuvântul că n-am s-o fac; voi continua doar cu faptele care acum vor da pe față totul. Se-nțelege că, în drum, am mai dat o fugă pe la el şi, din nou, am auzit de la dădacă că n-a trecut deloc pe acolo.

- Şi n-o să vină deloc?
- Numai Dumnezeu ştie.

III

La fapte, la fapte!... Dar va înțelege oare cititorul ceva? Mi-amintesc cum şi pe mine mă copleşeau atunci acele fapte şi nu-mi dădeau răgazul să le înțeleg, astfel că, la sfârşitul zilei respective, capul nu-mi mai putea judeca deloc. De aceea, voi anticipa în două-trei cuvinte.

Tot chinul meu consta în următoarele: dacă ieri a renăscut şi a încetat s-*o* mai iubească, atunci unde ar trebui să fie el astăzi? Răspunsul: înainte de toate, la mine, cel cu care s-a îmbrățişat cu o zi înainte, apoi la mama, al cărei portret l-a sărutat tot atunci. Şi iată că, în locul acestor paşi naturali, el nu este acasă „încă din zori", a dispărut nu ştiu unde, iar Nastasia Egorovna delirează cum că se-ndoieşte că se va mai întoarce acolo. Mai mult de-atât: Liza mă încredințează de momentul unui deznodământ la o „veşnică poveste" şi de faptul că mama are ceva veşti despre el, şi încă de ultimă oră; în plus, fără îndoială, acolo se ştie şi despre scrisoarea Katerinei Nikolaievna (am observat asta eu însumi), şi totuşi nu se crede în „renaşterea lui la o nouă viață", deşi m-au ascultat cu mare atenție. Mama e distrusă, iar Tatiana Pavlovna face glume veninoase când aude de cuvântul „renaştere". Şi dacă lucrurile stau astfel, înseamnă că în cursul nopții el a întors-o din nou, e iar în criză, şi asta după entuziasmul de ieri, după duioşia şi patosul acela! Înseamnă că toată „renaşterea" lui s-a spart ca un balon prea mult umflat şi el rătăceşte probabil pe undeva, în aceeaşi stare de nebunie ca atunci după ce a auzit vestea cu Bioring! Mă-ntreb ce va fi cu mama, cu mine, cu noi toți şi... şi, în sfârşit, ce va fi cu *ea*? Despre ce „ştreang de gât" vorbea Tatiana Pavlovna când m-a trimis la Anna Andreievna? Înseamnă că exact acolo se află acest „ştreang de gât" - la Anna Andreievna! De ce la Anna

Andreievna? Sigur că trag o fugă la Anna Andreievna; am spus doar aşa, de ciudă, că nu mă duc; mă duc chiar acum. Dar ce-a spus Tatiana Pavlovna despre „document”? Şi nu el mi-a spus ieri: „Arde documentul”?

Iată care erau gândurile mele, iată ce mă prinsese şi pe mine ca într-o plasă. Dar cel mai mult aveam nevoie de *el*. Cu el aş fi rezolvat totul imediat, simțeam asta; ne-am fi înțeles unul pe altul din două cuvinte! L-aş fi prins de mâini, i le-aş fi strâns în mâinile mele; aş fi găsit în inima mea cuvinte pline de ardoare - aşa visam eu fără încetare. O, i-aş fi învins nebunia!... Dar unde este? Unde? Şi chiar în asemenea momente, când eram atât de înfierbântat, a trebuit să-i fac față lui Lambert! Mai aveam câțiva paşi de făcut până la locuința mea, când deodată mi-a ieşit în cale Lambert; când m-a văzut, a urlat plin de bucurie şi m-a apucat de mână:

- Trec pe la tine deja a treia oară… *Enfin*![175] Să mergem să luăm micul dejun!

- Stai! Ai fost la mine? Şi nu l-ai găsit acolo pe Andrei Petrovici?

- Nu e nimeni la tine! Lasă-i în plata Domnului pe toți! Phrostule, ieri te-ai supărat; erai beat, iar eu am să-ți spun ceva important; am auzit azi nişte veşti minunate despre ce-am vorbit noi ieri…

- Lambert, l-am întrerupt eu, grăbit şi gâfâind, declamând puțin fără voie, dacă m-am oprit acum pentru tine, am făcut-o ca noi doi s-o terminăm odată pentru totdeauna. Ți-am spus asta încă de ieri, dar tu tot nu înțelegi. Lambert, eşti un copil şi eşti prost ca un francez. Tot mai crezi că suntem încă la Touchard şi că sunt prost cum eram atunci, la Touchard… Dar nu mai sunt aşa de

[175] În sfîrşit! (în fr. în orig.)

prost ca atunci, la Touchard… Ieri eram beat, dar nu din cauza vinului, ci pentru că eram agitat; şi dacă am stat să ascult ce îndrugai, asta era pentru că te-am dus de nas ca să-ți aflu gândurile. Te-am înşelat, iar tu te-ai bucurat şi m-ai crezut, mi-ai turnat tot. Să ştii că ideea despre căsătoria cu ea e o gogoaşă atât de mare, că niciun gimnazist din clasa pregătitoare nu i-ar da crezare. Cum ți-ai putut imagina că eu pot crede-aşa ceva? Dar tu ai crezut! Ai crezut pentru că nu frecventezi lumea bună şi pentru că nu ştii cum se petrec acolo lucrurile. În lumea bună asta nu se face atât de simplu, şi e şi imposibil să fie atât de simplu - gata, a hotărât şi s-a măritat… Acum am să-ți spun clar ce vrei tu: vrei să mă inviți ca să mă îmbeți şi să-ți dau documentul, să-ți fiu complice în nu ştiu ce potlogărie împotriva Katerinei Nikolaievna! Ei bine, te înşeli, nu voi veni la tine niciodată, şi să mai ştii că mâine sau, cel mai sigur, poimâine, hârtia respectivă va ajunge chiar în mâinile ei, pentru că documentul acesta îi aparține, pentru că e scris de ea şi o să i-l înmânez chiar eu, iar dacă vrei să ştii unde, atunci să ştii că o fac prin Tatiana Pavlovna, o cunoştință a ei, în locuința Tatianei Pavlovna şi în prezența Tatianei Pavlovna - o să i-l dau şi n-am să iau de la ea nimic pentru asta… Iar acum, marş de lângă mine, pentru totdeauna, altfel… altfel, n-am să mai fiu aşa de politicos cu tine, Lambert…

La sfârşit, tremuram tot. Cel mai rău lucru şi cel mai urât obicei în viață, unul care dăunează oricui, oricând, este să facă pe grozavul. Dracu' m-a pus să mă aprind în prezența lui în aşa măsură că, la sfârşitul discursului meu, pronunțând apăsat şi cu încântare cuvintele şi ridicând tonul din ce în ce mai sus, m-am ambalat într-atât, încât am scăpat amănuntul inutil că voi preda documentul prin Tatiana Pavlovna, şi încă în locuința ei! Dar am vrut atât de

mult să-l fac praf! Când am trântit-o atât de direct despre document şi i-am văzut deodată spaima idioată, pe loc am simțit nevoia să-l năucesc cu exactitatea unor detalii. Şi uite că această lăudăroşenie de muiere a devenit apoi cauza unor nenorociri îngrozitoare, pentru că amănuntul despre Tatiana Pavlovna şi locuința ei s-a întipărit pe loc în mintea lui de coțcar şi de om practic în afaceri mărunte; în afaceri mari, serioase, era o nulitate şi nu pricepea nimic, dar la mărunțişuri avea un nas foarte bun. Dacă tăceam atunci în legătură cu Tatiana Pavlovna, nu se întâmplau marile nenorociri. După ce m-a ascultat, în primul moment s-a arătat îngrozitor de pierdut.

- Ascultă, a bâiguit el, Alphonsine… Alphonsine o să-ți cânte… Alphonsine a fost la *ea*; ascultă, am o scrisoare, un fel de scrisoare în care Ahmakova vorbeşte despre tine, mi-a procurat-o ciupitul, ți-l aminteşti. Ai s-o vezi, ai s-o vezi, să mergem!

- Minți, arată-mi scrisoarea!

- E acasă, e la Alphonsine, să mergem!

Se-nțelege, mințea şi fantaza, tremurând că am să fug de lângă el; dar l-am lăsat imediat în mijlocul străzii şi, când a vrut să mă urmeze, m-am oprit şi l-am amenințat cu pumnul. Dar el căzuse deja pe gânduri şi m-a lăsat să plec: cred că îi trecuse deja prin minte un nou plan. Dar pentru mine surprizele şi întâlnirile nu se terminaseră. Când îmi amintesc de acea zi nefericită, mi se pare că toate surprizele şi întâlnirile se vorbiseră parcă să cadă toate deodată pe capul meu, dintr-un blestemat corn al abundenței. Numai ce am deschis uşa locuinței, că m-am ciocnit pe coridor cu un tânăr înalt, cu o față prelungă şi palidă, cu un aer important şi „distins”, îmbrăcat cu o haină superbă. Avea pe nas un pince-nez; dar, imediat ce m-a văzut, şi l-a scos (probabil, din politețe) şi, ridicându-şi cu respect jobenul,

mi-a spus din mers, zâmbind cu eleganță: „*Ah*! *bonsoir*”[176], apoi a trecut pe lângă mine spre scară. Ne-am recunoscut imediat unul pe celălalt, deşi îl văzusem doar o singură dată în viața mea, la Moscova, şi atunci în fugă. Era fratele Annei Andreievna, kamerjunkerul, tânărul Versilov, fiul lui Versilov şi, prin urmare, aproape frate cu mine. Îl conducea proprietăreasa (proprietarul încă nu se-ntorsese de la slujbă). După ce acesta a plecat, m-am năpustit asupra ei:

- Ce caută el aici? A fost în camera mea?

- N-a fost deloc în camera dumitale. A venit la mine… mi-a tăiat-o ea repede şi sec şi s-a întors în camera ei.

- Nu, nu se poate asta! am strigat eu, fii bună şi răspunde-mi: de ce a venit?

- Ah, Dumnezeule! Deci ar trebui să-ți spun dumitale de ce vin oamenii aici. Cred că putem s-avem şi noi socotelile noastre. Poate că tânărul a vrut să-mprumute nişte bani şi a luat adresa de la mine. Poate că i-am promis încă de data trecută…

- Când data trecută?

- O, Doamne, doar nu-i singura dată când vine pe-aici!

A plecat. Am înțeles că în casa asta se schimbase tonul: au început să vorbească grosolan cu mine. Era clar că din nou aveam în față un secret; secretele se acumulau la fiecare pas, cu fiecare ceas. Prima dată, tânărul Versilov a venit cu sora lui, cu Anna Andreievna, când eram bolnav; asta mi-o aminteam prea bine, la fel cum nu uitasem că Anna Andreievna îmi aruncase în ajun un cuvânt uimitor, că poate bătrânul prinț va locui unde stau şi eu… Dar toate acestea erau atât de confuze şi de stranii, că nu înțelegeam aproape nimic. Bătându-mă peste frunte şi renunțând să mai rămân ca să-mi trag sufletul, am dat fuga la Anna

---

176 Ah! bună seara (în fr. în orig.).

Andreievna; nu era acasă, iar de la portar am aflat că „dumneaei a plecat la Țarskoe; mâine, cam la aceeaşi oră, o să fie acasă”.

„Ea e la Țarskoe, sigur s-a dus la bătrânul prinț, iar fratele ei îmi cercetează locuința! Nu, asta nu se poate întâmpla! am scrâşnit eu. Iar dacă într-adevăr există aici o amenințare, am s-o apăr eu pe «biata femeie»!”

Nu m-am dus acasă de la Anna Andreievna, pentru că în capul meu inflamat a fulgerat brusc amintirea acelui birt de pe chei, în care Andrei Petrovici obişnuia să meargă în momentele lui întunecate. Bucurându-mă de descoperire, într-o clipă m-am şi pornit într-acolo; era deja ora patru şi soarele asfințea. La birt mi-au spus că a trecut: „A stat puțin şi a plecat, poate o să revină”. M-am hotărât pe loc să-l aştept şi am comandat prânzul; cel puțin, aveam o speranță.

Am prânzit, am mâncat chiar prea mult, ca să pot rămâne acolo timp cât mai îndelungat, şi am stat aşa vreo patru ceasuri. Nu vă pot descrie tristețea şi nerăbdarea mea înfrigurată; parcă totul se rupsese în mine şi tremura. Pianul mecanic, clienții, toată acea tristețe mi s-a întipărit în suflet, cred, pentru întreaga viață! Nu voi vorbi nici despre gândurile care se ridicau în capul meu ca un nor de frunze uscate învârtejite de un vânt de toamnă, după furtună; da, ceva de felul acesta simțeam şi, vă mărturisesc, simțeam cum încep să-mi pierd rațiunea.

Dar ceea ce mă chinuia în mod dureros (pe lângă, se-nțelege, chinul principal) era o impresie obsedantă şi otrăvitoare, insistentă ca o muscă de toamnă, la care nu te gândeşti, dar care se învârte în jurul tău, te deranjează şi pe negândite te înțeapă dureros. Era doar o amintire, o întâmplare despre care n-am mai vorbit cu nimeni în lumea asta. Iată în ce consta ea, pentru că undeva trebuie să

povestesc şi despre asta.

IV

Când, la Moscova, era hotărât că voi pleca la Petersburg, mi s-a comunicat prin Nikolai Semionovici să aştept trimiterea banilor pentru călătorie. Nu m-am interesat prin cine vor veni banii; ştiam că sunt de la Versilov, dar cum în acea vreme, cu inima cât un purice şi cu planuri mărețe, visam zi şi noapte la întâlnirea cu Versilov, am încetat să mai vorbesc despre el cu voce tare, chiar şi cu Maria Ivanovna. Amintesc, printre altele, că aveam şi banii mei pentru a putea pleca; dar am decis să aştept totuşi: credeam că banii vor veni prin poştă.

Şi într-o zi, întorcându-se acasă, Nikolai Semionovici m-a anunțat deodată (după obicei, scurt şi cuprinzător) că trebuie să merg a doua zi pe Miasnițkaia, la ora unsprezece dimineața, în casa şi apartamentul prințului V. şi că acolo este kamerjunkerul Versilov, fiul lui Andrei Petrovici, care a sosit de la Petersburg şi a tras la un coleg al său de liceu, prințul V., şi care îmi va înmâna suma de bani necesară călătoriei. Părea un lucru extrem de simplu: Andrei Petrovici putea prea bine să-l însărcineze pe fiul său cu acest comision în loc să trimită banii prin poştă; dar această veste, cumva nefiresc, m-a supărat şi m-a speriat. Nu existau dubii că Versilov a vrut să mă pună în legătură cu fiul său, cu fratele meu; aşa mi se prezentau intențiile şi sentimentele omului la care visam eu; dar aici apărea o întrebare colosală pentru mine: cum mă voi purta şi cum ar trebui să mă port eu la această întâlnire cu totul neaşteptată, nu voi pierde oare ceva din propria demnitate?

A doua zi, la ora unsprezece fix, m-am prezentat la locuința prințului V., o locuință de burlac, dar, după câte mi-am dat seama, bogat mobilată, cu lachei în livrele. M-am oprit în coridor. Din camere ajungeau până la mine sunetele

unei conversații zgomotoase şi râsete. În afară de kamerjunker, prințul mai avea şi alți oaspeți. Am cerut lacheului să mă anunțe, fără îndoială în câteva expresii pline de mândrie: în orice caz, înainte de a se retrage, el m-a privit straniu, mi s-a părut chiar că nu atât de respectuos pe cât s-ar fi cuvenit. Spre mirarea mea, a rămas înăuntru destul de mult timp, cam cinci minute, în timp ce de acolo se auzeau aceleaşi râsete şi aceleaşi frânturi de conversație.

Se-nțelege, eu aşteptam în picioare, ştiind foarte bine că, „în calitate de domn”, este imposibil şi inadmisibil să mă aşez în coridorul unde erau lacheii. Din mândrie, pentru nimic în lume n-aş fi vrut să intru în sală singur, fără să fiu invitat special; dintr-o mândrie acută, poate, dar îndreptățită. Spre mirarea mea, lacheii care rămăseseră (erau doi) au îndrăznit să se aşeze jos în prezența mea. M-am întors ca să nu observ asta, dar am început să tremur din tot corpul şi, deodată, m-am întors şi am păşit spre unul dintre lachei, i-am *ordonat* să se ducă „imediat” să mă mai anunțe o dată. Fără să-i pese de privirea mea severă şi de marea mea indignare, lacheul m-a privit leneş, fără să se ridice, şi de-abia celălalt lacheu a răspuns în locul lui:

- A plecat cineva deja, nu vă faceți griji.

Am hotărât să mai aştept doar un minut sau chiar mai puțin de un minut şi apoi să *plec neapărat*. Eram îmbrăcat foarte bine: costumul şi paltonul erau totuşi noi, iar cămaşa desăvârşit de curată, lucru de care se îngrijise chiar Maria Ivanovna, special pentru această ocazie. Dar despre lachei mi s-a spus *din surse sigure*, mult mai târziu, la Petersburg, că fuseseră anunțați din ajun, de sluga care venise cu Versilov, că „va veni cutare, frate vitreg şi student”. Acum ştiu asta cu siguranță.

Minutul a trecut. E o senzație stranie când ai hotărât ceva şi nu te poți decide. „Să plec sau nu, să plec sau nu?”

repetam eu în fiece secundă aproape în delir; deodată, a apărut sluga care plecase să mă anunțe. Flutura într-o mână, între degete, patru hârtii roşii, patruzeci de ruble.

- Uitați, vă rog să primiți aceste patruzeci de ruble!

Am simțit că explodez. Ce ofensă! Toată noaptea care trecuse visasem la întâlnirea dintre cei doi frați, aranjată de Versilov; visasem toată noaptea, înfrigurat, cum va trebui să mă port şi să nu mă pierd, să nu-mi pierd ideile pe care le nutrisem în singurătatea mea şi cu care mă puteam mândri în orice societate. Visasem cât voi fi de nobil, de mândru şi de trist, poate chiar în societatea prințului V., că astfel voi intra direct în lumea lor - o, n-am să mă cruț deloc, iar şi iar: aşa şi trebuie să notez lucrurile acestea, tocmai cu detaliile respective! Şi, în loc de asta - patruzeci de ruble printr-un lacheu, în coridor; şi încă după zece minute de aşteptare, şi direct din mâinile, dintre degetele lacheului, iar nu pe o tavă, nu într-un plic!

Am strigat atât de tare la lacheu, că acesta a tresărit şi s-a dat înapoi; i-am poruncit să ducă imediat banii înapoi şi „să mi-i aducă chiar stăpânul”, într-un cuvânt, porunca mea era confuză şi, desigur, de neînțeles pentru lacheu. Dar am strigat atât de tare, că s-a dus. În plus, se pare că strigătul meu s-a auzit până-n sală, unde pe dată conversația şi râsetele au amuțit.

Aproape imediat am auzit nişte paşi, plini de importanță, deloc grăbiți şi uşori, iar în uşa care dădea în coridor s-a arătat silueta unui tânăr frumos şi insolent (atunci mi s-a părut mai palid şi mai slab decât la întâlnirea de astăzi), care s-a oprit cu aproape un pas înainte de prag. Era într-un minunat halat de mătase roşie şi în papuci de odaie şi purta pince-nez. Fără un cuvânt, şi-a îndreptat spre mine pincenez-ul şi a început să mă examineze. Ca o fiară, am făcut un pas spre el şi m-am postat în fața lui

provocator, privindu-l drept în ochi. M-a examinat însă doar un moment, cam vreo zece secunde; brusc, pe buzele lui a părut un zâmbet uşor, dar un zâmbet dintre cele mai veninoase, cu atât mai veninos cu cât era mai subțire; fără un cuvânt, s-a întors şi a plecat din nou în cameră, tot fără grabă, tot aşa de lin şi de uşor precum venise. O, insolenții aceştia ştiu să jignească încă din copilărie, în familiile lor mamele îi învață cum să jignească! Se-nțelege că m-am pierdut… O, dacă nu m-aş fi pierdut atunci!

Aproape în aceeaşi clipă a apărut din nou acelaşi lacheu cu bancnotele în mână:

- Vă rog să-i luați, sunt de la Petersburg. Iar să vă primească, nu pot: „Altădată, poate, când domnul nu va fi aşa de ocupat".

Am simțit că ultimele cuvinte le-a adăugat de la el. Dar mă simțeam şi mai tulburat; am luat banii şi am pornit spre uşă; i-am luat tocmai pentru că eram pierdut, ar fi trebuit să nu-i iau; dar lacheul, desigur, ca să mă învenineze şi mai tare, şi-a permis o ieşire de adevărat lacheu: a deschis larg uşa în fața mea şi, ținând-o aşa larg deschisă, atunci când am trecut pe lângă el, a spus plin de importanță şi accentuând cuvintele:

- Poftiți!

- Ticălosule! am urlat eu la el şi deodată mi-am luat vânt, dar n-am lovit. E-un ticălos şi stăpânul tău! Transmite-i asta, chiar acum! am adăugat eu şi am ieşit repede pe scară.

- Cum vă permiteți! Dacă-i spun imediat domnului, poate cere să vă ducă la secție chiar acum. Şi să nu-ndrăzniți să ridicați mâna…

Coboram scara. Era scara principală, deschisă, aşa că de sus puteam fi văzut în întregime când coboram pe covorul roşu. Ieşiseră toți trei lacheii şi se sprijineau de

balustrada scării. Desigur, am hotărât să tac: cum să mă cert cu nişte lachei? Am coborât scara fără să grăbesc pasul, ba chiar mai încet.

O, n-au decât să spună unii filosofi (şi ruşine lor!) că toate astea sunt fleacuri, nervii unui mucos; n-au decât, dar pentru mine asta a însemnat o rană, o rană care nici astăzi nu s-a vindecat, nici în clipa aceasta când scriu despre toate şi când totul s-a sfârşit, ba chiar a fost plătit cu vârf şi îndesat. O, jur! Nu sunt ranchiunos şi nici răzbunător. Fără-ndoială, dintotdeauna am vrut, şi înainte să mă îmbolnăvesc, să mă răzbun atunci când sunt jignit, dar, vă jur, doar prin mărinimie. Răspund jignirii prin mărinimie, dar o fac astfel încât să se simtă, să se înțeleagă că sunt răzbunat. Şi mai adaug că nu sunt răzbunător, dar nu uit nimic, deşi sunt mărinimos: oare li se întâmplă şi altora acelaşi lucru? Atunci, o, atunci venisem cu sentimente înalte, poate ridicole, dar ce să fac: mai bine ridicole dar frumoase decât ne-ridicole dar ticăloase, meschine, triviale! Despre această întâlnire cu „fratele” meu n-am dezvăluit nimic nimănui, nici măcar Mariei Ivanovna, nici Lizei la Petersburg; această întâlnire era egală cu primirea unei palme ofensatoare. Şi iată că deodată acest domn îmi iese în cale când mă aşteptam mai puțin; îmi zâmbeşte, îşi scoate pălăria şi-mi spune cu totul prieteneşte: „*Bonsoir*”. Desigur, aveam la ce mă gândi… Şi, în plus, mi se redeschisese o rană.

V

După ce am stat la birt mai mult de patru ceasuri, am luat-o la fugă, ca un apucat - se-nțelege, din nou spre locuința lui Versilov şi, cum era de aşteptat, din nou nu l-am găsit acasă: nu trecuse deloc pe acolo; dădaca era ocupată şi, dintr-odată, m-a rugat s-o trimit pe Nastasia Egorovna; o, de asta-mi ardea mie! Am tras o fugă şi la mama, dar n-am intrat, ci am chemat-o pe Lukeria în antreu; de la ea am aflat că el n-a trecut pe-acolo şi că nici Liza nu este acasă. Am văzut că şi Lukeria voia să mă-ntrebe ceva şi, poate, să mă roage ceva; dar n-aveam timp de astea! Mai era o ultimă speranță, ca el să fi trecut pe la mine; dar nu mai credeam asta.

V-am spus înainte că aproape îmi pierdusem rațiunea. Şi uite că, surprinzător, îi găsesc pe Alphonsine şi pe proprietar în camera mea. E adevărat că deja plecau şi Piotr Ippolitovici avea în mână o lumânare.

- Ce-i asta? am urlat eu la proprietar aproape în neştire, cum ai îndrăznit s-o duci pe escroaca asta în camera mea?

- *Tiens*! strigă Alphonsine, *et les amis*?[177]

- Afară! am urlat eu.

- *Mais c'est un ours*![178] zbură ea în coridor, prefăcându-se speriată, şi, cât ai clipi, dispăru în camera proprietăresei. Piotr Ippolitovici, cu aceeaşi lumânare în mână, se apropie de mine foarte sever:

- Permite-mi să-ți spun, Arkadi Makarovici, că prea te-ai înfierbântat; cu tot respectul, dar domnişoara Alphonsine nu este o escroacă, dimpotrivă, ea a venit în vizită, şi nu la dumneata, ci la soția mea, pe care o cunoaşte de câtva timp.

---

[177] Ia te uită! (...) peste ce prieten dau aici? (în fr. în orig.)

[178] Dar e un adevărat urs! (în fr. în orig.)

- Dar dumneata cum ai îndrăznit s-o duci în camera mea? am repetat eu, luându-mă de cap, care, brusc, simțeam că-mi crapă de durere.

- S-a-ntâmplat. Am intrat eu ca să-nchid ferestruica pe care-o deschisesem ca să intre aer curat; şi pentru că discutam cu Alphonsine Karlovna, în timp ce vorbeam a intrat şi ea în camera dumitale, numai ca să mă-nsoțească.

- Nu-i adevărat, Alphonsine este o iscoadă, Lambert este un spion. Poate că şi dumneata eşti spion! Iar Alphonsine a venit ca să fure ceva de la mine.

- Cum crezi dumneata. Azi spui una, mâine - alta. Dar i-am dat camera pentru un timp, eu şi cu soția ne-am mutat într-o cămăruță; aşa că Alphonsine Karlovna locuieşte acum aici, ca şi dumneata.

- I-ai dat o cameră lui Lambert? am strigat eu înspăimântat.

- Nu, nu lui Lambert, îşi etală el zâmbetul larg, în care acum se citea fermitate în loc de nedumerirea de dimineață. Presupun să ştii dumneata însuți cui şi numai te prefaci că nu ştii şi că te superi. Noapte bună!

- Da, da, lasă-mă în pace! am început eu să dau din mâini aproape plângând, ceea ce l-a făcut să mă privească uimit; totuşi, a plecat. Am pus lanțul la uşă şi m-am prăvălit în pat cu fața în pernă. Şi iată aşa a trecut pentru mine prima zi îngrozitoare dintre cele trei ultime zile fatale cu care se încheie însemnările mele.

Capitolul X

I

Şi din nou, anticipând mersul evenimentelor, găsesc necesar să-i explic cititorului câte ceva, pentru că la cursul logic al acestei istorii s-au adăugat atât de multe lucruri întâmplătoare încât, dacă nu le explic dinainte, nu se va înţelege nimic. E vorba de acel „ştreang de gât” despre care pomenise Tatiana Pavlovna. Acest ştreang consta în faptul că Anna Andreievna a îndrăznit, în sfârşit, să facă cel mai îndrăzneţ pas care ar fi putut fi închipuit în situaţia ei. Ce-i drept, e un caracter! Deşi sub pretextul sănătăţii şubrede bătrânul prinţ fusese izolat la timp la Ţarskoe Selo, aşa că vestea căsătoriei lui cu Anna Andreievna nu apucase să se răspândească şi fusese ascunsă un timp, s-ar zice chiar din faşă, totuşi, bătrânul slăbit cu care puteai face orice pentru nimic în lume n-a acceptat să renunţe la ideea lui şi s-o trădeze pe Anna Andreievna care-l ceruse în căsătorie. În această privinţă era un adevărat cavaler; aşa că, mai devreme sau mai târziu, el putea să se revolte şi să treacă la îndeplinirea intenţiei sale cu o forţă nebănuită, lucru ce se-ntâmplă frecvent la caracterele slabe, care au o limită la care nu trebuie să le aduci. Apoi, el înţelegea perfect situaţia delicată a Annei Andreievna pe care o respecta nemăsurat, era conştient de posibilitatea apariţiei unor zvonuri, a unor râsete, a unei opinii care n-o avantajează. Deocamdată, îl ţinea în frâu şi-l liniştea doar faptul că niciodată, prin niciun cuvânt, prin nicio aluzie, Katerina Nikolaievna n-a îndrăznit să vorbească despre Anna Andreievna în prezenţa lui cu intenţii rele sau să dea vreun semn că este împotriva dorinţei lui de a se căsători cu aceasta. Dimpotrivă, era extrem de cordială şi de atentă cu logodnica tatălui ei.

Astfel, Anna Andreievna a fost pusă într-o situație extrem de incomodă, înțelegând perfect cu instinctul ei de femeie că şi cea mai mică plângere împotriva Katerinei Nikolaievna - pe care prințul o diviniza la fel ca pe ea, acum chiar mai mult decât înainte, pentru că i-a permis cu atâta blândețe şi cu respect să se căsătorească - deci şi cea mai mică plângere i-ar fi jignit toate sentimentele lui frumoase, i-ar fi trezit neîncrederea față de ea şi chiar l-ar fi indignat. Aşadar, deocamdată lupta se dădea pe acest câmp: ambele rivale păreau că se întrec în delicatețe şi în răbdare, aşa că, la urma urmelor, prințul nu ştia care din ele este mai uimitoare şi, după obiceiul oamenilor slabi dar cu inimă delicată, a sfârşit prin a suferi şi a se învinui pe el însuşi de toate. Se spunea că tristețea chiar l-a îmbolnăvit; nervii i s-au zdruncinat de-a binelea şi se spunea că, în loc să-şi refacă sănătatea la Țarskoe, mai avea puțin şi cădea la pat.

Aici notez în paranteză ceea ce am aflat mult mai târziu: se pare că Bioring i-a propus direct Katerinei Nikolaievna să-l ducă pe bătrân în străinătate, reuşind să obțină încuviințarea acestuia prin înşelăciune şi anunțând discret în lume că şi-a pierdut complet mințile; o dovadă asupra acestui lucru era mai uşor de scos de la doctorii din străinătate. Dar Katerina Nikolaievna n-a vrut să facă asta pentru nimic în lume; cel puțin, aşa s-a zis apoi. Se pare că ea respinsese cu indignare acest proiect. Toate acestea sunt doar zvonuri vagi, dar eu cred că aşa a fost.

Şi iată, când situația a ajuns fără ieşire, Anna Andreievna află prin Lambert că există o scrisoare în care fiica se consulta cu un jurist cu privire la mijloacele prin care poate să-şi declare tatăl nebun. Mintea ei trufaşă şi răzbunătoare a fost provocată în cel mai înalt grad. Amintindu-şi discuțiile anterioare cu mine şi rememorând cele mai mărunte împrejurări, ea nu s-a putut îndoi de

realitatea veştii. Atunci, în această inimă de femeie tare şi de neclintit a încolțit neabătut un plan de atac. Planul consta în a-i spune totul prințului, dintr-odată, fără a-l pregăti şi fără a-l preveni, să-l sperie, să-l zguduie, să i se arate că-l aşteaptă negreşit casa de nebuni şi, dacă se va îndoi, se va indigna sau nu va crede, să i se arate scrisoarea fiicei: „Intenția de a te declara nebun a existat deja: acum, pentru a opri nunta, asta se va-ntâmpla sigur”. Apoi să-l ia pe bătrânul înfricoşat şi să-l aducă la Petersburg, *direct la locuința mea.*

Era un risc îngrozitor, dar ea era ferm convinsă de puterea ei. Aici, deviind o clipă de la povestire şi anticipând cu mult, vă spun că ea nu s-a înşelat asupra efectului loviturii; mai mult decât atât, efectul i-a depăşit aşteptările. Ştirea despre această scrisoare a acționat asupra bătrânului prinț mult mai puternic decât preconiza ea şi noi toți ceilalți. Niciodată nu ştiusem până atunci că prințul aflase deja ceva despre această scrisoare; dar, după obiceiul oamenilor slabi şi timizi, el n-a crezut în zvonuri şi, pentru a-şi păstra liniştea, le-a alungat cât a putut; ba mai mult, şi-a reproşat că e scandalos de încrezător în toate. Adaug că existența scrisorii a acționat şi asupra Katerinei Nikolaievna, şi asta cu mult mai tare decât mă aşteptam eu atunci… Într-un cuvânt, această hârtie era mai importantă decât îmi închipuiam eu, cel care-o purta în buzunar. Dar deja am spus prea multe dinainte.

Dar de ce, vă veți întreba, de ce la mine, în locuința mea? De ce să-l muți pe prinț în cămăruțele noastre jalnice şi, poate, să-l sperii cu jalnicele condiții de aici? Dacă nu se putea în casa lui (pentru că acolo imediat ar fi fost opriți), atunci de ce nu într-o locuință specială, „bogată”, aşa cum propusese Lambert? În asta şi consta riscul extraordinar al pasului pe care-l făcea Anna Andreievna.

Era esențial ca, imediat după sosirea prințului, acestuia să i se arate documentul; dar eu n-aveam de gând să-l dau pentru nimic în lume. Şi, cum nu era timp de pierdut, bazându-se pe puterea ei, Anna Andreievna a hotărât să-nceapă acțiunea şi fără document, condiția fiind să-l aducă pe prinț direct la mine - pentru ce? Pentru ca, prin acest pas, să mă prindă şi pe mine, cum spune proverbul, să-mpuşte doi iepuri odată. Conta pe efectul pe care l-ar fi produs asupra mea printr-un impuls, printr-o zguduire şi prin surpriză. Gândea că, văzându-l pe bătrân la mine, văzându-i spaima, lipsa de apărare şi auzind rugămințile lor îngemănate, voi ceda şi voi prezenta documentul! Recunosc, calculul era viclean şi dibaci, bine construit psihologic, şi a fost la un pas de reuşită… În ce-l priveşte pe bătrân, Anna Andreievna l-a ademenit atunci, l-a făcut să o creadă pe cuvânt tocmai anunțându-l cu toată sinceritatea că-l aduce la *mine*. Toate astea le-am aflat ulterior. Însăşi vestea că acest document este la mine a învins în inima lui timidă ultimele sale dubii privitoare la adevărul acestui fapt - într-atât mă iubea şi mă respecta el!

Mai notez că Anna Andreievna nu s-a îndoit nicio clipă că documentul este încă la mine şi că nu l-am scăpat din mână. Numai că ea mi-a înțeles greşit caracterul, contând în mod cinic pe nevinovăția, pe simplitatea inimii şi chiar pe sentimentalismul meu; pe de altă parte, ea presupunea că, dacă m-aş hotărî să predau scrisoarea Katerinei Nikolaievna, de exemplu, n-aş face-o decât în condiții speciale, şi tocmai aceste condiții a vrut ea să le împiedice prin surpriză, asalt inopinat şi prin şoc.

În sfârşit, de toate acestea a încredințat-o şi Lambert. Am mai spus că situația lui Lambert în toată această afacere era dintre cele mai critice: el, trădătorul, ar fi dorit să mă depărteze de Anna Andreievna pentru ca, împreună,

să vindem documentul Ahmakovei, soluție care lui îi părea mai profitabilă. Dar cum eu n-am renunțat la document pentru nimic în lume, în ultimă instanță a hotărât să o ajute pe Anna Andreievna, ca să nu piardă orice posibilitate de câştig, motiv pentru care, până-n ultimul moment s-a tot înghesuit să-i facă felurite servicii, şi eu ştiu că intenționa chiar să facă rost de un preot, dacă va fi cazul... Dar Anna Andreievna l-a rugat, cu un zâmbet plin de dispreț, nici să nu amintească de asta. Lambert îi părea extrem de grosolan şi-i trezea cea mai vie repulsie; dar, din precauție, îi accepta totuşi câteva servicii, care constau, de exemplu, în a iscodi. Şi, apropo, nu ştiu nici până-n ziua de astăzi dacă l-au cumpărat sau nu pe Piotr Ippolitovici, gazda mea, dacă el a primit ceva atunci pentru serviciile aduse sau pur şi simplu a intrat în grupul lor de dragul intrigii; ştiu sigur doar atât: mă spiona şi el, şi nevasta lui.

Cititorul va înțelege acum că, deşi în parte fusesem prevenit, n-am putut să-mi închipui nicicum că, peste o zi sau două, îl voi găsi la mine în casă şi în condițiile respective pe bătrânul prinț. Nici nu mi-aş fi putut imagina atâta îndrăzneală din partea Annei Andreievna. De spus, poți spune şi insinua tot ce vrei, dar să te hotărăşti, să porneşti şi să realizezi într-adevăr acel ceva - asta înseamnă să ai caracter, v-o spun eu!

II

Continui.

Dimineață m-am trezit târziu, după ce-am dormit foarte adânc şi fără vise - îmi amintesc de asta cu uimire; trezindu-mă, m-am simțit din nou foarte plin de curaj, de parcă nici n-ar fi existat ziua anterioară. Mi-am propus să nu trec pe la mama, ci să mă duc direct la capela de la cimitir pentru ca apoi, după slujbă, să mă întorc la locuința mamei şi să nu mai plec de acolo toată ziua. Eram ferm convins că, mai devreme sau mai târziu, îl voi întâlni la mama neapărat, indiferent de ce se va întâmpla.

Acasă nu mai erau nici Alphonsine, nici proprietarul, care plecaseră demult. Nu voiam s-o descos pe proprietăreasă, ba chiar îmi propusesem că încetez orice relații cu ei şi, în ultimă instanță, să mă mut de-acolo cât se poate de repede; de aceea, imediat ce mi s-a adus cafeaua, am pus din nou lanțul la uşă. Dar deodată am auzit ciocănind la uşa mea; spre mirarea mea, mă căuta Trişatov.

I-am deschis imediat şi, bucuros, l-am invitat înăuntru, dar el n-a vrut să intre.

- Numai două cuvinte din prag… sau totuşi am să intru pentru că aici se pare că trebuie să vorbeşti în şoaptă; dar n-am să mă aşez. Te uiți la paltonul meu mizerabil: Lambert mi-a luat haina.

Într-adevăr, era într-un palton urât, vechi şi prea lung pentru el. Stătea în fața mea mohorât şi trist, cu mâinile în buzunare şi cu pălăria pe cap.

- Nu, nu mă aşez. Ascultă, Dolgoruki, nu cunosc detaliile, dar ştiu că Lambert se pregăteşte să te trădeze, cât de curând şi fără discuție, asta o ştiu sigur. De aceea, fii atent. Mi-a spus câte ceva ciupitul, ți-l aminteşti pe ciupit? Nu mi-a spus însă despre ce e vorba concret, aşa că mai

multe nu pot spune. Am venit doar ca să te previn. La revedere!

- Dar ia loc, dragă Trişatov! Chiar dacă mă grăbesc, sunt atât de bucuros că ai venit… am exclamat eu.

- Nu, nu mă aşez; dar o să țin minte că te-ai bucurat când m-ai văzut. Ei, Dolgoruki, ce să mă mai ascund: am acceptat conştient, de bună voie, să particip la orice mizerie şi la asemenea josnicii, că mi-e şi ruşine să vorbesc despre ele în casa dumitale. Acum suntem cu ciupitul… Rămas-bun! Nu merit să iau loc aici la dumneata.

- Ajunge, Trişatov, dragul meu…

- Nu, uite ce e, Dolgoruki, sunt foarte îndrăzneț cu toți şi curând am să-ncep s-o țin tot într-un chef. O să-mi fac o şubă şi mai frumoasă şi am să merg cu trăsura. Dar, în sinea mea, voi şti că nu m-am aşezat jos aici pentru că nu m-am considerat demn de asta; pentru că sunt josnic în comparație cu dumneata. O să-mi facă plăcere să-mi amintesc toate astea atunci când voi petrece fără să-mi pese de nimic. Rămâi cu bine, cu bine! Nu-ți dau mâna; nici Alphonsine nu suportă mâinile mele. Şi, te rog, nu mă urmări şi nu veni la mine, avem o înțelegere.

Băiatul cel straniu s-a întors şi a plecat. Nu aveam timp atunci, dar mi-am propus să-l caut cât se poate de repede, după ce voi termina cu treburile noastre.

Nu voi descrie în continuare toată dimineața aceea, deşi multe ar fi de spus. Versilov n-a fost la biserică, la înmormântare, şi, după cum se purtau, se putea înțelege că nici ai mei nu-l aşteptau la biserică. Mama se ruga cu pioşenie şi, pe cât se pare, era cufundată în rugăciunea ei. Lângă sicriu erau doar Tatiana Pavlovna şi Liza. Dar n-am să descriu nimic, nimic. După înmormântare, s-au întors cu toții acasă şi s-au aşezat la masă şi din nou, după expresiile de pe chipurile lor, mi-am dat seama că, probabil,

nu-l aşteptau nici la masă. Când am terminat masa, m-am apropiat de mama, am îmbrățişat-o strâns şi am felicitat-o pentru ziua ei de naştere; după mine, la fel a făcut şi Liza.

- Ascultă, frate, mi-a şoptit ea ferit, ele îl aşteaptă.

- Îmi închipui, Liza, văd.

- Cred că va veni.

Deci ai nişte informații exacte, m-am gândit eu, dar n-am întrebat nimic. Deşi nu-mi descriu sentimentele, voi spune că toată enigma aceasta s-a prăvălit brusc din nou ca o piatră pe inima mea, deşi venisem acolo plin de însuflețire. Ne-am aşezat cu toții în salon la masa rotundă, în jurul mamei. O, ce fericit eram că sunt cu ea şi că pot s-o privesc! Pe neaşteptate, mama m-a rugat să citesc ceva din Evanghelie. Am citit un capitol din Luca. Nu plângea şi nu era nici foarte tristă, dar niciodată chipul ei nu mi s-a părut mai plin de duhul înțelegerii. În privirea ei blândă strălumina o idee, dar nu mi s-a părut că ar fi aşteptat ceva cu nelinişte. Discuția curgea înainte; ne-am amintit multe despre răposat, a povestit mult despre el şi Tatiana Pavlovna, lucruri pe care nu le cunoşteam deloc până atunci. Şi, în general, dacă ar fi să notez, ar fi multe lucruri demne de interes. Chiar şi Tatiana Pavlovna era altfel ca de obicei: era foarte supusă, foarte blândă şi, ce-i mai important, era foarte liniştită, deşi vorbea mult ca s-o distreze pe mama. Totuşi, am reținut cu deosebire un detaliu: mama stătea pe canapea, iar în stânga canapelei, pe o măsuță rotundă, stătea gata pregătită o icoană - o icoană veche, fără montură, doar cu coroane de raze deasupra capetelor celor doi sfinți reprezentați. Icoana fusese a lui Makar Ivanovici - ştiam asta şi mai ştiam că răposatul nu se despărțea niciodată de ea, considerând-o făcătoare de minuni. Tatiana Pavlovna a privit de câteva ori spre ea.

- Ascultă, Sofia, a spus ea deodată, schimbând discuția, n-ar fi bine să punem icoana în picioare, pe masă, sprijinind-o de perete, şi să aprindem în fața ei candela?

- Nu, e mai bine aşa cum stă acum, a spus mama.

- Ai dreptate. Altfel, ar părea prea solemn...

Atunci n-am înțeles nimic, dar ideea era că icoana respectivă demult îi fusese destinată lui Andrei Petrovici chiar de către Makar Ivanovici, aşa că mama se pregătea acum să i-o dea acestuia.

Era deja ora cinci după-amiază; discuția noastră se prelungea, când, brusc, am observat pe fața mamei ceva ca un tremur; ea şi-a îndreptat corpul şi a început să asculte în timp ce Tatiana Pavlovna vorbea înainte, fără să-şi dea seama că ceva se întâmplă. M-am întors imediat spre uşă şi, o clipă mai târziu, l-am zărit în prag pe Andrei Petrovici. Nu venea din antreu, ci de pe scara de serviciu, prin bucătărie şi coridor, şi, dintre toți, doar mama îi auzise paşii. Acum voi descrie toată scena dementă care a urmat, gest cu gest, cuvânt cu cuvânt; n-a durat mult.

În primul rând, la o primă vedere, n-am observat nicio schimbare pe chipul lui. Era îmbrăcat ca totdeauna, adică aproape cochet. Avea în mâini un buchet mic dar scump de flori proaspete. S-a apropiat şi i l-a înmânat mamei zâmbind; aceasta l-a privit cu o nedumerire plină de spaimă, dar a primit buchetul şi, brusc, fața ei palidă s-a înroşit uşor, înviorându-se, în timp ce ochii i-au strălucit de bucurie.

- Ştiam că o să le primeşti, Sonia, a spus el.

Pentru că ne ridicasem cu toții la intrarea lui, apropiindu-se de masă, el luă fotoliul Lizei din stânga mamei şi, fără să-şi dea seama că ocupă locul altcuiva, se aşeză pe el. Astfel, s-a aşezat chiar lângă măsuța pe care stătea icoana.

- Bună ziua la toți. Sonia, am vrut neapărat să-ți aduc acest buchet astăzi, de ziua ta de naştere; de aceea n-am venit la înmormântare, ca să nu vin cu buchetul la mort; dar ştiu că nici tu nu mă aşteptai la înmormântare. Sunt sigur că bătrânul nu se va supăra pentru aceste flori, pentru că el însuşi ne-a urat bucurie, nu-i aşa? Cred că e aici, undeva în cameră.

Mama l-a privit straniu; Tatiana Pavlovna părea şocată.

- Cine este în cameră? a întrebat ea.

- Răposatul. Dar să lăsăm asta. Doar ştiți că un om care nu crede pe deplin este mai înclinat să creadă în minuni şi în superstiții… Dar să spun mai bine ceva despre buchet: cum am ajuns cu el aici, nu ştiu. Pe drum, de vreo trei ori am vrut să-l arunc în zăpadă şi să-l calc în picioare.

Mama s-a cutremurat.

- Grozav am mai vrut. Fie-ți milă de mine, Sonia, şi de bietul meu cap. Voiam să fac asta pentru că e prea frumos. Ce-i mai frumos pe lume ca o floare? Iar eu o duc în mână şi-n jur e ger şi zăpadă. Gerul nostru şi florile - ce contrast! Dar nu despre asta e vorba: pur şi simplu am vrut să-l strivesc pentru că e frumos. Sonia, chiar dacă am să dispar din nou, mă-ntorc foarte curând pentru că, se pare, îmi va fi teamă - cine mă va lecui de spaimă, unde să găsesc un înger ca Sonia? Dar ce-i cu icoana asta aici? A, mi-amintesc, e a răposatului. E din familie, din moşi strămoşi; nu s-a despărțit niciodată de ea, ştiu, mi-amintesc, mi-a lăsat-o moştenire; mi-amintesc prea bine… şi, pare-se, e icoană de-a rascolnicilor… ia să mă uit la ea.

A luat icoana în mâini, a apropiat-o de lumânare şi a privit-o fix dar, după câteva secunde, a pus-o pe masă, în fața lui chiar. Eram uimit, dar aceste cuvinte fuseseră spuse atât de repede, că nu putusem să le pătrund înțelesul. Mi-amintesc doar că inima mi-a fost străpunsă de

o spaimă dureroasă. Spaima mamei a trecut în nedumerire şi în compasiune; înainte de toate, ea vedea în el doar un nefericit; se mai întâmplase şi înainte ca el să vorbească uneori atât de straniu ca acum. Brusc, Liza s-a făcut palidă nu ştiu de ce şi mi-a făcut cu capul un semn straniu, arătând spre el. Dar cea mai speriată era Tatiana Pavlovna.

- Dar ce ai, dragă Andrei Petrovici? a spus ea cu grijă.

- Chiar nu ştiu ce-i cu mine, Tatiana Pavlovna. Nu-ți face griji, încă mai ştiu că eşti Tatiana Pavlovna şi că eşti o scumpă. Dar am trecut numai pentru o clipă; am vrut să-i spun Soniei ceva frumos şi caut un cuvânt potrivit, deşi inima e plină de cuvinte pe care nu ştiu cum să le spun; e adevărat că de cuvinte stranii. Ştiți, mi se pare că mă dedublez pur şi simplu - ne privi el pe toți, pe rând, cu o față îngrozitor de serioasă şi cu cea mai sinceră dorință de comunicare. Da, gândirea mea devine dublă, iar eu mă tem îngrozitor de asta. E ca şi cum lângă tine ar sta dublul tău; tu eşti deştept şi rațional, iar acela de lângă tine vrea să facă neapărat o absurditate, uneori un lucru extrem de vesel, şi deodată observi că, Dumnezeu ştie de ce, tu însuți vrei să faci acel lucru vesel, adică să-l faci împotriva voinței tale, opunându-te din toate puterile. Am cunoscut odată un doctor care, la înmormântarea tatălui său, în biserică, pe neaşteptate, a început să fluiere. Da, m-am temut să vin astăzi la înmormântare pentru că nu ştiu de unde mi-a venit în cap şi am fost complet convins că am să încep să fluier sau voi izbucni în hohote de râs, precum acest nefericit doctor, care a sfârşit-o nu prea bine… Şi, chiar aşa, nu ştiu de ce mă tot gândesc astăzi la acest doctor; îmi amintesc atât de bine de el, că nu mai pot scăpa de imaginea lui. Ştii, Sonia, uite am luat iar icoana (o luase şi-o învârtea în mâini) şi ştii, grozav ce-mi doresc, acum, în această secundă, s-o lovesc de sobă, chiar de colțul acesta.

Sunt sigur că se va desface pe loc în două jumătăți - nici mai mult, nici mai puțin.

Spunea asta fără niciun semn că se preface sau că ar plănui o ieşire, vorbea foarte simplu, dar acest lucru era cu atât mai înspăimântător; şi se pare că se temea de ceva îngrozitor de tare; am observat dintr-odată că-i tremură mâinile.

- Andrei Petrovici! a strigat mama, împreunându-şi mâinile.

- Lasă, lasă icoana, Andrei Petrovici, las-o, pune-o jos! a sărit Tatiana Pavlovna, dezbracă-te şi culcă-te. Arkadi, du-te după doctor!

- Dar... dar de ce vă agitați aşa? a spus el încet, privindu-ne cu o privire fixă. Apoi, şi-a pus coatele pe masă şi şi-a sprijinit capul în mâini.

- Vă-nspăimânt, dar iată ce, dragii mei: oferiți-mi o mică mângâiere, aşezați-vă din nou şi fiți mai liniştiți, numai un minut, vă rog! Sonia, n-am venit să vorbesc despre asta, am venit să te anunț ceva, dar cu totul altceva. Rămâi cu bine, Sonia, plec din nou în călătorie, aşa cum am făcut-o de câteva ori, lăsându-te... Ei, cândva, mă voi întoarce din nou la tine; în sensul ăsta, eşti de neocolit. La cine aş mai putea veni când totul se va termina? Crede-mă, Sonia, am venit acum la tine ca la un înger, iar nu ca la un duşman: şi ce fel de duşman mi-ai putea fi tu mie, cum să-mi fii duşman? Să nu crezi c-am venit ca să sparg această icoană, pentru că ştii, Sonia, totuşi, vreau s-o sparg...

Când, înainte de asta, Tatiana Pavlovna strigase „Lasă icoana!”, ea luase icoana din mâinile lui şi-o ținea în mâna ei. Deodată, la ultimul său cuvânt, Versilov sări fulgerător, înşfăcă rapid icoana din mâinile Tatianei Pavlovna şi, luându-şi vânt, o izbi din toate puterile de muchia sobei acoperită cu plăci de faianță. Icoana s-a spart exact în două

jumătăți… S-a întors brusc spre noi, fața lui palidă s-a înroşit deodată, devenind aproape purpurie şi fiecare trăsătură a feței lui a început să tremure şi să se schimonosească:

- Sonia, n-o lua ca pe o alegorie, n-am spart moştenirea lui Makar, am spart-o doar aşa, ca să sparg… Şi totuşi, am să mă întorc la tine, la ultimul înger! Dar, la urma urmei, poți s-o iei şi ca pe-o alegorie; chiar aşa a şi fost…

Şi a ieşit repede din cameră, din nou prin bucătărie (unde-şi lăsase şuba şi căciula). N-am să descriu amănunțit ce s-a întâmplat cu mama: speriată de moarte, stătea în picioare, cu mâinile ridicate în sus, după care, deodată, a-nceput să strige în urma lui:

- Andrei Petrovici, întoarce-te măcar să-ți iei rămas-bun, dragul meu!

- Vine el, Sofia, se-ntoarce! Nu fi neliniştită! striga Tatiana Pavlovna tremurând toată, într-un îngrozitor acces de furie, de furie animalică. Doar ai auzit, a promis chiar el, se va-ntoarce! Dă-i voie nebunului să mai petreacă pentru ultima oară. O să vină bătrânețea, şi cine crezi că-l va dădăci pe şontorog dacă nu tu, vechea lui dădacă? Doar el a spus-o aşa direct, nu i-a fost ruşine…

Cât despre noi, Liza leşinase. Eu voisem să fug după el, dar m-am aruncat spre mama. Am îmbrățişat-o şi-am ținut-o strâns în brațele mele. Lukeria a venit în fugă cu un pahar de apă pentru Liza. Dar mama şi-a revenit rapid; s-a lăsat pe canapea, şi-a acoperit fața cu mâinile şi a început să plângă.

- Dar, dar… du-te după el! a strigat deodată Tatiana Pavlovna, revenindu-şi parcă în simțiri. Du-te, du-te… ajunge-l din urmă, nu-l lăsa singur niciun pas, mergi, mergi! mă trăgea ea de lângă mama din toate puterile ei. Ah, mai bine mă duc chiar eu!

- Arkaşa, ah, fugi după el mai repede! strigă deodată şi mama.

Am luat-o la fugă ca un nebun, tot prin bucătărie şi prin curte, dar nu era nicăieri. În depărtare, trecătorii se vedeau ca nişte pete negre în întuneric; m-am pornit să-i ajung din urmă, i-am privit pe fiecare în față, trecând mai departe în fugă. Aşa am ajuns la răscruce.

„Pe nebuni nu te superi, mi-a trecut mie prin minte, dar Tatiana Pavlovna pur şi simplu şi-a ieşit din fire de furie împotriva lui, asta înseamnă că el nu e nebun deloc...” O, mie tot mi se mai părea că fusese o *alegorie* şi că voia neapărat să termine cu ceva, aşa cum a terminat-o cu icoana, şi să ne arate asta nouă, mamei, tuturor. Dar şi „dublul” fusese cu el, fără-ndoială; în privința aceasta, nu există niciun dubiu...

III

Dar nu era pe nicăieri, şi nu credeam că trebuie să fug acasă la el; era greu de crezut că pur şi simplu s-a dus acasă. Brusc, m-a fulgerat o idee şi m-am îndreptat în fuga mare spre Anna Andreievna.

Anna Andreievna se-ntorsese deja şi m-a primit imediat. Am intrat stăpânindu-mă atât cât am putut eu. Fără să mă aşez, i-am povestit imediat scena care avusese loc, adică i-am vorbit exact despre „dublu”. Niciodată n-am să uit şi nici n-am să-i iert curiozitatea lacomă, răceala plină de linişte şi nesățioasă cu care m-a ascultat, stând şi ea tot în picioare.

- Unde-i acum? Nu ştii cumva? am încheiat eu preocupat. Ieri m-a trimis la dumneata Tatiana Pavlovna…

- Te-am chemat încă de ieri. Ieri a fost la Țarskoe, a fost la mine. Iar acum (şi-a privit ceasul), acum e ora şapte… Înseamnă că e acasă la el.

- Văd că le ştii pe toate, aşa că, spune, spune! am strigat eu.

- Ştiu multe, dar nu ştiu tot. Desigur, nu am de ce să mă ascund de dumneata… mă măsură ea cu o privire stranie, zâmbind şi parcă făcând nişte calcule. Ieri dimineață, ca răspuns la scrisoarea ei, a cerut-o oficial în căsătorie pe Katerina Nikolaievna.

- Nu-i adevărat! am făcut eu ochii mari.

- Scrisoarea a trecut prin mâinile mele; chiar eu i-am dus-o, nedesfăcută. De data asta, el a procedat „cavalereşte” şi n-a ascuns nimic de mine.

- Anna Andreievna, nu mai înțeleg nimic!

- Desigur, e greu de crezut, dar asta e ca atunci când un jucător aruncă pe masă ultima monedă, iar în buzunar ține pregătit revolverul - iată sensul cererii sale. Nouă din zece

că ea nu va fi de acord; dar se pare că el a contat totuşi pe acea zecime din şansă, şi recunosc, acest lucru e foarte interesant, după părerea mea, însă... însă aici ar putea fi vorba de o ieşire din sine, de acel „dublu”, cum bine ai spus adineaori.

- Şi cum, râzi? Şi pot eu crede că scrisoarea i-a fost trimisă prin dumneata? Doar eşti logodnica tatălui ei, nu? Cruță-mă, Anna Andreievna!

- M-a rugat să mă sacrific pentru fericirea lui; sau, de fapt, nu m-a rugat nimic cu adevărat; lucrurile s-au petrecut fără vorbe, i-am citit totul numai în ochi. Ah, Dumnezeule, ce vrei mai mult? Nu e el cel care s-a dus la Königsberg, la mama dumitale, ca să-i ceară voie să se însoare cu fiica vitregă a lui *madame* Ahmakova? Asta seamănă foarte bine cu faptul că ieri m-a ales pe mine să-i fiu ambasador şi confident.

Era puțin palidă. Dar liniştea ei era doar o măsură a sarcasmului. O, i-am iertat multe în acea clipă când, treptat, am înțeles lucrurile. Un moment, am căzut pe gânduri; ea tăcea şi aştepta.

- Ştii ce? am surâs eu brusc. Ai transmis scrisoarea pentru că dumneata nu riscai nimic, pentru că nu va fi nicio nuntă, dar el? Dar, în fine, ea? Desigur, ea îi va refuza cererea şi atunci... ce se va întâmpla atunci? Unde-i el acum, Anna Andreievna? am strigat eu. Acum fiecare clipă e prețioasă, în orice moment se poate întâmpla o nenorocire!

- E acasă la el, ți-am spus doar. În scrisoarea lui de ieri către Katerina Nikolaievna, pe care i-am predat-o, îi cerea, *în orice caz*, o întâlnire la el acasă, astăzi, exact la ora şapte seara. Ea a promis să se ducă.

- Ea, la locuința lui? Cum e posibil?

- Dar de ce? Locuința respectivă îi aparține Nastasiei Egorovna: se pot foarte bine întâlni acolo ca oaspeți ai ei...

- Dar ea se teme de el... o poate ucide!

Anna Andreievna a zâmbit doar.

- Cu toată spaima ei, pe care eu însămi am observat-o încă dinainte, Katerina Nikolaievna a nutrit totdeauna uimire şi admiraţie pentru nobleţea principiilor şi înălţimea minţii lui Andrei Petrovici. De data aceasta, ea s-a lăsat în seama lui pentru a o termina cu el pentru totdeauna. În scrisoare, el i-a dat cuvântul lui solemn de cavaler că nu trebuie să se teamă de nimic... Într-un cuvânt, nu-mi amintesc expresiile din scrisoare, dar ea a avut încredere în el pentru ultima dată... s-ar spune, răspunzându-i cu cele mai eroice sentimente. Cred că aici e vorba de un turnir cavaleresc de ambele părţi.

- Dar dublul, dublul! am exclamat eu. Doar el a înnebunit!

- Dându-şi ieri cuvântul că va merge la întâlnire, Katerina Nikolaievna, desigur, nici nu-şi închipuie o asemenea posibilitate.

I-am întors spatele brusc şi am luat-o la fugă... La el, la ei, se-nţelege! Dar m-am întors din drum pentru o clipă.

- Poate că asta şi vrei dumneata, ca el s-o ucidă! am strigat eu şi am ieşit în fugă din casă.

Cu toate că tremuram tot ca apucat, am intrat în casă liniştit, prin bucătărie, şi am rugat în şoaptă să fie chemată Nastasia Egorovna; dar aceasta a ieşit singură imediat şi şi-a fixat asupra mea privirea îngrozitor de nedumerită.

- Domnul? Nu este acasă.

Dar, într-o şoaptă rapidă, i-am expus direct şi exact tot ce ştiu de la Anna Andreievna, i-am spus că vin chiar atunci de la ea.

- Nastasia Egorovna, unde sunt ei acum?

- În salon, unde-ai stat şi dumneata cu el alaltăieri, la masă...

- Nastasia Egorovna, lasă-mă să mă duc acolo!

- Cum asta?

- Nu acolo, ci în camera de alături. Nastasia Egorovna, cred că asta şi-ar dori chiar Anna Andreievna. Dacă n-ar fi vrut, poate nu mi-ar fi spus că ei sunt aici. Ei n-o să mă audă… e chiar dorința ei…

- Şi cum să nu vrea? nu mă slăbea din ochi Nastasia Egorovna.

- Nastasia Egorovna, aminteşte-ți-o pe Olea dumitale… lasă-mă să trec…

Brusc, au început să-i tremure buzele şi bărbia:

- Dragul meu, uite, numai pentru Olea… pentru sufletul tău… Să n-o părăseşti pe Anna Andreievna, scumpule! Nu-i aşa că n-o s-o părăseşti? Nu-i asa?

- Pe onoarea mea, Nastasia Egorovna!

M-a apucat de surtuc, m-a condus în camera vecină cu cea în care se aflau ei, m-a dus abia auzit pe covorul moale la uşă, m-a aşezat chiar în fața draperiei trase şi, ridicându-i un colțişor, mi i-a arătat pe amândoi.

Am rămas acolo, iar ea a plecat. Se-nțelege c-am rămas. Înțelegeam că trag cu urechea, că trag cu urechea la o taină străină, dar am rămas. Şi cum să nu rămân: ce te faci cu dublul? Nu spărsese icoana sub ochii mei?

IV

Stăteau unul în fața celuilalt la aceeaşi masă la care cu o zi înainte băusem amândoi vin pentru „renaşterea” lui; le puteam vedea în întregime chipurile. Ea era într-o rochie neagră simplă, frumoasă şi, pare-se, liniştită ca întotdeauna. El vorbea, iar ea îl asculta cu o atenție deosebită şi îndatoritoare. Poate că se putea vedea la ea oarece timiditate. El era îngrozitor de tulburat. Discuția începuse de ceva vreme, motiv pentru care, un timp, n-am înțeles nimic. Mi-amintesc că ea a întrebat brusc:

- Şi eu am fost cauza?

- Nu, cauza am fost eu, a răspuns el, iar dumneata eşti doar un vinovat fără vină. Ştii că există vinovați fără vină? Acestea sunt vinile cele mai de neiertat şi aproape totdeauna sunt pedepsite, a adăugat el râzând straniu. Iar eu chiar m-am gândit o clipă că te-am uitat complet pe dumneata şi că pot râde de pasiunea mea prostească... dar ştii asta. Dar ce mă interesează pe mine omul cu care te căsătoreşti? Ieri ți-am trimis o cerere în căsătorie, iartă-mă, e o prostie, dar nu ştiu cu ce-aş putea-o înlocui... Ce puteam face în afară de această prostie? Nu ştiu...

Începu să râdă pierdut la acest cuvânt, ridicând brusc ochii spre ea; până atunci vorbise privind parcă într-o parte. Dacă aş fi fost în locul ei, m-aş fi speriat de acest râs, aşa am simțit eu. Deodată, el s-a ridicat de pe scaun.

- Spune-mi, cum de ai acceptat să vii aici? a întrebat-o el dintr-odată, de parcă şi-ar fi amintit esențialul. Invitația mea şi scrisoarea mea întreagă sunt o prostie... Stai, pot ghici cum de se face că ai acceptat să vii, dar de ce-ai venit? asta-i întrebarea. Oare ai venit numai din frică?

- Am venit să te văd, a spus ea, privindu-l cu o precauție timidă.

Amândoi au tăcut cam jumătate de minut. Versilov s-a aşezat din nou pe scaun şi a început cu un glas sfios, dar plin de emoție, aproape tremurând:

- Nu te-am văzut de-atâta timp, Katerina Nikolaievna, de-atâta timp, că nici nu mai credeam posibil să stau cândva, ca acum, lângă dumneata, să-ți privesc chipul şi să-ți aud glasul... Doi ani nu ne-am văzut, doi ani n-am vorbit. Niciodată nu m-am gândit c-o să mai vorbesc cu dumneata. Fie, ce-a fost a fost, iar ce este astăzi mâine va dispărea ca un fum, fie! Sunt de acord, pentru că totuşi acest lucru nu poate fi înlocuit de nimic, dar nu pleca acum aşa, a adăugat el deodată, aproape rugător. Dacă tot te-ai milostivit şi-ai venit, nu pleca aşa: răspunde-mi la o întrebare!

- Ce întrebare?

- N-o să ne mai vedem niciodată, aşa că ce-ai putea pierde? Spune-mi adevărul odată pentru totdeauna, răspunde-mi la o întrebare pe care oamenii cu minte n-o pun niciodată: m-ai iubit vreodată, sau eu... m-am înşelat?

Ea s-a aprins la față.

- Te-am iubit, a spus ea.

Eram sigur că aşa o să spună. O, dreapta, o, sincera, o, cinstita!

- Dar acum? a continuat el.

- Acum nu te mai iubesc.

- Şi râzi?

- Nu, am surâs acum pe negândite pentru că ştiam că mă vei întreba: „Dar acum?” Am zâmbit pentru că... atunci când ghiceşti ceva, totdeauna surâzi...

Mi se părea ciudat; n-o văzusem niciodată atât de precaută, aproape timidă şi atât de intimidată. El o sorbea din ochi.

- Ştiu că nu mă iubeşti... şi chiar nu mă iubeşti deloc?

- Poate că nu te iubesc deloc. Nu te iubesc, a adugat ea cu tărie şi deja fără să mai zâmbească sau să roşească. Da, te-am iubit, dar pentru puțin timp. Am încetat să te mai iubesc foarte repede atunci…

- Ştiu, ştiu, ai văzut că nu era ce ne trebuia nouă, dar… ce căutai de fapt? Explică-mi încă o dată…

- Dar oare ți-am explicat vreodată? Ce caut? Dar sunt femeia cea mai obişnuită; sunt o femeie liniştită, îmi plac… îmi plac oamenii veseli.

- Veseli?

- Vezi dumneata, nu ştiu să-ți vorbesc. Mi se pare că dacă ai fi putut să mă iubeşti mai puțin, atunci te-aş fi iubit şi eu, zâmbi ea din nou cu timiditate.

În răspunsul ei strălucea cea mai deplină sinceritate, dar oare nu putea ea să înțeleagă că răspunsul ei este cea mai definitivă formulă a relației lor, o formulă care explică şi rezolvă totul? O, cum trebuie să fi înțeles el asta! Dar el o privea şi zâmbea înspăimântător.

- Bioring e un om vesel? a continuat el s-o întrebe.

- El nu trebuie să te neliniştească deloc, a răspuns ea cu oarecare grabă. Mă căsătoresc cu el doar pentru că alături de el voi fi mai liniştită. Cu el, tot sufletul îmi rămâne doar pentru mine.

- Se spune că din nou îți place societatea, lumea, e adevărat?

- Nu societatea. Ştiu că-n societatea noastră e aceeaşi dezordine ca pretutindeni; dar, din exterior, formele sunt încă frumoase, aşa că, dacă doar treci pe lângă, atunci e mai bine aici decât în altă parte.

- Am început să aud des cuvântul „dezordine”; atunci te-ai speriat de dezordinea mea… de lanțuri, de idei, de prostiile mele?

- Nu, n-a fost deloc asta…

- Atunci, ce? Pentru Dumnezeu, spune tot, direct.

- Ei, am să-ți spun sincer, pentru că te consider un spirit înalt… Totdeauna mi s-a părut că ai ceva ridicol.

Spunând asta, ea s-a-nroşit pe dată, parcă realizând că a comis o imprudență gravă.

- Uite, pentru ceea ce mi-ai spus acum, îți pot ierta multe, a spus el pe un ton straniu.

- N-am spus tot, a continuat ea, roşind iarăşi, eu sunt cea ridicolă şi care vorbeşte ca o proastă.

- Nu, nu eşti ridicolă, eşti doar o femeie de lume perversă! păli el îngrozitor. Adineaori nici eu n-am spus tot când te-am întrebat de ce ai venit. Vrei să termin ce aveam de spus? E vorba de o scrisoare, de un document de care dumneata te temi teribil, pentru că, dacă el îi pică în mână tatălui dumitale, te poate blestema şi lipsi legal de moştenire în testamentul lui. Te temi de această scrisoare şi ai venit după ea, a spus el aproape tremurând tot şi clănțănind din dinți. Ea îl asculta cu o expresie tristă, de suferință.

- Ştiu că dumneata îmi poți face multe neplăceri, a început ea, parcă scuturându-se de cuvintele lui, dar am venit nu atât să te conving să nu mă urmăreşti, cât să te văd. De mult, vreau foarte mult să te întâlnesc… Dar te găsesc la fel ca înainte, a adăugat ea brusc, prinsă parcă de un gând special şi decisiv şi chiar de un sentiment straniu şi neaşteptat.

- Sperai cumva că voi fi altul? Şi asta după scrisoarea mea despre perversitatea dumitale? Spune-mi, nu te-ai temut deloc când ai venit aici?

- Am venit pentru că te-am iubit cândva; dar ştii, cât timp ne aflăm aici amândoi, te rog să nu mă ameninți cu nimic, nu-mi aduce aminte de gândurile şi sentimentele mele urâte. Dacă ai putea vorbi cu mine despre altceva, aş fi

foarte bucuroasă. Lasă amenințările pentru mai târziu, dar acum altceva... Da, am venit să te văd şi să te ascult o clipă. Dar, dacă nu poți altfel, ucide-mă chiar acum, numai nu mă amenința şi nu te chinui aşa în fața mea, a încheiat ea, privându-l cu o ciudată aşteptare, de parcă gândea chiar că ar putea-o ucide. El se ridică din nou de pe scaun şi, privind-o cu ochi fierbinți, a spus ferm:

- Vei pleca de aici fără să-ți ating un fir de păr.

- A, da, cuvântul dumitale de onoare! a zâmbit ea.

- Nu, nu doar pentru că mi-am dat cuvântul de onoare în scrisoare, ci pentru că vreau să mă gândesc şi mă voi gândi la dumneata întreaga noapte...

- Ca să te chinui?

- Totdeauna, când sunt singur, îmi imaginez chipul dumitale. Tot timpul discut cu dumneata. Mă duc prin subterane şi bârloguri şi, în contrast cu ele, imediat îmi apari în fața ochilor. Dar totdeauna râzi de mine, ca şi acum... a spus asta parcă ieşit din fire.

- Niciodată, niciodată n-am râs de dumneata! a exclamat ea cu o voce convingătoare şi o compasiune imensă i se citea pe chip. Dacă am venit, am încercat cu toate puterile mele s-o fac astfel încât să nu te simți deloc jignit, a urmat ea. Am venit să-ți spun că într-un fel te iubesc... Iartă-mă, poate n-am spus-o cum ar trebui, a adăugat ea cu grabă.

El a început să râdă:

- De ce nu ştii să te prefaci? De ce eşti atât de simpluță, de ce nu eşti ca toate celelalte... Ei, cum să-i spui unui om pe care-l goneşti: „într-un fel te iubesc"?

- Nu ştiu cum să mă exprim, s-a grăbit ea, n-am spus cum voiam s-o spun; şi asta pentru că, în preajma dumitale, m-am ruşinat mereu şi, de la prima noastră întâlnire, nu mi-am găsit cuvintele. Dar dacă nu m-am exprimat cum

trebuie în cuvinte spunând „într-un fel te iubesc”, în gânduri aşa este. De-asta ți-am spus, deşi te iubesc cu o… cu o dragoste atât de *generală*, cu care îi iubeşti pe toți şi pe care niciodată nu te ruşinezi s-o mărturiseşti…

El o asculta tăcut, fără să-şi ia privirea arzătoare de la ea.

- Desigur, te jignesc, a reluat el parcă pierzându-şi mințile. Probabil că asta este ceea ce se numeşte pasiune… Ştiu doar un lucru, în prezența dumitale sunt terminat; la fel, şi în absența dumitale. Cu sau fără dumneata, oriunde te-ai afla, eşti cu mine. Ştiu şi că te pot urî foarte mult, mai mult decât te pot iubi… Dar de mult timp nu mă mai gândesc la nimic, mi-e totuna. Îmi pare rău doar că am iubit o femeie ca dumneata…

Vocea i s-a frânt; a continuat, cu răsuflarea tăiată:

- Ce crezi? Ți se pare brutal să vorbesc aşa? a zâmbit el palid. Cred că, dacă asta te-ar fi încântat cât de cât, aş fi stat treizeci de ani încremenit într-un picior… Văd: ți-e milă de mine; chipul dumitale spune: „Te-aş fi iubit dacă aş fi putut, dar nu pot”… Nu-i aşa? Nu-i nimic, nu mai am mândrie. Ca un cerşetor, sunt gata să primesc de la dumneata orice pomană, înțelegi? orice… Ce mândrie poate avea un cerşetor?

Ea s-a ridicat şi a păşit spre el.

- Dragul meu prieten! a spus ea, atingându-i cu mâna umărul, cu o expresie de nedescris pe chip, nu pot asculta asemenea cuvinte! Mă voi gândi la dumneata întreaga mea viață ca la cel mai drag om, ca la inima cea mai mare, ca la ceva sfânt între atâtea lucruri pe care le pot respecta şi iubi. Andrei Petrovici, te rog să înțelegi cuvintele mele: doar astăzi am venit dintr-un motiv, dragul meu, drag şi în trecut, drag şi astăzi! N-am să uit niciodată cum mi-ai zguduit mintea la primele noastre întâlniri. Să ne despărțim

prieteni şi vei fi gândul cel mai frumos şi cel mai drag în toată viața mea!

- „Să ne despărțim, şi atunci te voi iubi”, te voi iubi doar dacă ne despărțim. Ascultă, a spus el, palid tot, mai fă-ți o pomană cu mine; nu mă iubi, nu trăi cu gândul la mine, să nu ne vedem niciodată; voi fi robul dumitale dacă mă vei chema şi voi dispărea imediat dacă nu vei vrea să mă vezi şi să mă asculți, doar… *doar să nu te măriți cu nimeni*!

Inima mi s-a strâns de durere când am auzit asemenea cuvinte. Această rugăminte naivă şi înjositoare era cu atât mai jalnică şi-mi străpunsese inima cu atât mai puternic, cu cât fusese mai direct exprimată şi cu cât era mai imposibil de împlinit. Da, desigur, ceruse pomană! Dar s-a putut el gândi că ea va fi de acord? Dar se înjosise doar încercând: a încercat s-o roage! Era insuportabil să priveşti acest ultim grad de cădere a spiritului. Toate trăsăturile chipului ei s-au urâțit, ca de-o suferință; dar, înainte ca ea să apuce să spună ceva, dintr-odată el şi-a revenit:

- Am să te *nimicesc*! a spus el cu o voce stranie, schimbată, care nu semăna cu vocea lui.

Dar ea a răspuns tot într-un mod straniu, cu o voce neaşteptată, la fel de neasemănătoare cu vocea ei:

- Dacă ți-aş da pomana asta, a spus ea deodată ferm, te vei răzbuna pe mine apoi şi mai tare decât mă ameninți că o vei face acum, pentru că nu vei uita niciodată că ai stat în fața mea ca un cerşetor… Nu mai pot auzi amenințările dumitale! a sfârşit ea aproape indignată, privindu-l sfidător.

- „Amenințările dumitale”, adică de la un cerşetor ca mine! Am glumit, a spus el, zâmbind blând. Nu-ți fac nimic, nu te teme, pleacă… şi voi încerca tot ce-mi stă în puteri ca să-ți pot trimite documentul acela, dar acum pleacă, pleacă! Ți-am scris o scrisoare prostească, iar dumneata ai răspuns acestei scrisori prosteşti şi ai venit - suntem chit. Pe aici,

arătă el uşa (ea voise să iasă prin camera unde stăteam eu în spatele draperiei).

- Iartă-mă, dacă poţi, s-a oprit ea în uşă.

- Ei, ce-ar fi să ne-ntâlnim cândva ca nişte prieteni buni şi să ne-amintim de scena asta izbucnind în râs? a spus el deodată; dar toate trăsăturile feței îi tremurau ca la un apucat.

- O, să dea Dumnezeu! a strigat ea, ducându-şi mâinile înainte a rugă şi privind cu spaimă la fața lui, ghicind parcă ce-a vrut să spună.

- Mergi. Multă minte avem amândoi, dar dumneata… O, eşti la fel de nebună ca mine! Am scris o scrisoare dementă, iar dumneata ai fost de acord să vii ca să-mi spui că „într-un fel mă iubeşti”. Ce să mai spun, suntem amândoi nebuni de legat! Să fii mereu tot atât de nebună, nu te schimba, şi ne vom întâlni prieteni. Asta pot s-o prezic, jur c-aşa va fi!

- Şi-atunci sigur am să te iubesc, simt asta! nu s-a putut stăpâni femeia din ea şi-a aruncat aceste cuvinte din prag.

Ea a plecat. Am ieşit şi eu şi am trecut în bucătărie pe neauzite şi, aproape fără s-o privesc pe Nastasia Egorovna, care mă aştepta, am coborât scara de serviciu şi, prin curte, am ieşit în stradă. Am reuşit doar să văd cum ea s-a urcat într-o trăsură care-o aştepta la scară. Am luat-o la fugă pe stradă.

Capitolul XI

I

M-am dus repede la Lambert. O, oricât aş vrea să dau o logică şi să caut măcar o fărâmă de rațiune în faptele mele din seara aceea şi din cursul acelei nopți, nici acum, când pot deja să înțeleg tot, nu sunt în stare să prezint cele întâmplate în ordinea lor cuvenită şi clară. Eram condus de un sentiment, mai bine zis de un întreg haos de sentimente între care era firesc să mă rătăcesc. E adevărat că exista unul, esențial, care se detaşa dintre celelalte, care mă copleşea şi le comanda pe toate celelalte, dar… să vă spun care era acesta? Mai ales că nici nu sunt sigur…

Am intrat în fugă la Lambert şi, după cum vă închipuiți, ca nebunul. Chiar i-am speriat pe el şi pe Alphonsine. Am observat că până şi cei mai decăzuți, cei mai pierduți francezi, la ei acasă sunt extrem de ataşați de o ordine cumva burgheză, de o viață dintre cele mai prozaice şi mai supuse unui ritual cotidian. Dar Lambert a observat foarte repede că s-a întâmplat ceva şi a fost încântat văzându-mă, în sfârşit, la el şi *în puterea lui*. În ultimul timp, visase doar la asta, zi şi noapte! O, câtă nevoie avea el de mine! Şi, uite, când îşi pierduse speranța de tot, apar nechemat, şi încă într-o asemenea stare de nebunie - exact în starea care-i trebuia lui:

- Lambert, am venit! am strigat eu, dă-mi să beau, hai să facem chef. Alphonsine, unde ți-e chitara?

N-am să descriu scena, e de prisos. Am băut şi i-am povestit totul, tot. Mă asculta cu lăcomie. I-am propus direct, şi am făcut-o la inițiativă proprie, să facem o înțelegere, i-am propus ceva incendiar. Mai întâi, urma s-o chemăm pe Katerina Nikolaievna la noi printr-o scrisoare…

- Asta se poate, m-a susținut Lambert, prinzând din mers orice cuvânt de-al meu.

În al doilea rând, pentru a o convinge, să-i trimitem, odată cu scrisoarea noastră, o copie completă a „documentului”, ca ea să vadă pe loc că nu e o înşelătorie.

- Aşa şi trebuie, chiar aşa! mă aproba Lambert, schimbând neîncetat priviri cu Alphonsine.

În al treilea rând, însuşi Lambert trebuia s-o cheme, ca din partea lui, un necunoscut venit de la Moscova, iar eu trebuia să-l aduc pe Versilov…

- Şi pe Versilov se poate…

- Trebuie, nu „se poate”! am strigat eu, e necesar! Totul se face pentru el! am explicat eu, sorbind din pahar înghițitură după înghițitură. (Beam toți trei şi, pare-se, am băut singur o sticlă de şampanie, iar ei doar s-au prefăcut că beau.) Voi sta cu Versilov în altă cameră (Lambert, trebuie să faci rost de o altă cameră!) şi, în momentul în care va accepta tot, plata în bani, dar şi *altă* plată, pentru că ele toate sunt nişte ticăloase, atunci eu şi Versilov ne vom arăta şi îi vom dovedi cât de ticăloasă este, iar Versilov, văzând cât e de mizerabilă, se va lecui pe loc şi-o va scoate afară în şuturi. Dar aici e nevoie şi de Bioring, ca şi acesta s-o vadă! am adăugat eu frenetic.

- Nu, de Bioring nu avem nevoie, observă Lambert.

- Ba da, trebuie! am urlat eu din nou. Nu înțelegi nimic, Lambert, pentru că eşti prost! Tocmai, n-are decât să se pornească un scandal în lumea bună, cu asta ne răzbunăm şi pe lumea bună, şi pe ea, şi vreau ca ea să fie pedepsită! Lambert, ea îți va da o poliță… N-am nevoie de bani, scuip pe bani, dar tu te vei apleca şi vei pune banii în buzunar împreună cu scuipatul meu. Dar pe ea am s-o umilesc!

- Da, da, mă tot aproba Lambert, aşa e…

Şi tot schimba priviri cu Alphonsine.

- Lambert! Ea îl divinizează pe Versilov; m-am convins de asta acum, bâiguiam eu.

- E bine că ai tras cu ochiul la toate: n-aş fi bănuit niciodată că eşti un spion atât de bun şi că ai atâta minte! a spus el ca să mă linguşească.

- Minți, franțuzule, eu nu sunt spion, dar am multă minte! Şi ştii, Lambert, ea chiar îl iubeşte! am continuat eu, încercând pe cât puteam să mă exprim clar. Dar ea nu se va căsători cu el, pentru că Bioring este ofițer de gardă, iar Versilov, doar un om generos şi prieten al omenirii şi totuşi, după părerea lor, un om ridicol şi nimic mai mult! O, ea înțelege această pasiune şi se desfată cu ea, cochetează, ispiteşte, dar nu merge după el! E o femeie, e un şarpe! Fiecare femeie e un şarpe şi fiecare şarpe este femeie! Trebuie să-l vindecăm; trebuie să-i luăm vălul de pe ochi: să vadă cum este ea şi să se lecuiască. Îl aduc la tine, Lambert!

- Aşa şi trebuie, mă tot aproba Lambert, turnându-mi pahar după pahar.

Pur şi simplu tremura să nu mă supere cu ceva, să mă contrazică cu ceva şi avea grijă să beau cât mai mult. Toate astea erau atât de grosolane şi de evidente, că nu puteam să nu le observ de atunci, chiar dacă eram în starea aceea. Dar nici eu n-aş fi plecat pentru nimic în lume; beam şi vorbeam înainte şi mă temeam că n-am să pot spune tot. Când Lambert s-a dus după altă sticlă, Alphonsine mi-a cântat la chitară un motiv spaniol, şi aproape că am izbucnit în lacrimi.

- Lambert, îți dai seama acum? am exclamat eu plin de emoție. Trebuie să-l salvăm neapărat pe omul acesta, pentru că în jurul lui e… o vrajă. Dacă ea s-ar fi căsătorit cu el, a doua zi dimineața, după prima noapte, ar fi aruncat-o afară în şuturi… pentru că s-a mai văzut. Pentru că o asemenea iubire violentă, sălbatică e ca o criză de epilepsie,

ca un ştreang în jurul gâtului, ca o boală şi, imediat ce-ți faci pofta, îți cade vălul de pe ochi şi apare un sentiment opus: repulsia şi ura, dorința de a distruge, de a strivi. Ştii povestea despre Abişaga[179], Lambert?

- Nu, nu-mi amintesc, e vorba de vreun roman? mormăi Lambert.

- O, dar tu nu ştii nimic, Lambert! Eşti îngozitor, îngrozitor de incult… Dar nu-mi pasă. E totuna. O, el o iubeşte pe mama; a sărutat portretul ei; o s-o alunge pe cealaltă a doua zi dimineața şi va veni la mama; dar deja va fi târziu, de aceea trebuie salvat acum…

În final, am început să plâng amar; dar am continuat să vorbesc şi să beau îngrozitor de mult. Cel mai uimitor este că, toată seara aceea, Lambert nu m-a întrebat nici măcar o dată despre „document”, adică unde ar fi el. Nu mi-a cerut să i-l arăt, să-l scot pe masă. Ce putea fi mai natural decât să întrebi asta, dacă te pregăteşti să acționezi? Şi încă ceva: am vorbit doar că trebuie să facem asta, că neapărat vom face „asta”, dar despre locul şi timpul în care se va-ntâmpla, cum anume, despre asta n-am spus niciun cuvânt! El doar se uita la mine şi schimba priviri cu Alphonsine, nimic mai mult! Desigur, n-am putut pricepe nimic, dar am ținut minte asta.

Am sfârşit prin a adormi la el pe canapea, fără să mă dezbrac. Am dormit foarte mult şi m-am trezit foarte târziu. Mi-amintesc cum, după ce m-am trezit, un timp, am rămas întins pe canapea ca bătut, încercând să pricep şi să-mi amintesc şi prefăcându-mă că încă dorm. Dar Lambert nu mai era în cameră: plecase. Era deja ora zece; soba aprinsă trosnea ca şi data trecută când, după noaptea aceea, n-am

---

[179] Abişaga, personaj biblic, tînără foarte frumoasă aleasă de servitorii regelui David pentru a-i fi alături în ultimele sale zile de viaţă. Vezi Cartea a treia a Regilor, cap. I-II.

trezit prima dată la Lambert. Dar, de după paravan, mă supraveghea Alphonsine. Am observat asta imediat, pentru că de vreo două ori scosese capul şi mă privise, dar de fiecare dată eu închideam ochii şi mă prefăceam că încă dorm. Procedam aşa pentru că eram copleşit şi pentru că trebuia să-mi evaluez situația. Am simțit cu groază toată stupiditatea şi toată mizeria spovedaniei mele nocturne în fața lui Lambert, a înțelegerii mele cu el, a greşelii mele că am dat fuga la el! Dar, slavă Domnului, documentul era tot la mine, cusut în buzunarul meu lateral; l-am pipăit cu mâna - e acolo! Deci, acum trebuia doar să sar din pat şi să fug, iar să mă ruşinez apoi de Lambert nu aveam de ce: Lambert nu merita asta.

Dar mi-era ruşine chiar de mine! Mă judecam chiar eu însumi şi, o, Doamne, ce era în sufletul meu! Dar n-o să stau să vă descriu acel sentiment infernal, insuportabil şi acea conştiință a murdăriei şi a mârşăviei. Trebuie totuşi să-l mărturisesc, pentru că a sosit vremea pentru asta. E ceva ce trebuie să figureze în însemnările mele. Deci, trebuie să se ştie că nu pentru a-l salva pe dementul de Versilov şi a-l întoarce la mama am vrut s-o batjocoresc şi să fiu martor când ea îi va plăti prețul lui Lambert (o, josnicie!), ci pentru că... probabil eu însumi eram îndrăgostit de ea, eram îndrăgostit şi gelos! De ce eram gelos: din cauza lui Bioring, a lui Versilov? Din cauza tuturor pe care ea îi va privi şi cu care va vorbi la baluri, în timp ce eu voi sta în colț, fiindu-mi ruşine cu mine însumi?... O, ce oribil!

Pe scurt, nu ştiu din cauza cui eram gelos; dar înțelesesem şi mă convinsesem din seara trecută că, aşa cum doi ori doi fac patru, ea este pierdută pentru mine, că această femeie mă va respinge şi va râde de falsitatea şi de stupiditatea mea! Ea este dreaptă şi cinstită, iar eu, un

spion şi un posesor de documente!

Toate acestea le-am ținut ascunse atunci în inima mea, dar acum a venit momentul şi trag linia. Şi, cu toate acestea, pentru o ultimă oară: poate că pe jumătate sau chiar pe trei sferturi am mințit! În noaptea aceea, am urât-o ca un zănatic, apoi, ca un bețiv gălăgios. Am spus deja că fusese un haos de sentimente şi de senzații în care eu însumi nu puteam distinge nimic. Dar, oricum, trebuie să le prezint, pentru că măcar o parte din aceste sentimente a fost adevărată.

Cu o infinită repulsie şi cu intenția nestăpânită de a şterge totul, am sărit brusc de pe canapea; dar imediat ce am sărit, s-a arătat şi Alphonsine. Am înşfăcat şuba şi căciula şi i-am spus să-i transmită lui Lambert că seara trecută am delirat, că am calomniat o femeie, că am glumit intenționat, să-i transmită să nu mai îndrăznească vreodată să vină la mine… Toate acestea am reuşit să le spun cum-necum, printre tot felul de absurdități, grăbit, în limba franceză şi, se-nțelege, complet confuz, dar, spre mirarea mea, Alphonsine a înțelesul totul perfect; şi, ce e mai uimitor, părea chiar că se bucură de ceva.

- *Oui*, *oui*, mă tot aproba ea, *c'est une honte*! *Une dame… Oh*, *vous êtes généreux*, *vous*! *Soyez tranquille*, *je ferai voir raison à Lambert…*[180]

Chiar în acel minut ar fi trebuit să cad la gânduri văzând o asemenea schimbare neaşteptată a sentimentelor ei şi poate chiar şi ale lui Lambert. Dar am ieşit fără o vorbă; sufletul mi-era tulbure şi nu prea judecam. O, apoi le-am judecat pe toate, dar atunci era deja târziu! O, ce maşinațiune infernală s-a pornit atunci! Mă opresc aici şi

---

[180] Da, da… e o ruşine! O femeie… O, cît eşti de generos dumneata! Nu-ţi face griji, îi bag eu minţile în cap lui Lambert… (în fr. în orig.)

v-o explic pe toată anticipat, pentru că altfel cititorului îi va fi imposibil să priceapă.

Fapt e că, încă de la prima mea întâlnire cu Lambert, atunci chiar când mă dezgheţam la el acasă, ca un prost, am bâiguit că documentul este cusut la mine în buzunar. Atunci, am adormit brusc la el pe canapea, în colţ, şi Lambert mi-a pipăit chiar atunci buzunarul şi s-a convins că într-adevăr în el este cusută o hârtie. Apoi, s-a convins în câteva rânduri că hârtia e tot acolo; de exemplu, în timpul dejunului la tătari, îmi amintesc, m-a prins de câteva ori de mijloc. Înţelegând, în sfârşit, ce importanţă are această hârtie, el şi-a făcut un plan absolut propriu, pe care nici nu-l bănuiam măcar la un om ca el. Ca un prost, mi-am închipuit mereu că mă cheamă la el atât de insistent doar ca să mă convingă să intru cu el în combinaţie şi să nu acţionez fără el. Dar vai! el mă chema din cu totul alte motive! Mă chema ca să mă îmbete turtă şi ca, atunci când voi zăcea fără să ştiu de mine şi voi sforăi, să-mi taie buzunarul şi să pună mâna pe document. Exact aşa a procedat împreună cu Alphonsine în noaptea aceea; Alphonsine mi-a tăiat buzunarul. După ce au pus mâna pe scrisoare, *pe scrisoarea ei*, pe documentul meu de la Moscova, au luat o foaie de hârtie de aceeaşi mărime şi au pus-o în buzunar, pe care l-au cusut apoi perfect, astfel că eu n-am putut observa nimic. Tot Alphonsine cususe la loc buzunarul. Iar eu, eu am continuat să cred aproape până la sfârşit, încă o zi şi jumătate, că sunt posesorul unei taine şi că destinul Katerinei Nikolaievna este încă în mâinile mele!

Un ultim cuvânt: acest furt al documentului a fost cauza tuturor lucrurilor, a tuturor nenorocirilor!

II

Iată-ne ajunşi şi la ultimele douăzeci şi patru de ore ale însemnărilor mele, am ajuns în sfârşit la final.

Cred că era cam zece şi jumătate când, agitat şi, pe câte-mi amintesc, foarte răvăşit, dar cu o hotărâre definitivă în suflet, am ajuns la locuința mea. Nu mă grăbeam, ştiam deja cum am să procedez. Şi deodată, imediat ce-am pătruns în coridor, am înțeles pe loc că s-a petrecut o nouă nenorocire şi că lucrurile s-au complicat enorm: bătrânul prinț, abia adus de la Țarskoe Selo, se afla în acea casă, cu Anna Andreievna alături!

Nu-l instalaseră în camera mea, ci în cele două camere ale proprietarilor, alături de mine. Încă din ajun, cum s-a dovedit, se făcuseră câteva schimbări şi înfrumusețări în aceste camere, de altfel prea neînsemnate. Proprietarul şi soția lui se mutaseră în cămăruța locatarului capricios şi ciupit de vărsat despre care v-am amintit înainte, iar acesta fusese mutat o vreme nu ştiu unde.

M-a întâmpinat proprietarul care s-a strecurat în grabă în camera mea. Nu mai arăta atât de hotărât ca în ajun, dar era într-o stare de însuflețire neobişnuită, la înălțimea evenimentelor, dacă pot spune aşa. Nu i-am spus nimic, dar, retrăgându-mă într-un colț şi luându-mi capul în mâini, am rămas aşa cam un minut. La-nceput a crezut că „joc o scenă”, însă, în final, n-a mai putut răbda şi s-a speriat.

- Am făcut ceva rău? a bâiguit el. Te-am aşteptat pe dumneata să te întreb, a adăugat el, văzând că nu răspund, n-ai vrea să deschid uşa aceasta ca să poți trece direct spre dormitorul prințului… decât să te duci la el prin coridor?

Îmi arăta uşa laterală care stătea mereu încuiată şi care dădea spre camerele lui, iar acum, se pare, spre locuința

prințului.

- Uite ce este, Piotr Ippolitovici, i-am spus eu cu o figură severă, te rog mult să te duci şi s-o inviți imediat la mine pe Anna Andreievna să vorbim. Au venit de mult?

- Trebuie să fie cam un ceas de atunci.

- Mergi atunci.

S-a dus şi a adus răspunsul straniu că Anna Andreievna şi prințul Nikolai Ivanovici mă aşteaptă cu nerăbdare la ei; aşadar, Anna Andreievna n-a vrut să vină. Mi-am netezit şi scuturat haina şifonată în timpul nopții, m-am spălat, m-am pieptănat, fără să mă grăbesc deloc, şi, înțelegând cât de precaut trebuie să fiu, m-am dus la bătrân.

Prințul stătea pe canapea la o masă rotundă, iar Anna Andreievna se afla în alt colț al camerei, la o altă masă acoperită cu o învelitoare şi pe care fierbea samovarul proprietarilor, curat ca niciodată; îi pregătea ceaiul prințului. Am intrat cu aceeaşi mină serioasă şi bătrânelul, observând asta imediat, a tresărit şi zâmbetul de pe față pe loc i-a fost înlocuit de frică; dar n-am putut rezista, am început să râd şi i-am întins mâinile; sărmanul, s-a aruncat imediat în brațele mele.

Fără-ndoială, am înțeles imediat cu cine am de-a face. În primul rând, mi-a fost clar ca bună ziua că, în timpul în care nu ne-am văzut, din bătrânul încă în putere, cât se poate de rațional şi cu oarece caracter, au făcut o mumie, l-au adus la stadiul de copil sperios şi neîncrezător. Adaug că prințul ştia perfect de ce îl aduseseră acolo, şi totul s-a-ntâmplat chiar cum v-am explicat eu mai sus, anticipând. L-au supus unor presiuni, l-au învins, l-au strivit cu ştirea despre trădarea fiicei sale şi despre casa de nebuni. S-a lăsat dus, abia ştiind ce face, de spaimă. I s-a spus că sunt posesorul unei taine şi că dețin cheia soluției

finale. Vă spun anticipat: tocmai de această soluție finală şi de această cheie se temea mai mult decât de orice pe lume. Aştepta să intru la el cu o sentință scrisă pe frunte şi cu o hârtie în mână şi s-a bucurat peste poate că deocamdată eram dispus să râd şi să pălăvrăgesc despre altceva. Când ne-am îmbrățişat, a izbucnit în plâns. Vă mărturisesc că am lăcrimat şi eu puțin; dintr-odată mi s-a făcut foarte milă de el… Cățeluşul Alphonsinei a început să latre subțire ca un clopoțel şi s-a aruncat spre mine de pe canapea. De când îl cumpărase, prințul nu se mai despărțea de acest cățeluş minuscul, ba chiar dormea cu el.

- *Oh, je disais qu'il a du coeur*![181] exclamă el, uitându-se la Anna Andreievna şi arătând spre mine.

- Dar ce bine v-ați întremat, prințe, ce chip frumos, proaspăt şi sănătos aveți! am spus eu.

Dar vai! Totul era de fapt pe dos: era o adevărată mumie şi eu spusesem acele cuvinte doar ca să-l încurajez.

- *N'est pas, n'est pas*?[182] repetă el bucuros. O, mi-am revenit cu sănătatea în mod uimitor.

- Dar beți-vă ceaiul şi, dacă mă serviți şi pe mine, am să beau şi eu o ceaşcă cu dumneavoastră.

- Minunat! „Vom bea şi vom petrece…” sau cum sună versurile acelea. Anna Andreievna, dă-i un ceai, *il prend toujours par le sentiment…*[183] Serveşte-ne ceaiul, draga mea.

Anna Andreievna a servit ceaiul, după care, brusc, s-a întors spre mine şi a început cu un ton exagerat de solemn:

- Arkadi Makarovici, noi amândoi, eu şi binefăcătorul meu, prințul Nikolai Ivanovici, ne-am adăpostit la dumneata. Pentru că am venit la dumneata, şi numai la

---

[181] O, am zis eu că are inimă! (în fr. în orig.)

[182] Nu-i aşa? Nu-i aşa? (în fr. în orig.)

[183] Mereu te cucereşte cu simţirea lui (în fr. în orig.).

dumneata, şi amândoi îți cerem adăpost. Ia seama că aproape întreaga viață a acestui om sfânt, dintre cei mai nobili şi îndurerați, este acum în mâinile dumitale… Aşteptăm o rezolvare de la inima dumitale dreaptă!

Dar n-a apucat să termine; prințul a fost cuprins de spaimă şi a început să tremure de frică:

- *Après*, *après*, *n'est-ce pas*, *chère amie*?[184] repeta el, ridicând mâinile spre ea.

Nu pot spune cât de neplăcută mi-a fost şi mie această ieşire a ei. N-am răspuns nimic, m-am mulțumit doar să-i fac o plecăciune rece şi gravă; apoi m-am aşezat la masă şi înadins am adus vorba despre altceva, despre nişte prostii, am început să râd şi să spun vorbe de duh… Evident, bătrânul mi-a fost recunoscător, aşa că, plin de entuziasm, a început să se veselească. Dar se vedea că, deşi entuziastă, veselia lui era şubredă şi în orice moment putea avea o cădere nervoasă; acest lucru era clar din capul locului.

- *Cher enfant*, am auzit că ai fost bolnav… Ah, iartă-mă! Mi s-a spus că te-ai ocupat în tot acest timp cu spiritismul, e-adevărat?

- Nici pomeneală, am zâmbit eu.

- Nu? Atunci cine mi-a vorbit despre spi-ri-tism?

- Proprietarul de aici, Piotr Ippolitovici, a vorbit despre asta mai adineaori, a explicat Anna Andreievna. E un om foarte vesel şi ştie multe anecdote; vreți să-l chem?

- *Oui*, *oui*, *il est charmant*…[185] Ştie anecdote, dar e mai bine să-l chemăm mai târziu. O să-l chemăm şi o să ne povestească tot; *mais après*[186]. Închipuie-ți, adineaori se punea masa, iar el a spus: „Nu vă faceți probleme, n-o să zboare, doar nu suntem spirite”. Dar cum, la spirite mesele

---

[184] După, după, nu-i aşa? Draga mea! (în fr. în orig.)

[185] Da, da, e fermecător… (în fr. în orig.)

[186] Dar după aceea (în fr. în orig.).

zboară?

- Chiar nu ştiu; se spune că se ridică cu toate picioarele.

- *Mais c'est terrible ce que tu dis*[187], mă privi el speriat.

- O, nu vă fie frică, e doar o prostie.

- Asta spun şi eu. Nastasia Stepanovna Salomeeva… o ştii doar… ah, dar tu n-o cunoşti… închipuie-ți, şi ea crede în spiritism şi, imaginează-ți, *cher enfant*, se-ntoarse el spre Anna Andreievna, i-am zis într-o zi: sunt şi la ministere mese şi pe ele stau câte opt perechi de mâini de funcționari, toți scriu hârtii - atunci de ce mesele nu dansează şi acolo? Imaginează-ți cum ar fi să înceapă brusc să danseze! O revoltă a meselor la Ministerul Finanțelor sau al Învățământului, asta ar mai lipsi!

- Ca-ntotdeauna, spuneți lucruri tare comice, prințe, am exclamat eu, încercând să râd cât se poate de sincer.

- *N'est-ce pas*? *Je ne parle pas trop*, *mais je dis bien*.[188]

- Îl aduc pe Piotr Ippolitovici, se ridică Anna Andreievna.

Strălucea de mulțumire; era bucuroasă că sunt atât de atent cu bătrânul. Dar imediat ce-a ieşit ea, chipul bătrânului s-a schimbat pe loc: a privit grăbit spre uşă, s-a uitat în jur şi, aplecându-se spre mine de pe canapea, mi-a şoptit cu o voce speriată:

- *Cher ami*! O, dacă le-ai putea vedea aici pe amândouă! *O*, *cher enfant*!

- Prințe, liniştiți-vă…

- Da, da, dar… o să le împăcăm noi, *n'est-ce pas*? E vorba de o ceartă măruntă, neînsemnată, dintre două femei dintre cele mai demne, *n'est-ce pas*? Mă bazez numai pe tine… O să punem noi ordine în toate; şi ce locuință stranie e asta, privi el în jur aproape cu teamă. Şi ştii,

---

[187] Dar e îngrozitor ce spui (în fr. în orig.).

[188] Nu-i aşa? Nu vorbesc eu mult, dar le zic bine. (în fr. în orig.)

proprietarul… are o față… Spune-mi, nu-i periculos?

- Proprietarul? O, nu! Cu ce-ar putea fi el periculos?

- *C'est ça.*[189] Cu atât mai bine. *Il semble qu'il est bête, ce gentilhomme.*[190] *Cher enfant*, pentru Dumnezeu, nu-i spune Annei Andreievna că mă tem de tot ce este aici; am lăudat totul încă din primul moment. Ascultă, cunoşti istoria lui von Sohn[191], îți aminteşti?

- Da, de ce?

- *Rien, rien du tout… Mais je suis libre ici, n'est-ce pas?*[192] Ce crezi, aici nu mi se poate întâmpla nimic… de felul acesta, nu-i aşa?

- Vă asigur, dragul meu… liniştiți-vă!

- *Mon ami*! *Mon enfant*! exclamă el brusc, punându-şi mâinile pe față şi nemaiascunzându-şi frica, dacă într-adevăr ai ceva… nişte documente… într-un cuvânt, dacă ai ceva să-mi spui, nu-mi spune; pentru Dumnezeu, nu spune nimic; mai bine să nu spui deloc… să taci cât mai mult timp…

A vrut să se arunce să mă îmbrățişeze; lacrimile îi curgeau pe față; nu pot spune cum mi s-a strâns inima: bietul bătrân era ca un copil jalnic, slab şi speriat, care fusese furat de-acasă de țigani şi fusese dus printre străini. Dar n-am apucat să ne îmbrățişăm: s-a deschis uşa şi a intrat Anna Andreievna, dar nu cu proprietarul, ci cu fratele ei, cu kamerjunkerul. Această noutate m-a tulburat; m-am ridicat şi m-am îndreptat spre uşă.

---

[189] Da, desigur. (în fr. în orig.)

[190] Acest domn pare a fi un prost. (în fr. în orig.)

[191] Aluzie la un caz de crimă faimos în epocă. În 1869, într-o casă de toleranţă din Sankt-Petersburg a fost ucis şi tîlhărit funcţionarul von Sohn, un om destul de în vîrstă. Corpul lui a fost pus într-o ladă şi trimis cu vagonul de bagaje la Moscova. Acest episod este amintit şi în romanul *Fraţii Karamazov*.

[192] Nu, nimic… Dar aici sînt liber, nu-i aşa? (în fr. în orig.)

- Arkadi Makarovici, permite-mi să vă fac cunoştinţă, a spus tare Anna Andreievna, aşa că fără voia mea a trebuit să mă opresc.

- Îl cunosc prea bine pe frăţiorul dumitale, am silabisit eu, apăsând poate prea mult asupra cuvântului.

- Ah, a fost o greşeală îngrozitoare! şi sunt atât de vinovat, dragă And… Andrei Makarovici, a început să se bâlbâie tânărul, apropiindu-se de mine foarte lejer şi prinzându-mi mâna pe care n-am fost în stare să mi-o retrag. Vinovat de toate este sluga mea, Stepan; te-a anunţat atunci atât de stupid, că te-am luat drept altcineva; asta s-a întâmplat la Moscova, îşi lămuri el sora. Apoi am fugit după dumneata cât am putut de repede, să te prind şi să mă explic, dar m-am îmbolnăvit, uite, întreab-o pe ea… *Cher prince, nous devons être amis, même par droit de naissance*…[193]

Şi tânărul îndrăzneţ şi-a permis chiar să mă ia pe după umeri, ceea ce era un gest de o extremă familiaritate. M-am depărtat de el, dar, fâstâcindu-mă, am preferat să plec şi să nu spun nimic. După ce am intrat la mine, m-am aşezat pe pat gânditor şi tulburat. Intriga mă sufoca, dar nu puteam s-o pun în dificultate şi s-o descurajez aşa, direct, pe Anna Andreievna. Am înţeles pe dată că şi ea îmi este dragă şi că şi situaţia ei era îngrozitoare.

---

[193] Dragă prinţe, trebuie să fim prieteni, chiar în virtutea înrudirii noastre… (în fr. în orig.)

III

Cum mă şi aşteptam, a venit ea singură în camera mea, lăsându-l pe prinț cu fratele ei, care a început să-i spună tot felul de bârfe de salon, proaspete şi de ultimă oră, cu care a trezit interesul bătrânelului sensibil, înveselindu-l cât ai clipi. M-am ridicat de pe pat în tăcere, privind-o întrebător.

- Ți-am spus totul, Arkadi Makarovici, a început ea direct: soarta noastră este în mâinile dumitale.

- Dar te prevenisem că nu pot… Cele mai sfinte obligații mă împiedică să fac ceea ce doreşti dumneata…

- Da? acesta este răspunsul dumitale? Atunci, eu n-am decât să pier, dar bătrânul? Să ştii un lucru: până-n seară îşi va pierde mințile!

- Nu, îşi va pierde mințile dacă-i voi arăta scrisoarea fiicei lui în care se sfătuieşte cu avocatul cum să-l declare nebun! am exclamat eu cu patos. Iată ce nu va suporta el. Şi să ştii că el nu crede în existența acestei scrisori, chiar el mi-a spus-o!

Am mințit zicând că mi-a spus asta; dar a mers.

- A spus-o? Mă gândeam eu! În acest caz, sunt pierdută; mai devreme plângea şi voia să se întoarcă acasă.

- Spune-mi drept, care e planul dumitale? am întrebat eu insistent.

Ea s-a înroşit, cred că din cauza obrăzniciei mele veninoase, dar s-a stăpânit:

- Cu această scrisoare a fiicei lui la mână suntem absolviți în fața lumii. Voi trimite imediat după prințul V. şi după Boris Mihailovici Pelişcev, prietenii lui din copilărie; amândoi sunt oameni respectați şi cu influență în societate şi ştiu că, acum doi ani, au fost indignați de unele gesturi ale fiicei lui lacome şi lipsite de milă. Desigur, la rugămintea mea, ei îl vor împăca cu fiica, şi eu țin mult la asta; în

schimb, lucrurile se vor schimba în mod esențial. În afară de asta, şi rudele mele, familia Fanariotov, se vor hotărî atunci să-mi apere drepturile. Dar pentru mine, înainte de toate, contează fericirea lui; vreau ca el să-nțeleagă, în sfârşit, şi să aprecieze: cine îi este devotat cu adevărat? Fără nicio îndoială, contez cel mai mult pe influența dumitale, Arkadi Makarovici: îl iubeşti atât de mult… Dar cine să-l iubească, dacă nu dumneata şi cu mine? În ultimele zile a vorbit numai despre dumneata; îi era dor să te vadă, doar eşti „tânărul lui prieten”… Se-nțelege că, apoi, toată viața recunoştința mea va fi fără margini…

Îmi garanta deci o răsplată, poate bani.

Am întrerupt-o brutal:

- Orice-ai spune, nu pot, am spus eu cu o hotărâre de nezdruncinat, pot doar să-ți plătesc cu aceeaşi sinceritate şi să-ți spun ultimele intenții ale mele: cât se poate de repede, voi preda această scrisoare nefericită Katerinei Nikolaievna, cu condiția ca din tot ce s-a întâmplat acum să nu se facă scandal şi ca ea să-şi dea cuvântul că nu-ți va zădărnici fericirea. Iată tot ce pot face eu.

- Asta nu se poate! a spus ea înroşindu-se toată.

Gândul că o va *cruța* Katerina Nikolaievna a umplut-o de indignare.

- Nu-mi schimb hotărârea, Anna Andreievna.

- Poate ți-o vei schimba.

- Atunci întreabă-l pe Lambert!

- Arkadi Makarovici, nu ştii ce nenorociri pot ieşi din cauza încăpățânării dumitale, a spus ea îndârjită şi supărată.

- Vor ieşi nenorociri, asta-i adevărat… nu-mi mai simt capul. Dar, gata: am hotărât şi basta! Dar, pentru Dumnezeu, te rog, nu mi-l aduce aici pe fratele dumitale.

- Dar el tocmai vrea să şteargă…

- Nu e nimic de şters! Nu am nevoie de asta, nu vreau, nu vreau! am exclamat eu, luându-mă de cap. (O, poate că atunci am luat-o prea de sus!) Spune-mi totuşi, unde îşi va petrece prinţul noaptea? Aici, cumva?

- Îşi va petrece seara aici, la dumneata şi cu dumneata.

- Atunci, diseară mă mut în altă parte!

După aceste cuvinte necruţătoare, mi-am luat căciula şi am început să mă îmbrac cu şuba. Anna Andreievna mă observa în tăcere şi cu severitate. Mi-era milă - o, mi-era milă de fata aceasta mândră! Dar am ieşit în fugă din casă fără să-i las nicio speranţă.

IV

Voi încerca să fiu scurt. Luasem o hotărâre categorică şi mă duceam direct la Tatiana Pavlovna. Vai! Dacă aş fi găsit-o acasă atunci, aş fi prevenit o mare nenorocire; dar, ca un făcut, în ziua aceea eram urmărit de ghinion. Desigur, am trecut şi pe la mama, în primul rând, ca să văd ce face, în al doilea rând, gândindu-mă că sigur o voi găsi acolo pe Tatiana Pavlovna; dar aceasta nu era nici acolo; abia plecase undeva, iar mama zăcea bolnavă şi cu ea rămăsese doar Liza. Liza m-a rugat să nu intru la mama ca să n-o trezesc: „N-a închis un ochi toată noaptea, slavă Domnului că a adormit măcar acum”. Am îmbrățişat-o pe Liza şi i-am spus doar câteva cuvinte despre hotărârea mea definitivă şi importantă pe care o s-o duc la îndeplinire imediat. M-a ascultat fără să fie prea mirată, parcă îi spusesem lucrul cel mai obişnuit. O, cu toții se obişnuiseră cu nesfârşitele mele „hotărâri definitive” şi cu încălcarea lor ulterioară, fără scrupule! Dar acum, acum era altceva! Am trecut şi pe la birtul de pe chei şi am stat acolo aşteptând şi gândindu-mă s-o găsesc apoi pe Tatiana Pavlovna. Dar să vă explic de ce aveam atâta nevoie atunci de femeia aceasta. Voiam s-o trimit imediat la Katerina Nikolaievna s-o roage să vină în casa Tatianei Pavlovna, unde, în prezența acesteia, să-i înapoiez documentul, explicându-i o dată pentru totdeauna… Cu alte cuvinte, voiam să fac doar ce trebuia: voiam să mă justific odată pentru totdeauna. Hotărât asupra acestor lucruri, am decis ca neapărat să spun câteva cuvinte în favoarea Annei Andreievna şi, dacă se poate, să le iau pe Katerina Nikolaievna şi pe Tatiana Pavlovna (ca martoră), să le aduc la mine, adică la prinț, acolo să le împac pe femeile care se duşmăneau, să-l readuc la viață pe prinț şi… şi… într-un cuvânt, pe cât se poate,

să-i fac fericiți pe toți din acest grup chiar astăzi şi să-mi mai rămână de rezolvat doar problema cu Versilov şi mama. Nu mă îndoiam deloc de succes: Katerina Nikolaievna, din recunoştință pentru că i-am înapoiat scrisoarea fără să cer nimic în schimb, nu-mi putea refuza o asemenea dorință. Dar vai! Încă mai credeam că documentul este la mine. O, în ce situație stupidă şi nedemnă eram fără să ştiu nimic de asta!

Se întuneca afară şi era deja aproape ora patru când am trecut din nou pe la Tatiana Pavlovna. Maria mi-a răspuns grosolan că „n-a venit”. Îmi amintesc foarte bine acum privirea Mariei, stranie, pe sub sprâncene: dar, se-nțelege că atunci nu mi-a trecut nimic prin cap. Dimpotrivă, m-a săgetat o altă idee: coborând necăjit şi oarecum plictisit scara la Tatiana Pavlovna, mi l-am amintit pe bietul prinț cum, mai adineaori, îmi întindea brațele şi, brusc, m-am certat în gând pentru că l-am părăsit, cel mai probabil, dintr-o supărare personală. Am început să-mi imaginez cu nelinişte că în lipsa mea s-ar fi putut întâmpla acolo la ei ceva foarte rău şi atunci am pornit-o grăbit spre casă. Acasă, însă, se întâmplaseră următoarele:

Anna Andreievna, care plecase de la mine furioasă, nu-şi pierduse cumpătul. Trebuie să vă spun că trimisese încă de dimineață după Lambert, că apoi trimisese încă o dată după el şi, întrucât Lambert în continuare nu era acasă, în final şi-a trimis fratele să-l caute. Biata de ea, văzând că mă opun, şi-a pus ultimele speranțe în Lambert şi în influența pe care acesta o putea avea asupra mea. Îl aştepta pe Lambert cu nerăbdare şi se minuna că el, care înainte nu se depărta niciun pas de ea şi-i dădea mereu târcoale, a părăsit-o brusc şi a dispărut. Vai! Nu putea să-i treacă prin cap că Lambert, care deținea acum documentul, luase deja alte decizii şi că de aceea se făcuse nevăzut,

ascunzându-se mai ales de ea.

Astfel, cu nerăbdare şi nelinişte crescândă în suflet, Anna Andreievna aproape nu mai avea putere să-i distragă atenția bătrânului; şi neliniştea acestuia creştea periculos de mult. Punea întrebări stranii şi pline de spaimă, a început s-o privească bănuitor chiar şi pe ea şi, în câteva rânduri, a plâns de-a binelea. Tânărul Versilov nu a rămas mult timp. După ce acesta a plecat, Anna Andreievna l-a adus pe Piotr Ippolitovici, în care-şi punea atâtea speranțe, dar acesta, departe de a-i plăcea prințului, i-a provocat chiar repulsie. De fapt, prințul îl privea pe Piotr Ippolitovici cu tot mai multă neîncredere şi suspiciune. Iar acesta parcă înadins s-a apucat să-i vorbească din nou despre spiritism şi despre câteva prestidigitații pe care le văzuse la spectacole, şi anume despre cum un şarlatan, în prezența publicului, a tăiat capete de oameni astfel că sângele curgea şi toți vedeau asta, pentru ca apoi să le pună iar pe umeri şi ele să se prindă la loc, tot în prezența publicului, şi că totul s-ar fi petrecut, chipurile, în 1859. Prințul s-a speriat atât de tare şi totodată nu ştiu de ce s-a indignat atât de mult, încât Anna Andreievna s-a văzut nevoită să-l îndepărteze urgent pe povestitor. Din fericire, a venit prânzul comandat special în ajun undeva, nu prea departe (prin Lambert şi Alphonsine), la un bucătar francez care nu lucra nicăieri şi încerca să se angajeze într-o casă de aristocrați sau la un club. Prânzul şi şampania l-au înveselit mult pe bătrân; a mâncat mult şi a spus multe glume. După prânz, desigur, s-a simțit moleşit şi a vrut să doarmă şi, cum totdeauna dormea după-masa, Anna Andreievna i-a pregătit patul. Până să adoarmă, el i-a tot sărutat mâinile, i-a spus că este raiul lui, speranța, huria, „floarea de aur"; într-un cuvânt, se lansase în cele mai orientale expresii. În sfârşit, a adormit, şi tocmai atunci m-am întors şi eu.

Anna Andreievna a intrat la mine cu grabă, şi-a împreunat mâinile în fața mea şi m-a implorat ca, „dacă nu pentru ea, măcar pentru prinț” să nu plec şi ca, atunci când el se va trezi, să merg la el. „Fără dumneata e pierdut, o să aibă o cădere nervoasă; mă tem că nu va rezista până la noapte...” A adăugat că e nevoită să lipsească un timp, „poate chiar pentru două ore şi că-l lasă pe prinț în grija mea”. Emoționat, i-am dat cuvântul că rămân până diseară şi că, atunci când el se va trezi, voi face tot ce pot ca să-l distrez.

- Iar eu o să-mi fac datoria! a încheiat ea energic.

Şi a plecat. Să explic, anticipând: a plecat să-l caute ea însăşi pe Lambert; era ultima ei speranță; în plus, a trecut pe la fratele şi pe la rudele ei, familia Fanariotov; se-nțelege în ce stare sufletească trebuia să se întoarcă ea.

Prințul s-a trezit cam la o oră după ce-a plecat ea. Am auzit prin perete cum geme şi am fugit imediat la el; l-am găsit stând pe pat, în halat, dar atât de speriat de singurătatea lui, de lumina singurei lămpi şi de camera străină, încât, atunci când am intrat, a tresărit, a sărit în picioare şi a dat un țipăt. M-am aruncat spre el şi, când şi-a dat seama că sunt eu, a început să mă îmbrățişeze cu lacrimi de bucurie.

- Iar mie mi s-a spus că te-ai mutat în altă parte, că te-ai speriat şi ai fugit.

- Cine a putut să vă spună asta?

- Cine a putut? Vezi, poate că eu însumi am inventat asta sau poate că mi-a spus cineva. Închipuie-ți, am avut un vis: intră un bătrân cu barbă şi cu o icoană, cu o icoană ruptă în două, şi spune dintr-odată: „Aşa se va rupe şi viața ta!”.

- Ah, Dumnezeule, probabil ați auzit de la cineva că Versilov a rupt ieri o icoană?

- *N'est-ce pas*? Am auzit, am auzit! Am auzit încă de dimineață de la Nastasia Egorovna. Ea mi-a adus aici geamantanul şi cățeluşul.

- Vedeți, de asta ați şi visat.

- Ei, n-are importanță; şi, imaginează-ți, acest bătrân mă tot amenința cu degetul. Unde este Anna Andreievna?

- Se întoarce imediat.

- De unde? A plecat şi ea? a exclamat el cu durere.

- Nu, nu, va fi aici imediat, dar m-a rugat pe mine să stau puțin cu dumneavoastră.

- *Oui*, să vină. Aşadar, Andrei Petrovici şi-a ieşit din minți; „ca din întâmplare şi atât de repede". I-am prezis întotdeauna că aşa o s-o sfârşească. Dragul meu, stai un pic…

M-a apucat brusc de haină şi m-a tras spre el.

- Adineaori, proprietarul a adus nişte fotografii, fotografii ruşinoase cu femei, toate goale în poziții orientale diferite, şi mi le-a arătat prin geam… Ştii, le-am lăudat din obligație, dar tocmai oameni ca el i-au adus femei mizerabile acelui nefericit, ca pe urmă să-l îmbete mai uşor…

- Vorbiți tot de von Sohn, dar ajunge, prințe! Proprietarul e un prost şi nimic mai mult!

- Un prost şi nimic mai mult! *C'est aussi mon opinion*![194] Dragul meu, dacă poți, salvează-mă de aici! îşi ridică el mâinile rugător în fața mea.

- Prințe, voi face tot ce-mi stă în putință! Sunt al dumneavoastră… Dragă prințe, aveți răbdare şi poate voi aranja totul!

- *N'est-ce pas*? O să fugim amândoi, iar geamantanul îl lăsăm aşa, ca el să creadă că ne întoarcem.

---

[194] Asta-i şi părerea mea! (în fr. în orig.)

- Unde să fugim? Dar Anna Andreievna?

- Nu, nu, împreună cu Anna Andreievna... *Oh, mon cher*, în capul meu e un talmeş-blameş... Stai puţin: acolo în geanta din dreapta este un portret al Katiei; l-am pus acolo mai devreme pe furiş, ca să nu observe Anna Andreievna şi mai ales această Nastasia Egorovna; scoate-l, te rog, mai repede, fii atent şi vezi să nu ne prindă... Dar n-am putea pune lanţul la uşă?

Într-adevăr am găsit în geantă portretul Katerinei Nikolaievna într-o ramă ovală. El l-a luat în mâini, l-a dus la lumină şi deodată lacrimile au început să-i curgă pe obrajii lui palizi, slăbiţi.

- *C'est un ange, c'est un ange du ciel*![195] a exclamat el. Toată viaţa am fost vinovat în faţa ei... şi uite acum! *Cher enfant*, nu cred nimic, nu cred nimic! Prietene, spune-mi: îţi poţi imagina că vor să mă ducă la casa de nebuni? *Je dis des choses charmantes et tout le monde rit*...[196] şi deodată pe-un asemenea om să-l ducă la casa de nebuni?

- Niciodată n-a fost vorba de asta! am strigat eu. E o greşeală, îi ştiu sentimentele!

- Şi tu îi ştii sentimentele? Ce bine! Dragul meu, m-ai readus la viaţă. Ce mi-au tot spus ei despre tine? Dragul meu, cheam-o pe Katia aici, vreau să se sărute amândouă în faţa mea, apoi să le duc acasă şi să-l gonim pe proprietar!

S-a ridicat în picioare, şi-a împreunat mâinile şi pe dată s-a lăsat în genunchi în faţa mea.

- *Cher*, a şoptit el cu spaimă nebună, tremurând tot ca o frunză, dragul meu, spune-mi întregul adevăr: unde mă vor duce acum?

- Dumnezeule! am strigat eu, ridicându-l şi aşezându-l

---

[195] E un înger, un înger din ceruri! (în fr. în orig.)

[196] Spun lucruri încîntătoare şi toţi rîd... (în fr. în orig.)

pe pat, dar dumneavoastră nu mă credeți nici pe mine; credeți că şi eu particip la complot? Dar n-am să las pe nimeni să v-atingă nici cu un deget!

- *C'est ça*, nu-i lăsa, a bâiguit el, apucându-mă de coate cu ambele mâini şi continuând să tremure. Nu mă lăsa pe mâna nimănui! Şi nu mă minți şi tu… pentru că… mă vor duce de-aici, nu-i aşa? Ascultă, proprietarul, Ippolit, sau cum îl mai cheamă… nu cumva este doctor?

- Ce doctor?

- Şi asta… asta nu-i casă de nebuni, aici, în camera asta?

Dar în acel moment brusc s-a deschis uşa şi a intrat Anna Andreievna. Cred că ascultase la uşă şi, nemaiavând răbdare, o deschisese prea repede: prințul, care tresărea la orice zgomot, a dat un strigăt şi s-a aruncat cu fața în pernă. În sfârşit, avusese ceva în genul unui atac care s-a lăsat cu hohote de plâns.

- Iată roadele faptelor dumitale, i-am spus eu, arătând spre bătrân.

- Nu, astea-s roadele faptelor dumitale! a ridicat ea vocea dur. Pentru ultima dată fac apel la dumneata, Arkadi Makarovici, vrei să dai în vileag intriga infernală țesută împotriva acestui bătrân fără apărare şi să renunți la „visurile dumitale de iubire, nebuneşti şi copilăreşti", pentru a-ți salva sora?

- Vă voi salva pe toți, dar numai în felul în care ți-am spus mai înainte! Trag încă o fugă; poate că, peste o oră, va fi aici chiar Katerina Nikolaievna! Am să vă împac pe toți şi toți veți fi fericiți! am exclamat eu aproape inspirat.

- Adu-o, adu-o aici, a tresărit prințul. Duceți-mă la ea! O vreau pe Katia, vreau s-o văd pe Katia şi s-o binecuvântez! a strigat el, ridicând mâinile şi ridicându-se rapid de pe pat.

- Vezi, i l-am arătat eu Annei Andreievna, auzi ce spune:

acum chiar că n-o să te mai ajute niciun document.

- Văd, dar m-ar fi ajutat să-mi justific pasul în fața lumii, acum însă am ajuns de râsul ei! Ajunge! Conştiința mea este curată. Sunt părăsită de toți, până şi de fratele meu bun, care s-a speriat de nereuşită… Dar eu îmi voi face datoria şi voi rămâne alături de acest nefericit, să-l slujesc şi să-l îngrijesc.

Nu era timp de pierdut, am ieşit în fugă din cameră.

- Mă întorc peste o oră şi nu mă întorc singur! am strigat eu din prag.

Capitolul XII

I

În sfârşit, am găsit-o pe Tatiana Pavlovna! I-am spus tot dintr-o suflare, totul despre document şi tot, absolut tot despre ce se-ntâmplă acum în locuința mea. Deşi înțelegea prea bine evenimentele şi putea să priceapă orice din două cuvinte, totuşi expunerea mi-a luat, cred, vreo zece minute. Vorbeam doar eu, i-am spus tot adevărul şi nu mi-a fost ruşine. Şezând pe scaunul ei tăcută şi nemişcată, cu trupul drept ca o săgeată, stătea cu buzele strânse, nu-şi lua ochii de la mine şi mă asculta concentrată. Dar când am terminat a sărit de pe scaun pe neaşteptate şi atât de repede, că am sărit şi eu în picioare.

- Ah, mucosule! Deci scrisoarea chiar era cusută în buzunarul tău şi ți-a cusut-o proasta de Maria Ivanovna! Ah, mizerabili şi neruşinați ce sunteți! Deci de asta ai venit aici, ca să cucereşti inimi, să birui lumea bună, ai vrut să te răzbuni pe Dracu' Ivanovici, pentru că eşti fiu nelegitim?

- Tatiana Pavlovna, am strigat eu, să nu îndrăzneşti să mă cerți! Poate că dumneata, poate că certurile dumitale încă de la bun început au fost cauza înrăirii mele de aici. Da, sunt fiu nelegitim şi poate că într-adevăr am vrut să mă răzbun pentru că sunt un bastard, şi chiar pe un Dracu' Ivanovici, pentru că nici dracu' n-ar şti cine este vinovatul aici; dar aminteşte-ți că am respins alianța cu escrocii şi că mi-am învins pasiunile! O să depun în tăcere documentul în fața ei şi o să plec fără să mai aştept măcar un cuvânt din partea ei; o să fii martoră chiar dumneata!

- Dă-mi scrisoarea, dă-mi-o acum, pune-o imediat pe masă! Cine ştie, dacă minți?

- E cusută în buzunarul meu; chiar Maria Ivanovna a

cusut-o şi, după ce mi-am făcut un costum nou, am scos scrisoarea din buzunarul vechi şi am cusut-o chiar eu în haina nouă; uite-o, e aici, pipăie, nu mint deloc!

- Dă-o, scoate-o de-acolo! striga Tatiana Pavlovna.

- Pentru nimic în lume, îți repet: o s-o pun în fața ei în prezența dumitale şi apoi am să plec, fără să mai aştept vreun cuvânt; dar trebuie să ştie şi să vadă cu ochii ei că eu, chiar eu, i-o dau de bună voie, fără să fiu obligat şi fără să aştept vreo răsplată.

- Din nou vrei să faci pe grozavul? Eşti îndrăgostit, mucosule?

- N-ai decât să spui grozăvii cât vrei: chiar dacă o merit, nu mă supăr. Nu-mi pasă c-am să-i par un băiețandru de nimic, care a urmărit-o şi a pus la cale un complot; dar vreau să ştie că m-am învins pe mine şi am pus fericirea *ei* mai presus de orice pe lume! Nu-i nimic, Tatiana Pavlovna, nu-i nimic! Îmi strig mie însumi: curaj şi speranță! Chiar dacă e primul meu pas în viață, el s-a sfârşit bine, s-a sfârşit nobil! Şi ce dacă o iubesc, am continuat eu inspirat şi cu ochii strălucind, nu mi-e ruşine cu asta: mama este un înger din cer iar *ea* este regină pe pământ! Versilov se va întoarce la mama, iar în fața ei nu are de ce să-mi fie ruşine; am ascultat doar ce a vorbit acolo cu Versilov, am stat după draperie… O, noi trei suntem „la fel de nebuni”! Ştii cine a folosit expresia asta? El, Andrei Petrovici! Şi ştii că, probabil, aici sunt mai mulți, nu doar trei oameni nebuni? Da, cred că pot pune pariu că dumneata eşti cea de-a patra! Dacă vrei, ți-o spun: pun pariu că toată viața ai fost îndrăgostită de Andrei Petrovici, şi cred că şi acum eşti la fel…

Repet, eram inspirat şi cuprins de nu ştiu ce fericire, dar n-am reuşit să-mi termin vorba: uimitor de repede, m-a apucat brusc de păr cu mâna şi m-a scuturat de vreo două

ori cu toată puterea… apoi m-a lăsat tot atât de repede şi s-a dus într-un colț unde şi-a acoperit fața cu o batistă.

- Mucosule! Să nu-ndrăzneşti să-mi mai spui asta vreodată! a zis ea plângând.

A fost atât de neaşteptat pentru mine, că am rămas pur şi simplu înlemnit. Stăteam şi mă uitam la ea, neştiind ce să fac.

- Pfui, prostule! Vino-încoace şi mă sărută, proasta de mine! a spus ea deodată, plângând şi râzând, şi să nu îndrăzneşti, să nu mai îndrăzneşti să repeți asta… Iar eu te iubesc şi te-am iubit toată viața… prostule!

Am sărutat-o. V-o spun în paranteză: din acel moment, eu şi Tatiana Pavlovna am devenit buni prieteni.

- Ah, da! Dar ce-i cu mine! a exclamat ea, lovindu-se peste frunte, ce spuneai: bătrânul prinț e la tine? E adevărat?

- Sigur că da.

- Ah, Dumnezeule! Mă înțeapă inima! dădea ocol camerei şi se zbătea din colț în colț. Iar ei profită de el acolo! Vai, şi nu-i bate Dumnezeu pe proşti! Şi e acolo chiar de dimineață? Din ăştia mi-e Anna Andreievna! Din ăştia mi-e călugărița! Şi Militrissa[197] habar nu are de nimic!

- Care Militrissa?

- Păi, regina pe pământ, idealul! Ah, ce-i de făcut acum?

- Tatiana Pavlovna! am strigat eu venindu-mi în fire, am vorbit numai prostii şi am uitat lucrul cel mai important: venisem tocmai după Katerina Nikolaievna şi ei, acolo, mă aşteptă cu toții.

I-am explicat că îi voi preda documentul numai dacă-şi va da cuvântul că se va împăca neîntârziat cu Anna

---

[197] Personaj dintr-un roman cavaleresc (*Bova, fiul regelui*) care a circulat în Rusia din secolul al XVIII-lea pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Militrissa era fiica regelui Kilbit.

Andreievna şi chiar va fi de acord cu căsătoria ei…

- Foarte bine, m-a întrerupt Tatiana Pavlovna, i-am repetat-o şi eu de o sută de ori. El va muri înainte de căsătorie, oricum nu apucă să se însoare şi ei îi lasă bani prin testament, adică şi aşa banii sunt scrişi acolo şi lăsați…

- Oare Katerinei Nikolaievna îi pare rău numai de bani?

- Nu, ea se temea că documentul este la Anna, dar şi eu am crezut aşa. Am păzit-o amândouă. Fiica n-a vrut s-o despartă de bătrân, dar e adevărat că neamțului, lui Bioring, i-a părut rău de bani.

- Şi după toate astea, ea se mai poate mărita cu Bioring?

- Ce poți face cu o proastă? E o vorbă: prostul tot prost rămâne. Ştii, cu el va avea parte de linişte: „Oricum, zicea ea, trebuie să mă mărit cu cineva, iar cu el va fi cel mai bine, n-o să mă tulbure cu nimic”; dar o să vedem noi cum îi va fi ei mai bine. Degeaba o să-şi mai smulgă părul după aceea, căci o să fie prea târziu.

- Atunci, de ce o laşi? Doar o iubeşti; nu i-ai spus chiar dumneata în față că eşti îndrăgostită de ea?

- Şi chiar sunt îndrăgostită, şi o iubesc mai mult decât pe voi toți la un loc… Ceea ce nu înseamnă că nu-i o proastă desăvârşită!

- Atunci, fugi chiar acum la ea, apoi o să hotărâm tot şi o ducem la tatăl ei.

- Dar nu se poate, nu se poate, prostuțule! Tocmai asta-i! Ah, ce-i de făcut! Ah, mi-e rău! se zbătea ea din nou, luând într-o mână un pled. Ei, de-ai fi venit cu patru ceasuri mai devreme, dar acum este ora opt, iar ea a plecat deja să ia masa la Pelişcevi, iar apoi tot cu ei se duce la operă.

- Doamne! Dar dacă ne-am duce noi la operă? Dar nu, nu se poate… Oare ce-o să se-ntâmple cu bătrânul? Cred că

la noapte va muri!

- Ascultă, nu te mai duce acolo, du-te la mama ta, înnoptează acolo şi dimineață devreme…

- Nu, pentru nimic în lume, orice s-ar întâmpla, nu-l părăsesc pe bătrân.

- Bine faci, nu-l părăsi; asta-i frumos din partea ta. Iar eu, ştii… totuşi, o să trag o fugă până la ea şi-i las un bilet… ştii, am să-i scriu în limbajul nostru (va înțelege ea) că documentul e aici şi mâine la ora zece dimineața să fie la mine - chiar la fix! Nu-ți face probleme, va veni, pe mine mă ascultă: aici o să şi aranjăm totul pe loc. Iar tu fugi acolo şi prefă-te cât poți tu în fața bătrânului… culcă-l, poate o duce până mâine dimineață! Nici pe Anna să n-o sperii; o iubesc şi pe ea; eşti nedrept cu ea pentru că nu poți înțelege: este oropsită, din copilărie a fost oropsită; ah, ați căzut toți pe capul meu! Şi nu uita, spune-i din partea mea că de problema asta mă ocup chiar eu, să fie liniştită din toată inima, că nu-i va fi ştirbită mândria… Noi amândouă ne-am certat cumplit în ultimele zile, ne-am spus lucruri foarte grele. Ei, fugi… dar, ia stai un pic, arată-mi din nou buzunarul… e adevărat, e adevărat? Să fie oare adevărat? Dă-mi scrisoarea, măcar pentru la noapte, ce pierzi? Lasă-mi-o, n-o mănânc! Dacă la noapte o scapi din mână… îți schimbi părerea?

- Pentru nimic în lume! am strigat eu, poftim, pipăie, uită-te, dar pentru nimic în lume nu ți-o las!

- Văd că e o hârtie, pipăi ea cu degetele. Ei, prea bine, du-te, iar eu mă duc la ea şi poate că o să trag o fugă şi pe la operă, te-ai gândit bine! Acum fugi, fugi!

- Tatiana Pavlovna, stai un pic, ce face mama?

- E bine.

- Dar Andrei Petrovici?

A dat din mână.

- Îşi revine el.

Am luat-o la fugă încurajat, îmbărbătat, cu toate că rezultatul nu era cel dorit. Dar vai, soarta hotărâse cu totul altceva şi nu ştiam ce mă aşteaptă: cu adevărat există fatalitate pe lumea asta!

II

Încă de pe scară am auzit zgomot în casă, iar uşa era deschisă. În coridor se afla un lacheu necunoscut, îmbrăcat în livrea. Piotr Ippolitovici şi soția lui, amândoi foarte speriați, stăteau şi ei în coridor şi aşteptau ceva. Uşa de la camera prințului era deschisă şi de acolo se auzea o voce tunătoare pe care am recunoscut-o imediat - era vocea lui Bioring. N-am reuşit să fac nici măcar doi paşi când, brusc, am văzut cum Bioring şi însoțitorul său, baronul R. - chiar acela care venise la Versilov pentru tratative - îl scoteau în coridor pe prinț, plâns tot şi tremurând, îmbrățişându-l şi sărutându-l pe Bioring. Bioring striga la Anna Andreievna care ieşise şi ea în coridor în urma prințului; acesta o amenința şi, pare-se, bătea din picior - ce mai, îşi spunea cuvântul soldatul neamț cel grosolan, cu tot lustrul lui de „lume bună”. S-a dovedit apoi că nu ştiu de ce i-a trăsnit prin cap ideea că Anna Andreievna e vinovată de o faptă penală şi că acum va trebui să răspundă chiar în fața legii. Necunoscând datele problemei, el exagera, cum se întâmplă cu mulți, simțindu-se în drept să fie extrem de nepoliticos. În orice caz, nu avusese timp să afle detalii: cum s-a dovedit mai târziu, fusese anunțat despre toate anonim (ce i se spusese, am să vă povestesc apoi) şi a venit în grabă, în starea de furie în care chiar şi cei mai inteligenți din nația lui sunt gata să se poarte ca nişte cizmari. Anna Andreievna a făcut față asaltului cu perfectă demnitate, dar eu n-am apucat să văd primul moment. Am văzut doar că, scoțându-l pe bătrân în coridor, Bioring l-a lăsat pe acesta pe mâinile baronului R. şi, întorcându-se fulgerător spre Anna Andreievna, i-a strigat, probabil ca răspuns la o observație a ei:

- Eşti o intrigantă! Vrei banii lui! Din acest moment, eşti

dezonorată în societate şi vei răspunde în fața legii!...

- Dumneata profiți de un bolnav nefericit pe care-l aduci în pragul nebuniei… şi țipi la mine pentru că sunt femeie şi n-are cine să mă apere…

- A, da, dumneata eşti logodnica lui, logodnica! începu Bioring să râdă în hohote, cu răutate şi cu poftă.

- Baroane, baroane… *Chère enfant, je vous aime*[198], plângea prințul, întinzând mâinile spre Anna Andreievna.

- Să mergem, prințe, să mergem, împotriva dumneavoastră a fost un atentat, poate chiar la viața dumneavoastră! a strigat Bioring.

- *Oui, oui, je comprends, j'ai compris au commencement…*[199]

- Prințe, ridică vocea Anna Andreievna, mă jigniți şi permiteți să fiu jignită!

- La o parte! răcni deodată la ea Bioring.

N-am mai putut suporta.

- Canalie! am urlat eu la el, Anna Andreievna, eu sunt apărătorul dumitale!

N-am să descriu cu de-amănuntul, şi nici pot s-o fac. A ieşit o scenă îngrozitoare şi vulgară, iar eu părea că, brusc, mi-am pierdut rațiunea. Se pare că am sărit şi l-am lovit, în orice caz, l-am împins cu putere. M-a lovit şi el cu toată puterea peste cap, aşa că am căzut. Revenindu-mi, m-am năpustit după ei pe scări; mi-amintesc, îmi curgea sânge din nas. La scară îi aştepta o trăsură şi, cât timp l-au urcat pe prinț, am ajuns la ea şi, deşi lacheul mă împinsese înapoi, m-am aruncat din nou asupra lui Bioring. Nu-mi amintesc cum ne-am trezit cu un sergent. Bioring m-a înşfăcat de guler şi a ordonat amenințător sergentului să

---

[198] Dragă copilă, te iubesc (în fr. în orig.).

[199] Da, da, înţeleg, am priceput încă de la început… (în fr. în orig.)

mă ducă la secție. Eu strigam că şi el ar trebui să meargă acolo, să dăm amândoi declarație, că n-o să îndrăznească să mă ia aproape din propria locuință... Dar, pentru că lucrurile se întâmplau pe stradă şi nu în locuință şi pentru că strigam, înjuram şi mă băteam ca un om beat, dar şi pentru că Bioring era în uniformă, sergentul m-a luat numai pe mine. Atunci am înnebunit de tot şi, opunându-mă din toate puterile, se pare că l-am lovit şi pe sergent. Apoi îmi amintesc că au mai apărut doi şi m-au luat. Abia țin minte cum m-au adus într-o încăpere plină de fum, îmbâcsită de tutun, cu multe persoane care stăteau în picioare sau erau aşezate, care aşteptau şi scriau; continuam să strig şi aici, ceream un proces-verbal. Dar cazul se complicase prin rezistență şi prejudiciu adus autorității. Pe de altă parte, e drept şi că arătam îngrozitor. Deodată cineva a strigat la mine amenințător. Între timp, sergentul mă învinuia de bătaie şi povestea despre colonel...

- Cum vă numiți? strigă la mine cineva.

- Dolgoruki, am urlat eu.

- Prințul Dolgoruki?

Ieşindu-mi din fire, am răspuns cu o înjurătură urâtă, iar apoi... apoi îmi amintesc cum m-au târât într-o cămăruță întunecată „pentru trezire din beție”. O, nu protestez. Toată lumea a citit mai zilele trecute o reclamație a unui domn care a stat toată noaptea în arest legat, şi tot într-o cameră pentru trezire din beție, dar acel domn, se pare, era chiar nevinovat; eu însă eram vinovat. M-am prăvălit pe-un pat de scânduri, alături de alți doi indivizi care dormeau duşi. Mă durea capul, mi se zbăteau tâmplele, inima îmi bubuia. Probabil mi-am pierdut cunoştința şi am delirat. Mi-aduc aminte doar că m-am trezit în plină noapte şi m-am ridicat pe pat. Pe loc, mi-a revenit în minte totul, am înțeles totul şi, stând cu coatele

pe genunchi şi ținându-mi capul în mâini, m-am cufundat într-o meditație adâncă.

O, n-am să vă descriu sentimentele mele, şi nici n-am timp de asta, notez doar atât: poate că niciodată n-am trăit momente mai frumoase în sufletul meu ca în acele minute de meditație din mijlocul nopții, pe patul de scânduri din arest. Acest lucru îi poate părea straniu cititorului, care-ar putea să creadă că sunt un scârța-scârța, că vreau să fiu original cu orice chip - şi totuşi, lucrurile au stat exact aşa. A fost unul dintre momentele pe care, poate, e posibil să le aibă oricare din noi, dar ele vin o singură dată în viață. În asemenea momente îți hotărăşti destinul, îți defineşti o viziune şi-ți spui o dată pentru tot restul vieții: „Iată unde este adevărul şi uite încotro trebuie să merg ca să-l găsesc". Da, acele momente au fost ca o lumină pentru sufletul meu. Jignit de insolentul Bioring şi aşteptând ca a doua zi să fiu jignit de acea femeie din lumea bună, ştiam prea bine că puteam să mă răzbun pe ei cumplit, dar am hotărât să nu mă răzbun. Am hotărât, împotriva tuturor ispitelor, că nu voi da la iveală documentul, că nu-l voi face cunoscut lumii întregi (cum îmi trecuse deja prin cap); îmi repetam că a doua zi voi pune în fața ei această scrisoare şi, dacă va trebui, în loc de mulțumire, voi suporta zâmbetul ei ironic şi nu voi spune niciun cuvânt, plecând de la ea pentru totdeauna... Dar e inutil să insist. Cât despre ce urma să se întâmple a doua zi cu mine aici, la cum mă voi prezenta în fața autorităților şi la ce vor face cu mine, aproape că am uitat să mă gândesc. M-am închinat cu evlavie, m-am culcat pe pat şi am căzut într-un somn senin de copil.

M-am trezit târziu, când deja se făcuse lumină. Eram singur în cameră. M-am aşezat şi am aşteptat în tăcere mult timp, cam o oră; cred că era aproape de ora nouă când au venit să mă cheme. Aş fi putut intra în detalii mai mărunte,

dar nu merită, căci toată povestea a trecut deja; e de-ajuns să spun lucrurile importante. Observ doar că, spre marea mea mirare, s-au purtat cu mine neaşteptat de respectuos: m-au întrebat ceva, nu mai ştiu ce le-am răspuns, şi imediat mi-au dat voie să plec. Am ieşit în tăcere, citind în privirile lor un anume respect față de un om care, în asemenea împrejurări, a ştiut să-şi păstreze demnitatea. Dacă n-aş fi observat asta, n-aş fi notat aici. La ieşire mă aştepta Tatiana Pavlovna. Voi explica în două cuvinte de ce am scăpat atât de uşor atunci.

Dimineață devreme, probabil pe la ora opt, Tatiana Pavlovna a venit grăbită la locuința mea, adică la Piotr Ippolitovici, încă sperând să-l prindă acolo pe prinț şi a aflat imediat despre toate grozăviile din ajun şi, mai ales, că eu fusesem arestat. Într-o clipă s-a dus la Katerina Nikolaievna (care încă de ieri, întorcându-se de la operă, se văzuse cu tatăl ei, care fusese adus la ea), a trezit-o, a speriat-o şi i-a cerut să mă elibereze imediat. Cu o scrisoare de la ea, a zburat spre Bioring căruia i-a cerut o altă scrisoare către „cine trebuie", cu rugămintea lui Bioring însuşi de a fi eliberat neîntârziat „arestatul din greşeală". Cu această scrisoare, a venit la secție şi rugămintea ei a fost respectată.

III

Mă întorc acum la ce este esențial.

Tatiana Pavlovna m-a luat şi m-a urcat într-o trăsură, ducându-mă la ea; a comandat imediat samovarul, m-a spălat şi m-a curățat cu mâna ei la bucătărie. Tot la bucătărie mi-a spus cu voce tare că la ora unsprezece şi jumătate va veni la ea Katerina Nikolaievna - se înțeleseseră aşa mai înainte -, ca să se întâlnească cu mine. Atunci, Maria a auzit acele cuvinte. După câteva minute, a adus samovarul, iar după alte două minute, când Tatiana Pavlovna a strigat-o, ea n-a răspuns: s-a dovedit că nu ştiu din ce cauză plecase. Îl rog pe cititor să fie foarte atent la acest amănunt; cred că era ora zece fără un sfert. Deşi Tatiana Pavlovna se supărase că dispăruse fără să ceară voie, s-a gândit că plecase doar undeva la o băcănie şi imediat a uitat de plecarea ei. Dar nu de asta ne ardea nouă atunci; am vorbit fără întrerupere pentru că aveam despre ce vorbi, aşa că eu, de exemplu, aproape că nici n-am acordat atenție dispariției Mariei; îl rog pe cititor să nu uite nici acest lucru.

Se-nțelege că eram cam confuz; am vorbit despre sentimentele mele şi, mai ales, am aşteptat-o amândoi pe Katerina Nikolaievna, şi gândul că peste o oră mă voi întâlni cu ea în sfârşit, şi încă într-un moment atât de hotărâtor din viața mea, mă făcea să tremur şi să am frisoane. În sfârşit, după ce am băut două ceşti de ceai, Tatiana Pavlovna a sărit în picioare, a luat o foarfecă de pe masă şi a spus:

- Vino-ncoa' cu buzunarul, trebuie să scoatem scrisoarea, doar n-o să-l tăiem în prezența ei!

- Da! am exclamat eu şi mi-am descheiat haina.

- Ce-i cu încâlceala asta? Cine a cusut aici?

- Eu, chiar eu, Tatiana Pavlovna.

- Se şi vede că tu. Ei, uite-o...

Am scos scrisoarea; plicul era cel vechi, dar în el era o foaie goală.

- Ce-i asta? a exclamat Tatiana Pavlovna, învârtind-o în mâini. Dar ce-i cu tine?

Dar eu stăteam fără grai, palid la față şi... deodată am căzut fără putere pe scaun, aproape leşinat.

- Ce mai e şi asta? a început să urle Tatiana Pavlovna. Unde-i scrisoarea?

- Lambert! am sărit eu, ghicind şi lovindu-mă peste frunte.

Grăbit şi cu răsuflarea tăiată, i-am povestit şi despre noaptea la Lambert, şi despre înțelegerea noastră de atunci; dar încă de ieri îi mărturisisem despre această înțelegere.

- M-au furat! M-au furat! strigam eu, bătând din picioare şi luându-mă de păr.

- Ce nenorocire! decise pe loc Tatiana Pavlovna, înțelegând ce s-a întâmplat. Ce oră este?

Era aproape unsprezece.

- Ah, şi Maria nu-i! Maria, Maria!

- Ce este, cucoană? răspunse imediat Maria din bucătărie.

- Ai venit? Ce-i de făcut acum? Trag o fugă până la ea... Oh, împiedicatule, împiedicatule!

- Iar eu, la Lambert! am urlat eu. Îl gâtui dacă trebuie!

- Cucoană! interveni mieros Maria din bucătărie, întreabă de dumneata o femeie necunoscută...

Dar nu reuşi să termine, când „necunoscuta” năvăli din bucătărie strigând şi plângând în hohote; era Alphonsine. Nu voi descrie scena cu de-amănuntul; era o înşelătorie şi o făcătură, dar trebuie să spun că Alphonsine juca scena de minune. Cu lacrimi de căință şi cu gesturi teatrale, a

început să trăncăne (pe franţuzeşte, desigur) că ea a scos atunci scrisoarea, că aceasta este acum la Lambert şi că Lambert, împreună cu „banditul acela”, *cet homme noir*[200], vor să o cheme pe *madame la générale*[201] şi s-o împuşte, chiar acum, peste o oră… că a aflat toate astea de la ei şi că s-a speriat tare, pentru că a văzut că au un pistol, *un pistolet*, că acum a venit repede la noi ca să mergem, s-o salvăm, s-o prevenim… *Cet homme noir*…

Ca să spun drept, totul era foarte verosimil, chiar stupiditatea unor explicaţii de-ale Alphonsinei întărea impresia de adevăr.

- Care *homme noir*? a strigat Tatiana Pavlovna.

- *Tiens, j'ai oublié son nom… Un homme affreux… Tiens, Versiloff.*[202]

- Versilov, nu se poate! am strigat eu.

- Ba nu, se poate! mârâi Tatiana Pavlovna. Dar vorbeşte, fetiţă, fără să ţopăi şi fără să dai din mâini; ce vor ei? Vorbeşte pe-nţeles: cum adică vor s-o împuşte?

„Fetiţa” ne-a explicat aşa (N.B.: totul era o minciună, vă previn din nou): Versilov va sta după uşă, iar Lambert îi va arăta *cette lettre*[203] imediat ce ea va intra, apoi Versilov va ieşi şi amândoi o vor… *Oh, il feront leur vengeance*![204] Că ea, Alphonsine, se teme de o nenorocire pentru că a participat şi ea, iar *cette dame, la générale*, va veni neapărat, „chiar acum, chiar acum”, pentru că ei i-au trimis o copie de pe scrisoare şi va vedea imediat că într-adevăr o au şi va merge la ei; scrisoarea i-a scris-o doar Lambert, despre Versilov nu ştia nimic; iar Lambert s-a recomandat ca fiind o persoană

[200] Acest om negru (în fr. în orig.).
[201] Generăleasa (în fr. în orig.).
[202] A, am uitat cum îl cheamă… Un om îngrozitor… A, Versilov. (în fr. în orig.)
[203] Această scrisoare (în fr. în orig.).
[204] O, se vor răzbuna! (în fr. în orig.)

care a venit de la Moscova, din partea unei doamne moscovite, *une dame de Moscou* (N.B.: Maria Ivanovna).

- Ah, mă-nțeapă inima! Ah, mi-e rău! exclama Tatiana Pavlovna.

- *Sauvez-la, sauvez-la*![205] striga Alphonsine.

Desigur, chiar de la prima vedere era ceva fără cap şi coadă în această poveste, dar n-am avut când să ne gândim mai bine, pentru că, în esență, era îngrozitor de verosimil. Puteam să presupunem, cu o mare probabilitate, şi că, primind invitația lui Lambert, Katerina Nikolaievna va veni mai întâi pe la noi, la Tatiana Pavlovna, ca să limpezească lucrurile, dar asta putea şi să nu se întâmple, iar ea să meargă direct la ei şi, dacă se-ntâmpla asta, era pierdută! Era greu şi să credem că va alerga aşa, la prima chemare, la Lambert, pe care nu-l cunoştea; dar şi asta putea să nu se întâmple din anumite motive; de pildă, văzând copia şi convingându-se că scrisoarea este într-adevăr la ei, şi atunci ar fi fost o nenorocire! Oricum, important era că nu mai aveam deloc timp de pierdut, nici măcar să raționăm.

- Dar Versilov o s-o omoare! Dacă a coborât până la Lambert, atunci o s-o omoare! Aici e vorba de dublu! am strigat eu.

- Ah, „dublul"! îşi frângea mâinile Tatiana Pavlovna. Ei, ce mai stăm, se hotărî ea deodată, ia-ți căciula, pune-ți şuba şi marş amândoi de-aici. Du-ne, fetiță, chiar la ei. Ah, ce departe e! Maria, Maria, dacă vine Katerina Nikolaievna, spune-i că revin imediat, să se aşeze şi să mă aştepte, iar dacă nu vrea să mă aştepte, încuie uşa şi nu-i da drumul. Spune-i că aşa ți-am poruncit eu! Ai o sută de ruble dacă faci ce-ți spun.

Am ieşit în fugă pe scară. Fără îndoială, nici nu puteau fi

---

[205] Salvaţi-o, salvaţi-o! (în fr. în orig.)

gândite lucrurile mai bine, pentru că principala nenorocire aştepta în apartamentul lui Lambert, iar dacă într-adevăr Katerina Nikolaievna venea mai întâi la Tatiana Pavlovna, Maria o putea reține acolo oricând. Şi totuşi, după ce deja chemase un birjar, Tatiana Pavlovna şi-a schimbat hotărârea.

- Du-te tu cu ea! mi-a poruncit, lăsându-mă cu Alphonsine, şi să nu te laşi, chiar de-ai să mori, ai înțeles? Vin şi eu după tine imediat, dar înainte de asta trag o fugă la ea, poate-o găsesc, pentru că, orice-ai crede, mi se pare suspect!

Şi a plecat spre Katerina Nikolaievna. Eu şi cu Alphonsine ne-am îndreptat spre Lambert. Îl tot grăbeam pe birjar şi, în goana aceea, am continuat s-o interoghez pe Alphonsine, dar ea mai mult se fofila prin exclamații şi, spre final, prin lacrimi. Dar ne-a păzit Dumnezeu pe toți, când totul atârna de un fir de păr. Nu făcusem niciun sfert de drum, când cineva ne-a strigat din urmă: mă striga pe nume. Am întors capul - ne ajungea din urmă cu o birjă Trişatov.

- Încotro? striga el speriat, şi cu ea, cu Alphonsine!

- Trişatov! am strigat eu, ai avut dreptate - e de rău! Mă duc la canalia de Lambert! Să mergem împreună, e bine să fim mai mulți!

- Întoarce-te, întoarce-te imediat! a strigat Trişatov. Lambert te-a mințit, şi Alphonsine la fel. M-a trimis ciupitul; ei nu sunt acasă: chiar acum i-am întâlnit pe Versilov şi pe Lambert; veneau spre Tatiana Pavlovna… acum sunt acolo…

L-am oprit pe birjar şi am sărit în birja în care era Trişatov. Nici până astăzi nu pricep cum de m-am hotărât atât de brusc, dar am crezut imediat şi m-am decis pe loc. Alphonsine a început să urle îngrozitor, dar am lăsat-o

acolo şi, nu ştiu dacă a luat-o şi ea după noi sau a plecat acasă, dar n-am mai văzut-o.

În birjă, gâfâind şi cum a putut el, Trişatov mi-a explicat că e o maşinațiune, că Lambert s-a combinat cu ciupitul, dar că ciupitul l-a trădat în ultimul moment şi l-a trimis chiar el pe Trişatov la Tatiana Pavlovna să-i spună să nu-i creadă pe Lambert şi pe Alphonsine. Trişatov a adăugat că nu mai ştie nimic, pentru că ciupitul nu i-a mai spus altceva, pentru că n-a reuşit, dat fiind că ciupitul se grăbea undeva şi totul a fost în fugă.

- Am văzut, a continuat Trişatov, că plecați şi am gonit în urma voastră.

Desigur, era clar că ciupitul ştia tot, odată ce l-a trimis pe Trişatov direct la Tatiana Pavlovna; dar asta era o nouă ghicitoare.

Dar, ca să nu iasă încurcături, înainte de a vă descrie catastrofa, vă voi explica adevărul întreg şi, încă o dată, voi face câțiva paşi înainte în povestire.

IV

După ce mi-a furat atunci scrisoarea, Lambert s-a aliat imediat cu Versilov. Deocamdată nu voi vorbi despre cum a putut Versilov să-i devină complice lui Lambert; am s-o fac mai târziu; important aici fusese „dublul”! Dar, asociindu-se cu Versilov, Lambert trebuia să găsească o soluție mai vicleană de a o atrage pe Katerina Nikolaievna. Versilov i-a spus ferm că aceasta nu va veni. Dar, din momentul în care atunci, cu trei zile în urmă, seara, l-am întâlnit pe stradă şi, dându-mă mare, i-am spus că îi voi da ei scrisoarea în casa Tatianei Pavlovna şi în prezența acesteia, din acel moment Lambert a organizat un fel de supraveghere a casei Tatianei Pavlovna, şi anume a cumpărat-o pe Maria. I-a dat Mariei douăzeci de ruble şi apoi, peste o zi, când a furat documentul, a vizitat-o a doua oară pe Maria şi au căzut de acord definitiv, el promițându-i pentru serviciile ei două sute de ruble.

Iată de ce Maria, imediat ce a auzit mai înainte că la unsprezece şi jumătate Katerina Nikolaievna va fi la Tatiana Pavlovna şi că voi fi şi eu acolo, a plecat din casă şi, cu o birjă, a zburat cu vestea la Lambert. Tocmai în asta consta serviciul ei, să-l anunțe când va fi acolo Katerina Nikolaievna. În acel moment, s-a nimerit să fie acolo şi Versilov. Într-o clipită, Versilov a ticluit acel plan infernal. Se spune că nebunii sunt extrem de vicleni în anumite momente.

Planul consta în faptul ca noi doi, Tatiana şi cu mine, să fim îndepărtați cu orice chip din casă, măcar pentru un sfert de oră, şi asta înainte să vină Katerina Nikolaievna. În urma noastră, după ce aşteptaseră în stradă ca eu şi Tatiana Pavlovna să ieşim, să intre ei în casă - le deschidea Maria - şi s-o aştepte acolo pe Katerina Nikolaievna. Între

timp, Alphonsine trebuia să ne rețină undeva cât poate ea, cum vrea ea şi unde vrea ea. Katerina Nikolaievna trebuia să sosească, aşa cum promisese, la unsprezece şi jumătate, deci, după socotelile lor, de două ori mai devreme decât ora la care ne puteam noi întoarce. (Se-nțelege că Katerina Nikolaievna nu primise nicio invitație de la Lambert şi că Alphonsine a mințit, şi astea au fost gândite de Versilov în toate amănuntele, în timp ce Alphonsine a jucat doar rolul trădătoarei speriate.) Sigur, ei au riscat, dar au judecat bine: „Merge - bine, nu merge - nu pierdem nimic, pentru că, totuşi, documentul e în mâinile noastre”. Dar a mers, şi nici nu putea să nu meargă, pentru că nu puteam să nu fugim cu Alphonsine măcar dintr-un singur motiv: „Şi dacă totul era adevărat?”. Mai spun o dată: n-am avut timp să raționăm.

V

Am intrat în fugă în bucătărie împreună cu Trişatov şi am găsit-o acolo pe Maria înspăimântată. A fost şocată de faptul că, atunci când i-a dat drumul lui Lambert şi lui Versilov, a observat deodată că Lambert avea în mână un revolver. Deşi luase banii, pistolul nu intra în calculele ei. Era înfricoşată şi, imediat ce m-a văzut, s-a aruncat spre mine:

- A venit generăleasa iar ei au un pistol!

- Trişatov, rămâi aici în bucătărie, i-am spus eu, şi, imediat ce strig, vino în ajutorul meu.

Maria mi-a descuiat uşa care dădea în coridor şi m-am strecurat în dormitorul Tatianei Pavlovna, chiar în cămăruța aceea unde putea să încapă numai patul Tatianei Pavlovna şi de unde, cândva, fără să vreau, am tras cu urechea. M-am aşezat pe pat şi am găsit imediat o gaură în draperie.

În cameră era deja zarvă şi se vorbea tare; trebuie să spun că Katerina Nikolaievna a intrat în casă exact la un minut după ei. Auzisem zarva şi zgomotul încă din bucătărie; strigătele erau ale lui Lambert. Ea stătea pe canapea iar el stătea în picioare în fața ei şi striga ca un prost. Acum ştiu de ce-şi pierduse sângele rece atât de prosteşte: se grăbea şi se temea să nu fie descoperiți; voi explica mai târziu de cine anume se temea el. Ținea scrisoarea în mână. Dar Versilov nu era în cameră; mă pregăteam să mă arunc la primul pericol. Redau doar sensul cuvintelor, poate că multe nu mi le amintesc bine, atunci eram prea emoționat ca să pot ține minte totul, până la cel mai mic amănunt.

- Această scrisoare te costă treizeci de mii de ruble, iar dumneata pari uimită! Ea face o sută de mii, dar eu cer doar

treizeci! a spus tare şi ambalându-se groaznic Lambert.

Deşi se vedea că e speriată, Katerina Nikolaievna îl privea cu o mirare disprețuitoare.

- Văd că mi s-a întins o cursă şi nu înțeleg nimic, a spus ea, dar dacă e adevărat că scrisoarea este chiar la dumneata…

- Da, uite-o, priveşte-o! Nu e asta? O poliță de treizeci de mii şi nicio copeică mai puțin! a întrerupt-o Lambert.

- Nu am bani.

- Scrie o poliță - uite aici o foaie de hârtie. O să mergi apoi să faci rost de bani, iar eu o să aştept, dar nu mai mult de o săptămână. Când aduci dumneata banii, atunci îți dau eu polița şi scrisoarea.

- Dumneata-mi vorbeşti pe un ton foarte ciudat. Greşeşti. Chiar astăzi o să ți se ia acest document dacă mă duc şi fac plângere.

- Unde? Ha-ha-ha! Dar scandalul, dar dacă îi arătăm scrisoarea prințului? Şi de unde o s-o ia? Eu nu țin documente în locuința mea. O să-i arăt prințului scrisoarea printr-o terță persoană. Nu te încăpățâna, cucoană, mulțumeşte-mi că nu-ți cer mai mult, altul în locul meu, în afară de asta, ar fi cerut şi servicii… ştii dumneata de ce fel… pe care nicio femeie frumoasă nu le refuză în situații critice, uite de care… He-he-he! *Vous ętes belle, vous*![206]

Katerina Nikolaievna s-a ridicat fulgerător de la locul ei, s-a înroşit toată şi l-a scuipat drept în față. Apoi s-a îndreptat rapid spre uşă. Atunci prostul de Lambert a apucat pistolul. Credea orbeşte în efectul documentului, ca un prost mărginit ce era, adică n-a văzut cu cine are de-a face tocmai pentru că, aşa cum am spus deja, el considera că toți au aceleaşi sentimente josnice ca şi el.

---

[206] Dumneata eşti o femeie frumoasă! (în fr. în orig.)

Pe ea, de la primul cuvânt o iritase grosolănia lui, altfel, poate, ar fi acceptat să încheie cu el afacerea.

- Niciun pas mai mult! a urlat el, înnebunit din cauza scuipatului, înşfăcând-o de umeri şi arătându-i pistolul, se-nțelege, numai pentru a o intimida.

Ea a dat un țipăt şi s-a lăsat pe canapea. Am năvălit în cameră; dar, în acelaşi moment, a venit în fugă pe uşa de pe coridor şi Versilov. (Stătuse acolo şi aşteptase.) Cât ai clipi, i-a smuls revolverul lui Lambert şi l-a lovit cu el în cap din toate puterile. Lambert s-a clătinat şi a căzut fără simțire; sângele îi curgea din cap pe covor.

Văzându-l pe Versilov, ea s-a făcut dintr-odată albă ca varul; s-a uitat la el câteva clipe, nemişcată, cu o groază de neexprimat, şi a leşinat. El s-a aruncat spre ea. Toate acestea parcă trec acum prin fața ochilor mei. Mi-amintesc cu câtă spaimă i-am văzut atunci fața roşie, aproape purpurie, şi ochii în care năvălise sângele. Cred că, deşi observase că sunt în cameră, nu m-a recunoscut. A luat-o aşa leşinată cum era şi, cu o forță incredibilă, a ridicat-o la pieptul lui ca pe un pai şi, fără noimă, a început s-o poarte prin cameră ca pe-un copil. Camera era micuță, dar el mergea dintr-un colț într-altul, fără să ştie de ce face asta. Într-o clipă, parcă-şi pierduse cu totul judecata. Privea continuu la chipul ei. Eu alergam în urma lui, temându-mă de pistolul pe care-l uitase în mâna lui dreaptă şi-l ținea foarte aproape de capul ei. Dar m-a dat la o parte o dată cu cotul, a doua oară, cu piciorul. Am vrut să-l strig pe Trişatov, dar mi-a fost frică să nu-l înfurii pe nebun. În sfârşit, am dat la o parte draperia şi l-am rugat s-o pună pe pat. El s-a apropiat şi a aşezat-o, a rămas deasupra ei, a privit-o fix cam un minut şi pe neaşteptate, aplecându-se, a sărutat-o de două ori pe buzele ei albe. O, am înțeles atunci în sfârşit că omul din fața mea nu mai ştia ce-i cu el.

Deodată, a ridicat revolverul spre ea, ca şi cum ar fi vrut s-o lovească, dar, parcă dându-şi seama de ceva, l-a întors cu țeava spre capul ei. În aceeaşi clipă, l-am apucat de mână cu toată forța şi l-am strigat pe Trişatov. Mi-amintesc că ne-am luptat amândoi cu el, dar a reuşit să-şi smulgă mâna din strânsoare şi s-a împuşcat. A vrut s-o împuşte întâi pe ea şi apoi să se împuşte. Dar, cum nu l-am lăsat să tragă în ea, şi-a dus revolverul chiar la inimă, dar am reuşit să-i împing mâna în sus şi glonțul l-a nimerit în umăr. În acea clipă a intrat strigând Tatiana Pavlovna; dar el deja zăcea pe covor fără cunoştință, alături de Lambert.

Capitolul XIII

I

A trecut aproape o jumătate de an de la scena aceea şi multe s-au petrecut de atunci, multe s-au schimbat, iar pentru mine de mult a început deja o nouă viaţă… Dar trebuie să-l dezleg şi pe cititor.

Prima întrebare pe care mi-am pus-o şi atunci, şi mult timp după a fost: cum a putut Versilov să se asocieze cu un om ca Lambert şi ce scop a urmărit el atunci? Încet-încet am ajuns să înţeleg ceva: după părerea mea, în acele momente, adică în toată acea ultimă zi şi în ajun, Versilov nu putea avea niciun scop anume, absolut niciun scop determinat şi chiar cred că nu mai judeca deloc, ci era sub influenţa unui vârtej de sentimente. Să spun drept, nu cred că era vorba de o adevărată nebunie, cu atât mai mult cu cât azi nu e deloc nebun. Dar „dublul” îl admit. De fapt, ce este acela un dublu? Conform unei cărţi de medicină a unui expert, pe care am citit-o apoi anume, dublul nu este altceva decât prima treaptă a unei serioase boli sufleteşti, care se poate sfârşi destul de urât. De altfel, Versilov însuşi, în scena de la mama, ne-a explicat această „dedublare” a sentimentelor şi a voinţei sale cu o sinceritate înspăimântătoare. Dar repet: în scena aceea de la mama, cu icoana ruptă în două, deşi s-a petrecut sub influenţa unui adevărat dublu, de atunci mi s-a părut că există în ea şi o alegorie plină de bucurie răutăcioasă, un fel de ură faţă de aşteptările acestor femei, o răutate la adresa drepturilor şi judecăţii lor şi, iată că, la egalitate cu dublul, a rupt icoana aceea. Era un fel de a spune: „Aşa se vor frânge şi aşteptările voastre!”. Pe scurt, pe lângă dublu, a existat şi răzvrătire pur şi simplu… Dar toate acestea sunt doar

presupuneri ale mele; e greu de găsit un răspuns cu adevărat sigur.

Cu toate că o adora pe Katerina Nikolaievna, el avea înrădăcinată cea mai mare şi mai sinceră neîncredere în demnitatea ei morală. Cred că ceea ce aştepta atunci după uşă era tocmai înjosirea ei în fața lui Lambert. Dar, chiar dacă asta aştepta, oare îşi dorea lucrul acesta cu adevărat? Mai spun o dată: sunt ferm convins că nu dorea nimic şi că nici măcar nu judeca. Voia pur şi simplu să fie de față, să sară apoi şi să-i spună ceva... poate s-o jignească, poate s-o ucidă... În acea clipă, orice era posibil; doar că, venind cu Lambert, el nu ştia nimic din ceea ce avea să se întâmple. Adaug că revolverul era al lui Lambert şi că el venise neînarmat. Văzându-i însă demnitatea mândră şi, mai ales, nesuportându-l pe ticălosul de Lambert care o amenința, a sărit din ascunzătoare şi apoi şi-a pierdut judecata. Oare chiar a vrut s-o împuşte în momentul acela? După părerea mea, nu ştia nici el ce voia, dar probabil ar fi tras dacă nu i-am fi îndepărtat mâna.

Rana lui s-a dovedit a nu fi mortală şi s-a vindecat, dar a stat la pat destul de mult timp - la mama, se-nțelege. Acum, când scriu aceste rânduri, este primăvară; e jumătatea lui mai, o zi minunată, iar ferestrele noastre sunt deschise. Mama stă lângă el; el îi mângâie cu mâna obrajii şi părul şi-o priveşte cu tandrețe în ochi. O, a rămas doar jumătate din acel Versilov din trecut; nu mai pleacă de la mama şi nu va mai pleca de-acum înainte. S-a ales chiar cu „darul lacrimilor”, cum a spus neuitatul Makar Ivanovici în povestirea lui despre negustor; mai mult decât atât, îmi pare că Versilov va avea viață lungă. Acum, cu noi e sincer şi deschis ca un copil, totuşi fără a pierde nici măsura, nici cuviința şi fără a vorbi de prisos. Şi-a păstrat întreaga minte şi alcătuire morală, şi tocmai tot ce era mai bun şi mai

frumos în el a început să iasă la suprafață. Vă voi spune cu toată sinceritatea că nu l-am iubit niciodată ca acum şi că-mi pare rău că nu am nici loc, nici timp ca să vorbesc mai mult despre el. Dar tot am să povestesc o anecdotă recentă (şi sunt multe din acestea): Era aproape de postul mare când el s-a însănătoşit şi, în cea de-a şasea săptămână, ne-a spus că se va spovedi. Cred că nu se spovedise de vreo treizeci de ani sau chiar mai mult. Mama s-a bucurat; nu gătea decât de post, dar feluri scumpe şi rafinate. Ascultam din altă cameră cum, în zilele de luni şi marți, a cântat pentru sine: „Îngerul a strigat”, încântat de muzică şi de vers. În aceste două zile, de câteva ori a vorbit minunat despre religie; dar miercuri totul s-a întrerupt brusc. Ceva l-a enervat deodată, un „contrast comic”, cum s-a exprimat el râzând. Ceva nu i-a plăcut în ținuta preotului sau din timpul slujbei; s-a întors doar şi a spus cu un zâmbet blând: „Dragii mei, îl iubesc mult pe Dumnezeu, dar nu sunt încă pregătit de toate acestea”. În aceeaşi zi, la masa de prânz i-au servit friptură. Dar ştiu că şi acum, adesea, mama se aşază lângă el şi, încet, cu un zâmbet timid, începe să-i vorbească despre lucrurile cele mai abstracte: acum ea pare *să fi prins curaj* în fața lui, dar cum de s-a-ntâmplat asta, nu ştiu. Se aşază lângă el şi-i vorbeşte, cel mai adesea, în şoaptă. El ascultă zâmbind, o mângâie pe păr, îi sărută mâinile şi pe fața lui străluceşte cea mai deplină fericire. Mai are uneori crize, care ajung aproape de isterie. Atunci ia fotografia ei, cea pe care a sărutat-o în seara de demult, se uită la ea cu lacrimi în ochi, o sărută, îşi aminteşte, ne cheamă pe toți la el, dar în asemenea momente vorbeşte puțin… Pare să fi uitat complet de Katerina Nikolaievna, al cărei nume nu l-a mai pomenit niciodată. Despre căsătoria lui cu mama nu s-a hotărât nimic. Voiau să-l ducă vara în străinătate; dar

Tatiana Pavlovna a insistat să nu facem nimic de felul acesta, şi nici el nu-şi dorea să plece. Vor petrece vara undeva la țară, în apropierea Petersburgului. Apropo, deocamdată trăim cu toții pe cheltuiala Tatianei Pavlovna. Mai adaug un lucru: sunt foarte mâhnit că pe întreg parcursul acestor însemnări mi-am permis adesea să mă port cu acest om fără respect şi cu mândrie. Dar am spus totul descriindu-mă exact cum eram în fiecare din momentele povestite. După ce am terminat, scriind ultimul rând, am simțit deodată că m-am transformat pe mine însumi, rememorând şi scriind. De multe din cele scrise mă dezic, îndeosebi de tonul unor fraze şi pagini, dar nu voi şterge şi nu voi schimba niciun cuvânt.

Am spus că despre Katerina Nikolaievna el n-a mai spus absolut nimic; chiar cred că s-a lecuit definitiv. Despre Katerina Nikolaievna vorbim uneori doar eu şi Tatiana Pavlovna, dar şi atunci o facem în secret. Acum Katerina Nikolaievna e în străinătate; am văzut-o înainte de plecare şi am fost pe la ea de câteva ori. Am primit de la ea din străinătate două scrisori, la care am răspuns. Dar despre conținutul scrisorilor noastre, despre ce-am vorbit noi la despărțire nu voi spune nimic: e o altă istorie, o istorie complet *nouă*, care cred că, toată, ține de viitor. Nici chiar cu Tatiana Pavlovna nu vorbesc despre anumite lucruri; dar ajunge. Adaug doar că Katerina Nikolaievna nu este căsătorită şi că e plecată în călătorie cu familia Pelişcev. Tatăl ei a murit, iar ea este cea mai bogată dintre văduve. Acum, este la Paris. Ruptura ei cu Bioring s-a petrecut rapid şi parcă de la sine, adică extrem de firesc. Dar despre asta am să vă povestesc.

În dimineața acelei scene îngrozitoare, ciupitul, care-i preluase pe Trişatov şi pe prietenul lui, a reuşit să-l avertizeze pe Bioring despre cursa care se punea la cale.

Asta s-a întâmplat aşa: Lambert îl convinsese totuşi să fie asociați şi, fiind în posesia documentului, îi comunicase toate amănuntele şi toate împrejurările în care se vor petrece lucrurile şi, în final, îi vorbise şi despre ultimul detaliu al planului, adică de născocirea lui Versilov pentru a o înşela pe Tatiana Pavlovna. Dar, la momentul hotărâtor, fiind cel mai rațional dintre toți şi prevăzând în toate acele planuri posibilitatea unei crime, ciupitul a decis să-l trădeze pe Lambert. Şi, mai ales, a considerat recunoştința lui Bioring infinit mai sigură decât planul fantastic al unui Lambert prost şi prea înfierbântat şi al unui Versilov ieşit din minți de pasiune. Toate acestea le-am aflat apoi de la Trişatov. Oricum, nu ştiu şi nu înțeleg care au fost relațiile dintre Lambert şi ciupitul şi de ce Lambert nu s-a putut descurca fără acesta. Dar şi mai interesantă mi se pare întrebarea: de ce a avut nevoie Lambert de Versilov dacă, având documentul la el, se putea descurca foarte bine fără ajutorul lui? Acum răspunsul este clar: avea nevoie de Versilov în primul rând pentru că acesta cunoştea împrejurările, dar mai ales Versilov îi era necesar în caz de alarmă sau de nenorocire, pentru ca răspunderea să cadă toată pe umerii lui. Şi, pentru că Versilov nu avea nevoie de bani, Lambert i-a considerat ajutorul chiar foarte util. Dar Bioring nu a ajuns la timp atunci. A venit la o oră de la împuşcătură, când situația din casa Tatianei Pavlovna arăta cu totul altfel, şi anume: la cinci minute după ce Versilov, însângerat, s-a prăbuşit pe covor, şi-a revenit şi s-a ridicat Lambert, pe care noi toți îl consideram mort. A privit în jur cu uimire, a înțeles totul pe dată şi s-a dus la bucătărie fără să spună un cuvânt; acolo şi-a pus şuba şi a dispărut pentru totdeauna. „Documentul” îl lăsase pe masă. Am auzit că nici măcar n-a fost bolnav, ci că doar a fost slăbit puțin; lovitura de revolver îl doborâse şi-i cursese

sânge, dar nu-i făcuse niciun alt rău. Între timp, Trişatov fugise după doctor; dar, înainte să vină doctorul, şi-a revenit şi Versilov, şi, înainte de asta, Tatiana Pavlovna a adus-o în simțiri pe Katerina Nikolaievna şi a reuşit s-o ducă acasă la ea. Astfel, când Bioring a intrat în fugă, în casa Tatianei Pavlovna ne aflam doar eu, doctorul, Versilov rănit şi mama, care, deşi ea însăşi bolnavă, venise extrem de zguduită la chemarea aceluiaşi Trişatov. Bioring a privit uimit şi, imediat ce-a aflat că Katerina Nikolaievna a plecat deja, s-a dus la ea, fără să ne spună un cuvânt.

Era tulburat; vedea clar că scandalul şi dezvăluirea secretului sunt inevitabile. Dar n-a ieşit deloc un mare scandal, ci doar câteva zvonuri. E adevărat că împuşcătura n-a putut fi ascunsă; dar întreaga poveste, în partea ei esențială, a rămas aproape necunoscută; ancheta a stabilit doar că un cetățean V., un om îndrăgostit, dar căsătorit şi la aproape cincizeci de ani, cuprins de patimă pe când îşi declara pasiunea unei persoane demne de cel mai înalt respect, dar care nu-i împărtăşea sentimentele, într-o criză de nebunie, s-a împuşcat. Nimic altceva n-a mai răzbătut în afară, şi tot în forma aceasta ştirea a trecut ca zvon vag în ziare, fără nume, doar cu inițiale. În orice caz, ştiu că Lambert n-a fost deranjat cu nimic. Dar Bioring, care ştia adevărul, s-a speriat de-a binelea. Şi, ca un făcut, a aflat imediat despre întâlnirea între patru ochi dintre Katerina Nikolaievna şi Versilov cel îndrăgostit de ea cu două zile înainte de catastrofă. Asta l-a înfuriat peste măsură şi, destul de neprecaut, şi-a permis să-i spună Katerinei Nikolaievna că după toate astea nu se mai miră că i se pot întâmpla asemenea istorii fantastice. Katerina Nikolaievna l-a respins pe loc, fără mânie, dar şi fără să ezite. A dispărut ca un fum toată presupunerea ei privitoare la rațiunea căsătoriei sale cu acest om. Poate că îl ghicise încă dinainte

sau poate că, după zguduirea pe care o suferise, şi-a schimbat brusc unele păreri şi sentimente. Dar aici iar tac. Adaug doar că Lambert a dispărut la Moscova şi am auzit că acolo a căzut într-o altă încurcătură. Iar pe Trişatov l-am pierdut din ochi de mult, aproape încă de atunci şi, oricât m-am străduit să dau de urma lui, nu-l găsesc nici acum. A dispărut după moartea prietenului său *le grand dadais*, care s-a împuşcat.

II

Am amintit de moartea bătrânului prinț Nikolai Ivanovici. Bunul şi simpaticul bătrân a murit curând după întâmplarea aceea, mai precis o lună mai târziu - a murit noaptea, în patul lui, din cauza unui atac cerebral. Nu l-am mai văzut din ziua în care stătuse în locuința mea. Se spunea despre el că în luna aceea devenise mult mai rațional, chiar mai sever, nu se mai speria din nimic, nu mai plângea şi că, în tot acel timp, n-a spus niciun cuvânt despre Anna Andreievna. Toată dragostea lui s-a îndreptat asupra fiicei sale. Odată, cu o săptămână înainte de moartea lui, Katerina Nikolaievna i-a propus să mă cheme ca să-l mai distrez, dar el s-a înnegurat: amintesc de asta fără niciun fel de explicații. Moşia lui era în bună stare şi, în afară de asta, s-a dovedit că deține un capital foarte însemnat. Aproape o treime din acest capital, conform testamentului bătrânului, a fost împărțit între nenumărații lui fini; extrem de straniu li s-a părut tuturor că Anna Andreievna nu era amintită deloc în acest testament: numele ei fusese scos. Dar iată ce ştiu eu ca fapt indiscutabil: cu câteva zile înainte de moarte, după ce i-a chemat pe fiica lui şi pe prietenii săi, Pelişcev şi prințul V., bătrânul i-a poruncit Katerinei Nikolaievna ca, în cazul în care se sfârşeşte curând, să-i dea din acest capital Annei Andreievna şaizeci de mii de ruble. Şi-a exprimat dorința exact, clar şi pe scurt, fără niciun fel de exclamație sau lămurire. După moartea lui, când lucrurile s-au limpezit, Katerina Nikolaievna a înştiințat-o pe Anna Andreievna prin avocatul său că poate să primească cele şaizeci de mii când vrea; dar Anna Andreievna a refuzat pe un ton sec şi fără cuvinte de prisos: a refuzat să primească banii, cu toate încredințările care i s-au adus că aceasta a fost cu adevărat

dorința prințului. Banii stau şi acum şi-o aşteaptă, iar Katerina Nikolaievna speră că ea îşi va schimba decizia; dar nu se va-ntâmpla asta, şi eu ştiu cu certitudine, pentru că acum sunt unul dintre puținii apropiați şi prieteni ai Annei Andreievna. Refuzul ei a făcut ceva vâlvă şi s-a vorbit despre ea. Mătuşa ei, Fanariotova, supărată la-nceput de scandalul ei cu bătrânul prinț, brusc şi-a schimbat părerea şi, după ce ea a refuzat banii, şi-a declarat solemn respectul pentru ea. În schimb, din aceeaşi cauză, fratele ei s-a certat cu ea definitiv. Şi, deşi merg des la Anna Andreievna, nu pot spune că sunt cu ea în relații foarte apropiate; despre trecut nu pomenim deloc, ea mă primeşte cu multă plăcere, dar vorbeşte cu mine cumva distant. Printre altele, mi-a mărturisit cu hotărâre că se va duce la mănăstire; nu e mult de atunci; însă eu nu cred şi consider că a spus-o doar din amărăciune.

Şi cu amărăciune vă vorbesc îndeosebi despre sora mea Liza. Ea era cea cu adevărat amărâtă; ce pot însemna toate ghinioanele mele în comparație cu soarta ei amară? A început cu faptul că prințul Serghei Petrovici nu şi-a mai revenit şi, înainte de proces, a murit în spital. S-a sfârşit înaintea prințului Nikolai Ivanovici. Liza a rămas singură cu copilul pe care-l aştepta. Nu plângea şi în aparență era liniştită; s-a făcut dulce, sfioasă; dar tot focul vechi al inimii sale i s-a ascuns parcă undeva în adânc. O ajuta smerită pe mama, îl îngrijea pe Andrei Petrovici, dar a devenit foarte tăcută, nu privea pe nimeni şi spre nimic, de parcă i-ar fi fost totuna, de parcă era indiferentă față de tot. Când Versilov s-a simțit mai bine, ea a început să doarmă mult. Îi aduceam cărți, dar ea nu le citea; a început să slăbească groaznic. Nici nu îndrăzneam s-o consolez, chiar dacă veneam des tocmai cu această intenție; dar în prezența ei nu ştiam cum să mă apropii de ea şi nu-mi găseam nici

măcar cuvintele ca să vorbesc despre asta. Aşa a durat până la o întâmplare înfiorătoare: a căzut de pe scară, nu chiar de sus, au fost doar trei trepte, dar a avortat, iar boala ei s-a prelungit aproape toată iarna. Acum s-a ridicat deja din pat, dar starea ei a fost afectată pentru mult timp. Ca şi înainte, e tăcută cu noi şi îngândurată, dar a început din nou să vorbească puțin cu mama. În toate aceste ultime zile, a fost un soare de primăvară strălucitor şi limpede, iar eu îmi tot aduceam aminte de dimineața cu soare când, toamna trecută, mergeam amândoi pe stradă, bucuroşi, plini de speranțe şi iubitori unul față de celălalt. Doamne, ce s-a întâmplat apoi? Eu nu mă plâng, pentru mine a început o nouă viață, dar ea? Nu ştiu ce o mai aşteaptă şi nu pot nici măcar să o privesc fără să mă doară.

Acum vreo trei săptămâni, însă, am reuşit să-i trezesc interesul cu o veste despre Vasin. În sfârşit, fusese definitiv achitat şi scos de sub orice acuzație. Se spune că acest om chibzuit a dat cele mai exacte explicații şi cele mai interesante informații, care l-au derogat complet în fața celor de care depindea soarta lui. Iar vestitul său manuscris s-a dovedit a fi doar o traducere din limba franceză, materiale pe care el le strângea doar pentru sine, din care să publice apoi un articol documentat pentru o revistă. A plecat acum în gubernia..., iar tatăl lui vitreg, Stebelkov, stă şi acum în închisoare pentru fapta sa care, aşa cum am auzit, cu cât trece timpul se complică şi ia amploare. Liza a ascultat ce-am spus despre Vasin cu un zâmbet straniu şi mi-a spus chiar că nu putea să se întâmple altfel cu el. Dar se vedea că era mulțumită, desigur, de faptul că amestecul prințului Serghei Petrovici nu i-a dăunat lui Vasin. Despre Dergaciov şi ceilalți nu am ce să scriu aici.

Am terminat. Poate că vreun cititor ar mai vrea să ştie unde a dispărut „ideea" mea şi ce înseamnă acea nouă viață

care începe pentru mine, pe care o anunț atât de tainic? Dar tocmai această nouă viață, acest nou drum care se deschide în fața mea este „ideea” mea, chiar aceea dinainte, numai că în cu totul altă formă, că nici nu mai poți s-o recunoşti. Dar toate acestea nu pot intra în însemnările mele, pentru că ele țin de cu totul altceva. Viața cea veche s-a depărtat cu totul, iar cea nouă abia începe. Dar voi adăuga, totuşi, ceva necesar: Tatiana Pavlovna, prietena mea sinceră şi dragă, insistă aproape zilnic şi mă îndeamnă să intru la universitate, neapărat şi cât mai grabnic: „Ai să te gândeşti la toate după ce termini de învățat, dar acum termină-ți studiile!”. Recunosc, mă gândesc la propunerea ei, dar nu ştiu deloc ce hotărâre voi lua. I-am răspuns că acum nici măcar nu am dreptul să învăț, pentru că trebuie să muncesc ca să le întrețin pe mama şi pe Liza; dar ea îmi oferă banii ei şi mă încredințează că vor fi de-ajuns pentru toată perioada cât voi fi la universitate. În final, am hotărât să cer sfatul cuiva. După ce am privit în jur, am ales pe cineva cu atenție şi cu spirit critic. E vorba de Nikolai Semionovici, fostul meu profesor de la Moscova, soțul Mariei Ivanovna. Nu că aş fi avut atâta nevoie de un sfat, dar pur şi simplu am vrut mult să aflu părerea acestui om egoist, străin de orice şi destul de rece, dar fără discuție foarte deştept. I-am trimis întreg manuscrisul, rugându-l să păstreze taina, pentru că nu-l arătasem încă nimănui, cu atât mai puțin Tatianei Pavlovna. Manuscrisul trimis s-a întors la mine după două săptămâni, însoțit de o scrisoare destul de lungă. Din scrisoarea aceasta voi reține doar câteva secvențe, în care văd o privire de ansamblu şi câteva lucruri lămuritoare. Iată ce am extras.

III

„…Şi niciodată n-ai fi putut, neuitate Arkadi Makarovici, să foloseşti mai cu folos ceasurile de răgaz ca atunci când ai scris aceste însemnări! S-ar putea spune că ai conştientizat primii dumitale paşi în viață, furtunoşi şi plini de riscuri. Sunt convins că prin această expunere ai putut într-adevăr «să te transformi», cum singur ai spus. Nu-mi permit nici cea mai mică observație critică propriu-zisă: deşi fiecare pagină te pune pe gânduri… de exemplu, împrejurarea că ai ținut la dumneata «documentul» atât de mult timp şi cu atâta încăpățânare e foarte caracteristică… Dar aceasta e doar o observație pe care mi-o permit, dintre multe altele. Apreciez foarte mult, de asemenea, că te-ai hotărât să-mi comunici, se pare că numai mie, «taina ideii dumitale», după cum te-ai exprimat. Dar trebuie să refuz rugămintea de a-ți spune părerea mea despre această idee: mai întâi, nu mi-ar ajunge o scrisoare pentru asta, în al doilea rând, nu sunt eu însumi pregătit să-ți dau un răspuns, trebuie să mă mai gândesc. Observ doar că «ideea» dumitale se distinge prin originalitate, în timp ce tinerii din generația de astăzi se aruncă de cele mai multe ori asupra unor idei necoapte, negândite de ei, puține la număr şi care pe deasupra sunt şi periculoase. De exemplu, «ideea» dumitale te-a păzit, măcar pentru un timp, de ideile domnilor Dergaciov şi comp., care fără îndoială nu erau atât de originale ca a dumitale. În sfârşit, sunt complet de acord cu părerea mult stimatei Tatiana Pavlovna, pe care o cunosc personal, dar despre care n-am avut până acum ocazia să văd cât de mult merită ea această stimă. Ideea ei că trebuie să intri la Universitate se va arăta foarte de folos pentru dumneata. Fără îndoială, în trei-patru ani, ştiința şi viața vor lărgi şi mai mult orizontul gândurilor şi năzuințelor dumitale şi, dacă şi după

Universitate vei dori să revii la «ideea» dumitale, nimic nu-ți va sta în cale.

Acum permite-mi ca, fără să mă fi rugat dumneata, să-ți mărturisesc deschis câteva idei şi impresii care mi-au venit în minte şi în suflet citindu-ți însemnările atât de sincere. Da, sunt de acord cu Andrei Petrovici că realmente se temea pentru dumneata şi pentru tinerețea dumitale *singuratică.* Nu la puțini tineri ca dumneata capacitățile amenință să se dezvolte în direcție negativă: sau servilismul lui Molcialin[207], sau dorința secretă de dezordine. Dar această dorință de dezordine - mai des decât credem - vine, poate, dintr-o sete ascunsă de ordine şi de «frumusețe demnă» (folosesc expresia dumitale), nu-i aşa? Tinerețea este curată tocmai pentru că este tinerețe. Poate că în aceste ieşiri de nebunie atât de timpurii stau tocmai acea sete de ordine şi acea căutare a adevărului, şi oare cine-i vinovat că unii tineri de astăzi văd acest adevăr şi această ordine în lucruri atât de prosteşti şi de stupide, că nici măcar nu înțelegi cum de pot crede în ele? Fiindcă veni vorba, trebuie să spun că înainte, într-un trecut nu prea îndepărtat, doar cu o generație în urmă, putea chiar să nu-ți fie chiar atât de milă de aceşti tineri, pentru că atunci sfârşeau aproape mereu prin a se alătura cu succes păturii de sus din societatea înaltă, formând cu ea un singur tot. Şi dacă, de exemplu, la începutul drumului erau conştienți de întreaga lor dezordine şi lipsă de temei, de absența totală a nobleței din mediul lor familial, de lipsa unei tradiții de neam şi a unor forme frumoase, desăvârşite, era cu atât mai bine, pentru că dobândeau apoi conştient toate aceste lucruri şi astfel învățau să le prețuiască. Acum e puțin altfel, şi asta tocmai

---

[207] Personaj din comedia *Prea multă minte strică*, de A.S. Griboedov, reprezentativ pentru ideea de slugărnicie.

pentru că acum nu ai cui să te alături.

Mă voi explica printr-o comparație sau, dacă vrei, printr-o asemănare. Dacă aş fi fost un romancier rus şi aş fi avut talent, neapărat mi-aş fi ales eroii din rândurile vechii nobilimi ruse, pentru că numai în acest mediu de oameni cultivați mai poți întâlni buna rânduială şi impresia frumoasă, atât de necesare în roman pentru efectul estetic asupra cititorului. Spunând asta, nu glumesc deloc, deşi eu nu sunt deloc nobil, ceea ce, de altfel, ştii şi dumneata. Deja Puşkin a văzut subiecte pentru viitoarele lui romane în *Dintr-o familie rusească... Şi despre datini din trecut*[208] şi, crede-mă, aici se află tot ce a fost cu adevărat frumos la noi. În orice caz, găseşti aici tot ce s-a cristalizat cât de cât la noi. N-o spun pentru că aş fi de acord neîndoios cu temeinicia şi cu adevărul acestei frumuseți; dar aici sunt, de exemplu, formele depline ale cinstei şi datoriei, care altfel, în afară de nobilime, nu există nicăieri în Rusia, nu zic în formă desăvârşită, dar nici măcar în stadiu de înmugurire. Vorbesc acum ca un om liniştit şi care caută liniştea.

Dacă această cinste şi această datorie sunt îndreptățite şi adevărate, aceasta e altă întrebare; important pentru mine este ca în desăvârşirea formelor să existe măcar un pic de ordine, dar nu prescrisă, ci venind din viața acestei nobilimi. Doamne, mai important decât orice este să avem o ordine, de orice fel ar fi ea, numai să fie ordinea noastră! În asta ne stă speranța şi, să zicem, limanul: să existe măcar ceva construit până la capăt, iar nu această veşnică ruptură, nu aşchii care zboară în toate părțile, nu gunoi şi buruieni, din care de două sute de ani nu iese nimic.

Să nu mă învinuieşti de slavofilie, asta o spun doar aşa, din mizantropie, căci m-apasă pe inimă! Cred că nu de mult

---

[208] Referinţă la strofele XIII şi XIV din capitolul trei al romanului *Evgheni Oneghin.*

timp se petrece la noi ceva complet diferit de ceea ce am zugrăvit mai sus. Nu buruiana se ridică spre păturile de sus, ci, din contră, din tipul frumos de odinioară se desprind, cu grabă voioasă, bucăți şi părți care se-adună grămadă cu cei care pricinuiesc dezordine şi invidiază. Şi nu sunt puține cazuri când tați şi întemeietori de vechi familii de cultură râd acum de lucruri în care, poate, fiii lor ar mai vrea să creadă. Mai mult de atât, au grijă să nu ascundă de fiii lor bucuria devoratoare că şi-au dobândit dreptul să calce în picioare cinstea, drept pe care l-au obținut repede şi în număr foarte mare, nu se ştie cum. Nu mă refer la adevărații progresişti, dragul meu Arkadi Makarovici, ci doar la acea adunătură, câtă frunză şi iarbă astăzi, despre care se spune: «*Grattez le russe et vous verrez le tartare*»[209]. Şi, crede-mă, nu avem atâția liberali autentici, atâția prieteni ai omenirii adevărați şi generoşi cum ni s-a părut nouă la un moment dat.

Dar toate astea sunt filosofie; să ne-ntoarcem la romancierul imaginat. Situația romacierului nostru, în cazul de față, ar fi pe deplin stabilită: el n-ar putea scrie decât din perspectivă istorică, pentru că în timpul nostru nu mai există tipul acela de frumusețe şi, chiar dacă s-au păstrat ceva urme din el, în opinia generală de astăzi, ele n-au păstrat cine ştie ce frumusețe. Desigur, şi în genul istoric poți să prezinți o mulțime de detalii extrem de plăcute şi de îmbucurătoare! Poți chiar să-l captivezi pe cititor într-atât, încât el să perceapă cadrul istoric ca pe ceva posibil şi în prezent. O asemenea operă, cu condiția să fie scrisă cu talent, ar aparține mai puțin literaturii ruse decât istoriei ruse. Ea ar reprezenta un tablou artistic perfect al mirajului rus, tablou care ar putea fi luat drept

---

[209] Zgîrîiaţi-l puţin pe rus şi veţi da de tătar (în fr. în orig.).

real atâta timp cât cititorul nu-şi dă seama că este un miraj. Nepotul eroilor reprezentați în tabloul ce zugrăvea o familie rusă de cultură medie, în decurs de trei generații şi în legătură cu istoria rusă, acest urmaş al bunicilor săi n-ar putea figura, în tipologia actuală, altfel decât ca un mizantrop, un însingurat şi, fără-ndoială, ca un om trist. Ar trebui să pară chiar un fel de om ciudat despre care, dintr-o primă privire, cititorul să-şi dea seama că s-a îndepărtat din mediul său şi că nu se mai poate întoarce. Încă puțin, şi va dispărea şi acest nepot mizantrop; vor apărea personaje noi, încă necunoscute, şi, cu ele, un nou miraj; dar ce fel de personaje? Dacă ele nu vor fi frumoase, romanul rus viitor va fi de neconceput. Dar vai! oare numai romanul va fi atunci de neconceput?

Decât să merg aşa mai departe, mă-ntorc la manuscrisul dumitale. Priveşte, de exemplu, la ambele familii ale domnului Versilov (permite-mi, de data aceasta, să fiu complet sincer). În primul rând, despre Andrei Petrovici n-o să spun prea multe; totuşi, el este un cap de familie. Este un nobil dintr-un neam foarte vechi şi, în acelaşi timp, un comunard. Este un adevărat poet care şi iubeşte Rusia, dar o şi neagă complet. Nu are niciun fel de religie, dar este gata să moară pentru un lucru vag, pe care nici măcar nu-l poate numi, dar în care crede cu pasiune, după exemplul multor ruşi civilizatori europeni din perioada petersburgheză a istoriei ruse. Dar de-ajuns am vorbit despre el; şi-acum, iată familia lui legitimă: despre fiu nici măcar n-am să vorbesc, nu merită atâta cinste. Cei care au ochi de văzut ştiu dinainte unde vor ajunge asemenea aventurieri şi cum îi vor duce şi pe alții după ei. Dar iat-o şi pe fiica lui, Anna Andreievna - o fată de caracter, nu-i aşa?

E un personaj pe măsura maicii egumene Mitrofania[210], se-nțelege că nu-i prevestesc vreo faptă de condamnat, ar fi fost nedrept din partea mea. Spune-mi acum, Arkadi Makarovici, că această familie este o excepție şi eu mă voi bucura din suflet. Dar, dimpotrivă, n-ar fi mai drept să conchidem că sumedenie de asemenea familii ruse, fără îndoială de neam, se transformă cu o forță de neoprit în familii *întâmplătoare* şi se contopesc cu acestea în dezordinea şi în haosul general? O astfel de familie întâmplătoare înfățişezi în parte şi dumneata în manuscris. Da, Arkadi Makarovici, eşti un membru al unei *familii întâmplătoare*, în contrast cu tipuri de ieri de fii de nobili, care-au avut o copilărie şi-o adolescență atât de diferite de ale dumitale.

Recunosc, n-aş dori să fiu romancierul unui personaj dintr-o familie întâmplătoare!

E o muncă ingrată care nu-ți oferă forme frumoase. Dar şi tipurile acestea, de fapt, sunt în devenire, încă un motiv pentru care nici nu pot fi artistic finite. Sunt posibile mari erori, sunt posibile exagerări, neînțelegeri. În orice caz, ar trebui să ghicesc dinainte prea multe lucruri. Dar ce-i rămâne de făcut, totuşi, scriitorului care nu vrea să scrie doar roman istoric şi care e însetat de prezent? Să ghicească şi… să greşească.

Dar se pare că «însemnări» cum sunt ale dumitale vor putea sluji ca material pentru o viitoare operă literară, pentru un viitor tablou al unei epoci dezordonate, dar deja

---

[210] Înainte de a se călugări şi a deveni maica Mitrofania, baroneasa Praskovia Grigorievna Rozen a fost învinuită de falsificarea unor poliţe cu sume considerabile şi de înlocuirea unui testament. Procesul său, mediatizat în epocă, a fost comentat şi amintit apoi de mulţi scriitori. În numărul din 28 octombrie 1874, ziarul *Grajdanin* a prezentat pe larg procesul, incluzînd şi un scurt portret al acestei femei: „Are un chip inteligent, energic, luminos şi liniştit“.

trecute. O, când prezentul se va şterge şi viitorul va căpăta contur, atunci artistul care vine va găsi forme frumoase chiar atunci când va înfăţişa fosta dezordine şi fostul haos. Abia atunci vor fi utile şi astfel de «însemnări», cum sunt cele care îţi aparţin; ele vor oferi un bun material, numai de-ar fi sincere, chiar dacă sunt haotice şi întâmplătoare… Se vor păstra măcar câteva trăsături veridice, pentru a putea ghici dincolo de ele ce s-a putut ascunde în sufletul unui adolescent dintr-o perioadă atât de tulbure ca a noastră - o cunoaştere deloc de neglijat, căci din adolescenţii de astăzi se vor ridica generaţiile de mâine…”